



Research Paper

Investigating the Feasibility of Good Urban Governance with Emphasis on Spatial Justice (Case Study: 5 Regions-Urmia)

Mir Najaf Mousavi*: Professor, Department of Geography, Urmia University, Urmia, Iran.

Reza Ghaderi: Assistant Professor, Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Social Sciences, Payam Noor University, Tehran, Iran

Nima Bayramzadeh: Ph.D Student in Spatial Planning, Department of Geography, Urmia University, Urmia, Iran.

Roya Kamel Nia: Ph.D Student in Spatial Planning, Department of Geography, Urmia University, Urmia, Iran.

ARTICLE INFO

Received:2022/02/01
Accepted:2022/04/21
PP: 1-16

Use your device to scan
and read the article
online



Keywords:

Good Urban Governance,
Spatial Justice,
Spatial Distribution,
Urban Management,
Urmia.

Abstract

The main purpose of this study is to investigate the feasibility of good urban governance with an emphasis on spatial justice in the five regions of Urmia. The method of the present study is applied in terms of purpose and descriptive-analytical in nature. Data collection is in the form of documents and field surveys. Data collection tools are in several forms: observation, questionnaire, interview. The statistical population of this study is the residents of 5 Regions of Urmia city. Using Cochran's formula, 384 numbers have been obtained which have been randomly distributed. To evaluate the status of good urban governance, the following indicators have been used: participation, efficiency, and effectiveness, transparency, justice and equality, accountability, responsibility, rule of law, and consensus. Data analysis was performed quantitatively using statistical methods such as one-sample t-test, Kruskal–Wallis and Spearman correlation, and SPSS and GIS software to analyze the data. The results of this study indicate that based on the analysis of per capita status of service Land uses, Region 5 has gained the first rank and Region 3 has gained the last rank. According to the evaluation results of good urban governance indicators, regions one, four, and five had a higher level than the average, and regions two and three had a lower level than the average. The results of correlation evaluation between independent and dependent components indicate that there is a strong direct relationship between them. According to the ranking results of the Kruskal–Wallis test, region one has the first rank, and region two has the fifth rank. Finally, according to the results of the Spearman test, there is a direct relationship between the distribution of land uses and indicators of good urban governance.

Citation: Mousavi, M. N., Ghaderi, R., Bayramzadeh, N., Kamel Nia, R. (2024). **Investigating the Feasibility of Good Urban Governance with Emphasis on Spatial Justice (Case Study: 5 Regions-Urmia)**, *Journal of Research and Urban Planning*, 15(57), 1-16.

DOI: 10.30495/jupm.2022.29908.4122

* **Corresponding author:** Mir Najaf Mousavi, **Tel:** +989144211702, **Email:** m.mousavi@urmia.ac.ir

Extended Abstract

Introduction

Today, the situation of urban management in Iran indicates that for reasons such as the externalization of urban plans and programs, the centralization of the rent-based economy and oil, etc., urban management is dominated by the government. And it is constantly moving away from integrated and systemic management and is caught in the vortex of sectoral, cellular management, and top-down perspectives. Despite the long history of urbanization and the existence of traditional patterns of participatory urban management in Iran, following the centralized patterns of urban planning and management in the present era, has not allowed citizens to participate in the management of urban affairs. While the complexity of urban issues and the diversity of citizens' needs are increasing day by day, in such a situation, the urban management system is looking for ways to facilitate urban management in order to reduce the harmful effects of urbanization and also to deal with the difficulties of urban management. Therefore, paying attention to the issue of good urban governance as the main to support urban management for sustainable development of metropolises and cities seems necessary and important, so that spatial justice in the dispersion and distribution of service uses in urban areas should be considered by urban management. The general purpose of this study is to investigate the feasibility of good urban governance with emphasis on spatial justice in the five regions of Urmia so that while evaluating the indicators of good urban governance, it examines the distribution of spatial justice among these regions. From the innovation aspects of the present study in the field of spatial territory, due to the possibility of differences in the results of research in different spatial domains with each other, in this study, the five regions of Urmia have been considered. In the field of the time period, due to the COVID-19 effects of the society and the change of Urmia regions from four to five regions, it seems that it can make a difference in the research results. In the field of research method, due to the comparison of field harvest data (distribution and dispersion of land uses) and questionnaire data (indicators of good urban governance) and the relationship between the ranking of these data with each other seems to affect the research results.

Methodology

The method of the present study is applied in terms of purpose and descriptive-analytical in nature. Data collection is in the form of documents and field surveys. Data collection tools are in several forms: observation, questionnaire, interview. The statistical population of this study is the residents of 5 Regions of Urmia, which according to the statistics of 2016, is 736224 people. To determine the sample size, Cochran's formula was used. The sample size was 384, which was randomly distributed. To evaluate the status of good urban governance, the following 8 indicators have been used: participation, efficiency, and effectiveness, transparency, justice and equality, accountability, responsibility, rule of law, and consensus. In order to obtain the validity and reliability of the questionnaires, the validity of the questionnaire was initially evaluated and approved by 20 experts, including urban planners and city managers. Then the reliability of the questionnaires for 30 questionnaires was evaluated by Cronbach's alpha test. According to the results of this test, the value of Cronbach's alpha with 0.734 is higher than the value of 0.7, which indicates the reliability of the questionnaire. Data analysis was performed quantitatively using statistical methods such as one-sample t-test, Kruskal–Wallis and Spearman correlation, and SPSS and GIS software to analyze the data.

Results and discussion

The results of this study indicate that based on the analysis of per capita status of service Land uses, Region 5 has gained the first rank and Region 3 has gained the last rank. Also, the results of evaluating the indicators of good urban governance in the five regions show that the indicators of good urban governance in region one are above average, in region two less than average, in region three less than average, in region four above average and in region five it is above the average level. Also, in order to rank the regions of Urmia based on the indicators of good urban governance, Kruskal–Wallis test has been used. The results of this test indicate that region one of Urmia is ranked first and region two of Urmia is ranked fifth. This indicates that the dispersion and distribution of seven service uses in the city of Urmia is not

fair and confirms the research hypothesis. Spearman correlation test was used to evaluate the correlation between the independent variable of good urban governance and the dependent variable of justice and equality. The results of this test indicate that there is a strong direct relationship. Finally, the Spearman test was used to correlate field harvest rankings (distribution and dispersion of land uses) and questionnaires (indicators of good urban governance). The results of this evaluation indicate the existence of a direct relationship that with the improvement of the distribution and dispersion of land uses, the indicators of good urban governance also improve. The results of this study with the research of the WGI (2020), Azouz (2015), UNESCAP (2009), Nallathiga (2008), UNDP (2003), Ziari et al. (2021), Momeni et al. (2021), Pazaki et al. (2021), Abdi et al. (2020), Askarizadeh et al. (2020), Heidari Sarban (2020), Khoshfar et al. (2020), Habibi and Mahboubi (2020) and Bastin et al. (2019) have the same effect which

confirms the positive effect of spatial justice on good urban governance.

Conclusion

Today, the reduction of quality and welfare of urban life due to the unfair distribution of service uses and lack of attention to good urban governance has created many problems for cities and metropolises such as poverty, social harms, lack of infrastructure, etc. Which requires special attention to the components of spatial justice, good urban governance, equitable distribution of urban services, and participatory approach. To this end, good urban governance was considered as a new approach as the key to the success of achieving sustainable urban development in order to mobilize the internal capacities of cities. According to the results of this study, there is a direct relationship between the ranking and distribution of land uses and indicators of good urban governance.

مقاله پژوهشی

بررسی تحقق‌پذیری حکمروایی خوب شهری با تأکید بر عدالت فضایی (نمونه موردی: مناطق ۵ گانه-ارومیه)

میرنجف موسوی*، استاد، گروه جغرافیا، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران.

رضا قادری: استادیار، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

نیما بایرام‌زاده: دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی آمایش سرزمین، گروه جغرافیا، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران.

رویا کامل‌نیا: دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی آمایش سرزمین، گروه جغرافیا، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران.

چکیده	اطلاعات مقاله
<p>هدف کلی این پژوهش، بررسی تحقق‌پذیری حکمروایی خوب شهری با تأکید بر عدالت فضایی در مناطق ۵ گانه شهر ارومیه می‌باشد. روش پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر ماهیت توصیفی-تحلیلی می‌باشد. جمع‌آوری اطلاعات به دو صورت اسنادی و برداشت میدانی می‌باشد. ابزار گردآوری داده‌ها به چند صورت: مشاهده، پرسشنامه، مصاحبه و فیش‌برداری می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش ساکنین مناطق ۵ گانه شهر ارومیه می‌باشد که با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۸۴ عدد به دست آمده است که به صورت تصادفی توزیع گردیده است. برای ارزیابی و تبیین وضعیت حکمروایی خوب شهری از شاخص‌های: مشارکت، کارایی و اثربخشی، شفافیت، عدالت محوری و برابری، پاسخگویی، مسئولیت‌پذیری، قانون‌مداری و اجماع محوری استفاده شده است. تجزیه و تحلیل اطلاعات به صورت کمی صورت گرفته است به طوری که از روش‌های آماری نظیر آزمون‌های t تک نمونه‌ای، کروسکال والیس و همبستگی اسپیرمن و نرم‌افزارهای SPSS و GIS برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شده است. نتایج این پژوهش نشانگر این است که بر اساس تحلیل سرانه‌های وضع موجود کاربری‌های خدماتی، منطقه ۵ رتبه اول و منطقه ۳ رتبه آخر را کسب نموده است. بر اساس نتایج ارزیابی شاخص‌های حکمروایی خوب شهری مناطق یک، چهار و پنج دارای سطح بالاتری نسبت به متوسط و مناطق دو و سه دارای سطح پایین‌تری نسبت به سطح متوسط را داشتند. نتایج ارزیابی همبستگی میان مولفه‌های مستقل و وابسته نشانگر این است که رابطه‌ای مستقیم زیاد بین آن‌ها وجود دارد. بر اساس نتایج رتبه‌بندی آزمون کروسکال والیس منطقه یک ارومیه رتبه اول و منطقه دو ارومیه رتبه پنجم را کسب نموده است. در نهایت بر اساس نتایج ضریب اسپیرمن میان رتبه‌بندی توزیع و پراکندگی کاربری‌ها و شاخص‌های حکمروایی خوب شهری رابطه متوسط مستقیم وجود دارد.</p>	<p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۱/۱۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۲/۰۱ شماره صفحات: ۱-۱۶</p> <p>از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید</p> 
	<p>واژه‌های کلیدی: حکمروایی خوب شهری، عدالت فضایی، توزیع فضایی، مدیریت شهری، ارومیه.</p>

استناد: موسوی، میرنجف؛ قادری، رضا؛ بایرام‌زاده، نیما؛ و کامل‌نیا، رویا. (۱۴۰۳). بررسی تحقق‌پذیری حکمروایی خوب شهری با تأکید بر عدالت فضایی (نمونه موردی: مناطق ۵ گانه-ارومیه)، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۵(۵۷)، ۱-۱۶.

DOI: 10.30495/jupm.2022.29908.4122

مقدمه

امروزه مردم استانداردهای بالاتری از محیط و شهری که در آن زندگی می‌کنند را انتظار دارند (Mousavi et al, 2021) در این راستا نظام مدیریت سنتی قابلیت حل مشکلات و مسائل شهری و پاسخگویی به تحولات سریع شهرنشینی و نیازهای شهروندان را در مناطق شهری ندارد (Movahed et al, 2015) و این امر بار زیادی بر دوش دولت، بخش خصوصی و جامعه مدنی وارد می‌کند (Badland & Pearce, 2019) به طوری که در آینده به طور اعم و در قرن بیست و یکم به طور اخص با چالش‌هایی مواجه خواهد شد، چالشی که خود به وجود آمده از تغییر و تحولات جمعیتی، فناوری، اقتصادی، سیاسی و بین‌المللی می‌باشد. در این راستا جامعه جهانی نیز به این نتیجه رسیده است که بخش عمده‌ای از مشکلات مدیریت شهری کمبود منابع مالی یا نیروی انسانی ماهر نیست، بلکه مشکل اصلی در شیوه اداره این عوامل است (Faraji et al, 2018) در دنیای امروز پذیرفته شده است که توسعه پایدار شهرها در صورتی به وقوع می‌پیوندد که اهداف مردم‌سالاری، برابری در خدمات‌رسانی و حفظ محیط‌زیست با شکل‌گیری مدیریت واحد شهری و با رعایت اصول و قواعد علم روز شهرسازی توأمان دنبال شود (Abdi et al, 2019).

رشد شتابان شهرنشینی و عدم توجه به ظرفیت شهرها باعث به وجود آمدن مسائل و معضلات فراگیر شهری همچون بیکاری، فقر، تورم، آلودگی محیط‌زیست و ... شده است. این موضوع، نحوه اداره سیاسی، مدیریت منابع اجتماعی و اقتصادی، تدوین سیاست‌های اجرایی را در شهر، تحت تأثیر خود قرار داده است؛ بنابراین طی دهه‌های اخیر، مقوله جدیدی در نظام مدیریت شهری، تحت عنوان حکمروایی خوب شهری مطرح شده است (Hashemibisetooni & Shams, 2020- Bayramzadeh & Foadmarashi, 2023- Mousavi et al, 2024). این نوع حکمروایی بر پایه اصل شهروندمداری، بر این نکته که هیچ شهروندی نباید از دسترسی به الزامات شهری از جمله مسکن مناسب، بهداشت، امنیت شغلی و بهره‌مندی از محیط‌زیست محروم شود، اشاره دارد (Habibi & Mahbobi, 2020).

از دهه ۱۹۸۰ موضوع حکمروایی به موازات تأثیرات جهانی شدن در مسائل سیاسی موردبررسی قرار گرفته است و در راستای به‌کارگیری آن تقسیم‌بندی مسئولیت‌ها در عرصه شهری شکل گرفته است به طوری که حکمروایی مشارکتی به یک ویژگی اصلی در مدیریت شهری تبدیل شده است که توسط دولت‌ها و سازمان‌های دولتی به الگویی برای مشارکت جامعه مدنی و مردمی تبدیل شده است (Ziari et al, 2017- Lemanski, 2017- Marti-Costa & Toma's, 2017- Uzunm 2007- 2020). امروزه وضع مدیریت شهری در ایران حاکی از آن است که به دلایلی چون برون‌زا بودن طرح‌ها و برنامه‌های شهری، تمرکزگرایی اقتصاد رانتی و مبتنی بر نفت مدیریت شهری در تسلط دولت می‌باشد و پیوسته از مدیریت یکپارچه و سیستمی فاصله گرفته و در گرداب مدیریت بخشی، سلولی و دیدگاه نگرش‌های بالا به پایین گرفتار شده است (Tavakolinia & Shams Pouya, 2017). با وجود پیشینه دیرین شهرنشینی و وجود الگوهای سنتی اداره مشارکتی شهرها در ایران، پیروی از الگوهای متمرکز برنامه‌ریزی و مدیریت شهری در عصر حاضر، امکان دخالت و مشارکت شهروندان در اداره امور شهر را به آن‌ها نداده است. این در حالی است که روزبه‌روز بر دشواری مسائل شهری و تنوع نیازهای شهروندان افزوده می‌شود، در چنین وضعیتی نظام مدیریت شهری به‌منظور پایین آوردن آثار زیان‌بار گسترش شهرنشینی و همچنین برای مقابله با دشواری‌های اداره شهرها در جستجوی روش‌هایی جهت آسان کردن اداره امور شهرها می‌باشد (Bastin et al, 2018)؛ بنابراین توجه به موضوع حکمروایی خوب شهری به‌عنوان اصلی برای حمایت از مدیریت شهری در جهت توسعه پایدار شهرها امری ضروری و مهم به نظر می‌رسد. هدف کلی این پژوهش، بررسی تحقق‌پذیری حکمروایی خوب شهری با تأکید بر عدالت فضایی در مناطق ۵ گانه شهر ارومیه می‌باشد به طوری که ضمن ارزیابی شاخص‌های حکمروایی خوب شهری به بررسی توزیع و پراکنش عدالت فضایی در بین این مناطق می‌پردازد. در این راستا سؤال اصلی پژوهش «آیا میزان شاخص‌های حکمروایی خوب شهری در مناطق ۵ گانه شهر ارومیه یکسان است؟» و فرضیه «به نظر می‌رسد پراکندگی و توزیع کاربری‌های خدمات هفت‌گانه در شهر ارومیه به‌طور عادلانه نمی‌باشد.» مطرح گردیده است. از جنبه‌های نوآوری پژوهش در حوزه قلمرو مکانی، به دلیل امکان تفاوت نتایج پژوهش‌ها در قلمروهای مکانی مختلف با یکدیگر، در این پژوهش مناطق ۵ گانه شهر ارومیه در نظر گرفته شده است. در حوزه بازه زمانی، به دو دلیل شرایط کرونایی جامعه و تغییر مناطق ارومیه از چهار منطقه به پنج منطقه به نظر می‌رسد می‌تواند در نتایج پژوهش تفاوت ایجاد نماید. در حوزه روش تحقیق نیز به دلیل مقایسه داده‌های برداشت میدانی (توزیع و پراکندگی کاربری‌ها) و داده‌های پرسشنامه‌ای (شاخص‌های حکمروایی خوب شهری) و ارتباطیابی رتبه‌بندی این داده‌ها با یکدیگر به نظر می‌رسد نتایج پژوهش را تحت تأثیر قرار دهد.

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

وجود نابرابری در توزیع خدمات و امکانات در فضاهای شهری پدیده‌ای جدید نبوده و می‌توان با اتخاذ رویکردهایی آن را به حداقل رساند (Koshaneh et al, 2020) به طوری که در دهه ۱۹۹۰ میلادی، حکمروایی به یکی از واژه‌های محوری علوم اجتماعی به حوزه نظریه سیاسی،

علوم سیاسی و جغرافیای انسانی، تبدیل گردید. حکمروایی، طبق تعریف سنتی «عمل یا فرآیند حکومت کردن» می‌باشد که در این تعریف، معنای حکمروایی با حکومت، متفاوت است اما در واقع چنین نیست و هر کدام دارای تعریفی متفاوت از یکدیگر هستند. حکومت و حکمروایی، دو الگو برای اداره امور عمومی هستند، حکومت عهده‌دار تمامی وظایف است و موظف است که تمام خدمات را برای مصارف جامعه مدنی یا شهروندان فراهم کند ولی حکمروایی، مسئولیت اداره عمومی، میان سه نهاد حکومت، جامعه مدنی و بخش خصوصی را عهده‌دار است (Movahedi et al, 2020).

علیرغم اینکه حکمروایی شهری به صورت مفهوم کاربردی از اواخر دهه ۱۹۸۰ و در آفریقا آغاز شد، ولی نخستین نظریه‌پردازی که به این مفهوم پرداخت، برایان مک لالین بود. مرکز اسکان بشر سازمان ملل (هایتات) به این صورت به تعریف حکمروایی شهری می‌پردازد «مجموع روش‌های برنامه‌ریزی و مدیریت امور عمومی شهر از جانب افراد، نهادهای عمومی و نهادهای خصوصی. فرآیند مستمری می‌باشد که از آن روال، منافع متضاد یا متعارض باهم همراه گشته و به یک رفتار همکاری روی آورده می‌شود». باین حال حکمروایی شهری به معنای اثرگذاری همه عوامل اثرگذار شهری بر مدیریت شهر، با تمام سازوکارهایی که به سوی برتری و پیشرفت شهر و شهروندان حرکت کنند، نه اینکه عرصه‌های عمومی و خصوصی کنار گذاشته شوند و فقط عرصه دولتی اختیاردار آن دو باشد (Hadi Begloo et al, 2018) در نهایت حکمروایی خوب شهری را می‌توان این گونه بیان نمود که شیوه و فرآیند اداره امور شهر با مشارکت سازنده‌ی بخش‌های دولتی، خصوصی و جامعه مدنی در جهت توسعه پایدار شهری، ایجاد شهری سالم و ارتقاء کیفیت زندگی (Maleki & Mousavi, 2021).

مدیریت جدید شهری با پایه و اساس قرار دادن محله‌های شهری قصد دارد با شناخت نیازهای ساکنین محلی و آگاه کردن سطوح بالاتر از خواسته‌های آنان و به عبارت دیگر هم‌سو کردن آن‌ها، مدیران شهر را در تأمین نیازهای ساکنان شهر یاری کند، شهروندان را به نحوی مؤثر در سرنوشت خود دخالت دهد و زمینه مطلوب برای رضایت بیشتر آنان فراهم نماید. این نوع مدیریت برای توسعه و پیشرفت محله‌ها و همچنین بالا بردن سطح حکمروایی خوب باید از معیارهایی مانند شفافیت، مسئولیت‌پذیری، مشارکت طلبی، پاسخگویی، قانون مداری، کارآمدی، اجماع‌گرایی و عدالت محوری برخوردار باشد تا بتواند از تمام شرایط افزون‌کننده شهرنشینی در جهت ترقی و پیشرفت محله‌ای و حکمروایی خوب بهره‌مند گردد (Tari & Rezaei, 2019). حکمرانی شهری به‌مانند روش‌های متفاوتی می‌باشد که طی آن افراد، نهادها و بخش خصوصی و عمومی به اعمال مدیریت و برنامه‌ریزی برای امور متداول شهر می‌پردازند (Rezaei & Shamsoddini, 2019) و با طراحی شبکه‌های خود سازمان‌ده و خودتنظیم، از سیاست پایین به بالا بهره می‌گیرد و رویکرد سلسله‌مراتبی بالا به پایین و دیوان‌سالاری را کمرنگ و ناکارآمد می‌کند (Abdali et al, 2020). در این راستا رشد و توسعه اصولی شهرها تسهیلگر روند پایداری می‌باشند که جهت تحقق این مهم سیاست‌گذاری‌ها و ذینفعان مهم‌ترین مؤلفه دخیل در آن هستند (Hekmatnia et al, 2021). در میان ابعاد توسعه پایدار، بعد اجتماعی که بیشتر با ابعاد کیفیت زندگی همراه است بر مفاهیمی نظیر آینده‌نگری، عدالت محوری، مشارکت و توانمندسازی تأکید می‌کند (Abdollahzadeh et al, 2020) که بعد مشارکت، یکی از جنبه‌های مهم نظریه حکمروایی خوب شهری است، چون که شالوده نظریه یادشده بر حکومت مردمی استوار است، یعنی حکومتی که مردم اداره امور را بر عهده خواهند داشت (Dekker & Kempen, 2004). از سویی دیگر توزیع فضایی عادلانه امکانات و منابع بین مناطق مختلف شهری و دستیابی برابر شهروندان به آن‌ها مترادف با عدالت اجتماعی است، زیرا نابسامانی نظام توزیع مراکز خدماتی در فضاهای شهری زمینه‌ساز نابرابری اجتماعی شهروندان شده (Moshfeghifar et al, 2021) و توزیع عادلانه نیز زمینه‌ساز توسعه متوازن خواهد شد. از این رو پراکنش مناسب و اصولی خدمات و امکانات شهری، منطبق با عدالت اجتماعی، در فرآیند برنامه‌ریزی شهری و در راستای مدیریت حکمروایی خوب شهری از اهمیت بسیاری برخوردار می‌باشد (Khaliji et al, 2020). در مناطق شهری، عدالت فضایی را می‌توان از طریق قوانین توسعه شهری، فرآیندها، یا گزینه‌ای که هدف آن‌ها برآورده کردن نیازهای اساسی همه ساکنان شهری بدون در نظر گرفتن مناطق زندگی آن‌هاست، به دست آورد (Saeedi Monfared et al, ۲۰۲۰). در این راستا باید در ابتدا مولفه‌های حکمرانی خوب شهری شناسایی گردد (Grindle, 2007)؛ زیرا این موضوع باعث می‌شود تا مجموعه‌ای از ویژگی‌ها و ابتکارات نهادی که می‌توانند در بهبودی وضعیت متمر ثمر واقع گردند را فراهم نمایند. البته گاهی اوقات محققان بر جنبه خاصی از حکمروایی تمرکز می‌کنند (Biswas et al, 2019). به‌طور مثال در حکمروایی مربوط به زیست‌محیطی مواردی نظیر (Mol, 2009) ضرورت حمایت جامعه (Turner et al, 2014)، برنامه‌ریزی زیست‌محیطی (Li et al, 2017)، مدیریت تطبیقی و رهبری قوی، در جهت منفعت تنوع زیستی و مردم در نظر گرفته می‌شود.

در رابطه با حکمروایی خوب شهری پژوهش‌های گوناگونی در خارج و داخل کشور انجام پذیرفته است به طوری که در خارج از کشور فرناندو^۳ (۲۰۲۲) اشاره کرده است که یکی از چالش‌های حاکمیت خوب شهری ایجاد خدمات عمومی شهری حرفه‌ای و پاسخگو و ایجاد یک مدل

³ Fernando

خدمات عمومی اخلاقی است که نقش دموکراتیک دولت محلی را نشان دهد (Fernando, 2022). کارنا^۴ (۲۰۲۲) اشاره کرده است که جامعه مدنی در جهت ترویج حکمرانی خوب شهری نقش مهمی دارد (Karna, 2022). وو و ژانگ^۵ (۲۰۲۲) و کای و هی^۶ (۲۰۲۱) اشاره کرده‌اند که حکومت شهری چین، با مستقر کردن انجمن مالکان خانه‌ها در شهرک‌های مسکونی طبقه متوسط، فضای محله‌ها را مدیریت کرده و زیرساخت‌های حکمرانی خوب شهری را بهبود می‌بخشند (Cai & he, 2021- Wu & Zhang, 2022). هوآنگ^۷ (۲۰۲۱) اشاره کرده است که حکمرانی شهری مؤثر کلید انطباق با توسعه عصر جدید و مقابله با نیازهای روزافزون مردم برای زندگی بهتر و تضاد با توسعه نامتوازن حکمرانی شهری در چین است (Huang, 2021). میر و آتوریا کومبه^۸ (۲۰۱۹) اشاره کرده‌اند که مفهوم «حکمرانی شهری خوب» پیش‌نیازی برای طراحی و اجرای موفقیت‌آمیز ابتکارات توسعه پایدار است (Meyer & Auriacombe, 2019). جاکا^۹ (۲۰۱۶) اشاره کرده است که طی بررسی‌های صورت گرفته از فعالیت‌های حکمروایی مشارکتی در چین، وجود سازمان‌های غیردولتی در توانمندسازی و افزایش مشارکت اجتماعی از عوامل مؤثر می‌باشد (Jacka, 2016). در داخل کشور نیز موحدی‌نیا و همکاران (۱۳۹۹) اشاره کرده‌اند که دو سازمان شهرداری و شورای شهر می‌تواند یکی از بهترین سازوکارها برای تحقق حکمرانی خوب شهری مورد استفاده قرار گیرد. رجبی و خستو (۱۳۹۸) اشاره کرده‌اند که حکمروایی خوب شهری به این معناست که توزیع مناسب کاربری‌ها؛ امکانات و خدمات در سطوح مختلف شهری به گونه‌ای باشد که ساکنان با کمترین حس تبعیض و اعتراض نسبت به احقاق خود مواجه گردیده و استفاده صحیح از خدمات شهری به شکل مطلوب فراهم باشد. رضائی و شمس‌الدینی (۱۳۹۸) اشاره کرده‌اند که همبستگی معناداری میان حکمروایی خوب شهری و عدالت اجتماعی وجود دارد به طوری که با افزایش میزان حکمروایی خوب شهری بر میزان تحقق عدالت اجتماعی افزوده می‌شود. هادی بیگلو و همکاران (۱۳۹۷) اشاره کرده‌اند که هوشمندسازی کلان‌شهر تهران به تحقق حکمروایی مطلوب شهری می‌انجامد. با توجه به پیشینه پژوهش، لیست شاخص‌های حکمروایی خوب شهری که در پژوهش‌های مختلف مورد استفاده قرار گرفته است، در جدول شماره ۱ نشان داده شده است:

جدول ۱- لیست شاخص‌های حکمروایی خوب شهری مورد استفاده در پژوهش‌های مختلف

منبع	شاخص‌ها	پژوهشگران
WGI, 2020	اظهار نظر و پاسخگویی، ثبات سیاسی و عدم وجود خشونت، اثربخشی دولت، کیفیت نظارتی، حاکمیت قانونی، کنترل فساد اداری	بانک جهانی
Azouz, 2015	مشارکت، اثربخشی و کارایی، مسئولیت و پاسخگویی، عدالت	آزوز
Jonga, 2012	مشارکت، اثربخشی و کارایی، مسئولیت و پاسخگویی، شفافیت، پذیرا و پاسخده بودن	جونگا
UNESCAP, 2009	مشارکت، اجماع محور، پاسخگویی، شفافیت، اثربخشی و کارایی، عدالت و برابری، قانون مداری	سازمان ملل
Nallathiga, 2008	مشارکت، اثربخشی و کارایی، مسئولیت و پاسخگویی، شفافیت، پذیرا و پاسخده بودن، عدالت	نالاتیگا
UNDP, 2003	مشارکت، حاکمیت قانونی، شفافیت، پاسخگویی، جهت‌گیری اجتماعی، برابری، اثربخشی و کارایی، مسئولیت‌پذیری، چشم‌انداز استراتژیک، تابعیت و امنیت	برنامه توسعه سازمان ملل
Ziari et al, 2020	مشارکت، کارایی و اثربخشی، شفافیت، عدالت محوری، پاسخگویی، مسئولیت‌پذیری، قانونمندی، توافق جمعی	زیاری و همکاران
Momeni et al, 2020	قانون محوری، مشارکت، عدالت محوری، کارایی و اثربخشی، مسئولیت‌پذیری، شفافیت، اجماع محور، پاسخگویی	مومنی و همکاران
Negahban Marvi et al, 2020	پاسخدهی، برابری با عدالت، بینش استراتژیک، اجماع سازی یا وفاق‌گرایی، شفافیت، مشارکت، مسئولیت‌پذیری، حاکمیت قانون	(نگهبان) مروری و همکاران
Pazoki et al, 2020	مشارکت، شفافیت، قانون مداری، پاسخگویی، عدالت، مسئولیت‌پذیری، نظارت، کارایی و اثربخشی، تخصص‌گرایی	پازکی و همکاران
Abdi et al, 2019	مشارکت، اثربخشی و کارایی، مسئولیت و پاسخگویی، شفافیت، پذیرا و پاسخده بودن، عدالت	عبدی و همکاران
Rezaei & Shamsoddini, 2019	مشارکت، تساوی، اثربخشی، پاسخگویی، امنیت	رضایی و شمس‌الدینی
Tari & Rezaei, 2019	مشارکت، تساوی، اثربخشی، پاسخگویی، امنیت	تاری و رضایی
Askarizadeh et al, 2019	مشارکت، اثربخشی و کارایی، ثبات سیاسی و مبارزه با فساد، دسترسی به اطلاعات، قانونمندی، عدالت اجتماعی	عسکری‌زاده و همکاران
Heidari Sarban, 2019	کارایی و اثربخشی، پاسخگویی، شفافیت، مشارکت اجتماعی، حاکمیت قانون، عدالت و برابری، مسئولیت‌پذیری، اجماع‌پذیری، نظارت	حیدری ساربان
Khoshfar et al, 2019	مشارکت، عملکردی، برابری، شفافیت و پاسخگویی، اعتماد و آگاهی اجتماعی، وضعیت اجتماعی-اقتصادی	خوش‌فر و همکاران
Habibi & Mahbobi, 2020	مشارکت، قانون مداری، پاسخگویی، مسئولیت‌پذیری، عدالت محوری، شفافیت، کارایی و اثربخشی، اجماع محوری	حبیبی و محبوبی

⁴ Karna

⁵ Wu & Zhang

⁶ Cai & He

⁷ Huang

⁸ Meyer & Auriacombe

⁹ Jacka

در نهایت با توجه به پیشینه پژوهشی و ادبیات موضوعی پژوهش، لیست شاخص‌ها و گویه‌های مورد استفاده در این پژوهش و بر اساس وضعیت محدوده مورد مطالعه گردآوری و لیست‌بندی گردیده‌اند که به صورت جدول شماره ۲ می‌باشد:

جدول ۲- لیست شاخص‌ها و گویه‌های حکمروایی خوب شهری

تعداد گویه‌ها	گویه‌ها	شاخص
۱۰	مشارکت در تصمیم‌گیری‌های محلی، مشارکت در تقویت و عضویت نهادهای مدنی، علاقه‌مند بودن مردم برای توسعه محله، ارزشمند بودن نظرات و خواسته‌های مردم محله، حس مالکیت بالای ساکنین، سهولت ارتباط مردم با مدیران شهری، مشارکت در اجرای پروژه‌های محلی، مشارکت در نظافت محله، سهولت ارتباط ساکنین با مدیران شهری، تسهیل در شرایط حضور مردم در روند توسعه محلات.	مشارکت
۱۰	نهادینه کردن فرهنگ توانمندی، بهبود مستمر اقدامات و فعالیت‌ها در محلات، رضایت‌مندی شهروندان از اقدامات مدیریت محلی، حفاظت از محیط‌زیست و استفاده پایدار از منابع، رضایت از حمل‌ونقل عمومی، شبکه معابر و ترافیک، کیفیت عملکرد مدیران شهری، کاهش هزینه‌ها و ارتقای کیفیت خدمات شهری، عمل کردن بر اساس دانش روز، بهبود فرآیند برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری.	کارایی و اثربخشی
۸	وضوح روبه‌ها، مسئولیت‌ها و قراردادهای شهرداری، نظرخواهی از شهروندان در راستای اجرای طرح‌ها، شفافیت در تصمیم‌های اتخاذشده، شفافیت در ارائه عملکرد سازمان‌ها، وجود سازوکاری برای ارزیابی خدمات دولتی توسط مردم، ارائه اطلاعات صادقانه به مردم، کنترل و پایش عملکرد مدیران و نهادها.	شفافیت
۱۱	توزیع عادلانه خدمات در محلات شهری، ایجاد حس برابری در شهروندان، تخصیص بهینه منابع و امکانات، توجه به قشر ضعیف و طبقه محروم جامعه، محرومیت‌زدایی در محلات، فراهم کردن زمینه برای ایفای نقش زنان در فعالیت‌های گوناگون، حمایت از اقشار فقیر و آسیب‌پذیر، استفاده معقولانه از منابع و امکانات و عدالت جنسیتی، توجه به منافع عمومی، رعایت اصل توازن و تعادل، برابری فرصت‌ها.	عدالت محوری و برابری
۵	رضایت‌مندی شهروندان از شیوه پاسخگویی مدیران شهری، پاسخگویی در برابر تصمیمات اتخاذشده در امور محله، برگزاری جلسات پرسش و پاسخ با ساکنین، متناسب بودن پاسخ‌ها با نیازها و خواسته‌های شهروندان، ایجاد حس همبستگی میان شهروندان و مدیران شهری با برگزاری جلسات پرسش و پاسخ.	پاسخگویی
۵	رضایت از برخورد مدیران شهری، رسیدگی به پیشنهادهای و شکایات شهروندان، عملکرد شورای شهر در رفع مشکلات، مشارکت اجتماعی، شایستگی اعضای شورای شهر و مدیران شهری در پذیرش مسئولیت.	مسئولیت‌پذیری
۷	کیفیت برخورد با تخلفات، اعتماد شهروندان به مدیران شهری در راستای انجام وظایف قانونی خود، میزان پابندی ساکنین به قوانین وضع‌شده، عدم تأثیرگذاری افراد یا قوم‌های صاحب نفوذ در تصمیم‌گیری‌های مربوط به شهر، میزان آگاهی از قانون و عرف محلی، مقاومت برابر عمل خلاف قانون، عمل عادلانه.	قانون مداری
۱۰	زمینه لازم برای دستیابی به توافق جمعی، استقبال مسئولان برای دستیابی به اجماع نظر، اجماع عمومی در رابطه با اقدامات و فعالیت‌ها، وجود نظامی هماهنگ برای رسیدن به اجماع و توافق نظری و عملی، کار مشارکتی، موفقیت فعالیت‌های گروهی، همسویی و همفکری مدیران شهری، نگرش و باور به جمع و کار جمعی، حمایت از منافع اکثریت، تعادل رابطه مدیران محلی با نهادهای اجتماعی-فرهنگی و غیر.	اجماع محوری

مواد و روش تحقیق

روش پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر ماهیت توصیفی-تحلیلی می‌باشد. جمع‌آوری اطلاعات به دو صورت اسنادی و برداشت میدانی صورت گرفته است. در ابتدا برای گردآوری اطلاعات اسنادی از کتابخانه‌ها و مقالات علمی استفاده و سپس به برداشت میدانی از محدوده مورد مطالعه پرداخته شده است تا ضمن گردآوری پیشینه پژوهشی و ادبیات موضوعی معتبر برای پژوهش، اطلاعات و ویژگی‌های مکانی محدوده مورد مطالعه نیز جمع‌آوری گردد. ابزار گردآوری داده‌ها به چند صورت: مشاهده، پرسشنامه، مصاحبه و فیش‌برداری می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش ساکنین مناطق ۵ گانه شهر ارومیه می‌باشد که طبق آمار سال ۱۳۹۵، ۷۳۶۲۲۴ نفر می‌باشد. برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران و با درصد خطای ۰/۰۵ استفاده شده است که تعداد حجم نمونه ۳۸۴ عدد به دست آمده است که بر اساس تعداد جمعیت هر یک از مناطق به صورت جدول شماره ۳ تقسیم‌بندی و به صورت تصادفی در محدوده توزیع گردیده است.

جدول ۳- تعداد حجم نمونه

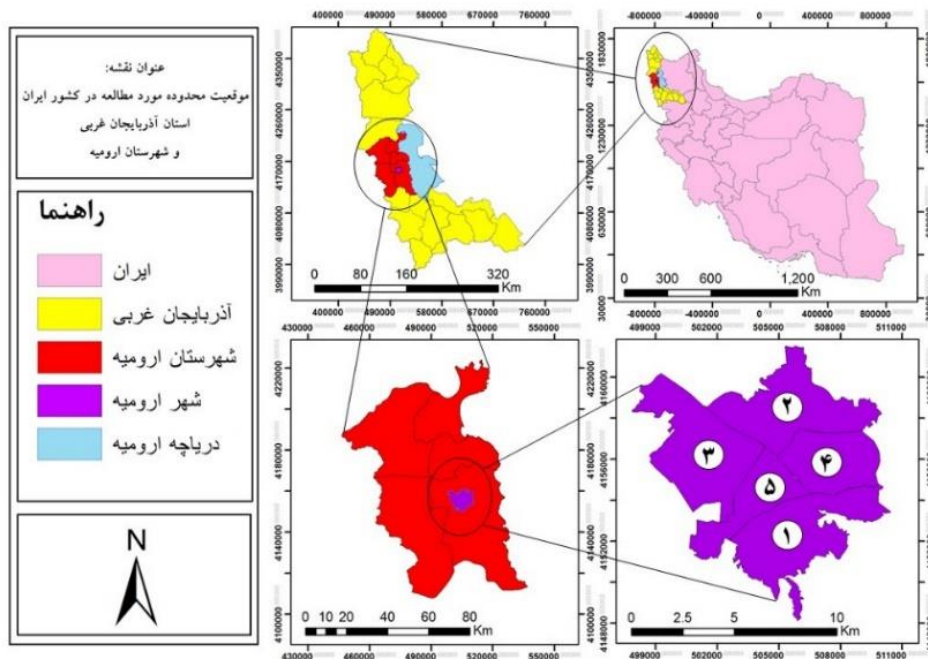
مناطق	جمعیت (نفر)	تعداد حجم نمونه
منطقه ۱	۱۷۴۹۰۰	۹۱
منطقه ۲	۲۰۷۴۵۳	۱۰۸
منطقه ۳	۱۶۴۷۵۳	۸۶
منطقه ۴	۱۳۰۲۶۲	۶۸
منطقه ۵	۵۸۸۵۶	۳۱
جمع کل	۷۳۶۲۲۴	۳۸۴

منبع: (Authors, 2021)

جهت تبیین وضعیت حکمروایی خوب شهری بر اساس شاخص‌های پیشینه پژوهشی گردآوری شده، از ۸ شاخص: مشارکت، کارایی و اثربخشی، شفافیت، عدالت محوری و برابری، پاسخگویی، مسئولیت‌پذیری، قانون مداری و اجماع محوری استفاده شده است که در مجموع شامل ۶۶ گویه می‌باشد. برای به‌دست‌آمده آوردن روایی و پایایی پرسشنامه‌ها، در ابتدا روایی پرسشنامه توسط ۲۰ نفر از متخصصین امر که شامل شهرسازان، برنامه‌ریزان شهری و مدیران شهری می‌باشد، مورد ارزیابی و تأیید قرار گرفته است و سپس پایایی پرسشنامه‌ها برای ۳۰ پرسشنامه نیز توسط آزمون آلفای کرونباخ مورد ارزیابی قرار گرفته است. طبق نتایج این آزمون، مقدار آلفای کرونباخ با ۰/۷۳۴ از مقدار ۰/۷ بیشتر می‌باشد که نشان‌دهنده پایایی پرسشنامه است. تجزیه و تحلیل اطلاعات به صورت کمی صورت گرفته است به طوری که از روش‌های آماری نظیر آزمون‌های t تک نمونه‌ای، کروسکال والیس و همبستگی اسپیرمن و نرم‌افزارهای SPSS و GIS برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شده است. در نهایت بر اساس نتایج به‌دست‌آمده راهکارهایی در جهت بهبود وضعیت حکمروایی خوب شهری در مناطق ۵ گانه شهر ارومیه تدوین شده است.

محدوده مورد مطالعه

محدوده مورد مطالعه این پژوهش شهر ارومیه واقع در استان آذربایجان غربی می‌باشد که در راستای بررسی بهتر شاخص‌های حکمروایی خوب شهری مناطق ۵ گانه این شهر مورد ارزیابی قرار گرفته است (نقشه شماره ۱)؛ تا ضمن تحلیل توزیع و پراکندگی‌های کاربری‌های خدماتی هفتگانه در این مناطق شاخص‌های حکمروایی خوب شهری نیز مورد ارزیابی قرار گیرد تا میزان تحقق مفهوم عدالت فضایی در این مناطق مورد بررسی قرار گیرد. این شهر شامل ۵ منطقه می‌باشد که هر یک از مناطق دارای ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و کالبدی متفاوتی با یکدیگر می‌باشند و حس نابرابری منطقه‌ای در میان مناطق این شهر حاکم است.

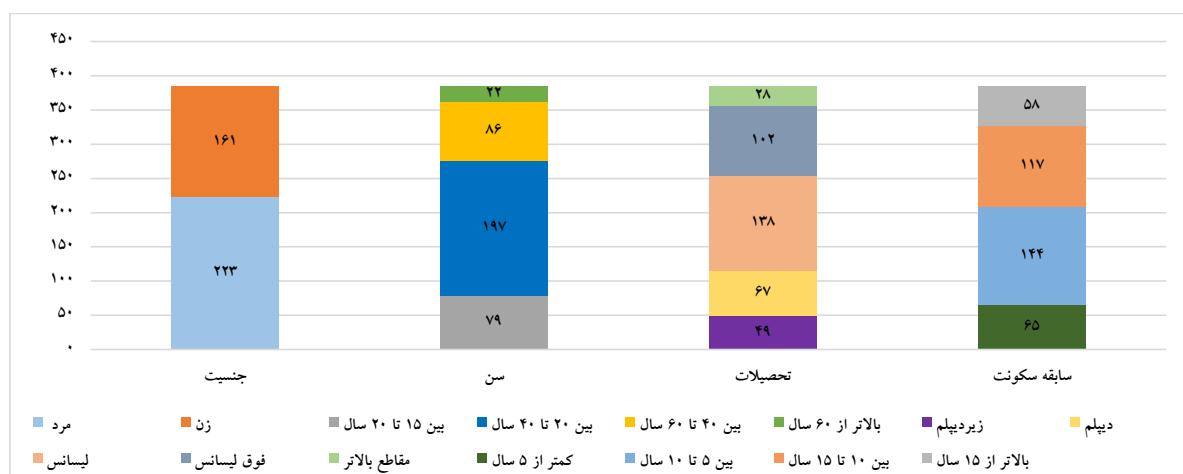


نقشه ۱- نقشه مناطق ۵ گانه شهر ارومیه منبع: (Authors, 2021)

بحث و یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی

پس از ارزیابی روایی و پایایی پرسشنامه‌ها، به تحلیل ویژگی‌های جمعیتی پرسشنامه‌ها پرداخته شده است؛ که نتایج این ارزیابی‌ها در نمودار شماره ۱ نشان داده شده است. با توجه به نمودار شماره ۱، از ۳۸۴ نفر از پرکنندگان پرسشنامه در حوزه جنسیت ۱۶۱ نفر زن و ۲۲۳ نفر مرد بودند، در حوزه سن ۷۹ نفر بین ۱۵ تا ۲۰ سال، ۱۹۷ نفر بین ۲۰ تا ۴۰ سال، ۸۶ نفر بین ۴۰ تا ۶۰ سال و ۲۲ نفر بالاتر از ۶۰ سال سن داشتند. در حوزه تحصیلات نیز ۴۹ نفر زیردیپلم، ۶۷ نفر دیپلم، ۱۳۸ نفر فوق‌لیسانس، ۱۰۲ نفر فوق‌لیسانس و ۲۸ نفر دارای تحصیلات مقاطع بالاتر بودند. در حوزه سابقه سکونت نیز ۶۵ نفر کمتر از ۵ سال، ۱۴۴ نفر بین ۵ تا ۱۰ سال، ۱۱۷ نفر بین ۱۰ تا ۱۵ سال و ۵۸ نفر بالاتر از ۱۵ سال سابقه اقامت در مناطق ۵ گانه شهر ارومیه را داشته‌اند.



نمودار ۱- ویژگی جمعیتی منبع: (Authors, 2021)

یافته‌های میدانی

در جهت بررسی پراکندگی و توزیع کاربری‌های خدماتی هفتگانه (فضای سبز، بهداشتی-درمانی، آموزشی، مذهبی، فرهنگی، تفریحی-پذیرایی و گردشگری و تأسیسات و تجهیزات شهری) در مناطق ۵ گانه شهر ارومیه بر اساس مساحت و جمعیت هر یک از این مناطق از نرم‌افزار GIS استفاده شده است تا میزان سرانه هر یک از کاربری‌ها مشخص و تحقق عدالت فضایی در هر یک از این مناطق مورد ارزیابی قرار گیرد. نتایج این ارزیابی در جدول شماره ۴ نشان داده شده است:

جدول ۴- ارزیابی پراکندگی و توزیع کاربری‌های خدماتی هفتگانه در مناطق ۵ گانه شهر ارومیه

مناطق					نوع کاربری	
۵	۴	۳	۲	۱		
۵۸۸۵۶	۱۳۰۲۶۲	۱۶۴۷۵۳	۲۰۷۴۵۳	۱۷۴۹۰۰	جمعیت (نفر)	فضای سبز
۱۷۵۲۱۵	۷۹۶۹۳	۱۴۱۶۳۸	۱۲۹۸۶۲	۹۸۶۵۸۴	مساحت (مترمربع)	
۲/۹۷	۰/۶۱	۰/۸۵	۰/۶۲	۵/۶۴	سرانه وضع موجود	
۵۸۸۵۶	۱۳۰۲۶۲	۱۶۴۷۵۳	۲۰۷۴۵۳	۱۷۴۹۰۰	جمعیت (نفر)	بهداشتی-درمانی
۱۱۸۵۵۳	۶۷۶۲۲	۲۸۲۱۶	۹۱۴۴	۱۰۵۱۲۳	مساحت (مترمربع)	
۲	۰/۵۲	۰/۱۷	۰/۰۴	۰/۶	سرانه وضع موجود	
۵۸۸۵۶	۱۳۰۲۶۲	۱۶۴۷۵۳	۲۰۷۴۵۳	۱۷۴۹۰۰	جمعیت (نفر)	آموزشی
۱۷۴۹۶۱	۲۹۱۴۹۲	۱۳۵۸۲۲	۵۱۲۵۸۰	۱۱۶۴۷۴	مساحت (مترمربع)	
۲/۹۷	۲/۲۳	۰/۸۲	۲/۴۷	۰/۶۶	سرانه وضع موجود	
۵۸۸۵۶	۱۳۰۲۶۲	۱۶۴۷۵۳	۲۰۷۴۵۳	۱۷۴۹۰۰	جمعیت (نفر)	مذهبی
۲۶۰۴	۱۵۵۴۷	۱۹۹۴۲	۳۹۵۶	۴۲۰۵۰	مساحت (مترمربع)	
۰/۰۴	۰/۱۱	۰/۱۲	۰/۰۱	۰/۲۴	سرانه وضع موجود	

مناطق					نوع کاربری
۵	۴	۳	۲	۱	
۵۸۸۵۶	۱۳۰۲۶۲	۱۶۴۷۵۳	۲۰۷۴۵۳	۱۷۴۹۰۰	جمعیت (نفر)
۳۵۷۲۴	۱۹۵۴۷	۲۶۰۱	۱۱۴۸۱	۶۸۵۳	مساحت (مترمربع)
۰/۶	۰/۱۵	۰/۰۱۵	۰/۰۵	۰/۰۳	سرانه وضع موجود
۵۸۸۵۶	۱۳۰۲۶۲	۱۶۴۷۵۳	۲۰۷۴۵۳	۱۷۴۹۰۰	جمعیت (نفر)
۲۰۱۶۱۹	۱۰۰۴۵۲	۱۶۶۶۸۲	۲۱۴۶۹۰	۱۱۵۴۲۹	مساحت (مترمربع)
۳/۴۲	۰/۷۷	۱/۰۱	۱/۰۳	۰/۶۵	سرانه وضع موجود
۵۸۸۵۶	۱۳۰۲۶۲	۱۶۴۷۵۳	۲۰۷۴۵۳	۱۷۴۹۰۰	جمعیت (نفر)
۱۰۲۴۵۳	۷۹۸۱۱۷	۲۰۰۱۹۰	۴۳۷۶۶۹	۱۶۶۹۰۴	مساحت (مترمربع)
۱/۷۴	۶/۱۲	۱/۲۱	۲/۱	۰/۹۵	سرانه وضع موجود

منبع: (Authors, 2021)

پس از ارزیابی پراکندگی و توزیع کاربری‌های خدماتی هفتگانه در مناطق ۵ گانه شهر ارومیه، به رتبه‌بندی هر یک از مناطق بر اساس رتبه توزیع وضع موجود سرانه‌های هر یک از کاربری‌ها پرداخته شده است. نتایج این رتبه‌بندی در جدول شماره ۵ نشان داده شده است.

جدول ۵- رتبه‌بندی هر یک از مناطق بر اساس وضع موجود سرانه‌ها

رتبه‌بندی مناطق					نوع کاربری
منطقه ۵	منطقه ۴	منطقه ۳	منطقه ۲	منطقه ۱	
۲	۵	۳	۴	۱	فضای سبز
۱	۳	۴	۵	۲	بهداشتی-درمانی
۱	۳	۴	۲	۵	آموزشی
۴	۳	۲	۵	۱	مذهبی
۱	۲	۵	۳	۴	مراکز فرهنگی هنری
۱	۴	۳	۲	۵	تأسیسات و تجهیزات شهری
۳	۱	۴	۲	۵	تجاری
۱/۸۶	۳	۳/۵۷	۳/۲۹	۳/۲۹	میانگین رتبه‌بندی

منبع: (Authors, 2021)

با توجه به نتایج جدول شماره ۵، در حوزه فضای سبز منطقه یک بالاترین رتبه و منطقه ۴ پایین‌ترین رتبه، در حوزه بهداشتی-درمانی منطقه پنج بالاترین و منطقه ۲ پایین‌ترین، در حوزه آموزشی منطقه ۵ بالاترین و منطقه یک پایین‌ترین رتبه، در حوزه مذهبی منطقه یک بالاترین و منطقه ۲ پایین‌ترین، در حوزه مراکز فرهنگی هنری منطقه پنج بالاترین و منطقه سه پایین‌ترین رتبه، در حوزه تأسیسات و تجهیزات شهری منطقه پنج بالاترین و منطقه یک پایین‌ترین و در نهایت در حوزه تجاری منطقه ۴ بالاترین و منطقه یک پایین‌ترین رتبه را کسب نموده‌اند. در نهایت با توجه به میانگین این رتبه‌بندی به ترتیب منطقه پنج رتبه اول، منطقه چهار رتبه دوم، منطقه یک و دو رتبه سوم و منطقه سه رتبه چهارم را کسب نموده‌اند.

یافته‌های تحلیلی

پس از ارزیابی میزان توزیع و پراکندگی کاربری‌ها در مناطق ۵ گانه شهر ارومیه، به تحلیل داده‌های حاصل از پرسشنامه‌ها پرداخته شده است. در این راستا به بررسی شاخص‌های حکمروایی خوب شهری با استفاده از آزمون t تک نمونه در هر یک از مناطق پرداخته شده است که نتایج این تحلیل برای منطقه یک در جدول شماره ۶ نشان داده شده است. همچنین مقدار متوسط برای این آزمون مقدار ۳ در نظر گرفته شده است:

جدول ۶- نتایج آزمون t تک نمونه برای منطقه یک

شاخص‌ها	میانگین	انحراف معیار	درجه آزادی	مقدار T	مقدار معناداری	حد پایین	حد بالا
مشارکت	۴/۵۲	۰/۲۹۶	۹۰	۴۹/۲۶۱	۰/۰۰۰	۱/۴۶۶	۱/۵۹۰
کارایی و اثربخشی	۴/۵۶	۰/۲۳۰	۹۰	۶۴/۹۲۵	۰/۰۰۰	۱/۵۱۸	۱/۶۱۳

شاخص‌ها	میانگین	انحراف معیار	درجه آزادی	مقدار T	مقدار معناداری	حد پایین	حد بالا
شفافیت	۴/۶۴	۰/۲۲۴	۹۰	۶۹/۸۷۷	۰/۰۰۰	۱/۶۰۰	۱/۶۹۳
عدالت محوری و برابری	۴/۶۱	۰/۲۵۲	۹۰	۶۱/۰۰۳	۰/۰۰۰	۰/۲۵۲	۰/۰۲۶
پاسخگویی	۴/۶۰	۰/۴۰۱	۹۰	۳۸/۱۶۱	۰/۰۰۰	۱/۵۲۳	۱/۶۹۰
مسئولیت‌پذیری	۴/۵۵	۰/۳۴۹	۹۰	۴۲/۴۶۴	۰/۰۰۰	۱/۴۸۱	۱/۶۲۶
قانون‌مداری	۴/۵۸	۰/۳۳۴	۹۰	۶۱/۰۰۳	۰/۰۰۰	۰/۳۳۴	۰/۰۲۵
اجماع محوری	۴/۵۲	۰/۳۰۲	۹۰	۴۵/۲۷۸	۰/۰۰۰	۱/۴۶۲	۱/۵۸۸

منبع: (Authors, 2021)

با توجه به جدول شماره ۶، به دلیل اینکه مقدار سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد بنابراین شاخص‌ها تفاوت معناداری با سطح متوسط دارند همچنین با توجه به مقدار حد بالا و پایین مثبت شاخص‌های حکمروایی خوب شهری در مناطق یک ارومیه بالاتر از سطح متوسط می‌باشد. پس از ارزیابی منطقه یک به ارزیابی منطقه دو پرداخته شده است که نتایج این تحلیل در جدول شماره ۷ نشان داده شده است:

جدول ۷- نتایج آزمون t تک نمونه برای منطقه دو

شاخص‌ها	میانگین	انحراف معیار	درجه آزادی	مقدار T	مقدار معناداری	حد پایین	حد بالا
مشارکت	۱/۹۱	۰/۳۱۱	۱۰۷	-۳۶/۲۴۱	۰/۰۰۰	-۱/۱۴۷	-۱/۰۲۸
کارایی و اثربخشی	۱/۷۴	۰/۳۲۹	۱۰۷	-۳۹/۵۱۸	۰/۰۰۰	-۱/۳۱۷	-۱/۱۹۱
شفافیت	۱/۷۶	۰/۳۹۵	۱۰۷	-۳۲/۳۸۲	۰/۰۰۰	-۱/۳۰۶	-۱/۱۵۶
عدالت محوری و برابری	۱/۷۲	۰/۳۷۰	۱۰۷	-۳۶/۰۲۹	۰/۰۰۰	-۱/۳۵۳	-۱/۲۱۲
پاسخگویی	۱/۷۱	۰/۴۷۹	۱۰۷	-۲۷/۸۳۲	۰/۰۰۰	-۱/۳۷۴	-۱/۱۹۱
مسئولیت‌پذیری	۱/۷۱	۰/۴۸۹	۱۰۷	-۲۷/۱۸۳	۰/۰۰۰	-۱/۳۷۴	-۱/۱۸۸
قانون‌مداری	۱/۶۸	۰/۴۰۸	۱۰۷	-۳۳/۵۲۱	۰/۰۰۰	-۱/۳۹۵	-۱/۲۳۹
اجماع محوری	۱/۶۹	۰/۳۲۹	۱۰۷	-۴۱/۴۳۷	۰/۰۰۰	-۱/۳۷۵	-۱/۲۵۰

منبع: (Authors, 2021)

با توجه به جدول شماره ۷، به دلیل اینکه مقدار سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد بنابراین شاخص‌ها تفاوت معناداری با سطح متوسط دارند همچنین با توجه به مقدار حد بالا و پایین منفی نشان‌دهنده این است که شاخص‌های حکمروایی خوب شهری در منطقه دو ارومیه کمتر از سطح متوسط هستند. پس از ارزیابی منطقه دو به ارزیابی منطقه سه پرداخته شده است که نتایج این تحلیل در جدول شماره ۸ نشان داده شده است:

جدول ۸- نتایج آزمون t تک نمونه برای منطقه سه

شاخص‌ها	میانگین	انحراف معیار	درجه آزادی	مقدار T	مقدار معناداری	حد پایین	حد بالا
مشارکت	۲/۶۱	۰/۳۲۶	۸۵	-۱۰/۸۱۵	۰/۰۰۰	-۰/۴۵۰	-۰/۳۱۰
کارایی و اثربخشی	۲/۵۷	۰/۳۷۹	۸۵	-۱۴/۲۳۹	۰/۰۰۰	-۰/۴۸۹	-۰/۳۶۹
شفافیت	۲/۵۲	۰/۳۴۳	۸۵	-۱۲/۸۳۴	۰/۰۰۰	-۰/۵۴۸	-۰/۴۰۱
عدالت محوری و برابری	۲/۳۸	۰/۲۶۲	۸۵	-۲۱/۶۹۴	۰/۰۰۰	-۰/۶۷۱	-۰/۵۵۸
پاسخگویی	۲/۳۵	۰/۴۶۳	۸۵	-۱۲/۹۹۱	۰/۰۰۰	-۰/۷۴۸	-۰/۵۴۹
مسئولیت‌پذیری	۲/۲۲	۰/۴۶۱	۸۵	-۱۶/۷۱۱	۰/۰۰۰	-۰/۸۶۹	-۰/۶۸۴
قانون‌مداری	۲/۲۷	۰/۳۸۷	۸۵	-۱۷/۳۰۳	۰/۰۰۰	-۰/۸۰۵	-۰/۶۳۹
اجماع محوری	۲/۴۲	۰/۳۲۰	۸۵	-۱۶/۵۵۲	۰/۰۰۰	-۰/۶۴۰	-۰/۵۰۳

منبع: (Authors, 2021)

با توجه به جدول شماره ۸، به دلیل اینکه مقدار سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد بنابراین شاخص‌ها تفاوت معناداری با سطح متوسط دارند همچنین با توجه به مقدار حد بالا و پایین منفی نشان دهنده این است که شاخص‌های حکمروایی خوب شهری در منطقه سه ارومیه کمتر از سطح متوسط هستند. پس از ارزیابی منطقه سه به ارزیابی منطقه چهار پرداخته شده است که نتایج این تحلیل در جدول شماره ۹ نشان داده شده است:

جدول ۹- نتایج آزمون t تک نمونه برای منطقه چهار

شاخص‌ها	میانگین	انحراف معیار	درجه آزادی	مقدار T	مقدار معناداری	حد پایین	حد بالا
مشارکت	۳/۳۴	۰/۳۶۲	۶۷	۷/۷۶۱	۰/۰۰۰	۰/۴۲۸	۰/۲۵۳
کارایی و اثربخشی	۳/۲۹	۰/۲۶۶	۶۷	۹/۲۲۶	۰/۰۰۰	۰/۳۶۳	۰/۲۲۳
شفافیت	۳/۲۱	۰/۳۲۷	۶۷	۵/۵۰۳	۰/۰۰۰	۰/۲۹۸	۰/۱۳۹
عدالت محوری و برابری	۳/۲۳	۰/۲۱۵	۶۷	۸/۹۲۲	۰/۰۰۰	۰/۲۸۴	۰/۱۸۰
پاسخگویی	۳/۲۶	۰/۳۶۲	۶۷	۵/۹۴۹	۰/۰۰۰	۰/۳۴۹	۰/۱۷۳
مسئولیت‌پذیری	۳/۲۱	۰/۳۹۱	۶۷	۴/۵۲۳	۰/۰۰۰	۰/۳۰۹	۰/۱۲۰
قانون‌مداری	۳/۲۱	۰/۳۴۰	۶۷	۵/۱۸۷	۰/۰۰۰	۰/۲۹۶	۰/۱۳۱
اجماع محوری	۳/۲۳	۰/۲۶۲	۶۷	۷/۴۸۱	۰/۰۰۰	۰/۱۷۴	۰/۳۰۱

منبع: (Authors, 2021)

با توجه به جدول شماره ۹، به دلیل اینکه مقدار سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد بنابراین شاخص‌ها تفاوت معناداری با سطح متوسط دارند همچنین با توجه به مقدار حد بالا و پایین مثبت شاخص‌های حکمروایی خوب شهری در مناطق چهار ارومیه بالاتر از سطح متوسط می‌باشد. پس از ارزیابی منطقه چهار به ارزیابی منطقه پنج پرداخته شده است که نتایج این تحلیل در جدول شماره ۱۰ نشان داده شده است. با توجه به جدول شماره ۱۰، به دلیل اینکه مقدار سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد بنابراین شاخص‌ها تفاوت معناداری با سطح متوسط دارند همچنین با توجه به مقدار حد بالا و پایین مثبت شاخص‌های حکمروایی خوب شهری در مناطق پنج ارومیه بالاتر از سطح متوسط می‌باشد.

جدول ۱۰- نتایج آزمون t تک نمونه برای منطقه پنج

شاخص‌ها	میانگین	انحراف معیار	درجه آزادی	مقدار T	مقدار معناداری	حد پایین	حد بالا
مشارکت	۴/۱۶	۰/۲۵۶	۳۱	۲۵/۳۸۷	۰/۰۰۰	۰/۰۷۳	۱/۲۶۱
کارایی و اثربخشی	۳/۸۲	۰/۲۶۲	۳۱	۱۷/۴۱۸	۰/۰۰۰	۰/۷۲۶	۰/۹۱۹
شفافیت	۴/۰۶	۰/۲۶۹	۳۱	۲۱/۸۸۶	۰/۰۰۰	۰/۹۶۱	۱/۱۵۹
عدالت محوری و برابری	۳/۸۹	۰/۲۳۲	۳۱	۲۱/۵۲۰	۰/۰۰۰	۰/۸۱۲	۰/۹۸۲
پاسخگویی	۳/۸۹	۰/۴۲۸	۳۱	۱۱/۵۷۰	۰/۰۰۰	۰/۷۳۳	۱/۰۴۷
مسئولیت‌پذیری	۳/۸۹	۰/۴۹۲	۳۱	۱۰/۰۷۲	۰/۰۰۰	۰/۷۰۹	۱/۰۷۰
قانون‌مداری	۳/۸۷	۰/۴۱۳	۳۱	۱۱/۷۸۶	۰/۰۰۰	۰/۷۲۳	۱/۰۲۷
اجماع محوری	۳/۹۴	۰/۲۶۱	۳۱	۲۰/۱۶۳	۰/۰۰۰	۰/۸۵۲	۱/۰۴۴

منبع: (Authors, 2021)

پس از ارزیابی سطح میانگین شاخص‌های حکمروایی خوب شهری در مناطق پنج‌گانه شهر ارومیه، به رتبه‌بندی آن‌ها از طریق آزمون کروسکال والیس پرداخته شده است که نتایج این آزمون در جدول شماره ۱۱ و ۱۲ نشان داده شده است:

جدول ۱۱- نتایج آزمون کروسکال والیس

منطقه	حجم نمونه	میانگین رتبه‌ای	رتبه‌بندی
۱	۹۱	۳۳۹/۰۰	۱
۲	۱۰۸	۵۴/۸۶	۵
۳	۸۶	۱۵۱/۰۵	۴

رتبه‌بندی	میانگین رتبه‌ای	حجم نمونه	منطقه
۳	۲۲۸/۵۰	۶۸	۴
۲	۲۷۴/۰۰	۳۱	۵

منبع: (Authors, 2021)

جدول ۱۲- نتایج آزمون کروسکال والیس

۳۶۲/۱۶۸	مجذور کای
۴	درجه آزادی
۰/۰۰۰	سطح معناداری

منبع: (Authors, 2021)

با توجه به جدول شماره ۱۲، به دلیل پایین بودن مقدار سطح معناداری از ۰/۰۵ بنابراین تفاوت معناداری بین رتبه‌بندی مناطق وجود دارد. همچنین با توجه به جدول شماره ۱۱، میانگین رتبه‌ای مناطق نشانگر این است که بر اساس شاخص‌های حکمروایی خوب شهری، منطقه ۱ رتبه اول و منطقه ۲ رتبه پنجم را کسب نموده است. به نظر می‌رسد دلیل اصلی این موضوع وجود سکونتگاه‌های غیررسمی بیشتر در این منطقه باشد. همچنین در جهت ارزیابی میزان رابطه متغیر مستقل حکمروایی خوب شهری و متغیر وابسته عدالت محوری و برابری از آزمون همبستگی اسپیرمن استفاده شده است که نتایج این ارزیابی در جدول شماره ۱۳ نشان داده شده است:

جدول ۱۳- نتایج آزمون همبستگی اسپیرمن

نوع و میزان رابطه	آزمون همبستگی اسپیرمن	
	حکمروایی خوب شهری	ضریب همبستگی
مستقیم (زیاد)	۰/۷۳۴	سطح معناداری
	۰/۰۰۰	عدالت محوری و برابری

منبع: (Authors, 2021)

با توجه به جدول شماره ۱۳، به دلیل اینکه سطح معناداری از ۰/۰۵ کمتر می‌باشد بنابراین همبستگی معناداری بین متغیر مستقل و وابسته وجود دارد همچنین با توجه به ضریب همبستگی با مقدار ۰/۷۳۴ نشانگر وجود رابطه مستقیم زیاد می‌باشد. در نهایت به ارتباطی رتبه‌بندی برداشت میدانی (توزیع و پراکندگی کاربری‌ها) و پرسشنامه‌ها (شاخص‌های حکمروایی خوب شهری) با استفاده از ضریب اسپیرمن در فرمول شماره ۱ پرداخته شده است نتایج این بررسی در جدول شماره ۱۴ نشان داده شده است:

$$\text{فرمول ۱: } r = 1 - \frac{6 \sum d^2}{n^3 - n}$$

با توجه به نتایج جدول شماره ۱۴، میزان ضریب همبستگی با مقدار ۰/۵ نشانگر وجود رابطه متوسط مستقیم میان رتبه‌بندی برداشت میدانی (توزیع و پراکندگی کاربری‌ها) و پرسشنامه‌ها (شاخص‌های حکمروایی خوب شهری) می‌باشد به طوری که با بهبودی وضعیت توزیع و پراکندگی کاربری‌ها میزان شاخص‌های حکمروایی خوب شهری نیز بهبود می‌یابد.

جدول ۱۴- ضریب همبستگی اسپیرمن

D ²	D	رتبه‌بندی مناطق بر اساس داده‌های پرسشنامه (شاخص‌های حکمروایی خوب شهری)	رتبه‌بندی بر اساس داده‌های میدانی (توزیع و پراکندگی کاربری‌ها)	مناطق
۴	۲	۱	۳	منطقه ۱
۴	-۲	۵	۳	منطقه ۲
۰	۰	۴	۴	منطقه ۳
۱	-۱	۳	۲	منطقه ۴
۱	-۱	۲	۱	منطقه ۵

منبع: (Authors, 2021)

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

امروزه کاهش کیفیت و رفاه زندگی شهری در گرو توزیع ناعادلانه کاربری‌های خدماتی و عدم توجه به حکمروایی خوب شهری مشکلات متعددی نظیر فقر، آسیب‌های اجتماعی، افت زیرساخت‌ها و ... را برای شهرها و کلان‌شهرها به وجود آورده است که نیازمند توجه ویژه به مولفه‌های عدالت فضایی، حکمروایی خوب شهری، توزیع عادلانه خدمات شهری و در نهایت رویکرد مشارکت‌افزایی را دوچندان می‌نماید. در اواخر قرن بیستم و بر اساس رویکرد توسعه پایدار، شیوه‌های نوینی در مدیریت شهری تحت عنوان «حکمروایی خوب شهری» و در راستای بهبود وضعیت مدیریت شهری و با هدف مشارکت‌افزایی در سکونتگاه‌های انسانی شکل گرفته است. با این تعابیر حکومت شهری و محلی به‌عنوان نقش تسهیل‌کننده و زمینه‌ساز توسعه جامعه را ایفا می‌کنند. بدین منظور حکمروایی خوب شهری به‌عنوان رهیافتی نوین به‌مثابه رمز موفقیت اصلی تحقق توسعه پایدار شهری به‌منظور تحرک بخشی به ظرفیت‌های درونی شهرها در نظر گرفت.

نتایج این پژوهش نشانگر این است که بر اساس تحلیل سرانه‌های وضع موجود کاربری‌های خدماتی در مناطق ۵ گانه شهر ارومیه، منطقه ۵ ارومیه رتبه اول و منطقه ۳ رتبه آخر را کسب نموده است. همچنین نتایج ارزیابی شاخص‌های حکمروایی خوب شهری در مناطق پنج‌گانه نشانگر این است که شاخص‌های حکمروایی خوب شهری در منطقه یک بالاتر از سطح متوسط، در منطقه دو کمتر از سطح متوسط، در منطقه سه کمتر از سطح متوسط، در منطقه چهار بالاتر از سطح متوسط و در منطقه پنج بالاتر از سطح متوسط می‌باشد. همچنین در جهت رتبه‌بندی مناطق ارومیه بر اساس شاخص‌های حکمروایی خوب شهری از آزمون کروسکال والیس استفاده شده است که نتایج این آزمون نشانگر این است که منطقه یک ارومیه رتبه اول و منطقه دو ارومیه رتبه پنجم را کسب نموده است. این موضوع نشانگر این است که پراکندگی و توزیع کاربری‌های خدمات هفتگانه در شهر ارومیه به‌طور عادلانه نمی‌باشد و فرضیه پژوهش را تأیید می‌نماید. برای ارزیابی همبستگی میان متغیر مستقل حکمروایی خوب شهری و متغیر وابسته عدالت محوری و برابری از آزمون همبستگی اسپیرمن استفاده شد که نتایج این آزمون نشانگر وجود رابطه‌ای مستقیم زیاد می‌باشد به‌طوری‌که با بهبود وضعیت مؤلفه عدالت محوری و برابری میزان حکمروایی خوب شهری نیز بهبود وضعیت می‌یابد. در نهایت در جهت ارتباطی رتبه‌بندی برداشت میدانی (توزیع و پراکندگی کاربری‌ها) و پرسشنامه‌ها (شاخص‌های حکمروایی خوب شهری) از آزمون اسپیرمن استفاده شده است که نتایج این ارزیابی نشانگر وجود رابطه متوسط مستقیم می‌باشد که با بهبودی وضعیت توزیع و پراکندگی کاربری‌ها میزان شاخص‌های حکمروایی خوب شهری نیز بهبود می‌یابد.

نتایج این پژوهش با پژوهش‌های بانک جهانی (۲۰۲۰)، آروز (۲۰۱۵)، سازمان ملل (۲۰۰۹)، نالاتیگا (۲۰۰۸)، برنامه توسعه سازمان ملل (۲۰۰۳)، زیاری و همکاران (۱۳۹۹)، مومنی و همکاران (۱۳۹۹)، پازکی و همکاران (۱۳۹۹)، حبیبی و محبوبی (۱۳۹۸) و باستین و همکاران (۱۳۹۷) یکسان می‌باشد به‌طوری‌که تأثیر مثبت عدالت فضایی در حکمروایی خوب شهری را تأیید می‌نماید.

با توجه به نتایج و مطالب گردآوری‌شده در راستای بهبود وضعیت شاخص‌های حکمروایی خوب شهری با تأکید بر مفهوم عدالت فضایی در مناطق ۵ گانه شهر ارومیه پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

- افزایش سرانه فضاهای عمومی به‌منظور تقویت و رشد عرصه‌های عمومی در سطح مناطق ۵ گانه شهر ارومیه.
- توجه ویژه به محرومیت‌زدایی و توانمندسازی منطقه ۲ و ۳ ارومیه در جهت کاهش میزان محله‌های کم‌برخوردار.
- افزایش عدالت اجتماعی در پراکنش کاربری‌های خدماتی به‌خصوص در مناطق ۲ و ۳ ارومیه.
- توجه به انتخاب افراد متخصص در جهت اداره امور شهر ارومیه.
- ایجاد بستری جهت به وجود آوردن بینش راهبردی برای آینده شهر و شهروندان.
- استفاده از رویکردهای مشارکتی در اجرای طرح‌های توانمندسازی در محلات کم‌برخوردار ارومیه.
- استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS) در سامانه‌های مدیریت شهری ارومیه در جهت ارزیابی بهتر و دقیق‌تر کاربری‌های خدماتی موجود در مناطق

ملاحظات اخلاقی:

پیروی از اصول اخلاق پژوهش: در مطالعه حاضر فرم‌های رضایت‌نامه آگاهانه توسط تمامی آزمودنی‌ها تکمیل شد.

حامی مالی: هزینه‌های مطالعه حاضر توسط نویسندگان تأمین شد.

تعارض منافع: بنابر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

References

- 1- Abdali, A., Zabihi, H., & Majidi, H., (2020). Explaining the Conceptual Framework of Good Urban Governance Based on Integrated Urban Management (Case Study: Tehran Metropolis). *Quarterly Journal of New Attitudes in Human Geography*, 12(1), 293-309. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.66972251.1398.12.1.15.3> [In Persian].
- 2- Abdi, K., jafari mehrabadi, M., Safaie Reyneh, M., & Allahyari, S. (2019). Measuring Citizens' Satisfaction with Municipality Performance via Good Urban Governance Approach (Case study: Kiasar Town). *Quarterly Journal of Environmental Based Territorial Planning*, 12(45), 139-166. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.2676783.1398.12.45.7.3> [In Persian].
- 3- Abdollahzadeh, M., Rahnama, M., Ajza Shokouhi, M., & Mousavi, M. (2020). Assessment of social sustainability Indicators in Cities of West Azerbaijan province. *Human Geography Research*, 52(4), 1257-1273. <https://doi.org/10.22059/jhgr.2019.276093.1007878> . [In Persian].
- 4- Askarizadeh, S., Zarabi, A., & Taghvaei, M., (2019). The Status of Indicators of Good Urban Governance in Arak City, Iran, in the Viewpoints of Urban Managers and Citizens. *GeoRes*, 34(4), 595-605. <http://dx.doi.org/10.29252/geores.34.4.595> [In Persian].
- 5- Azouz, N. (2015). Good Urban Governance of Informal Settlements in Metropolitan Areas, Thesis Submitted for the partial Fulfilment for the Requirement of the Degree of Master of Science in Urban Planning and Design, Faculty of Engineering-Ain Shams University, 1-137.
- 6- Badland, H., & Pearce, J. (2019). Liveable for whom? Prospects of urban liveability to address health inequities. *Social Science & Medicine*, 232, 94-105. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2019.05.001>
- 7- Bastin, A., Ziari, K., Pour Ahmad, A., & Hatami Nezhad, H. (2018). Assessment of the good urban governance impact on urban livability (Case study: Bushehr City). *Research and Urban Planning*, 9(34), 1-18. https://jupm.marvdasht.iau.ir/article_3125.html?lang=en [In Persian].
- 8- Biswas, R., Jana, A., Arya, K., & Ramamritham, K. (2019). A good-governance framework for urban management. *Journal of Urban Management*, 8(2), 225-236. <https://doi.org/10.1016/j.jum.2018.12.009>
- 9- Cai, R., & He, S (2021). Governing homeowner associations in China's gated communities: the extension of state infrastructural power and its uneven reach. *Urban Geography* 1–23. doi: 10.1080/02723638.2021.1878429. <http://dx.doi.org/10.1080/02723638.2021.1878429>
- 10- Dekker, K., & Kempen, R. (2004). Urban governance within the big cities policy. *Journal of Cities*, 21, 41-55. <http://dx.doi.org/10.1016/j.cities.2004.01.007>
- 11- Faraji, A., Adinehvand, A., & Alian, M. (2018). Performance Evaluation of Municipalities in Eight Districts of Ahvaz in the Framework of Urban Good Governance. *Quarterly Journals of Urban and Regional Development Planning*, 3(5), 115-142. <https://doi.org/10.22054/urdp.2018.14600.1050> [In Persian].
- 12- Fernando, S. (2022). Ethics and Good Urban Governance in Toronto: The Tale of Two Love Affairs, Researchgate. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1754-7121.2007.tb02136.x>
- 13- Grindle, M. S. (2007). Good enough governance revisited. *Development Policy Review*, 25(5), 533–574. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7679.2007.00385.x>
- 14- Habibi, D., & Mahbobi, S., (2020). Explain the relationship between good urban governance and citizens' satisfaction with municipal performance (Study Sample: Dogonbadan City). *Haft Hesar J Environ Stud*. 8 (30), 47-58. <http://dx.doi.org/10.29252/hafthesar.8.30.6> [In Persian].
- 15- Hadi Begloo, H., Sarvar, R., & Nouri, A., (2018). Explanation of good governance of good urban governance with emphasis on location smart growth; case study: city of Tehran. *Urban Management*, 17(52), 189-204. https://ijurm.imo.org.ir/browse.php?a_id=2313&sid=1&slc_lang=en [In Persian].
- 16- Hashemibisetooni, M., & Shams, M. (2020). The Analysis and evaluation of good urban governance indicators and its influence on tourism development variable of Bisetoon city. *Geographical Journal of Tourism Space*, 9(33), 17-37. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22518827.1398.9.33.2.5> [In Persian].
- 17- Heidari Sareban, V. (2019). Evaluation of Rural Local Management Pattern Regarding of Good Governance Indexes, Case Study: Ardabil County. *Geography and Development*, 17(57), 133-154. <https://doi.org/10.22111/gdij.2019.4985> [In Persian].

- 18-Hekmatnia, H., Mousavi, M., Rasoli, M., & Saidpour, S. (2021). Identifying and Analyzing Key Factors Influencing Physical Development Policy in Urmia. *Research and Urban Planning*, 12(45), 55-70. <https://doi.org/10.30495/jupm.2021.3964> [In Persian].
- 19-Huang, Y. (2021). Research on Effective Urban Governance: Problems and Measures. https://doi.org/10.1007/978-981-15-8892-1_3
- 20-Jacka, T. (2016). Women's activism, overseas funded participatory development, and governance: A case study from China. *Women's Studies International Forum*, 33(2), 99-112. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2009.11.002>
- 21-Jonga, W. (2012). Prioritizing Political Banditry than Good Governance: Rethinking Urban Governance in Zimbabwe. *International Journal of Humanities and Social Science*, 2(24), 117-135. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2184161>
- 22-Karna, S. (2022). Rural-Urban Linkage and Role of Civil Society: A Successful Model for Good Urban Governance in Nepal. https://www.fig.net/resources/proceedings/fig_proceedings/morocco/proceedings/TS5/TS5_4_karna.pdf
- 23-Khaliji, M., Hajinehaz, E., & Mahdikhah, A. (2020). Spatial Analysis of Social Justice in Tabriz Metropolis by Factor Analysis. *Regional Planning*, 10(37), 109-122. https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article_4000.html?lang=en [In Persian].
- 24-Khoshfar, G., Shayan, M., & Khodadad, M., (2019). An Analysis of Rural Management Performance with Emphasis on Good Governance Indicators Case: Villages in Zarrin Dasht County. *Socio-Cultural Development Studies*, 7 (4), 9-35. https://journals.sabz.ac.ir/scds/browse.php?a_id=768&sid=1&slc_lang=en [In Persian].
- 25-Koshaneh, R., Ezat Panah, B., & Mosavi, M., (2020). Spatial distribution analysis of urban public service uses using Williamson index method (Case study: Tabriz metropolis). *Quarterly Journal of New Attitudes in Human Geography*, 11(4), 221-205. [In Persian].
- 26-Lemanski, C. (2017). Unequal citizenship in unequal cities: participatory urban governance in contemporary South Africa, *IDPR*, 39 (1). <http://dx.doi.org/10.3828/idpr.2017.2>
- 27-Li, Y., Qiu, J., Zhao, B., Pavao-Zuckerman, M., Bruns, A., Qureshi, S., & Li, Y. (2017). Quantifying urban ecological governance: A suite of indices characterizes the ecological planning implications of rapid coastal urbanization. *Ecological Indicators*, 72, 225-233. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ecolind.2016.08.021>
- 28-Maleki, M., & Mousavi, M. (2021). Empowerment of informal settlements with emphasis on indicators of good urban governance (Case study: Informal neighborhoods of Ilam city. *Journal of Sustainable Urban & Regional Development Studies (JSURDS)*, 2(1), 37-58. https://www.srds.ir/article_132472.html?lang=en [In Persian].
- 29-Martí-Costa, M. & Tomás, M. (2017). Urban governance in Spain: From democratic transition to austerity policies, *Urban Studies*, 54(9), 2107-2122. <http://dx.doi.org/10.1177/0042098016669452>
- 30-Meyer, N., & Auriacombe, C. (2019). Good Urban Governance and City Resilience: An Afrocentric Approach to Sustainable Development, *Sustainability*, 11(19), 5514. <https://doi.org/10.3390/su11195514>
- 31-Mol, A. P. J. (2009). Urban environmental governance innovations in China. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 1(1), 96-100. <https://doi.org/10.1016/j.cosust.2009.07.002>
- 32-Momeni, A., Jahanshiri, M., & Azmi, A. (2020). The effects of good governance on the viability of urban peripheral settlements in Adran Rural District. *Preipheral Urban Spaces Development*, 2(1), 193-205. https://www.jpud.ir/article_114043.html?lang=en [In Persian].
- 33-Moshfeghifar, S., Ezatpanah, B., & Mousavi, M. (2021). Evaluation of urban services in ten areas of Tabriz metropolis. *Journal of Geography and Environmental Studies*, 10(37), 79-98. <https://sanad.iau.ir/en/Article/978953?FullText=FullText> [In Persian].
- 34-Mousavi, M., Bayramzadeh, N., Omidvarfar, S., & Kamel Nia, R. (2021). Assessing the levels of livability in informal settlements (Case study: Falahat neighborhood, Urmia city). *Journal of Urban Social Geography*, 8(2), 222-203. <https://doi.org/10.22103/JUSG.2021.2053> [In Persian].
- 35-Movahed, A., Ghasemi Kafroudi, S., Kaman Roudi, M., & Sasanpour, F., (2015). investigation development urban neighborhoods which emphasize the good urban governance pattern (Case Study Region 19 of Tehran Municipality). *MJSP*, 19(1), 147-180. <https://hsmmp.modares.ac.ir/article-21-275-en.html> [In Persian].

- 36-Movahedi Nia, M., Khodabakhshi, M., & Mohammadzadeh, N. (2020). Assesment of spatial distribution of public services with an emphasis on good governance in Kerman city using the software Geoda. *Journal of Urban Social Geography*, 7(1), 233-253. <https://doi.org/10.22103/JUSG.2020.2013> [In Persian].
- 37-Nallathiga, R. (2008). Metropolitan Urban Governance Approaches and Models: Some Implications for Indian Cities Centre for Good Governance, 1-17. https://www.researchgate.net/publication/228857687_Metropolitan_Urban_Governance_Approaches_and_Models_Some_Implications_for_Indian_Cities
- 38-Negahban Marvi, M., Eghbali, N., & Hataminejad, H. (2020). Explanation of the Iranian New Towns First Generation Management with approach Good Urban Governance from the Point of View of Country Subdivisions. *Geography and Territorial Spatial Arrangement*, 10(35), 1-26. <https://doi.org/10.22111/gaij.2020.5342> [In Persian].
- 39-Pazoki, M., Shikhi, D., & Samadi Mogadam, S. (2020). Analysis of the role of governance based on good governance in sustainable rural development (Case study: Filestan District, Pakdasht Township). *Geography and Development*, 18(58), 93-112. <https://doi.org/10.22111/gdij.2020.5178> [In Persian].
- 40-Rezaei, M., & Shamsoddini, A. (2019). Analysis of the relationship between urban good governance and social justice in urban areas (Case Study: City Ferdowsieh - the city Shahriyar). *Quarterly Journal of Environmental Based Territorial Planning*, 12(45), 25-48. <https://www.sid.ir/paper/130782/en> [In Persian].
- 41-Saedi Monfared, S., Hanaee, T., & Shirvani Moghadam, S. (2020). Explaining the physical and functional components affecting the spatial justice in the marginal settlements of Mashhad metropolis. *Journal of Sustainable Architecture and Urban Design*, 8(1), 67-81. <https://doi.org/10.22061/jsaud.2020.4956.1437> [In Persian].
- 42-Tari, M., & Rezaei, M. (2019). Measurement and Evaluation of Urban Good Governance in Ferdowsieh Neighborhoods, City Shahriyar. *Human Geography Research*, 51(1), 23-40. https://jhgr.ut.ac.ir/article_60577.html?lang=en [In Persian].
- 43-Tavakolinia, J., & Shams Pouya, M. (2017). Toward a local Community Governance: An effort to introduce key concepts and components Case Study: Darake Neighborhood. *Quarterly Journal of Environmental Based Territorial Planning*, 10(37), 195-216. <https://www.sid.ir/paper/130595/en> [In Persian].
- 44-Turner, R. A., Fitzsimmons, C., Forster, J., Mahon, R., Peterson, A., & Stead, S. M. (2014). Measuring good governance for complex ecosystems: Perceptions of coral reef-dependent communities in the Caribbean. *Global Environmental Change*, 29, 105–117. <http://dx.doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2014.08.004>
- 45-UNDP. (2003). The Urban Governance Initiative (UNDP–TUGI), *Environment&Urbanization*, 15(1), 159-170. <https://www.undp.org/asia-pacific/social-innovation-platforms/urban-governance>
- 46-UNESCAP. (2009). What is Good Governance? <https://www.unescap.org/resources/what-good-governance#>
- 47-Uzun, N. (2007). Globalization and urban governance in Istanbul. *J. Hous. Built Environ.*, 22, 127–138. <http://dx.doi.org/10.1007/s10901-006-9069-y>
- 48-WGI. (2020). The Worldwide Governance Indicators 2020 Update, <https://info.worldbank.org/governance/wgi/>.
- 49-Wu, F., & Zhang F. (2022). Rethinking China’s urban governance: The role of the state in neighbourhoods, cities and regions. *Progress in Human Geography*. https://doi.org/10.1177_03091325211062171
- 50-Ziari, K., Yadollahnia, H., & Yadollahnia, H. (2020). Urban Management Performance Analysis with Emphasis on Good Governance Indicators from the Citizen's Perspective (Case Study: Sari City). *Research and urban planning*, 11(40), 1-16. https://jupm.marvdasht.iau.ir/article_4004_en.html [In Persian].
- 51-Bayramzadeh, N., & Foadmarashi, M. (2023). Spatial analysis of the development of townships from the perspective of physical indicators of livability (Case study: the townships of West Azerbaijan province). *Geography and Regional Future Studies*, 1(2), 1-16. <https://doi.org/10.30466/grfs.2023.54809.1007> [In Persian].

- 52-Mousavi, M., Jafarpour Ghalehtemouri, K., Bagheri Kashkouli, A., & Bayramzadeh, N. (2024). Mitigating development barriers and addressing disparities in border cities of Iran: a comprehensive analysis of border provinces and influential factors. *Geojournal*, 89(4), 1–20. <https://doi.org/10.1007/s10708-024-11181-9>



Research Paper

Studying Informal Settlements with Livability Approach (Case Study: Sari Informal Settlements)

Sedigheh Lotfi*: Professor of Geography and Urban Planning, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

Kobra Aghajani: Master of Geography and Urban Planning, Humanities and Social Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

Rahim Berdi Anamoradnejad: Associate Professor of Geography and Urban Planning, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

ARTICLE INFO

Received: 2022/04/28
Accepted: 2022/09/04
PP: 17-26

Use your device to scan and read the article online



Keywords: Livability, Informal Settlements, Urban Livability, Sari City.

Abstract

Urban livability is a multifaceted concept that is related to many areas of the living environment in urban areas. Although past studies have provided a better understanding of the evaluation and influence of urban environment quality factors. However, these studies have gaps in the dimensions, methodology and level of study. Therefore, with the aim of measuring the level of livability of informal settlements (Mehdi Abad, Ghafari, Saro Baneh Bagh and Turk Mahalle) in the city of Sari. The present study tried to analyze the livability status and identify the effective factors. Therefore, the methodology of the research is based descriptive-analytical approaches and the data were collected by conducting a field work to complete the given questionnaires which obtained via Cochran. To analysis the data SPSS and AMOS were used. The results showed that the livability level of the neighborhoods is in inappropriate situation and the informal settlements are facing many problems. Also, according to structural equation modeling; Economic (0.69), physical (0.64), environmental (0.54), and social (0.24) criteria are considered the most effective factors on livability, respectively, with the highest factor value. Therefore, the most important indicators affecting livability in order to improve the livability of informal settlements are economic criteria. So, providing low-interest loans to self-employed applicants for residents and long-term tax exemptions (property tax) for building multi-family housing, as well as tax exemptions for the investors who are interested to invest in these areas to create jobs can reduce economic problems to some extent.

Citation: Lotfi, S., Aghajani, K., Anamoradnejad, R. B. (2024). **Studying informal settlements with livability approach (Case study: Sari informal settlements)**. *Journal of Research and Urban Planning*, 15(57), 17-26.

DOI: 10.30495/jupm.2022.30355.4182

* Corresponding author: Sedigheh Lotfi, Tel: +989112122854 Email: s.lotfi@umz.ac.ir

Extended Abstract

Introduction

Currently, the phenomenon of informal settlement is one of the most important problems of cities and to some extent small and intermediate cities. These settlements, which are considered as an integral part of the urban environment, have been considered as a challenge to sustainable urban development and have always been involved in various issues since its formation. In other words, due to the reproduction of poverty and its spread and endangering the environment, these types of settlements are a serious threat to the stability and cohesion of urban society, which requires special measures to organize and improve the current situation and prevent its spread in the future. According to the different urban concepts of livability, no agreement has been reached regarding the measurement of urban livability to date. Several studies have chosen objective indicators and developed their own evaluation framework to assess livability. For example, a comprehensive index system to evaluate the quality of the living environment in urban areas of the United States, which index system included the following aspects: cultural space, housing, employment, crime, transportation and education. Some studies pay attention to residents' satisfaction with urban livability from a subjective perspective. Assessing residential satisfaction are the two main aspects of existing studies, while social surveys or questionnaires are common research methods. Residential satisfaction is a complex and comprehensive process and various factors such as residents' background, housing quality, public facilities or infrastructure have a significant impact. The city of Sari is also widely faced with the problem of informal settlements, where the fungal growth of these areas has continued, so that the physical geography of the city has undergone severe heterogeneity and anomalies. On the one hand, it can be considered as a threat to the urban system, and on the other hand, it can bring many issues and problems to the residents of these areas.

Methodology

The methodology of the research is based on descriptive-analytical approaches and the data were collected by conducting a field work to complete the given questionnaires which

obtained via Cochran model. The present study tried to analyze the livability status and identify the effective factors. Also, SPSS and AMOS were used to analysis the data. The Kolmogorov-Smirnov test was used to check the normality or non-normality of the data in this research. The significance level is less than 0.05, so non-parametric tests should be used. Kruskal-Wallis test is a non-parametric test that shows the rank difference of three or more independent groups. In other words, it is used to compare two or more groups in terms of a feature. This test was chosen and used to check the level of significant difference in the economic criteria. Structural equation models can be analyzed using Amos software. By using this technique, it is possible to examine and analyze all kinds of conceptual models of different researches. Therefore, structural equation model was used in the current research to determine the factors affecting livability.

Results and discussion

Based on the results of the job structure of the respondents in the informal settlements of Sari showed that the highest percentage of employment is related to workers and farmers and the lowest percentage of employment is related to government jobs. However, only 14.4% are private and government employees. Considering the job structure of the marginalized areas, it can be concluded that the residents of these settlements often lack the education or professional ability and job skills necessary to obtain better job opportunities. Unemployment is seen in abundance in these areas (the highest unemployment rate has been reported in the neighborhood). Also, due to the lack of expertise and low level of education of job seekers, it is always intensified in these areas and has become a factor in causing all kinds of injuries and social deviations in these areas. based on structural equation modeling, the results show that; economic criteria have the greatest impact on improving the living conditions of neighborhood residents compared to the other three criteria.

Conclusion

Since many residents of area are from the lower classes of society and are at a low-income level and are the basis of many social problems. The

most important issue that should be considered in order to live in informal settlements is that the planners and managers should have a precise understanding of the issue in taking appropriate measures in this regard. Therefore, a systematic and integrated approach in urban management of Sari city is a prerequisite for improving living standards in informal neighborhoods. The most important indicators affecting livability in order to improve the livability of informal settlements are economic criteria. So, providing low-interest loans to self-employed applicants for residents and long-term tax exemptions (property tax) for building multi-family housing, as well as tax exemptions for the investors who are interested to invest in these areas to create jobs can reduce economic problems to some extent. Increasing technical

and professional skills by holding workshops at the local level. Also, preventing the destruction and forced dispersion of these communities as studies revealed that it is the most unscientific policies to deal with the phenomenon of informal settlement. In fact, informal settlements are an outcome of mismanagement and inefficient planning. Considering the social and physical factors, the following steps seem to be useful for improving the condition of official settlements: Improving the sewerage system, basic disposal of surface water and regular and basic waste collection at the neighborhood level. facilitating access to public transport at the neighborhood level. Improving and maintaining the existing security with an emphasis on the social supervision of the residents.



فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری

دوره ۱۵، شماره ۵۷، تابستان ۱۴۰۳
شاپا چاپی: ۵۲۲۹-۲۲۲۸- شاپا الکترونیکی: ۳۸۴۵-۲۴۷۶
<https://jupm.marvdasht.iau.ir/>



مقاله پژوهشی

مطالعه سکونتگاه‌های غیر رسمی با رویکرد زیست‌پذیری (مطالعه موردی: سکونتگاه‌های غیر رسمی ساری)

صدیقه لطفی^۱: استاد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.
کبری آقاجانی: کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.
رحیم بردی انامردنژاد: دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

چکیده

زیست‌پذیری شهری یک مفهوم چند وجهی است که با بسیاری از حوزه‌های محیط‌زیستی در مناطق شهری مرتبط است. زیست‌پذیری مفهومی است که شرایط موجود مناطق خاص یک شهر را در رابطه با آنچه باید باشد و هم‌اکنون هست، توصیف می‌کند. هر چند مطالعات گذشته درک بهتری از ارزیابی و تأثیرگذاری عوامل کیفیت محیط شهری را فراهم کرده‌اند. با این حال، این مطالعات خلأهایی در ابعاد، روش‌شناسی و سطح مورد مطالعه دارند. لذا مطالعه‌ی موجود با هدف سنجش سطح زیست‌پذیری سکونتگاه‌های غیر رسمی (مهدی‌آباد، غفاری، سرو بنه باغ و ترک محله) در شهر ساری، سعی در تحلیل وضعیت زیست‌پذیری و شناسایی عوامل موثر بر آمده است. بنابراین تحقیق حاضر، بر پایه روش میدانی با هدف کاربردی به صورت توصیفی-تحلیلی تدوین شده است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از نرم‌افزار SPSS و AMOS استفاده شده است. تعداد ۳۷۵ پرسشنامه با توجه به فرمول کوکران در سطح محلات توزیع گردید. نتایج بیانگر آن است که: سطح زیست‌پذیری محلات در وضعیت نامطلوبی قرار دارند و محلات با مشکلات متعددی مواجه هستند. همچنین طبق مدل یابی معادلات ساختاری؛ معیارهای اقتصادی (۰/۶۹)، کالبدی (۰/۶۴)، زیست‌محیطی (۰/۵۴)، اجتماعی (۰/۲۴)، به ترتیب با بیشترین بار عاملی، موثرترین عوامل بر میزان زیست‌پذیری تلقی می‌شوند. بنابراین مهمترین شاخص‌های موثر بر زیست‌پذیری در جهت بهبود این مناطق، معیارهای اقتصادی می‌باشند که ارائه وام‌های کم بهره به متقاضیان خود اشتغالی برای ساکنین محلات و معافیت‌های مالیاتی دراز مدت (مالیات بر املاک) برای ساخت مسکن چند خانواری و همچنین معافیت‌های مالیاتی برای سرمایه‌گذارانی که علاقمند به سرمایه‌گذاری در این مناطق برای اشتغال ایجاد نمایند هستند، می‌تواند تا حدودی مشکلات اقتصادی را کاهش دهد.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۲/۰۹
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۱۳
شماره صفحات: ۱۷-۲۶

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید



واژه‌های کلیدی:

زیست‌پذیری، سکونت‌گاه‌های غیر رسمی، زیست‌پذیری شهری، شهر ساری.

استناد: لطفی، صدیقه؛ آقاجانی، کبری و بردی انامردنژاد، رحیم (۱۴۰۳). مطالعه سکونتگاه‌های غیر رسمی با رویکرد زیست‌پذیری (مطالعه موردی: سکونتگاه‌های غیر رسمی ساری). فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۵ (۵۷)، ۱۷-۲۶.

DOI: 10.30495/jupm.2022.30355.4182

مقدمه

یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه اشکال غیررسمی سکونتگاه‌های شهری است که خارج از کنترل دولت اتفاق می‌افتد و به عنوان دارایی برای فقرای شهری جهت مدیریت وضعیت فقر بوده و فراتر از نظم نظارتی عمل می‌کند (Kamalipoor, 2020: 1). در حال حاضر پدیده اسکان غیر رسمی از مهم‌ترین مشکلات شهرهای بزرگ و تا اندازه‌ای شهرهای کوچک است. این سکونت‌گاه‌ها که به عنوان بخش جدایی ناپذیری از محیط شهری به شمار می‌آیند، به عنوان چالشی فرا روی توسعه پایدار شهری قلمداد شده و همواره از بدو شکل‌گیری با مسائل مختلف درگیر بوده‌اند. (Foroughzadeh et al, 2019:179). به عبارتی این نوع سکونتگاه‌ها به سبب باز تولید فقر و گسترش آن و به مخاطره انداختن محیط زیست، تهدیدی جدی برای پایداری و انسجام جامعه شهری می‌باشند که نیازمند اتخاذ تدابیر ویژه برای ساماندهی و ارتقا وضعیت کنونی و جلوگیری از گسترش آن در آینده است. در گسترش آسیب‌های اجتماعی شاخص‌های اقتصادی به عنوان مؤثرترین بعد و شاخص‌های محیطی به عنوان کم تأثیرترین بعد تلقی می‌گردند (Heydari and Mohammadi, 2020: 69). در این راستا در سطح دنیا، رویکردهای مختلفی از جمله؛ طرح خانه سازی دولتی (دهه ۱۹۶۰) و طرح زمین- خدمات (دهه ۱۹۷۰) برای برخورد با این گونه سکونتگاه‌ها در پیش گرفته شده است. با این وجود هیچ کدام در عمل موفقیت آمیز نبوده‌اند. شکست سیاست‌های مذکور، سرآغازی برای شکل‌گیری راهبرد توانمندسازی در اواخر دهه ۱۹۸۰ بود. بر اساس این رویکرد، روش‌های مقابله‌ای و ستیزه‌جویانه با اسکان‌های غیر رسمی راه حل مناسبی برای رفع مشکلات موجود در پیدایش اینگونه سکونتگاه‌ها نبوده و توجه به زیست‌پذیری به مانند دیگر رویکردهای نوین توسعه پایدار؛ ضمن طرح مسئله‌ای در شهر، می‌تواند ما را به سوی داشتن شهری مطلوب‌تر برای زیستن رهنمود سازد (Bazgar et al, 2019: 138). شهر سازی نیز به نحو گسترده‌ای با معضل سکونت‌گاه‌های غیر رسمی مواجه است، که رشد قارچ گونه این مناطق همچنان ادامه یافته، به نحوی که جغرافیای فیزیکی شهر را دستخوش ناهمگونی و ناهنجاریهای شدید کرده است. که از یک سو می‌تواند تهدیدهایی برای نظام شهری به شمار رود و از سوی دیگر به حاشیه‌راندگی، مسائل و مشکلات زیادی نیز برای ساکنان این مناطق به همراه داشته باشد. با مقایسه‌ی ویوگی‌های فضای شهری مطلوب با فضای شهری سکونتگاه‌های غیررسمی مشخص می‌شود که سکونتگاه‌های فقیر شهری فاقد بسیاری از کیفیات فضای شهری مطلوب هستند. گرچه کیفیت فضای شهری می‌تواند تأثیر به‌سزایی در نحوه‌ی استفاده شهروندان از فضای شهری داشته باشد، اما چگونگی استفاده شهروندان از فضای شهری و رفتاری که از خود در آن بروز میدهند، بیشتر ریشه‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی دارد تا کالبدی (Habibi and Gerami, 2018: 16).

در این راستا و با توجه به اهمیت اقتصادی، سیاسی، تاریخی و کالبدی شهر سازی و وضعیت نه چندان مطلوب سکونت‌گاه‌های غیر رسمی آن در زمان حاضر از جنبه‌های مختلف اجتماعی، کالبدی، مدیریتی، زیست محیطی و ...، که بعضی از آن‌ها مثل ترک محله قسمتهای عمده شهر سازی را تشکیل می‌دهند، به عنوان محدوده مکانی و قلمرو جغرافیایی این پژوهش انتخاب شده است. این شهر شامل ۴ سکونت‌گاه غیر رسمی (ترک محله، کوی مهدی آباد، کوی غفاری، کوی سرو بنه باغ) است. بخش عمده‌ای از سکونت‌گاه‌ها به لحاظ سکونت و بافت اجتماعی- فرهنگی از قدمت نسبتاً بالایی برخوردار است. بافت کالبدی و اجتماعی بعضی از سکونت‌گاه‌ها هم به صورت ترکیبی از بافت‌های شهری و روستایی می‌باشد. بنابراین زیست‌پذیری عنصری حیاتی برای شکوفایی و توسعه شهرها با توجه نظریه‌های رشد فشرده، نوشهرگرایی و توسعه پایدار می‌باشد و از زیست‌پذیر پذیر کردن سکونت‌گاه‌های غیر رسمی می‌توان بسیاری از مشکلات شهری را حل کرده و به افزایش کیفیت زندگی دست یافت؛ از این رو واحد تحلیل در این پژوهش، سکونت‌گاه‌های غیر رسمی شهر سازی می‌باشند که با تحلیل وضعیت کنونی این سکونت‌گاه‌ها با توجه به شاخص‌ها به شناسایی و بررسی عوامل مؤثر بر زیست‌پذیری و پیامدهای آن با توجه به دیدگاه توسعه پایدار جهت افزایش کیفیت زندگی پرداخته خواهد شد. سوال اصلی این پژوهش عبارت است از سطح زیست‌پذیری سکونتگاه‌های غیر رسمی سازی چگونه است؟ آیا شاخصهای اجتماعی در مقایسه با شاخصهای اقتصادی تأثیر مهم تری در بهبود زیست‌پذیری سکونتگاه‌های غیر رسمی دارند؟

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

اولین مفهوم زیست‌پذیری تحت عنوان خیابان‌های زیست‌پذیر را دانلد اپلیارد در سال ۱۹۸۱ ارائه کرد. اپلیارد به اتفاق الن جیکوبز هفت هدف ضروری را برای آینده محیط خوب شهری بیان کرد که اولین هدف زیست‌پذیری بود. واژه لایواییل انگلیسی که املای امریکایی آن لایواییل^۱ است هنوز تعریف مشخص و یکسانی برای آن ارائه نشده است (Ahmed et al, 2019:166). بنابراین زیست‌پذیری به یک سیستم شهری

¹ Liveable

² Livable

که در آن به سلامت اجتماعی، کالبدی و روانی همه ساکنانش توجه شده است، اطلاق می‌شود (Bandarabad, 2010: 51-52) چرا که زیست‌پذیری صرفاً پیامد ملموس شرایط بسنده و مطلوب شهری است، بلکه پیامدی قابل لمس از ادراک مردم از زندگی شهری است، یک شخص "باید هم شهر روی زمین و هم شهر موجود در اذهان را در نظر بگیرد" چنانچه مایکل پیسیون "بطور ماهرانه این موضوع را مد نظر قرار داد (Pacione, 2003:20). در نهایت به عنوان نتیجه‌گیری از تعاریف آن می‌توان گفت که زیست‌پذیری به سیستم شهری سالم، امن، یا دسترسی مناسب اطلاق می‌شود، که کیفیت بالای زندگی و محلی جذاب برای شهروندان به ارمغان می‌آورد و اصول اساسی این مفهوم شامل دسترسی برابری و مشارکت است که مفاهیم مربوط به زیست‌پذیری بر مبنای آن شکل می‌گیرند و پارامترها و ویژگی‌های رفاه فیزیکی و اجتماعی را برای تقویت و حفظ یک منظر وجودی انسان به صورت پربار و پرمعنا و یکپارچه می‌سازند (Asia-Pacific Economic Cooperation, 2015). زیست‌پذیری به عنوان یکی از ایده‌های مطرح در مطالعات شهری اخیر ارایه شده است (Firoozbakht et al, 2018). زیست‌پذیری به معنای توان و قابلیت یک مکان برای تامین نیازهای زیستی ساکنان اعم از مادی و غیر مادی است که این نیازها شامل زیر ساخت‌ها و مسکن مطلوب، هوای پاک شغل مناسب، فضای سبز و عمومی، دسترسی به خدمات قابلیت حرکت پیاده، تنوع، امنیت، پایداری هویت حس تعلق به مکان است. در سالهای اخیر پروژه‌ها و مطالعات بازآفرینی متعددی جهت افزایش سطح زیست‌پذیری در شهرهای کشورهای مختلف صورت گرفته (Ghane et al, 2018). که به طور معمول بخش‌های مختلف یک شهر از نظر زیست‌پذیری رتبه بندی شده‌اند (Ziyari et al, 2019:574; Rahnema et al, 2018:7). لذا در ادامه، به بررسی چند مورد از جدیدترین منابع داخلی و خارجی اشاره می‌شود

اگزویو و همکاران در مطالعه‌ای از با توجه به اهداف توسعه پایدار شهری، تلاش نمودند تا یک سیستم ارزیابی زیست‌پذیری شهری در در شهرهای مناطق خشک فلات لس‌آندوین نمایند. نتایج مطالعه آنان نشان داد شش عامل کلیدی در این منطقه مهم هستند که البته سرمایه گذاری دارایی ثابت و تراکم جمعیت بر زیست‌پذیری تاثیر منفی داشته‌اند در حالیکه مقررات زیست‌محیطی، بهینه‌سازی ساختار صنعتی، درآمد سطح و کیفیت سازمانی تأثیر مثبتی بر زیست‌پذیری شهری داشته‌اند (Xiao et al, 2022).

لیانگ و همکاران (۲۰۲۰) در مقاله‌ی خود تحت عنوان "ارزیابی زیست‌پذیری جوامع شهری با توجه به ترجیحات گروه‌های سنی مختلف" به بررسی کیفیت محیط زیست شهری در مقیاس واحدهای مسکونی با انتخاب ۱۸ شاخص و ۵ بعد پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش دارای سه نتیجه بود. اول، گروه‌های سنی مختلف ترجیحات متنوعی از خواسته‌ها نسبت به زیست‌پذیری یک جامعه شهری دارند. شاخص‌هایی که برای آنها بیشترین ارزش را داشتند در دو بعد زیر متمرکز شدند: راحتی حمل‌ونقل و کامل بودن امکانات پشتیبانی. دوم، ناهمگونی قابل توجهی در زیست‌پذیری جوامع در میان نواحی وجود دارد. ثالثاً، زیست‌پذیری جوامع یک الگوی فضایی رو به کاهش از مرکز شهر به اطراف را نشان می‌دهد. این نتایج تجربی می‌تواند برای ادارات برنامه ریزی شهری و سایر ذینفعان مربوطه سودمند باشد (Liang et al, 2020). الثانی و همکاران (۲۰۱۹) در پژوهش خود با هدف بررسی پایداری شهری و زیست‌پذیری شهر در شهر دوحه قطر به این نتیجه رسیدند که این شهر از لحاظ شاخص سیستم‌پذیری در بین شهرهای بین‌المللی پایدار نیست و جایگاه بالایی ندارد. زیرا از تکنولوژی هوشمند استفاده نشده است (Al-Thani et al, 2019: 54).

سایتلونگا (۲۰۱۴) در باره توزیع فضایی زیست‌پذیری عینی و ذهنی در سطوح محله‌ای شهر ایزال-آدر شمال هند نشان داد که مناطق مرکزی شهر دارای زیست‌پذیری بالاتری در مقایسه با مناطق حاشیه‌ای شهر بوده‌اند همچنین این مطالعه مخص نمود بین زیست‌پذیری عینی و ذهنی ارتباط معناداری وجود ندارد (Saitluanga, 2014).

دولت‌شاه و همکاران (۱۴۰۰) در مطالعه‌ای از بندر ماهشهر نشان داده‌اند که نابرابری‌های فضایی از یک طرف بدلیل حضور مهاجران و از طرفی هم بدلیل غلبه رویکرد دیدگاه نئولیبرال در بین مدیران شهری و استانی در تصمیم‌گیری‌های راهبردی و اجرای برنامه‌های توسعه شهری می‌باشد. شاخص‌های زیست‌پذیری در نواحی پیرامونی شهر از وضعیت نامناسبی برخوردار بوده‌اند (Dolatsah et al, 2021).

اخوان و همکاران در مقاله‌ای تحت عنوان «ارزیابی تأثیر عوامل محیطی-کالبدی بر سرزندگی و کیفیت خیابانهای شهری» با هدف شناسایی و ارزیابی عوامل محیطی موثر بر سرزندگی و تأثیر آن بر ادراک کاربران خیابانهای مورد مطالعه در شهر ساری پرداختند. این تحقیق نشان داد که میان کیفیت و سرزندگی خیابانهای مورد مطالعه و مشکلات محیطی-کالبدی از قبیل روشنایی ضعیف و نامناسب، کف سازی نامناسب، پوشش گیاهی ناکافی و نامناسب، عرض کم مسیریاب، و ... رابطه معنی داری وجود دارد و در حقیقت، کیفیت و سرزندگی این خیابان‌ها، با افزایش این گونه مشکلات، کاهش می‌یابد؛ همچنین تحلیل ادراک کاربران خیابان نسبت به سرزندگی و کیفیت خیابانها، نشان دهندهی بالاتر بودن میزان سرزندگی در خیابان نادر در مقایسه با خیابان انقلاب است (Akhavan et al, 2018).

¹ Loess Plateau

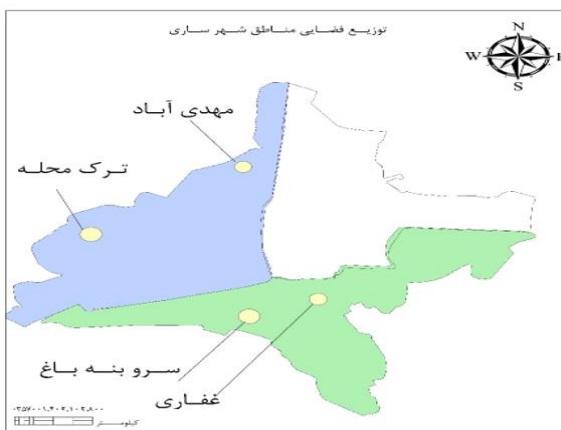
² Aizawl-a

مطابق با مفاهیم مختلف شهری زیست‌پذیری، هیچ توافقی در مورد اندازه‌گیری زیست‌پذیری شهری تا به امروز حاصل نشده است (Zhan et al, 2018). مطالعات متعددی شاخص‌های عینی را انتخاب کرده و چارچوب ارزیابی خود را برای ارزیابی زیست‌پذیری ایجاد می‌کنند (Kotus & Rzeszewski, 2013; Chiang & Liang, 2013; Wang, 2011). برای مثال ساویجو یک سیستم شاخص جامع برای ارزیابی کیفیت محیط زندگی در مناطق شهری ایالات متحده ایجاد می‌کند که سیستم شاخص شامل جنبه‌های زیر بود: فضای فرهنگی، مسکن، اشتغال، جرم و جنایت، حمل و نقل و آموزش (Savageau, 2007).

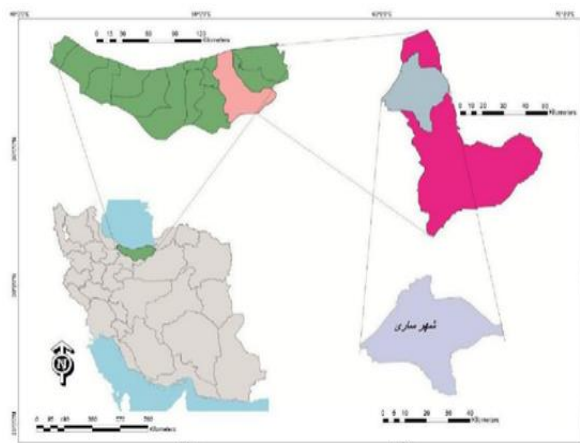
برخی از مطالعات به رضایت ساکنان از زیست‌پذیری شهری از منظر ذهنی توجه دارند. ارزیابی میزان رضایت مسکونی (Mohit, 2010) و بررسی عوامل تأثیر آن (Salleh, 2008; Jansen, 2014) دو جنبه اصلی مطالعات موجود است، در حالی که نظرسنجی‌های اجتماعی یا پرسشنامه روش‌های تحقیق رایج هستند. رضایت مسکونی فرآیندی پیچیده و جامع است و عوامل مختلفی مانند پیشینه و ویژگی‌های ساکنان، ویژگی‌های محله، کیفیت مسکن، امکانات عمومی یا زیرساخت‌ها تأثیر قابل توجهی دارند.

مواد و روش تحقیق

شهر ساری مرکز مازندران و از نظر وسعت بزرگترین شهر استان می‌باشد (شکل ۱). این شهر از نظر موقعیت اداری و موقعیت سیاسی ویژه‌ای برخوردار است. مساحت شهر ساری در سال ۱۳۹۵، ۳۵ کیلومتر مربع و جمعیت آن برابر با ۳۴۷۴۰۳ بوده است. شهر ساری دارای ۳ منطقه و ۱۱ ناحیه و ۷۵ محله است. این شهر دارای ۴ سکونتگاه غیررسمی شامل ترک محله، مهدی آباد، کوی غفاری، محله سرو بنه باغ است، که به عنوان محدوده‌های مورد مطالعه انتخاب شده‌اند (شکل شماره ۲).



شکل ۲- چهار منطقه شهری ساری و محلات انتخابی



شکل ۱- موقعیت شهر ساری در استان مازندران

تحقیق حاضر از یک سو در زمره تحقیقات کاربردی است؛ زیرا هدف آن شناسایی عوامل موثر در جهت بهتر نمودن وضعیت یک پدیده است و راهبردهایی را در زمینه برنامه‌ریزی شهری به منظور ارتقای کیفیت فضاهای محلات از نظر زیست‌پذیری ارائه می‌نماید و از سوی دیگر تحقیقی بنیادی است؛ زیرا هدف آن کشف ویژگی‌های عمومی و اصول کلی رهیافت زیست‌پذیری شهری می‌باشد. لذا روش تحقیق در این مطالعه به صورت ترکیبی از روش‌های کیفی و کمی و به صورت توصیفی-تحلیلی می‌باشد. همچنین پس از جمع‌آوری داده‌ها، آمار و اطلاعات از منابع کتابخانه‌ای و تکمیل پرسشنامه‌های خانوارها و انجام محاسبات آماری آنها، به بررسی و تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده پرداخته شد. با توجه به موضوع پژوهش، از آزمون‌های آماری استفاده شده است و سنجش آزمون‌ها در محیط نرم افزار SPSS و AMOS صورت پذیرفت. با استفاده از نرم افزار آموس می‌توان مدل‌های معادلات ساختاری را تحلیل کرد. با استفاده از این تکنیک می‌توان انواع مدل مفهومی تحقیقات مختلف را مورد بررسی و تحلیل قرار داد. برای تعیین نوع آزمون‌های پارامتریک یا ناپارامتریک، توزیع داده‌ها باید مورد بررسی قرار گرفت. در ادامه نتایج توزیع داده‌ها در آزمون کولموگروف اسمیرنوف اشاره شده است.

بحث و یافته‌های تحقیق

برای بررسی نرمال یا غیر نرمال داده‌ها در تحقیق حاضر از آزمون کولموگروف اسمیرنوف استفاده گردید. در این آزمون اگر سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ باشد، توزیع داده‌ها نرمال است. در غیر این صورت توزیع داده‌ها غیرنرمال خواهد بود.

جدول ۱- نتایج توزیع داده‌ها در آزمون کوموگروف-اسمیرنوف

آزمون کوموگروف-اسمیرنوف			معیار
سطح معناداری	درجه سرو بنه باغ	آماره	
۰/۰۰۰	۳۷۵	۰/۰۷۶	زیست محیطی
۰/۰۳۱	۳۷۵	۰/۰۳۳	کالبدی
۰/۰۰۴	۳۷۵	۰/۰۷۰	اقتصادی
۰/۰۰۰	۳۷۵	۰/۰۸۸	اجتماعی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰.

جدول فوق نشان می‌دهد جدول ۱ سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد، بنابراین باید از آزمون‌های ناپارامتریک استفاده شود. برای بررسی وضعیت مطلوب معیارها در محله‌های مورد مطالعه به بررسی میانگین پرداخته شده است. لذا با توجه به طیف ۵ تایی لیکرت میانه نظری پاسخگویان عدد ۳ می‌باشد. به عبارتی اگر میانگین هر یک از معیارها بیشتر از ۳ باشد، مولفه مورد نظر در وضعیت مطلوبی قرار دارد. در غیر این صورت معیارها در وضعیت نامطلوبی قرار می‌گیرند.

جدول ۲- نتایج آزمون میانگین کل محلات

انحراف استاندارد	میانگین	تعداد	مولفه
۰/۴۲۶	۲/۸۲	۳۷۵	زیست محیطی
۰/۴۱۵	۲/۶۸	۳۷۵	کالبدی
۰/۳۸۹	۲/۲۳	۳۷۵	اقتصادی
۰/۳۱۶	۲/۱۲	۳۷۵	اجتماعی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰.

همانطور که از جدول شماره ۲ قابل مشاهده است تمام معیارهای زیست محیطی، کالبدی، اقتصادی و اجتماعی در وضعیت نامطلوبی گزارش شده‌اند. انحراف از میانگین در مولفه اجتماعی با عدد ۲/۱۲ دارای وضعیت بسیار نامطلوب‌تری در مقایسه با سایر مولفه‌ها است. آزمون کروسکال والیس، از آزمون‌های ناپارامتریک است که تفاوت رتبه‌ای سه یا بیش از سه گروه مستقل را نشان می‌دهد. به عبارتی برای مقایسه دو یا چند گروه از نظر یک ویژگی مورد استفاده قرار می‌گیرد. لذا با عنایت به اینکه در پژوهش حاضر چهار محله مورد بررسی قرار گرفت. این آزمون برای بررسی سطح تفاوت معناداری در معیار اقتصادی انتخاب و استفاده شد. مقدار سطح معناداری (P-Value) بدست آمده در محلات مورد مطالعه کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد که وجود تفاوت معنادار در معیار اقتصادی را بیان می‌کند. همچنین طبق میانگین در معیار اقتصادی ارائه شده بیانگر آن است که؛ محله محله سرو بنه باغ در وضعیت مطلوب تری نسبت به ۳ محله دیگر قرار دارد.

مدل یابی معادلات ساختاری

جهت تعیین عوامل موثر بر زیست‌پذیری از مدل معادلات ساختاری استفاده شد. در این مدل، مدل پیش فرض برای سنجش معنی‌داری و اعتبار مدل است. این آزمون از اعمال آزمون کای‌اسکوئر (Chi-square) بر مجموعه داده‌های فعلی توسط مدل ساختاری بدست می‌آید. اگر سطح معنی‌داری این مدل (پیش فرض) برابر یا کمتر از ۰/۰۵ باشد، خروجی داده‌ها و مدل معنی‌دار می‌باشد. لذا برای بررسی و پی بردن به میزان تأثیر گذاری شاخص‌های مرتبط به هر مولفه، در ادامه به بررسی ضرایب بار عاملی هر یک از شاخص‌ها پرداخته می‌شود. درک این نکته حائز اهمیت می‌باشد که هر چه ضرایب یا بار عاملی بیشتر باشد، تأثیر گذاری شاخص‌ها مربوطه بیشتر خواهد بود. لذا خروجی داده‌ها و مدل بیانگر آن می‌باشد که مدل مربوطه معنی‌دار می‌باشد.

جدول ۳- نتیجه مدل پیش فرض (حداقل به دست آمده) برای معیارهای زیست‌پذیری

معنی‌داری	درجه سرو بنه باغ	کای‌اسکوئر
۰/۰۰۰	۷۷	۳۸۹/۵۶۷

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰.

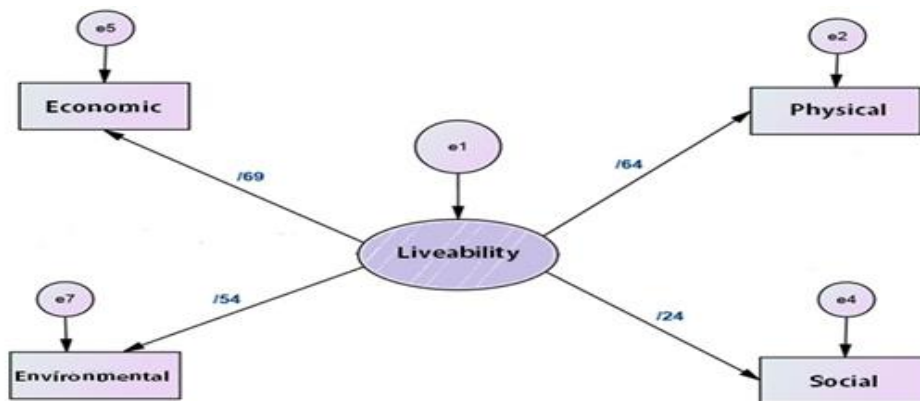
حداقل به دست آمده مدل برای شاخص‌های مولفه‌های اصلی در جدول شماره ۳ نمایش داده شده است که با توجه به مقدار کای دو (Chi-square= 389/567) و سطح معنی‌داری (Probability level = 0/000) می‌توان گفت که مدل زیر شاخص‌ها نیز از اعتبار و معناداری قابل قبولی برخوردار می‌باشد. همچنین جهت ارزیابی بیشتر مدل برازش و اینکه داده‌ها مدل رو تأیید و حمایت می‌کنند می‌توان از شاخص‌های برازش در Model Fit، مورد استفاده قرار داد (جدول ۴). لذا مقدار برازش در شاخص‌ها در جدول شماره CMN/DF۵ برابر با ۲/۴، شاخص GFI برابر با ۰/۸۸۰، RMSEA برابر با ۰/۰۷ و PCLOSE برابر ۰/۰۹۲ می‌باشند. که بیانگر آن است که مدل از برازش خوبی برخوردار می‌باشد.

جدول ۴- نتیجه مقادیر Model Fit برای معیارهای زیست پذیری

CMN/DF	GFI	RMSEA	PCLOSE
۲/۴	۰/۸۸۰	۰/۰۷	۰/۰۹۲

منبع: یافته‌های تحقیق؛ ۱۴۰۰

بعد از معنادار بودن و ارزشیابی مدل برازش در سطح مطلوب، نتایج حاصل از آزمون مدل معادلات ساختاری برای شاخص‌ها در شکل شماره ۳ بیانگر آن است که، معیارهای اقتصادی (۰/۶۹)، کالبدی (۰/۶۴)، زیست محیطی (۰/۵۴)، اجتماعی (۰/۲۴)، به ترتیب با بیشترین بار عاملی، موثرترین عوامل بر میزان زیست پذیری تلقی می‌شوند. به این ترتیب نقش عوامل اقتصادی در مقایسه با عوامل اجتماعی دارای اهمیت بیشتری می‌باشد.



شکل ۳- برآوردهای استاندارد مدل معادلات ساختاری زیست پذیری منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

از جمله رویکردهای نوین که در برگیرنده ابعاد متنوع و متعدد بسیاری از رویکردها در عرصه‌ی برنامه‌ریزی شهری محسوب می‌شود، رویکرد زیست‌پذیری شهری است که در تحقیق حاضر مورد تأکید می‌باشد. در این میان اسکان غیررسمی به عنوان معلولی کالبدی فضایی ناشی از ساختار ناهنجار اقتصادی اجتماعی فرهنگی است که با سرعت بسیار زیادی در شهرها ظاهر شده است و زیست پذیری شهری را به چالش کشانده است. از آنجایی که سکونتگاه‌های غیررسمی با تجمعی از اقشار کم درآمد و غالباً با مشاغل غیررسمی و شیوه‌ای از شهرنشینی ناپایدار همراه هستند زمینه‌ساز بسیاری از آسیب‌های اجتماعی به شمار می‌روند و گاهی موجب بروز ویژگی‌های منفی شخصیتی مانند پوچی و بی‌ارزشی بی‌هویتی حقارت سرخوردگی و عدم توانایی در بروز احساساتی مانند خشم می‌گردد و خود می‌تواند یکی از عوامل اصلی بروز انواع بزهکاری‌هایی از جمله اعتیاد بر خوردگی فیزیکی و سرقت شود. پس با توجه به نقش پررنگ سکونتگاه غیررسمی در برنامه‌ریزی‌های امنیتی و کاهش جرم و جنایات و با توجه به اینکه این مشکل صرفاً مسئله‌ای کالبدی و فیزیکی نبوده و از عوامل کلان ساختاری در سطوح ملی و منطقه‌ای ناشی می‌شود توجه به آن در پرتو زیست‌پذیری ضروری به نظر می‌رسد. با توجه به معیارهای زیست‌پذیری سکونتگاه‌های غیررسمی در ابعاد (اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی، کالبدی) و بر اساس سوال تحقیق، سنجش هر یک از متغیرهای تأثیرگذار بر زیست‌پذیری بر اساس آزمون‌های تحقیق نشان داد محلات مورد مطالعه، از مشکلات اقتصادی، کالبدی، زیست محیطی و اجتماعی فراوانی رنج می‌برند. مشکلات و مسائلی از جمله؛ مسکن نامناسب، مشکلات بهداشتی، تجمع سیلاب، وجود مشکلات کالبدی (فشرده‌گی معابر، فرسودگی کالبدی، آسفالت نامناسب، وجود کوچه‌های بن بست و ...) و مشکلات اجتماعی (بیکاری، گسترش اعتیاد و امنیت نامناسب ناشی از بزه‌های اجتماعی

نظیر سرعت و ...) به صورت لایه‌های مرتبط بر مشکلات زیست‌پذیری تأثیر منفی گذاشته‌اند. همچنین از آنجایی که بسیاری از ساکنین بافت از طبقات پایین جامعه و در سطح درآمدی پایینی قرار دارند. لذا برای بررسی وضعیت مطلوب یا نامطلوب مولفه‌ها در بافت فرسوده منطقه یک شهر ساری به بررسی میانگین پرداخته شده است، که نتیجه‌ی حاصل آزمون میانگین از وضعیت نامطلوب شاخص‌های اقتصادی در سطح محلات را نیز تأیید می‌کند. از سویی بر اساس نتایج حاصل از پرسشنامه، بررسی ساختار شغلی پاسخگویان در مناطق حاشیه نشین ساری نشان می‌دهد که، بیشترین درصد اشتغال مربوط به فعالیت در مشاغل کارگر و کشاورز به می‌باشد و کمترین درصد اشتغال هم مربوط به مشاغل دولتی بوده است. با توجه به ساختار شغلی مناطق حاشیه نشین م‌توان نتیجه گرفت که ساکنان این سکونتگاه‌ها، اغلب فاقد تحصیلات یا توانمندی حرف‌ای و مهارت شغلی لازم برای کسب فرصت‌های شغلی بهتر هستند. در این مناطق مسئله بیکاری به اعتقاد ساکنان به وفور دیده می‌شود. همچنین با توجه به نداشتن تخصص و پایین بودن سطح تحصیلات افراد جویای کار، همواره در این مناطق تشدید می‌شود و خود به عامل ایجاد کننده انواع آسیب‌ها و انحرافات اجتماعی در این مناطق مبدل شده است. از سویی بر اساس مدل یابی معادلات ساختاری نتایج نشان می‌دهد که؛ معیارهای اقتصادی (وجود مراکز خرید، اشتغال، افزایش درآمد، امکان خرید یا اجاره مسکن با قیمت مناسب) در بهبود وضعیت زیست‌پذیری ساکنان محلات بیشترین تأثیر را نسبت به سه معیار دیگر دارد. با عنایت به یافته‌های فوق و بحث‌های گسترده پیرامون دستیابی به زیست‌پذیری شهری که از طریق سرزندگی (محیطی)، پایداری اکولوژیکی، حل معضلات اجتماعی (فقر، اختلاف طبقاتی و ...)، اقتصادی (بیکاری، اعتیاد و ...)، زیست محیطی (کاهش آلودگی و ...) و فرهنگی (بی‌سوادی و ...) حاصل می‌شود؛ پیشنهاد ذیل جهت بهبود شرایط زیست‌پذیری محلات مورد مطالعه ارائه می‌شود. ارائه وام‌های کم بهره به متقاضیان خود اشتغالی برای ساکنین محلات. اعطای مشوق‌های مالیاتی: مشوق‌های مالیاتی در جهت حمایت از توسعه گران را می‌توان در دو دسته تقسیم کرد: الف). معافیت‌های مالیاتی دراز مدت (مالیات بر املاک) برای ساخت مسکن چند خانواری. ب). معافیت‌های مالیاتی به سرمایه‌گذاران و کارآفرینانی که برای افراد ساکن در این محلات اشتغال ایجاد نمایند.

لذا مهمترین مسئله‌ای که باید در راستای زیست‌پذیری به سکونت‌گاه‌های غیر رسمی توجه شود این است که؛ نادیده انگاری و تخریب و پراکنش اجباری، از غیرعلمی‌ترین سیاست‌های برخورد با پدیده اسکان غیر رسمی، حداقل از نگاه برنامه‌ریزی است. چرا که اسکان غیر رسمی خود پدیده عدم برنامه‌ریزی و مدیریت سیاسی و توسعه کارآمد می‌باشد. با توجه به سیاست نادیده انگاری و یا تخریب و پراکنش قهری، علاوه بر عدم فهم صحیح مسئله، مبین عدم قابلیت و کارایی مدیران و برنامه‌ریزان در اتخاذ تدابیر مناسب در آن خصوص می‌باشد. لذا نگرش سیستمی و یکپارچه در مدیریت شهری شهر ساری و رعایت عدالت در گستره فضایی شهر، پیش شرط بهبود سطوح زیست‌پذیری در سطح محلات غیر رسمی می‌باشد.

نتایج بدست آمده حاضر با مطالعات پیشین انجام شده بیانگر آن است که؛ بر خلاف مطالعات برزگر و همکاران (۱۳۹۸) که بعد کالبدی به میزان بیشتری بر زیست‌پذیری موثر بوده است، اما در مطالعه حاضر بعد اقتصادی از بیشترین بار عاملی برخوردار بوده است. قنبری و همکاران (۱۳۹۶) که به تحلیل وضعیت زیست‌پذیری در مناطق شهری مشهد پرداخته است، با استفاده از مدل‌های آنتروپی و ویکور به رتبه‌بندی مناطق پرداخت. لذا در تحلیل وضعیت زیست‌پذیری مناطق و در تعدادی از شاخص‌ها با مطالعه حاضر لایه‌های اشتراکی قابل مشاهده است اما با هدف اصلی مقاله که در پی رتبه‌بندی بوده است، متفاوت می‌باشد. همچنین مطالعه‌ای جهت شناسایی عوامل موثر بر زیست‌پذیری در شهر نوباد ممسنی صورت پذیرفت که سه بعد (اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی) را مد نظر قرار داد. این پژوهش که توسط نیک پور و یاراحمدی (۱۳۹۹) مورد مطالعه قرار گرفت، عوامل اقتصادی به عنوان مهمترین عامل موثر معرفی گردید. لذا می‌توان گفت نتایج این پژوهش با نتایج مقاله حاضر که عامل اقتصادی با بیشترین بار عاملی شناسایی گردید، در یک راستا می‌باشند.

ملاحظات اخلاقی:

پیروی از اصول اخلاق پژوهش: در مطالعه حاضر فرم‌های رضایت نامه آگاهانه توسط تمامی آزمودنی‌ها تکمیل شد.

حامی مالی: بنابر اظهار نظر نویسندگان مقاله حاضر فاقد حامی مالی است.

تعارض منافع: بنابر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

References

1. Ahmed, N. O., El-Halafawy, A.M., & Ahmed, M. A. (2019) A Critical Review of Urban Livability, *European Journal of Sustainable Development*, 8(1), 165-182. <https://doi:10.14207/ejsd.2019.v8n1p165>
2. Al-Thani, Soud K., Amato A., Koç, M., Al-Ghamdi G., Sami G. (2019) Urban Sustainability and Livability: An Analysis of Doha's Urban-form and Possible Mitigation Strategies, *Sustainability*, 11(3):786. <https://doi:10.3390/su11030786>
3. Akhan, A., Salehi, I. & Taghiani, Sh. (2017) Evaluating the impact of environmental-physical factors on the vitality and quality of urban streets (case study: Nader and Enghelab streets of Sari city), *Journal Geography and Environmental Sustainability*, 8(27), 15-29. (In Persian). <https://sid.ir/paper/221148/fa>
4. APEC, (2015). Building better cities: competitive, sustainable and livable metropolises. In: Eco Summit, Philippines. <https://www.pwc.com/sg/en/publications/assets/apec-build-better-cities.pdf>
5. Bandarabad, A. (2010) "Livable City from Foundations to Meanings", First Edition, Tehran, Azarakhsh Publications. (In Persian).
6. Barzegar, S., Heydari, T. & Anbarlou, A. (2018). Analysis of informal settlements with a livability approach (case study: informal settlements of Zanjan city), *Journal of Regional Planning Quarterly*, 9(33), 137-152. (In Persian). <https://doi:20.1001.1.22516735.1398.9.33.10.3>
7. Chiang, C.-L. & Liang, J. J. (2013) "An evaluation approach for livable urban environments," *Environmental Science and Pollution Research*, 20(8), 5229–5242. <https://doi:10.1007/s11356-013-1511-6>
8. Dolatshah, S., Sarwar, R. & Toklan, A. (2021) An analysis of livability indicators with the right to city approach, a case study of Bandar Mahshahr, *Journal of New Attitudes in Human Geography*, 13(3), 109-131. (In Persian). <https://sid.ir/paper/1035233/fa>
9. Firozbakht, M., Samanipur, H. & Sediqniya, M. (2017) Urban viability, concepts and frameworks. *Journal of Geographical Architecture and Urban Planning Research*, 2 (14), 193-187. (In Persian). <https://civilica.com/doc/764445/>
10. Foroughzadeh, S., Razzakian, F., Barati, J. & Soltani, S. (2018). Analysis of social capital of housewives living in informal settlements, *Journal of Women and Family Studies*, 7 (1), 179-203. (In Persian). <https://doi:10.22051/jwfs.2019.14462.1390>
11. Ghanbari, M. Ajza Shokohi, M., Rahnama, M. R & Kharazmi, O. A. (2016) An analysis of urban livability with an emphasis on the housing index (case study: Mashhad metropolis), *Geography and Development of Urban Space*, 8 (1), 101-121. (In Persian). <https://doi.org/10.22067/jgusd.2021.44445.0>
12. Ghane M., Arvin, M., & Maleki, S. (2019) Measuring the ability to use urban development drivers in the regeneration of worn-out fabric, (case study: Shahjouk neighborhood of Semnan. *Geography and Urban-Regional Planning*, 10 (34), 1-22. (In Persian). <https://doi:10.22111/gaj.2020.5273>
13. Habibi, M. & Grami, N. (2017) How to use urban spaces in informal settlements (case: the eastern wall of Chamran Highway in Tehran (between Molla Sadra and Modiriari Bridge), *Journal of Urban Planning Quarterly*, 9 (32), 163-174. (In Persian). <https://doi:20.1001.1.22285229.1397.9.32.13.0>
14. Jansen, S. J. T. (2014) "The impact of the have-want discrepancy on residential satisfaction," *Journal of Environmental Psychology*, 40, 26–38. <https://doi:10.1016/j.jenvp.2014.04.006>
15. Kamalipour, H. (2020) Improvising Places: The Fluidity of Space in Informal Settlements, *Sustainability*, 12, 2293, 1-14. (In Persian). <https://doi:10.3390/su12062293>
16. Kotus J. and Rzeszewski, M. (2013) "Between disorder and livability case of one street in post-socialist city," *Cities*, 32, 123–134. <https://doi:org/10.1016/j.cities.2013.03.015>
17. Liang, X., Liu, Y., and Qiu, T. (2020). Livability Assessment of Urban Communities considering the Preferences of Different Age Groups, *Journal Complexity Hindawi*, 2020(3):1-15. <https://doi:10.1155/2020/8269274>
18. Mohit, M. A., Ibrahim, M. & Rashid, Y. R. (2010) "Assessment of residential satisfaction in newly designed public low-cost housing in Kuala Lumpur, Malaysia, *Habitat International*, 34 (1), 18–27. <https://doi:10.1016/j.habitatint.2009.04.002>

19. Nikpour, A. & Yarahamdi, M. (2019) Identification of factors affecting livability in Noorabad Mamsani city, *Quarterly Journal of Urban Structure and Function Studies*, 7 (23), 7- 27. (In Persian). <https://doi: 10.22080/usfs.2020.16085.1760>
20. Pacione, M. (2003). Urban environmental quality and human wellbeing and social geographical perspective. *Landscape and Urban Planning*, 65, 19-30. [https://doi: 10.1016/S0169-2046\(02\)00234-7](https://doi: 10.1016/S0169-2046(02)00234-7)
21. Rahnama, M. R., Ghanbari, M., Mohammadi Hamidi, S. & Hosseini, M. (2018), "Evaluation and measurement of urban livability in Ahvaz metropolis". *Journal of Sustainable City*, 2 (2), 1-11. (In Persian). <https://doi: 10.22034/jsc.2019.197229.1090>
22. Salleh, A. G. (2008) "Neighborhood factors in private low-cost housing in Malaysia," *Habitat International*, 32(4), 485–493. <https://doi: 10.1016/j.habitatint.2011.06.003>
23. Savageau, D. (2007) *Places Rated Almanac: /e Classic Guide for Finding Your Best Places to Live in America*, Places Rated Books Llc, Washington, DC, USA, 2007.
24. Saitluanga Benjamin L. (2014) Spatial Pattern of Urban Livability in Himalayan Region: A Case of Aizawl City, India, *Soc Indic Res* (2014) 117:541–559. <https://doi: 10.1007/s11205-013-0362-3>
25. Wang, J. (2011) "A comparative study of Beijing and three global cities: a perspective on urban livability," *Frontiers of Earth Science*, 5(3), 323–329. <https://doi: 10.1007/s11707-011-0182-1>
26. Xiao, Y., Li, Y., Tang, X., Huang, H., & Wang, R (2022) Assessing spatial–temporal evolution and key factors of urban livability in arid zone: The case study of the Loess Plateau, China, *Ecological Indicators* 140 (2022) 108995. <https://doi: org/10.1016/j.ecolind.2022.108995>
27. Ziari, K., Hatami, A., Mesbahi, S. & Ashuri, H. (2018). Evaluation and analysis of dimensions and livability components of small cities in the direction of sustainable development (case example: Bandar Dilam), *Journal of Geography (Regional Planning)*, 9 (4), 569-586. (In Persian). <https://doi: 20.1001.1.22286462.1398.9.4.7.7>
28. Zhan, D., Kwan, M.-P., Zhang, W., Fan, J., Yu, J., and Dang, Y. (2018) "Assessment and determinants of satisfaction with urban livability in China," *Cities*, 79, 92–101. <https://doi: org/10.1016/j.cities.2018.02.025>



Research Paper

Explaining the Role of Good Governance on the Resiliency of Inefficient Urban Textures (Case Study of Red Crescent Neighborhood, Region 4, District 11 in Tehran)

Alireza OstadMahmoodnia: Ph. D. Student, Geography and Urban Planning, Research and Sciences Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Yousefali Ziari: Associate Professor, Geography and Urban Planning, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

ARTICLE INFO

Received: 2022/03/16
Accepted: 2022/05/24
PP: 27-38

Use your device to scan and read the article online



Keywords: Good urban governance, resiliency of inefficient urban textures Helal Ahmar neighborhood, Region 11 of Tehran.

Abstract

The purpose of this research is to achieve a conceptual model to estimate the comparing rate of parameters of good governance and resilience, moreover to find a relationship between urban good governance and resilience indicators and variables concerning inefficient urban textures, and finally to determine their amount of feasibility. The method of this research is quantitative-scaling and correlational type. The main tool for this research is a questionnaire. Its justifiability is confirmed by a specialist board and its reliability is confirmed by Cronbach's alpha ($\alpha > 0.7$). This questionnaire consists of three parts: the responders' general characteristics, urban governance condition measurement (26 items), and resilience measurement (32 items). Statistical society of this research is chosen from Helal Ahmar (Red Crescent) neighborhood families. Helal Ahmar is in 11th district of Tehran municipality, in the central part of Tehran metropolis. Research sample size is calculated by Cochran formula according to the number of families in Helal Ahmar neighborhood. Multiple Regression model is used along with effective factors and indicators, to explain the effectiveness of each eight elements of urban governance on resilience. The results show that in Helal Ahmar neighborhood which is an inefficient urban texture, the following indicators from urban good governance: citizen participation, transparency, and lawfulness have the most effect on the resilience of this neighborhood. According to the significance level of these indicators the result can be generalized. Moreover, the results show that justice can have great effect on participation and lawfulness. Therefore, it can be concluded that justice has indirect effect on urban resilience.

Citation: OstadMahmoodnia, & Ziari, Y A. (2024). **Explaining the Role of Good Governance on the Resiliency of Inefficient Urban Textures (Case Study of Red Crescent Neighborhood, Region 4, District 11 in Tehran)**, *Journal of Research and Urban Planning*, 15(57), 27-38.

DOI: 10.30495/jupm. 2022.30182.4161

Extended Abstract

Introduction

The urban texture is created from the integration and interconnection of the urban spaces and elements, whose natural features and especially its topography in urban areas have been replaced by blocks (units) and neighborhoods. In fact, the urban texture is a mixture of urban morphology and a combination of mass and space as well as human activities. The parts of the urban texture where the physical or functional, or both parts are reduced and damaged are called abrasion edges (Khayami, Fakhri, & Khaknezhad, 2020). A significant part of urban life goes on in inefficient urban textures. Inefficient urban textures are areas of the city that, compared to other areas of the city, are lagging behind in development, separated from the evolutionary cycle of life, and have become the center of problems and inadequacies. However, these textures accommodate a high percentage of the urban population and at the same time have many latent capacities and capabilities for future urban development. These areas have several challenges such as vulnerability, crimes, health issues, biological and physical poverty, and lack of spatial, socio-economic and environmental justice, which are most affected during unpredicted changes (Izadfar, Rezaei, & Mohammadi, 2020). Although these textures had a logical and hierarchical function according to the time, today they have structural and functional deficiencies and do not meet the needs of their residents as they should. The above conditions indicate the unsustainability of these textures in different dimensions and conflict with the sustainability and goals of sustainable development (Hadavi, Pourahmad, Keshavarz, & Aliakbari, 2017). Therefore, one of the most important requirements is to explain the concept of resiliency and create resilient cities that are resistant to social crises, including crime, unemployment, and social delinquency. Meanwhile, today the city of Tehran, despite having comprehensive urban and regional plans faces several challenges related to inefficient textures, the Red Crescent neighborhood in the 11th district of Tehran does not have a good resiliency. Lack of cultural and sports per capita, crossing, and visual pollution, destruction of historical spaces, and urban depreciation due to the floating population are the problems of the Red Crescent

neighborhood. The Red Crescent neighborhood affected by the rapid urbanization of recent decades has been developed without regarding urban planning and architectural criteria, and due to the conditions of this neighborhood and its exposure to various dangers, its resilience against sudden changes and accidents is essential. Considering the content presented in the problem, the main questions of the research are presented as follows: Is there a significant relationship between the components of good urban governance and the resiliency of inefficient urban textures? And if this relationship is significant, what effect do the components of good urban governance have on the resiliency of inefficient urban textures?

Methodology

The research method is a quantitative survey and of correlational type. The descriptions and analyses made in the introduction section of the study area, which was done with the aim of better understanding the problem, are a part of the descriptive research plan. Measuring the independent variables of good urban governance and the dependent variable of urban resilience and describing the analysis unit based on them, that is, describing the characteristics of urban governance (participation, effectiveness and efficiency, transparency, legitimacy, accountability, and strategic insight) and their effect on the characteristics of urban resilience (social, economic, institutional and physical) is another part of the descriptive research plan, which are all the basis for relational research. The data required for the necessary analyses are obtained from reports and studies such as the General Census of Population and Housing. The study plan for urban development issues of District 11 of Tehran was extracted and collected from the central parts of Tehran metropolis as well as related organizations and institutions such as Municipality, Statistics Center, and finally using a questionnaire and field observation in the study area. Then, the required data are stored and processed based on indicators and related weights with software such as Excel, SPSS, and GIS and are used to analyze the results through appropriate tests and problem explanations. The statistical population of the study is the Red Crescent neighborhood that

according to the 2016 census, the total population of this neighborhood was 28,369 people, equivalent to 7,565 households. Through Cochran's formula and according to the ratio of the number of households (3.7) in the study area, 135 people were selected as the research sample size. The main research tool is a researcher-made questionnaire whose validity was confirmed by a panel of experts and its reliability was confirmed by Cronbach's alpha coefficient ($\alpha < 0.7$). This questionnaire includes three sections: general characteristics of the respondents (5 items), assessment of the status of urban governance (26 items), and assessment of resiliency (32 items). Most items were grouped in a 5-point Likert range (from 1. very low to 5. very high). To analyze the data, SPSS software was used in both descriptive and inferential statistics.

Results and discussion

The results showed that from the dimensions of good urban governance, the component of citizen participation has the most impact with 52% and then the component of being rule-abiding with 17.5%, the component of transparency with 17% are related to the dependency variable of inefficient urban textures and these results with a significance level less than 5% can be generalized to the statistical community. Regarding indirect effects, justice has the most indirect effect on the resilience of inefficient urban textures. This finding is aligned with the researches (Yee-Melichar, Boyle, Wanek, & Pawlowsky, 2014) and (Shaw, Scully, & Hart, 2014). Explaining this result, it can be said that citizen participation in various fields is one of the important signs of citizenship culture. In many reconstruction projects of worn-out urban textures, like many urban development

projects, there is a problem of residents' distrust of urban developmental projects, which stems from not sharing the process of renovation and reconstruction of worn-out textures with the residents of these structures. The negligence of the authorities towards the needs of the residents as those who are directly related to the problems of such areas has intensified the distrust and lack of participation of the citizens.

Conclusion

Studies and experiences in the field of improvement and reconstruction of worn-out urban textures represent the evolution of new approaches such as urban regeneration with an emphasis on public participation. Major experts and analysts of social issues and development have theoretically and empirically found that the social participation of citizens in the form of formal and informal networks is a vital and important factor in urban development and solving problems, especially inefficient urban textures. In the resiliency of these areas, it has emphasized public aspects such as social trust, norms and social network (Saja, Goonetilleke, Teo, & Ziyath, 2019), sense of belonging to the place, values and social unity, citizen participation, education and learning (Khalili, Harre, & Morley, 2015). Empowerment and skills of citizens, their awareness of the performance of officials, and the preparation and implementation of projects with the participation of citizens can be effective in increasing the resiliency of inefficient urban textures. By reconstruction of inefficient urban texture and creating stability and adaptation to accidents, risks, and dangers, the capacities, and potentials of a society can be rebuilt and used against unpredicted events and reduce the social vulnerability of that society to crises and tensions.



فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری

دوره ۱۵، شماره ۵۷، تابستان ۱۴۰۳
شاپا چاپی: ۵۲۲۹-۲۲۲۸ - شاپا الکترونیکی: ۳۸۴۵-۲۴۷۶
<https://jupm.marvdasht.iau.ir/>



مقاله پژوهشی

تبیین نقش حکمروایی خوب بر تاب‌آوری بافت‌های ناکارآمد شهری (مطالعه موردی محله هلال احمر ناحیه ۴ منطقه ۱۱ تهران)

علیرضا استاد محمودنیا: دانشجوی دکتری، جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
یوسفعلی زیاری^۱: دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

چکیده

هدف کلی این پژوهش، دستیابی به مدلی مفهومی جهت سنجش میزان تطبیق مولفه‌های حکمروایی خوب و تاب‌آوری و یافتن ارتباط میان شاخصه‌ها و متغیرهای حکمروایی خوب و تاب‌آوری بافت‌های ناکارآمد شهری و تعیین میزان تحقق‌پذیری آن‌ها بود. روش پژوهش کمی - پیمایشی و از نوع رابطه‌ای (همبستگی) است. ابزار اصلی پژوهش پرسشنامه‌ای بود که روایی آن توسط هیئت‌رئیس متخصصان و پایایی آن توسط ضریب آلفای کرون باخ تأیید شد ($\alpha > 0.7$). این پرسشنامه شامل سه بخش، ویژگی‌های عمومی پاسخگویان، سنجش وضعیت حکمروایی شهری (۲۶ گویه)، سنجش تاب‌آوری (۳۳ گویه) است. جامعه آماری این تحقیق خانوارهای محله هلال احمر منطقه ۱۱ شهرداری تهران از بخش‌های مرکزی کلان شهر تهران است، با توجه توزیع تعداد خانوار در محله هلال احمر، حجم نمونه تحقیق از طریق فرمول کوکران محاسبه شد. برای تبیین و میزان اثرگذاری هر کدام از ابعاد هشت‌گانه حکمروایی شهری در تاب‌آوری از مدل رگرسیونی چندگانه توأم عوامل و شاخص‌های تأثیرگذار در میزان تاب‌آوری استفاده شد نتایج حاصله حکایت از آن دارد که یافته‌های پژوهش نشان داد که در محله هلال احمر به عنوان بافت ناکارآمد شهری، از ابعاد حکمروایی خوب شهری مولفه‌های مشارکت شهروندی، شفافیت و قانون مداری بیشترین تأثیر را بر تاب‌آوری این محله دارند و با توجه به سطح معناداری آن‌ها نتایج آن قابل‌تعمیم است. همچنین با توجه به نتایج بدست آمده مولفه عدالت نیز با اثرگذاری بر این مولفه‌های مشارکت و قانون مداری اثر غیر مستقیمی بر تاب‌آوری شهری دارد.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۲/۲
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۰
شماره صفحات: ۲۷-۳۸

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید



واژه‌های کلیدی:

حکمروایی خوب شهری، تاب‌آوری بافت‌های ناکارآمد شهری، منطقه ۱۱ تهران، محله هلال احمر ناحیه ۴

استاد: استاد محمودنیا، علیرضا و زیاری، یوسفعلی (۱۴۰۳)، تبیین نقش حکمروایی خوب بر تاب‌آوری بافت‌های ناکارآمد شهری (مطالعه

موردی محله هلال احمر ناحیه ۴ منطقه ۱۱ تهران)، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۵(۵۷)، ۲۷-۳۸.

DOI: 10.30495/jupm. 2022.30182.4161

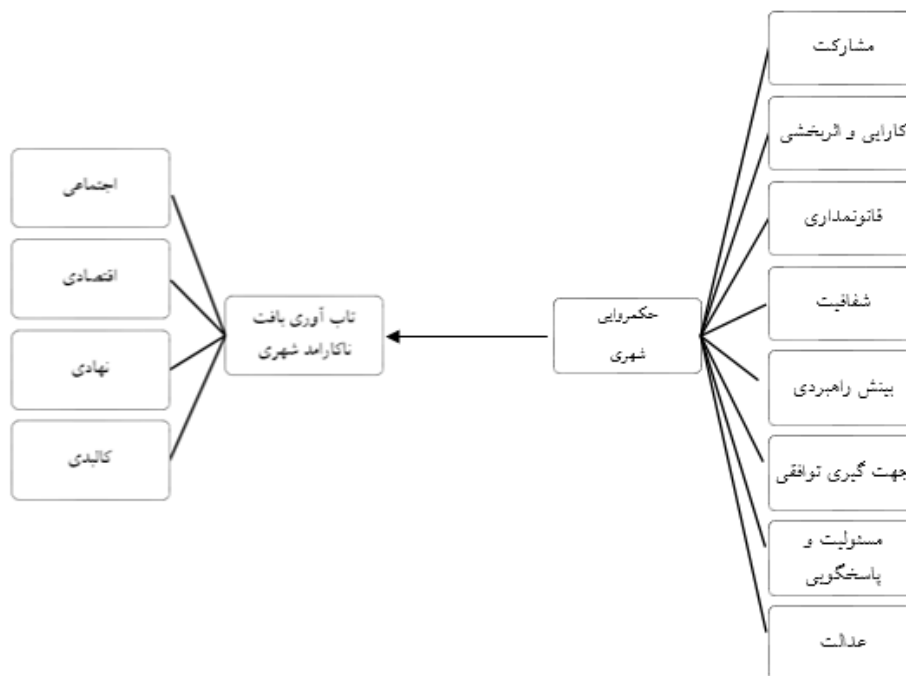
مقدمه

بافت شهری از تجمع و بهم پیوستگی فضاها و عناصر شهری به وجود آمده است، که ویژگی‌های طبیعی و به ویژه توپوگرافی آن در مناطق شهری به وسیله بلوک‌ها و محله‌ها جایگزین شده‌اند. در حقیقت، بافت شهری محصولی از مورفولوژی شهری و ترکیبی از جرم و فضا و همچنین فعالیت‌های انسانی است. بخش‌هایی از بافت شهری که قسمت‌های فیزیکی یا عملکردی یا هر دوی آن کاهش یافته و آسیب دیده است، لبه‌های سایش نامیده می‌شوند (Khayami, Fakhri, & Khaknezhad, 2020). بخش قابل توجهی از زندگی شهری، در بافت‌های ناکارآمد شهری جریان دارد. بافت‌های ناکارآمد شهری پهنه‌هایی از شهر هستند که در مقایسه با سایر پهنه‌های شهر از جریان توسعه عقب افتاده، از چرخه تکاملی حیات جدا گشته و به کانون مشکلات و نارسایی‌ها تبدیل شده‌اند. با این وجود، این بافت‌ها درصد بالایی از جمعیت شهری را در خود جای داده و در عین حال از ظرفیت‌ها و قابلیت‌های نهفته بسیاری برای توسعه‌های آتی درون شهری برخوردار هستند. این نواحی دارای چالش‌های متعددی از جمله آسیب‌پذیری، جرائم، مسائل بهداشتی، فقر زیستی و کالبدی، عدم وجود عدالت فضایی و اجتماعی-اقتصادی و محیطی هستند که در زمان تغییرات پیشبینی نشده بیشتری ضربه به آن‌ها وارد می‌شود (Izadfar, Rezaei, & Mohammadi, 2020). اگرچه این بافت‌ها در گذشته به مقتضای زمان دارای عملکرد منطقی و سلسله مراتبی بوده‌اند، ولی امروزه از لحاظ ساختاری و عملکردی دچار کمبودهایی می‌باشند و آن گونه که می‌بایست پاسخ‌گوی نیاز ساکنین خود نیستند. مجموعه شرایط فوق، نشان‌دهنده ناپایداری این بافت‌ها در ابعاد مختلف بوده و در تعارض با پایداری و اهداف توسعه پایدار قرار دارند (Hadavi, Pourahmad, Keshavarz, & Aliakbari, 2017). از این رو یکی از مهمترین الزامات، تبیین مفهوم تاب‌آوری و ایجاد شهرهای تاب‌آور و مقاوم در برابر بحران‌های اجتماعی از جمله جرم، بیکاری و بزهکاری اجتماعی است. پویایی و تعامل بین تغییرات ناگهانی و منابع تاب‌آوری؛ مشخص می‌کنند که تاب‌آوری شهرها، صرفاً مقاومت در برابر تغییر و حفظ ساختارهای موجود نیست، بلکه تاب‌آوری در حال حاضر به‌عنوان ظرفیت یک شهر در جذب اختلالات و سازمان‌دهی مجدد، ضمن دچار تغییر شدن و حفظ همان عملکرد، ساختار، هویت و بازخوردهای قبلی، تعریف می‌شود. (Sajjad, Chan, & Chopra, 2021) تاب‌آوری شهری با چهار مؤلفه اصلی، مقاومت، بهبودی، سازگاری و تحول مشخص می‌شود. به طوری که یک سیستم شهری تاب‌آور همواره باید به دلیل توانایی خود در ارتباط یا چهار مؤلفه ذکر شده در مواجهه با یک سری اختلالات که اثرات آن‌ها تمایل به ایجاد بی‌ثباتی در تعادل سیستم دارد، ارزیابی می‌شود (Ribeiro & Pena Jardim Gonçalves, 2019). تاب‌آوری به‌عنوان اعتماد به نفس و توانایی ذاتی مردم در رسیدگی به مشکلات و همچنین بازبانی سریع جهت تعادل در برابر تحولات و سازگاری بر تغییرات، تعبیر می‌شود (Wardekker et al., 2020). از طرفی، حاکمیت مشارکتی و شبکه‌ای به‌طور فزاینده‌ای برای پایداری سیستم‌های اجتماعی - زیست محیطی - فنی شهری ضروری تلقی می‌شود. با این حال، شواهد تجربی صریحاً شبکه‌های کلان شهرها را به برنامه‌ریزی و اجرای انعطاف‌پذیری مرتبط می‌کند (Tafkari & Warsi, 2019). تبیین تاب‌آوری در برابر تهدیدات، در واقع شناخت نحوه تأثیرگذاری ظرفیت‌های اصول حکم‌روایی خوب شهری در افزایش تاب‌آوری و شناسایی ابعاد مختلف تاب‌آوری در شهرها است. در این میان نوع نگرش به مقوله تاب‌آوری و نحوه تحلیل آن، از یک‌طرف در چگونگی شناخت تاب‌آوری وضع موجود و علل آن نقش کلیدی دارد و از طرف دیگر سیاست‌ها و اقدامات تقلیل خطر، خطر و نحوه رویارویی با آن را تحت تأثیر اساسی قرار می‌دهد (De La Fabián, 2020).

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

در راستای اهمیت تبیین نقش حکم‌روایی خوب بر تاب‌آوری بافت‌های ناکارآمد شهری و با رویکرد نظام‌های مختلف مطالعات تجربی محدودی در داخل و خارج از ایران انجام شده است از جمله: بیکسلر و همکاران (Bixler et al., 2020) در پژوهشی با عنوان تغییر شکل حاکمیت شهری برای اجرای تاب‌آوری نشان دادند که برنامه‌ریزی و اجرای استراتژی‌های تاب‌آوری عمومی در مرزهای کلان شهرها به زیرساخت‌های اجتماعی در دسترس برای حاکمیت بستگی دارد. به‌طور مشابه، حاکمیت مشارکتی و شبکه‌ای به‌طور فزاینده‌ای برای پایداری سیستم‌های اجتماعی - زیست محیطی - فنی شهری ضروری تلقی می‌شود. با این حال، شواهد تجربی صریحاً شبکه‌های کلان شهرها را به برنامه‌ریزی و اجرای تاب‌آوری مرتبط می‌کند. لطفی، مفاره، آفتاب و مجنون (Lotfi, Mofareh, Aftab, & Majnoony, 2018) در پژوهش خود با عنوان بررسی نقش حکم‌روایی مطلوب شهری در افزایش تاب‌آوری سکونتگاه‌های غیررسمی شهر تبریز نشان دادند که از بین متغیرهای حکم‌روایی مطلوب شهری به‌جز دو متغیر حاکمیت قانون و عدالت و انصاف، بقیه‌ی متغیرها با متغیر وابسته رابطه معنی‌داری وجود دارد. همچنین نتایج رگرسیون چند متغیره روشن ساخت که متغیر مسئولیت‌پذیری بیشتر از سایر متغیرها قدرت تبیین متغیر تاب‌آوری را داشته و بعداز آن به ترتیب متغیرهای شفافیت، مشارکت‌پذیری، پاسخ‌گویی، اجماع‌سازی و کارایی و اثربخشی قرار دارند. این شش متغیر توانایی تبیین ۰/۸۹ درصد از تغییرات تاب‌آوری سکونتگاه‌های غیررسمی را دارند. در نهایت پیشنهادهای کاربردی در زمینه‌ی نقش هر یک از ابعاد حکم‌روایی در افزایش تاب‌آوری ارائه شده است. ملکی، اروین و بذرافکن (Maleki, Ārvin, & Bazrafkan, 2019) یافته‌های پژوهش آن‌ها با عنوان نقش

حکمروایی خوب شهری بر تاب آوری شهری در اهواز نشان می‌دهند در شهر اهواز شاخص‌های مشارکت، عدالت محوری، توافق و اجماع محوری، کارایی و اثربخشی، قانونمندی، شفافیت، مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی که انعکاس‌دهنده حکمروایی خوب شهری می‌باشند بر ابعاد تاب آوری شهری تأثیر بالایی (ضریب تأثیر ۰/۶۹) دارند.



شکل ۱- مدل مفهومی پژوهش

یافته‌های پژوهش سینگ-پترسون و آندرهیل (Singh-Peterson & Underhill, 2017) بیانگر این است که تصمیم‌گیران محلی در برخی از شاخص‌های تاب آوری اجتماعی نقش مؤثری داشته‌اند، محدودیت اصلی در استفاده از این تصمیم‌گیران و دیگر روش‌های مشارکتی برای دست آوردن یک سطح نماینده تعامل مشارکتی و محدود کردن اعتبار نتایج و موفقیت استراتژی‌های بعدی است. بررسی منابع خارجی و داخلی در زمینه نقش حکمروایی خوب بر تاب آوری شهری نشان می‌دهد که حکمروایی خوب شهری یکی از ملزومات توسعه پایدار در شهرهاست و اهمیت تاب آور نمودن مناطق شهری جهت جلوگیری از وقوع بحران‌های پس از حوادث و چالش‌ها ضرورت دارد، لذا مدل مفهومی پژوهش به شکل ذیل تدوین گردید.

در این میان، شهر تهران علی‌رغم دارا بودن طرح‌های جامع شهری و منطقه‌ای، امروزه با چالش‌های متعددی در ارتباط با بافت‌های ناکارآمد روبه‌رو است، محله هلال احمر در منطقه ۱۱ شهرداری تهران از وضعیت تاب آوری مناسبی برخوردار نیست. کمبود سرانه‌های فرهنگی و ورزشی، سد معبر و آلودگی‌های بصری، تخریب فضای تاریخی و استهلاک شهری با توجه به جمعیت شناور از مشکلات محله هلال احمر است. همچنین در این محله ساختمان کارخانه‌هایی مانند کبیرت‌سازی، صابون‌سازی، دخانیات قرار گرفته است و همجواری کارخانه‌های صنعتی با بافت مسکونی چالش جدی برای این روزهای ساکنین این محله شده است که از دو معضل ناشی می‌شود. اول آنکه متأسفانه در ساخت‌وساز این محله کمتر از طرح جامع و تفصیلی استفاده شده است. خانه‌ها یک به یک در کنار این کارخانه‌ها قد علم کرده‌اند و ساخت‌وساز بی‌رویه انجام شده است. دوم آنکه بسیاری از کارخانه‌ها مثل کارخانه دخانیات از حق تقدم برخوردارند. یعنی ابتدا کارخانه وجود داشته و سپس در اطراف آن ساخت‌وساز منازل مسکونی انجام شده است و معضل دیگر این محله که ضرورت توجه به تاب آوری شهری را ایجاد می‌کند زمین بزرگی است در پشت بازار میوه و تره‌بار نواب قرار دارد؛ جایی که از آن به‌عنوان کارگاه خدمات شهری منطقه هلال احمر هم یاد می‌شود اما بیش از آنکه کارگاه خدمات شهری باشد، امروز به کلکسیون از آسیب‌های اجتماعی و شهری تبدیل شده است (دسترسی آسان سارقان از این زمین به منازل مردم، پناهگاه معتادان از جمله معضلات این زمین است). فعالیت چهار شرکت پیمانکاری حوزه خدمات شهری در این محل نیز باعث شده تا با تخلیه ضایعات زباله‌های منطقه که این روزها در سایه کرونا خریداری ندارد، آرادکوه جدیدی در این نقطه از شهر متولد شود از طرفی تردد مداوم خودروهای سنگین، بوی تعفن زباله به خاطر وجود این زمین و جزء لاینفک

زندگی اهالی محله هلال احمر شده است. همچنین حمل و نقل کالا به دلیل همجواری این محله با میدان رازی (گمرک) که منطقه‌ای شلوغ و پرتردد است، جدا از مسافران ایستگاه راه‌آهن این منطقه مرکز خرید و فروش موتورسکلت، دوچرخه و لوازم سربازی و ادوات نظامی است که همین موضوع باعث شده تا حجم عظیمی از جمعیت در این منطقه تردد کند. اما نکته‌ای که در این مطلب به آن پرداخته خواهد شد، وضعیت نابسامان این محله از دیدگاه‌های مختلف است، محله هلال احمر متأثر از شهرنشینی شتابان دهه‌های اخیر، بدون توجه به معیارهای شهرسازانه و معمارانه توسعه یافته و با توجه به شرایط این محله و قرارگیری آن در معرض خطرات مختلف، تاب‌آور شدن آن در برابر تغییرات ناگهانی و حوادث ضروری است. با توجه به مطالب ارائه شده در طرح مسئله، سؤال‌های اصلی پژوهش بدین گونه مطرح می‌شوند: بین مؤلفه های حکمروایی خوب شهری و تاب‌آوری بافت‌های ناکارآمد شهری رابطه معنی‌داری وجود دارد؟ و در صورت معنادار بودن این رابطه، مؤلفه های حکمروایی خوب شهری چه تأثیری بر روی تاب‌آوری بافت‌های ناکارآمد شهری دارند؟ همچنین با توجه به مطالب اشاره شده در خصوص لزوم نهادینه‌سازی رویکرد حکمروایی خوب که یکی از ملزومات توسعه پایدار در شهرهاست و اهمیت تاب‌آور نمودن مناطق شهری جهت جلوگیری از وقوع بحران‌های پس از حوادث و چالش‌ها و ضرورت مطالعه این موضوعات در منطقه مورد مطالعه که حساسیت آن مشخص گردیده، موجب شد تا با توجه به اینکه در پژوهش‌های پیشین نیز مقایسه و تطبیقی میان این دو موضوع صورت نگرفته بود و از نظر نگارنده ارتباط معنی‌داری میان آن‌ها وجود دارد، این موضوع برای کار انتخاب شود.

مواد و روش تحقیق

روش پژوهش کمی-پیمایشی و از نوع رابطه‌ای (همبستگی) است. توصیف‌ها و تحلیل‌های صورت گرفته در قسمت معرفی محدوده مورد مطالعه که با هدف شناخت بهتر مسئله صورت گرفته، بخشی از طرح تحقیق توصیفی پژوهش است. اندازه‌گیری متغیرهای مستقل حکمرانی خوب شهری و متغیر وابسته تاب‌آوری شهری و توصیف واحد تحلیل بر اساس آن‌ها یعنی توصیف مشخصه‌های حکمرانی شهری (مشارکت، اثربخشی و کارایی، شفافیت، قانونمندی، پاسخگویی و بینش راهبردی) و تأثیر آن‌ها بر مشخصه‌های تاب‌آوری شهری (اجتماعی، اقتصادی، نهادی و کالبدی) نیز بخش دیگری از طرح تحقیق توصیفی پژوهش است که همگی زمینه‌ساز انجام تحقیق رابطه‌ای هستند. داده های مورد نیاز برای انجام تحلیل‌های لازم، از گزارش‌ها و مطالعات انجام شده نظیر سرشماری عمومی نفوس و مسکن به دست آمده است. طرح بررسی مسائل توسعه شهری منطقه ۱۱ شهرداری تهران از بخش‌های مرکزی کلان‌شهر تهران و همچنین سازمان‌ها و نهادهای مرتبط نظیر شهرداری، مرکز آمار، و در نهایت با استفاده از پرسشنامه و مشاهده می‌دانی در منطقه مورد مطالعه استخراج و گردآوری شد. در ادامه، داده‌های مورد نیاز بر اساس شاخص‌ها و وزن‌های مرتبط با SPSS، Excel، و GIS ذخیره و پردازش شده و از طریق آزمون‌های متناسب و تبیین‌کننده مسئله برای تحلیل نتایج استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش، محله هلال احمر است که طبق سرشماری سال ۱۳۹۵ جمعیت کل این محله ۲۸۳۶۹ نفر معادل ۷۵۶۵ خانوار بوده، حجم نمونه پژوهش از طریق فرمول کوکران و با توجه به نسبت تعداد خانوار (۳/۷) در منطقه مورد مطالعه، ۱۳۵ نفر انتخاب شد. ابزار اصلی پژوهش، پرسشنامه محقق ساخته‌ای است که روایی آن توسط هیئت‌رئیس متخصصان و پایایی آن توسط ضریب آلفای کرونباخ تأیید شد ($\alpha > 0.7$). این پرسشنامه شامل سه بخش، ویژگی‌های عمومی پاسخگویان (۵ گویه)، سنجش وضعیت حکمروایی شهری (۲۶ گویه)، سنجش تاب‌آوری (۳۲ گویه) است. اغلب گویه‌ها در قالب طیف ۵ درجه‌ای لیکرت (از ۱ خیلی کم تا ۵ خیلی زیاد) تدوین شدند. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها، در دو بخش آمار توصیفی و استنباطی از نرم‌افزار SPSS۲۲ استفاده شده است.

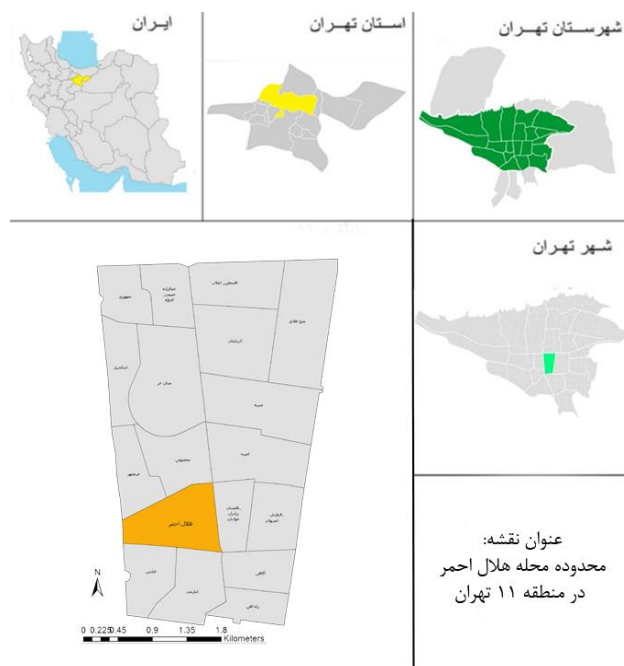
جدول ۱- شاخص‌های پژوهش براساس اصول چهارگانه تاب‌آوری بافت ناکارآمد شهری

منبع	شرح	مؤلفه
(Sajjad et al., 2021)	اولین مؤلفه، بعد اجتماعی است، که از تفاوت ظرفیت اجتماعی، در بین جوامع به دست می‌آید. به عبارت دیگر ظرفیت گروه‌های اجتماعی و جوامع در بازیابی یافتن از پاسخ مثبت دادن به سوانح. تاب‌آوری اجتماعی ظرفیت جامعه برای انطباق با تغییرات یا دگرگونی‌ها و حفظ رفتار سازگارانه	اجتماعی

(Therrien, Usher, & Matyas, 2020)	تاب‌آوری اقتصادی به‌عنوان واکنش و سازگاری ذاتی افراد و جوامع در برابر مخاطرات به‌طوری که آن‌ها را قادر به کاهش خسارات زیان‌های بالقوه ناشی از مخاطرات سازد تعریف می‌شود، تاب‌آوری در این بعد قابلیت حیات اقتصادی جوامع مثل شدت و میزان خسارت، ظرفیت یا توانایی جبران خسارت، توانایی برگشت به شرایط شغلی و درآمدی مناسب، سرمایه، مسکن، درآمدهای قابل‌تبدیل به سرمایه و اشتغال را نشان می‌دهد.	اقتصادی
(Bixler et al., 2020)	متغیرهای این بعد شامل بستر و زیرساخت نهادها، روابط نهادی و عملکرد نهادها است که مستلزم ارزیابی ویژگی‌های فیزیکی سازمان‌ها نظیر تعداد نهادهای محلی، دسترسی به اطلاعات، نیروها و افراد آموزش‌دیده و داوطلب، پایبندی به دستورالعمل‌های مدیریت بحران، بهنگام بودن قوانین و مقررات و قوانین و مقررات بازدارنده و تشویقی به‌ویژه در امر ساخت‌وساز مسکن، تعامل نهاد های محلی با مردم و با نهادهای دولتی، رضایت از عملکرد نهادها، مسئولیت‌پذیری نهادها و غیره می‌شود. همچنین شامل عناصری می‌شود که نحوه مدیریت یا پاسخگویی به سوانح نظیر ساختار سازمانی، ظرفیت، رهبری، آموزش و تجربه؛ توسط سازمان‌ها را بررسی می‌کند	نهادی
(Sajjad et al., 2021)	بعد تاب‌آوری فضایی - محیطی شامل ارزیابی واکنش جامعه و ظرفیت بازایی بعد از سانحه نظیر پناهگاه، واحدهای مسکونی خالی یا اجاره‌ای، و تسهیلات سلامتی می‌شود. همچنین این شاخص ها ارزیابی کلی از مقدار اموال خصوصی که ممکن است در برابر خسارت دائمی و زیان‌های اقتصادی احتمالی، به شکل ویژه‌ای آسیب‌پذیر باشند در اختیار قرار می‌دهد.	فضایی - محیطی (زیرساختی)

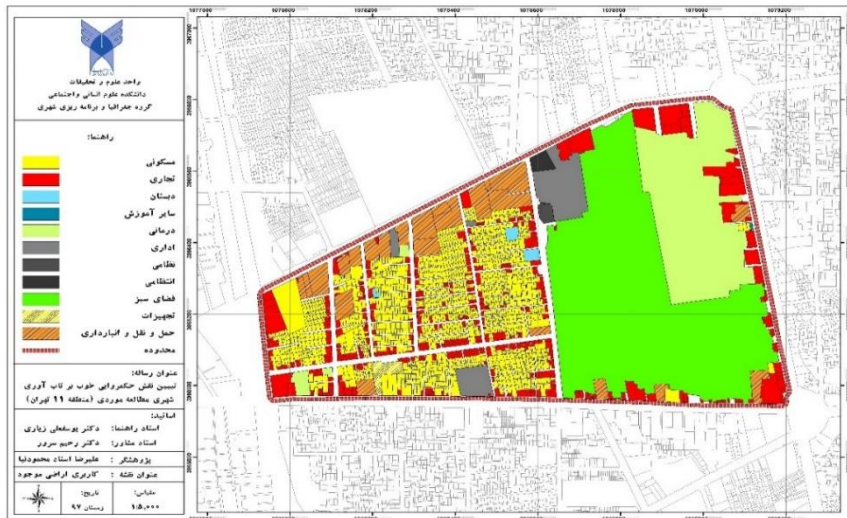
محدوده مورد مطالعه

محل هلال احمر در منطقه ۱۱ شهرداری تهران و در ناحیه ۴ قرار دارد. این محله که ۳۵/۱۸ هکتار وسعت دارد ۲ درصد از وسعت کل منطقه ۱۱ را تشکیل می‌دهد. از کل فضای آن ۱۸/۶۵ هکتار معادل ۵۳ درصد، فضای مسکونی است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵:۲۶).



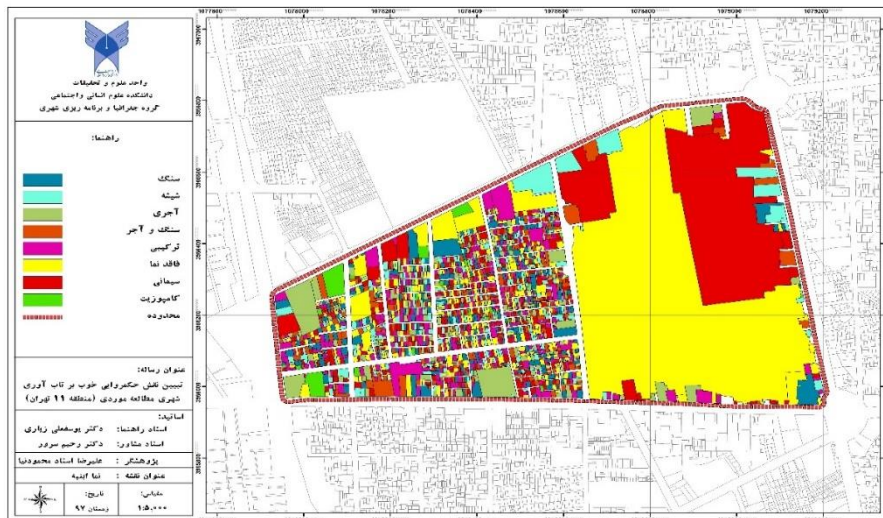
شکل ۲- موقعیت مکانی محله هلال احمر (منبع: شهرداری تهران، ۱۳۹۵)

این محله به واسطه نقش و کارکرد اصلی و اولیه خیابان قزوین از بیشترین فضای حمل و نقل و انبارداری برخوردار می‌باشد به طوری که ۱۱ درصد از کل مساحت محله و معادل منطقه می‌باشد و سایر کاربری‌ها اعم از خدماتی اساسی ۷/۵ درصد از محله را شامل می‌شود. این محله کاربری‌های فضای سبز، ورزشی و فرهنگی نداشته و در کاربری آموزشی نیز با کمبود مواجه است (شکل ۳)



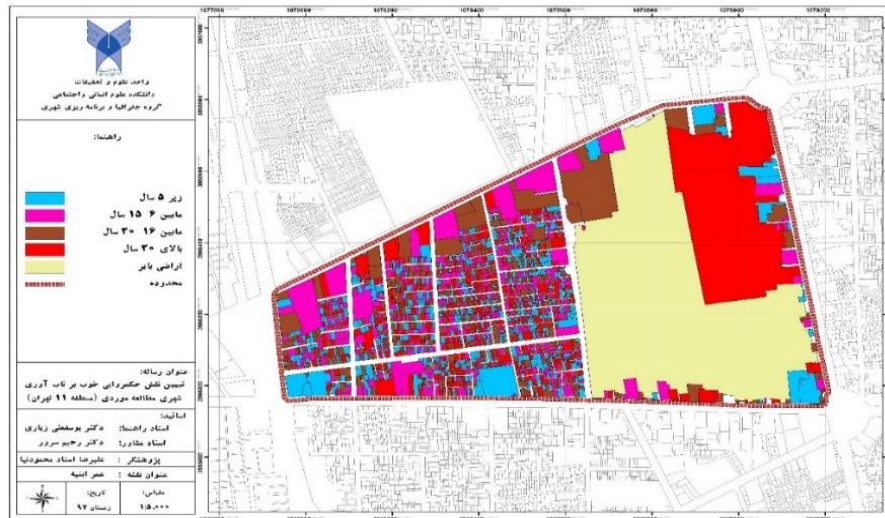
شکل ۳- کاربری اراضی محله هلال احمر در ناحیه ۴ تهران

نقشه کاربری اراضی محله هلال احمر در (شکل ۳) نشان می‌دهد که کاربری‌های دبستان، دبیرستان، آموزش عالی، اداری، مذهبی، ورزشی، تأسیسات و تجهیزات شهری، صنعتی از نظر سطح (مساحت) کاربری، در وضعیت نامطلوب و نامتناسبی بوده و از سوی دیگر کاربری درمانی، تجاری، معابر و حمل و نقل از این نظر در جایگاه مطلوب و مناسبی قرار گرفته‌اند که این وضعیت بیانگر عدم تعادل و ناهماهنگی بین کاربری‌های شهری در محله هلال احمر است. همچنین ۹۸/۷۱ درصد مالکیت کاربری ابنیه محله هلال احمر خصوصی و تنها ۰/۸۱ درصد دولتی و ۰/۴۸ درصد وقفی است و ۶۲/۲۴ درصد محله هلال احمر قابلیت مداخله‌پذیری کم و خیلی کم دارد و فقط یک درصد این محله مداخله‌پذیری بالایی دارد (شکل ۴).



شکل ۴- پراکنش ابنیه بر اساس مصالح بکار رفته در بنا محله هلال احمر در ناحیه ۴ تهران (منبع: یافته‌های پژوهش)

۱۵/۸۱ بناهای محله هلال احمر در وضعیت مرمتی و ۵۸/۲۵ درصد قابل نگهداری و ۱۷/۲۱ درصد نوساز هستند. بیشترین نمای بکاررفته در ابنیه محله هلال احمر ترکیبی با ۱۵/۸۶ درصد و کمترین نما بکار رفته، نمای کامپوزیت با ۱/۴۲ درصد است همچنین ۱۵/۸۱ درصد از ابنیه محله مخصوص فاقد نما است. و ۲۷/۹۷ بناهای محله هلال احمر ۱۶-۳۰ سال و ۲۵/۳۴ درصد ۱۵-۶ سال و ۲۱/۳۶ درصد بالای ۳۰ سال عمر دارند و در کل ۷۴/۶۶ درصد بناهای این محله عمر بالای ۵ سال و فقط ۲۵/۲۸ درصد زیر ۵ سال عمر دارند (شکل ۵).



شکل ۵- عمر ابنیه محله هلال احمر در ناحیه ۴ تهران (منبع: یافته‌های پژوهش)

همچنین ۵۳/۳۶ درصد محله هلال احمر تراکم ساختمانی ۵ تا ۱۲۰ درصد و ۴۶/۶۴ درصد از این محله تراکم ساختمانی بیش از ۱۲۰ درصد دارد (شکل ۶).



شکل ۶- تراکم ساختمانی محله هلال احمر ناحیه ۴ تهران (منبع: یافته‌های پژوهش)

۲۸/۲۴ درصد اسکلت ابنیه بناهای محله هلال احمر را اجر و آهن، ۲۴/۶۴ درصد فلزی و ۲۵/۹۸ درصد بتنی هستند.

بحث و یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی

بررسی خصوصیات فردی پاسخگویان در محله هلال احمر بر اساس یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در محله هلال احمر از کل پاسخگویان ۳۷ درصد از پاسخگویان بین ۲۰ تا ۳۰ سال، ۴۰ درصد بین ۳۰ تا ۴۰ سال و ۳۵ درصد بین ۴۰ تا ۵۰ سال سن و ۲۳ درصد بالای ۵۰ سال دارند. از کل پاسخگویان ۷۱ درصد مرد و ۶۴ درصد زن، از جمله صفات دیگر، که تصویر بهتری از جامعه مورد بررسی را در اختیار می‌گذارد، توزیع پاسخگویان سرپرست خانوار بر حسب سطح تحصیلات است، در محله هلال احمر، ۲۰ درصد دارای مدرک زیر دیپلم، ۲۴،۴ درصد دارای مدرک دیپلم، ۴۳ درصد دارای مدرک فوق دیپلم، ۱۱،۱ درصد دارای مدرک لیسانس و ۱،۵ درصد دارای مدرک فوق لیسانس و بالاتر هستند. همچنین در محله هلال احمر، ۴۸ درصد پاسخگویان مجرد، ۵۲ درصد متاهل، هستند

- یافته‌های تحلیلی

متغیر وابسته در این پژوهش تاب‌آوری بافت ناکارآمد شهری است. که بر اساس مفهوم کلی تاب‌آوری در بخش روش‌شناسی به آن پرداخته شد در چهار بعد تاب‌آوری اجتماعی، اقتصادی، نهادی و فضایی- محیطی اندازه‌گیری شد. بر اساس یافته‌های حاصل از پرسشنامه خانوار میانگین ابعاد تاب‌آوری در محله هلال احمر ۲۷,۳۶ است که میزان تاب‌آوری در ابعاد اجتماعی ۲۶,۲۱، اقتصادی ۱۸,۲۵، نهادی ۲۶,۰۲ و بعد کالبدی ۳۸,۸۰ است. متغیر مستقل در این پژوهش حکمروایی شهری است. بر اساس یافته‌های حاصل از پرسشنامه میانگین ابعاد حکمروایی در محله هلال احمر ۶,۲۶ است که میزان حکمروایی شهری در ابعاد مشارکت ۸,۰۱، کارایی و اثربخشی ۹,۴۸، شفافیت ۷,۴۷، قانون‌مندی ۷,۸۶، مسئولیت و پاسخگویی ۳,۴۷، جهت‌گیری توافقی ۴,۱۰، عدالت ۳,۴۰ و بینش راهبردی ۶,۲۵ است.

اندازه‌گیری متغیرهای مستقل حکمرانی خوب شهری و متغیر وابسته تاب‌آوری شهری زمینه‌ساز انجام تحقیق رابطه‌ای می‌باشند در واقع هدف پژوهش همبستگی، شناخت الگوهای ممکن علت و معلولی میان متغیرهاست در این مقاله نیز در ادامه تحلیل‌های توصیفی، از آماره‌های همبستگی چند متغیره نظیر رگرسیون چند متغیره و تحلیل مسیر برای شناخت الگوهای علت و معلولی به مفهوم هم‌تغییری میان متغیرهای مستقل و وابسته استفاده شده است. از آزمون کولموگروف- اسمیرنوف برای سنجش نرمال بودن متغیرها استفاده شد. سطح معنی‌داری در ابعاد متغیر مستقل (حکمروایی شهری) و وابسته (تاب‌آوری شهری)، کمتر از ۵ درصد بود. لذا آزمون‌های نا پارامتریک برای آزمون فرضیه‌های مرتبط با این مؤلفه‌ها استفاده شد.

نتایج به‌دست‌آمده از انجام آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن، نشان می‌دهد که بین مؤلفه مشارکت شهروندی، متغیر حکمروایی خوب شهری و میزان تاب‌آوری رابطه مثبت معناداری ($P < 0,05$) وجود دارد، به‌بیان‌دیگر هر چه میزان بعد مشارکت شهروندی در بین شهروندان بالاتر باشد، بر میزان تاب‌آوری نیز افزوده می‌شود (جدول ۲).

جدول ۲- میزان همبستگی بین بعد مشارکت شهروندی و ابعاد تاب‌آوری بافت ناکارآمد شهری

مؤلفه	ضریب	اجتماعی	نهادی	اقتصادی	کالبدی - محیطی
مشارکت شهروندی	همبستگی اسپیرمن	۰,۶۷۱**	۰,۵۶۲**	۰,۱۲۵	۰,۲۷۱**
لژیخستگی و کارایی	سطح معنی‌داری	۰,۰۰۱	۰,۰۰۱	۰,۱۴۹*	۰,۰۰۲
شفافیت	همبستگی اسپیرمن	۰,۳۳۲	۰,۳۲۱	۰,۶۴۴	۰,۴۹۰
قانون‌مداری	سطح معنی‌داری	۰,۳۲۱**	۰,۳۱۷**	۰,۲۰۶*	۰,۳۹۱**
مسئولیت و پاسخگویی	همبستگی اسپیرمن	۰,۵۸۲**	۰,۵۴۴**	۰,۱۲۷	۰,۲۴۱**
عدالت	سطح معنی‌داری	۰,۰۰۱	۰,۰۰۱	۰,۱۱۰	۰,۰۰۵
جهت‌گیری توافقی	همبستگی اسپیرمن	۰,۱۶۸*	۰,۱۷۱*	۰,۲۱۱*	۰,۱۱۸
بینش راهبردی	سطح معنی‌داری	۰,۰۵۱	۰,۰۵۰	۰,۰۱۴	۰,۱۷۴
	همبستگی اسپیرمن	۰,۴۶۳**	۰,۳۹۸**	۰,۱۱۵	۰,۲۸۱**
	سطح معنی‌داری	۰,۰۰۱	۰,۰۰۲	۰,۲۲۱	۰,۰۰۱
	همبستگی اسپیرمن	۰,۱۸۸*	۰,۱۷۴*	۰,۰۴۳	۰,۱۰۱
	سطح معنی‌داری	۰,۰۲۹	۰,۰۳۰	۰,۶۲۱	۰,۲۴۶
	همبستگی اسپیرمن	۰,۱۶۸*	۰,۱۵۱*	۰,۰۰۹	۰,۰۷۲
	سطح معنی‌داری	۰,۰۵۱	۰,۰۴۱	۰,۹۲۲	۰,۴۰۸

* معناداری در سطح ۹۵ درصد ** معناداری در سطح ۹۹ درصد

منبع یافته‌های پژوهش

با توجه به (جدول ۳) در محله هلال احمر، بین مؤلفه‌های (مشارکت شهروندی، شفافیت، قانون‌مداری، مسئولیت و پاسخگویی، عدالت، جهت‌گیری توافقی و بینش راهبردی) حکمروایی خوب شهری و مؤلفه تاب‌آوری اجتماعی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد، با بهره‌گیری از مدل رگرسیونی چندگانه توأم عوامل و شاخص‌های تأثیرگذار در میزان تاب‌آوری محله هلال احمر مشخص گردید. نتایج حاصله حکایت از آن اداره که رابطه بین ابعاد هشت‌گانه حکمروایی شهری و تاب‌آوری کاملاً معنادار است (جدول ۳ و ۴).

جدول ۳- خلاصه رگرسیون عوامل تأثیرگذار در میزان تاب آوری بافت ناکارآمد شهری

اِستبَاه معیار	ضریب تعیین تصحیح شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی
۳.۰۸	۰.۶۳۷	۰.۶۵۸	۰.۸۱۱

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۴- معناداری رگرسیون تاب آوری در آزمون ANOVA

مؤلفه‌ها	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F آماره آزمون	سطح معناداری
اثر رگرسیون	۳۳۰۹.۹۵۱	۸	۲۸۸.۷۴۴	۳۰.۳۵۶	b, . . .
باقیمانده	۱۱۹۸.۵۰۰	۱۲۶	۹.۵۱۲		
کل	۳۵۰۸.۴۵۱	۱۳۴			

منبع: یافته‌های پژوهش

با نگاهی به مقادیر β همان‌طور که از (جدول ۵) مشخص است، مؤلفه‌های مشارکت شهروندی و اثربخشی و کارایی حکمروایی خوب شهری بیشترین تأثیر را بر تاب آوری دارند و با توجه به سطح معنی‌داری این مؤلفه‌ها نتایج آن قابل تعمیم است اما سایر مؤلفه‌ها تأثیر چندانی بر تاب آوری ندارند و با توجه به سطح معناداری آن‌ها نتایج آن قابل تعمیم نیست.

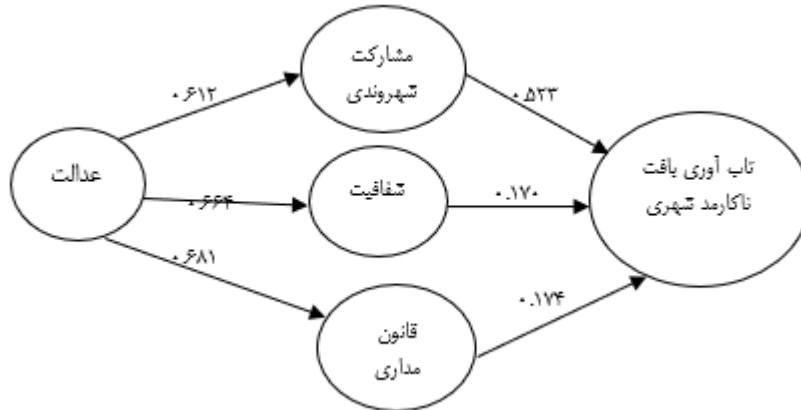
جدول ۵- ضرایب میزان شدت روابط میان متغیرهای مؤثر بر تاب آوری بافت ناکارآمد شهری

نام متغیر	ضرایب		خطای B	B	سطح معناداری
	استاندارد شده	β			
مقدار ثابت			۳.۲۰۲	۷.۳۸۴	۰.۰۲۳
مشارکت شهروندی	۰.۵۳۳	۰.۵۳۳	۰.۵۳۹	۲.۵۴۰	۰.۰۰۱
اثربخشی و کارایی	۰.۰۱۵	۰.۰۱۵	۰.۱۸۴	۰.۰۴۲	۰.۸۲۱
شفافیت	۰.۱۷۰	۰.۱۷۰	۰.۳۴۰	۰.۷۸۰	۰.۰۲۴
قانون‌مداری	۰.۱۷۴	۰.۱۷۴	۰.۴۸۲	۰.۷۹۰	۰.۰۳۱
مسئولیت و پاسخگویی	۰.۰۷۹	۰.۰۷۹	۰.۲۸۰	۰.۴۱۶	۰.۱۴۰
عدالت	۰.۰۲۰	۰.۰۲۰	۰.۵۸۸	۰.۱۳۷	۰.۸۱۶
جهت‌گیری توافقی	۰.۰۱۷	۰.۰۱۷	۰.۳۲۹	۰.۰۸۵	۰.۷۹۵
بیش راهبردی	۰.۰۸۰	۰.۰۸۰	۰.۱۹۵	۰.۲۹۱	۰.۱۳۷

منبع: یافته‌های پژوهش

با استفاده از مدل برازش رگرسیونی مدل تحلیل مسیر عوامل تأثیرگذار در میزان تاب آوری بافت ناکارآمد شهری در بین خانوارهای محله هلال احمر ترسیم گردید. تحلیل مسیر مشخص می‌کند که اثر هر متغیر تا چه حد مستقیم است و تا چه حد غیرمستقیم، بدین ترتیب تحلیل مسیر به طریق قابل فهم و ساده‌ای اطلاعات زیادی درباره فرایندهای آن فراهم می‌آورد. از آنجایی که تحلیل مسیر راهی برای ارزیابی میزان تناسب و همخوانی مجموعه‌ای از داده‌ها با مدل است، می‌توان با رسم نمودار مسیر و مشخص کردن مقدار β به روش جبری، روی فلش

های نشان‌دهنده رابطه علی در مدل مؤثرترین متغیر را تعیین کرد. چون در این روش کلیه متغیرهای باقی‌مانده در مدل به‌طور هم‌زمان وارد معامله می‌شوند. از این رو سهم β در تمامی متغیرها مشخص می‌شود. مدل نهایی تحلیل مسیر میزان تاب‌آوری در (شکل ۵) ارائه شده است،



شکل ۷- تحلیل مسیر عوامل مؤثر بر میزان تاب‌آوری بافت ناکارآمد شهری

در این مدل متغیرهای مستقل که در رگرسیون چند متغیره معنادار بوده‌اند وارد شده‌اند. در رابطه با تأثیر مستقیم بعد مشارکت شهروندی بیشترین تأثیر با ۰,۵۲۳ و به ترتیب بعد شفافیت با ۰,۱۷۰، بعد قانون مداری با ۰,۱۷۴، به‌طور مستقیم در مدل وارد شده و با متغیر وابسته تاب‌آوری ارتباط دارند و در رگرسیون چند متغیره نیز معنادار بوده‌اند. (جدول ۸). در خصوص اثرات غیرمستقیم، عدالت دارای بیشترین اثر غیرمستقیم بر روی میزان تاب‌آوری بافت ناکارآمد شهری را داشته است.

جدول شماره ۸- مجموع اثرات مستقیم و غیرمستقیم میزان تاب‌آوری بافت ناکارآمد شهری

متغیر	اثرات مستقیم	اثرات غیرمستقیم	کل
مشارکت شهروندی	۰,۵۲۳	۰	۰,۵۲۳
شفافیت	۰,۱۷۰	۰	۰,۱۷۰
قانون مداری	۰,۱۷۴	۰	۰,۱۷۴
عدالت	۰	۰,۶۶۰	۰,۶۶۰

منبع: یافته‌های پژوهش

در کل با توجه به نتایج حاصل از تحلیل مسیر می‌توان گفت که بعد مشارکت شهروندی بیشترین تأثیر را در میان ابعاد حکمروایی خوب شهری در تبیین میزان تاب‌آوری بافت ناکارآمد شهری داشته است. به‌عبارت‌دیگر یکی از عوامل مؤثر بر تاب‌آوری بافت ناکارآمد شهری مشارکت شهروندی است. در طرح‌های بهسازی بافت‌های فرسوده شهری نیز مانند بسیاری از طرح‌های توسعه شهری، مشکل بی‌اعتمادی ساکنان به پروژه وجود دارد که این بی‌اعتمادی، از به اشتراک نگذاشتن فرایند نوسازی و بازسازی بافت‌های فرسوده با ساکنان این بافت‌ها نشئت می‌گیرد. بی‌توجهی مسئولان به نیازهای ساکنان به عنوان کسانی که به‌طور مستقیم با مشکلات این گونه بافت‌ها در ارتباط هستند این بی‌اعتمادی و نداشتن مشارکت را تشدید کرده است. مطالعات و تجارب صورت گرفته در زمینه بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده شهری نشان‌دهنده تکامل رویکردهای نوین همچون بازآفرینی شهری با تأکید بر مشارکت مردمی است. عمده متخصصان و تحلیل‌گران مسائل اجتماعی و توسعه به لحاظ نظری و تجربی دریافته‌اند که مشارکت اجتماعی شهروندان در قالب شبکه‌های رسمی و غیررسمی، عامل حیاتی و مهم در توسعه شهری و حل معضلات و مشکلات به‌ویژه بافت‌های ناکارآمد شهری است

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

بافت‌های فرسوده شهری نظیر محله هلال‌احمر که تحت تأثیر مدرنیزاسیون شتاب‌زده، جمعیت غیربومی، بلاتکلیف و ناهماهنگ بازندگی شهری را به‌جای جمعیت بومی نشانده است، علاوه بر ایجاد محیط فیزیکی ناخوشایند، فضای اجتماعی ناپایداری نیز به وجود آورده است که ابتدا ساکنین محدوده و سپس سایر مناطق شهر در معرض خطر آن قرار دارند. این بافت‌ها مشکلی برای شهرها از نظر امنیتی، اجتماعی و

اقتصادی هستند و نام بافت های ناکارآمد شهری از آن یاد می شود. در این مقاله به بررسی نقش حکمروایی خوب شهری در تاب آوری این محله به عنوان بافت ناکارآمد شهری پرداختیم، نتایج نشان داد که از ابعاد حکمروایی خوب شهری، مؤلفه مشارکت شهروندی بیشترین تأثیر با ۵۲٪ و سپس مؤلفه قانون مداری با ۱۷٫۵٪، مؤلفه شفافیت با ۱۷٪ با متغیر وابسته تاب آوری بافت ناکارآمد شهری ارتباط دارند و این نتایج با توجه به سطح معناداری کمتر از ۵ درصد قابل تعمیم به جامعه آماری است. در خصوص اثرات غیرمستقیم، عدالت دارای بیشترین اثر غیرمستقیم بر روی میزان تاب آوری بافت ناکارآمد شهری است، این یافته با پژوهش (Yee-Melichar, Boyle, Wanek, & Pawlowsky, 2014) و (Shaw, Scully, & Hart, 2014) هم سو است، در تبیین این نتیجه می توان گفت که مشارکت شهروندان در زمینه های مختلف خود از نشانه های مهم فرهنگ شهروندی است. بافت قدیم شهری تنها در سازمان کالبدی آن خلاصه نمی گردد، بلکه ساکنین آن نیز بخش مهمی از هویت و غنای فرهنگی و تاریخی آن را شکل می دهند، در تاب آوری این مناطق بر جنبه های عمومی همچون اعتماد اجتماعی، هنجارها و شبکه اجتماعی (Saja, Goonetilleke, Teo, & Ziyath, 2019)، حس تعلق و دل بستگی به مکان، ارزش ها و وحدت اجتماعی، مشارکت شهروندان، آموزش و یادگیری تأکید می شود (Khalili, Harre, & Morley, 2015). یادگیری در مورد تغییرات محیطی نامطلوب پیش شرط پاسخ به این تغییرات است و توانایی گروه های اجتماعی برای پاسخ دادن به تغییر باعث ایجاد تاب آوری می شود (De Kraker, 2017). طی سالیان گذشته دولت راهکارهای گوناگونی را در راستای احیاء، بازسازی و بهسازی این بافت ها تجربه کرده است ولی بسیاری از برنامه ها و مدل های در نظر گرفته شده با واقعیت این بافت ها متناسب نبوده است. نوسازی و بهسازی بافت های فرسوده تحقق نخواهد یافت، مگر اینکه این فرایند با توجه کامل و مشارکت همه جانبه شهروندان ساکن در این مناطق و با در نظر گرفتن منافع آن ها طراحی و اجرا شود. توانمندسازی و مهارت شهروندان، آگاهی آن ها از عملکرد مسئولان و تهیه و اجرای طرح ها با مشارکت شهروندان می تواند در افزایش تاب آوری بافت ناکارآمد شهری تأثیرگذار باشد. با بازسازی بافت ناکارآمد شهری و ایجاد ثبات و سازگاری در برابر حوادث، ریسک ها و خطرات، می توان ظرفیت ها و پتانسیل های یک جامعه را بازسازی کرد و از آن ها در برابر حوادث پیش بینی نشده استفاده کرد و آسیب پذیری اجتماعی آن جامعه را نسبت به بحران ها و تنش ها کاهش داد.

با توجه به موضوع پژوهش و نتایج بدست آمده در راستای تحقق حکمروایی خوب شهری جهت دستیابی به تاب آوری شهری و ساماندهی بافت های ناکارآمد در محله مورد مطالعه پیشنهادهای زیر ارائه می گردد:

-توجه مسئولان و سیاست گذاران شهری به فضاهای عمومی مانند پارک رازی در محله هلال احمر برای سامان دادن به معضلات اجتماعی و آسیب های حاصل از آن.

-ساماندهی وضعیت کارگاه خدمات شهری در محله هلال احمر و رفع مشکلات و معضلات بوجود آمده در آن با مشارکت مردم و اثر بخشی مسئولین محلی.

-شفاف سازی و اجرای طرح های اجتماعی برای افزایش مشارکت مردم نهاد در امر مدیریت و برنامه ریزی محله.

-بهسازی و نوسازی بافت های فرسوده با تجمع واحدها جهت دسترسی بهتر به خدمات شهری بخصوص در بافت فرسوده محله هلال احمر.

-ایجاد فضاهای ورزشی برای دسترسی بهتر زنان و سایر شهروندان در سطح محله هلال احمر.

-افزایش کارایی و اثربخشی محله هلال احمر با انتقال صنایع سنگین و نیمه سنگین مانند کارخانجات دخانیات، صابون سازی و انبارها و کارگاه های مزاحم به خارج از محدوده مورد مطالعه و همچنین سروسامان بخشیدن به وضعیت خرید و فروش موتورسیکلت که باعث آلودگی صوتی، بصری و مخل آرامش ساکنین آن محله می گردد.

- اختصاص بودجه و تصویب قوانین و ضوابط خاص برای تسهیل در امر ساخت و ساز در داخل بافت محلات برای برون رفت از ریزدانی و فشرده گی بافت.

-ایجاد پارکینک طبقاتی و مکانیابی مناسب آن در محدوده بیمارستان فارابی در محله هلال احمر برای کاهش معضل ترافیک.

ملاحظات اخلاقی:

پیروی از اصول اخلاق پژوهش: در مطالعه حاضر فرم های رضایت نامه آگاهانه توسط تمامی آزمودنی ها تکمیل شد.

حامی مالی: هزینه های مطالعه حاضر توسط نویسندگان تأمین شد.

تعارض منافع: بنابر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

References

1. Bixler, R. P. , Lieberknecht, K. , Atshan, S. , Zutz, C. P. , Richter, S. M. , & Belaire, J. A. (2020). Reframing urban governance for resilience implementation: The role of network closure and other insights from a network approach. *Cities*, 103, 102726. doi: <https://doi.org/10.1016/j.cities.2020.102726>
2. De Kraker, J. (2017). Social learning for resilience in social–ecological systems. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 28, 100-107.
3. De La Fabián, R. (2020). Resilience and Sovereignty in the Context of Contemporary Biopolitics. *Critical Times*, 3(3), 327-357. doi: 10.1215/26410478-8662272
4. Hadavi, F. , Pourahmad, a. , Keshavarz, M. , & Aliakbari, E. (2017). Analysis of sustainable regeneration urban distressed area, case study: (District 10, Tehran city). *Quarterly Journal of Environmental Based Territorial Planning*, 10(37), 167-194.
5. Izadfar, n. , Rezaei, M. R. , & Mohammadi, H. (2020). Assessment of effective factors on the future of Inefficient Urban Tissue Based o(Case Study: Yazd). *GEOGRAPHICAL URBAN PLANNING RESEARCH*, 8(2 #1001216), 327-345.
6. Khalili, S. , Harre, M. , & Morley, P. (2015). A temporal framework of social resilience indicators of communities to flood, case studies: Wagga wagga and Kempsey, NSW, Australia. *International journal of disaster risk reduction*, 13, 248-254.
7. Khayami, F. , Fakhri, S. , & Khaknezhad, S. (2020). Urban Form Resilience in Physical-Social Regeneration Approach. *Journal of Urban Management and Energy Sustainability*, 2(1), 111-117. doi: 10.22034/ijumes.2019.4.10.037
8. Lotfi, H. , Mofareh, M. , Aftab, A. , & Majnoony, A. (2018). The role of good urban governance in increasing the resilience of informal settlements in Iran, Case study: Tabriz megalopolis. *Quarterly of Geography(Regional Planning)*, 8(2), 209-224.
9. Maleki, S. , Ärvin, M. , & Bazrafkan, S. (2019). The role of good urban governance in the realization of the resilient city (A case study of Ahwāz city). *Urban Planning Knowledge*, 2(4), 1-18.
10. Ribeiro, P. J. G. , & Pena Jardim Gonçalves, L. A. (2019). Urban resilience: A conceptual framework. *Sustainable Cities and Society*, 50, 101625. doi: <https://doi.org/10.1016/j.scs.2019.101625>
11. Saja, A. A. , Goonetilleke, A. , Teo, M. , & Ziyath, A. M. (2019). A critical review of social resilience assessment frameworks in disaster management. *International journal of disaster risk reduction*, 35, 101096.
12. Sajjad, M. , Chan, J. C. L. , & Chopra, S. S. (2021). Rethinking disaster resilience in high-density cities: Towards an urban resilience knowledge system. *Sustainable Cities and Society*, 69, 102850. doi: <https://doi.org/10.1016/j.scs.2021.102850>
13. Shaw, D. , Scully, J. , & Hart, T. (2014). The paradox of social resilience: How cognitive strategies and coping mechanisms attenuate and accentuate resilience. *Global Environmental Change*, 25, 194-203.
14. Singh-Peterson, L. , & Underhill, S. J. (2017). A multi-scalar, mixed methods framework for assessing rural communities' capacity for resilience, adaptation, and transformation. *Community Development*, 48(1), 124-140.
15. Tafkari, A. , & Warsi, H. R. (2019). Investigating the growth pattern of cities around the metropolis of Tehran with emphasis on government policies on urban land; Case study: Damavand city *Geography and planning*, 24(73), 95-120.
16. Therrien, M. -C. , Usher, S. , & Matyas, D. (2020). Enabling strategies and impeding factors to urban resilience implementation: A scoping review. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 28(1), 83-102. doi: <https://doi.org/10.1111/1468-5973.12283>
17. Wardekker, A. , Wilk, B. , Brown, V. , Uittenbroek, C. , Mees, H. , Driessen, P. , .. Runhaar, H. (2020). A diagnostic tool for supporting policymaking on urban resilience. *Cities*, 101, 102691.
18. Yee-Melichar, D. , Boyle, A. R. , Wanek, L. J. , & Pawlowsky, S. B. (2014). Geriatric rehabilitation and resilience from a cultural perspective. *Geriatric Nursing*, 35(6), 451-454. e459.



Research Paper

Evaluating of environmental factors on the quality of collective life in public space (Case study: Shohada Square, Mashhad)

Elham Kaviani: Ph.D. Student in Architecture, Department of Architecture, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran.

Khosrow Afzalian : Associate Prof, Department of Architecture, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran.

MohammadKhosro Sahaf : Associate Prof, Department of Architecture, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran.

Syedmoslem Seyedolhoseini: Associate Prof., Department of Architecture, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran.

ARTICLE INFO

Received:2021/11/09
Accepted:2022/05/12
PP: 39-52

Use your device to scan and read the article online



Keywords: environmental factors, quality of collective life, public space.

Abstract

Most of the collective spaces today, under the influence of the modernist approach of the last 70 years, have undergone identity-historical and social changes and have created unpredictable spaces. Mashhad Martyrs' Square, as one of the most important public and public spaces in the history of this city, has witnessed fundamental changes in shape and function in recent years. This study has been carried out with the aim of investigating the effect of these physical changes on the life style of people and their feelings towards the changes in this square. To answer the question of whether the changes in the square have met the demands and needs of the public space or not, this research has used a qualitative and quantitative method. In the qualitative method, using an open-ended questionnaire, through thematic analysis steps, 18 components were identified based on the research background and were divided into five factors of environmental performance, activities, environmental quality, environmental meaning and physical characteristics. In the quantitative method, based on the frequency of data, coding was performed and then the RII index was used for ranking. The ranking results show that symbolic and memorial factors are the most important factors affecting the quality of daily life of the Martyrs' Square space, but in terms of providing the characteristics of spatial diversity and organization of activities, is not in a good position. In fact, the most important factor in identifying this space is its proximity to the holy shrine of Razavi, and physical changes have reduced the efficiency of the space. The size and scope of this square only responds to occasional, formal events and political gatherings, while it lacks the necessary characteristics for people to spend their daily life of individuals as a collective space.

Citation: Kaviani, E., Afzalian, KH., Sahaf, M.KH. Seyedolhoseini , S.M.(2024). **Evaluating of environmental factors on the quality of collective life in public space (Case study: Shohada Square, Mashhad)**, *Journal of Research and Urban Planning*, 15(57), 39-52.

DOI: 10.30495/jupm.2022.29357.4056

Extended Abstract

Introduction

Nowadays, most collective spaces have been influenced by the modernist approach of the last 70 years and have undergone identity-historical and social changes, and created unpredictable spaces. These spaces have become soulless spaces due to the disappearance of the connection of people in the public space, and turning these spaces into traffic points, or their essential change to spaces only for holding ceremonies, and ordinary annual events or holding special political ceremonies. In recent years, the Shohada square of Mashhad, as one of the most important public spaces in this city, has witnessed fundamental changes in shape and performance. This study has been carried out with the aim of investigating the effect of these physical changes on the life style of people and their feelings towards the changes in this square.

Methodology

This study has used a qualitative method and so two parts independent of the quantitative method to answer the question of whether the changes in the field have met the demands and needs of the public space or not. In the first part, which is based on a quantitative method, first, questions based on 12 quality criteria of space viability, were considered, and the answers were evaluated based on the Likert scale and ranked using the Shannon technique to determine for which activities the Shohada square has been prepared.

Then, 18 components were identified through thematic analysis steps based on the research background in the qualitative method using an open-ended question and placed in five indicators of environmental performance, activities, environmental quality, meaning of the environment and physical characteristics. The mean t-test of a single sample, which is a statistical test based on the assumption of normality of the data, was used to compare the levels of the questionnaire with the average value described in the text. In the second part of the quantitative method, the coding was done

based on the frequency of data, and then the RII index was used for ranking.

Results and discussion

According to the ranking of components, the three factors of "preservation of the old municipal building", "installation of martyrs' memorial" and "the impact of square renovation on the improvement of the old texture" have played an effective role in maintaining or improving the quality of space. The level of activities of people in Shohada Square shows that this space provides users with an appropriate level of ability to stand and walk, as well as its security has an acceptable share in the face of crime and violence. But it does not create a sense of satisfaction in the audience in terms of physical characteristics of aesthetics, and lacks appropriate facilities for social interaction. Therefore, symbolic and memorial factors are the most important factors affecting the quality of daily life of the Martyrs' Square space, but it is not in the right place in terms of providing the characteristics of spatial diversity and organizing activities.

Conclusion

The most important factor in the identity of Shohada Square is its proximity to the holy shrine of Razavi. Physical changes have reduced the efficiency of space. The size and scope of this square only responds to occasional, formal events and political gatherings, while it lacks the necessary features to carry out the daily life of individuals as a collective space. According to the results of this study, although the lack of spaces with physical qualities is felt in Mashhad, focusing only on physical features, create an incomplete image of understanding the environment and its relationship, while physical qualities compared to semantic variables, have more operational capabilities in operationalizing urban planning, because the perception of environmental factors has a significant impact on activities and emotions.



فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری

دوره ۱۵، شماره ۵۷، تابستان ۱۴۰۳
شاپا چاپی: ۵۲۲۹-۲۲۲۸ - شاپا الکترونیکی: ۳۸۴۵-۲۴۷۶
<https://jupm.marvdasht.iau.ir/>



مقاله پژوهشی

ارزیابی عوامل محیطی بر کیفیت زندگی جمعی در فضای عمومی (مورد مطالعه: میدان شهیدا مشهد)

الهام کاویانی: دانشجوی دکتری، گروه معماری، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران.
خسرو افضلیان^۱: استادیار، گروه معماری، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران.
محمد خسرو صحاف: استادیار، گروه معماری، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران.
سید مسلم سید الحسینی: دانشیار، گروه شهرسازی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران.

چکیده

اغلب فضاهای جمعی امروز تحت تأثیر رویکرد مدرنیستی ۷۰ سال گذشته، دستخوش تغییرات هویتی- تاریخی و اجتماعی شده‌اند و فضاهای غیرقابل پیش‌بینی را خلق کرده‌اند. میدان شهیدا مشهد نیز به عنوان یکی از مهم‌ترین فضاهای جمعی و عمومی تاریخ این شهر، در سالهای اخیر شاهد تغییراتی بنیادین در شکل و عملکرد بوده است. هدف این پژوهش بررسی تأثیر ماحصل این تغییرات کالبدی بر شکل زندگی مردم و احساسشان نسبت به دگرگونی‌های این میدان است. برای پاسخ به این سوال که آیا تغییرات میدان، خواسته و نیاز مردم از فضای عمومی را برآورده نموده یا خیر، این پژوهش از روشی کیفی و کمی بهره گرفته است. در روش کیفی، با استفاده از پرسشنامه باز، از طریق گام‌های تحلیل تماتیک، ۱۸ مولفه بر مبنای پیشینه تحقیق شناسایی شد و در پنج شاخص عملکرد محیط، فعالیت‌ها، کیفیت محیط، معنای محیط و ویژگی‌های فیزیکی قرار گرفت. در روش کمی، بر اساس فراوانی داده‌ها، کدگذاری انجام شده و سپس جهت رتبه‌بندی از شاخص RII استفاده گردید. نتایج رتبه بندی نشان می‌دهد که عوامل نمادین و یادمانی مهمترین عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی روزمره فضای میدان شهیداست اما به لحاظ تأمین ویژگی‌های تنوع فضایی و سازماندهی فعالیت‌ها، در جایگاه مناسبی قرار ندارد. در واقع مهمترین عامل هویت بخش این فضا، همجواری با حرم مطهر رضویست و تغییرات کالبدی، کارایی فضا را کاهش داده‌است. وسعت و گستره این میدان تنها پاسخگوی رویدادهای مناسبتی، رسمی و تجمعات سیاسی است درحالیکه فاقد ویژگی‌های لازم برای گذراندن روزمرگی افراد به عنوان یک فضای جمعی است.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۸/۱۸
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۲/۲۲
شماره صفحات: ۵۲-۳۹

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید



واژه‌های کلیدی:

عوامل محیطی، کیفیت زندگی جمعی، فضای عمومی.

استناد: کاویانی، الهام؛ افضلیان، خسرو؛ صحاف، محمد خسرو و سید الحسینی، سید مسلم. (۱۴۰۳)، ارزیابی عوامل محیطی بر کیفیت زندگی جمعی در فضای عمومی (مورد مطالعه: شهر مشهد)، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۵(۵۷)، ۳۹-۵۲.

DOI: 10.30495/jupm.2022.29357.4056

مقدمه

فضای شهری عبارتست از شبکه پیچیده‌ای از اشیاء، انسان‌ها و غیرانسان‌ها؛ طبیعت و محیط مصنوع؛ عملکردهای مختلط؛ استحاله نامتناهی و ترکیب همه این اجزا. منظر شهری، آفریده دست بشر است که شرایطی را برای مطالعه ادراک و احساسات خلق می‌کند (Newkark, 2017: 2). کیفیت زندگی در یک شهر و تصویر و شکل آن اغلب با با فضاهای عمومی آن شهر ارتباط دارد، زیرا این فضاها نه تنها باعث آرامش ناشی از استرس می‌شوند بلکه دارای نقش قابل توجهی در کاهش خستگی روانی و رفتارهای پرخطرانه در افراد می‌باشند (Madanipour, 1999: 32). اگرچه با وجود توسعه شهرنشینی، خصوصاً پیدایش اتومبیل و پیشرفت تکنولوژی و اینترنت، ارتباط مردم نسبت به گذشته تغییرات زیادی داشته اما نیاز مردم کماکان ارتباط چشم در چشم و گفتگویی بی‌واسطه و واقعی است. فضاهای عمومی همچنان زیربنای اصلی جریان زندگی عمومی به معنای محل صحنه نمایش غنای ارتباط جمعی و حضور مردم می‌باشند. از بین رفتن پیوند افراد در فضای عمومی و بدل شدن صرف این فضاها به نقاط ترافیکی یا تغییر ماهوی آنها به فضاهایی تنها جهت برگزاری مراسم و رویدادهای مرسوم سالانه و یا برگزاری مراسم خاص سیاسی، این فضاها را به فضاهایی خشک و بی‌روح تبدیل کرده‌است. از میان شهرهای ایران، شهر مشهد به عنوان دومین شهر بزرگ و به عنوان تنها پایتخت فرهنگی- مذهبی کشور، با فقدان فضاهایی برای کار و تفریح و تخلیه انرژی در شهر مواجه شده است و نبود فضاهای عمومی شهری که بیانگر هویت شهر هستند نشان می‌دهد شهر مشهد نیازمند برنامه‌ریزی و پیش‌بینی امکاناتی مناسب جهت کاهش معضلات اجتماعی است و اصلاحات ساختار شهر با توجه به ظرفیت‌های اجتماعی- فرهنگی شهر و بر اساس نیازمندی‌های روحی روانی شهروندان و یا به عبارتی ارتقاء حس زندگی در فضاهای شهری این شهر از اهمیت فوق العاده بالایی برخوردار است.

میدان شهداء مشهد، با پیشینه‌ای غنی از زندگی و فعالیت‌های جمعی و فردی متنوع، در سال‌های اخیر، گستره‌ای خالی از زندگی روزمره را تولید کرده است. فارغ از نقش سیاسی آن- به عنوان مرکز تجمعات و مناسبات موردی- با وجود تغییرات کالبدی و ساختاری بنیادین، تنها گره ترافیکی سواره و پیاده‌ای را در محل تقاطع مرکزی شهر ایجاد کرده است. به نظر می‌رسد تلاش‌های مستمر در راستای بازسازی و زنده‌سازی این فضا، کافی نبوده و آن پاسخ شایسته به این نقطه حساس سیاسی- اجتماعی شهری است داده نشده است. در این راستا نظرات مشابهی در راستای تغییراتی در مدیریت شهری ارائه شده است که فرایند مشارکتی بین نهادهای حاکمیتی، بخش خصوصی و نهادهای مردمی (Kazemian et al, 2021:58) را برای اداره شهر پیشنهاد می‌دهد. این پژوهش بر آن است تا با هدف شناخت عوامل تأثیرگذار بر زنده بودن این فضا و ارتقا کیفیات کالبدی و عملکردی در راستای بهبود روابط اجتماعی و جمعی آن به ارزیابی مواردی که توسط برنامه ریزان منجر به تغییرات کالبدی میدان شهدا شده پردازد و نقش مشارکت مردم را در بهبود کیفیت این فضا جلوه گر سازد.

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

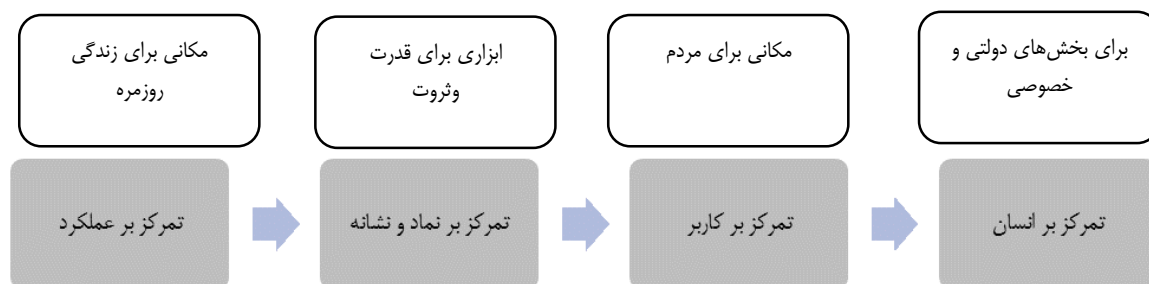
تعریف فضاهای جمعی شهری به طور عام، برگرفته از مفاهیم فضای عمومی هستند. مفاهیمی که کاربرد آن به یونان باستان برمی‌گردد. یک فضای دموکراتیک که در آن شهروندان می‌توانستند در مورد موضوعات دولتی و قضایی رای دهند و به گفتگو بپردازند (Carmona et al, 2014: 33). این فضاها بتدریج به فضاهای تجاری و بازار تبدیل شدند (Xing et al, 2010:32). تعریف فضای عمومی در دوران مدرن بسیار غنی‌تر و پیچیده‌تر شده است و تأثیر بیشتری بر زندگی روزمره ما دارد (Carr et al, 1992: 56). Lynch (۱۹۹۵) با نام بردن از "فضای باز" به جای "فضای عمومی"، آن را فضایی برای حرکت، اکتشاف بصری، آزاد و خودجوش برای عده قابل توجهی از مردم می‌داند. او همچنین ترجیح داد از واژه آزاد به جای "باز" برای توصیف فضای عمومی استفاده کند. آزادی یکی از ارکان و عناصر فضای عمومی است و باید امکان برقراری ارتباط، برگزاری تظاهرات و اعتراضات صلح جویانه را فراهم نماید به طوری که عملکرد مداوم شهر را مخدوش ننماید. Carmona (۲۰۱۰) با بررسی انتقادات نسبت به مدیریت و مالکیت فضاهای عمومی، و با توجه به ویژگی‌های کالبدی، عملکردی و نوع کاربران، فضای عمومی را شامل فضای طبیعی و مصنوعی می‌داند که می‌تواند به کاربریهای مسکونی، تجاری و عمومی خدمات می‌دهد. Madanipour (۲۰۰۳) "عرصه عمومی" را محلی می‌داند که در آن دیدگاه‌های عقلانی که هدایت گر حکومت هستند بسط و گسترش می‌یابند یا به عبارت دیگر، فضای سکولار که فراتر از سیاست می‌رود و فرا موضوعی عمل می‌کند. از نظر Arendt (۱۹۹۰)، عرصه عمومی به آن عرصه از ظهور باز می‌گردد که در آن شهروندان از طریق سخن گفتن با یکدیگر تعامل دارند، هویت‌های منحصر به فرد خود را آشکار می‌سازند و از طریق تبادل نظر جمعی درباره مسائل مشترک تصمیم می‌گیرند. "publicness" یکی از واژه‌های استاندارد مورد استفاده در فضای عمومی است که علاوه بر ویژگی فیزیکی و کالبدی فضای عمومی به ویژگی اجتماعی و رفتاری آن نیز اشاره می‌کند. این مفهوم یک زمینه مشترک از مدنیت و حس جمعی ایجاد می‌کند که بر مبنای ارتباط چهره به چهره بین اعضای مختلف یک جامعه بیان و توسعه یافته شده است (Franck & Paxson, 1989:49).

در طول تاریخ درازمدت شکل‌گیری فضای عمومی، در مکان‌ها و زمان‌های مختلف نیز تعاریف و کاربردهای گوناگونی داشته است. جدول ۱ به بررسی آن‌ها می‌پردازد.

جدول ۱- معرفی فضای عمومی در مکان‌ها و دوره‌های مختلف

زمان / مکان	تعریف
آگورا یونان	آگورا محل اجتماعی برای شهروندانی بود تا کسب و کار خود را انجام دهند، تجارت کنند و به بحث در مورد مسائل سیاسی بپردازند. (Rubenstein, 1992:75). همچنین یک فضای دموکراتیک برای یونانیان تا در مورد مسائل حکومتی بحث کنند و در مورد موضوعات مربوط به برقراری عدالت رأی دهند (Mumford, 1961:87)
فرورم رم	گروه‌های مختلف مردم مشارکت در انواع فعالیت‌های عمومی را آغاز کردند. همچنین این فضاها برای قدرت نمایی حکومت نیز مورد استفاده قرار گرفت (Fagan, 2002: 45).
قرون وسطی اروپا	پلازاها و خیابان‌های شهر، بخش عمده‌ای از فضاهای عمومی قرون وسطی را شکل دادند. پلازاها نه تنها یک فضای جمعی عمومی بودند بلکه نمادی از آزادی نیز برای شهر به شمار می‌رفتند (Zhou et al, 2014: 65).
رنسانس	در این دوره فضای عمومی در اختیار قدرت و نفوذ بود. در مقیاس، فرم و طراحی، بر اساس نیاز و خواسته قشر و طبقه بالای جامعه و دولت بود (Borsay, 1989:102)
میدان شوروی	فضای عمومی تحت مالکیت و کنترل دولت بود که در استفاده از آن قدرت مطلق داشت (Engel, 2006: 66).
شرق	فضای عمومی یک سایت تجاری برای بازرگانی و دادوستد بود و همچنین محلی برای برگزاری فعالیت‌های تفریحی قلمداد می‌شد (Zhou et al, 2014:66).
فضای عمومی معاصر	فضای عمومی یک فضای روزمره است که شهروندان برای انجام فعالیت‌های مختلف در آن حضور پیدا می‌کنند. تعریف فضای مدرن به مراتب بسیار غنی‌تر و پیچیده‌تر شده است. کارمونا (Carmona et al, 2008: 35) ادعا می‌کنند که فضای عمومی فضایی با دسترسی عمومی بلامانع است که می‌تواند خیابان‌ها، میداين و پارک‌ها را دربر بگیرد.
میدان در فرهنگ شرق	میدان به معنای عرصه بازی و مشق یعنی محل چوگان و سوارکاری، کشتی پهلوانان، مشق نظامی و فوتبال و در دیگر معانی و کاربردها: عرصه نبرد، عرصه خرید و فروخت، عرصه اجتماع مردم و عرصه تردد به کار می‌رفته است (Najafi & Shakoori, 2019).

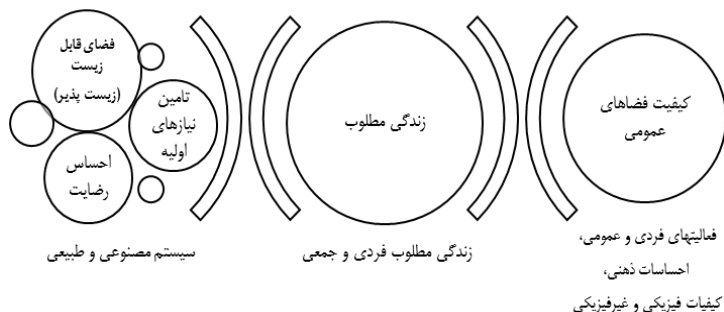
تعاریف فوق نشان می‌دهد که فضای عمومی از یک موقعیت مکانی برای زندگی روزمره به ابزاری برای قدرت و ثروت، و از یک مکان برای مردم به یک فضای مهم شهری برای بخش‌های عمومی (دولتی) و خصوصی تکامل یافته است (Rubenstein, 1992: 77). توسعه و تغییر در فضای عمومی، نیازهای متنوع خود را در دوره‌های مختلف نشان داده است؛ فضای عمومی نقش‌های مختلفی در جامعه و زندگی روزمره مردم بازی کرده است. فرایند توسعه فضای عمومی در شکل ۱ ترسیم شده است.



شکل ۱- فرایند توسعه فضای عمومی. مأخذ: نگارنده برگرفته از (Zhou et al, 2014: 66)

تعاریف و ویژگی‌های فضای عمومی نشان می‌دهد کیفیت زندگی مطلوب با کیفیت زندگی عمومی، رابطه‌ای دوطرفه و مکمل دارند. اصطلاح اختصاری «QOL» از عبارت گسترده «Quality of Life» گرفته شده و از ۳۰ سال پیش، برای اندازه‌گیری کیفیت زندگی تلاش‌های متعددی شده است (Hagerty et al, 2001:67) بنابراین فضای عمومی، پیش از آنکه تنها اطلاعات فیزیکی محیط پیرامونی باشد وابسته به موضوعات زمینه‌ای دیگری نیز می‌باشد که ویژگی‌های شخصیتی، آموزش و تحصیلات، خدمات بهداشتی، آزادی و نابرابری درآمد که ناشی از تأثیر سیاست‌های عمومی و محیط است، بخشی از آنهاست؛ ازدواج، سطح تحصیلات، سلامت شخصی، انتخاب شغل، انتظارات و

استانداردها نیز بخشی از انتخاب‌های فردی هستند که تأثیر آنها بر خانواده و دوستان، سلامتی، کار و تولید، ایمنی شخصی و جامعه محلی خواهد بود. پس در صورت مثبت بودن این موارد، حس بقا، کمک به دیگران و در نهایت رضایت از زندگی ایجاد خواهد شد. بنابراین به نظر می‌رسد ارتباط کیفیت زندگی با زندگی در فضاهای عمومی، ارتباطی دوسویه خواهد بود. شکل ۲ این ارتباط را نمایش می‌دهد.



شکل ۲- مدل مفهومی ارتباط کیفیت فضای عمومی و کیفیت زندگی مطلوب. مأخذ: نگارنده

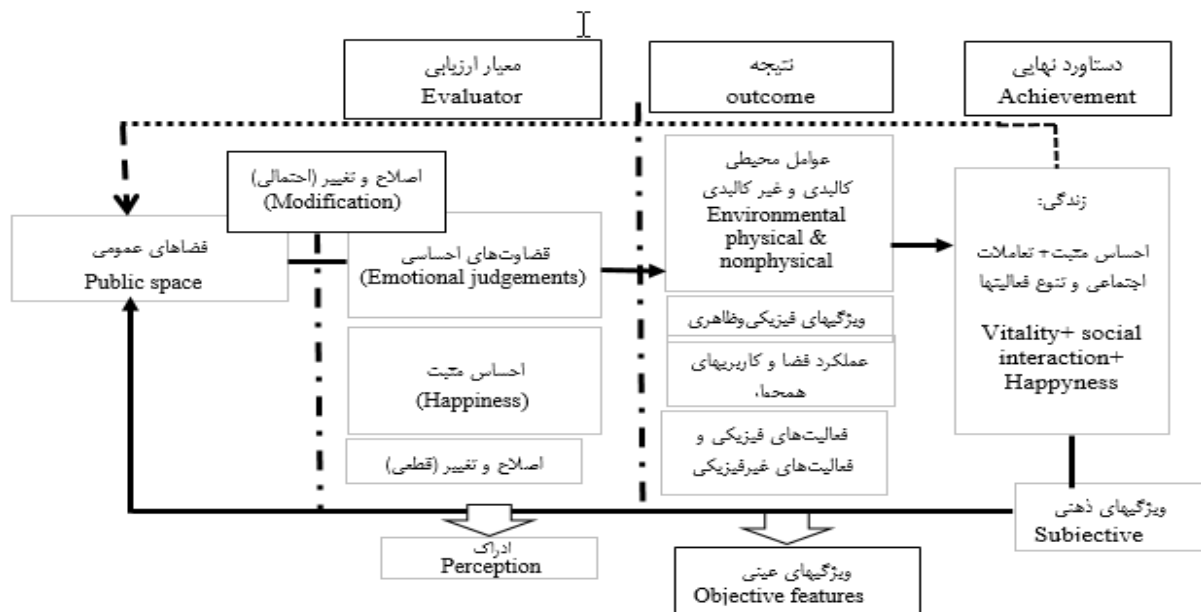
نگاه به آینده و پیش‌بینی زندگی اجتماعی عمومی پویا و قابل تغییر شاید کمی دور از ذهن به نظر برسد، با این حال، نتایج پژوهش‌ها ادامه تمایل اجتماعی به فضاهای عمومی در شهرها را نمایش می‌دهد. جدول ۲ ویژگی‌های فیزیکی و غیرفیزیکی فضاهای عمومی را نشان می‌دهد.

جدول ۲- ویژگی‌های فیزیکی و غیرفیزیکی فضاهای عمومی.

مستند	شاخص‌های موثر بر کیفیت فضاهای عمومی	مؤلفه‌ها
Jacobs, 1961 Montgomery, 1998 Işıklar, 2017 Lynch, 1995 Cohen et al, 1985 Landry, 2000 Khastoo et al, 2010 Leby, 2010 Fidler et al, 2011 Mahmoudi, 2015 Kashef, 2016 Zakerhaghghi, 2019 Fassihi et al, 2020 Mehta, 2007 carr et al, 1992 Praliya & Garg, 2019	تنوع، انواع فعالیت‌های مردمی، تعامل و کنش اجتماعی متقابل، احساس امنیت، احساس تعلق، تامین نیازهای مختلف در مناطق شهری، توزیع همگن فعالیت‌های فضایی، استفاده فعال از فضاهای باز، نیمه باز و بسته جهت تامین نیازهای شخصی و اجتماعی، تامین شرایط ارگونومیک، توجه به نیازها در طول دوران زندگی، تامین معیارهای زیبایی شناختی متناسب با نیازها و توانایی شهروندان برای دسترسی به شبکه‌های اجتماعی، برقراری ارتباط، برگزاری تظاهرات و اعتراضات صلح‌جویانه، تراکم، دسترسی، ایمنی و امنیت، هویت و تمایز، خلاقیت، ارتباط و تشریک مساعی، ظرفیت سازمانی و رقابت، وجود مراکز خرید و مغازه‌ها، مؤسسات و سازمان‌ها، بناهای خاص، طراحی گیاهان و فضای سبز، کفسازی و نماها، فضاهای نشستن، محل مناسب برای عبور و مرور، تابلو و نمای ساختمان، فضاهای پارک وسایل نقلیه، نورپردازی مناسب، تنوع رنگ، دستفروش‌ها، آب و هوا، روحیه مردم، فرهنگ، محسوس بودن، زیرساخت‌ها، توسعه حمل و نقل عمومی، خدمات، هوای پاک، بهداشت و سلامت، جذابیت، احساسات، ترافیک، خوانایی، مناظر طبیعی، ارتقا هوشمند فضاهای دسترسی افراد مسن به مشاغل، مراکز تفریحی و فعالیت‌های مدنی وجود مراکز خرید و مغازه‌ها، مؤسسات و سازمان‌ها، بناهای خاص، گیاهان و فضای سبز، نماها، محل مناسب برای عبور و مرور، تابلو و نمای ساختمان، فضاهای پارک و وسایل نقلیه، تنوع رنگ، ایمنی، امنیت، دستفروش‌ها، آب و هوا، روحیه مردم، فرهنگ، انواع فعالیت‌های مردم، سایر ویژگی‌های کالبدی- فیزیکی مانند: پناهگاه و سایبان، روشنایی، علائم، مجسمه، آب‌نما، نسبت‌های فضا، مدیریت، انعطاف‌پذیری فضایی، تفاوت کالبدی، پیوستگی مسیر، گنجایش تفریحات جمعی، ساختمان‌های با عمر مفید، جدارسازی مناسب، کیفیت خدمات، تراکم استفاده از فضا، جذابیت‌های بصری، مناسب سازی معلولان، بهداشت، پارکینگ، مبلمان، عدم آب گرفتگی مسیر، آلودگی‌های محیطی، نماد، جاورت عملکردها، رستوران و کافه، تنوع کسب و کار، رویدادهای فرهنگی	ویژگی‌های فیزیکی، معنایی و عملکردی فضاهای عمومی

منبع: نگارندگان

پژوهش حاضر با در نظر داشتن آراء و نظرات مختلف، مفهوم زندگی را در مرتبه بالایی معنایی آن، شامل توجه به کیفیت‌های برتر زندگی و توجه به نیازهای روحی- روانی و احساس سرزندگی و نشاط افرادی می‌داند که در این محیط‌ها حضور یافته و به تعامل می‌پردازند. در واقع، واکنش رفتاری افراد، بر اساس ادراک و احساسی است که از محیط دریافت می‌کنند. برای توضیح ملموس تر روابط بین سه حوزه (فضای عمومی، زندگی و عوامل محیطی مؤثر) و ارائه درک بهتر از فرایند ارزیابی محصول نهایی، چارچوبه نظری این پروژه در قالب شکل ۳ ترسیم شده است.



شکل ۳- روابط بین سه حوزه (فضای عمومی شهری، عوامل مؤثر محیطی، حیات)

مواد و روش تحقیق

این پژوهش رویکردی کمی- کیفی دارد. در روش کمی سوالاتی بر مبنای ۱۲ معیار زنده بودن فضا که توسط Gehl (۱۹۸۷) مطرح شده، در نظر گرفته شد و پاسخ‌ها بر اساس طیف لیکرت ارزیابی و به کمک تکنیک شانون رتبه‌بندی گردید تا مشخص گردد میدان شهدا برای کدام فعالیت‌ها پتانسیل بیشتری دارد.

در رویکرد کیفی، روش تحلیل تماتیک به کار گرفته شد و معانی و مضامین در میان داده‌های کیفی ترسیم گردید (Braun et al, 2019:88). این روش، ۶ مرحله کلی را دربرمی‌گیرد: آشنایی با داده‌ها، کدگذاری، ایجاد مضامین و مفاهیم، مرور مفاهیم و مضامین، تعریف و نام‌گذاری مضامین و در نهایت مکتوب کردن و تهیه گزارش. تحلیل تماتیک در واقع نوعی مصاحبه مردم نگاریست که پس از گفتگو در یک جلسه ایده‌ها و نظریاتی پدیدار می‌شود که با کنترل و بررسی بیشتر بر موضوعات مطرح شده، این موضوعات قابل درک هستند. تجزیه و تحلیل موضوعی بر روی مضامین و الگوهای قابل شناسایی زندگی و رفتار متمرکز است (Aronson, 1995: 112).

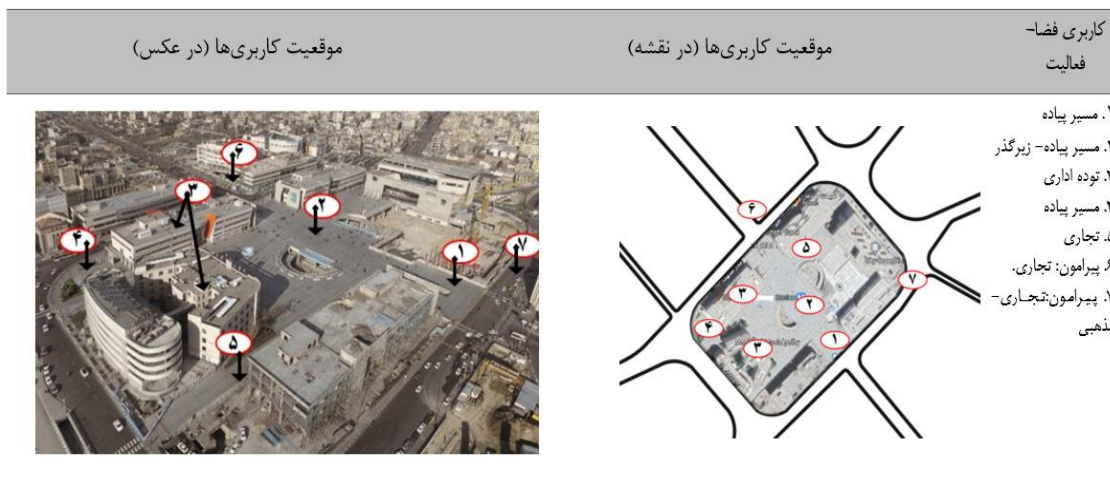
در بخش مصاحبه‌ها و گفتگو، سهم عمده‌ای از سوالات پرسشنامه باز و بسته مرتبط با اهداف مدیران و هیئت برنامه‌ریز پروژه میدان شهدا در نظر گرفته بودند اختصاص داده شد و از مردم خواسته شد که به این سوال کلی پاسخ دهند که آیا انتظاراتشان از میدان جدید شهدا برآورده می‌شود یا خیر.

با کمک رویکردی قیاسی- یعنی چارچوبی برای کدگذاری که در پژوهش پیشین توسط نویسندگان همین مقاله انجام شده بود- کدگذاری پاسخ‌ها انجام شد (Kaviani et al, 2021:68) و سپس تعداد هر کدام از پاسخ‌ها به روش طیف لیکرت مورد بررسی قرار گرفت. پس از آن رتبه‌بندی شاخص‌ها مورد ارزیابی قرار گرفت.

محدوده مورد مطالعه

محدوده مطالعاتی این پژوهش، نقطه بسیار مهم و مرکزی‌ترین فضای جمعی در بافت میانی شهر مشهد است. میدان شهدا یکی از میدان‌های اصلی مشهد است که در نزدیکی حرم امام رضا قرار دارد و محل تلاقی شش خیابان شعاعی است. این میدان محل بسیاری از اجتماعات مذهبی و فرهنگی است. ساختمان شهرداری مشهد و شورای شهر مشهد در دو سوی آن قرار دارند و اکنون، محل تلاقی دو خط قطار شهری مشهد است. نام این میدان پیش از انقلاب، میدان شاه بوده‌است. میدان شهدا با قدمتی ۷۰ ساله در دوره پهلوی اول در تقاطع خیابان ارگ و بالاخیابان و در فاصله ۹۰۰ متری حرم مطهر امام رضا (ع) ساخته شد. ایجاد بناهای حکومتی باعث افزایش اهمیت و ترافیک این میدان شد (Zahedi Mahboub & Malekabadi, 2013: 55). استقرار بناها و فضاهای حاکمیتی و اداری در پیرامون میدان و محورهای اصلی مرتبط با آن، که محورهای حیاطی و کارای شهری در قالب عملکردهای تفریحی و اداری بودند سبب گردید این میدان از مهم‌ترین میادین سمبلیک

و همین‌طور ترافیکی شهر باشد و نمادی از یک فضای شهری غیرسنتی و مهمترین کانون شهری پس از مجموعه بزرگ حرم امام رضا گردد (Zahedi Mahboub & Malekabadi, 2013: 55). شکل ۴، تصاویر و موقعیت مکانی میدان را نشان می‌دهد.



شکل ۴- تصاویر و موقعیت مکانی میدان شهدا

بحث و یافته‌های تحقیق

Gehl (۱۹۸۷) معیارهای کیفیت فضاهای باز عمومی را در سه موضوع اصلی طبقه‌بندی کرد که عبارتند از: حفاظت، راحتی و لذت. سوالات مربوط به شاخص‌های این سه مولفه توسط ۳۵ نفر از کاربران فضا که ۱۸ مرد و ۱۷ نفر از زنان کاربر فضای میدان بودند پاسخ داده شده و از طریق روش «آنتروپی شانون» مورد تحلیل قرار گرفت. در این فرمول P_{ij} نمره نرمال شده و F_{ij} ، نمره هر پاسخگو به مقوله مورد نظر است. پس از آن بار اطلاعاتی هر مقوله (E_{ij}) را از طریق رابطه (۲) محاسبه می‌شود. در این رابطه، m تعداد پاسخ‌گویان و n نیز تعداد مقوله‌هاست. سپس وزن هر مقوله یا شاخص (W_{ij}) از طریق رابطه (۳) به دست می‌آید. جدول ۴، نتایج این ارزیابی را نشان می‌دهد.

رابطه (۱)

$$P_{ij} = \frac{F_{ij}}{\sum_{i=1}^m F_{ij}} \quad (i = 1, 2, \dots, m; j = 1, 2, \dots, n)$$

رابطه (۲)

$$E_{ij} = -k \sum_{i=1}^m [P_{ij} \ln(P_{ij})] \quad j \in 1 \dots n \quad k = \frac{1}{\ln(m)}$$

رابطه (۳)

$$W_{ij} = \frac{E_j}{\sum_{j=1}^n E_j}$$

بر اساس جدول ۳، میزان فعالیت‌های افراد در میدان شهدا نشان می‌دهد که این فضا سطح مناسبی در امکان ایستادن و راه رفتن در اختیار کاربران قرار می‌دهد و همچنین امنیت آن در مواجهه با جرم و خشونت سهم قابل قبولی را داراست. اما به لحاظ ویژگی‌های کالبدی زیبایی شناسی، در مخاطب حس رضایتی ایجاد نمی‌کند و فاقد امکانات مناسب جهت مرادفات اجتماعی می‌باشد. نتایج مصاحبه‌های عمیق با ۲۲ نفر از کاربران فضا (۱۲ زن و ۱۰ مرد) نیز حاکی از این است که میدان شهدا در مقایسه با سایر فضاهای عمومی شهر مشهد، فاقد عناصر زیباساز و تطبیف‌کننده فضا از جمله آبنما، فضای سبز و ... می‌باشد. از نظر مردم این فضا، نه فضایی برای نشستن و ماندن و توقف است و نه پاتوقی برای دورهمی‌های دو ستانه و گپ و گفت است بلکه تنها محل گذری است که دو سمت خیابان را پیوند می‌دهد. آنها تنها کاربرد موثر این فضا را حل مسئله ترافیک شهری برشمردند و معتقدند گستردگی سطح میدان و طولانی شدن مدت پیاده‌روی در این فضا، بازه رسیدن به مقصد را طولانی‌تر کرده و به‌جای اینکه عملکرد تسهیل‌کننده داشته باشد نقش مانع و کندکننده حرکت را ایفا می‌کند. همچنین فقدان علائم کافی موجب سرگردانی افراد می‌گردد. آنها تنها نشانه هدایت‌کننده در این فضا را، حرم مطهر رضوی می‌دانند و باور دارند

انگیزه‌های که باعث می‌شود در این فضا حضوری اختیاری و نه اجباری داشته باشند به دلیل وجود این مکان مقدس است. زیرا که به واسطه قرارگرفتن در میدان شهدا و به رسم سنت معنوی تکریم و تعظیم به سمت این مکان بتوانند نیازهای معنوی خود را پاسخ گویند. این احساس با تاکید مجسمه‌های انسانی در تناسبی بزرگتر که به حالت تعظیم و احترام، رو به سوی حرم مطهر رضوی گذاشته شده است این احساس معنوی را تداعی می‌کند. اگرچه شیوه ساخت عناصر مصنوع و به ویژه مجسمه‌ها به لحاظ ابعاد و اندازه، جنس، شکل، موقعیت قرارگیری و ... خود حائز اهمیت است و پس از گذشت مدتی برای عابران تکراری و کم اهمیت شده است اما رفتار مردم در رابطه با مجسمه‌های موجود در میدان مانند تماشا کردن و توقف کنار آنها و عکس گرفتن با این مجسمه‌ها، نشان می‌دهد که چگونه یک عنصر مصنوع می‌تواند احساسات افراد را تحت تأثیر قرار داده و عامل برقراری ارتباط افراد با محیط باشد.

جدول ۳- ارزیابی و رتبه بندی فعالیت‌ها در میدان شهدا

رتبه‌بندی	محافظت			راحتی					لذت			
	ترافیک و تصادف	حفاظت در مقابل و خشونت	حفاظت در مقابل تجزیهات کس	حفاظت در مقابل	امکان راه رفتن	امکان ایستادن	امکان نشستن	امکان دیدن	امکان شنیدن/حرف زدن	امکان بازی	مقیاس (حالت دوستانه) خدمات خرد	عناصر مثبت آب و عناصر مثبت برای استفاده از
آنتروپی هر شاخص	۰,۹۷۵۰	۰,۹۵۹۱	۰,۹۷۹۶	۰,۹۲۳۲	۰,۹۲۱۲	۰,۹۷۹۶	۰,۹۶۸۱	۰,۹۹۴۹	۰,۹۷۵۰	۰,۹۸۲۸	۰,۹۹۲۶	۰,۹۹۳۹
درجه انحراف	۰,۰۲۵۰	۰,۰۴۰۹	۰,۰۲۰۴	۰,۰۷۶۸	۰,۰۷۸۸	۰,۰۲۰۴	۰,۰۳۱۹	۰,۰۰۵۱	۰,۰۲۵۰	۰,۰۱۷۲	۰,۰۰۷۴	۰,۰۰۶۱
وزن نرمال شده	۰,۰۷۰۴	۰,۱۱۵۱	۰,۰۵۷۶	۰,۲۱۶۴	۰,۲۲۲۱	۰,۰۵۷۶	۰,۰۸۹۸	۰,۰۱۴۲	۰,۰۷۰۴	۰,۰۴۸۵	۰,۰۲۰۸	۰,۰۱۷۲
رتبه‌بندی	۵	۳	۷	۲	۱	۷	۴	۱۲	۵	۹	۱۰	۱۱

منبع: یافته‌های تحقیق

جدول ۴، ویژگی‌های کلی میدان شهدا را بر اساس مشاهدات میدانی و گفتگو با افراد را نشان می‌دهد. کدهای حاصل از گام پیشین در قالب مقوله‌های بالقوه ترکیب شده، همه داده‌های مرتبط با مقوله جمع‌آوری می‌شود. برای جستجوی مقوله‌ها، لازم است کدگذاری همه داده‌ها پایان یافته باشد. در این قسمت از پژوهش، کدهای استخراج شده در قالب ۵ عامل یافت شده، قرارگرفت. در گام بعد، بازنگری کدهای استخراج شده به مقوله‌ها و عوامل پالایش شده و از این منظر که آیا این کدها از پیوستگی لازم برای شکل‌دهی به الگوی مشترک برخوردار هستند یا خیر، بررسی گردیدند. در سطح بعد، مقوله‌ها در ارتباط با کل مجموعه داده، از این جهت که آیا انعکاس دهنده معنای مشهود در مجموعه داده است، بازنگری شدند. هدف این گام، تحلیل اطمینان از درستی مقوله‌ها در ارتباط با کل داده‌ها و نیز افزودن کدهای احتمالی نادیده گرفته شده در مراحل قبلی، به مقوله مرتبط است. پایان این مرحله، ارائه نقشه شماتیک تحلیل‌هاست (جدول ۵).

جدول ۴- ویژگی‌های میدان شهدا بر اساس مشاهدات

ویژگی‌های میدان شهدا
ارتباط بصری و دید مستقیم به حرم - واجد کاربری‌های پیرامونی مانند مسجد، فضاهای تجاری، سازمان‌ها و نهادهای دولتی از جمله شهرداری مرکز - یک فضای کاملاً باز و گسترده بدون حرائم مشخص برای فعالیت‌های مختلف - کمبود تسهیلات لازم در تاستان و زمستان مانند سایبان و ... - کمبود جایگاه‌های نشستن از جمله نیمکت و صندلی - فاقد پناهگاه در دسترس - امکانات تلطیف کننده بسیار اندک فضا از جمله فضای سبز و آبنا و ... - فاقد فضاهای محصور و تعریف شده برای فعالیت‌های بازی یا ورزشی و تداخل فعالیت‌های مختلف - حضور دوچرخه و موتورسیکلت بدون تعریف حریم و محدوده مشخص - فاقد روشنایی کافی در شب - عدم سازماندهی فعالیت‌ها - ایجاد حریم برای تفکیک سواره و پیاده - عدم توجه به فعالیت‌های مدنی - توجه اندک به معماری سنتی و بومی - عدم احساس امنیت در طول شب به دلیل تاریک بودن محوطه و نبود نگهبان یا متصدی یا مسئولین جهت جلوگیری از مزاحمت‌های اجتماعی و حفظ امنیت - فقدان سیمای مطلوب به دلیل استفاده از ساختمانها و کفسازی صلب و خشن - عدم پاسخ به نیازهای ارتباطات جمعی به علت نبود امکانات و تسهیلات کافی - عدم احساس آرامش به علت آلودگی‌های صوتی و بصری - احساس خستگی، سردرگمی و کلافگی

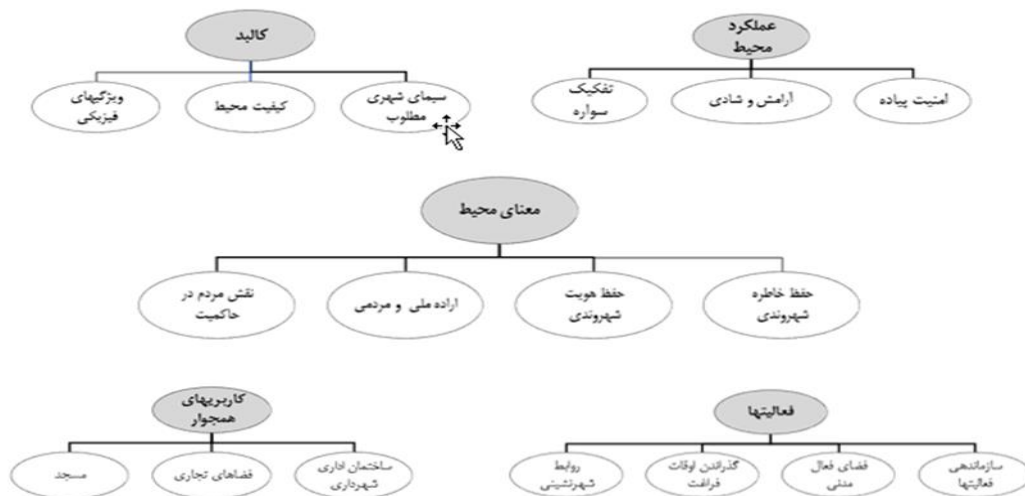
منبع: یافته‌های تحقیق

جدول ۵ در واقع مجموعه‌ای از نیازها و خواسته‌هایی را بازگو می‌کند که ناشی از فقدان برخی امکانات و تسهیلات متناسب با عملکرد و وسعت فضاست. در واقع مثبت‌ترین ویژگی این میدان به پاسخ نیاز معنوی افراد در تعامل با حرم مطهر رضوی است. در ادامه بحث، عوامل مذکور به صورت کمی ارزیابی خواهند شد. با کمک مصاحبه‌های عمیق، میزان دخالت و تأثیر مقوله‌هایی که قبلاً یافته و تحلیل شده اند (Kaviani et al, 2021:69)، مورد ارزیابی قرار گرفتند. در جدول ۵ برخی از داده‌ها به همراه کدهای مستخرج دیده می‌شود.

کدهای حاصل از گام پیشین در قالب مقوله‌های بالقوه ترکیب شده، همه داده‌های مرتبط با مقوله جمع‌آوری می‌شود. برای جستجوی مقوله‌ها، لازم است کدگذاری همه داده‌ها پایان یافته باشد. در این قسمت از پژوهش، کدهای استخراج شده در قالب ۵ عامل یافت شده، قرار گرفت. در گام بعد، بازنگری کدهای مستخرج مربوط به مقوله‌ها و عوامل پالایش شده و از این منظر که آیا این کدها از پیوستگی لازم برای شکل‌دهی به الگوی مشترک برخوردار هستند یا خیر، بررسی گردیدند. در سطح بعد، مقوله‌ها در ارتباط با کل مجموعه داده، از این جهت که آیا انعکاس دهنده معنای مشهود در مجموعه داده است، بازنگری شدند. هدف این گام، تحلیل اطمینان از درستی مقوله‌ها در ارتباط با کل داده‌ها و نیز افزودن کدهای احتمالی نادیده گرفته شده در مراحل قبلی، به مقوله مرتبط است. پایان این مرحله، ارائه نقشه تماتیک تحلیل‌هاست (شکل ۵). فراوانی پاسخ‌ها، درصد مربوط به این فراوانی‌ها و رتبه‌گذاری شاخص RII در هر یک از سوالات پرسشنامه از ۰ تا ۱ در بازه‌هایی به فاصله ۰/۲ از (خیلی کم) تا (خیلی زیاد) High در پنج رده در نظر گرفته شد. به عنوان مثال در پاسخ به سوال ۵ با عنوان "ایمنی حرکت سواره و پیاده در این فضا لحاظ شده است" از متغیر عملکرد محیط، از مجموع ۲۲ پاسخ، فراوانی پاسخ‌ها به صورت ۴ پاسخ "خیلی کم" معادل ۱۸/۲ درصد، ۴ پاسخ "کم" معادل ۱۸/۲ درصد، ۱۰ پاسخ "بی‌نظر" معادل ۴۵/۵ درصد، ۰ پاسخ "زیاد" معادل ۰ درصد و ۴ پاسخ "خیلی زیاد" معادل ۱۸/۲ درصد می‌باشد. برای سایر گویه‌ها فراوانی پاسخ‌ها در جدول ۶ و نمودار ۱ و ۲ آمده است:

جدول ۵- داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها، منبع: یافته‌های تحقیق

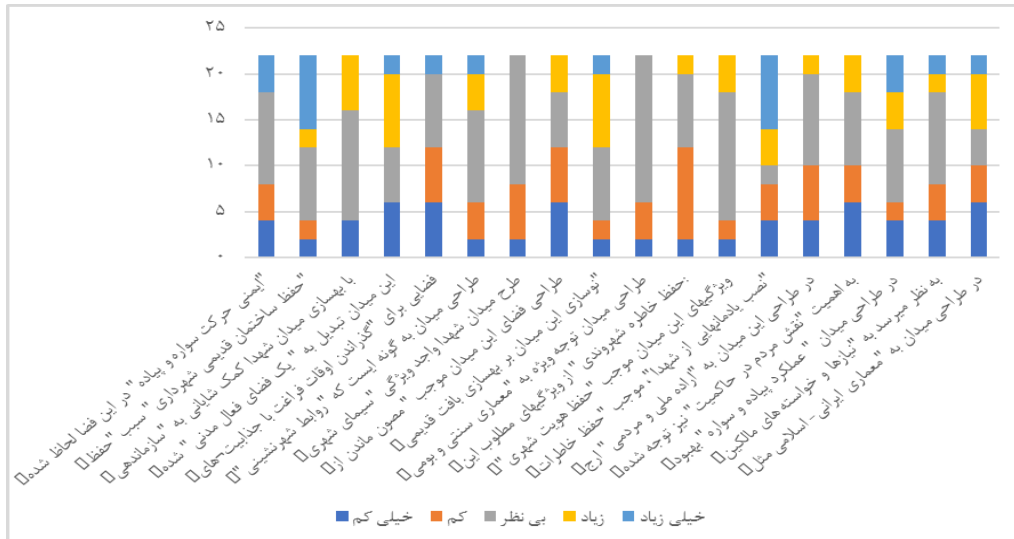
اطلاعات	کدهای استخراج شده	مقوله‌ها
من وقتی وارد این میدان می‌شوم در مقابل ترافیک و ازدحام سواره، احساس امنیت می‌کنم.	ترافیک، ازدحام سواره امنیت	کیفیت محیط
مسیر مشخصی برای رسیدن به مقصد وجود ندارد.	مسیر معلوم	خوانایی
علائم و تابلوهای کافی وجود ندارد.	علائم و تابلوها	عناصر
حرم مطهر نشانه خوبی برای مسیریابی است.	حرم مطهر، نشانه	کاربری‌های همجوار، معنای محیط
ساختمان شهرداری یادآور خاطرات گذشته است	ساختمان شهرداری	کاربری‌های همجوار



شکل ۵- ترکیب مقوله‌ها برای شکل دادن به عوامل، منبع: یافته‌های تحقیق

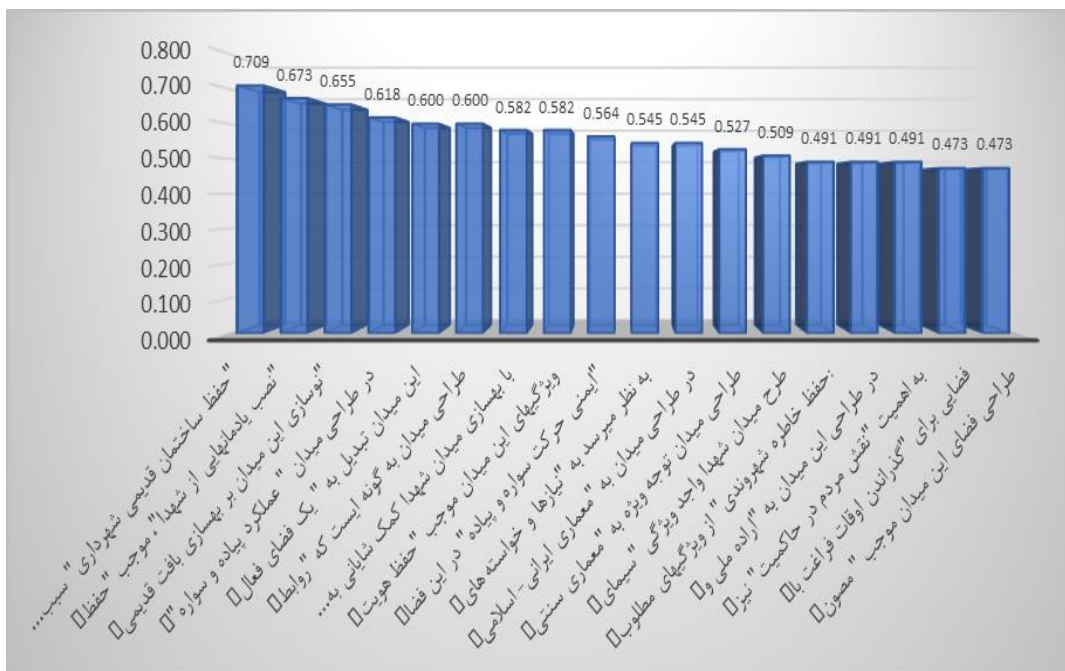
جدول ۶- آماره‌های فراوانی و توصیفی سوالات پرسشنامه

ردیف	RII		خیلی زیاد		زیاد		بی‌نظر		کم		خیلی کم		متغیرهای پرسشنامه	
			درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی		
۹	M	-/۵۶۴	۱۸/۲	۴	۰	۰	۴۵/۵	۱۰	۱۸/۲	۴	۱۸/۲	۴	"لحاظ شدن ایمنی حرکت سواره و پیاده" در این فضا	عملکرد
۱	H-M	-/۷۰۹	۳۶/۴	۸	۹/۱	۲	۳۶/۴	۸	۹/۱	۲	۹/۱	۲	"حفظ ساختمان قدیمی شهرداری" سبب "حفظ خاطرات شهروندی" شده است	
۷/۵	M	-/۵۸۲	۰	۰	۲۷/۳	۶	۵۴/۵	۱۲	۰	۰	۱۸/۲	۴	با بهسازی میدان شهدا کمک شایانی به "سازماندهی فعالیتها" در این فضا شده است	فعالیت‌ها
۵/۵	H-M	۰/۶	۹/۱	۲	۳۶/۴	۸	۲۷/۳	۶	۰	۰	۲۷/۳	۶	این میدان تبدیل به "یک فضای فعال مدنی" شده است	
۱۷/۵	M	-/۴۷۳	۹/۱	۲	۰	۰	۳۶/۴	۸	۲۷/۳	۶	۲۷/۳	۶	فضایی برای "گذراندن اوقات فراغت با جذابیت‌های نو" در این میدان ترتیب داده شده است	
۵/۵	H-M	۰/۶	۹/۱	۲	۱۸/۲	۴	۴۵/۵	۱۰	۱۸/۲	۴	۹/۱	۲	طراحی میدان به گونه ایست که "روابط شهروندی" در آن تقویت میگردد	کیفیت محیط
۱۳	M	-/۵۰۹	۰	۰	۰	۰	۶۳/۶	۱۴	۲۷/۳	۶	۹/۱	۲	طرح میدان شهدا واجد ویژگی "سیمای شهری مطلوب" است	
۱۷/۵	M	-/۴۷۳	۰	۰	۱۸/۲	۴	۲۷/۳	۶	۲۷/۳	۶	۲۷/۳	۶	طراحی فضای این میدان موجب "مصون ماندن از شرایط اقلیمی نامناسب" گردیده است	
۳	H-M	-/۶۵۵	۹/۱	۲	۳۶/۴	۸	۳۶/۴	۸	۹/۱	۲	۹/۱	۲	"نوسازی این میدان بر بهسازی بافت قدیمی پیرامونی" تاثیر مثبت داشته است	
۱۲	M	-/۵۲۷	۰	۰	۰	۰	۷۲/۷	۱۶	۱۸/۲	۴	۹/۱	۲	طراحی میدان توجه ویژه به "معماری سنتی و بومی ایرانی" داشته است	
۷/۵	M	-/۵۸۲	۰	۰	۱۸/۲	۴	۶۳/۶	۱۴	۹/۱	۲	۹/۱	۲	ویژگیهای این میدان موجب "حفظ هویت شهری" شده است	ویژگی‌های
۲	H-M	-/۶۷۳	۳۶/۴	۸	۱۸/۲	۴	۹/۱	۲	۱۸/۲	۴	۱۸/۲	۴	"نصب یادمانهایی از شهدا"، موجب "حفظ خاطرات انقلاب و ارتقا ویژگیهای مفهومی میدان" شده است	
۱۵	M	-/۴۹۱	۰	۰	۹/۱	۲	۴۵/۵	۱۰	۲۷/۳	۶	۱۸/۲	۴	در طراحی این میدان به "آزاده ملی و مردمی" ارج نهاده شده است	
۱۵	M	-/۴۹۱	۰	۰	۱۸/۲	۴	۳۶/۴	۸	۱۸/۲	۴	۲۷/۳	۶	توجه به اهمیت "نقش مردم در حاکمیت"	
۴	H-M	-/۶۱۸	۱۸/۲	۴	۱۸/۲	۴	۳۶/۴	۸	۹/۱	۲	۱۸/۲	۴	بهبود "عملکرد پیاده و سواره" در طراحی میدان	
۱۰/۵	M	-/۵۴۵	۹/۱	۲	۹/۱	۲	۴۵/۵	۱۰	۱۸/۲	۴	۱۸/۲	۴	عدم توجه به "نیازها و خواسته های مالکین منطقه"	
۱۰/۵	M	-/۵۴۵	۹/۱	۲	۲۷/۳	۶	۱۸/۲	۴	۱۸/۲	۴	۲۷/۳	۶	در طراحی میدان به "معماری ایرانی- اسلامی مثل تناسب انسانی، خودکفایی در طراحی و ساخت، سادگی، تقارن و تعادل، درونگرایی و ..." توجه شده است	



نمودار ۱- بررسی فراوانی پاسخ‌ها در سوالات پرسشنامه. منبع: یافته‌های تحقیق

مطابق مندرجات نمودار ۲، شاخص RII مرتبط با سوالات پرسشنامه بین ۰/۷۰۹ تا ۰/۴۷۳ تغییر می‌کند. رتبه‌بندی مؤلفه‌ها نشان می‌دهد ۳ عامل "حفظ ساختمان قدیمی شهرداری"، "نصب یادمان‌های شهدا" و "تاثیر نوسازی میدان بر بهسازی بافت قدیمی" برای حفظ و یا ارتقا کیفیت فضا داشته‌اند. برای مقایسه سطوح شاخص‌های پرسشنامه با مقدار متوسط از آزمون میانگین t تک نمونه‌ای که از آزمون‌های آماری مبتنی بر فرض نرمال بودن داده‌هاست استفاده شده‌است.



نمودار ۲- رتبه‌بندی سوالات پرسشنامه بر اساس شاخص RII

برای شاخص‌های پرسشنامه نتایج به صورت جدول ۷ است: مطابق مندرجات جدول ۷، برای سوالات مربوط به عملکرد محیط فقط میزان این میانگین بزرگتر از ۳ بدست آمده است. بنابراین "ایمنی حرکت سواره و پیاده" در عرصه میدان شهدا لحاظ نشده است اما "حفظ ساختمان قدیمی شهرداری" سبب حفظ خاطرات شهروندی شده است. در سایر متغیرها مقدار معناداری آزمون t تک نمونه‌ای بزرگتر از ۰/۰۵ بدست آمده است. بنابراین میانگین این متغیرها با عدد ۳ اختلاف معناداری ندارد و در پاسخ به این سوالات اکثر پاسخگویان گزینه‌های کم و خیلی کم با کدهای ۲ و ۱ را انتخاب کرده‌اند. بنابراین می‌توان گفت فضای میدان شهدا تقریباً در مؤلفه‌های مربوط به فعالیت‌ها، کیفیت محیط، معنای محیط و ویژگی‌های فیزیکی کیفیت مناسبی ندارد.

جدول ۷- بررسی میانگین شاخص‌های پرسشنامه

نام متغیر	آماره t	درجه آزادی	مقدار معناداری	میانگین	اختلاف میانگین با عدد ۳
"ایمنی حرکت سواره و پیاده"	-۰/۶۵۸	۲۱	۰/۷۴۱	۲/۸۱۸	-۰/۱۸۲
"حفظ ساختمان قدیمی شهرداری" مسبب "حفظ خاطرات شهروندی"	۱/۹۱۶	۲۱	۰/۰۳۵	۳/۵۴۵	۰/۵۴۵
عملکرد محیط	۰/۸۱	۲۱	۰/۲۱۳	۳/۱۸۲	۰/۱۸۲
"سازماندهی فعالیتها"	-۰/۴۱۸	۲۱	۰/۶۶	۲/۹۰۹	-۰/۰۹۱
مبدل شدن به "یک فضای فعال مدنی"	۰/۰۰۰	۲۱	۰/۵	۳	۰/۰۰۰
فضایی برای "گذراندن اوقات فراغت با جذابیت‌های نو"	-۲/۵۳۶	۲۱	۰/۹۹	۲/۳۶۴	-۰/۶۳۶
تقویت "روابط شهرنشینی"	۰/۰۰۰	۲۱	۰/۵	۳	۰/۰۰۰
فعالیت‌ها	-۰/۸۷۳	۲۱	۰/۸۰۴	۲/۸۱۸	-۰/۱۸۲
"سیمای شهری مطلوب"	-۳/۱۷۷	۲۱	۰/۹۹۸	۲/۵۴۵	-۰/۴۵۵
"مصون ماندن از شرایط اقلیمی نامناسب"	-۲/۷۳۱	۲۱	۰/۹۹۴	۲/۳۶۴	-۰/۶۳۶
"تأثیر مثبت نوسازی این میدان بر بهسازی بافت قدیمی پیرامونی"	۱/۱۸۸	۲۱	۰/۱۲۴	۳/۲۷۳	۰/۲۷۳
توجه ویژه به "معماری سنتی و بومی ایرانی"	-۲/۵۹۲	۲۱	۰/۹۹۱	۲/۶۳۶	-۰/۳۶۴
کیفیت محیط	-۲/۲۵۲	۲۱	۰/۹۸۲	۲/۷۰۵	-۰/۲۹۵
"حفظ خاطره شهروندی"	-۳/۱۹۶	۲۱	۰/۹۹۸	۲/۴۵۵	-۰/۵۴۵
"حفظ هویت شهری"	-۰/۵۲۶	۲۱	۰/۶۹۸	۲/۹۰۹	-۰/۰۹۱
"نصب یادمان‌هایی از شهیدا"، عامل "حفظ خاطرات انقلاب و ارتقا ویژگی‌های	۱/۰۷۳	۲۱	۰/۱۴۸	۳/۳۶۴	۰/۳۶۴
ارج نهادن به "اراده ملی و مردمی"	-۲/۸۰۶	۲۱	۰/۹۹۵	۲/۴۵۵	-۰/۵۴۵
توجه به "نقش مردم در حاکمیت"	-۲/۳۲۴	۲۱	۰/۹۸۵	۲/۴۵۵	-۰/۵۴۵
توجه به "نیازها و خواسته‌های مالکین منطقه"	-۱/۱۰۱	۲۱	۰/۸۵۸	۲/۷۲۷	-۰/۲۷۳
معنای محیط	-۱/۲۶۹	۲۱	۰/۸۹۱	۲/۷۷۹	-۰/۲۲۱
ویژگی‌های فیزیکی	-۰/۹۲۳	۲۱	۰/۸۱۷	۲/۷۲۷	-۰/۲۷۳

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

این پژوهش نشان داد که در شهر مشهد، اگرچه فقدان فضاهایی با کیفیت‌های فیزیکی احساس می‌شود، توجه صرف به ویژگی‌های فیزیکی، تصویری ناقص از درک محیط و ارتباط با آن ایجاد می‌کنند. این در حالی است که کیفیت‌های فیزیکی در مقایسه با متغیرهای معنایی، دارای قابلیت بیشتری در عملیاتی شدن برنامه‌ریزی‌های شهری می‌باشند. چنانکه میزان ادراک عوامل محیطی بر فعالیت‌ها و احساسات تأثیر بسزایی دارد. نتایج این پژوهش همراستا با پژوهش‌هایی از جمله (زلکی و همکاران، ۱۴۰۰) است که ویژگی‌های فیزیکی را به عنوان یکی از عوامل مهم مؤثر در ارتقا کیفیت فضاهای عمومی در نظر داشته‌اند و همچنین همسو با پژوهش‌هایی است که نقش مشارکت مردمی را در راستای تغییرات فضاهای شهری (Kashef, 2016: 112) حائز اهمیت می‌داند. بنابراین مهم‌ترین عاملی که طراحان و برنامه‌ریزان باید به آنها توجه کنند، نیاز و خواسته‌های انسانی در زندگی جمعی است که آنها را قادر می‌سازد تا در توسعه کالبدی، زیست محیطی، فرهنگی، عملکردی و اقتصادی راهکارهای مناسب ارائه دهند. شناخت محیط از طریق ایجاد عوامل آشنا سبب درک محیط شده و برقراری ارتباط افراد با محیط و نزدیک شدن به یکدیگر را امکان‌پذیر می‌کند. این عوامل آشنا، همان علائم و نشانه‌هایی است که افراد بر مبنای ساختار فرهنگی، اجتماعی و هویت تاریخی منطقه، به آن دست پیدا کرده‌اند. بنابراین فضاهای عمومی موفق، به دو موضوع اساسی توجه داشته‌اند:

۱. توجه به خواسته‌ها و نیازهای مشترک انسانی ۲. توجه به بستر و زمینه فرهنگی- اجتماعی منطقه و قواعد اجتماعی

اگرچه این عوامل کمی بدیهی به نظر می‌رسند، اما نتایج بررسی‌ها نشان داد، در بسیاری از فضاهای عمومی که با هدف احیای فضاهای کهن، بازسازی و نوسازی شده‌اند، به عوامل بنیادی فوق توجهی نداشته‌اند.

مقایسه کلی ویژگی‌ها و عوامل مؤثر بر کیفیت فضای میدان شهدا مشهد نشان می‌دهد حفظ عناصر کالبدی و معماری، مانند ساختمان قدیمی شهرداری، به ایجاد حس تعلق و خاطره‌انگیزی مکان کمک شایانی کرده‌است. اما گستردگی و وسعت میدان، اگرچه در مناسبات خاص از جمله رویدادهای آیینی و مذهبی بسیار قابل استفاده بوده و محل مناسبی برای تجمع است اما در سایر اوقات، عملکرد مناسبی نداشته‌است چرا که تعریف و تفکیک فعالیت‌ها نیز به درستی صورت نگرفته است. با توجه به ترافیک موجود در منطقه، ایمنی حاصل از تفکیک مناسب سواره و پیاده تنها در محدوده داخلی فضای میدان به عنوان محل گذر پیاده وجود دارد در حالیکه فضای پیرامونی میدان هنوز ایمنی لازم را کسب نکرده‌است. این نتایج، چالش‌های کیفیت میدان را با سه مسئله قابل توجه مواجه کرده‌است:

۱. عدم تصمیم‌گیری مناسب در زمینه‌های معماری شامل ویژگی‌های فیزیکی و کالبدی

۲. توجه اندک به ویژگی‌های هویتی مذهبی، تاریخی و اجتماعی

۳. عدم نظارت مناسب بر قابلیت‌های موجود میدان و عملکردهای نقاط مختلف آن

عواملی همچون فضاهای سبز، کاربرد آب در فضاها، هوای مطبوع، نور و روشنایی و سایر عوامل کیفی مؤثر بر کیفیت محیط، در فضای میدان بسیار ضعیف عمل کرده و یا فقدان و فقر آنها احساس می‌شود. همچنین ویژگی‌های فیزیکی معماری ایرانی-اسلامی مثل تناسبات انسانی، خودکفایی در طراحی و ساخت، سادگی، تقارن و تعادل، درونگرایی و ... که در ارتباط با فضاها واجد اهمیت هستند نیز نادیده گرفته شده و تاثیر قابل ملاحظه‌ای بر زنده بودن این فضاها نداشته‌اند. در شهر مشهد، فضاهایی همچون میدان شهدا، که با برنامه‌ریزی طراحان و مسئولان شهری، تغییرات ساختاری مکانیستی را شاهد بوده‌است، تبدیل به فضایی باز و وسیع و تهی از انسان شده است و هیچ‌گونه برنامه‌ریزی جهت فعالیت‌های منسجم، مداوم و جذاب صورت نگرفته است. در حالیکه باید نگرشی را در نظر گرفت که تمامی طیف‌های نیازهای انسانی، یعنی نیازهای جسمانی، ابعاد ذهنی و روحی و معنایی مورد توجه قرار گرفته باشد. در این حالت مشارکت مردم در شکل‌دهی به فضا حائز اهمیت بوده و کیفیت محیط بر مبنای کیفیت زندگی جمعی استوار خواهد بود. در این رویکرد شکل و فرم فضای مصنوع، متأثر از زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی و خواست‌های انسانی است به گونه‌ای که محیطی قابل زندگی و پویا خلق خواهد نمود.

ملاحظات اخلاقی:

پیروی از اصول اخلاق پژوهش: در مطالعه حاضر فرم‌های رضایت نامه آگاهانه توسط تمامی آزمودنی‌ها تکمیل شد.

حامی مالی: هزینه‌های مطالعه حاضر توسط نویسندگان تأمین شد.

تعارض منافع: بنابر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

References

1. Arendt, H. (1990). On Revolution. 1963. et seq, 183
2. Aronson, J., (1995). A pragmatic view of thematic analysis. The qualitative report, 2(1), pp.1-3. DOI:10.46743/2160-3715/1995.2069
3. Beck, H., (2009). Linking the quality of public spaces to quality of life. Journal of Place Management and Development. DOI:10.1108/17538330911013933
4. Borsay, Peter. The English urban renaissance: culture and society in the provincial town, 1660-1770. Oxford: Clarendon Press, 1989.
5. Braun V., Clarke V., Hayfield N., Terry G. (2019) Thematic Analysis. In: Liamputtong P. (eds) Handbook of Research Methods in Health Social Sciences. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-10-5251-4_103
6. Carmona, M. (2010). Contemporary public space, part two: classification. Journal of urban design, 15(2), 157-173. DOI: 10.1080/13574801003638111
7. Carmona, M. (2014). The place-shaping continuum: A theory of urban design process. Journal of urban design, 19(1), 2-36. DOI: 10.1080/13574809.2013.854695
8. Carmona, M., de Magalhães, C., & Hammond, L. (2008). Public space: the management dimension: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203927229>
9. Carr, S., Stephen, C., Francis, M., Rivlin, L. G., & Stone, A. M. (1992). Public space: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.3828/tpr.2024.39>

10. Cohen, Y. S., & Shinar, A. (1985). Neighborhoods and friendship networks: a study of three residential neighborhoods in Jerusalem (Vol. 215): Univ of Chicago Committee on.
11. Engel, B. (2006). Public space in the Blue Cities in Russia. *Progress in planning*, 3(66), 147-239 .
<https://doi.org/10.1016/j.progress.2006.08.004>
12. Fagan, G. G. (2002). *Bathing in public in the Roman world*. University of Michigan Press.
<https://doi.org/10.2307/1192497>
13. Fassihi, Allah, H., Prizadi, Taher, Karami, & Al-Din, T. (2020). Investigating the role of sidewalks in the vitality of public spaces Case study: Pedestrian sanctuary sidewalks. *Sustainable City Quarterly*, 2 (4), 1-15. DOI: 10.22034/jsc.2020.189423.1040 [In Persian]
14. Fidler, D., Olson, R., & Bezold, C. (2011). Evaluating a long-term livable communities strategy in the US. *Futures*, 43(7), 690-696 .DOI: 10.1016/j.futures.2011.05.010
15. Franck, K. A., & Paxson, L. (1989). Women and urban public space. In *Public places and spaces* (pp. 121-146). Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/978-1-4684-5601-1_6
16. Gehl, J. (1987). *Life between Buildings: Using Public Space*, (trans by Jo Koch, Van Nostrand Reinhold: New York .<https://doi.org/10.3368/lj.8.1.54>
17. Golkar, K. (2001). Components of urban design quality. [In Persian]
18. Hagerty, M. R., Cummins, R., Ferriss, A. L., Land, K., Michalos, A. C., Peterson, M., . . . Vogel, J. (2001). Quality of life indexes for national policy: Review and agenda for research. *Bulletin of Sociological Methodology/Bulletin de Méthodologie Sociologique*, 71(1), 58-78. DOI: 10.1023/A:1010811312332
19. Işıklar, S. (2017). Vitality of The Cities. *International Journal*, 4, 19. DOI: 10.15377/2409-9821.2017.04.3 .
20. Jacobs, J. (1992). *The death and life of great American cities*. 1961. New York: Vintage .
21. Kashef, M. (2016). Urban livability across disciplinary and professional boundaries. *Frontiers of Architectural Research*, 5(2), 239-253. <https://doi.org/10.1016/j.foar.2016.03.003>. [In Persian]
22. Kaviani E, Afzalian Kh, Sahaf M, Seyedolhosseini SM. (2021) Evaluation of the Factors Affecting the liveliness of Mashhad's Public Spaces Relying on Image Perception and Analysis. *Geographical Researches*. 36(1):63-73. [In Persian]
23. Kazemian, G, Barari, E, Sharifzadeh, F, Ghorbanizadeh, V. (1400). Proportional model of good urban governance for the country's metropolises and integrated analysis of the current situation (Case study: Mashhad). *Journal of Urban Research and Planning*. DOI: 20.1001.1.22285229.1400.12.44.4.6. . [In Persian]
24. Khastoo, M. Saeedi rezvani, N., (2010). Factors Affecting the Livelihoods of Urban Spaces, creating a Lively Urban Space Relying on Concept (Shopping Mall). *Journal of city identity*, 4(6), 63-74 . DOI: 20.1001.1.17359562.1389.4.6.6.9. . [In Persian]
25. Landry, C. (2000). Urban vitality: A new source of urban competitiveness. *Archis*(12), 8-13 .
26. Leby, J. L., & Hashim, A. H. (2010). Liveability dimensions and attributes: Their relative importance in the eyes of neighbourhood residents. *Journal of construction in developing countries*, 15(1), 67-91.
27. Lynch, K. (1995). *City sense and city design: writings and projects of Kevin Lynch*: MIT press.
28. Madanipour, A. (1999). Why are the design and development of public spaces significant for cities? *Environment and planning B: Planning and Design*, 26(6), 879-891 .
<http://dx.doi.org/10.1068/b260879>
29. Madanipour, A. (2003). *Public and private spaces of the city*: Routledge. DOI: 10.4324/9780203402856
30. Mahmoudi, M., Ahmad, F., & Abbasi, B. (2015). Livable streets: The effects of physical problems on the quality and livability of Kuala Lumpur streets. *Cities*, 43, 104-114. DOI: 10.1016/j.cities.2014.11.016
31. Mehta, V. (2007). A toolkit for performance measures of public space. Paper presented at the 43rd Isocarp Congress.
32. Mehta, V. (2013). *The street: a quintessential social public space*: Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203067635>
33. Montgomery, J. (1998). Making a city: Urbanity, vitality and urban design. *Journal of urban design*, 3(1), 93-116 .<https://doi.org/10.1080/13574809808724418>

34. Mumford, L. (1961). *The city in history: Its origins, its transformations, and its prospects* (Vol. 67): Houghton Mifflin Harcourt. <https://doi.org/10.2307/1846267>
35. Najafi, M, Shakoori, R. (1399). Understanding the "field" based on its semantic elements. DOI:20.1001.1.1683870.1399.30.3.7.2. [In Persian]
36. Newalkar, R. V. (2017). Architecture of care in the urban public space: A philosophical inquiry in 'Ethics of care' to inform the nature of the urban public space. <https://doi.org/10.31274/etd-180810-5207> .
37. Praliya, S., & Garg, P. (2019). Public space quality evaluation: prerequisite for public space management. *The Journal of Public Space*, 4(1), 93-126 .DOI: 10.32891/jps.v4i1.667
38. Rubenstein, H. M. (1992). *Pedestrian malls, streetscapes, and urban spaces*. John Wiley & Sons. DOI: 10.4236/jdaip.2016.44015
39. Xing, N., & Siu, K. W. M. (2010). Historic Definitions of Public Space: Inspiration for High Quality Public Space. *International Journal of the Humanities*, 7(11). <https://doi.org/10.18848/1447-9508/cgp/v07i11/42775>.
40. Zahedi Mahboub, Ameneh and Malekabadi, Iman, Winter 2013, Analysis of the Experience of Improving and Organizing Martyrs' Square in Mashhad, *Haftshahr Magazine*, No. 43-44, pp: 121-134. DOI: 10.47176/mjiri.35.45. . [In Persian]
41. Zakerhaghighi, K. (2019). Urban Vitality Evaluation in Vali Asr Crossroad on the Basis of Activity Patterns .DOI: 10.22034/bagh.2019.86867. . [In Persian]
42. Zalki, Y, Shams, M, Malek Hosseini, A. (1400). Assessing the effects of urban furniture elements on the appearance and landscape of the city (Case study: District 4 of the municipality - Ahvaz metropolis). *Journal of Urban Research and Planning*. DOI: 20.1001.1.22285229.1400.12.47.2.0. . [In Persian]
43. Zhou, B., Liu, L., Oliva, A., & Torralba, A. (2014). Recognizing city identity via attribute analysis of geo-tagged images. Paper presented at the European conference on computer vision. DOI: 10.1007/978-3-319-10578-9_34.



Research Paper

Identifying the Most Important Obstacles to Citizen Participation in the Decision-Making Process of Islamic Councils in Ilam

Davood Jamini: Assistant Professor, Department of Geomorphology, Faculty of Natural Resources, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran (Part-time Researcher at Kurdistan Studies Institute, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran).

Alireza Jamshidi* Assistant Professor, Department of Geography, Faculty of Literature and Humanities, Urmia University, Urmia, Iran.

ARTICLE INFO

Received: 2022/05/31
Accepted: 2022/09/09
PP: 53-66

Use your device to scan and read the article online



Keywords: sustainable urban development, urban management, council, citizen participation, Ilam

Abstract

It is one of the main pillars of respecting citizenship rights and achieving sustainable development, the existence of an acceptable level of citizen participation in various urban affairs, especially urban management. One of the most important dimensions of citizens' participation in the various affairs of cities is their participation in the decision-making process of the city's Islamic councils, which are directly elected by the citizens' votes. The purpose of the present applied research is to predict the level of citizen participation in the decision-making process of the Islamic councils of the city and to identify the most important obstacles to citizen participation in the process, which has been done as a case study in Ilam. The statistical population of the study is 194030 citizens of Ilam city and 384 people have been estimated as a statistical sample using Cochran's formula. The main research tool for collecting field data is a researcher-made questionnaire whose validity and reliability have been finally confirmed by referring to relevant experts and conducting a pre-test ($\alpha = 0.758$). The results showed that despite the unfavorable situation of the level of citizen participation in the decision-making process of councils (with an average of 2.2), there is a high level of willingness of citizens to participate in the decision-making process of councils (with an average of 3.17). The results of factor analysis showed that the five main obstacles to citizen participation in the decision-making process of Islamic councils in Ilam, which were able to explain 79.662% of the variance of the dependent variable, are in order of importance: Specialization of councils, restrictions of laws and regulations and supervision, weak social capital and lack of attention of citizens.

Citation: Jamini, D., & Jamshidi, A. (2024). Identifying the most important obstacles to citizen participation in the decision-making process of Islamic councils in Ilam, *Journal of Research and Urban Planning*, 15(57), 53-66.

DOI: 10.30495/jupm.2024.31791.4334

* Corresponding author: Alireza Jamshidi, Tel: +989188441281 Email: al.jamshidi@urmia.ac.ir

Extended Abstract

Introduction

During the past decades, despite the increasing academic attention to citizens' participation in urban affairs, evidence shows a significant decrease in various levels of civic, political and institutional participation of citizens. On the one hand, people are interested in participating in local issues that affect their lives, and on the other hand, members of the city administration do not want to involve people in the decision-making process (Mohammadi et al, 2018: 1762). The reduction of public trust and skepticism towards the policies and decision-making of institutions in charge of urban development is one of the main reasons for reducing the level of citizen participation in various urban affairs (Ekman and Amna, 2012: 283). Considering the importance of citizens' participation in the process of urban development, most experts consider the experience of centralized urban management to be a failure and consider it impossible without the participation of citizens in the administration of city affairs and the transformation of city dwellers into citizens. Therefore, citizens' participation is considered one of the main concerns of modern urban managements, which is not possible to achieve except through scientific and planned efforts based on sufficient understanding of the problem (Yaghfouri and Rafiyan, 2014: 82; Bozarjamehri et al., 2018: 37).

The city of Ilam with a population of 194,030 (Iran Statistics Center, 2015), as the fifth most populous city in Iran, plays a key and pivotal role in the growth and development of Fars province. The location of numerous historical, cultural, religious, industrial, service, educational and tourism centers in the city of Ilam is only a part of this city's capabilities in the field of urban and regional development. These things have caused the population of this city to grow rapidly in recent decades. On the one hand, considering the importance of citizens' participation in the decision-making process of city managers (especially the city's Islamic councils, which are directly elected by citizens), and on the other hand, considering the challenges caused by the lack of participation of citizens in the decision-making process of managers. The main questions of the current research are: What is the level of participation and the degree of willingness of citizens to

participate in the decision-making of the Islamic Council of Ilam? And what are the most important obstacles to attract citizens' participation in the decision-making process of the Islamic councils of Ilam city?

Methodology

The present quantitative and applied research is a descriptive-analytical type of research, which was completed using documentary data (articles, books, Iran Statistics Center, etc.) and field data (completion of a questionnaire). The statistical population of the research includes 194,030 citizens of Ilam city who are over 18 years old. Considering the large size of the statistical population and the difficulty of conducting the census, 384 people were estimated as a statistical sample using Cochran's formula. The main research tool for collecting field data is a researcher-made questionnaire, which has been used to check its validity (face validity) from the opinions of urban planning experts and university professors. To check the reliability of the questionnaires, a pre-test method was used and 30 questionnaires were completed, and the Cronbach's alpha coefficient obtained for the main parts of the questionnaire was more than 0.7.

The said questionnaire is designed in five main sections. The first part of the questionnaire includes the respondents' demographic information such as their age, occupation, monthly income, household dimensions and their education. The second and third sections are respectively devoted to the degree of participation and willingness of citizens to participate in the decision-making of the Islamic City Council, and the fourth section is devoted to the issues related to the obstacles to citizens' participation in the decision-making of city councils. It is necessary to explain, in order to investigate the level of participation or the willingness of citizens to participate in the decision-making of the Islamic Council, four approval or planning sections (social, economic, health and cultural planning), monitoring (oversight of affairs) have been used. various, including health affairs, financial affairs and assets, and supervising the implementation of the council's approvals, implementing development plans and

supervising the affairs of the cemetery), executive (in the field of elections, formation of organizations and associations, Forming various issues, encouraging activity and public participation) and cooperation and consultation (with executive officials, in the field of approving and implementing approvals, recognizing shortcomings and inadequacies, in the field of forming associations, collecting proposals and presenting them to executive organizations).

Results and discussion

The results showed that the indicators of citizens' participation in the decision-making of the city's Islamic Council are not in a suitable state. In other words, it can be said that the level of participation of the studied people in the field of the desired indicators is lower than the average, which can be seen based on the negative and significant t coefficient obtained. On the other hand, the results of examining the status of the indicators of citizens' willingness to participate in the decision-making process of the Islamic councils in Ilam city showed that the approval indicators are in a good state (mean = 3.49 and standard deviation = 0.838). Cooperation (mean = 3.44 and standard deviation = 0.905), implementation (mean = 3.36 and standard deviation = 1.05) and supervision (mean = 3.14 and standard deviation = 0.906). Also, the t obtained for the desired indicators is positive and significant, and based on this, it can be said that the degree of willingness of the desired people to participate in the decision-making indicators of the Islamic Council of Ilam city is higher than the theoretical mean or average.

The results of the factor analysis showed that five factors have been identified as the most important obstacles to attracting citizens' participation in the council's decision-making

process. In total, five identified factors have been able to explain 79.662% of the variance of the dependent variable. The specific value of identified factors in order of importance are: first factor 20.417%, second factor 19.577%, third factor 16.793%, fourth factor 11.738% and fifth factor 11.137%. According to the obtained results, the most important obstacles to the participation of citizens in the decision-making process of the Islamic councils of Ilam city are 1- the non-citizen-oriented nature of the councils, 2- the weakness of the scientific-specialized foundation of the councils, 3- the limitations of laws and regulations and supervision, 4 - Weakness of social capital and 5- Indifference of citizens.

Conclusion

Considering the low participation of citizens in the decision-making process of Islamic councils, despite the significant desire of citizens to participate in the said process and also identifying the obstacles to attract citizens' participation, operational solutions to improve the level of citizen participation in the decision-making process of Islamic councils, the scope of study are: 1. - Revision of the rules and regulations for the candidates of the city Islamic Council and considering the specialized filtering of urban management for the candidates, 2- Requiring the city Islamic councils to pay attention to the opinions of the citizens, 3- Providing incentive and even punishment policies for the members of the city Islamic council. 4- Justifying the Islamic City Councils regarding the importance of citizens' participation in the decision-making process, 5- Closer supervision of the supervisory bodies on the performance of the councils, 6- Clarification of adopted plans and policies, 7- Informing citizens about the duties and rights of citizen.



فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری

دوره ۱۵، شماره ۵۷، تابستان ۱۴۰۳
شاپا چاپی: ۵۲۲۹-۲۲۲۸ - شاپا الکترونیکی: ۳۸۴۵-۲۴۷۶
<https://jupm.marvdasht.iau.ir/>



مقاله پژوهشی

شناسایی مهم‌ترین موانع جلب مشارکت شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی‌های شوراهای اسلامی شهر ایلام

داود جمینی: استادیار گروه ژئومورفولوژی، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران (پژوهشگر پاره وقت پژوهشکده کردستان‌شناسی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران).
علی‌رضا جمشیدی: استادیار گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران.

چکیده	اطلاعات مقاله
<p>برخورداری از سطح قابل قبولی از مشارکت شهروندان در امور مختلف شهری به ویژه مدیریت شهری، یکی از ارکان اصلی رعایت حقوق شهروندی و دستیابی به توسعه پایدار است. یکی از مهم‌ترین ابعاد مشارکت شهروندان در امور مختلف شهرها، مشارکت آن‌ها در فرایند تصمیم‌سازی شوراهای اسلامی شهر است که مستقیماً توسط آراء شهروندان انتخاب می‌شوند. هدف پژوهش کاربردی حاضر، پیش‌بینی سطح مشارکت شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی‌های شوراهای اسلامی شهر و شناسایی مهم‌ترین موانع جلب مشارکت شهروندان در فرایند مذکور است که به صورت مطالعه موردی در شهر ایلام انجام گرفته است. جامعه آماری پژوهش حاضر ۱۹۴۰۳۰ نفر از شهروندان شهر ایلام بوده که ۳۸۴ نفر جهت مطالعه از طریق فرمول کوکران انتخاب شدند، سپس با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته و به صورت تصادفی ساده اطلاعات لازمه از محلات رزمندگان، شادآباد، زمین شهری، بان‌بور، رسالت، شهرک کشاورزی در شهر ایلام جمع‌آوری شد. لازم به توضیح بوده روایی ابزار تحقیق به صورت صوری و پایایی با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ ($\alpha = 0.758$) مورد تأیید قرار گرفت. همچنین، روش‌های آماری مورد استفاده برای تحلیل داده‌ها آزمون t تک نمونه‌ای و تحلیل عاملی اکتشافی بود. نتایج پژوهش نشان داد علی‌رغم اینکه سطح مشارکت شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی شوراهای اسلامی شهرها با میانگین ۲/۲، در وضعیت نامناسبی قرار دارد، تمایل به مشارکت شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی‌های شوراهای اسلامی شهرها با میانگین ۳/۱۷، در سطح بالایی قرار دارد. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی نشان داد پنج مانع اصلی جلب مشارکت شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی‌های شوراهای اسلامی شهر ایلام، که توانسته‌اند ۷۹/۶۶۲ درصد واریانس متغیر وابسته را تبیین نمایند، به ترتیب اهمیت عبارت‌اند از: شهروندمحور نبودن شوراهای، ضعف بنیان علمی — تخصصی شوراهای، محدودیت‌های قوانین و مقررات و نظارتی، ضعف سرمایه اجتماعی و کم‌اعتنایی شهروندان.</p>	<p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۲۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۲۴ شماره صفحات: ۵۳-۶۶</p> <p>از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید</p>  <p>واژه‌های کلیدی: توسعه پایدار شهری، مدیریت شهری، شورا، مشارکت شهروندی، ایلام.</p>

استناد: جمینی، داود و جمشیدی، علی‌رضا. (۱۴۰۳). شناسایی مهم‌ترین موانع جلب مشارکت شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی‌های شوراهای اسلامی شهر ایلام، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۵(۵۷)، ۵۳-۶۶

DOI: 10.30495/jupm.2024.31791.4334

مقدمه

رشد جمعیت در شهرهای بزرگ، نگرانی‌های زیادی را در مورد توانایی‌های آینده برای رفع مشکلات اساسی آن‌ها ایجاد کرده است. برای تضمین حداقل استانداردهای زندگی جمعیت فزاینده شهری، نیاز اساسی به افزایش کمیت و کیفیت منابع مورد نیاز وجود دارد. به عنوان مثال با توجه به افزایش جمعیت شهری، در آینده به افزایش ۳۶۰ درصدی تأمین انرژی و ۳۱۰ درصدی سایر مواد مصرفی نیاز است (Kummitha, 2019: 1).

همچنین، این روند رو به رشد (رشد جمعیت شهرنشینی) باعث به وجود آمدن مشکلات متعدد اقتصادی و اجتماعی در نواحی شهری شده و از طرفی دیگر ناکارآمدی روش‌های مختلفی مدیریتی اتخاذ شده در زمینه‌های مختلف توسعه شهری باعث به وجود آمدن نابسامانی و ناپایداری در نواحی مختلف شهری خواهد شد (Jahanbani et al., 2021: 2)، که می‌توان به مواردی از جمله نقض حقوق بشر، فساد، سوء استفاده از کارگران، تبعیض، نرخ بالای ایدز، عدم دسترسی به امکانات آموزشی و ... (United Nations, 2009: 4)، کاهش درآمد، کاهش سطح اشتغال، کاهش تولیدات زراعی و مهاجرت نیروی کار و ... (Galani-Moutafi, 2013: 103) اشاره نمود. لذا در این بین اندیشمندان مختلف به فکر تغییر شیوه‌های مدیریتی در جهت نیل به پایداری افتادند (Jamali Haji Hassan Sofla & Nematollahi Bonab, 2021: 99-100).

بررسی‌ها نشان می‌دهد بسیاری از مسائل و مشکلات فوق که به ناپایداری فضاهای شهری منجر شده‌اند، ریشه در عدم مشارکت شهروندان در طرح‌ها و برنامه‌های شهری دارد (Sharepour & Hojjati, 2018: 24-25; Hosseini & Aflaki, 2023: 173). این در حالی است که مشارکت از ارکان اساسی توسعه هر جامعه‌ای است (Seydaei et al., 2013: 98; Sydaii et al., 2014: 44). مشارکت مردم در روند تصمیم‌گیری شهری، یکی از عناصر اصلی حکومت دموکراتیک و مردمی بوده و افزایش مشارکت مردم در امور شهری می‌تواند در ایجاد تعادل و هماهنگی لازم بین بخش‌های جامعه، نقش ارزنده‌ای را ایفا نماید. اصولاً مشارکت شهروندان در اداره امور شهری نتایج مثبتی از جمله کاهش محدودیت‌ها و مشکلات مدیریت شهری، به خصوص شهرداری‌هایی که با کمبود یا فقدان نیروی متخصص و منابع مالی مواجه‌اند، را به دنبال دارد. چراکه جلب مشارکت مردم باعث رفع بخشی از نیاز مدیریت شهری به منابع انسانی، مالی و غیره می‌شود (Yaghfoori et al., 2017: 143). همچنین، مشارکت را می‌توان یک مولفه اساسی و جداناپذیر توسعه دانست که شهروندان و با افراد عادی همانند محور توسعه دانسته شده و مشارکت آنان یک پیش‌نیاز در جهت موفقیت سیاست‌ها و برنامه‌های یک شهر یا کشور می‌باشد (Jamini et al., 2023: 20). بنابراین، می‌توان گفت که با افزایش روند جلب مشارکت مردم و ساکنان نواحی شهری، دستیابی به اهداف توسعه پایدار که همان بهبود کیفیت زندگی می‌باشد، را هموار می‌سازد (Fox & Stoett, 2016: 556). به همین جهت از مشارکت به عنوان عنصری کلیدی در فرایند توسعه پایدار و همچنین از آن به عنوان حلقه گمشده فرآیند توسعه یاد می‌شود (Arvin et al., 2017: 46).

در کشورمان با پیروزی انقلاب اسلامی و تأکید قانون اساسی مبنی بر اداره امور کشور با اتکاء به آرای عمومی، گامی تازه در تحقق مشارکت شهروندان در اداره امور شهر برداشته شد. برگزاری انتخابات شوراهای اسلامی کشور در سال ۱۳۷۸، نخستین گام جدی دولت برای تمرکززدایی و ایجاد نظام‌های محلی اداره امور به شمار می‌رود (Bozarjemehri et al., 2020: 38). به طوری که در حال حاضر مدیریت شهری در اختیار شورای اسلامی شهر و شهرداری است. اصولاً مدیریت نوین شهری نوعی نظام اداره شهر است که از دو واحد به نام (شورای شهر) و (اداره شهرداری) تشکیل شده است. ویژگی بارز این نظام آن است که تعیین خط‌مشی و سیاست‌های کلی امور شهر در دست هیأتی به نام شورای اسلامی شهر قرار دارد و اجرای سیاست‌ها و خط‌مشی‌های شورای شهر بر عهده شهردار به عنوان بازوی اجرایی مدیریت شهری می‌باشد که با همکاری کارگزاران شهرداری آن‌ها را انجام می‌دهد (Salahi Amiri & Mohammad, 2010: 23; Shakiba Moghadam, 2009: 225).

در طول دهه‌های گذشته، علی‌رغم توجه روز افزون آکادمیک به مشارکت شهروندان در امور شهری، شواهد نشان از کاهش چشم‌گیر سطوح مختلف مشارکت مدنی، سیاسی و نهادی شهروندان دارد. از یک طرف، مردم علاقه‌مند هستند در مسائل محلی که بر زندگی آنها تأثیر می‌گذارد مشارکت داشته باشند و از طرف دیگر اعضای مدیریت شهری تمایلی به درگیر کردن مردم در فرایند تصمیم‌گیری ندارند (Mohammadi et al., 2018: 1762). کاهش اعتماد عمومی و بدبینی به سیاست‌ها و تصمیم‌سازی نهادهای متولی توسعه شهری، از علل اصلی کاهش سطح مشارکت شهروندان در امور مختلف شهری است (Ekman & Amna, 2012: 283). با توجه به اهمیت مبحث مشارکت شهروندان در روند توسعه شهری، اکثر صاحب‌نظران، تجربه مدیریت شهری متمرکز را شکست خورده دانسته و آن را بدون مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها و تبدیل شهرنشینان به شهروندان غیرممکن می‌دانند، از این رو جلب مشارکت شهروندان یکی از دغدغه‌های اصلی مدیریت‌های نوین شهری محسوب می‌شود که دستیابی به این مهم جز از طریق تلاش علمی و برنامه‌ریزی شده مبتنی بر شناخت کافی از مسئله، امکان‌پذیر نیست (Bozarjemehri et al., 2020: 37; Yaghfoori & Rafieyan, 2015: 82; Mirhosseini et al., 2022: 5).

شهر ایلام با ۱۹۴۰۳۰ نفر جمعیت (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵)، به عنوان پنجمین شهر پرجمعیت ایران، نقش کلیدی و محوری را در رشد و توسعه استان فارس ایفا می‌نماید. واقع شدن مراکز تاریخی، فرهنگی، مذهبی، صنعتی، خدماتی، آموزشی و گردشگری متعدد در شهر ایلام تنها بخشی از توانمندی‌های این شهر در عرصه توسعه شهری و منطقه‌ای است که سبب شده است جمعیت این شهر طی دهه‌های اخیر رشد فزاینده‌ای داشته باشد. از یک طرف با توجه به اهمیت مبحث مشارکت شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی‌های مدیران شهری (به‌ویژه شوراهای اسلامی شهر که مستقیماً توسط شهروندان انتخاب می‌شوند) و از طرف دیگر با توجه به چالش‌های ناشی از عدم مشارکت شهروندان در تصمیم‌سازی‌های مدیران شهری، سوال‌های اصلی پژوهش حاضر عبارت‌اند از: سطح مشارکت و میزان تمایل به مشارکت شهروندان در تصمیم‌سازی‌های شورای اسلامی شهر ایلام در چه وضعیتی قرار دارد؟ و مهم‌ترین موانع جلب مشارکت شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی شوراهای اسلامی شهر ایلام کدامند؟

پیشینه و مبانی نظری تحقیق:

واژه مشارکت در دایرةالمعارف دهخدا به مفهوم شراکت، انبازی، حصه‌داری و بهره‌برداری بوده و معادل آن در زبان انگلیسی (participation) است و در فرهنگ آکسفورد به معنای عمل شرکت در یک فعالیت یا رویداد آورده شده است (Arvin et al., 2017: 35). مشارکت توسط یک فرد هنگامی صورت می‌پذیرد که اولاً قصد و نیت او برای مشارکت شکل گرفته و او انگیزه کافی برای مشارکت را یافته باشد، ثانیاً امکان مشارکت برای فرد خواهان فراهم شده باشد (Qadrjani & Qaitrani, 2012: 78). در تعریفی ساده مشارکت عبارت است از "فعالیت‌های اداری و داوطلبانه‌ای که از طریق آن اعضای یک جامعه در امور محله، شهر و یا روستای خود شرکت می‌کنند و به‌صورت مستقیم یا غیرمستقیم در شکل دادن به حیات اجتماعی خود سهیم می‌شوند" (Amini & Amini, 2017: 187). لذا، براساس تعریف مشارکت، اگر موارد گفته شده را وارد محدوده شهر نمود و به عبارتی برنامه‌ریزی‌های لازم در شهر را در یک چارچوب مشارکت دید. همچنین، اگر در برنامه‌های مورد نظر مواردی از جمله قانون، مباحث توسعه از جمله پایدار، عدالت اجتماعی و غیره وارد شود؛ می‌توان گفت که برنامه‌ریزی شهری مشارکتی شکل گرفته و یا خواهد گرفت (Yaghfoori et al., 2010: 85).

سابقه مطالعات مختلف در زمینه مشارکت شهروندی در چارچوب جامعه مدنی سابقه طولانی و تاریخی دارد. به طوری که از ادوار مختلف تاریخی از جمله یونان باستان تا به امروز این مبحث همیشه دارای آثار مختلف و متنوعی در زندگی افراد ساکن در سکونگاه‌های مورد نظر داشته است. اگرچه لازم به توضیح است که دیدگاه‌های به معنای امروزی در زمینه مفهوم مشارکت و مباحث مرتبط با این مفهوم از اواسط قرن بیست شکل گرفت. زیرا در دهه‌های قبل از ۱۹۵۰ به دلایلی از جمله عدم توجه به افراد مختلف و مشارکت آنها در برنامه‌های مورد نظر توسعه، آن برنامه‌ها با شکست روبرو شد (Taghvaei et al., 2010: 24-25). در ادامه روند شکل‌گیری این مفهوم، نظریه‌های متعددی در زمینه مشارکت و مدیریت شهری مشارکتی از نیمه دوم دهه ۱۹۶۰ به این سو مطرح گردیده است. از جمله این نظریه‌ها می‌توان به نظریه مشارکتی جان ترنر^۱، نظریه مشارکتی جیمز میجلی^۲، نظریه مشارکتی شری ارنشتاین^۳، نظریه مشارکتی دیوید دریسکل^۴ اشاره کرد (Alizadeh et al., 2013: 67).

نگاهی استقرایی به الگوهای موجود مشارکت در جهان نشان می‌دهد که می‌توان این الگوها را برحسب سه معیار متفاوت طبقه‌بندی کرد: برحسب نوع مشارکت (۱- تصمیم‌گیری، ۲- تأمین هزینه مالی، ۳- تأمین نیروی انسانی)؛ برحسب زمینه مشارکت در فعالیت‌های (۱- عمرانی، ۲- محیط زیست، ۳- تأمین ایمنی شهر، ۴- نظارتی، ۵- خدمات شهری و ۶- رفاه اجتماعی)؛ برحسب نوع سازمان‌دهی (۱- تشکلی‌های خودجوش و خودانگیخته، ۲- تشکلی‌های رسمی و برانگیخته). البته بسته به این که مشارکت به منظور انجام کدام یک از فعالیت‌های ذکر شده صورت گیرد نیز می‌توان به طبقه‌بندی الگوهای مشارکت اقدام نمود (Rezaei & Asiyabani, 2019: 146). در تقسیم‌بندی‌های دیگری مشارکت از نظر سطح (خرد، میانی و کلان)، از نظر انواع، بر حسب انگیزه‌های ایجاد آن (درونزا و برونزا)، بر حسب چگونگی دخالت مردم (مستقیم و غیر مستقیم)، بر حسب سطوح فراگیری (محلی، منطقه‌ای و ملی)، بر حسب کیفیت همکاری مردم (طبیعی، خودانگیخته، داوطلبانه، برانگیخته و تحمیلی یا اجباری)، بر حسب سطوح اجرایی و محتوا عملکردی (بهره‌مندی خدمات، ارزیابی خدمات، ارائه پیشنهاد، تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی، اجرا و نظارت)، بر حسب موضوع و قلمرو اجرایی (سیاسی، اقتصادی و اجتماعی) طبقه‌بندی شده است (Amini & Amini, 2017: 187).

همچنین بر اساس مطالعات تطبیقی رایج‌ترین اشکال مشارکت عمومی در فرایند مقررات‌گذاری شهری را می‌توان در چند مرحله زیر مورد بررسی قرار داد. مشارکت شهروندان در مرحله پیش از وضع مقررات، در حین وضع مقررات (مناظرات و نشست‌های عمومی، تشکیل گروه‌های

¹ - John Turner

² - James Midgley

³ - Sherry Arnstein

⁴ - David Driskell

کانونی، هیأت منصفه شهروندان و مشاوره‌های مکتوب)، مشارکت پس از وضع اولیه مقررات، مشارکت شهروندان در مقررات گذاری محلی (Habibnezhad & Ameri, 2019: 6).

مشارکت در تصمیم‌گیری و مدیریت که مبحث اصلی پژوهش حاضر است، یکی از از مهم‌ترین ابعاد مشارکت شهروندان در امور شهری است. در این زمینه، مشارکت افراد را می‌توان در چهار بخش تقسیم‌بندی نمود: تعیین هدف‌ها، گرفتن تصمیمات، گشودن دشواری‌ها و پدیدآوردن دگرگونی در مجموعه یا سازمان. در برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری مشارکتی، مردم محلی مورد مشورت قرار گرفته و بازخورد آن‌ها در فرایند تصمیم‌گیری مورد توجه قرار می‌گیرد (Moradi, 2014: 162). در راستای توسعه حقوق شهروندی، توسعه و ارتقای سطح مشارکت شهروندان در امور مختلف شهری از جمله فرآیندهای تصمیم‌گیری، مورد تأکید بسیاری از اندیشمندان و محققان توسعه قرار گرفته است (Duzi et al, 2019: 241). یکی از مهم‌ترین رویکردها برای ارتقای سطح مشارکت شهروندان و سایر مولفه‌های ذهنی دیگر، اتکا به شاخص‌ها و معیارهای آن مفاهیم است؛ چراکه به واسطه این معیارها و شاخص‌ها می‌توان ضمن سنجش وضعیت موجود آن شاخص، در راستای تقویت آن برنامه‌ریزی‌های لازم را انجام داد (Ghadermarzi et al, 2013: 95). یکی از مهم‌ترین راهکارهای دستیابی به این مهم، مرور مطالعات مرتبط با آن مفاهیم است. بررسی‌ها نشان می‌دهد مطالعات اندکی در ارتباط با موضوع مورد مطالعه در داخل و خارج از کشور انجام گرفته است که در ادامه به نتایج چند مطالعه مرتبط اشاره می‌شود.

نتایج پژوهشی دیگر توسط موسایی و رضوی آل‌هاشم^۱ (۲۰۱۱) با هدف بررسی مشارکت شهروندان در امور شهری با استفاده از مدل SWOT نشان داد مشارکت شهروندان به طور اعم در ایران و به طور اخص در تهران دارای موانع ساختاری، اجتماعی - فرهنگی، سیاسی مدیریتی، حقوقی و فضایی است. علی‌رغم موانع موجود، نقاط قوت و فرصت‌های زیادی نیز جهت ایجاد و تقویت مشارکت شهروندان در امور شهری وجود دارد. همچنین ضعف‌ها و تهدیدهای متعددی مشارکت شهروندان و مدیریت شهری، را تحت تأثیر قرار داده است و کماکان ضرورت مشارکت در امور شهری از سوی مدیران شهری و شهروندان احساس نمی‌شود و مشارکت شهروندان در امور شهری عمدتاً صوری، سمبلیک و نمادین است.

نتایج پژوهش حسین‌زاده و همکاران (۲۰۱۳) با هدف بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندی در بین شهروندان شهر خرم‌آباد نشان داد، فایده‌مندی مشارکت شهروندی، جامعه‌پذیری مشارکت شهروندی و اعتماد اجتماعی از اصلی‌ترین و موثرترین عوامل تأثیرگذار بر مشارکت شهروندی در شهر خرم‌آباد هستند. لازم به توضیح است که در این مطالعه نشان داد شد پایگاه اجتماعی - اقتصادی افراد مورد مطالعه بر مشارکت شهروندی دارای تأثیری معکوس می‌باشد. نتایج مطالعه شبانی^۲ و همکاران (۲۰۱۲) که با هدف بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر مشارکت شهروندان در مدیریت امور شهری تهران انجام شده، نشان داد که مشارکت شهروندان در مدیریت امور شهری باید داوطلبانه و هدفمند صورت گیرد. رفتار مشارکتی در برنامه‌های شهری نیز باید در دو بخش انجام شود. در مرحله اول باید شناخت عوامل اثرگذار در مشارکت شهروندی، مورد توجه قرار گیرد و در مرحله دوم حفظ مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌هایی است که اجرا شده است. جلب مشارکت زنان، جوانان و بازنشستگان و... و تعیین ساز و کارهای مشارکتی آنان در حوزه‌های اجتماعی - فرهنگی می‌تواند کارایی و بهره‌وری مدیریت شهری را افزایش دهد. یافته‌های پژوهش حبیب‌نژاد و عامری (۲۰۱۹) با هدف مطالعه تطبیقی نقش مشارکت مردم در وضع مقررات شهری در حقوق غرب و ایران نشان داد علی‌رغم تجارب خوبی که در کشورهای پیشرو در این حوزه برای مشارکت دادن شهروندان در فرآیند مقررات‌گذاری شاهد هستیم، نتایج نشان می‌دهد در ایران سازوکارهای این قسم از مشارکت در وضع مقررات محلی وجود ندارد یا بسیار ضعیف و نحیف است و عدم امکان مشارکت منظم و منطقی شهروندان در مقررات‌گذاری می‌تواند از مهمترین علل ناکارآمدی و عدم میل به اطاعت از مقررات شهری و بالارفتن هزینه‌های اقتصادی و اجتماعی اجرای تصمیمات شوراهای شهر باشد. بوذرجمهری^۳ و همکاران (۲۰۲۰)

در پژوهش خود با هدف تحلیل مؤلفه‌های اثرگذار بر مشارکت شهروندان در اداره امور شهر اهواز به این نتیجه رسیدند که متغیرهای پایگاه اقتصادی - اجتماعی، اعتماد، رضایت و آگاهی اجتماعی، مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر مشارکت شهروندان در اداره امور شهر اهواز هستند. جمالی حاجی حسن سفلی و نعمت‌الهی‌بناب (۲۰۲۱) در مطالعه‌ای با عنوان بررسی و ارزیابی نقش شهروندان و مشارکت اجتماعی آنان در دستیابی به اهداف توسعه پایدار شهری تبریز نشان دادند بین مشارکت شهروندان و توسعه پایدار شهری رابطه معناداری وجود دارد و ارتقای پایگاه اجتماعی - اقتصادی شهروندان تا حد زیاد در میزان علاقه مندی شهروندان به مشارکت در توسعه پایدار شهری مؤثر می‌باشد.

جهانبانی و همکاران (۲۰۲۱) در مطالعه‌ای با هدف عوامل مؤثر بر جلب اعتماد شهروندان در راستای تقویت مشارکت جمعی در اجرای طرح‌های توسعه شهری از دیدگاه شهروندان و مدیران در تهران نشان دادند، (۱) ویژگی‌های شهروندان برای اعتماد به مشارکت دید از

¹ Focus groups

² Citizens' Jury

³ Musai & Razavi Alhashem

⁴ Shiani

⁵ Bozarjemehri

مدیران و برنامه‌ریزان شهری و شهروندان از اهمیت بسزایی برخوردار است، (۲) تأییدپذیری طرح توسعه شهری از نظر نوع آن، بر میزان اعتماد شهروندان در راستای مشارکت جمعی از دید مدیران و برنامه‌ریزان شهری و شهروندان از اهمیت بسزایی برخوردار است و (۳) عوامل تأثیرگذار بر اعتماد شهروندان در فضای مکان از دید مدیران و برنامه‌ریزان شهری و شهروندان دارای وزن و کششی مختص به خود است.

نتایج پژوهش استونسون^۱ و همکاران (۲۰۱۵) نشان داد مشارکت شهروندی دارای ابعاد مختلف و متنوعی است و یک اصل مشترک و اساسی آن، توجه به عقاید، افکار و نظرات و خواسته‌های شهروندان و اعمال آن در امور مختلف شهری توسط نهادهای متولی توسعه شهری است. چراکه مشارکت شهروندان مبنایی مستحکم برای برنامه‌ریزی‌ها آتی توسعه شهری خواهد بود. بودجلیدا^۲ و همکاران (۲۰۱۶) در پژوهشی با عنوان تحلیل سیستماتیک مشارکت الکترونیک شهروندان به این نتیجه رسیدند که مشارکت الکترونیکی شهروندان از طریق فناوری‌های رسانه‌های اجتماعی، به دلیل سهولت استفاده، دسترسی آسان و فراهم آوردن رفاه نسبی برای آن‌ها، گزینه مناسبی برای مشارکت شهروندان در دولت‌های محلی از جمله شهرداری‌ها است. یافته‌های پژوهش آریستیدو^۳ و همکاران (۲۰۱۷) در خصوص مشارکت شهروندان در امور شهری نشان می‌دهد گرایش شهروندان به مشارکت آنلاین در امور مختلف شهری در دهه‌های اخیر محبوبیت و روند فزاینده‌ای داشته است. سرورزاده^۴ و همکاران (۲۰۱۷) در مطالعه‌ای مشارکت شهروندان در حفاظت از میراث شهری منطقه تاریخی شیراز را بررسی کرده‌اند. نتایج پژوهش نشان داد شهروندان در صورت احترام و اعتماد متقابل، احترام به دیدگاه‌ها و نظرات مختلف آن‌ها، برابری فرصت ارائه نظرات و دیدگاه‌ها، اعمال نظرات آن‌ها در برنامه‌ها و طرح‌ها، حاضر به مشارکت در حفاظت از میراث شهری منطقه تاریخی شیراز هستند. تورینی^۵ و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهشی پتانسیل‌های مشارکت شهروندان در امور شهری در کشورهای آلمان، استرالیا و سوئیس را از نظر کارشناسان مورد بررسی و تحلیل قرار داده‌اند. نتایج پژوهش نشان داد سیاست‌گذاران توسعه شهری برای پیشبرد اهداف خود در سطحی قابل قبول‌تر باید از دانش شهروندان برای تولید دانش جدید، افزایش سطح یادگیری فردی و ترویج تحول در سطح جامعه، به نحو مطلوبی استفاده نمایند. به این صورت که ابتدا آموزش و راهنمایی شهروندان به عنوان یک پیش‌نیاز اصلی در خصوص امور مربوط به مشارکت شهروندی انجام گیرد. سپس ضمن شفاف‌سازی برنامه‌ها و طرح‌های توسعه شهری از طریق نشر و توزیع مجلات علمی، برگزاری جلسات حضوری و آنلاین، شهروندان را به روش‌های مستقیم و غیرمستقیم در فرایند تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری درگیر نموده و این فرایند باید با ارتقای سطح بودجه اختصاص یافته به مبحث مشارکت شهروندان در امور شهری همراه باشد. نتایج پژوهش نرنجوزولوتوف و همکاران^۶ (۲۰۱۹) با هدف بررسی ارتباط سرمایه اجتماعی و مشارکت آنلاین شهروندان در تصمیم‌گیری‌های مدیریت شهری نشان‌دهنده اثر مثبت سرمایه اجتماعی بر مشارکت شهروندان در فرایند تصمیم‌گیری توسط نهادهای محلی است. هرتاورگارا و اکولو^۷ (۲۰۲۴) در مطالعه‌ای با هدف بررسی نقش مشارکت شهروندان در پیش‌برد راه‌حل‌های آب پایدار در شهر مکزیکوسیتی نشان دادند دولت و جامعه باید استفاده خود را از طریق ترویج مصرف آگاهانه آب، ترمیم ضربه‌های ناشی، اجرای بیشتر سیستم‌های برداشت آب باران (RWHS) و ادغام منابع (ورودی‌ها/خروجی‌ها) در مدل گردش آب، به حداکثر رساندن کاربرد و گردش مجدد آب، بهبود بخشند. همچنین، یانگ و یو^۸ (۲۰۲۳) در مطالعه‌ای با هدف بررسی تحریک یا بسیج همگانی و اثربخشی مشارکت شهروندان چینی در زمینه بازیافت زباله، نشان دادند افزایش قرار گرفتن در معرض راهنمایی‌های چهره به چهره، مشارکت نظارتی چندبخشی، انتشار اطلاعات و مشارکت فعالان اجتماعی به طور قابل توجهی اثربخشی مشارکت در بازیافت را در میان شهروندان افزایش می‌دهد.

بررسی میانی نظری و پیشینه مرتبط با موضوع مورد مطالعه نشان می‌دهد علی‌رغم انواع و سطوح مختلف مشارکت شهروندان در امور شهری، در خصوص جلب مشارکت شهروندان در اداره امور شهری به‌ویژه در ارتباط با موانع مشارکت شهروندان در تصمیم‌سازی‌های شورای اسلامی شهرها، پژوهش‌های اندکی انجام گرفته است و در این خصوص مطالعه منسجمی انجام نگرفته است. با توجه به اهمیت مبحث مشارکت شهروندان در امور شهری و به‌ویژه مشارکت شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی‌های شورای اسلامی و خلأ مطالعاتی که در این زمینه وجود دارد، اهمیت پژوهش حاضر دوچندان خواهد بود و می‌تواند به‌عنوان مبنایی برای سایر مطالعات و همچنین مدیران شهری سایر شهرهای کشور مورد استفاده قرار گیرد.

1Stevenson

2Boudjelida

3 Aristeidou

4 Sarvarzadeh

5 Turrini

6 Naranjo-Zolotov

7 Huerta-Vergara & Escolero

8 Yang & Yao

مواد و روش تحقیق

پژوهش کمی و کاربردی حاضر از نوع تحقیقات توصیفی - تحلیلی است که برای تکمیل آن از داده‌های اسنادی و میدانی استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش شامل ۱۹۴۰۳۰ نفر از شهروندان شهر ایلام است که دارای سن بیشتر از ۱۸ سال بوده‌اند. با توجه حجم بالای جامعه آماری با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۴ نفر به عنوان نمونه آماری برآورد گردید. ابزار اصلی پژوهش برای جمع آوری داده‌های میدانی پرسشنامه محقق ساخته است که برای بررسی روایی آن (روایی صوری) از نظرات کارشناسان و متخصصان برنامه‌ریزی شهری و همچنین اساتید دانشگاهی استفاده شده است. برای بررسی پایایی پرسشنامه‌ها از روش پیش آزمون و تکمیل ۳۰ پرسشنامه استفاده شده است و ضریب آلفای کرونباخ حاصل شده برای بخش‌های اصلی پرسشنامه بیشتر از ۰/۷ بوده است.

پرسشنامه مذکور در پنج بخش اصلی طراحی شده است. بخش اول پرسشنامه شامل اطلاعات جمعیت‌شناختی پاسخگویان مانند سن، شغل، میزان درآمد ماهیانه، بعد خانوار و تحصیلات آن‌ها است. بخش دوم و سوم به ترتیب به میزان مشارکت و تمایل به مشارکت شهروندان در تصمیم‌سازی‌های شورای اسلامی شهر اختصاص یافته و بخش چهارم به گویه‌های مرتبط با موانع مشارکت شهروندان در تصمیم‌سازی شوراهای شهر تخصیص یافته است. لازم به توضیح است، در این مطالعه جهت بررسی سطح مشارکت و یا تمایل به مشارکت شهروندان در تصمیم‌سازی‌های شورای اسلامی در چهار بخش تصویری یا برنامه‌ریزی (برنامه‌ریزی اجتماعی، اقتصادی، بهداشتی و فرهنگی)، نظارتی (نظارت بر امور مختلف از جمله امور بهداشتی، امور مالی و دارایی‌ها، و نظارت بر اجرای مصوبات شورا، اجرای طرح‌های توسعه و نظارت بر امور آرامستان)، اجرایی (در زمینه انتخاب‌ها، تشکیل تشکل‌ها و انجمن‌ها، تشکیل تعانی‌های مختلف، تشویق به فعالیت و مشارکت عمومی) و همکاری و مشورتی (با مسئولین اجرایی، در زمینه تصویب و اجرای مصوبات، شناخت کمبودها و نارسائی‌ها، در زمینه تشکیل انجمن‌ها، جمع‌آوری پیشنهادهای و ارائه به سازمان‌های اجرایی) مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته است.

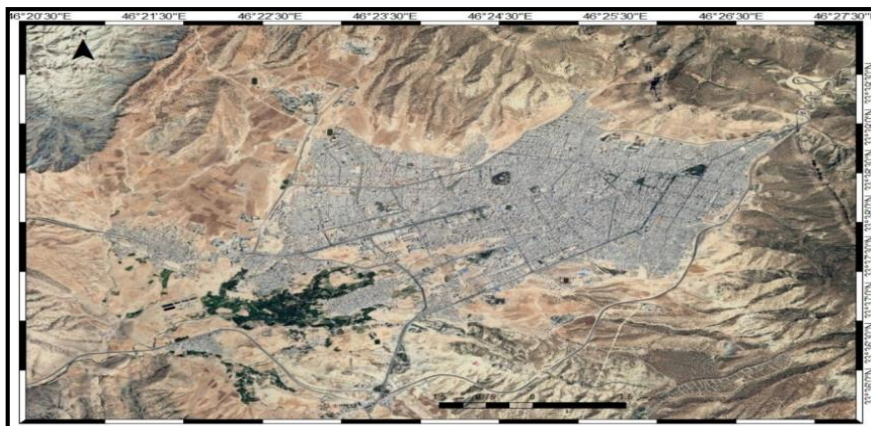
لازم به ذکر است بخش دوم، سوم و چهارم پرسشنامه در قالب طیف پنج قسمتی لیکرت (۱= بسیار کم، ۲= کم، ۳= متوسط، ۴= زیاد، ۵= بسیار زیاد) طراحی شده است. برای توزیع و تکمیل پرسشنامه‌ها در میان شهروندان از روش کاملاً تصادفی استفاده به عمل آمده است. همچنین، برای تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده از آزمون t تک نمونه‌ای و مدل تحلیل عاملی از نوع اکتشافی در نرم افزار SPSS استفاده شده است.

جدول ۱- محاسبه میزان پایایی و روایی مفاهیم اصلی به کاررفته در پژوهش

متغیر	مؤلفه	تعداد گویه	آلفای کرونباخ
مشارکت شهروندان در تصمیم‌سازی‌های شورای اسلامی شهر	تصویبی یا برنامه‌ریزی	۱۲	۰/۸۰۹
	نظارتی	۶	۰/۷۸۱
	اجرایی	۶	۰/۷۰۲
	همکاری و مشورتی	۷	۰/۷۶
تمایل به مشارکت شهروندان در تصمیم‌سازی‌های شورای اسلامی شهر	تصویبی یا برنامه‌ریزی	۱۲	۰/۸۳۱
	نظارتی	۶	۰/۸۰۱
	اجرایی	۶	۰/۸۰۱
	همکاری و مشورتی	۷	۰/۷۷۹
موانع مشارکت شهروندان در تصمیم‌سازی شورای اسلامی شهر		۱۹	۰/۷۶۶

محدوده مطالعاتی

شهر ایلام، مرکز استان ایلام و در غرب ایران با مساحت حدود ۲۰۱۵۰ کیلومتر مربع، تقریباً ۱/۲ از مساحت کل کشور، را تشکیل می‌دهد. این شهر با مساحت ۲۱۲۸۰۴/۶۷ هکتار (حدود ۱۱ درصد از مساحت کل استان) بین ۳۳ درجه و ۲۱ دقیقه و ۳۰ ثانیه تا ۳۳ درجه و ۵۱ دقیقه و ۴۸ ثانیه عرض شمالی و ۴۵ درجه و ۴۱ دقیقه و ۷ ثانیه تا ۴۶ درجه و ۵۱ دقیقه و ۱۹ ثانیه طول شرقی در شمال غربی استان ایلام قرار دارد. لازم به توضیح است که مطابق با آخرین آمارگیری کشور (۱۳۹۵) شهر ایلام دارای ۱۹۴۰۳۰ نفر جمعیت بوده است (آمارنامه استان ایلام، ۱۳۹۵).



شکل ۲ - موقعیت جغرافیایی شهر ایلام

بحث و یافته‌های تحقیق

توصیف ویژگی‌های شخصی افراد مورد مطالعه

یافته‌های پژوهش در خصوص وضعیت سنی پاسخگویان نشان داد میانگین سنی پاسخگویان ۳۷/۳ سال بوده و در این میان کمترین و بیشتر سن پاسخگو به ترتیب ۲۰ سال و ۵۷ سال بود. در ارتباط با وضعیت شغلی پاسخگویان نتایج نشان داد ۳۸ درصد غیرفعال (محصل، دانشجو، خانه‌دار)، ۱۴ درصد بیکار، ۲۲ درصد دارای مشاغل دولتی و ۲۶ درصد دارای مشاغل آزاد (فروشنده، مغازه‌دار، راننده و ...) بوده‌اند. در خصوص وضعیت درآمد ماهیانه افراد مورد بررسی نتایج نشان داد میانگین محاسبه شده ۱/۵ میلیون تومان در ماه بوده است. در این میان میزان درآمد ماهیانه پاسخگویان در دامنه صفر (فاقد درآمد ماهیانه) و ۱۲ میلیون تومان در نوسان بوده است. در ارتباط با بعد خانوار پاسخگویان نتایج نشان داد میزان این شاخص ۳/۶ بوده کمترین و بیشترین بعد خانوار به ترتیب ۱ نفر و ۵ نفر بوده است. در ارتباط با سطح تحصیلات افراد مورد مطالعه نتایج نشان داد که بیشتر افراد مورد مطالعه (۴۴ درصد) دارای تحصیلات آکادمیک بودند.

سنجش میزان مشارکت شهروندان در تصمیم‌سازی‌های شورای اسلامی شهر

در این بخش از مطالعه با استفاده از جدول توزیع فراوانی و آزمون مقایسه میانگین، وضعیت مشارکت شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی شوراهای و شاخص‌های مربوطه بررسی شده است. نتایج نشان می‌دهد (جدول ۲) به صورت کلی شاخص‌های تشکیل دهنده میزان مشارکت شهروندان در تصمیم‌سازی‌های شورای اسلامی شهر در وضعیت مناسبی قرار ندارند و به عبارتی براساس نتایج جدول ۳ می‌توان عنوان کرد که سطح مشارکت افراد مورد مطالعه در زمینه شاخص‌های مورد نظر پایین‌تر از متوسط بوده که این مورد براساس منفی بودن و معنی‌داری t بدست آمده قابل مشاهده است. همچنین، نتایج کلی بدست آمده در زمینه میزان مشارکت شهروندان در تصمیم‌سازی‌های شورای اسلامی شهر ایلام نشان داد، میزان مشارکت ۶۷/۴ درصد شهروندان در تصمیم‌سازی‌های شوراهای در سطوح کم و بسیار کم قرار گرفته است. دقت در مقادیر این درصدها از میزان مشارکت نامناسب شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی شوراهای حکایت دارد. برای ارائه یک قضاوت کلی در خصوص مبحث مورد بررسی، از آزمون تی-تک‌نمونه‌ای (با در نظر گرفتن عدد ۳ به عنوان مبنای آزمون) استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد (جدول ۳) میانگین محاسبه شده با مقدار ۲/۲، به صورت معناداری ($t = -13/37$ ، $\text{Sig} = 0/000$) از میانگین مبنای پایین‌تر است. منفی شدن دیگر آماره‌های آزمون نیز، موید این مطلب است که میانگین محاسبه شده از حد مبنای پایین‌تر است. در مجموع می‌توان چنین عنوان کرد که وضعیت مشارکت شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی شوراهای در شرایط نامناسبی قرار دارد.

جدول ۲- توزیع درصد فراوانی وضعیت شاخص‌ها و میزان مشارکت شهروندان در تصمیم‌سازی‌های شورای اسلامی شهر

	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
تصویب	۱۳/۸	۳۷/۳	۳۳/۸	۱۲/۵	۲/۵	۲/۵۲	۰/۹۶۳	۰/۳۸۲
نظارت	۲۶/۸	۳۵/۸	۲۵/۶	۶/۵	۵/۳	۲/۲۷	۱/۰۸	۰/۴۷۵
اجرا	۲۴/۸	۳۳/۸	۲۴/۸	۷/۳	۹/۳	۲/۴۲	۱/۲	۰/۴۹۵
همکاری	۳۳/۶	۲۷/۳	۳۲/۱	۳	۴	۲/۱۶	۱/۰۵	۰/۴۸۶
کل	۳۱/۳	۳۶/۱	۱۹/۳	۷/۳	۶	۲/۲	۱/۱۳	۰/۵۱۳

جدول ۳- وضعیت شاخص‌های مشارکت شهروندان در تصمیم‌سازی‌های شورای اسلامی شهر با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای

مبنای آزمون = ۳						
شاخص‌ها	t	درجه آزادی	معنی‌داری	میانگین	اختلاف از میانگین	
					حد پایین	حد بالا
تصویب	-۹/۸۲	۳۸۳	۰/۰۰۰	۲/۵۲	-۰/۴۷۳	-۰/۵۶۸
نظارت	-۱۳/۲۹	۳۸۳	۰/۰۰۰	۲/۲۷	-۰/۷۲۴	-۰/۸۳۱
اجرا	-۹/۵۷	۳۸۳	۰/۰۰۰	۲/۴۲	-۰/۵۷۶	-۰/۶۹۴
همکاری	-۱۵/۸	۳۸۳	۰/۰۰۰	۲/۱۶	-۰/۸۳۴	-۰/۹۳۸
کل	-۱۳/۳۷۹	۳۸۳	۰/۰۰۰	۲/۲	-۰/۸۳۴	-۰/۹۳۸

سنجش میزان تمایل به مشارکت شهروندان در تصمیم‌سازی‌های شورای اسلامی شهر

نتایج بررسی وضعیت تمایل به مشارکت شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی شوراهای اسلامی در شهر ایلام و شاخص‌های تشکیل دهنده نشان می‌دهد (جدول ۴) که میزان تمایل افراد مورد مطالعه در زمینه شاخص‌های تصویب (میانگین = $۳/۴۹$ و انحراف معیار = $۰/۸۳۸$)، همکاری (میانگین = $۳/۴۴$ و انحراف معیار = $۰/۹۰۵$)، اجرا (میانگین = $۳/۳۶$ و انحراف معیار = $۱/۰۵$) و نظارت (میانگین = $۳/۱۴$ و انحراف معیار = $۰/۹۰۶$) در وضعیت مناسبی قرار دارد. این وضعیت در جدول ۵ نیز قابل مشاهده است. همان‌طور که در جدول ۵ نشان داده شده است، t بدست آمده برای شاخص‌های مورد نظر مثبت و معنی‌دار بوده و بر این اساس می‌توان گفت که میزان تمایل افراد مورد نظر برای مشارکت در شاخص‌های تصمیم‌سازی شورای اسلامی شهر ایلام بالاتر از میانه نظری یا متوسط است. همچنین، نتایج بررسی کلی میزان تمایل به مشارکت در فرایند تصمیم‌سازی در شوراهای اسلامی شهر در بین افراد مورد مطالعه نشان داد، $۲۵/۶$ درصد شهروندان دارای تمایلی در سطح خیلی کم و کم به مشارکت در تصمیم‌سازی‌های شورای اسلامی شهر هستند. $۳۳/۶$ درصد در سطح متوسط و $۴۰/۹$ درصد نیز دارای تمایلی در سطوح زیاد و خیلی زیاد بوده‌اند. در ارتباط با وضعیت کلی میزان تمایل به مشارکت شهروندان در تصمیم‌سازی‌های شورای اسلامی شهر، نتایج نشان می‌دهد (جدول ۵) میانگین محاسبه شده با مقدار $۳/۱۷$ ، به صورت معناداری ($t = ۳/۵۴$ ، $sig = ۰/۰۰۰$) بیشتر از میانگین مبنا بوده است. در مجموع می‌توان چنین عنوان کرد که علی‌رغم میزان مشارکت پایین شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی‌های شورای اسلامی شهر ایلام، آن‌ها تمایل قابل توجهی به مشارکت در فرایند تصمیم‌سازی‌ها را دارند. به طور یقین می‌توان چنین عنوان کرد که مشارکت ضعیف شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی‌های شورای اسلامی ناشی از موانعی است که فرایند مشارکت شهروندان را به چالش کشانده‌اند. از این رو شناسایی موانع مشارکت شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی‌های شورای اسلامی شهر، امری ضروری و منطقی است که در بخش بعدی به آن پرداخته شده است.

جدول ۴- توزیع درصد فراوانی شاخص‌ها و وضعیت کلی میزان تمایل به مشارکت شهروندان در تصمیم‌سازی‌های شورای اسلامی شهر

	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
تصویب	۱	۱۰/۳	۳۵/۸	۴۳/۶	۹/۳	۳/۴۹۸	۰/۸۳۸	۰/۲۳۹
نظارت	۱۲/۳	۳۶/۶	۲۶/۸	۱۳/۳	۱	۳/۱۴	۰/۹۰۶	۰/۲۸۸
اجرا	۳/۳	۱۹/۵	۲۹/۶	۳۳/۱	۱۴/۵	۳/۳۶	۱/۰۵	۰/۳۱۲
همکاری	۱/۳	۱۳/۵	۳۵/۸	۳۸/۱	۱۱/۳	۳/۴۴	۰/۹۰۵	۰/۲۶۳
کل	۴/۳	۲۱/۳	۳۳/۶	۳۴/۶	۶/۳	۳/۱۷	۰/۹۷۵	۰/۳۰۷

جدول ۵- وضعیت شاخص‌های میزان تمایل به مشارکت شهروندان در تصمیم‌سازی‌های شورای اسلامی شهر با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای

مبنای آزمون = ۳						
شاخص‌ها	t	درجه آزادی	معنی‌داری	میانگین	اختلاف از میانگین	
					حد پایین	حد بالا
تصویب	۱۱/۸۸	۳۸۳	۰/۰۰۰	۳/۴۹	-۰/۴۹۸	-۰/۴۱۶
نظارت	۵/۱	۳۸۳	۰/۰۰۰	۳/۱۴	-۰/۱۴	-۰/۳۶۹
اجرا	۶/۸۴	۳/۲۸	۰/۰۰۰	۳/۳۶	-۰/۳۶	-۰/۲۵۷

همکاری	۹/۸۳	۳۸۳	۰/۰۰۰	۳/۴۴	۰/۴۴۶	۰/۳۵۷	۰/۵۳۵
کل	۳/۵۴	۳/۳۸	۰/۰۰۰	۳/۱۷	۰/۱۷۲	۰/۰۷۶	۰/۲۶۹

شناسایی مهم‌ترین موانع جلب مشارکت شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی‌های شوراهای اسلامی شهر

در این پژوهش با استفاده از تحلیل عاملی از نوع اکتشافی به بررسی و شناسایی مهم‌ترین موانع جلب مشارکت شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی‌های شوراهای اسلامی شهر ایلام پرداخته شده است. به عبارتی با استفاده از این روش موانع موجود را می‌توان در چند عامل مشاهده نشده مورد بررسی قرار داد. نتایج اولیه مرتبط با مدل مورد نظر نشان داد که داده‌های بدست آمده جهت استفاده در تحلیل عاملی مناسب می‌باشد. به عبارتی دیگر، به نتایج بدست آمده از طریق تحلیل عاملی می‌توان اعتماد نمود ($KMO = ۰/۷۷۱$ ، $KMO = ۶۵۸۸/۵۴ = \text{test Bartlett's}$ ، $\text{sig} = ۰/۰۰۰$). یکی از مواردی که در مدل تحلیل عاملی برای مشخص شدن تعداد عامل‌های ورودی در مدل استفاده می‌شود، مقدار ویژه است. به عبارتی عواملی قابل بررسی هستند که دارای مقدار ویژه‌ای مساوی یا بیشتر از ۱ باشند. براین اساس، همان‌طور که در جدول ۶ قابل مشاهده است، پنج عامل که در دل متغیرهای مورد بررسی پنهان شده‌اند، به عنوان مهم‌ترین موانع جلب مشارکت شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی‌های شوراهای شهر ایلام قابل شناسایی و معرفی هستند. این عوامل پنهان به صورت کلی توانایی تبیین حدود ۸۰ درصد از واریانس‌ها را دارند. همچنین براساس نتایج بدست آمده عامل اول دارای بیشترین مقدار واریانس (۲۰/۴ درصد) و عامل پنجم با درصد واریانس ۱۱/۷۳، دارای کمترین میزان تبیین واریانس بودند.

جدول ۶- عامل‌های استخراج شده در خصوص موانع جلب مشارکت شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی‌های شوراهای اسلامی

عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس مقدار ویژه	درصد تجمعی واریانس
اول	۳/۸۷۹	۲۰/۴۱۷	۲۰/۴۱۷
دوم	۳/۷۲	۱۹/۵۷۷	۳۹/۹۹۴
سوم	۳/۱۹۱	۱۶/۷۹۳	۵۶/۷۸۷
چهارم	۲/۲۳	۱۱/۷۳۸	۶۸/۵۲۵
پنجم	۱/۱۱۶	۱۱/۱۳۷	۷۹/۶۶۲

در ادامه متناسب با متغیرهای قرار گرفته در هر یک از عوامل، عامل‌های شناسایی شده نام‌گذاری شده‌اند. لازم به ذکر است در پژوهش حاضر برای چرخش عامل‌ها از روش وریماکس استفاده شده است. در این مرحله متغیرهایی که بار عاملی آن‌ها بزرگ‌تر از ۰/۵۰ بوده است، معنی‌دار فرض شده‌اند (جدول ۷).

عامل اول: براساس نتایج نشان داده شده در جدول ۷ مشاهده می‌شود که متغیرهای اعتقاد ضعیف شوراهای مشارکت شهروندان در تصمیم‌سازی، ارتباط و تعامل ضعیف میان شوراهای و شهروندان، دشواری دسترسی به شوراهای به دلیل برگزاری جلسات مکرر، عدم توجه به بازخورد مشارکت شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی‌ها، محدود بودن راه‌های ارتباط شهروندان با شوراهای و عدم دخالت دادن نظرات شهروندان در تصمیم‌سازی‌ها به بهانه محدودیت بودجه در عامل اول وارد شده و مجموعاً حدود ۲۰ درصد واریانس مرتبط با موانع مشارکت شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی در شوراهای اسلامی شهر مورد مطالعه تبیین کند. به صورت کلی، براساس متغیرهای بارگذاری شده در این عامل، می‌توان آن را "شهروندمحور نبودن شوراهای" نام نهاد.

عامل دوم: براساس نتایج جدول ۷، پنج متغیر درک ضعیف شوراهای از اهمیت مشارکت شهروندان در تصمیم‌سازی‌ها، سهل‌گیری در معیارهای کاندیداتوری شوراهای شهر، تخصص پایین شوراهای، تکیه بیش از حد شوراهای به برنامه‌های پیش‌بینی شده توسط مهندسين مشاور و اعتقاد شوراهای به غیرکارشناسی بودن نظرات شهروندان با تبیین ۱۹/۵۷۷ درصد از واریانس موانع جلب مشارکت شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی‌های شوراهای اسلامی شهر ایلام، در عامل دوم بارگذاری شده‌اند. دقت در ماهیت متغیرهای فوق، تداعی کننده ضعف‌های متعددی در خصوص شوراهای اسلامی شهر است لذا، عامل دوم "ضعف بنیان علمی - تخصصی شوراهای" نام‌گذاری شد.

عامل سوم: نگاه از بالا به پایین در تصمیم‌گیری‌ها، نظارت ضعیف دستگاه‌های قضایی بر عملکردها و تعهدات شوراهای و قوانین و مقررات دست و پاگیر جهت مشارکت شهروندان، متغیرهایی می‌باشند که توانسته‌اند حدود ۱۷ درصد از مجموع واریانس کل در مدل مورد نظر را

تبیین و در عامل سوم وارد شده‌اند. لذا، براساس این متغیرهای وارد شده و مفهوم آنها، عامل سوم را می‌توان گفتکه در زمینه مشکلات مرتبط به قوانین بوده و آن را "تنگناهای قوانین و مقررات و نظارتی" نام نهاد.

عامل چهارم: همان‌طور که نشان داده شده است (جدول ۷) سه متغیر اعتقاد شوراها به محرمانه بودن تصمیم‌سازی‌ها، اعتقاد شهروندان به مخفی‌کاری شوراها در تصمیم‌سازی‌ها و اعتماد پایین شهروندان به شوراها در عامل چهارم، با درصد تبیین حدود ۱۲، بارگذار شده‌اند. با بررسی متغیرهای بارگذاری شده در این عامل، می‌توان گفت که این متغیرهای مرتبط با مولفه‌های اجتماعی شکل گرفته در جامعه بوده دچار ضعف شده‌اند. به عبارتی دیگر، در مجموع این عامل را می‌توان "ضعف سرمایه اجتماعی" نام نهاد.

عامل پنجم: همان‌طور که مشاهده می‌شود (جدول ۷) دو متغیر عدم آگاهی شهروندان از حقوق و تکالیف شهروندی و جدیت و پیگیری پایین شهروندان برای مشارکت در تصمیم‌سازی، که در مجموع حدود ۱۱ درصد از مجموع واریانس کل را تشکیل داده و در عامل پنجم وارد شده و براساس متغیرها وارد شده می‌توان آن را عامل "کم‌اعتنایی شهروندان" نام‌گذاری شد.

جدول ۷- نام‌گذاری عامل‌ها، ضرایب عاملی دوران یافته موانع جلب مشارکت شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی‌های شوراها

عامل	متغیر	بارعاملی
شهروندمحور نبودن شوراها	اعتقاد ضعیف شوراها به مشارکت شهروندان در تصمیم‌سازی	۰/۹۱۷
	ارتباط و تعامل ضعیف میان شوراها و شهروندان	۰/۹۲۲
	دشواری دسترسی به شوراها به دلیل برگزاری جلسات مکرر	۰/۹۲۰
	عدم توجه به بازخورد مشارکت شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی‌ها	۰/۸۸۱
	محدود بودن راه‌های ارتباط شهروندان با شوراها	۰/۸۱۸
	عدم دخالت دادن نظرات شهروندان در تصمیم‌سازی‌ها به بهانه محدودیت بودجه	۰/۹۳۹
ضعف بنیان علمی - تخصصی شوراها	درک ضعیف شوراها از اهمیت مشارکت شهروندان در تصمیم‌سازی‌ها	۰/۸۶۱
	سهل‌گیری در معیارهای کاندیداتوری شوراها شهر	۰/۸۵۸
	تخصص پایین شوراها	۰/۸۸۷
	تکیه بیش از حد شوراها به برنامه‌های پیش‌بینی شده توسط مهندسين مشاور	۰/۸۷۳
	اعتقاد شوراها به غیرکارشناسی بودن نظرات شهروندان	۰/۶۸۶
محدودیت‌های قوانین و مقررات و نظارتی	نگاه از بالا به پایین در تصمیم‌گیری‌ها	۰/۵۳۶
	نظارت ضعیف دستگاه‌های قضایی بر عملکردها و تعهدات شوراها	۰/۶۸۹
	قوانین و مقررات دست و پاگیر جهت مشارکت شهروندان	۰/۸۹۴
ضعف سرمایه اجتماعی	اعتقاد شوراها به محرمانه بودن تصمیم‌سازی‌ها	۰/۹۲۲
	اعتقاد شهروندان به مخفی‌کاری شوراها در تصمیم‌سازی‌ها	۰/۸۹۵
	اعتماد پایین شهروندان به شوراها	۰/۹۰۴
کم‌اعتنایی شهروندان	عدم آگاهی شهروندان از حقوق و تکالیف شهروندی	۰/۵۲۱
	جدیت و پیگیری پایین شهروندان برای مشارکت در تصمیم‌سازی	۰/۷۸۴

با توجه به نتایج حاصل شده مهم‌ترین موانع جلب مشارکت شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی‌های شوراهای اسلامی شهر ایلام به ترتیب اهمیت عبارتند از: شهروندمحور نبودن شوراها، ضعف بنیان علمی - تخصصی شوراها، محدودیت‌های قوانین و مقررات و نظارتی، ضعف سرمایه اجتماعی و کم‌اعتنایی شهروندان.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

با توجه به اینکه هدف نهایی توسعه پایدار شهری تأمین نیازها و خواسته‌های شهروندان و به نوعی رفاه همه‌جانبه پایدار شهروندان در فضاهای شهری است، مشارکت شهروندان در اداره و مدیریت شهرها می‌تواند اقدامی کلیدی در راستای دستیابی به توسعه پایدار شهری باشد. در میان ابعاد مختلف مشارکت شهروندان در اداره و مدیریت شهرها، مشارکت آن‌ها در فرایند تصمیم‌سازی‌های صورت گرفته توسط شوراها، می‌تواند در تحقق حقوق شهروندی تأثیر بسزایی داشته باشد. از این رو هدف کلی پژوهش حاضر بررسی وضعیت مشارکت و تمایل به مشارکت شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی‌های شوراهای اسلامی شهرها و همچنین شناسایی مهم‌ترین موانع مشارکت شهروندان در فرایند مذکور است که به صورت مطالعه موردی در شهر ایلام انجام گرفته است. نتایج پژوهش نشان داد وضعیت و سطح مشارکت شهروندان

در فرایند تصمیم‌سازی شوراهای محدودده مطالعاتی با میانگین مد نظر فاصله قابل توجهی دارد و در سطح بسیار ضعیفی قرار دارد. نتیجه حاصل شده با نتایج پژوهش حبیب‌نژاد و عامری (۲۰۱۹) همسو می‌باشد. این در حالی بوده است که شهروندان تمایل قابل توجهی را به مشارکت در فرایند تصمیم‌سازی‌ها داشته‌اند. این بخش از نتایج نیز با مطالعه سرورزاده و همکاران (۲۰۱۷) همسو می‌باشد. در مجموع یافته‌های حاصل شده از یک طرف نشانگر مشارکت دادن ضعیف شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی‌ها از سوی شوراهای و برعکس تمایلات شوراهای، از طرف دیگر علاقه‌مندی شهروندان به شرکت در فرایند تصمیم‌سازی‌ها را نشان می‌دهد و به نوعی نشانگر تضاد میان تمایلات شوراهای و شهروندان در خصوص شرکت در فرایند تصمیم‌سازی‌ها است. بررسی چرایی مشارکت ضعیف شهروندان در تصمیم‌سازی‌های شوراهای اسلامی شهر ایلام را می‌توان در سوال زیر جستجو کرد: مهم‌ترین موانع جلب مشارکت شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی‌های شوراهای اسلامی شهر ایلام کدامند؟ در این خصوص نتایج نشان داد شهروندمحور نبودن شوراهای، ضعف بنیان علمی - تخصصی شوراهای محدودیت‌های قوانین و مقررات و نظارتی، ضعف سرمایه اجتماعی و کم‌اعتنایی شهروندان، به ترتیب مهم‌ترین موانع جلب مشارکت شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی‌های شوراهای اسلامی شهر ایلام هستند. نتیجه حال شده با مطالعه موسایی و رضوی آل‌هاشم (۲۰۱۱) همسو می‌باشد. با توجه به نتایج حاصل شده (مشارکت پایین شهروندان در تصمیم‌سازی شوراهای اسلامی علی‌رغم تمایل قابل توجه شهروندان به مشارکت در فرایند مذکور و همچنین شناسایی موانع جلب مشارکت شهروندان)، راهکارهای عملیاتی برای ارتقای سطح مشارکت شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی شوراهای اسلامی محدودده مطالعاتی عبارت‌اند از: بازنگری در قوانین و مقررات نامزدهای شورای اسلامی شهر و در نظر گرفتن فیلترینگ تخصصی مدیریت شهری برای نامزدها، ملزم ساختن شوراهای اسلامی شهر به توجه به نظرات شهروندان، در نظر گرفتن سیاست‌های تشویقی و حتی تنبیهی برای اعضای شورای اسلامی شهر، توجیه شوراهای اسلامی شهر در خصوص اهمیت مشارکت شهروندان در فرایند تصمیم‌سازی، نظارت دقیق‌تر نهادهای نظارتی بر عملکرد شوراهای، شفاف‌سازی برنامه‌های و سیاست‌های اتخاذ شده، آگاه‌سازی شهروندان در خصوص وظایف و حقوق شهروندی و ...

ملاحظات اخلاقی:

پیروی از اصول اخلاق پژوهش: در مطالعه حاضر فرم‌های رضایت نامه آگاهانه توسط تمامی آزمودنی‌ها تکمیل شد.

حامی مالی: هزینه‌های مطالعه حاضر توسط نویسندگان تأمین شد.

تعارض منافع: بنابر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

References

- 1- Alizadeh, K., Razavinejad, M., & Radfar, M. (2013). Investigating the role and participation of people in administrating urban affairs (A case study of zone 10 Mashhad). *Urban Structure and Function Studies*, 1(1), 61-87. [in Persian]
- 2- Amini, Y., & Amini, M. (2017). Investigation on Influential Social and Economic Factors on Citizen's Participation in Urban Affairs Related to Municipality. *Quarterly Journal of Social Development (Previously Human Development)*, 11(2), 179-198. doi: 10.22055/qjdsd.2017.12688 [in Persian]
- 3- Aristeidou, M., Scanlon, E and Sharples, M (2017). Profiles of engagement in online communities of citizen science participation. *Computers in Human Behavior*, 74, pp: 246-256. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.04.044>
- 4- Arvin, M., Farhadikhah, H., & Pourahmad A. (2017). Investigation predisposing indicator's citizen participation in urban affairs (Case study: Region 9 of Tehran). *Arid Regions Geographic Studies*, 8 (29) :33-51. [in Persian]
- 5- Boudjelida, A., Mellouli, S and Lee, J (2016), Electronic Citizens Participation: Systematic Review, Conference: 9th International Conference on Theory and Practice of Electronic Governance, March 2016.
- 6- Bozarjemehri, K., Hossini Kahnoji, S. R., & Hosseini, N. (2020). Analysis of factors affecting the participation of citizens in the government of cities (case study: eight areas of Ahvaz). *Geographical Planning of Space*, 9(34), 37-52. doi: 10.30488/gps.2020.91917 [in Persian]
- 7- Duzi, B., Osman, R., Lehejcek., J., Novakova, E., Taraba., P and Trojan, J (2019). Exploring citizen science in post-socialist space: Uncovering its hidden character in the Czech Republic. *Moravian Geographical Reports* 27(4):241-253. DOI:10.2478/mgr-2019-0019

- 8- Ekman, J and Amna, E (2012). Political participation and civic engagement: Towards a new typology. *Human Affairs* 22(3), 283-300. DOI:10.2478/s13374-012-0024-1
- 9- Fox, O., & Stoett, P. (2016). Citizen participation in the UN Sustainable Development Goals consultation process: Toward global democratic governance? *Global Governance: A Review of Multilateralism and International Organizations*, 22(4), 555-574. DOI:10.1163/19426720-02204007
- 10-Galani-Moutafi, V. (2013). Rural space (re)produced e Practices, performances and visions, A case study from an Aegean island. *Journal of Rural Studies*, 32, 103-113. DOI:10.1016/j.jrurstud.2013.04.007
- 11-Ghadermarzi, H., Jamini, D., Jamshidi, A., & Cheraghi, R. (2013). Analysis of spatial inequality in rural areas based on the housing indicators of rural of Kermanshah Province. *Economy of space and Rural Development*, 2(3), 93-113. <http://serd.khu.ac.ir/article-1-1579-en.html> [in Persian]
- 12-Habibnezhad, A., & Ameri, Z. (2019). The Role of Public Participation in Enacting Municipal Regulation: A Comparative Study of Western and Iranian Laws. *Comparative Study on Islamic & Western Law*, 6(3), 1-28. doi: 10.22091/csiw.2019.4478.1586 [in Persian]
- 13-Hosseini, S A., Aflaki, A. (2023). Investigation of Effective Factors on Citizen participations in reviving the Urban Worn-out Textures (Case study: Maliki neighborhood of Noorabad Mamasani city). *Journal of Research and Urban Planning*, 14(53),169-186 DOI: 10.30495/JUPM.2021.28386.3925. [in Persian]
- 14-Hosseinzadeh, A. H., Eider, N., & Abbasi, E. (2013). Investigating factors affecting citizenship participation among the citizens of Khorramabad city. *Urban Sociological Studies*, 2(2), 59-82. [in Persian]
- 15-Huerta-Vergara, A. R., & Escolero, O. (2024). The role of citizen participation in advancing sustainable water solutions: The Mexico City case study. *Sustainable Cities and Society*, 101, 105104. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2023.105104>
- 16-Jahanbani, M., Ahmadi, M., & Behzadfar, M. (2021). Identifying and prioritizing factors influencing the strengthening of collective participation in the implementation of urban development plans (case study: Tehran metropolis). *Scientific and Research Quarterly of New Approaches in Human Geography*, 13(3), 477-504. 20.1001.1.66972251.1400.13.3.1.4 [in Persian]
- 17-Jamali Haji Hassan Sofla, E. and Nematollahi Bonab, S.D. (2021) Investigating and evaluating the role of citizens and their social participation in achieving sustainable urban development goals. (case study: Tabriz city), *Journal Urban Environmental Policy*, 1(1), PP 95-112. DOR: 20.1001.1.27833496.1400.1.1.16.4 [in Persian]
- 18-Jamini, D., shamsoddini, A., & Jamshidi, A. (2023). Citizen participation in urban management and identifying its economic and social determinants, *Ilam. Motaleate Shahri*, 12(45), 19-30. doi: 10.34785/J011.2022.007. [in Persian]
- 19-Kummitha, R.K.R. (2019). Smart cities and entrepreneurship: An agenda for future research. *Technological Forecasting & Social Change*, 149, 1-10. DOI:10.1016/j.techfore.2019.119763.
- 20-Mirhosseini, H., Heidarabadi, A., & farzaneh, S. (2022). Investigating the role of social capital on citizen participation in the reconstruction of dilapidated urban fabric (Case study of Gorgan and Gonbad cities). *Journal of Research and Urban Planning*, 12(44), 1-18. doi: 10.30495/jupm.2022.25094.4039
- 21-Mohammadi, S.H., Sharifah Norazizan, S and Nikkhah, H.A (2018). Conflicting perceptions on participation between citizens and members of local government. *Qual Quant*, 52, 1761–1778. doi.org/10.1007/s11135-017-0565-9.
- 22-Moradi, G. (2014). The Construction and Validation of the construct “Urban participation”: Case of Study: City of Kermanshah. *Urban Sociological Studies*, 4(11), 149-180. [in Persian]
- 23-Musai M, Razavi Alhashem B. (2011). SWOT Analysis of Citizens’ Participation in Civic Affairs in Tehran. *Social Welfare Quarterly*,11(41), 123-152. [in Persian]
- 24-Naranjo-Zolotov, M., Oliveira, T., Cruz-Jesus, F., Martins, J., Gonçalves, R., Branco, F and Xavier, N (2019). Examining social capital and individual motivators to explain the adoption of online citizen participation. *Future Generation Computer Systems*, 92, 302–311. <https://doi.org/10.1016/j.future.2018.09.044>.

- 25-Qadrjani, R and Qaitrani, N (2012). investigation of ways to promote public participation in the improvement and renovation of dilapidated houses (case study: Golan neighborhood in Hamedan city). *Haft Hesar Journal of Environmental Studies*, 1(2), 83-75. [in Persian]
- 26-Rezaei, R., Asiyabani, Z. (2019). Assessment of quality of life and its impact on citizen participation in urban affairs case study of Neyriz city. *Geography*, 16(58), 141-156. [in Persian]
- 27-Salahi Amiri & Mohammad, S. (2010). Study and pathology of inconvenience of the Islamic city council and municipality's relations: the case study of the Islamic city council and municipality of Tehran. *Urban Management Studies*, 2(2), 21-42. [in Persian]
- 28-Sarvarzadeh, S.K., Sza, I and Foroozan, A (2014). Evaluating Citizens' Participation in the Urban Heritage Conservation of Historic Area of Shiraz. *Asian Conference on Environment-Behaviour Studies Chung-Ang University, Seoul, S. Korea, 25-27 August 2014.*
- 29-Seydaei, E., Ghanbari, Y., Jamini, D., & Boshagh, M. (2013). Measuring the Agricultural Sustainability in Rural Areas-A Case Study: Rural Areas of Central District of Ravansar Township. *Geography and Environmental Sustainability*, 3(1), 87-106. https://ges.razi.ac.ir/article_208.html?lang=en [in Persian]
- 30-Shakiba Moghadam, M. (2009). Administration of local and municipal organizations, second edition, Tehran, Mir Publications. [in Persian]
- 31-Sharepour, M., & Hojjati, H. (2018). Analysis of social factors affecting citizenship participation: empirical evaluation of social capital theory. *Urban Sociological Studies*, 8(28), 1-32. Doi: 10.22059/JURBANGEO.2021.315699.1425 [in Persian]
- 32-Shiani, M; Razavi Al-Hashem, B and Delpasand, K (2012). investigation of social factors affecting citizens' participation in the management of Tehran's urban affairs. *Urban sociological studies*, 2(4), 215-240 .[in Persian]
- 33-Stevenson, C., Dixon, J., Hopkins, N and Luyt, R (2015). The Social Psychology of Citizenship, Participation and Social Exclusion: Introduction to the Special Thematic Section. *Journal of Social and Political Psychology*, 3(2), 1–19. <https://doi.org/10.5964/jspp.v3i2.579>.
- 34-Sydaii, S.E., Jamini, D., & Jamshidi, A. (2014). An analysis on the status of health-therapeutic indexes in the provinces of Kermanshah using TOPSIS, AHP and cluster analysis models. *Spatial Planning*, 4(1), 43-64. https://sppl.ui.ac.ir/article_15984.html?lang=en [in Persian]
- 35-Taghvaei, M., Babanasab, R., & Moosavi, Ch. (2010). An Analysis of Assessment of Effective Factors on Citizen's Participation in Civic Management: Case Study of District 4 of Tabriz. *Journal Urban - Regional Studies and Research*, 1(2), 19-36. [in Persian]
- 36-Turrini, T., Dörler, D., Richter, R., Heigl, F and Bonn, A. (2018). The threefold potential of environmental citizen science - Generating knowledge, creating learning opportunities and enabling civic participation. *Biological Conservation*, 225, 176–186. DOI:10.1016/j.biocon.2018.03.024.
- 37-United Nations. (2009). The Millennium Development Goals Report 2009. New York: United Nations.
- 38-Yaghfoori, H., & Rafieyan, S. (2015). A Study of the Function of Urban Management Regarding the Participation of Citizens in Urban Affairs: The Case of Fasa. *Journal of Urban - Regional Studies and Research*, 7(27), 81-100. [in Persian]
- 39-Yaghfoori, H., Aghaei, V., Moazzeni, M., & Badali, A. (2017). The role of management indicators and social capital in promoting citizen's participation in urban affairs (Case Study: Parsabad City). *Regional Planning*, 7(27), 133-146. 20.1001.1.22516735.1396.7.27.10.7 [in Persian]
- 40-Yaghfoori, H., Hadiyani, Z., & Rafieyan, S. (2014). Review the Potential and Capabilities of Citizens' Participation in Urban Affairs Case study: Fasa township. *Geography and Development*, 12(34), 83-98. 10.22111/GDIJ.2014.1434 [in Persian]
- 41-Yang, F., Yao, S., & Li, Y. (2023). Solidarity mobilization and citizen participation effectiveness in urban area: The case of community recycling program. *Cities*, 143, 104623. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2023.104623>.



Research Paper

Explain the Concepts of Public Policy in Metropolitan Areas Case Study of Ahvaz Metropolis

Mohammad Reza Eskandari :Department of Urban Planning, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran

Navid Saeidi Rezvani*:Department of Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban planning, Qazvin Branch, Islamic Azad University, Qazvin, Iran

Abdolreza Navah: Department of Sociology, Shahid Chamran University, Ahvaz

ARTICLE INFO

Received:2023/01/21

Accepted:2022/02/27

PP: 67-78

Use your device to scan and read the article online



Keywords: Good Governance, Good Urban Institutionalism, Executive, Public Policy Making, Ahvaz.

Abstract

In the current research, with the content framing of public policy based on urban governance, the cause and effect relationship of integrated urban management and institutionalism as a driving tool of public policy is explained. In the current research, with the content framing of public policy based on urban governance, the cause and effect relationship of integrated urban management and institutionalism as a driving tool for public policy is explained. In this regard, the operational content of the research of certain types of Ahvaz metropolis is focused on the many problems of the developed managerial and institutional levels of urban development management. The method of data collection is the library-document method for theoretical studies and thematic investigation. Information collection tools are used in the library methods of scanning and computer tables for the use of materials and documents in survey methods, news observation methods, questionnaires or interviews are used to collect the required data. The statistical population studied in this research: Ahvaz metropolis includes elites and managers of urban and urban planning. The classification sampling method is simple and Morgan's sample size determination table was used to determine the sample size. Based on this, the number of 50 sample people has been determined. Executive and social components have a far greater contribution compared to other variables in predicting the dependent variable, such that a unit change in executive, social and legal standard deviation causes the standard deviation of the dependent variable (public policy) to increase by 92 , 38 and 10 percent to change. The results show that the critical values show the significance of each of the parameters and if the CR value is greater than the absolute value of 1.96, then the model parameters are significant. Considering that all the significant numbers of all parameters of the model are greater than 1.96, and the significance level of all questions of the questionnaire is calculated to be less than 0.05, the validity of the measurement structures of the relevant variables can be confirmed at the significance level of 0.05.

Citation: Eskandari , M R., Saeidi Rezvani, N., Navah, A R. (2024). **Explain the Concepts of Public Policy in Metropolitan Areas Case Study of Ahvaz Metropolis**, *Journal of Research and Urban Planning*, 15(57), 67-78.

DOI: 10.30495/jupm.2023.31491.4302

Extended Abstract

Introduction

Cities have turned from small and few places in the past, into large habitats and then megacities and giant cities. Some of them, like Tehran, are much larger and more populated than the micro states of this world. For this reason, the management of cities was considered as a fundamental issue from the beginning, but management methods without policies were not a tool that had the necessary efficiency; Therefore, during the last 20 years, along with the emergence of fundamental and fundamental changes in the area of big cities in various economic and social fields, we are witnessing the emergence of a new period of life; A period in which academics and policy makers play a critical role. But what is this period? What is the nature of these policies? How will cities change with the implementation of new urban policies? And finally, what should be done so that the implementation of such policies is successful and successful? The answer to the mentioned questions in order to have a firm and solid foundation, requires a hypothesis that, with a partial view of the chain of causes and effects, removes the curtain from the experimental thought of experts in social sciences and especially public policy, and paves the way for the search for answers. . Today, considering all the aspects regarding the new cities, their history, their fundamental changes and rapid transformations, and the fact that these main centers of religion, government, and experiences and culture are adorned with new technologies, maybe the time has come to stick to the methods New to post-urban, let's put forward a hypothesis to change the economic, social, political and cultural life in such areas. The sensitivity of this issue becomes more obvious when we consider what we are looking for in the turbulent context of globalization.

Methodology

In the current research, with the content framing of public policy based on urban governance, the cause-and-effect relationship of integrated urban management and institutionalism as a driving tool of public policy is explained. In this regard, the operational content of the research of certain types of cities in Khuzestan province is focused on the many problems of the developed managerial and institutional levels of urban development management. In the current

research, with the content framing of public policy based on urban governance, the cause and effect relationship of integrated urban management and institutionalism as a driving tool of public policy is explained. In this regard, the operational content of the research of certain types of Ahvaz metropolis is considered and focused on the many problems of the developed managerial and institutional levels of urban development management. This research is applied in terms of purpose and descriptive and survey in terms of nature. The method of data collection is the library-document method for theoretical studies and thematic investigation. Information collection tools are used in the library methods, computer tables and materials for the use of materials and documents in survey methods, news observation methods, questionnaires or interviews are used to collect the required data. The statistical population studied in this research: Ahvaz metropolis includes elites and managers of the urban area and urban planning. The classification sampling method is simple and Morgan's sample size table was used to determine the sample size. Based on this, the number of 50 sample people has been determined. The response spectrum is determined in the form of Likert in 4 degrees from very low (score 1) to very high (score 4).

Results and discussion

the average difference of the variables, we measured the degree of connection and the significance level of the independent and dependent variables, separately, and then measured the dependence of both variables on each other. For this purpose, due to the distance and relative nature of the variables, the one-variable T-test method was used to measure the standard difference, and the Pearson test was used for the relationship between the variables. Multiple regression analysis has been used to determine the effective variables of public policy in urban management, and to enter the variables into the regression, the model (Enter) has been used. The regression shows that about 98% of the public policy variance is explained by the 5 research variables.

Conclusion

- In the governance component, the average difference is lower. This means that this component is optimal.
- The significance level obtained shows that the obtained average is lower than the desired average and urban management is not in a favorable condition, and this can be considered as one of the main reasons for institutions and actors in urban management.
- In the questionnaire, between the components of urban management and public policy, the two variables of social and institutional presence, which according to the conceptual model of the basic principles of public policy, have a higher average difference and T value compared to other components.

This shows the weakness of the urban management system in the process of decision-making and decision-making in urban management for public policy. The contribution of these two components is more noticeable.

- Social variables, participation and transparency have had an unfavorable situation and have played a lesser role in the current urban management. This is despite the fact that according to the described conceptual model, the component of optimal urban governance in the public policy process is considered as a lever for development, because governance and synergy are prerequisites for urban management.



فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری


دوره ۱۵، شماره ۵۷، تابستان ۱۴۰۳
شاپا چاپی: ۵۲۲۹-۲۲۲۸ - شاپا الکترونیکی: ۳۸۴۵-۲۴۷۶
<https://jupm.marvdasht.iau.ir/>



مقاله پژوهشی

تبیین مفاهیم سیاست‌گذاری عمومی در مناطق کلانشهری (نمونه موردی: کلانشهر اهواز)

محمد رضا اسکندری؛ دانشجوی دکتری گروه شهرسازی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران
نوید سعیدی رضوانی؛ استادیار گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران
عبدالرضا نواح؛ دانشیار گروه علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران، اهواز، ایران

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۱/۰۱</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۰۸</p> <p>شماره صفحات: ۶۷-۷۸</p> <p>از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید</p>  <p>واژه‌های کلیدی: نهادگرایی، اجرایی، سیاست‌گذاری عمومی، اهواز.</p>	<p>در پژوهش حاضر با چارچوب‌بندی محتوایی سیاست‌گذاری عمومی مبتنی بر حکمروایی شهری رابطه علی و معلولی مدیریت شهری یکپارچه و نهادگرایی به‌عنوان ابزار محرکه سیاست‌گذاری عمومی تبیین محتوا می‌گردد. در این راستا محتوای عملیاتی پژوهش گونه‌های معینی از کلانشهر اهواز با توجه به مشکلات عدیده سطوح توسعه یافتگی مدیریتی و نهادی مدیریت توسعه شهری مورد نظر و تمرکز واقع می‌گردد. این تحقیق از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ ماهیت، توصیفی و پیمایشی است. روش گردآوری داده از روش کتابخانه‌ای - اسنادی برای مطالعات نظری و سیر بررسی موضوعی استفاده می‌شود. ابزارهای گردآوری اطلاعات در روش‌های کتابخانه‌ای فیش‌برداری و جداول کامپیوتری برای بهره‌برداری مطالب و اسناد در روش‌های پیمایشی از روش‌های مشاهده خبر پرسش‌نامه یا مصاحبه برای جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز استفاده می‌شود. جامعه آماری نخبگان و مدیران حوزه شهری و برنامه‌ریزی شهری کلانشهر اهواز است. با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی ساده و به کمک جدول مورگان، حجم نمونه ۵۰ نفر تعیین شده است. مولفه‌های اجرایی و اجتماعی به مراتب سهم بیشتری در مقایسه با سایر متغیرها در پیش‌گویی متغیر وابسته دارند، به گونه‌ای که یک واحد تغییر در انحراف معیار اجرایی، اجتماعی و قانونی، باعث می‌شود تا انحراف معیار متغیر وابسته (سیاست‌گذاری عمومی) به اندازه ۹۲، ۳۸ و ۱۰ درصد تغییر کند. نتایج نشان می‌دهد مقادیر بحرانی معنادار بودن هر یک از پارامترهای را نشان می‌دهد و چنانچه مقدار CR بزرگ‌تر از قدرمطلق عدد ۱/۹۶ باشد، پارامترهای مدل معنادار هستند. با توجه به اینکه تمامی اعداد معناداری کلیه پارامترهای مدل از عدد ۱/۹۶ بزرگ‌تر است همچنین سطح معناداری تمامی سؤال‌ها پرسش‌نامه کمتر از ۰،۰۵ محاسبه شده است می‌توان رویی سازه‌های اندازه‌گیری متغیرهای مربوطه در سطح معناداری ۰/۰۵ تأیید می‌شود.</p>

استناد: اسکندری، محمد رضا؛ سعیدی رضوانی، نوید و نواح عبدالرضا (۱۴۰۳)، تبیین مفاهیم سیاست‌گذاری عمومی در مناطق کلانشهری (نمونه موردی: کلانشهر اهواز)، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۵ (۵۷)، ۶۷-۷۸.

DOI: 10.30495/jupm.2023.31491.4302

مقدمه

شهرها از مکان‌هایی کوچک و کم‌تعداد در گذشته، به زیستگاه‌هایی بزرگ و سپس کلان‌شهرها و شهرهای غول‌آسا تبدیل شده‌اند. برخی از آنها مانند تهران، به مراتب بزرگ‌تر و پرجمعیت‌تر از کشورهای ذره‌ای (Micro states) این جهانند. به همین سبب، اداره شهرها از ابتدا به‌عنوان مسئله‌ای اساسی تلقی می‌گردید اما روش‌های مدیریتی بدون سیاست‌گذاری، ابزاری نبود که از کارآمدی لازم برخوردار باشد؛ لذا طی ۲۰ سال گذشته، همگام با ظهور تغییرات اساسی و بنیادین در حوزه شهرهای بزرگ در زمینه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی، شاهد ظهور دوره‌ای جدید از زندگی هستیم؛ دوره‌ای که دانشگاهیان و سیاست‌گذاران در آن، ایفاگر نقش حساس هستند. اما این دوره، چه دوره‌ای است؟ سیاست‌گذاری‌های یاد شده از کدامین ماهیت برخوردارند؟ چگونه شهرها با اجرای سیاست‌گذاری‌های نوین شهری تغییر خواهند کرد؟ و دست آخر، چه باید کرد تا اجرای چنین سیاست‌هایی، بخت یار و خوش انجام باشد؟

پاسخ به پرسش‌های یاد شده برای آن که از پایه‌ای متین و متقن برخوردار شود، نیازمند فرضیه‌ای است که با نیم‌نگاهی به زنجیره علت‌ها و معلول‌ها، پرده از اندیشه تجربی خبرگان علوم اجتماعی و خاصه سیاست‌گذاری عمومی، برداشته و راه را برای پاسخ جویی، هموار نماید. امروزه باتوجه به جمع‌بندی‌های موردمنظر در خصوص شهرهای جدید، تاریخ آنها، تغییرات اساسی و دگرگونی‌های شناخت‌ناشان و هم‌این که این مراکز اصلی دین، دولت، و تجارت و فرهنگی به زیور فناوری‌های جدید آراسته شده‌اند، شاید گاه آن فرا آمده باشد تا با تمسک به روش‌های نوین به مابعد شهری (post-urban)، فرضیه‌ای را مطرح سازیم تا بر آن اساس، زندگی اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی در چنین محدوده‌هایی را ساختاری دگرگون بخشیم. حساسیت این مسئله، زمانی آشکارتر می‌گردد که آنچه را در پی آن هستیم، در بافت پرتلاطم جهانی شدن موردتوجه قرار دهیم (Pourahmad, 2014).

مسائلی همچون رشد روزافزون جمعیت شهری، شهری شدن جوامع، جهانی‌شدن و ضرورت پاسخگویی و شهروندمداری، مدیران و تصمیم‌گیران را به‌سوی بهره‌گیری از روش‌های مطلوب در زمینه مدیریت شهری سوق داده است؛

سیاست‌گذاری عمومی به‌مثابه مجموعه فعالیت‌های نهادی که تأثیر مستقیم یا غیرمستقیم بر زندگی شهروندان دارد، در ارتباط مستقیم و مستحکمی با مفهوم حکمروایی شهری قرار دارد (Vahid & Habibi, 2017). بر این اساس سیاست‌گذاری عمومی عبارت است از تصمیم‌ها و سیاست‌هایی که به‌وسیله مراجع مختلف بخش عمومی در ارتباط با موضوع شهر و سکونت‌گاه‌های انسانی از قبیل مجلس، دولت و قوه قضائیه که نماینده حفظ منافع عمومی جامعه می‌باشند، اتخاذ می‌شود (Ghasemi et al, 2020). دولت در مفهوم کلی، یک نهاد قانونی خط‌مشی‌گذاری عمومی است و به‌صورت‌های مختلف مانند قوانین، ضابطه‌ها و مقررات به تعیین سیاست‌گذاری می‌پردازد. بر اساس این بعد جدید، مدیران باید علاوه بر مهارت و آگاهی در زمینه‌های فنی، انسانی و اداره امور سازمانی، در زمینه مسائل اجتماعی و خط‌مشی‌های عمومی به دانش و تجربه نیز مجهز باشند. همان‌گونه که اشاره شد، یکی از روش‌های مطرح در این زمینه حکمروایی خوب شهری است (Esmailzadeh, 2001). بر پایه اصول و اهداف حاکم بر حکمروایی خوب شهری دولت‌ها به‌تنهایی قادر به پاسخ‌گویی نیازهای جدید نیستند و ضروری است با افزایش انعطاف و قابلیت‌های خود از طریق جذب نیروهای فعال در نهادهای عمومی و درگیرکردن شهروندان در مراحل تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری به‌عنوان ذی‌نفعان اصلی، توان پاسخگویی به نیازهای جدید را افزایش دهند. به‌طورکلی این الگوی جدید از طریق بهره‌گیری از ظرفیت‌های جامعه در بخش‌های دولتی، خصوصی و مدنی و نیز با تقویت توان سازمانی، ارائه خدمات مطلوب را محقق خواهد کرد (Kargamani et al, 2014). در این محتوا نگاه به مقوله مدیریت شهری در لایه‌های سیاست‌گذاری عمومی و متمرکز بر رویکرد حکمروایی شهری مفهوم و نگاهی عمیق‌تر می‌یابد در این تعریف کل‌نگر، مدیریت شهری از مفهوم صرف اداره امور فراتر می‌رود، و با ساختارهای اجتماعی، سیاسی و اقتصادی پیوند می‌یابد و نقش فعال‌تری در توسعه شهری پیدا می‌کند. در این نگرش، مدیریت شهری به صورتی یکپارچه مسئولیتی استراتژیک تلقی می‌شود (Khaliji, 2021) که ضرورتاً با نتایج و پیامدهای عملیاتی نیز همراه است و به همین دلیل، تعامل فعال آن با حوزه‌های قدرت، سیاست، اجتماع و اقتصاد شهری اجتناب‌ناپذیر است؛ لذا منظور از مدیریت شهری، ساختار یا ترتیبات سازمان ویژه‌ای برای اداره مناطق شهری است. حکمروایی منطقه‌ای و شهری را می‌توان با لزوم همکاری بخش‌های خصوصی و عمومی در مقیاس منطقه‌ای و در چارچوب اشکال متنوع شراکت اجتماعات محلی، حکومت و بخش‌های اقتصادی، توصیف کرد.

از دیگر سوی، شاکل کلیدی و اثربخشی مفهوم مدیریت شهری در سپهر سیاست‌گذاری عمومی معطوف به حکمروایی شهری نهادها می‌باشد (Vahid & Habibi, 2017). نهادها قوانین بازی در جامعه‌اند، یا به عبارتی سنجیده‌تر قیودی وضع شده از جانب نوع بشر که روابط متقابل انسان‌ها با یکدیگر را شکل می‌دهند. در نتیجه نهادها سبب ساختارمند شدن انگیزه‌های نهفته در مبادلات بشری می‌شوند چه این مبادلات سیاسی باشند، چه اقتصادی و چه اجتماعی. تغییرات نهادی مسیر تحول جوامع بشری در طول تاریخ را مشخص می‌کند و بنابراین کلید فهم تغییرات تاریخی محسوب می‌شوند. نهادها چارچوب‌هایی هستند که کنش متقابل انسان‌ها در درون آن‌ها تحقق می‌پذیرد. نهادها با در اختیار

نهادن ساختارهایی برای زندگی روزمره، عدم اطمینان را کاهش می‌دهند؛ در واقع نقش عمده نهادها این است که از طریق بنیان‌نهادن ساختارهایی با ثبات عدم اطمینان را کاهش می‌دهند (Eyvazi et al, 2018).

ورود نهادگرایی به مباحث توسعه محلی و منطقه‌ای از دهه ۱۹۹۰ شروع شده است. در رویکرد نهادگرایی مفاهیمی مانند سرمایه اجتماعی، اعتماد، شبکه‌ها، ساختار حقوقی و مقرراتی، هنجارها، اشکال سازمانی، ترتیبات نهادی، درجه رسمی بودن نهادها، ظرفیت نهادی و حکمروایی نقش مهمی در تدوین سیاست‌ها و تصمیم‌گیری‌های توسعه به طور اعم و توسعه محلی به طور اخص دارند.

تحلیل‌های نهادی جدید جامعه را به‌عنوان نوعی بازی و نهادها را به‌عنوان قوانین و قواعدی که بازی را هدایت می‌کنند تعریف کرده‌اند؛ بنابراین نهادها مجموعه‌ای از قواعد و الگوهای رسمی و غیررسمی رفتار هستند که فعالیت‌های گروهی مشخص از افراد را تعریف می‌کنند. به همین ترتیب الگوهای درونی رفتار و شیوه‌های کار، ارزش‌های جمعی، دانش و ارتباطاتی که در درون گروهی سازماندهی شده در جامعه وجود دارد، می‌تواند سرمایه نهادی نامیده شود. سرمایه نهادی و سرمایه اجتماعی مفاهیمی ارزشی و هنجاری به شمار می‌آیند که هم‌زمان به توانمندی و دارایی‌هایی اشاره دارند که افراد و گروه‌ها را به بسیج منابع و انجام اقدام معنی‌دار قادر می‌سازند (khaliji, Rezaihajideh, Javadzadeh & Alavi, 2016) 2022). سرمایه نهادی شامل منابع پایه انسانی و پولی ساختارهای موجود و مشغول کار و شبکه‌های درون حکومت (محلی) و همچنین گروه‌های ذی‌نفع و افراد سازماندهی شده بیرون از حکومت است. این نوع از سرمایه می‌تواند ایجاد شود، گسترش بیشتری باید و یا برچیده شود. سرمایه نهادی دارای ارزشی بالاتر و میزان کارآمدی بیشتری از هرگونه بخش منفرد - سازمان و یا فرد - درون آن است.

از منظر رویکرد توسعه درون‌زا نهادها (اعم از نهادهای رسمی همچون سازمان‌ها و نهادهای غیررسمی همچون شبکه‌ها) می‌توانند دارایی‌های بالقوه را بسیج کنند، ابداع را ارتقا دهند و ویژگی‌های طرف عرضه محلی را شکل دهند و به‌عنوان سیاستی برای پرورش منابع و دارایی‌های محلی (داخلی) جهت تضمین پایداری توسعه کاربرد داشته باشند (Abbazadaeh & Moghtadaei, 2009). از منظر دیگر از ابعاد اصلی و مؤثر بر حکمروایی شهری تحولات نهادی در آن است به‌گونه‌ای که امکان تحقق حکمروایی خوب بستگی به ساختار نهادی، تغییر در نقش‌ها و روابط نهادی و منابع اقتصادی در دسترس برای تأمین آن دارد و حکومت محلی نیز، نهاد کلیدی برای آغاز این تغییرات به شمار می‌آید. انباشت دانش تخصصی و تکیه بر دانش محلی، کلید توسعه عملکردی سرمایه اجتماعی و سرمایه نهادی هستند (Tavakoli & Moemeni, 2016). مقامات محلی باید از طریق اجماع و مشاوره با شهروندان و سازمان‌های محلی از تجربه و دانش آن‌ها یاد بگیرند و آن را به کار برند. از طرف دیگر این رابطه دوطرفه و محاوره‌ای باید دانش و آگاهی مردم محلی را نیز از فرایند پایداری ارتقا دهد. حکومت محلی نیز باید مشارکت و تعامل با دیگر سازمان‌ها را به‌منظور حمایت و ارتقا دانش و سرمایه پرورش دهد.

نقش‌آفرینی نهادها در فرایند توسعه پایدار از مجرای حکمروایی صورت می‌پذیرد، به‌گونه‌ای که حکمروایی بستری برای نقش‌آفرینی نهادهاست و در چارچوب حکمروایی است که نهادهای مختلف قادر خواهند بود اثرگذاری مثبت خود را بر فرایند توسعه برجای بگذارند (Rahmani, Fazli et al, 2014; Sarvar, Khaliji, 2023).

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

باتوجه به گستردگی اختیارات مدیریت شهری در انگلستان و آمریکا (با بیشترین تولید محتوا) و همچنین وجود سلسله‌مراتب سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی از سطح ملی تا محلی، مطالعات غالباً بر نحوه انتقال سیاست و یا مداخله دولت مرکزی/ محلی در موضوعاتی چون زمین و مسکن، زیرساخت‌های حمل‌ونقلی، تعارضات، توزیع قدرت و منابع و تعاملات ذی‌نفعان شهری متمرکز است.

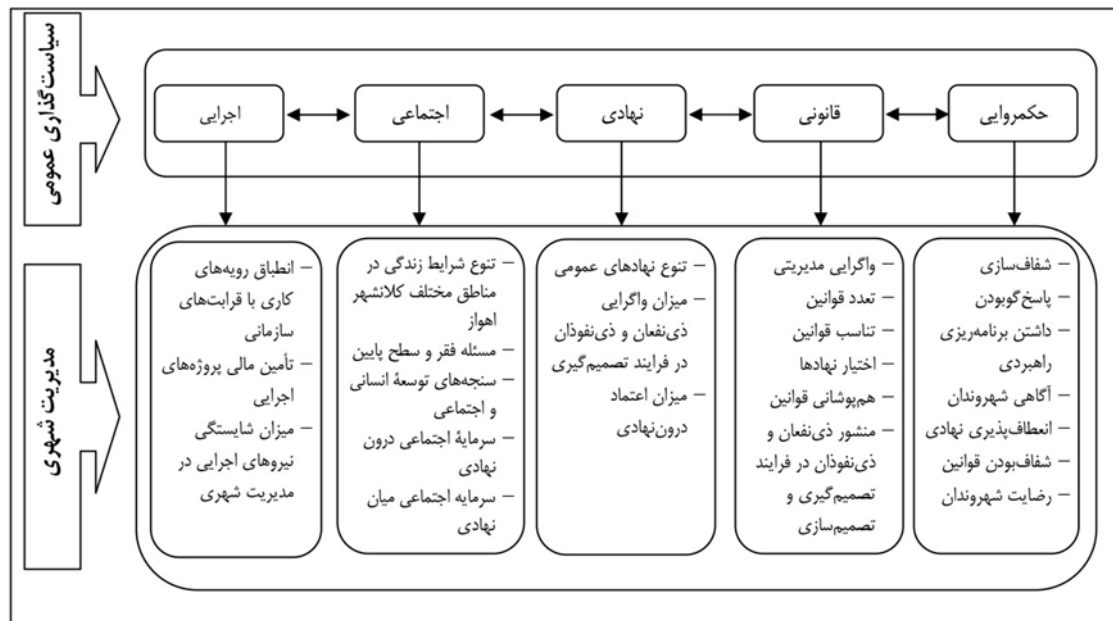
دورر^۱ (۲۰۱۷) بهبودهای عمده موردنیاز در فرایند خط‌مشی‌گذاری عمومی را تغییرات موردنیاز در دانش، تغییرات موردنیاز در افراد، تغییرات موردنیاز در ساختار و مدل‌های فرایند، تغییرات موردنیاز در ورودی‌ها و نتایج تحقق‌یافته، تغییرات موردنیاز در محیط نام می‌برد.

رینالدی^۲ (۲۰۱۶) به‌منظور تحلیل نقش کنشگران و سازمان‌های محلی در پیاده‌سازی سیاست‌های اتحادیه اروپا در خصوص برنامه توسعه محلی و منطقه‌ای و تداوم ائتلاف این نهادها در سه دوره زمانی طی سال‌های ۲۰۰۰ الی ۲۰۱۳، برنامه استراتژیک سیسیل را به صورت موردی بررسی کرد. در کشور ما باتوجه به کامل نبودن سلسله‌مراتب برنامه‌ریزی و مدیریت شهرها از سطح دولت حکومت ملی تا محلی، همواره ابهاماتی در خصوص سهم و اختیار دولت، واحدهای استانی حکومتی دولتی و مدیریت شهری در سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و اجرا در شهرها خصوصاً تهران وجود داشته است. یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های مدیران و پژوهشگران شهری، شناسایی محیط و فرایند تصمیم‌گیری‌های شهری است.

1 Dror

2. Rinaldi

کمبل (۲۰۱۰) نقش سازمان‌های برنامه‌ریزی کلان شهری در سیاست‌گذاری شهری در کانزاس آمریکا را بررسی کرده است. ویزمن، سیلور و برزیل^۲ (۲۰۰۶) این ایده را مطرح می‌کنند که داده‌ها و اطلاعات بهبود یافته می‌توانند به‌مثابه ابزاری برای بهبود خط‌مشی‌گذاری استفاده شوند. این استدلال این‌گونه بسط می‌یابد که بر مبنای نظریه انتخاب عقلایی اطلاعات بهتر درک جامع‌تری و تصمیم‌گیری تحلیلی را فراهم می‌کنند و بر مبنای نظریه‌های دموکراتیک مشارکت دسترسی به اطلاعات مشارکت مدنی و سیاسی بیشتری را به همراه دارد. در نهایت آنها بر این ایده تأکید می‌کنند که بهبود کیفیت و دسترسی خط‌مشی‌گذاران به اطلاعات خوب همواره در مواجهه با بسیاری از مشکلات مورد تأیید می‌باشد.



شکل ۱- مدل مفهومی پژوهش

بولونگ^۳ (۲۰۰۳) از عوامل زیر برای بهبود خط‌مشی‌گذاری در چین یاد می‌کند: استقرار صحیح علم خط‌مشی‌گذاری، انتشار تعداد کتاب‌ها و مقالات در زمینه خط‌مشی‌گذاری، تربیت پژوهشگران برجسته، نظریه‌پردازی بومی، در حوزه ساختار افزایش دپارتمان‌ها و دانشکده‌های خط‌مشی‌گذاری، تأکید رهبری بر علم خط‌مشی‌گذاری، حمایت‌های مالی و به‌کارگیری متخصصان و حرفه‌ای‌ها، سازگاری مدل‌های خط‌مشی با فرهنگ سیاسی، علمی کردن فرایند خط‌مشی‌گذاری، بهره‌گیری از مراکز مشاوره، تأکید بر ارزیابی، تسلط خط‌مشی‌گذاران بر علم خط‌مشی‌گذاری.

دانایی‌فرد در پژوهشی با عنوان «تحلیلی بر موانع تولید دانش در حوزه علوم انسانی» رهنمودهایی برای ارتقای کیفیت ظرفیت سیاست‌مداران علم ایران به ضعف‌ها و موانع این حوزه از خط‌مشی‌گذاری عمومی می‌پردازد و در آخر برای ارتقا کیفیت خط‌مشی‌های حوزه علم و فناوری رهنمودها و سازوکارهایی چون هم‌کاری بین دانشگاهی داخل و خارج، حوزه تحصیلات تکمیلی با کیفیت، حوزه ارتقای مآخذ و پایگاه‌های اطلاعاتی علوم انسانی، حوزه ارتقای فرهنگ پژوهش در جامعه، برچیدن فرهنگ پاسداری از روش به‌جای ارتقای ظرفیت فکری جامعه، برچیدن اختناق روش‌شناسانه بر حوزه علوم انسانی (Danaeifard, 2001).

مواد و روش تحقیق

در پژوهش حاضر با چارچوب‌بندی محتوایی سیاست‌گذاری عمومی مبتنی بر حکمروایی شهری رابطه علی و معلولی مدیریت شهری یکپارچه و نهادگرایی به‌عنوان ابزار محرکه سیاست‌گذاری عمومی تبیین محتوا می‌گردد. در این راستا محتوای عملیاتی پژوهش‌گونه‌های معینی از شهرهای استان خوزستان با توجه به مشکلات عدیده سطوح توسعه یافتگی مدیریتی و نهادی مدیریت توسعه شهری مورد نظر و تمرکز واقع می‌گردد. در پژوهش حاضر با چارچوب‌بندی محتوایی سیاست‌گذاری عمومی مبتنی بر حکمروایی شهری رابطه علی و معلولی

1. Campbell

2 Weitzman, Silver, & Brazill

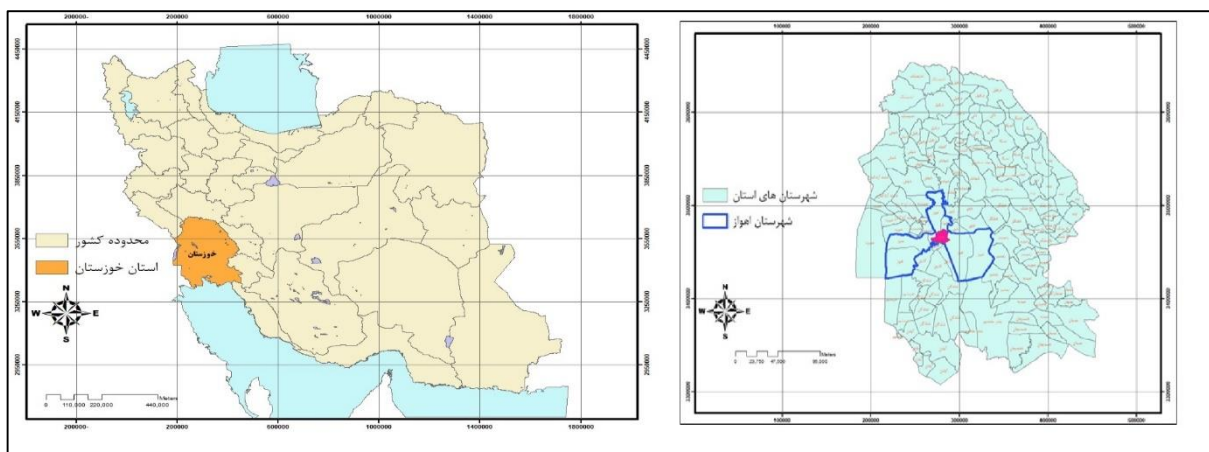
3 Bolong

مدیریت شهری یکپارچه و نهادگرایی به‌عنوان ابزار محرکه سیاست‌گذاری عمومی تبیین محتوا می‌گردد. در این راستا محتوای عملیاتی پژوهش گونه‌های معینی از کلانشهر اهواز با توجه به مشکلات عدیده سطوح توسعه یافتنی مدیریتی و نهادی مدیریت توسعه شهری مورد نظر و تمرکز واقع می‌گردد. این تحقیق از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ ماهیت، توصیفی و پیمایشی است. روش گردآوری داده از روش کتابخانه‌ای - اسنادی برای مطالعات نظری و بررسی موضوعی استفاده می‌شود. ابزارهای گردآوری اطلاعات در روش‌های کتابخانه‌ای فیش‌برداری و جداول کامپیوتری برای بهره‌برداری مطالب و اسناد در روش‌های پیمایشی از روش‌های مشاهده خبر پرسش‌نامه یا مصاحبه برای جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز استفاده می‌شود. جامعه آماری مورد مطالعه در این تحقیق: کلانشهر اهواز شامل نخبگان و مدیران حوزه شهری و برنامه‌ریزی شهری می‌باشند. روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی ساده می‌باشد. به‌منظور تعیین حجم نمونه از جدول تعیین حجم نمونه مورگان استفاده شده است. بر این اساس، تعداد ۵۰ نفر نمونه تعیین شده است. طیف پاسخگویی به صورت لیکرت در ۴ درجه خیلی کم (امتیاز ۱) تا خیلی زیاد (امتیاز ۴) تعیین گردیده است.

محدوده مورد مطالعه

محدوده مورد مطالعه شهر اهواز، مرکز استان خوزستان است و با مساحت ۲۲۰ کیلومترمربع دومین شهر وسیع ایران پس از تهران است. شهر اهواز از سمت شمال به شهرهای شیبان، ویس، ملاثانی، دزفول و شوش، از شرق به شهرستان رامهرمز، از غرب به شهر حمیدیه و دشت آزادگان و از سمت جنوب به شهرهای شادگان، بندر ماهشهر، خرمشهر و آبادان محدود می‌گردد. این شهر دارای هشت منطقه شهرداری است که هر یک دارای سه یا چهار ناحیه است. بر اساس آمار سال ۱۳۹۵ شهر اهواز دارای ۱۱۸۴۷۸۸ نفر جمعیت بوده است. استان خوزستان از جهت شمال به استان لرستان، و از شمال شرقی به استان چهارمحال و بختیاری، از جنوب شرقی به استان‌های کهگیلویه و بویراحمد و بوشهر، و از جنوب به خلیج فارس، از غرب به کشور عراق و از شمال غربی به استان ایلام محدود می‌گردد. طول مرزی استان خوزستان با کشور عراق ۴۲۰ کیلومتر و با خلیج فارس ۲۱۰ کیلومتر است. شهر اهواز (مرکز استان) تقریباً در مرکز جغرافیایی استان واقع شده است و تا تهران ۸۷۴ کیلومتر فاصله دارد.

در بررسی سوابق تغییرات تقسیمات کشوری که ایران در سال ۱۳۸۵ ش به ۴ ایالت آذربایجان، کرمان و بلوچستان، فارس و بندار و خراسان و سیستان و ۱۲ ولایت استرآباد، مازندران، گیلان، زنجان، کردستان، لرستان، کرمانشاهان، همدان، اصفهان، یزد، عراق عجم و خوزستان تقسیم شده است. استان خوزستان جزو ولایات دوازده‌گانه قرار گرفت و در قانون تقسیمات کشوری مصوب سال ۱۳۱۶ به‌عنوان استان ششم شامل شهرهای اهواز، خرمشهر، آبادان، دشت میشان، بهبهان، دزفول، بروجرد، خرم‌آباد و گلپایگان بود. در سال ۱۳۶۲ ش استان خوزستان شامل شهرستان‌های آبادان، اندیمشک، اهواز، ایذه، بندر ماهشهر، بهبهان، خرمشهر، دزفول و دشت آزادگان (میشان)، رامهرمز، شادگان، شوشتر و مسجدسلیمان می‌شد و در حال حاضر طبق آخرین تقسیمات دارای ۱۸ شهرستان، ۴۲ بخش و ۱۱۹ دهستان می‌باشد.



شکل ۲- محدوده مورد مطالعه منبع: نگارندگان

بحث و یافته‌های تحقیق

به‌منظور درک ارتباط متغیرهای مدیریت شهری و سیاست‌گذاری عمومی و همچنین اختلاف میانگین متغیرها اقدام به سنجش میزان ارتباط و سطح معناداری متغیرهای مستقل و وابسته، به صورت جداگانه و سپس به سنجش وابستگی هر دو متغیر نسبت به هم شد. بدین منظور

باتوجه به فاصله‌ای و نسبی بودن متغیرها از برای سنجش اختلاف استاندارد از روش آزمون تی یک‌متغیره (T) و رابطه بین متغیرها از آزمون پیرسون استفاده شد.

جدول ۱- نتایج آزمون T برای متغیرهای سیاست‌گذاری عمومی

مؤلفه‌ها	T مقدار	درجه آزادی	سطح معناداری	اختلاف میانگین	اختلاف میانگین در	
					سطح اطمینان ۹۵ درصد	پایین‌تر
حکمروایی	۱۱,۵۹	۴۹	۰,۰۰۱	۱۲,۶۴	۱۰,۴۹	۱۷۴,۷۹
اجرایی	۲۳,۴۹	۴۹	۰,۰۰۴	۲۱,۹۱	۲۰,۷۳	۲۳,۷۶
اجتماعی	۳۱,۸۹	۴۹	۰,۰۰۲	۲۸,۴۹	۲۶,۶۴	۳۰,۲۵
قانونی	۲۸,۶۱	۴۹	۰,۰۰۱	۲۶,۷۴	۲۴۹	۲۸,۵۹
نهادی	۳۰,۰۱	۴۹	۰,۰۰۰	۲۵,۶۰	۲۳,۹۲	۲۷۲۹

لذا باتوجه به تبیین صورت‌گرفته در آزمون T می‌توان گفت که چالش اساسی سیاست‌گذاری عمومی بیشتر متوجه تفرق‌های مدیریت شهری است که با ضعف قانونی، خوانایی، قانون‌مداری منجر به ناکارآمدی الگوهای ساماندهی شده است. در این بین سهم حضور تفرق اجتماعی و نهادی بیشتر از همه به چشم می‌خورد.

جدول ۲- نتایج آزمون T مؤلفه مدیریت یکپارچه شهری

مقدار T	درجه آزادی	سطح معناداری	اختلاف میانگین	اختلاف میانگین در	
				سطح اطمینان ۹۵ درصد	پایین‌تر
۲۱,۴۴	۴۹	۰	۴۰,۱۷۱	۳۶,۱۰۳	۴۴,۲۳۵

تبیین ارتباط و همبستگی متغیرهای سیاست‌گذاری عمومی

یکی از ابزارهای مناسب جهت تحلیل متغیرها، ضریب همبستگی پیرسون است که در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته است. ضریب همبستگی از روش‌های پرکاربرد جهت تعیین میزان رابطه بین دو متغیر محسوب گردیده و با علامت T نشان داده می‌شود. جدول ۳ همبستگی را میان مؤلفه‌های مدیریت شهری و سیاست‌گذاری عمومی که از جمع مؤلفه‌های مزبور به هر متغیر است را نشان می‌دهد، ارزیابی‌ها باتوجه به جدول ۳ نشان می‌دهد که بین مؤلفه‌های مدیریتی همبستگی مثبت وجود دارد. به این معنا با افزایش هر مؤلفه، مؤلفه دیگری نیز افزایش می‌یابد و با کاهش یکی، دیگری نیز کاهش می‌یابد. باتوجه به جدول ۳ ملاحظه می‌شود که بین مؤلفه‌های قانونی و اجتماعی با نمره ۰,۵۹۳، بیشتری رابطه وجود دارد و کمترین رابطه مربوط به مؤلفه‌های نهادی و حکمروایی است.

جدول ۳- همبستگی مؤلفه‌های سیاست‌گذاری عمومی

مؤلفه‌ها	حکمروایی	اجرایی	اجتماعی	قانونی	نهادی
حکمروایی	Pearson Correlation	۱	۰,۴۲۸	۰,۲۳۸	۰,۹۷
	Sig. (2-tailed)	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۱	۰,۱۷۲
اجرایی	Pearson Correlation	۰,۴۲۸	۱	۰,۴۷۱	۰,۳۷۱
	Sig. (2-tailed)	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰
اجتماعی	Pearson Correlation	۰,۲۳۸	۰,۴۷۱	۱	۰,۵۹۳
	Sig. (2-tailed)	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰
قانونی	Pearson Correlation	۰,۲۳۸	۰,۳۹۶	۰,۵۹۳	۱

مؤلفه‌ها		حکمرایی	اجرائی	اجتماعی	قانونی	نهادی
Sig. (2-tailed)		۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰
Pearson Correlation		۰.۹۷	۰.۳۷۱	۰.۳۸۶	۰.۳۳۹	۱
Sig. (2-tailed)		۰.۱۷۲	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰

برای تعیین متغیرهای مؤثر سیاست‌گذاری عمومی در مدیریت شهری از تحلیل رگرسیون چندگانه و برای ورودی متغیرها به رگرسیون از مدل (Enter) استفاده شده است. رگرسیون نشان می‌دهد که حدود ۹۸ درصد واریانس سیاست‌گذاری عمومی را متغیرهای ۵ گانه تحقیق تبیین می‌کنند. ابتدا خلاصه‌ای از نمای کلی مدل در جدول ۷ ارائه شده است.

برای بررسی آثار مؤلفه‌های تحقیق بر ارزیابی سیاست‌گذاری عمومی با استفاده از رگرسیون چندگانه ابتدا به منظور بررسی معنادار بودن رگرسیون از تحلیل واریانس به منظور قطعیت وجود رابطه خطی استفاده شد. نتایج در جدول شماره ۴ نشان داد که حداقل یک رابطه خطی بین متغیرهای مستقل و وابسته وجود دارد ($f = ۸۱,۱۷۶$ ، $P < ۰,۰۰۱$) (جدول شماره ۴).

جدول ۴- خلاصه‌ای از نمای کلی مدل رگرسیون چندگانه

رگرسیون	ضریب همبستگی	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	سطح خطای معیار تعیین
مدل اینتر	۰,۹۹۰	۰,۹۸۰	۰,۹۶۸	۶,۲۱

جدول ۵- تحلیل واریانس رگرسیون به منظور قطعیت وجود رابطه بین مؤلفه‌ها

توضیحات	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره f	معناداری
بین گروهی	۵۶۸۷۸,۹۷	۲۶	۳۱۵۹,۹۴	۸۱,۷۶	۰,۰۰۱
درون گروهی	۱۱۵۹,۴۶	۲۳	۳۸,۶۵		
کل	۵۸۰۳۸,۴۳	۴۹			

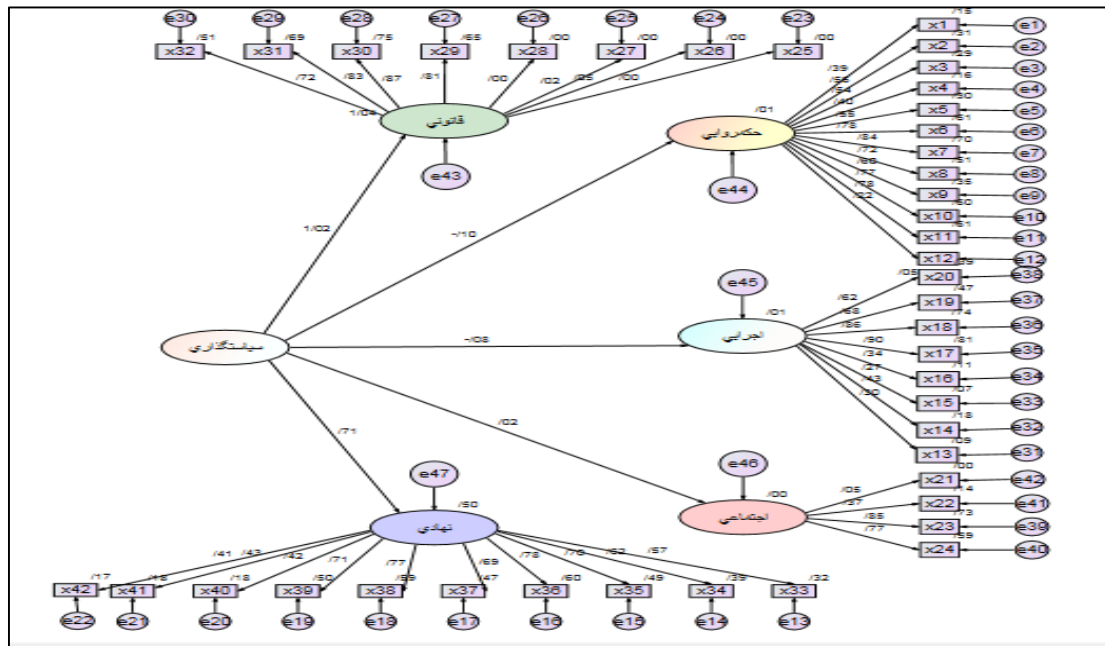
جدول ۶- متغیرهای وارد شده به معادله رگرسیون برای تبیین سیاست‌گذاری عمومی

متغیرها	ضرایب غیراستاندارد B	خطای استاندارد	ضرایب استاندارد B	آماره T	سطح معناداری
ثابت Constant	-۳۶,۵۷۲	۶,۴۹۱	-	-۵,۶۳۴	۰,۰۰۱
حکمرایی	۲,۴۴۹	۱,۵۲۵	۰,۷۰	-۱,۶۰۶	۰,۱۱۹
اجرائی	۲,۹۹۵	۱,۲۳۸	۰,۹۲	۲,۴۱۹	۰,۰۲۲
اجتماعی	۱,۲۹۱	۱,۳۳۷	۰,۳۸	۰,۹۶۶	۰,۰۴۲
قانونی	۴,۰۶۱	۱,۵۳۱	۰,۱۰۳	۲,۶۵۲	۰,۰۱۳
نهادی	۰,۸۵	۱,۳۹۵	۰,۲۸	۰,۶۱۰	۰,۵۴۷

برای ارزیابی برازندگی الگوی معادلات ساختاری از چند شاخص استفاده می‌شود. یک شاخص مورد استفاده، شاخص مجذور کای (X^2) است که یک شاخص برازندگی مطلق مدل به حساب می‌آید و هر چه از صفر بزرگتر باشد برازندگی مدل کمتر است. برای مدل‌های با N بزرگ‌تر، مجذور کای (X^2) تقریباً همیشه از نظر آماری معنادار است و این موجب می‌شود که آماره مجذور کای (X^2) تقریباً همیشه مدل را رد کند. از آنجا که مجذور کای نسبت به اندازه نمونه بسیار حساس است، بسیاری از پژوهشگران مجذور کای را نسبت به درجه آزادی آن، یعنی مجذور کای نسبی می‌سنجند. نسبت این شاخص اثر اندازه نمونه را بر مدل مجذور کای به حداقل می‌رساند.

در شکل ۳ اعداد روی مسیرها، وزن‌های مسیر یا بتا هستند و اعداد روی مستطیل‌ها، میزان واریانس تبیین شده هستند. بر اساس محاسبات انجام‌یافته میزان وزن مؤلفه‌های اجتماعی ۰,۷۷۸، نهادی ۰,۱۳۶، حکمرایی، ۰,۳۱۰، اجرائی ۰,۳۶۹ و قانونی ۱ می‌باشد. نسبت کای اسکوتر به درجه آزادی ۳,۵۳۱ است که دلالت بر مطلوب بودن مدل است. ریشه میانگین مجذور خطای برآورد ۰,۱۱۳ است که حاکی از قابل قبول بودن مدل است. شاخص نیکویی برازش ۰,۵۶۱، شاخص نیکویی برازش اصلاح شده ۰,۵۱۳، شاخص برازش اصلاح شده ۰,۴۷۲ است که نشان می‌دهد این مدل نسبت به عدم وجود آن برازندگی بهتری دارد. شاخص توکر - لوئیس با نمره ۰,۵۲۴ شاخص برازندگی هنجار شده مستلزم تجدیدنظر است. در نهایت با توجه به مطالب بالا می‌توان نتیجه گرفت که مدل اندازه‌گیری

(متغیرهای مشاهده شده) از برازش خوبی برخوردار هستند و به این معنی است که متغیرهای آشکار به خوبی می‌توانند متغیرهای پنهان را اندازه‌گیری کنند.



شکل ۳- حل استاندارد شده مدل

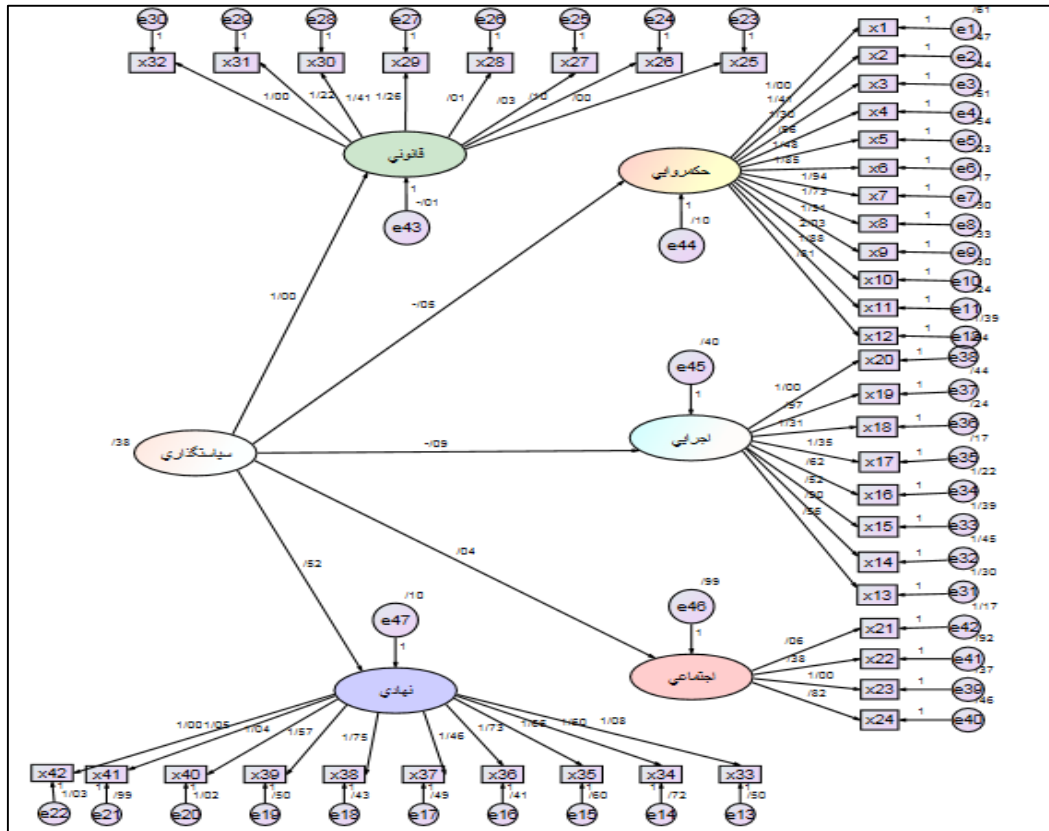
جدول ۷- نتایج شاخص‌های برازش مدل‌های تحلیل عاملی مرتبه اول

نوع شاخص	معیار برازش مدل	مقدار	حد قابل قبول	نتیجه
شاخص‌های مطلق (برازندگی مدل)	کای اسکوتر (CMIN)	۲۸۷۴,۱۲۶		
	درجه آزادی (DF)	۸۱۴		
	سطح معناداری (P)	۰	کمتر از ۰/۰۵	قابل قبول
شاخص‌های نسبی	نسبت کای اسکوتر به درجه آزادی (CMIN/DF)	۳,۵۳۱	بین ۱ تا ۵	قابل قبول
	ریشه میانگین مجذورات خطای برآورد (RMSEA)	۰,۰۱۳	۰/۱ به پایین	قابل قبول
	شاخص نیکویی برازش (GFI)	۰,۹۶۱	۰/۹ به بالا	قابل قبول
	شاخص نیکویی برازش اصلاح شده (AGFI)	۰,۹۵۰	۰/۹ به بالا	قابل قبول
	شاخص برازش اصلاح شده (NFI)	۰,۹۱۳	نزدیک به یک	قابل قبول
	شاخص توکر - لوئیس (Stolle)	۰,۹۲۴	۰/۹ به بالا	قابل قبول
	شاخص برازندگی فزاینده (IFI)	۰,۹۵۵	۰/۹ به بالا	قابل قبول
	شاخص برازندگی تطبیقی (CFI)	۰,۹۵۰	۰/۹ به بالا	قابل قبول
	شاخص برازش نسبی (RFI)	۰,۷۴۲	۰/۶ به بالا	قابل قبول
	شاخص برازش تطبیقی مقتصد (PCFI)	۰,۷۲۰	۰/۶ به بالا	قابل قبول
	شاخص برازش هنجار شده مقتصد (PNFI)	۰,۷۴۶	۰/۶ به بالا	قابل قبول

جدول ۸- بار عاملی استاندارد شده و سطح معناداری آزمون بین سؤال‌ها و متغیرهای مکنون

علامت	متغیر مکنون	برآورد	خطای استاندارد	مقدار بحرانی	سطح معناداری	علامت	متغیر مکنون	برآورد	خطای استاندارد	مقدار بحرانی	سطح معناداری
	حکروایی	۱				X25					
x2		۱,۴۰۹	۰,۲۹۷	۴,۷۴۷	***	X26	***	۴,۷۴۷	۰,۲۹۷	۱,۴۰۹	***
x3		۱,۳۰۴	۰,۲۷۹	۴,۶۷۸	***	X27	***	۴,۶۷۸	۰,۲۷۹	۱,۳۰۴	***
x4		۰,۹۵۸	۰,۲۳۷	۴,۰۴۲	***	X28	***	۴,۰۴۲	۰,۲۳۷	۰,۹۵۸	***
x5		۱,۴۷۹	۰,۳۱۴	۴,۷۱۶	***	X29	***	۴,۷۱۶	۰,۳۱۴	۱,۴۷۹	***

علامت	متغیر مکنون	برآورد	خطای استاندارد	مقدار بحرانی	سطح معناداری	علامت	متغیر مکنون	برآورد	خطای استاندارد	مقدار بحرانی	سطح معناداری
x6	نهادی	۱,۲۲۴	۰,۱۱۱	۱۰,۹۸۹	***	X30	اجرائی	۱,۸۴۸	۰,۲۴۹	۵,۳۰۱	***
x7		۱			***	X31		۱,۹۴۴	۰,۲۶۱	۵,۳۸۹	***
x8		۰,۱۰۳	۰,۱۴۷	۰,۷۰۴	***	X32		۱,۷۳۳	۰,۲۳۵	۵,۱۷۹	***
x9		۱,۰۷۸	۰,۲۱۷	۴,۹۶۳	***	X33		۱,۳۱۳	۰,۲۶۹	۴,۸۷۵	***
x10		۱,۴۹۶	۰,۲۹۰	۵,۱۵۲	***	X34		۲,۰۳۱	۰,۳۸۴	۵,۲۸۶	***
x11		۱,۶۵۵	۰,۳۰۹	۵,۳۶۴	***	X35		۱,۸۷۷	۰,۳۵۴	۵,۲۹۸	***
x12		۱,۷۳۲	۰,۳۱۲	۵,۵۴۴	***	X36		۰,۸۰۸	۰,۳۰۶	۲,۶۴۱	۰,۰۰۸
x13		۱,۴۶۳	۰,۲۷۴	۵,۳۴۲	***	X37		۰,۵۶۴	۰,۱۴۵	۳,۸۹۴	***
x14		۱,۷۴۶	۰,۳۱۶	۵,۵۳۱	***	X38		۰,۸۹۹	۰,۱۶۶	۵,۴۲۴	***
x15		۱,۵۷۳	۰,۲۹۲	۵,۳۹۵	***	X39		۰,۵۲۳	۰,۱۴۷	۳,۵۴۸	***
x16		۱,۰۷۸	۰,۲۴۳	۴,۲۷۸	***	X40		۰,۶۲۱	۰,۱۴۳	۴,۳۴۴	***
x17		۱,۰۴۶	۰,۲۴۲	۴,۳۱۴	***	X41		۱,۳۵۴	۰,۱۴۰	۹,۶۴۴	***
x18	۱			***	X42	۱,۳۱۰	۰,۱۳۹	۹,۴۴۸	***		
x19								۸,۰۳۷	۰,۱۲۱	۰,۹۷۲	***
x20	اجرائی							۱			
x21	اجتماعی					۰,۵۱۳	۰,۶۵۴	۰,۰۸۶	۰,۵۶		
x22						***	۴,۲۰۱	۰,۰۹۱	۰,۳۸۳		
x23						***	۱		۱		
x24						***	۵,۱	۰,۱۶۲	۰,۸۲۵		



شکل ۴- مدل غیراستاندارد

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

نتایج حاصل از آزمون T برای مؤلفه‌ها نشان می‌دهد که اختلاف میانگین مؤلفه‌ها در حد پایین و بالا مثبت بوده که مقدار میانگین به‌دست‌آمده از مقدار آزمون بزرگ‌تر می‌باشد؛ بنابراین تفاوت میانگین مؤلفه‌ها معنی‌دار می‌باشد. بطوریکه سطح معناداری (Pvalue) به‌دست‌آمده در تمام مؤلفه‌های برابر با ۰/۰۰۰ می‌باشد. این سطح معناداری نشان از تفاوت میانگین به‌دست‌آمده می‌باشد؛ بنابراین اختلاف میانگین مؤلفه‌ها با میانگین استاندارد باتوجه‌به سطح معناداری به‌دست‌آمده معنی‌دار می‌باشد.

باتوجه‌به آزمون T می‌توان نتایج زیر را استخراج نمود:

- در مؤلفه حکمروایی اختلاف میانگین پایین‌تر می‌باشد. این بدین معنا است که این مؤلفه از حد مطلوب برخوردار می‌باشد.
- سطح معناداری به‌دست‌آمده نشان می‌دهد که میانگین به‌دست‌آمده از میانگین مطلوب پایین‌تر بوده و مدیریت شهری در وضعیت مطلوبی نمی‌باشد و این از دلایل عمده نهادها و بازیگران در مدیریت شهری می‌تواند محسوب شود.
- در پرسش نامه میان مؤلفه‌های مدیریت شهری و سیاست‌گذاری عمومی دو متغیر حضور اجتماعی و نهادی که باتوجه‌به مدل مفهومی از اصول اساسی سیاست‌گذاری عمومی در اولویت آن است اختلاف میانگین و مقدار T بیشتری را در مقایسه با سایر مؤلفه‌ها دارد. این امر نشان از ضعف سیستم مدیریت شهری در فرایند تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی در مدیریت شهری برای سیاست‌گذاری عمومی است. سهم این دو مؤلفه بیشتر به چشم می‌خورد.
- متغیرهای اجتماعی، مشارکت و شفافیت وضعیت نامطلوبی داشته و سهم کمتری را در مدیریت فعلی شهری داشته‌اند. این در حالی است که مطابق مدل مفهومی تشریح شده مؤلفه حکمروایی مطلوب شهری در فرایند سیاست‌گذاری عمومی به‌عنوان اهرم توسعه محسوب می‌شوند چراکه حکمروایی و هم‌افزایی از پیش‌شرط‌های مدیریت شهری می‌باشد.
- در مورد مقایسه متغیرها در پیش‌گویی معادله رگرسیون باید از مقادیر Beta استفاده کرد. بزرگ‌بودن مقدار Beta نشان‌دهنده اهمیت نسبی و نقش آن در پیش‌گویی مدل است؛ بنابراین از جدول ۶ می‌توان استنباط کرد که مؤلفه‌های اجرایی و اجتماعی به‌مراتب سهم بیشتری در مقایسه با سایر متغیرها در پیش‌گویی متغیر وابسته دارند، به‌گونه‌ای که یک واحد تغییر در انحراف معیار اجرایی، اجتماعی و قانونی، باعث می‌شود تا انحراف معیار متغیر وابسته (سیاست‌گذاری عمومی) به‌اندازه ۹۲، ۳۸ و ۱۰ درصد تغییر کند.
- از مدل اندازه‌گیری ضرایب استاندارد شده می‌توان این برداشت را نمود که بین متغیرهای مکنون مربوطه و متغیرهای متناظر با آنها، همبستگی معناداری وجود دارد یا خیر. ضرایب استاندارد شده، در واقع بیانگر ضرایب مسیر یا بارهای عاملی استاندارد شده بین عامل‌ها و نشانگرها می‌باشد. برای داشتن روایی باید بین ابعاد و مؤلفه و بین مؤلفه و متغیر، همبستگی معناداری وجود داشته باشد. در صورتی که بار عاملی استاندارد شده بالاتر از ۰/۴ باشد، می‌توان گفت سؤال‌ها موردنظر از قدرت تبیین خوبی برخوردار است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود برای کلیه سؤال‌ها مربوط به متغیرهای مدل دارای بار عاملی بالای ۰/۴ می‌باشد.
- مقادیر بحرانی CR معنادار بودن هر یک از پارامترهای را نشان می‌دهد و چنانچه مقدار CR بزرگ‌تر از قدرمطلق عدد ۱/۹۶ باشد، پارامترهای مدل معنادار هستند. باتوجه‌به اینکه تمامی اعداد معناداری کلیه پارامترهای مدل از عدد ۱/۹۶ بزرگ‌تر است همچنین سطح معناداری تمامی سؤال‌ها پرسش‌نامه کمتر از ۰,۰۵ محاسبه شده است می‌توان روایی سازه‌های اندازه‌گیری متغیرهای مربوطه در سطح معناداری ۰/۰۵ تأیید می‌شود.

ملاحظات اخلاقی:

پیروی از اصول اخلاق پژوهش: در مطالعه حاضر فرم‌های رضایت نامه آگاهانه توسط تمامی آزمودنی‌ها تکمیل شد.

حامی مالی: هزینه‌های مطالعه حاضر توسط نویسندگان تأمین شد.

تعارض منافع: بنابر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

References

- 1- Abbazadaeh, M. ..., & Moghtadaei, L. (2009). The Sociological Study of Social Capital impact on knowledge Creation. *Iranian Journal of Sociology*, 10(1), 3-28. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17351901.1388.10.1.1.3> [In Persian].
- 2- Babaoğlu, C., & Kulaç, O. (2021). The Current State of Public Policy Studies and Field in Turkey. In *Handbook of Research on Global Challenges for Improving Public Services and Government Operations* (pp. 1-12): IGI Global.
- 3- Bolong, L. (2003). Improving the quality of public policy-making in China: Problems and prospects. *Public administration quarterly*, 125-141. <https://www.jstor.org/stable/41288192>
- 4- Campbell, J.E. (2010). Have Metropolitan Planning Organizations improved regional policy making? The cases of Kansas City and St. Louis.
- 5- Dror, Y. (2017). *Public policy making reexamined*: Routledge.
- 6- Ehrenberg, R. G., & Smith, R. S. (2016). *Modern labor economics: Theory and public policy*: Routledge.
- 7- Esmailzadeh, H. (2001). Good Governance and obligating of human rights contents; Basis of urban sustainable management. *Urban Management Studies*, 3(5). [In Persian].
- 8- Eyvazi, M.R., Salehi, M., Marzban (2018). A Search for Good Governance: Towards the Sustainable Governance Model. *Strategy*, 26(85). <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.10283102.1396.26.4.3.6> [In Persian].
- 9- Fazli, D. A. R., et al. (2015). "Theoretical basis of good governance in the modern rural management." *Urban Management* 14(38): 43-54. [In Persian].
- 10- Ghasemi, A., et al. (2020). "Good urban governance as the referential of urban policy: analysis of the content of the fifth and sixth development plans the Islamic Republic of Iran." *Majlis and Rahbord* 27(101): 195-221 [In Persian].
- 11- Hill, M., & Hupe, P. (2014). *Implementing public policy: An introduction to the study of operational governance*: Sage.
- 12- Javadzadeh, H., & Alavi, A. (2016). Comparative survey on the role of social capital in community sustainability in the new and old contexts (case: The Narmak and Yosefabad Communities). , 7(24), 83-104. [In Persian].
- 13- Jenkins-Smith, H. C., & Sabatier, P. A. (1993). *The study of public policy processes*: Jones and Barlett Publishers, Inc. Sudbury, MA.
- 14- Kargamani, A., Kordanaij, A., Khodadad Hosseini, S., & Mousavi Shafaei, S. (2014). Measuring good urban governance for global cities. *Management Research in Iran*, 19(1), [In Persian].
- 15- Khaliji, M. (2021). Pathology of metropolitan areas with emphasis on participatory governance: A case study on Tehran Metropolis. *Urban Structure and Function Studies*, 8(29), 7-26. doi: 10.22080/usfs.2021.3440
- 16- khaliji, M., & Rezaihajideh, S. (2023). Problems and challenges of the elderly in urban spaces: a case study of Tehran's 13th district. , 14(54), 153-168. doi: 10.30495/jupm.2021.28031.3885 [In Persian].
- 17- Parsons, W., & Santoso, T. W. B. (2021). Public policy: pengantar teori dan praktik analisis kebijakan. In: -.
- 18- Peters, B. G., & Pierre, J. (2006). *Handbook of public policy*.
- 19- Pourahmad, A. (2014). The assessment factors in improving urban services by VIKOR (case study Bonab). *Spatial Planning*, 4(2), 1-16.
- 20- Rahmani Fazli, A., Sadeghi, M., & Alipourian, J. (2014). Theoretical foundations of good governance in the modern rural management process. *Urban Management*, 14(38). [In Persian].



Research Paper

A Set of Effective Factors in Creativity (Competitive Advantages and Existing Capacities) in Order to Achieve Urban Branding (Case Study: Damghan City)

Mostafa Fouadian: PhD Student, Department of Geography and Urban Planning, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran.

Zainab Karkehabadi * Associate Professor, Department of Geography and Urban Planning, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran.

Saeed Kamyabi: Associate Professor, Department of Geography, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran.

ARTICLE INFO

Received: 2021/09/29

Accepted: 2021/11/07

PP: 79-92

Use your device to scan
and read the article
online



Keywords: Creativity, Competitive Advantages, Existing Capacities, Urban Branding, Damghan City

Abstract

In a new approach to the city, the creative city has been proposed as a strategic method in the field of thinking, planning and implementing urban plans. Due to the profound changes that are taking place in the urban environment, urban creativity is a vital factor in solving many of the city's problems. In this regard, the purpose of the present study; recognizing the set of effective factors in creativity (competitive advantages and existing capacities) in order to achieve urban branding in Damghan. The approach governing the research space is qualitative and the type of research is applied and in terms of implementation is survey type (observation and interview). The statistical population of the present study includes (all senior managers of the municipality, faculty members of the Department of Geography, Art and Urban Planning, city councils and people with experience in the field of urban management) who were selected using the Delphi method 17 people as a sample size. For data analysis, the method of Grand Theory (Foundation Data Theory) has been used. From the results of interviews with experts to examine the existing capacities and competitive advantages using the grounded theory method, 42 concepts and 7 categories (Imagery, strategic and comprehensive document and planning, identifying the value of competitive advantages and existing capacities, infrastructure development, innovation, urban regeneration, integrated urban management) were extracted.

Citation: Fouadian, M., Karkehabadi, Z., Kamyabi, S. (2024). A set of effective factors in creativity (competitive advantages and existing capacities) in order to achieve urban branding (Case study: Damghan city). *Journal of Research and Urban Planning*, 15(57), 79-92.

DOI: 10.30495/jupm.2021.29069.4004

Extended Abstract

Introduction

In a new approach to the city, the creative city has been proposed as a strategic method in the field of thinking, planning and implementing urban plans. Due to the profound changes that are taking place in the urban environment, urban creativity is a vital factor in solving many of the city's problems. The idea of a creative city is a new and important topic in the field of urban studies and planning, especially urban management, and emphasizes on improving the living environment and improving the quality of life of citizens. Among the cities of Iran, Damghan is one of the important cities (Semnan province), which has a high potential for tourism development, especially historical and cultural. The city of Damghan has somehow shaped or produced a symbol or symbols that express the function and identity of the city during its historical ups and downs. Damghan is a historical, cultural and artistic city, or in other words, they are used today in the discourse of urban studies, it is a creative city and has its own brand, a brand that recognizes the city of Damghan. Therefore, it is necessary, due to the lack of attention to the potentials of the region (including economic, cultural, tourism), which is a reason that, this city lacks a unique and strong pattern. To be able to bring economic and socio-cultural development. Therefore, recognizing the set of effective factors in creativity in order to achieve urban branding can contribute to the comprehensive development of Damghan and create a sustainable brand.

Methodology

The approach governing the research space is qualitative and the type of research is applied and in terms of implementation is survey type (observation and interview). The statistical population of the present study includes (all senior managers of the municipality, faculty members of the Department of Geography, Art and Urban Planning, city councils and people with experience in the field of urban management). Using the Delphi method, 17 people were selected as the sample size.

Results and discussion

In order to evaluate the creativity of existing capacities and competitive advantages, using the method of grounded theory and interviews with experts, experts were reviewed and conducted. Creativity strategies of existing capacities and competitive advantages amounted to 42 concepts, which in total categories of Imagery, documenting and comprehensive strategic plan, identifying the value of competitive advantages and existing capacities, infrastructure development, innovation, urban regeneration, Integrated urban management) was reduced, and finally the final core category of this part of the research, including (creative strategies for existing capacities and competitive advantages) was extracted. According to the obtained results, Damghan city is considered as one of the unknown cities by many Iranian and international people despite its competitive capacities and advantages. Therefore, for the creativity of these capacities and to identify each of the competitive advantages in this city, it is better to design logos and all names with the identity of each historical, natural, etc. place by registering them. It should also be mentioned that Damghan is considered to be one of the oldest and most ancient Parthian cities in Iran, whose name was Hundred Doors in the past, and it is unique due to its ancient monuments and natural beauty. Ancient monuments such as: Toghrel Tower, Tarikhaneh Mosque, etc. are unknown by many people. By designing a logo for each of the attractions of this city, we can advance the tourism capacities of this city towards becoming creative.

Conclusion

If the urban management of Damghan seeks to attract investors and economic prosperity, as well as maintain the social and cultural status of the city and its citizens, it is inevitable to brand the city as a capital and an effective component in the market of urban competition in Damghan in the province, country, region and the world pays attention.



فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری


دوره ۱۵، شماره ۵۷، تابستان ۱۴۰۳
شاپا چاپی: ۵۲۲۹-۲۲۲۸ - شاپا الکترونیکی: ۳۸۴۵-۲۴۷۶
<https://jupm.marvdasht.iau.ir/>



مقاله پژوهشی

مجموعه عوامل موثر در خلاقیت (مزیت‌های رقابتی و ظرفیت‌های موجود) در راستای دستیابی به برندینگ شهری (مطالعه موردی: شهر دامغان)

مصطفی فوادیان: دانشجوی دکتری گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران.
زینب کرکه‌آبادی: ^۱ دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران.
سعید کامیابی: دانشیار گروه جغرافیا، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران.

چکیده	اطلاعات مقاله
<p>در رویکردی نوین به شهر، شهر خلاق به عنوان یک روش راهبردی در عرصه تفکر، برنامه‌ریزی و اجرای طرح‌های شهری مطرح شده است. با توجه به تغییرات بسیار عمیقی که در محیط شهر در حال وقوع است، خلاقیت شهری، یک عامل حیاتی در حل بسیاری از مسایل شهر به شمار می‌رود. در این راستا، هدف پژوهش حاضر؛ شناخت مجموعه عوامل موثر در خلاقیت (مزیت‌های رقابتی و ظرفیت‌های موجود) در راستای دستیابی به برندینگ شهری شهر دامغان می‌باشد. رویکرد حاکم بر فضای تحقیق کیفی و نوع تحقیق کاربردی است و بر حسب نحوه اجرا از نوع پیمایشی (مشاهده و مصاحبه) می‌باشد. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل (کلیه مدیران ارشد شهرداری، اعضای هیئت علمی گروه جغرافیا، هنر و شهرسازی، شوراهای شهر و افراد دارای تجربه در حوزه مدیریت شهری) می‌باشند که با استفاده از روش دلفی ۱۷ نفر به عنوان حجم نمونه، انتخاب شدند. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات، از روش گزند تئوری (نظریه داده بنیاد)، استفاده شده است. از نتایج مصاحبه با افراد متخصص و کارشناس جهت بررسی ظرفیت‌های موجود و مزیت‌های رقابتی با استفاده از روش تئوری زمینه‌ای، ۴۲ مفهوم و ۷ مقوله‌ی (تصویرسازی، تدوین سند و برنامه راهبردی و جامع، شناسایی ارزشمند بودن مزایای رقابتی و ظرفیت‌های موجود، توسعه زیرساخت‌ها، نوآوری، باززنده سازی شهری، مدیریت یکپارچه شهری)، استخراج شد.</p>	<p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۷/۰۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۸/۱۶ شماره صفحات: ۹۲-۷۹</p> <p>از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید</p>  <p>واژه‌های کلیدی: خلاقیت، مزیت‌های رقابتی، ظرفیت‌های موجود، برندینگ شهری، شهر دامغان</p>

استناد: فوادیان، مصطفی؛ کرکه‌آبادی، زینب؛ سعید کامیابی. (۱۴۰۲). مجموعه عوامل موثر در خلاقیت (مزیت‌های رقابتی و ظرفیت‌های موجود) در راستای دستیابی به برندینگ شهری (مطالعه موردی: شهر دامغان)، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۵(۵۷)، ۷۹-۹۲.
DOI: 10.30495/jupm.2021.29069.4004

مقدمه

امروزه شهرهای نام‌آور برای تثبیت جایگاه خود و ایجاد برندی پایدار، همواره در تلاش‌اند تا خود را به یکی از انگاره‌های جدید ربط دهند. یکی از این انگاره‌ها شهر خلاق است. شهرها با ملحق شدن به شبکه شهرهای خلاق در پی افزایش توان اقتصادی خود می‌باشند و برای نیل به این رشد اقتصادی به تدوین سیاست‌ها و استراتژی‌هایی دست‌زده‌اند که یکی از آن‌ها برندسازی شهری است، زیرا اصلی‌ترین رسالت برندینگ شهری کمک به رشد اقتصادی شهر است (Davodpour and Mahmoudiazar, 2019: 110). لذا شناخت مفاهیم، ابعاد و شاخص‌های شهر خلاق و شرایطی که یک شهر باید داشته باشد تا به عنوان شهری خلاق قلمداد گردد از اصول اولیه جهت برندسازی به شمار می‌رود (Ghorbani et al, 2013: 5). شهر خلاق و طراحی شهرهای خلاق از جدیدترین موضوعات در حوزه دانش طراحی شهری و معماری است و در سال ۱۹۸۰ زمانی که جهان آرام آرام به سمت تغییراتی گسترده می‌رفت ایده شهر خلاق ارائه گشت (Shafei Poryordshahi et al, 2016: 326). ایده شهر خلاق مبحثی جدید و مورد توجه در حوزه مطالعات و برنامه ریزی شهری و به ویژه مدیریت شهری بوده و به بهتر شدن محیط زندگی و ارتقای کیفیت زندگی شهروندان تاکید دارد (Oria and Marsousi, 2021: 1). در ایران سال ۱۳۹۴ اولین نماینده‌های ایران در شبکه شهرهای خلاق یونسکو ثبت شدند. اکنون ۲۴۶ شهر از کشورهای مختلفی در شبکه شهر خلاق جای دارند که از میان آنها چهار شهر ایرانی هستند (Foadiyan et al, 2021: 129). در میان شهرهای ایران، دامغان از شهرهای مهم (استان سمنان)، است که توان بالایی برای توسعه گردشگری به خصوص تاریخی و فرهنگی دارد. شهر دامغان به نوعی در فراز و نشیب تاریخی خود نماد یا نمادهایی را که بیان‌کننده کارکرد و هویت شهر است، شکل داده یا تولید کرده است. دامغان، شهر تاریخی، فرهنگی و هنری و یا به عبارتی که امروزه در گفتمان مطالعات شهری به کار می‌برند، شهر خلاق است و برند خاص خودش را دارد، برندی که شهر دامغان را به رسمیت می‌شناسند. لذا ضرورت دارد، به علت عدم توجه به پتانسیل‌های منطقه (اعم از اقتصادی، فرهنگی، گردشگری)، که دلیلی شده بر اینکه، این شهر فاقد الگوی منحصر به فرد و قوی باشد. تا بتواند توسعه اقتصادی و فرهنگی - اجتماعی را به همراه داشته باشد. لذا شناخت مجموعه عوامل موثر در خلاقیت (مزیت‌های رقابتی و ظرفیت‌های موجود) در راستای دستیابی به برندینگ شهری می‌تواند به توسعه همه‌جانبه شهر دامغان و ایجاد برندی پایدار کمک شایانی کند.

با توجه به موارد ذکر شده پرسش مطرح شده در این پژوهش بشرح زیر می‌باشد:

- چطور می‌توان مزیت‌های رقابتی و ظرفیت‌های موجود برندینگ در شهر دامغان را به سمت خلاقیت بیشتر ببریم؟ و چه تفسیری از آن‌ها وجود دارد؟

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

شکل گرفتن شبکه جهانی شده شهر و انگیزه رقابت مرتبط با آن در سالیان گذشته، همه شهرها را از بزرگ تا کوچک بر آن داشت تا نقش و جایگاه خود را از نظر جهانی، ملی و منطقه‌ای از نو ارزیابی و بازاندیشی کنند (Hajihoseini et al, 2014: 18). شهرها با باز اندیشی و تامل در فرصت‌ها و تهدیدهایشان در پی افزایش قدرت جذب و مطرح کردن خودشان هستند. در این بین برای بسیاری ایده شهر خلاق به شیوه‌ی نوینی برای نگاه کردن به توسعه شهر تبدیل شده است، زیرا در اصل به سرمایه‌های شهری به شیوه‌ای متفاوت می‌نگرد و حتی عده‌ای بحث از جنبش شهر خلاق می‌کنند (Short and Yung, 2007: 173). در شهر خلاق مسایل شهری به صورت خلاقانه و با تفکر جمعی صاحبان اصلی فضاهای شهری، یعنی شهروندان و صاحبان مشاغل، در کنار مدیران و برنامه‌ریزان شهری مورد بررسی قرار می‌گیرد (Winden et al, 2007: 5). از ویژگی‌های عمومی هر شهر خلاق این است که مکانی جذاب برای کار کردن و زندگی شهروندان خود (بخصوص نسل جوان)، مکانی جذاب برای گردشگران، توانمند در شکوفایی بخش‌های مختلف اقتصادی، همچنین مرکز جذب بنگاه‌های مختلف اقتصادی نو ظهور (خوشه‌ها و مراکز تحقیقاتی به ویژه در زمینه فناوری‌های برتر)، می‌باشد (Sarvar et al: 2016: 325). هدف شهر خلاق، مشتمل بر جذب نهادها، افراد و شرکت‌های خلاق در فعالیت‌های مرتبط با شهر و همچنین ایجاد زمینه درک شهر به عنوان یک پدیده خلاق است (Dadashpour mghadam and Valizadeh, 2020: 184). در همین زمینه، شهرها به منظور ماندگاری در بازار رقابتی جهان و تثبیت جایگاه خود در میان انبوه رقبا، برای ایجاد تصویر ذهنی جدید در حوزه شهر خلاق، به بازاریابی مکان و برندسازی روی آورده‌اند (Metaxas, 2010: 228). برند شهر به صورت روزافزونی به مثابه دارایی مهم در راستای توسعه شهر و همچنین ابزاری اثربخش به منظور تمایز، بهبود جایگاه و افزایش نفوذ و اعتبار شهر، انگاشته می‌شود (Ashworth, 2009: 520). ایجاد برند شهری به مثابه یک ابزار راهبردی جهت ایجاد مزیت رقابتی یک شهر، به یک کنش مرسوم تبدیل شده است تا از این طریق تاریخ، کیفیت محل، شیوه زندگی، و فرهنگ تبلیغ شود و فرصت، قدرت یا نفوذ شهر در محیط رقابتی افزایش یابد (Zhang & Zhao, 2009: 245). هر یک از شهرهای مهم جهان به فراخور ظرفیت، امکانات و فعالیت‌های خود از نوعی شهرت و آوازه مخصوص به خود برخوردارند که آن‌ها را از دیگر شهرها ممتاز

و متمایز می‌سازد. این شهرت و آوازه که از آن به برند شهری تعبیر می‌شود، آمیزه‌ای از هویت تاریخی، ویژگی‌های اجتماعی، نمادهای تمدنی، فعالیت‌های تجاری، امکانات رفاهی، تفریحی، مناسبات سیاسی و بین‌المللی هر شهر است که برآیند آن هویت برند شهری است. در این میان شهرهایی توانسته‌اند برندی در عرصه ارتباطات جهانی کسب کنند که با سرعت و سهولت بیشتری نزد افکار عمومی جهانی شناخته می‌شوند و توانسته‌اند در شبکه گسترده جهانی تاثیرگذاری بیشتری داشته باشند (Yousefi et al. 2016: 223). با برندسازی شهری، تاریخ، کیفیت محل، شیوه زندگی و فرهنگ به منظور ایجاد مزیت رقابتی تبلیغ می‌شود و جایگاه شهر به عنوان محلی برای اقامت، کسب و کار و یا مقاصد گردشگری تقویت می‌شود (Zenker & Braun, 2011: 45) و همچنین از طریق آن، فرصت، قدرت یا نفوذ شهر در محیط رقابتی افزایش می‌یابد (Zhang & Zhao, 2009: 81). ایجاد محیطی خلاق برای موفقیت اقتصادی شهرها حیاتی است.

لازمه این مهم، تنوع بخشیدن به فرصت‌های اشتغال و تفریح است، زیرا برای جذب سرمایه‌های انسانی و خلاق، شهرها و مناطق وابسته به آنها باید دارای ویژگی‌های خاص باشند. به این ترتیب به نظر می‌رسد ایجاد یک شهر خلاق نه تنها به توسعه یا پایداری اقتصادی شهر می‌انجامد، بلکه روند توسعه اقتصادی خود امری برای بسترسازی شهر خلاق است؛ اما این مهم دست یافتنی به نظر نمی‌رسد، مگر آن که برنامه‌ریزان شهری از ابتدا برای برندسازی شهر طرح و برنامه‌ای مدون در دست داشته باشند (Davodpour and Mahmoudiazar, 2019: 188). در رابطه با خلاقیت و نقش آن در ایجاد برندینگ شهری پژوهش‌های انجام شده که در ذیل به تعدادی از آنها که در راستای پژوهش می‌باشند، اشاره خواهد شد. فوادیان و همکاران (۱۴۰۰)، در پژوهشی به تحلیل جایگاه شاخص‌های شهر خلاق در راستای برندسازی و دستیابی به توسعه پایدار شهری (مورد مطالعه: شهر دامغان)، پرداخته‌اند. نتایج نشان‌دهنده جایگاه کم شاخص‌های شهر خلاق در جهت برندسازی شهر دامغان می‌باشد (Foadiyan et al, 2021). اوربا و مرصوصی (۱۴۰۰)، در پژوهشی به تحلیل و سنجش مولفه‌های شهر خلاق در شهر تبریز، پرداخته‌اند. نتایج نشان داد که تمامی مولفه‌های شهر خلاق با میزان خلاقیت مناطق شهری تبریز همبستگی معنادار وجود دارد. در این بین دو متغیر زیرساخت‌های خلاقیت و طبقه خلاق دارای بیشترین همبستگی بودند (Oria and Marsousi, 2021). مجنونی توتاخانه (۱۳۹۹)، در پژوهشی به شناسایی و تحلیل پیشران‌های کلیدی مؤثر بر شکل‌گیری شهرهای خلاق میانه اندام با استفاده از آینده‌پژوهی (مطالعه موردی: شهر بناب)، پرداخته است. یافته‌ها نشان داد که وضعیت سیستم شهر خلاق در بناب ناپایدار است. همچنین ۱۴ پیشران کلیدی، بیشترین مقدار تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم بر خلاقیت شهری بناب داشتند که از این تعداد، شش پیشران مربوط به طبقه خلاق و سه پیشران مربوط به زیرساخت‌های خلاق بوده است (Majnoui-Toutakhane, 2020). مطلبیان و رحمانی (۱۳۹۹)، در پژوهشی به بررسی برنامه‌ریزی و رهبری خلاق در شهر ایرانی اسلامی و ارتباط آن با خلاقیت شهری، پرداخته‌اند. نتایج نشان داد که رهبری (مدیران) با پذیرش مسئولیت با کمک به مردم، برقراری عدالت، پاسخگویی، شفافیت در امور، تأمین رفاه و آسایش زندگی برای مردم و موارد دیگری از وظایف که همگی این موارد از مسائل اساسی در شکل‌گیری فضای خلاقیت شهری می‌باشد (Motalebian and Rahmani, 2020). داودپور و محمودی‌آذر (۱۳۹۸)، در پژوهشی به بررسی نقش برندسازی شهری در تحقق مفهوم شهر خلاق؛ (مورد مطالعه: ارومیه)، پرداخته‌اند. نتایج نشان داد که مناطق شهری از منظر مولفه‌های مذکور نشان می‌دهند که مناطق ۵ و ۱ نسبت به دیگر مناطق در وضعیت بهتری به سر می‌برند و با توجه به اینکه عنوان شهر خلاق مطرح می‌شود و نه مناطق شهری خلاق، لذا توصیه می‌گردد، مدیریت شهری در راستای توازن مناطق شهری و توزیع مناسب و عادلانه‌ی خدمات، زیرساخت‌ها و... به اتخاذ سیاست‌ها و استراتژی‌های مناسب اقدام نمایند (Davodpour and Mahmoudiazar, 2019). پورزکریا و همکاران، (۱۳۹۸)، در پژوهشی به بازخوانی رویکرد بازآفرینی فرهنگ - مینا در ساخت شهر خلاق (تدوین چارچوب تحلیلی بازآفرینی قطب خلاق و فرهنگی)، پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که، باوجود مخالفت‌ها و پیامدهای غیرمنتظره، راهکارهایی نظیر رونق اقتصاد فرهنگی، افزایش تسهیلات و ارتقای گردشگری خلاق به سرزندگی اجتماعی فضاهای عمومی و مشارکت شهروندان طبقه‌ی خلاق در توانمندسازی خودشان منجر خواهد شد (Pourzakarya et al, 2019). فتوحی و همکاران، (۱۳۹۵)، در پژوهشی به بررسی شهر خلاق و شاخص‌های شهر خلاق ایرانی، پرداخته‌اند. نتایج حاصل از نتایج دلفی در سه دوره، تولید ۴۹ شاخص برای شاخص شهر خلاق ایرانی توسط اعضای پانل بوده است. که از این ۴۹ شاخص، ۳۲ شاخص برگرفته از پژوهش‌های پیشین و ۱۷ شاخص بوسیله اعضای پانل ارائه شده بود (Fotoohi, 2017). پاوالوسی و سومیا (۲۰۲۱)، در پژوهشی به بررسی و برنامه‌ریزی برای چگونگی هوشمندسازی و خلاقیت شهر کوچی در هند پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که شهر کوچی ترکیبی منحصر به فرد از قومیت، فرهنگ، معماری و آشپزی به دلیل تأثیر تجارت از سراسر جهان و مناطق مختلف هند می‌باشد. بنابراین، شهر کوچی این پتانسیل را دارد که فعالیت‌های خلاقانه و دانش بنیان را تحت تاثیر قرار دهد (Paulose and Sowmia, 2021). لانگ خو (۲۰۲۰)، در پژوهشی با عنوان "به سوی یک شهر خلاق فراگیر: شهر تاریخی جورج تاون، پنانگ چقدر آماده است؟" شهر تاریخی جورج تاون، پنانگ، مالزی را بررسی می‌کند تا نحوه و راه تبدیل شدن به یک شهر خلاق را بررسی کند. یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که جورج تاون به دلیل چالش‌های اجتماعی-مکانی و زمانی که شهر با توجه رشد کالبدی با آن روبرو است، نمی‌تواند ویژگی یک شهر خلاق موفق را داشته باشد (LengKhoo, 2020).

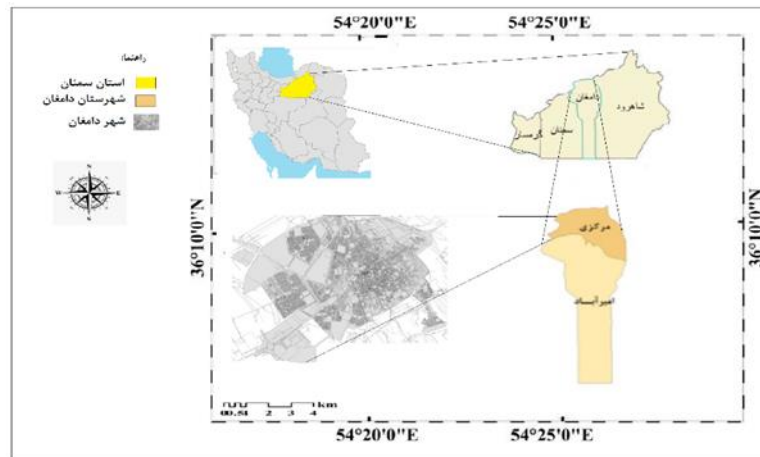
مارگاریدا و ماریو (۲۰۱۹)، در پژوهشی به صورت توصیفی به بررسی شاخص‌های شهر خلاق می‌پردازند. طبق نتایج پژوهش شاخص‌های شهر خلاق دو خوشه را شامل می‌شود: (۱) شهرهای خلاق و ارتباط آنها با طبقه و فرهنگ خلاق و (۲) خوشه‌ها و شبکه‌های خلاق تحلیل کرده‌اند در نهایت پیشنهادی کاربردی ارائه داده‌اند (Margarida and Mário, 2019). گروداچ (۲۰۱۷)، در پژوهش خود، سیاست‌های شکل‌دهی شهر خلاق را واکاوی کرد. او بیان می‌کند، مفهوم شهر خلاق، زبان سیاستی جدید و توجیهی برای پیوستن سیاست فرهنگی به برنامه‌های سیاست‌های شهری است و در سیاست توسعه شهری، این سیاست‌گذاری‌های فرهنگی نقش مهمی دارند (Grodach, 2017). لنگ و همکاران (۲۰۱۴)، در مقاله خود، خلاقیت در شهر جورج تاون را بررسی کردند. نتایج حاکی از آن است که راه روبه جلو برای دستیابی به اصول شهر خلاق تلاشی هماهنگ است که در آن سازمان‌های دولتی با رهبران جامعه، سازمان‌های غیر دولتی و سایر افراد دارای نفع همکاری می‌کنند (Leng et al, 2014).

مواد و روش تحقیق

رویکرد حاکم بر فضای تحقیق کیفی و نوع تحقیق کاربردی است و بر حسب نحوه اجرا از نوع پیمایشی (مشاهده و مصاحبه) می‌باشد. در تحقیق حاضر متناسب با هدف و سوال پژوهش جمع‌آوری اطلاعات به دو صورت انجام شده است: الف) مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای؛ (در این روش برای جمع‌آوری اطلاعات اولیه به کتابخانه‌ها، سازمانها، اداره‌ها و ارگان‌ها) استفاده شد. ب) تحقیقات میدانی: (مشاهده و مصاحبه). روش اصلی در تحقیقات کیفی مشاهده و مصاحبه می‌باشد (Fathi-Najafi and Latifnejad-Roudsari, 2016: 222). جامعه آماری شامل کلیه مدیران ارشد شهرداری، اعضای هیئت علمی گروه جغرافیا، هنر و شهرسازی، شوراهای شهر و افراد دارای تجربه در حوزه مدیریت شهری می‌باشند. روش نمونه‌گیری از جامعه مزبور با استفاده از روش دلفی است. حجم نمونه معمولاً در پژوهش‌های از نوعی کیفی کوچک و محدود است. نمونه‌گیری از صاحب‌نظران در این پژوهش تا زمانی ادامه پیدا خواهد کرد که فرایند اکتشاف و تجزیه و تحلیل به نقطه اشباع نظری برسد. اشباع نظری به این صورت خواهد بود که محقق با ظهور اکتشاف اولیه سعی خواهد کرد که اطلاعات بیشتری را در ادامه گردآوری کند تا ارتباط مقوله‌های اصلی با مقوله‌های دیگر وضوح و معنای بیشتری پیدا کند. این کار تا زمانی ادامه پیدا خواهد کرد که محقق احساس کند که صاحب‌نظران دیگر اطلاعات جدیدی ارائه نمی‌دهند. پس از آنکه مشخص گردید که هیچ‌گونه اطلاعات جدیدی در اختیار محقق قرار نمی‌گیرد، داده‌های حاصله در قالب مقولات اصلی و مقولات فرعی زیربنایی دسته بندی خواهند شد. در این پژوهش با ۱۷ نفر از کارشناسان و متخصصان در حوزه مطالعاتی اشباع نظری اطلاعات حاصل گردید. در نهایت برای تجزیه و تحلیل اطلاعات، از روش گردن تئوری (نظریه داده بنیاد)، استفاده شده است. روش گردن تئوری از همان ابتدا به سوی جزئیات متمرکز می‌شود (Charmaz, 2006: 27). گرداند تئوری یا نظریه داده بنیاد یک روش تحقیق کیفی است که برای نظریه‌پردازی پیرامون پدیده مورد مطالعه استفاده می‌شود. این روش زمانی استفاده می‌شود که ادبیات پژوهش پیرامون موضوع از غنای لازم برخوردار نباشد. همچنین هدف ارائه یک نظریه جدید است که تاکنون در جوامع پژوهشی مطرح نشده است. استراتژی نظریه داده بنیاد زمینه بنیان از نوعی رویکرد استقرایی بهره می‌گیرد. یعنی روند شکل‌گیری نظریه در این استراتژی حرکت از جزء به کل است. این روش یک سلسله رویه‌های سیستماتیک را به کار می‌گیرد تا نظریه‌ای مبتنی بر استقرا درباره پدیده مورد نظر ایجاد کند. یافته‌های تحقیق دربرگیرنده تنظیم نظری واقعیت تحت بررسی است نه یک سلسله ارقام یا مجموعه‌ای از مطالب که به یکدیگر وصل شده باشند. هدف نظریه‌پردازی زمینه بنیان ساختن و پرداختن نظریه‌ای است که در زمینه مورد مطالعه صادق و روشنگر باشد. این استراتژی پژوهش بر سه عنصر: مفاهیم، مقوله‌ها و گزاره‌ها استوار است. نظریه‌پردازی داده‌بنیان مبتنی بر ۳ نوع کدگذاری باز، محوری و انتخابی است (Fathi-Najafi and Latifnejad-Roudsari, 2016: 223).

محدوده مورد مطالعه

شهر دامغان با مساحت حدود ۱۷۰۰ هکتار و ارتفاع ۱۱۷۰ متر از سطح دریا در ۵۴ درجه و ۲۳ دقیقه طول جغرافیایی و ۳۶ درجه و ۱۳ دقیقه عرض جغرافیایی قرار گرفته است (Damghan city master plan, 2020). این شهر در بخش مرکزی شهرستان واقع شده و از شمال به روستاهای ابوالیق و جزن و از جنوب به ورکیان و امامزاده جعفر و از شرق به فیروزآباد و میان و از غرب به رضی‌آباد و قدرت آباد محدود می‌باشد. از عوامل طبیعی موجود در شهر دامغان می‌توان به مسیل واقع در شمال شهر که جهت حرکت آن از غرب به شرق می‌باشد اشاره کرد که این مسیل بعنوان مهمترین عامل محدود کننده توسعه آبی در این قسمت از شهر مطرح است. در ۵۴ کیلومتری غرب دامغان رشته کوهی از سلسله جبال البرز جدا شده که به نوعی مرز طبیعی بین شهرستان دامغان و سمنان بوده و شهردامغان در دامنه این رشته کوه قرار گرفته است. متوسط ارتفاع شهر حدود ۱۱۷۰ متر بوده و اختلاف پائین ترین نقطه آن با بالاترین نقطه حدود ۴۰ متر می‌باشد. شیب شهر از شمال به جنوب بوده و از غرب به شرق نیز دارای شیب ملایمی می‌باشد (Statistical Yearbook of Semnan Governorate, 2020).



شکل ۱- موقعیت استان سمنان و شهر دامغان، منبع: (Authors, 2021)

بحث و یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی

در مطالعه‌ی زمینه‌ای، با ۱۷ نفر از کارشناسان و متخصصان در حوزه مطالعاتی برنامه‌ریزی شهری مصاحبه شد و در مجموع اشباع نظری اطلاعات حاصل گردید. در ادامه، خلاصه‌ای از اطلاعات جمعیت‌شناختی (جنسیت، سن، سطح تحصیلات، رشته تحصیلی، شغل) مصاحبه‌شوندگان آمده است.

از میان ۱۷ نفر متخصصان در حوزه مطالعات شهری، ۱۴ نفر مرد و ۳ نفر زن بودند. دامنه سنی آنها نیز از ۳۵ سال تا ۶۵ سال و میانگین سنی نیز ۴۵ سال بود. رشته تحصیلات همه ۱۷ نفر (برنامه‌ریزی شهری و معماری) می‌باشد. همچنین قابل ذکر است، از میان ۱۷ مشارکت‌کننده، ۱۱ نفر از مشارکت‌کنندگان اساتید دانشگاه‌های (دامغان)، ۶ نفر از متخصصان در سازمان‌های شهری از جمله: شهرداری، استانداری، فرمانداری می‌باشند.

مطالعه زمینه‌ای مجموعه عوامل موثر در خلاقیت مزیت‌های رقابتی و ظرفیت‌های موجود برندینگ در شهر دامغان از

دیدگاه کارشناسان و متخصصان

مرور بازنگری

در این مرحله که در حکم مقدمه‌ای برای ورود به عملیات تحلیل محسوب می‌گردد، برای جلوگیری از داوری شخصی در هنگام ترتیب داده‌ها، مصاحبه‌های ضبط شده، یادداشت‌های شخصی که در طی تحقیق توسط پژوهشگر انجام می‌شد، جمع‌آوری و مورد بازنگری و اصلاح قرار داده شد. این کار به عدم دخالت عقاید و ارزش‌های پژوهشگر در امر تحلیل کمک می‌کند.

گام اول: استخراج داده‌های معنایی (کدگذاری باز)

کدگذاری باز یک بخش از تجزیه و تحلیل است که شامل شناسایی، نام‌گذاری، دسته‌بندی و تشریح پدیده‌های موجود میان داده‌ها می‌باشد. در این مرحله هدف، درک مفاهیم مستتر در گفته‌های مصاحبه‌شونده است. نام برخی از مفاهیم از دانش پیشین گرفته شده و نام برخی مفاهیم ابداع شده توسط پژوهشگر و یا ذکر شده توسط مشارکت‌کنندگان و معطوف به داده‌های موجود است. در این مرحله به طور کلی حدود ۴۲ مفهوم از متون مصاحبه استخراج گردید (جدول ۱).

جدول ۱- مفهوم‌سازی داده‌های حاصل از پژوهش (کدگذاری باز)

ردیف	کد	مفاهیم (کدگذاری باز)	ردیف	کد	مفاهیم (کدگذاری باز)
۱	X1	تصویرسازی و طراحی لوگوهای با هویت	۲۲	X22	بهره‌گیری از رویکردهای دیپلماسی شهری
۲	X2	طراحی هویت بومی منطقه‌ای	۲۳	X23	دیپلماسی اقتصادی
۳	X3	طراحی ظرفیت‌های موجود در شهر دامغان	۲۴	X24	دیپلماسی ورزشی و فرهنگی، علمی
۴	X4	اولویت‌دهی به هویت بومی	۲۵	X25	تدوین چشم‌انداز ظرفیت‌های موجود و مزیت‌های رقابتی
۵	X5	نگاه تخصصی و آموزش برندسازی ظرفیت‌های موجود و مزیت‌های رقابتی	۲۶	X26	تدوین طرح و برنامه‌های اولیه به منظور خلاقیت ظرفیت‌ها و مزیت‌های موجود

۶	X6	اولویت‌دهی به بناها، مکان‌های یادمانی و المان‌های شهری دامغان	۲۷	X27	تبلیغات و اطلاع‌رسانی از ظرفیت‌ها و مزیت‌های رقابتی شهر دامغان
۷	X7	بهره‌گیری از شیوه‌های خلاقانه در برندسازی شهر دامغان	۲۸	X28	بسترها و زیرساخت‌های فناوری و تکنولوژیک
۸	X8	تنوع در ارائه راهکارها و نوآوری در زمینه خلاقیت در ظرفیتهای موجود برندسازی	۲۹	X29	هماهنگی سازمان‌های شهری در راستای خلاقیت ظرفیت‌های موجود و مزیت‌های رقابتی
۹	X9	تبلیغ رسانه‌ای ظرفیت‌های موجود	۳۰	X30	افزایش ثبات مدیریتی در شهر دامغان
۱۰	X10	رایزنی با دولت جهت دریافت هزینه‌های استقرار نهادهای دولتی مروج کارآفرینی بر اساس ظرفیت‌های موجود در شهر	۳۱	X31	شناسایی مزایای رقابتی و ظرفیت‌های موجود در مقیاس منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی
۱۱	X11	برگزاری همایش‌های بین‌المللی برای آشنا نمودن تقاضاهای بین‌المللی برای معرفی زمینه‌های سرمایه‌گذاری در شهر دامغان	۳۲	X32	شناسایی ویژگی‌های ارزشمند هر یک از ظرفیت‌ها
۱۲	X12	برگزاری دوره‌های تخصصی آموزش کارکنان مدیریت شهری در جهت آگاه‌سازی مدیران در راستای تحقق‌پذیری ظرفیت‌های موجود و مزیت‌های رقابتی به سوی خلاق شدن	۳۳	X33	نایاب بودن
۱۳	X13	تشکیل کمیته‌ای از شهرداری، شورای شهر و ارگان‌های مربوطه	۳۴	X34	تقلیدناپذیری و جان‌نشین‌پذیر نبودن
۱۴	X14	تشکیل کمیته‌ای از اصناف و اتحادیه‌ها	۳۵	X35	تدوین برنامه‌ها و طرح‌های جامع و تخصصی بلند مدت، میان مدت، کوتاه مدت
۱۵	X15	تشکیل کمیته‌ای از سرمایه‌گذاران و اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها	۳۶	X36	در نظر گرفتن حقوق ذینفعان در هر یک از ظرفیت‌های موجود
۱۶	X16	گسترش زیرساخت‌های رویدادمداری و برگزاری رویداد-های علمی و هنری و ورزشی	۳۷	X37	شناسایی مزایای رقابتی در زمینه‌های طبیعی و زیست‌محیطی
۱۷	X17	جلب مشارکت مردمی و سمن‌ها	۳۸	X38	شناسایی مزایای رقابتی در زمینه تاریخی
۱۸	X18	کیفیت و تنوع راه‌ها و وسایل دسترسی	۳۹	X39	شناسایی مزایای رقابتی در زمینه فضای و کالبدی
۱۹	X19	کیفیت و تنوع سامانه‌های حمل و نقل عمومی	۴۰	X40	شناسایی مزایای رقابتی در زمینه اجتماعی
۲۰	X20	استفاده از ابزارهای نوین اینترنتی و رسانه‌ای	۴۱	X41	شناسایی مزایای رقابتی در زمینه اقتصادی
۲۱	X21	بهره‌گیری از متخصصان ویژه هر محصول و ظرفیت موجود در شهر دامغان	۴۲	X42	شناسایی مزایای رقابتی در زمینه ورزشی

منبع: (Research Findings, 2021)

کدگذاری ثانویه و شکل‌دهی مقولات

در مرحله بعد، کدهای اولیه به علت فراوانی آنها به کدهای ثانویه تبدیل شد (کدهای اولیه در قالب طبقه‌های مشابه قرار می‌گیرند). چند کد ثانویه تبدیل به یک کد مفهومی می‌شود. در جدول (۲)، نتایج کدگذاری باز بر اساس کد ثانویه، کدهای مفهومی و مقولات ارائه شده است.

جدول ۲- واحدهای معنایی استخراج شده از مصاحبه‌ها

ردیف	واحد معنایی	شاهد مثال	ردیف	واحد معنایی	شاهد مثال
۱	لوگوهای با هویت	تصویرسازی و طراحی لوگوهای با هویت	۷	بازآفرینی شهری	اولویت‌دهی به هویت بومی
		طراحی هویت بومی منطقه‌ای			نگاه تخصصی و آموزش برندسازی ظرفیت‌های موجود و مزیت‌های رقابتی
		طراحی ظرفیت‌های موجود در شهر دامغان			اولویت‌دهی به بناها، مکان‌های یادمانی و المان‌های شهری دامغان
۲	تسهیلات و خدمات	گسترش زیرساخت‌های رویدادمداری و برگزاری رویدادهای علمی و هنری و ورزشی	۸	تسهیلات و خدمات	استفاده از ابزارهای نوین اینترنتی و رسانه‌ای

بهره‌گیری از متخصصان ویژه هر محصول و ظرفیت موجود در شهر دامغان			جلب مشارکت مردمی و سمن‌ها	زیرساخت‌های دسترسی	
بهره‌گیری از شیوه‌های خلاقانه در برندسازی شهر دامغان	خلاقیت و نوآوری	۹	کیفیت و تنوع راه‌ها و وسایل دسترسی	زیرساخت‌های سیاسی-قانونی	۳
تنوع در ارائه راهکارها و نوآوری در زمینه خلاقیت در ظرفیت‌های موجود برندسازی			کیفیت و تنوع سامانه‌های حمل و نقل عمومی		
تبلیغ رسانه‌ای ظرفیت‌های موجود			بهره‌گیری از رویکردهای دیپلماسی شهری		
رایزنی با دولت جهت دریافت هزینه‌های استقرار نهادهای دولتی مروج کارآفرینی بر اساس ظرفیت‌های موجود در شهر	برنامه‌های عملیاتی در ابعاد اقتصادی،	۱۰	دیپلماسی اقتصادی	تدوین سند راهبردی	۴
برگزاری همایش‌های بین‌المللی برای آشنا نمودن تقاضا-های بین‌المللی برای معرفی زمینه‌های سرمایه‌گذاری در شهر دامغان			دیپلماسی ورزشی و فرهنگی، علمی		
برگزاری دوره‌های تخصصی آموزش کارکنان مدیریت شهری در جهت آگاه‌سازی مدیران در راستای تحقق‌پذیری ظرفیت‌های موجود و مزیت‌های رقابتی به سوی خلاق شدن			تدوین چشم‌انداز ظرفیت‌های موجود و مزیت‌های رقابتی		
تبلیغات و اطلاع‌رسانی از ظرفیت‌ها و مزیت‌های رقابتی شهر دامغان	فناوری و تکنولوژی	۱۱	تدوین طرح و برنامه‌های اولیه به منظور خلاقیت ظرفیت‌ها و مزیت‌های موجود	تشکیل کمیته در	۵
بسترها و زیرساخت‌های فناوری و تکنولوژیک			تشکیل کمیته‌ای از شهرداری، شورای شهر و ارگان‌های مربوطه		
هماهنگی سازمان‌های شهری در راستای خلاقیت ظرفیت‌های موجود و مزیت‌های رقابتی	مدیریت شهری	۱۲	تشکیل کمیته‌ای از اصناف و اتحادیه‌ها	تشکیل کمیته‌های موجود	
افزایش ثبات مدیریتی در شهر دامغان			تشکیل کمیته‌ای از سرمایه‌گذاران و اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها		
شناسایی مزایای رقابتی در زمینه‌های طبیعی و زیست-محیطی	شناسایی مزایای رقابتی در ابعاد مختلف	۱۳	شناسایی مزایای رقابتی و ظرفیت‌های موجود در مقیاس منطقه‌ای، ملی و بین-المللی	شناسایی و منحصر به فرد بودن مزایای رقابتی و ظرفیت‌های موجود	۵
شناسایی مزایای رقابتی در زمینه تاریخی			شناسایی ویژگی‌های ارزشمند هر یک از ظرفیت‌ها		
شناسایی مزایای رقابتی در زمینه فضایی و کالبدی			نایاب بودن		
شناسایی مزایای رقابتی در زمینه اجتماعی			تقلیدناپذیری و جان‌شین‌پذیر نبودن		
شناسایی مزایای رقابتی در زمینه اقتصادی			تدوین برنامه‌ها و طرح‌های جامع و تخصصی بلند مدت، میان مدت، کوتاه مدت		
شناسایی مزایای رقابتی در زمینه ورزشی			در نظر گرفتن حقوق ذینفعان در هر یک از ظرفیت‌های موجود	تدوین برنامه و طرح‌های جامع تخصصی	۶

منبع: (Research Findings, 2021)

گام دوم: استخراج مقوله‌ها و مضامین اصلی (کدگذاری محوری)

کدگذاری محوری مرحله دوم تجزیه و تحلیل در نظریه‌پردازی داده بنیاد است. هدف از این مرحله برقراری رابطه بین طبقه‌های تولید شده (در مرحله کدگذاری باز) است. این کار (عمل) بر اساس مدل پارادایم انجام می‌شود و به نظریه‌پرداز کمک می‌کند تا فرایند نظریه را به سهولت انجام دهد. اساسا فرایند ارتباط‌دهی در کدگذاری محوری بر بسط و گسترش یکی از طبقه‌ها قرار دارد. در این مرحله با استفاده از افق‌ها یا اظهارات عمده در مرحله قبل اقدام به استخراج مقوله‌ها و مضامین اصلی شد. به این صورت که اظهارات در واحدهای اطلاعاتی بزرگ‌تری مرسوم به واحدهای معنایی دسته‌بندی می‌شوند. واحدهای معنایی نشان دهنده ابعاد مختلف هستند و ارائه توضیحات مبتنی مرحله بعد را آسان‌تر می‌کنند. در این مرحله ۷ مضمون یا مقوله استخراج و مفاهیم برساننده هر یک از این مضمون‌ها مشخص شدند. (جدول ۳). لازم به

یادآوری است که در بخش کیفی پژوهش ترکیبی، تعریف مفاهیم از چارچوب نظری اخذ نمی‌گردد. البته تعاریف مفهومی ارائه شده در فصول قبل، در هنگام مصاحبه و همچنین کدگذاری باز، به گسترش دید پژوهشگر کمک شایانی نموده است، لیکن این تعاریف مبنای استخراج مفاهیم و مضمون‌ها نیستند. بلکه مینا، اظهارات مشارکت کنندگان است که پژوهشگر تنها با انتزاع این ویژگی‌ها نام متناسبی بر آنها انتخاب نموده است.

جدول ۳- مقوله‌ها و مضامین اصلی

ردیف	مقوله	واحد معنایی
۱	تصویرسازی	لوگوهای با هویت
۲	تدوین سند و برنامه راهبردی و جامع	تدوین سند راهبردی
		تدوین برنامه و طرح‌های جامع تخصصی
		برنامه‌های عملیاتی در ابعاد اقتصادی، نهادی
۳	شناسایی ارزشمند بودن مزایای رقابتی و ظرفیت‌های موجود	شناسایی و منحصر به فرد بودن مزایای رقابتی و ظرفیت‌های موجود
		شناسایی مزایای رقابتی در ابعاد مختلف
۴	توسعه زیرساخت‌ها	زیرساخت‌های دسترسی
		زیرساخت‌های سیاسی-قانونی
		تسهیلات و خدمات
		فناوری و تکنولوژی
۵	نوآوری	خلاقیت و نوآوری
۶	باززنده سازی شهری	بازآفرینی شهری
۷	مدیریت یکپارچه شهری	مدیریت شهری

منبع: (Research Findings, 2021)

گام سوم: مرحله نظریه‌پردازی (کدگذاری انتخابی)

در این مرحله پژوهشگر بر حسب فهم خود از متن مورد مطالعه، یا چارچوب مدل پارادایم را به صورت روایتی عرضه می‌کند یا مدل پارادایم را به هم می‌ریزد و به صورت ترسیمی نظریه نهایی را نشان می‌دهد (شکل ۲). پژوهشگر برای نوشتن بخش تفسیری مطالعه و ربط دادن مفاهیم با یکدیگر از چند شیوه می‌تواند استفاده کند که یک شیوه استفاده از الگوی سؤال‌هاست که طی مصاحبه‌ها تهیه شده و نشان‌دهنده ایده پژوهشگر است. پژوهشگر نیز برای نوشتن بخش تفسیری و ربط دادن مفاهیم با یکدیگر از شیوه داستان‌گویی بر اساس ارجاع مصاحبه‌ها و آنچه در مقولات به دست آمده است بهره برده است که مهمترین آنها مورد بحث قرار گرفته است.

۱- تصویرسازی

اغلب با شنیدن نام یک شهر، تصویری مطلوب یا نامطلوب در ذهن تداعی می‌گردد. این تصویر می‌تواند از تعامل با ساکنان شهر یا از تبلیغات نشات گیرد و شامل ابعاد چون تصویر اقتصادی (مثل سطح توسعه‌یافتگی، فضای کسب و کار، ظرفیت‌های اقتصادی و...)، تصویر کالبدی (مثل مبلمان شهری، معماری و...)، تصویر فرهنگی (مثل قومیت، مردم و آداب و رسوم آنها و...)، تصویر تاریخی (مثل نمادهای تاریخی و خاطره‌انگیزی و هویت آفرینی و...)، تصویر محیط زیستی (مثل آلودگی آب، آلودگی هوا و...)، باشد. در کنار تصویر ذهنی، تصویرسازی و یا به عبارتی طراحی لوگو در خلاقیت ظرفیت‌ها و مزیت‌های رقابتی شهر دامغان می‌تواند تاثیر مطلوبی داشته باشد. در این راستا، یکی از متخصصان اذعان نمود:

"...شهر دامغان با وجود ظرفیت‌ها و مزیت‌های رقابتی از سوی بسیاری از مردم ایران و کشورهای بین‌المللی تقریباً جزء شهرهای ناشناخته محسوب می‌گردد. بنابراین برای خلاقیت این ظرفیت‌ها و شناسایی هر یک از مزیت‌های رقابتی موجود در این شهر، بهتر است طراحی لوگوها و تمامی نام‌های با هویت هر مکان تاریخی، طبیعی، و... با ثبت آنها صورت گیرد..."

"... دامغان از کهن‌ترین و باستانی‌ترین شهرهای ایران محسوب می‌گردد که نام آن در گذشته صد دروازه بوده است و به واسطه آثار باستانی و زیبایی‌های طبیعی‌اش منحصر به فرد می‌باشد. آثار باستانی از جمله: برج طغرل، مسجد تاریخانه و ... از سوی بسیاری از مردم ناشناخته می‌باشد. می‌توان با طراحی لوگو برای هر یک از جاذبه‌های این شهرستان ظرفیت‌های گردشگری این شهرستان را به سوی خلاق شدن پیش ببریم..."

همچنین چند تن از متخصصان دیگر اذعان کرده‌اند:

"... شهرستان دامغان دارای ظرفیت اقتصادی در بخش کشاورزی، صنعت و معادن می‌باشد. در بخش کشاورزی مهمترین محصول این شهرستان پسته است، که نسبت به پسته‌های سایر شهرهای دیگر ایران کمتر شناخته شده است. برای خلاق شدن ظرفیت‌های اقتصادی این شهرستان، می‌توان با طراحی لوگو از نوع پسته دامغان، و صنایع و معادن این شهرستان تدابیری اندیشید..."

۲- تدوین سند و برنامه راهبردی و جامع

تدوین سند و برنامه راهبردی جامع و متخصص، پاسخی مناسب به نیاز مدیریت یکپارچه شهری در تدوین برنامه‌ای فراگیر است که بتواند در کنار برنامه‌های توسعه شهری دامغان متداول مانند طرح جامع تفصیلی، با رویکرد علمی به آینده محتمل شهر در زمینه خلاق شدن ظرفیت‌های موجود و مزیت‌های رقابتی به شکلی هدفمند و با اتکا به مشارکت همه بهره‌برداران بپردازد. بر این اساس، چند تن از متخصصان اذعان نمودند:

"...تدوین برنامه راهبردی شهر دامغان در راستای توسعه پایدار اجتماعی، اقتصادی، محیطی شهر، بر اساس قابلیت‌ها و ظرفیت‌های موجود شهر و مزیت‌های رقابتی و همچنین نحوه مراجعه با چالش‌های آتی شهر در این زمینه از طریق تنظیم یک چارچوب راهبردی می‌تواند ظرفیت‌های موجود و مزیت‌های رقابتی این شهرستان را به سمت خلاقیت بیشتر پیش ببرد..."

در ادامه نیز متخصص دیگر بیان نمود:

"...مطالعات موضوعی شهر دامغان باید در بخش‌های مختلف برای شناسایی ظرفیت‌ها و مزیت‌های رقابتی صورت بگیرد..."

"... برنامه‌های عملیاتی در ابعاد اقتصادی، نهادی باید صورت گیرد..."

۳- شناسایی ارزشمند بودن مزایای رقابتی و ظرفیت‌های موجود

مزایای رقابتی و ظرفیت‌های موجود شهر دامغان در ابعاد مختلفی از جمله: زمینه‌های طبیعی و زیست محیطی (آب‌ها، جنگل، باغ‌ها، پارک‌های ملی و شهری، کوه‌ها، تپه‌ها، محصولات طبیعی و صنایع طبیعی و...)، جغرافیایی (موقعیت منحصر به فرد جغرافیایی، اقلیم مساعد و...)، تاریخی (محوطه‌های باستانی، آثار تاریخی و پیشینه تاریخی و...)، فضایی کالبدی (آثار معماری، فضاهای شهری منحصر به فرد و مکان‌های خاطره انگیز و جذاب)، مذهبی (مساجد و...)، فرهنگی (غذاها، خوراکی‌ها و شیرینی‌های بومی و اصیل هر منطقه، آیین‌ها و رسوم و رویدادهای سنتی بومی و اصیل هر منطقه)، اجتماعی (رویدادهای سنتی، نمایشگاه‌ها و...)، اقتصادی (کانون‌ها و مراکز تجارت و تولید)، علمی (رویدادها و مراکز علمی و فناوری)، و ورزشی (رویدادها و مراکز ورزشی و سنن بومی و اصیل ورزشی) و دارای ظرفیت‌هایی از جمله: توریسم و گردشگری، معادن و صنایع، کشاورزی می‌باشد. لذا برای خلاقیت هر یک از این ظرفیت‌ها و مزایای رقابتی، نیاز است که به شناسایی هر یک از موارد مطرح شده پرداخته شود. در این راستا، چند تن از متخصصان اذعان کرده‌اند:

"...معادن شهرستان دامغان یکی از ظرفیت‌های خوب این شهرستان است که با شناسایی این ظرفیت می‌توان زمینه خلاقیت معادن را ایجاد نمود..."

۴- توسعه زیرساخت‌ها

در زمینه توسعه زیرساخت‌ها، مطابق جدول (۳)، به چند نوع زیرساخت تاکید شده است. زیرساخت‌هایی از جمله: دسترسی، سیاسی و قانونی، تسهیلات و خدمات، فناوری و تکنولوژی. بر این اساس، چند تن از متخصصان اذعان نمودند:

"...بهبود کیفیت و تنوع راه‌ها و وسایل دسترسی و سامانه‌های حمل و نقل عمومی و ملزومات مربوط به آن می‌تواند برای خلاق شدن مزیت‌های رقابتی این شهرستان موثر باشد..."

"...برای شناسایی ظرفیت‌های موجود و مزیت‌های رقابتی این شهرستان نیاز به فناوری و تکنولوژی مناسب و مطلوب می‌باشیم. در این راستا، دسترسی مطلوب به فناوری و تکنولوژی می‌تواند در خلاقیت ظرفیت‌ها و مزیت‌های رقابتی موثر باشد..."

در ادامه نیز متخصصان دیگر اذعان نموده‌اند:

"...در شهر دامغان همانند بسیاری از شهرهای ایران، بسیاری از سازمان‌های شهری با قوانین زیادی دست و پنجه نرم می‌کنند، در واقع در بسیاری از سازمان‌ها، مدیران دست و پایشان با قوانین بسته است. در زمینه خلاقیت ظرفیت‌های موجود و مزیت‌های رقابتی شهرستان دامغان نیز، بسیاری از سازمان‌ها با عدم زیرساخت مطلوب سیاسی و قانونی مواجه هستند..."

۵- نوآوری

شهرستان دامغان در صورتی شهر خلاق محسوب می‌گردد که به صورت خلاقانه و با تفکر جمعی صاحبان اصلی فضاهای شهری یعنی شهروندان، صاحبان مشاغل و مدیران و برنامه‌ریزان شهری اداره شود. شهر دامغان برای خلاق شدن برای رفع معضلات خود به علم، فن‌آوری و اطلاعات جدید نیاز دارد و در این شهر، ارتباط بسیار قوی بین فضا یا محیط کالبدی، خلاقیت و افراد خلاق را به وجود می‌آورد. در زمینه

خلاقیت ظرفیت‌ها و مزیت‌های رقابتی این شهرستان نیز، نوآوری می‌تواند گزینه مطلوبی باشد. در این راستا چند تن از متخصصان اذعان نمودند:

"شهردای دامغان به عنوان متولی کالبد شهر، می‌تواند تاثیر بسزایی در جلب مشارکت شهروندان افراد خلاق باشد تا خلاقیت ظرفیت‌ها و مزیت‌های این شهرستان بروز کند، چنانچه زمینه‌ای مناسب برای افراد خلاق وجود داشته باشد، هم این طبقه به حیات خود در شهر ادامه می‌دهد، و هم ظرفیت‌ها و مزیت‌ها به خلاقیت می‌رسند..."

"فضاهای عمومی در اختیار شهرداری دامغان مثل: فضای سبز، میداين، محوره‌های طبیعی، و ... ظرفیت زیادی برای خلاقیت افراد دارد و می‌تواند با مشارکت طلبیدن شهروندان و ارائه سرزندگی، تنوع، هویت و جذابیت به این ظرفیت‌ها، نقش بسزایی در بروز خلاقیت داشته باشند..."

در ادامه نیز متخصص دیگر مطرح نمود:

"خلاقیت در حوزه گردشگری و کشاورزی این شهرستان یکی از شاخصه‌های مهم شهر دامغان به سمت خلاق شدن می‌باشد، در این راستا شهرداری با فراهم کردن زمینه‌های لازم و مدیریت شهری مستمر و یکپارچه، به این امر می‌تواند کمک فراوانی کند..."

در ادامه نیز یکی از متخصصان مطرح نمود:

"جذب و پرورش استعدادها و ایده‌ها، نیازمند محیطی تنوع پذیر بردبار و باز است به طوریکه افراد خلاق بتوانند به راحتی در آن فعالیت و کار کنند. یک شهر خلاق باید بتواند گروه‌های مختلف اجتماعی را برای ظرفیت‌ها و مزیت‌های رقابتی در خود پذیرا باشد..."

۶- باززنده‌سازی

باززنده‌سازی در جستجوی آن است که با ساحات کالبدی، کارکردی و تصویری ظرفیت‌ها و مزیت‌های رقابتی شهرستان دامغان سازگاری حداکثری ایجاد نماید و در این تاکیدات شهر خلاق حاکی از توجه ویژه به سرمایه‌های اجتماعی در قالب استعدادهای فردی و گروهی در زمینه‌های مزیت‌های رقابتی هنری، فرهنگی، علمی، ورزشی، اقتصادی، اجتماعی و طبیعی و ظرفیت‌های بخش کشاورزی و صنایع و معادن و تمایزات محلی (میراث فرهنگی، طبیعی و معنوی)، در پس زمینه پذیرش تنوع مکانی، فرهنگی، رقابت اقتصادی و انسجام اجتماعی از سوی دیگر است. در این راستا، چند تن از متخصصان اذعان نمودند:

"نگاه تخصصی و آموزش برندسازی ظرفیت‌های موجود و مزیت‌های رقابتی شهرستان دامغان می‌تواند از گزینه‌های مطلوب در زمینه خلاقیت ظرفیت‌ها و مزیت‌های رقابت باشد..."

"فضای شهری دامغان با ترکیبی مناسب و زیبا از المان‌ها و نشانه‌های شهری شاخص که در راستای بستر طبیعی و فرهنگی-اجتماعی شهر عمل می‌نماید، می‌تواند بازگو کننده مکانی سرزنده و خوانا و معنی‌دار برای ساکنین شهر و دیگران باشد. المان‌های شهر با الهام از ارزش‌های فرهنگی-تاریخی، مکان‌یابی مناسب و مقیاس مناسب می‌توانند به نماد و سمبل شهر تبدیل شوند، و با تبدیل شدن این نشانه‌ها به نماد، می‌توانند هویتی خاص برای شهر و ساکنین آن به وجود آورند. این المان‌ها در عین بی‌جان و بی‌روحي به فضاهای شهری جان و روح می‌بخشند و جنبه‌های تاریخی یا فرهنگی و اجتماعی را در خود می‌پروراند و گویای هویت بومی شهر و مردمان شهر می‌باشند. بنابراین از ملزومات اساسی در خلاقیت ظرفیت‌های موجود و مزیت‌های رقابتی شهرستان اولویت‌دهی به هویت بومی می‌باشد..."

۷- مدیریت یکپارچه شهری

یکی از عوامل موثر در خلاقیت ظرفیت‌های موجود و مزیت‌های رقابتی شهر دامغان، مدیریت یکپارچه شهری می‌باشد. در این راستا، چند تن از متخصصان اذعان کرده‌اند:

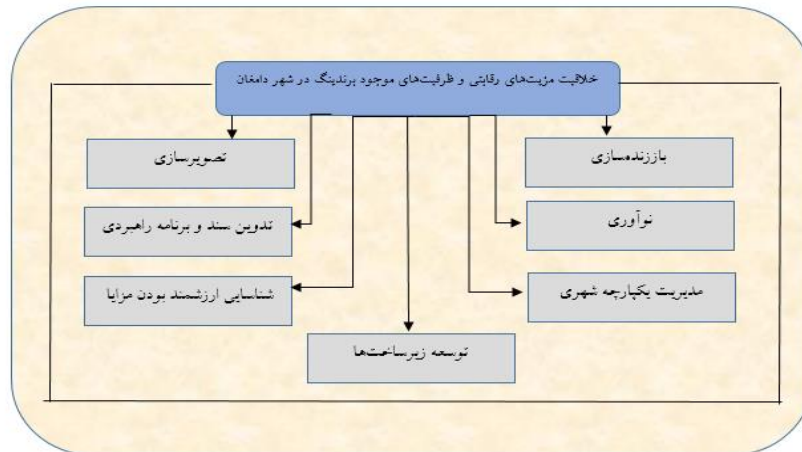
"افزایش ثبات مدیریتی در شهر دامغان: از آنجا که طول عمر مدیریت شهرداری دامغان پایین است، لذا لازم است در این رابطه تدابیر مکفی اندیشیده شود تا به افراد فرصت بروز خلاقیت و ایده‌ها نو در ظرفیت‌های موجود شهرستان و مزیت‌های رقابتی داده شود..."

"متأسفانه در بسیاری از شهرها از جمله دامغان، اگر مدیران شهری به طرح و برنامه‌های راهبردی در زمینه ظرفیت‌ها بخواهند اقدامی نمایند با تغییر سمتشان، طرح و برنامه منحل می‌گردد، و مدیران جدید با طرح و برنامه جدید در رابطه با ظرفیت‌های شهر دامغان عمل می‌نمایند، بنابراین بهتر است ثبات مدیریتی در شهر دامغان صورت گیرد..."

"بسیاری از سازمان‌های شهری دامغان برای کوچک‌ترین مسائل عدم همکاری دارند، به عنوان مثال، بسیاری از خیابان‌های شهر با عدم انسجام سازمانی سازمانی ماهیست آسفالت نشده است، در رابطه با ظرفیت‌ها و مزیت‌های رقابتی شهر نیز همین مساله به شکل بزرگ‌تر نشان خواهد داد. بنابراین هماهنگی سازمان‌های شهری در راستای خلاقیت ظرفیت‌های موجود و مزیت‌های رقابتی از مهمترین مسائل می‌باشد..."

مدل تحلیلی بررسی خلاقیت مزیت‌های رقابتی و ظرفیت‌های موجود برندینگ در شهر دامغان

مقولات به دست آمده در فرایند ساخت نظریه زمینه‌ای، خط سیر داستانی از بررسی خلاقیت مزیت‌های رقابتی و ظرفیت‌های موجود برندینگ در شهر دامغان را نشان می‌دهد. در شکل شماره (۲)، مدل پارادایمیک ارتباط مقولات عمده (۷) گانه را با خلاقیت ظرفیت‌های موجود و مزیت‌های رقابتی شهرستان دامغان به تصویر کشیده شده است. بر این اساس می‌توان خط سیر داستانی بررسی خلاقیت ظرفیت‌های موجود و مزیت‌های رقابتی شهرستان دامغان را در مدل بدست آمده از نظریه زمینه‌ای مشاهده کرد بر این اساس می‌توان به سؤال ذیل، پاسخ مناسب داد: چطور می‌توان مزیت‌های رقابتی و ظرفیت‌های موجود برندینگ در شهر دامغان را به سمت خلاقیت بیشتر ببریم؟ و چه تفسیری از آن‌ها وجود دارد؟



شکل ۲- مدل زمینه‌ای درک عوامل موثر در خلاقیت مزیت‌های رقابتی و ظرفیت‌های موجود برندینگ در شهر دامغان،

منبع: (Research Findings, 2021)

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

به منظور بررسی خلاقیت ظرفیت‌های موجود و مزیت‌های رقابتی با استفاده از روش نظریه زمینه‌ای و مصاحبه با افراد متخصص و کارشناس، بررسی و انجام شد. راهکارهای خلاقیت ظرفیت‌های موجود و مزیت‌های رقابتی بالغ بر ۴۲ مفهوم بود، که در مجموع مقوله‌های تصویرسازی، تدوین سند و برنامه راهبردی و جامع، شناسایی ارزشمند بودن مزایای رقابتی و ظرفیت‌های موجود، توسعه زیرساخت‌ها، نوآوری، باززنده سازی شهری، مدیریت یکپارچه شهری، تقلیل داده شد و در نهایت مقوله هسته محوری نهایی این قسمت پژوهش شامل (راهکارهای خلاقیت ظرفیت‌های موجود و مزیت‌های رقابتی) استخراج شد.

طبق نتایج به دست آمده، شهر دامغان با وجود ظرفیت‌ها و مزیت‌های رقابتی از سوی بسیاری از مردم ایران و بین‌المللی تقریباً جزء شهرهای ناشناخته محسوب می‌گردد. بنابراین برای خلاقیت این ظرفیت‌ها و شناسایی هر یک از مزیت‌های رقابتی موجود در این شهر، بهتر است طراحی لوگوها و تمامی نام‌های با هویت هر مکان تاریخی، طبیعی، و... با ثبت آنها صورت گیرد. همچنین قابل ذکر است، دامغان از کهن‌ترین و باستانی‌ترین شهر پارتی ایران محسوب می‌گردد که نام آن در گذشته صد دروازه بوده است و به واسطه آثار باستانی و زیبایی‌های طبیعی‌اش منحصر به فرد می‌باشد. آثار باستانی از جمله: برج طغرل، مسجد تاریخانه و ... از سوی بسیاری از مردم ناشناخته می‌باشد. می‌توان با طراحی لوگو برای هر یک از جاذبه‌های این شهرستان ظرفیت‌های گردشگری این شهرستان را به سوی خلاق شدن پیش ببریم.

همچنین قابل ذکر است، تدوین برنامه راهبردی شهر دامغان در راستای توسعه پایدار اجتماعی، اقتصادی، محیطی شهر، بر اساس قابلیت‌ها و ظرفیت‌های موجود شهر و مزیت‌های رقابتی و همچنین نحوه مراجعه با چالش‌های آتی شهر در این زمینه از طریق تنظیم یک چارچوب راهبردی می‌تواند ظرفیت‌های موجود این شهرستان را به سمت خلاقیت بیشتر پیش ببرد. در ادامه نیز ذکر گردیده شد، مزایای رقابتی و ظرفیت‌های موجود شهر دامغان در ابعاد مختلفی از جمله: زمینه‌های طبیعی و زیست محیطی (آب‌ها، جنگل، باغ‌ها، پارک‌های ملی و شهری، کوه‌ها، تپه‌ها، محصولات طبیعی و صنایع طبیعی و...)، جغرافیایی (موقعیت منحصر به فرد جغرافیایی، اقلیم مساعد و...)، تاریخی (محوطه‌های باستانی، آثار تاریخی و پیشینه تاریخی و...)، فضایی کالبدی (آثار معماری، فضاهای شهری منحصر به فرد و مکان‌های خاطره انگیز و جذاب)، مذهبی (مساجد و...)، فرهنگی (غذاها، خوراکی‌ها و شیرینی‌های بومی و اصیل هر منطقه، آیین‌ها و رسوم و رویدادهای سنتی بومی و اصیل

هر منطقه)، اجتماعی (رویدادهای سنتی، نمایشگاه‌ها و ...)، اقتصادی (کانون‌ها و مراکز تجارت و تولید)، علمی (رویدادها و مراکز علمی و فناوری)، و ورزشی (رویدادها و مراکز ورزشی و سنن بومی و اصیل ورزشی)، و دارای ظرفیت‌هایی از جمله: توریسم و گردشگری، معادن و صنایع، کشاورزی می‌باشد. لذا برای خلاقیت هر یک از این ظرفیت‌ها و مزایای رقابتی، نیاز است که به شناسایی هر یک از موارد مطرح شده پرداخته شود، به عنوان مثال یکی از متخصصان این گونه مطرح نمود، دامغان در بخش کشاورزی از ظرفیت پسته برخوردار است که به ثروت آفرینی و گردش مالی این شهرستان کمک کرده است که طبق آمار، سال گذشته ۲۰ هزار تن پسته خشک و بالغ بر ۳۰ هزار میلیارد ریال ایجاد درآمد داشته است. یکی از مشکلات مربوط به این محصول، ناشناخته بودن پسته دامغان نسبت به سایر شهرهای (رفسنجان، کرمان، تربت حیدریه، نیشابور، و...) می‌باشد. لذا با شناسایی ارزشمند بودن این محصول در این شهرستان می‌توان این محصول را به سمت خلاقیت بیشتر سوق دهیم.

در ادامه توسعه زیرساخت‌ها از جمله: دسترسی، سیاسی و قانونی، تسهیلات و خدمات، فناوری و تکنولوژی از ملزومات اساسی برای خلاقیت ظرفیت‌های موجود و مزیت‌های رقابتی شهرستان دامغان است. همچنین قابل ذکر است، شهرستان دامغان در صورتی شهر خلاق محسوب می‌گردد که به صورت خلاقانه و با تفکر جمعی صاحبان اصلی فضاهای شهری یعنی شهروندان، صاحبان مشاغل و مدیران و برنامه‌ریزان شهری اداره شود. شهر دامغان برای خلاق شدن برای رفع معضلات خود به علم، فن اوری و اطلاعات جدید نیاز دارد و در این شهر، ارتباط بسیار قوی بین فضا یا محیط کالبدی، خلاقیت و افراد خلاق را به وجود می‌آورد. در زمینه خلاقیت ظرفیت‌ها و مزیت‌های رقابتی این شهرستان نیز، نوآوری می‌تواند گزینه مطلوبی باشد. در ادامه نیز متخصصان از دیگر موارد خلاقیت ظرفیت‌ها و مزیت‌های رقابتی به باززنده سازی اشاره نمودند، و در نهایت به مدیریت یکپارچه شهری اشاره می‌کنند، به عنوان مثال چند تن از متخصصان اشاره می‌کنند، متأسفانه در بسیاری از شهرها از جمله دامغان، اگر مدیران شهری به طرح و برنامه‌های راهبردی در زمینه ظرفیت‌ها بخواهند اقدامی نمایند با تغییر سمتشان، طرح و برنامه منحل می‌گردد، و مدیران جدید با طرح و برنامه جدید در رابطه با ظرفیت‌های شهر دامغان عمل می‌نمایند، بنابراین بهتر است ثبات مدیریتی در شهر دامغان صورت گیرد. همچنین به این نکته اشاره نمودند که بسیاری از سازمان‌های شهری دامغان برای کوچک‌ترین مسائل عدم همکاری دارند، به عنوان مثال، بسیاری از خیابان‌های شهر با عدم انسجام سازمانی سازمانی ماهی‌هاست آسفالت نشده است، در رابطه با ظرفیت‌ها و مزیت‌های رقابتی شهر نیز همین مساله به شکل بزرگ‌تر نشان خواهد داد. بنابراین هماهنگی سازمان‌های شهری در راستای خلاقیت ظرفیت‌های موجود و مزیت‌های رقابتی از مهمترین مسائل می‌باشد.

در نهایت باید گفت اگر مدیریت شهری شهر دامغان به دنبال جذب سرمایه‌گذار و رونق اقتصادی و همچنین حفظ جایگاه اجتماعی و فرهنگی شهر و شهروندان باشد، ناگزیر است به برند شهر به عنوان یک سرمایه و مولفه موثر در بازار رقابت‌های شهری دامغان در استان، کشور، منطقه و جهان توجه کند.

نتایج تحقیق حاضر با نتایج پژوهش‌های مطلبیان و رحمانی (۱۳۹۹)، که نشان دادند که رهبری (مدیران) با پذیرش مسئولیت با کمک به مردم، برقراری عدالت، پاسخگویی، شفافیت در امور، تأمین رفاه و آسایش زندگی برای مردم و موارد دیگری از وظایف که همگی این موارد از مسائل اساسی در شکل‌گیری فضای خلاقیت شهری می‌باشد، و پژوهش محمودی آذر و داودپور (۱۳۹۸)، با نتایج مدیریت شهری در راستای توازن مناطق شهری و توزیع مناسب و عادلانه‌ی خدمات، زیرساخت‌ها و... به اتخاذ سیاست‌ها و استراتژی‌های مناسب اقدام نماید و همچنین با نتایج پژوهش، پورزکریا و همکاران (۱۳۹۸)، که نشان دادند، با وجود مخالفت‌ها و پیامدهای غیرمنتظره، راهکارهایی نظیر رونق اقتصاد فرهنگی، افزایش تسهیلات و ارتقای گردشگری خلاق به سرزندگی اجتماعی فضاهای عمومی و مشارکت شهروندان طبقه ی خلاق در توانمندسازی خودشان منجر خواهد شد، همخوانی و مطابقت دارد.

پیشنهادات

- فراهم نمودن زمینه مناسب برای ایجاد برند مناسب در شهر دامغان از طریق اختصاص بودجه و منابع مالی، مناسب و کافی، و حمایت‌های قانونی و دولتی و شکل‌گیری درک درست تصمیم‌گیرندگان از این موضوع.
- از آنجایی که نوآوری و خلاقیت بیشتر از سوی طبقه خلاق ارائه می‌شود. محیط شهری دامغان باید سازوکاری را ایجاد کند که این تفکرات و ایده‌های خلاق امکان بروز پیدا کند تا در توسعه اقتصادی، اجتماعی، و... شهری موثر افتد.
- محیط شهری دامغان باید تمهیداتی بیاندیشد تا این شهروندان و طبقه خلاق را از طریق فراهم نمودن شرایط مناسب زندگی و غیره حفظ کند.
- برگزاری جشنواره‌ها، کارگاه‌ها و نمایشگاه‌ها برای گروه‌های مختلف سنی و خانواده‌ها و ایجاد خانه‌های هنر برای حمایت از طرح‌های خلاقانه در شهر دامغان

- بهره‌گیری از دیدگاه دانشگاهیان و افراد و نخبه (به عنوان رکن اساسی تصمیم‌گیری‌های شهری) و حمایت از تبادل اطلاعات آنها با مراکز علمی دنیا، با توجه به اینکه شهر دامغان دارای مراکز آموزش عالی و دانشگاهی متعدد می‌باشد و هر ساله تعداد زیادی نیروی متخصص از این مراکز علمی فارغ التحصیل می‌شود، لذا باید زمینه‌های بهره‌گیری از دیدگاه‌شان و احیاناً بکارگیری این نیروهای متخصص در امور اجرایی و تصمیم‌گیری‌های شهری فراهم گردد.
- اختصاص بودجه بیشتر برای فرهنگ، هنر، ادبیات و همچنین گسترش متعادل موسسات فرهنگی، هنری و ادبی در نواحی شهر دامغان و توسعه فعالیت‌های خلاقانه و فرهنگی، خصوصاً در نواحی حاشیه‌ای شهر دامغان که به لحاظ شاخص‌های شهر خلاق از حیث سرزندگی فضای شهری وضعیت نامطلوبی دارند.

ملاحظات اخلاقی:

پیروی از اصول اخلاق پژوهش: در مطالعه حاضر فرم‌های رضایت نامه آگاهانه توسط تمامی آزمودنی‌ها تکمیل شد.

حامی مالی: هزینه‌های مطالعه حاضر توسط نویسندگان تامین شد.

تعارض منافع: بنابر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

References

1. Ashworth, G.J. (2009), The Instruments of Place Branding: How is it done?. *European Spatial Research and Policy*, 16 (1): 9-22. DOI: 10.2478/v10105-009-0001-9
2. Charmaz, K.C. (2006), *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide through Qualitative Analysis*. London, UK: SAGE Publications. <https://uk.sagepub.com/en-gb/eur/constructing-grounded-theory/book235960>
3. Dadashpour mghadam, M., Valizadeh, R. (2020). Evaluation and Analysis of Indicators of the Creative City in Metropolises: Case Study of District 1 of Tabriz Metropolis. *Geography and Planning*, 24(73): 181-198. https://geoplanning.tabrizu.ac.ir/article_10797.html [In Persian].
4. Damghan city master plan, (2020), Damghan city municipality. [In Persian].
5. Davodpour, Z, Mahmoudiazar, Sh. (2019), Investigating the role of urban branding in realizing the creative city (A case study of Urmia), *Journal of Urban Structure and Function Studies (USFS)*, 8 (18): 109-141. https://shahr.journals.umz.ac.ir/article_2181.html?lang=en [In Persian].
6. Fathi-Najafi, T, Latifnejad-Roudsari, R. (2016): The Role of Observation in Grounded Theory: A Narrative Review. *J Qual Res Health Sci*. 5(2): 221-9. https://jqrl.kmu.ac.ir/article_90860.html [In Persian].
7. Foadiyan, M, Karkehabadi, Z, Kamyabi, S. (2021). Analysis of the Position of Creative City Indicators in the Direction of Branding to Achieve Sustainable Urban Development (Case study: Damghan City). *JGSMA*. 2 (5): 127-142. 10.52547/gsm.2.1.127 [In Persian].
8. Fotoohi, B., Kalantari, M., & Rajai, A. (2017). Creative city and indicators of Iranian creative city. *Geography*, 14(51), 101-118. https://mag.iga.ir/article_697518.html?lang=en [In Persian].
9. Ghorbani, R, Hossein Abadi, S, Toorani, A. (2013), Creative cities: as cultural approach in urban development. *Arid Regions Geographic Studies*. 3 (11):1-18. https://jargs.hsu.ac.ir/article_161322.html?lang=en [In Persian].
10. Grodach, C. (2017). Urban cultural policy and creative city making. *Cities*, (68): 82- 91. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2017.05.015>
11. Hajihoseini, H., Ashtari, H., Mahdnejhad, H, (2015), The Theory of Creative City in Exploring Cultural Economy and Urban Life, *Popularization of Science*, 5(2): 15-37. 20.1001.1.22519033.1393.5.2.2.1 [In Persian].
12. Leng, K.S. Badarulzaman, N, Samat, N. Sheikh D,S,R, (2014). Capitalising on urban cultural resources for creative city development: A conceptual review and the way forward for Malaysia's George Town. *Malaysian Journal of Society and Space*, 10(5): 20-29. <http://journalarticle.ukm.my/7857/>
13. LengKhuo, S, (2020), Towards an inclusive creative city: How ready is the Historic City of George Town, Penang?, *City, Culture and Society*, Volume 23, December 2020, 100367. <https://doi.org/10.1016/j.ccs.2020.100367>

14. Majnoui-Toutakhane, A, (2020), Identifying and Analyzing the Effective Key Propulsion on the Formation of Creative Mid-Sized Cities (Case Study: Bonab City), *Hoviat shahr Journal*. 14 (3): 75-88. 10.30495/hoviatshahr.2020.14660 [In Persian].
15. Margarida, R, Mário, F, (2019), Networks and performance of creative cities: A bibliometric analysis, *City, Culture and Society*, Available online 6 December 2019. <https://doi.org/10.1016/j.ccs.2019.100326>
16. Motalebian, Kh, Rahmani, B, (2020), Creative Planning and Leadership in Iranian-Islamic City and its Relationship with Urban Creativity, *quarterly environmental based territorial planning (amayesh)*, 13 (50): 111-132. https://journals.iau.ir/article_678511.html [In Persian].
17. Oria, M, Marsousi, N, (2021), Analysis and evaluation of the components of the creative city in Tabriz, the second international conference on new technologies in architectural engineering and urban planning in Iran. Tehran. <https://civilica.com/doc/1237719> [In Persian].
18. Paulose, N.K, Sowmia, Ph, (2021), City profile: Kochi, city region - Planning measures to make Kochi smart and creative, *Cities*, 118(2):103307. DOI:10.1016/j.cities.2021.103307
19. Pourzakarya, M, Fadaei Nezhad Bahramjerdi, S, (2019), A Restudy of Culture-Led Regeneration Approach in Creative City Building; Developing an Analytical Framework for the Regeneration of Cultural and Creative Quarter. *Bagh-e Nazar*. 16 (77): 5-14. 10.22034/bagh.2019.148078.3766 [In Persian].
20. Sarvar, R, Akbari, M, Amani, M, Taleshi Anbouhi, M, (2016), Analysis of the efficiency of urban neighborhoods in terms of creative city characteristics; Case Study: Bonab City, *Geography Quarterly*, 14 (48): 322-351. <https://www.sid.ir/paper/486085/fa> [In Persian].
21. Shafei Poryordshahi, P, Tebbimasroor, H.R, Mahfoziyan, M, Sharifi, Sh, (2016), Meta explain the theory, models, methods and techniques of creativity in architecture and design creative cities. *Urban Management*. 15 (44): 321-350. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1514028/> [In Persian].
22. Short, J. R, Yung, H.K, (2007), *Globalization and the city*, (Pourahmad, Sh. Rostami) Tehran, University Jihad. <https://www.gisoom.com/book/1440419/> [In Persian].
23. *Statistical Yearbook of Semnan Governorate*, (2020), Semnan Governorate. [In Persian].
24. Winden, W. Den berg, L. Pol, P. (2007), European Cities in the Knowledge Economy: Towards a Typology, *Urban Studies*, 44(3): 5-32. <https://www.jstor.org/stable/43084357>
25. Yousefi, F, Mojtaba Zadeh, H. Pishgahi Fard, Z, (2016), Compilation of a comprehensive branding model for metropolitan cities (case study: Tehran metropolis), *Quarterly Journal of Geography and Regional Planning*, 6 (4): 223-248. 20.1001.1.22286462.1395.6.4.16.5 [In Persian].
26. Zenker, S., Braun, E. (2011). *Place brand management*. Retrieved 2017, from Erasmus School of economic: <http://www.placedbrand.eu>.
27. Zhang, L., Zhao, S. X, (2009), City branding and the Olympic effect: A case study of Beijing. *Cities*, 26(5): 245-254. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2009.05.002>



Research Paper

Spatial Analysis of the Position of Women in the Design of Public spaces (Case Study: Zahedan City Areas)

Soodabeh Hashemzahi: PhD student, Department of Geography and urban planning, Zahedan Branch, Islamic Azad University, Zahedan, Iran

Masoumeh Hafez Rezazadeh * Assistant professor, Department of Geography and urban planning, Zahedan Branch, Islamic Azad University, Zahedan, Iran.

Maryam Karimian Bostani: Assistant Professor, Department of Geography and urban planning, Zahedan Branch, Islamic Azad University, Zahedan, Iran.

ARTICLE INFO

Received: 2021/11/20
Accepted: 2021/12/26
PP: 93-106

Use your device to scan and read the article online



Keywords: Spatial analysis, Gender design, Women, Public spaces, Zahedan city areas

Abstract

Today, one of the central perspectives in the planning and design of public spaces is the discussion of gender justice in the design of these spaces. Over the past few decades, the relationship between gender and urban space has become one of the main debates in the world. Therefore, presence in public spaces is essential for all groups, regardless of gender, age, income level, job, etc. In this regard, the purpose of the present study; Spatial Analysis of the Position of Women in the Design of Public spaces (Case Study: Zahedan City Areas). This research in terms of applied purpose and in terms of nature and research method, it is a survey. The data required for the research were collected by documentary-field method (questionnaire and observation). The statistical population of the present study was selected using Delphi method of 20 local planners and elites and city managers and university professors from among (women). Fuzzy Mamdani model was used for data analysis. The results showed that the situation of the five areas of Zahedan in the dimensions of designing public spaces (semantic, activity, social and physical) is unfavorable. Also, the final results of prioritizing the areas of Zahedan city according to the dimensions of public spaces design using Fuzzy Mamdani model showed, area (one) of Zahedan city, given the final non-fuzzy value as the output of the fuzzy inference system, it is given priority.

Citation: Hashemzahi, S., Hafez Rezazadeh, M., Karimian Bostani, M. (2024). **Spatial Analysis of the Position of Women in the Design of Public spaces (Case Study: Zahedan City Areas)**. *Journal of Research and Urban Planning*, 15(57), 93-106.

DOI: 10.30495/jupm.2022.29421.4068

* **Corresponding author:** Masoumeh Hafez Rezazadeh, **Tel:** +989151431618 **Email:** rezazadeh2008@gmail.com

Extended Abstract

Introduction

Today, one of the central perspectives in the planning and design of public spaces is the discussion of gender justice in the design of these spaces. Over the past few decades, the relationship between gender and urban space has become one of the main debates in the world. Therefore, presence in public spaces is essential for all groups, regardless of gender, age, income level, job, etc. In this regard, the purpose of the present study; Spatial Analysis of the Position of Women in the Design of Public spaces (Case Study: Zahedan City Areas).

Methodology

This research in terms of applied purpose and in terms of nature and research method, it is a survey. The data required for the research were collected by documentary-field method (questionnaire and observation). The statistical population of the present study was selected using Delphi method of 20 local planners and elites and city managers and university professors from among (women). Questionnaire; It includes 4 dimensions (physical, social, semantic and activity) that for each dimension, items were also proposed. Fuzzy Mamdani model was used for data analysis.

Results and discussion

The results of the status of (meaning) criteria, based on the results of the fuzzy model, showed that regions one and five have a more favorable status than regions three and four and two of Zahedan city in terms of the semantic dimensions.

In examining the status of the (activity) criteria, the output of the fuzzy inference system for the

regions of Zahedan city is as follows: region one equals 0.61, average level, region two 0.41, very unfavorable level, region three, 0.45 very high level Unfavorable, zone four, 0.43 is a very unfavorable level, and finally, for zone five, it is 0.47, which shows a very unfavorable level. This situation shows that the situation of the five areas of Zahedan city is unfavorable in this dimension.

In examining the status of (social) criteria, the output of the fuzzy inference system for the regions of Zahedan city is as follows: region one equals 0.56, unfavorable level, region two, 0.42, very unfavorable level, region three, 0.43 level Very unfavorable, zone four, 0.45 is a very unfavorable level, and finally, for zone five, it is 0.48, which shows a very unfavorable level. This situation shows that the situation of the five areas of Zahedan city is unfavorable in this dimension.

In examining the condition of the (physical) criteria, the output of the fuzzy inference system for the areas of Zahedan city is as follows: area one equals 0.56, unfavorable level, area two, 0.45, very unfavorable level, area three, 0.41 level Very unfavorable, zone four, 0.44 is a very unfavorable level and finally, for zone five, it is 0.51, which shows an unfavorable level. This situation shows that the situation of five areas of Zahedan city is unfavorable in this dimension.

Conclusion

The results showed that the situation of the 5 areas of Zahedan in the dimensions of designing public spaces (semantic, activity, social and physical) is unfavorable.



فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری

دوره ۱۵، شماره ۵۷، تابستان ۱۴۰۳
شاپا چاپی: ۵۲۲۹-۲۲۲۸ - شاپا الکترونیکی: ۳۸۴۵-۲۴۷۶
<https://jupm.marvdasht.iau.ir/>



مقاله پژوهشی

تحلیل فضایی جایگاه زنان در طراحی فضاهای عمومی (مطالعه موردی: مناطق شهر زاهدان)

سودابه هاشم‌زهی: دانشجوی دکتری، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران.
معصومه حافظ رضازاده: استادیار، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران.
مریم کریمیان بستانی: استادیار، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران.

چکیده	اطلاعات مقاله
امروزه یکی از دیدگاه‌های محوری در برنامه‌ریزی و طراحی فضاهای عمومی، بحث عدالت جنسیتی، در طراحی این فضاها است. در طول چند دهه گذشته رابطه جنسیت و فضای شهری یکی از بحث‌های اصلی در عرصه جهانی تبدیل شده است. لذا حضور در فضاهای عمومی برای همه گروه‌ها فارغ از جنسیت، سن، سطح درآمد، شغل و ... امری ضروری است. در این راستا، هدف پژوهش حاضر؛ تحلیل فضایی جایگاه زنان در طراحی فضاهای عمومی (مطالعه موردی: مناطق شهر زاهدان)، می‌باشد. این تحقیق به لحاظ هدف کاربردی و به لحاظ ماهیت و روش تحقیق، پیمایشی است. داده‌های مورد نیاز تحقیق به روش اسنادی - میدانی (پرسشنامه و مشاهده) گردآوری شده است. جامعه آماری پژوهش حاضر با استفاده از روش دلفی تعداد ۲۰ نفر از برنامه‌ریزان و نخبگان محلی و مدیران شهری و اساتید دانشگاه از میان (بانوان)، انتخاب شدند. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات، از مدل Fuzzy Mamdani استفاده شده است. نتایج نشان داد که وضعیت مناطق پنجگانه شهر زاهدان در ابعاد طراحی فضاهای عمومی (معنایی، فعالیت، اجتماعی و کالبدی)، نامطلوب است. همچنین نتایج نهایی الویت‌بندی مناطق شهر زاهدان با توجه به ابعاد طراحی فضاهای عمومی با استفاده از مدل Fuzzy Mamdani نشان داد، منطقه (یک) شهر زاهدان با توجه به مقدار نفازی نهایی به عنوان خروجی سیستم استنتاج فازی، در اولویت قرار می‌گیرد.	<p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۸/۲۹</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۰/۰۵</p> <p>شماره صفحات: ۹۳-۱۰۶</p> <p>از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید</p>  <p>واژه‌های کلیدی: تحلیل فضایی، طراحی جنسیتی، زنان، فضاهای عمومی، مناطق شهر زاهدان</p>

استناد: هاشم‌زهی، سودابه؛ حافظ رضازاده، معصومه و کریمیان بستانی، مریم. (۱۴۰۲). تحلیل فضایی جایگاه زنان در طراحی فضاهای عمومی (مطالعه موردی: مناطق شهر زاهدان). فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۵(۵۷)، ۹۳-۱۰۶.

DOI: 10.30495/jupm.2022.29421.4068

مقدمه

فضاهای عمومی شهری از نظر ویژگی‌های کالبدی و کارکرد اجتماعی محیط چشمگیری برای رشد و بالندگی جامعه مدنی هستند (Khatibi, 196: 2020). این فضاها مکانی برای تعاملات، برخوردها و تبادلات اجتماعی و همچنین، محملی برای انواع فعالیت‌هاست (Shariati, 2017: 72). امروزه یکی از محورهای اصلی مورد توجه طراحی و برنامه‌ریزی شهری بخصوص در حوزه فضاهای عمومی "پردازش به عدالت جنسیتی" در طراحی این فضاها است. رابطه جنسیت و فضای عمومی امروزه یکی از بحث‌های اساسی در عرصه جهانی است. که نحوه نگرش و چگونگی سازمان‌دهی فضای زندگی را از جنبه‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و... متأثر ساخته است (Zande Delan and Khaleghinejad, 2018: 1). به همین دلیل توجه به فضاها و ریز فضاها و نیز کیفیت آنها در ساخت و سازها به منظور حفظ ارزش‌های والای انسانی مورد تاکید است (Nairi and Mohammadi, 2017: 1). در دوران پیدایش شهرسازی مدرن، در آغاز قرن بیستم، زنان به عنوان شهروند تأثیری در برنامه‌ریزی و طراحی شهری نداشتند (Zande Delan and Khaleghinejad, 2018: 1). ولی در حدود دهه ۱۹۶۰ در بستر گسترش انتقادهای شهرسازی مدرن و همراه با رشد جنبش‌های زنان موضوع رابطه جنسیت و شهر به یک گفتمان جدید در اروپا و امریکا تبدیل شد. از دهه ۱۹۸۰ جنبش راستین فمینیسم شکل گرفت که بنیادی‌ترین هدف این جنبش ایجاد جهانی بود که نه تنها برای بعضی از زنان، بلکه برای همه آنان و نه فقط برای زنان بلکه برای مردان نیز جای بهتری باشد، و از آن به بعد استفاده‌ی زنان از فضای عمومی و تجربه‌ی آنها، موضوع بسیاری از تحقیقات بوده است (Day, 2000: 1). زنان حتی با اجرایی شدن برنامه‌ریزی شهری جدید، بر خلاف گذشته از برنامه‌های شهری حذف شده و شهرها به محیطی کاملاً مردانه تبدیل شده‌اند (Soltani et al, 2011: 8). این در حالیست که انتظار می‌رود توجه به معیارهای طراحی شهری و اجرای آن در برنامه‌ریزی و طراحی فضاهای شهری، تحقق عدالت اجتماعی و ارتقای کیفیت حضور زنان در شهر و فضاهای شهری را بدنبال داشته باشد (Maleki et al, 2015).

در این میان در جنوب شرق ایران در منطقه بلوچستان که محل برخورد چهار فرهنگ ایرانی، عربی، هندی و آسیایی است که به دلیل نزدیکی به هر یک از این فرهنگ‌ها، بسیاری از اعتقادات، عادات و رفتارهای آن‌ها در جامعه‌ی بلوچ ظهور کرده است. در گذشته به دلیل تعاملات کمتر مردم بلوچ با جوامع همجوار، آنچه را که از داستان‌ها و اشعار بر می‌آید وضع زن نسبت به دیگر جوامع در بهترین شرایط ممکن خود بوده است. جامعه فعلی بر اثر تهاجم فرهنگی و ایده‌های غربی، هندی و عربی از شرایط آرمانی به دور است. در جامعه بلوچ، زن دوش به دوش مرد به عنوان همفکر و همگام در تمام مراحل زندگی حرکت کرده ولی بعد از محکم شدن بنیان‌های نظام کاستی و تفکرات جامعه‌های همجوار و تلفیقی از نظریات اسلامی محلی، متأثر از تعصب مردانه و جامعه پدرشاهی، سبب شکل‌گیری مرز بندی‌های محکم بین زن و مرد شده است (Rodini and Hosseinabadi, 2014: 1)، که این نظام کاستی در حوزه کالبدی شهری نیز خود را نشان داده است. در شهر زاهدان از جمعیت ۶۷۲۵۹۸ نفری ۳۳۰۶۵ نفر را زنان تشکیل می‌دهند، در این شهر عمدتاً فضاهای عمومی شهری جنبه‌ای مردانه دارد تا جایی که در برخی از این فضاها به دلیل فقدان برنامه‌ریزی مناسب و توجه نکردن به نیازهای زنان، به مشکلات و مسائل مربوط به آنان نظیر نیاز به فضایی برای خود شکوفایی و ارایه توانمندی‌های فردی، برقراری پیوند میان کار، خانواده و فعالیت‌های اجتماعی توجه نشده است و در مقابل بر سطح محیط‌های ناامن شهری افزوده شده است. لذا پژوهش در صدد پاسخگویی به این سوالات می‌باشد: وضعیت مناطق پنجگانه شهر زاهدان در ابعاد طراحی فضاهای عمومی (معنایی، فعالیتی، اجتماعی و کالبدی)، با توجه به جایگاه زنان چگونه می‌باشد؟ و کدامیک در اولویت قرار می‌گیرند؟

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

امروزه ضرورت بازنگری در رویکردها و سیاست‌های شهری، با اهداف اصلاح بنیادی نابرابری جنسیتی مورد توجه قرار گرفته است (Fanni and Vahedi yeganeh, 2017: 83). دستیابی به این موضوع، مستلزم ایجاد تعادل و برابری در فرایند تصمیم‌گیری، برای اطمینان از فرصت‌های برابر برای زنان و مردان است (Zahedi, 2009: 85). بحث‌های بسیاری پیرامون نحوه تقسیم‌بندی جنسیتی-جغرافیایی فضاهای زندگی روزمره در ادبیات جامعه‌شناسی موجود است (Rahbari and Sharepour, 2013: 117). این مسئله که جغرافیای شهری امروز حاصل اختصاص نقش‌های سنتی بازتولیدی-مراقبتی به زنان است و تقسیم‌بندی عمومی-خصوصی فضاها که فضاهای خصوصی را مناسب زنان می‌داند یک هنجار ارزشی عموماً پذیرفته شده در جهان است، به شکل عام توسط اندیشمندان اجتماعی حوزه شهر و فضا تأیید شده است (Loyde, 1975: 11). لوفور در نظریه خود «حق به شهر» اشاره می‌کند که چیزی که درباره‌ی فضا در دوران کنونی اهمیت دارد این است که نوعی ادراک پدرسالارانه از نقش‌ها و روابط قدرت در فضا وجود دارد (Lefebvre, 1991: 26)، اندیشمندان فمینیست توافق دارند که شهر، مرد ساخته است زیرا زنان سهم اندکی در برنامه‌ریزی و ساخت آن داشته‌اند و منافع اندکی از محصور بودن در محیط مرد ساخته می‌برند. محیط ساخته شده بازتابنده‌ی فعالیت‌های مردان، ارزش‌های مردانه و گرایش‌های مردان به فضای سکونتی است (Gottdiener)

148: 2006) and Hutchison). دورتی اسمیت، به عنوان یکی از منتقدان جدی، بر این باور بود که جامعه‌شناسی تجربیات زنان را نادیده گرفته و از آنجا که کلیه تحقیقات جامعه‌شناسی عمدتاً بر روی مردان متمرکز است، نتایج آنها به زنان تعمیم‌پذیر نمی‌باشد (Smith, 1974). مکتب کشاکش بین‌گمنامی و انزوا از یک سو و اجتماع در شهر از سوی دیگر است. اکثر متفکرین این حوزه به شکل ویژه‌ای از تنهایی گروه‌های جنسیتی (به ویژه زنان) در میان انبوه جمعیت به واسطه عدم برنامه‌ریزی صحیح و ناامنی فضاهای مشارکتی در شهرها انتقاد می‌کنند. گویی در این نظریه فشار اجسام و اشخاص بیگانه در فضای تعامل شهری، گونه‌ای از غربت را موجب می‌گردد که جدایی ساده فیزیکی در فضای شهری به تنهایی نمی‌تواند موجب این گردد. این نظریه شهرهای مدرن را، شهرهایی منزوی‌کننده، متخاصم، خوار کننده پیوندهای اجتماعی، جدا و بیگانه کننده افراد از یکدیگر، جلوگیری از تشکیل بسیج فضایی و عدم شکل‌گیری سیاست آشکار فضایی در مدیریت شهری و مشارکت شهروندان در آن می‌داند، که حاصل این رویکرد ناامنی فضایی در فضاهای شهری است (Connor, 1986: 2). در اسلام و دیدگاه‌های مربوط به جنسیت به دو گروه تقسیم می‌شوند: گروهی که معتقدند زن مسلمان باید اهتمام خود را در برابر خانه‌داری و شوهرداری و تربیت فرزندان و امثال آن به کار گیرد و هرگاه از او کاری خواسته شد، انجام دهد. در مقابل این گروه، عده دیگری از اسلام‌گرایان به این موارد اکتفا نمی‌کنند و اصرار دارند همه حقوقی را که شریعت اسلام برای زن قائل شده است به او داده شود و زنان دوشادوش مردان در سازندگی جامعه اسلامی مشارکت مستقیم داشته باشند. از دیدگاه قرآن کریم، در آیین مقدس اسلام، زنان همانند مردان موظف به مشارکت در همه امور جامعه اسلامی هستند (Ahmadi, 2013: 18).

در رابطه با فضاهای شهری و بحث جنسیت و زنان پژوهش‌های انجام شده که در ذیل به تعدادی از آنها که در راستای پژوهش می‌باشند، اشاره خواهد شد. رفیعیان و جعفری (۱۳۹۹)، در پژوهشی به سنجش رضایتمندی زنان از کیفیت ایمنی فضاهای عمومی در پارک بوستان مادران، شهر جدید اندیشه، تهران، پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد در بعد اجتماعی، شاخص میزان تعامل‌پذیری افراد در فضا و متغیر شبکه‌های گروهی زنان و در بعد عملکردی، میزان استفاده از فضا و در بعد محیط طبیعی، شاخص دسترسی به امکانات و تجهیزات محیطی و متغیر تأسیسات عمومی و بهداشتی و خدمات خاص برای بانوان، بیشترین اهمیت را در افزایش رضایتمندی زنان بر اساس متغیرهای زمینه‌ای داشته است (Rafieian and Jafari, 2020). عابدینی و همکاران (۱۳۹۷)، در پژوهشی به تحلیل ساختار فضاهای شهری مطلوب زنان در محله مهدی‌القدم ارومیه، پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد بین شاخص‌های انتخابی و شاخص امنیت در دو بخش محله، به جز ۲ مورد، ۹۹ درصد رابطه معنادار وجود دارد (Abedini et al, 2017). موسوی دارامرودی (۱۳۹۶)، در پژوهشی به بررسی امنیت و حضورپذیری زنان در فضاهای عمومی شهر، پرداخته است. نتایج تحقیق نشان داد افزایش حضورپذیری بانوان موجب ایجاد امنیت در فضاهای شهری می‌گردد (Mousavi Daramroudi, 2017). حبیبی و علی‌پور شجاعی، (۱۳۹۴)، در پژوهشی به بررسی تطبیقی فضاهای عمومی ویژه زنان با فضاهای عمومی شهری در میزان پاسخگویی به نیازهای بانوان نمونه موردی: پارک آب و آتش و بوستان بهشت مادران تهران، پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد علی‌رغم نقش منطقه‌ای بوستان بهشت مادران، این بوستان در مقیاس محلی عمل کرده و به فضایی کارکردی جهت فعالیت‌های ورزشی با آزادی پوشش، تقلیل یافته است. همچنین با محدودبودن وقت زنان در انجام فعالیت‌های اختیاری و اجتماعی، تداوم استفاده از فضاهای عمومی ویژه، موجب کاهش زمان حضور زنان در دیگر فضاهای عمومی و کم‌رنگ شدن نقش و حضور آنان در شهر می‌شود (Habibi and Alipour Shojaei, 2015). ناوارت هرناندز و همکاران (۲۰۲۱)، در پژوهشی با عنوان "ساخت فضاهای عمومی ایمن تر: بررسی تفاوت جنسیتی در درک ایمنی در فضای عمومی از طریق مداخلات طراحی شهری" نشان دادند که برداشتن دیوارهای حائل منجر به بهبود قابل توجهی در درک ایمنی می‌شود که تأثیر آن برای زنان قوی‌تر است (Navarrete-Hernandez et al, 2021). ساد (۲۰۲۱)، در پژوهشی به بررسی جایگاه زنان و چارچوب کاهش خطر بلایا در محله‌های فقیرنشین شهری در راستای ایجاد تاب‌آوری پرداخته است. نتایج نشان داد اقدامات کاهش خطر بلایا برای زنان ساکن در محله‌های فقیرنشین باید با هدف به حداقل رساندن خطرات برای آنها و در عین حال افزایش انعطاف‌پذیری آنها از طریق کاهش آسیب‌پذیری‌ها و افزایش ظرفیت‌ها، با کار از طریق سیستم‌های اجتماعی-اقتصادی در شرایط آنها انجام شود (Saad, 2021). مملا و ماهاراج (۲۰۱۸)، در پژوهشی با عنوان «مهاجران، زنان و جنسیت: مطالعه زنان در پارک آلبرت در دوربان، آفریقای جنوبی» با مصاحبه کردن با ۲۷ نفر از زنان بالای ۱۸ سال در محدوده مطالعاتی، خشونت تجربه‌شده مهاجران زن در پارک آلبرت را بررسی کردند و پیشنهادهای بسیاری را از طریق همین مطالعه مطرح کردند؛ مانند اینکه افسران پلیس زن باید برای رسیدگی به زنان، به‌ویژه آنها که تجربه خشونت جنسی داشته‌اند، در دسترس باشند، همه افسران پلیس باید آموزش دیده باشند تا به جنسیت حساس باشند و تبعیض علیه خارجی‌ها را متوقف کنند (Memela and Maharaj, 2018). پل (۲۰۱۱) در پژوهشی به بررسی نقش فضاهای عمومی در نشان دادن ترس زنان از جرم در شهر کلکته پرداخته است. نتایج نشان می‌دهد که آشنایی با مکان عاملی کلیدی است که در ترس زنان از مکان‌های عمومی تأثیر دارد (Paul, 2011). کاپرا کرینچن (۲۰۰۴)، پارک بزرگ شهر خود را مورد مطالعه قرار می‌دهد و به شاخص‌های حضورپذیری زنان در فضاهای شهری میرسد. کریستن دی نظریه اخلاق مراقبتی را مطرح می‌کند و آن را پاسخی

به حل مشکلات موجود می‌داند (Krenichyn, 2004). پین (۱۹۹۷)، در پژوهشی به بررسی جغرافیای اجتماعی ترس زنان از جرم در شهرهای انگلستان پرداخته است. نتایج نشان می‌دهد که ترس زنان از خشونت جسمی و جنسی وسیع و تأثیرات آن عمیق است و ترس از خشونت‌های مردانه معمولاً به وسیله ترس از فضاهای عمومی نشان داده می‌شود (Pain, 1997).

مواد و روش تحقیق

این تحقیق به لحاظ هدف کاربردی و به لحاظ ماهیت و روش تحقیق، پیمایشی است. داده‌های مورد نیاز تحقیق به روش اسنادی- میدانی (پرسشنامه و مشاهده) گردآوری شده است. در تحقیق حاضر متناسب با هدف و سوال پژوهش جمع‌آوری اطلاعات به دو صورت انجام شده است: الف: مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای: (در این روش برای جمع‌آوری اطلاعات اولیه به کتابخانه‌ها، سازمانها، اداره‌ها و ارگانها مربوط استفاده شد. ب): تحقیقات میدانی: (پرسشنامه و مشاهده). پرسشنامه شامل ۴ بعد (کالبدی، اجتماعی، معنایی و فعالیتی) می‌باشد که برای هر یک از ابعاد نیز گویه‌هایی نیز مطرح گردید.

جامعه آماری پژوهش حاضر با استفاده از روش دلفی تعداد ۲۰ نفر از برنامه‌ریزان و نخبگان محلی و مدیران شهری و اساتید دانشگاه از میان (بانوان)، انتخاب شدند. بنابراین روایی صوری پرسشنامه تایید می‌شود. همچنین جهت تعیین پایایی ابعاد پرسشنامه از آماره آلفای کرونباخ استفاده شده که نتایج به دست آمده در جدول (۱)، نشان‌دهنده پایایی قابل قبول ابعاد مورد بررسی است.

جدول ۱- پایایی ابعاد پژوهش

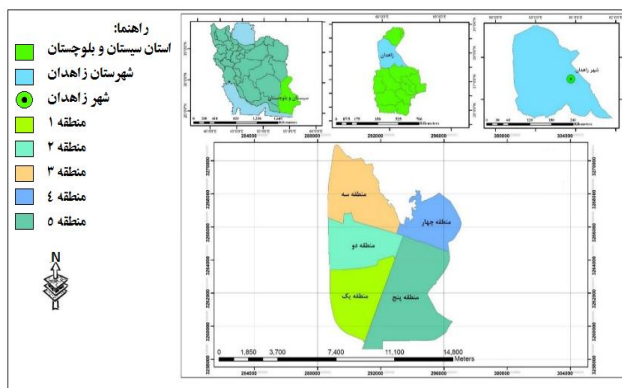
ردیف	ابعاد	پایایی
۱	کالبدی	۰.۸۲۳
۲	اجتماعی	۰.۷۹۲
۳	معنایی	۰.۷۰۲
۴	فعالیتی	۰.۸۰۶

منبع: (Research Findings, 2021)

برای تجزیه و تحلیل اطلاعات، از سیستم استنتاج فازی (مدل Fuzzy Mamdani)، استفاده شده است. سیستم استنتاج ممدانی را ممدانی و اسیلیان در سال ۱۹۷۵ پیشنهاد دادند. این سیستم‌ها به دلیل داشتن طبیعت بصری و تفسیری از قوانین می‌توانند به طور گسترده‌ای در سیستم‌های پشتیبانی تصمیم استفاده شوند، همچنین دارای قدرت بیانی بالایی هستند و می‌توانند به هر دو صورت چند ورودی و چند خروجی (MIMO) و چند ورودی و یک خروجی (MISO)، پیاده‌سازی می‌شود (Asaad Sajadi et al, 2020: 107).

محدوده مورد مطالعه

زاهدان از لحاظ مختصات جغرافیایی در ۶۰ درجه و ۵۱ دقیقه و ۲۵ ثانیه طول شرقی و ۲۹ درجه و ۳۰ دقیقه و ۴۵ ثانیه عرض شمالی واقع شده است. اختلاف زمان زاهدان با تهران ۳۶+ دقیقه و با گرینویچ ۲۴۶+ دقیقه است (Statistical Yearbook of Sistan and Baluchestan, Governorate, 2019). زاهدان از سمت شمال به شهرستان زابل و از سمت جنوب به شهرستان خاش، از سمت شرق به کشورهای افغانستان و پاکستان و از سمت غرب به شهرستان فهرج منتهی می‌شود. ارتفاع زاهدان ۱۳۸۵ متر از سطح آبهای آزاد می‌باشد. این شهر در دشتی صاف و هموار با شیب ملایم در حدود ۲۵ درجه که کوههایی کم و بیش مرتفع و خشن آن را محصور کرده اند، قرار گرفته است. بوسیله معابری در قالب دره های تکتونیک بسوی شمال و شمال غرب و جنوب و جنوب شرق به خارج راه می یابد. منطقه‌بندی کاربری اراضی در حریم شهر زاهدان برپایه مطالعات وضع موجود، نقشه کاربری اراضی ناحیه زاهدان مصوب شورایعالی شهرسازی و معماری ایران - کاربری اراضی طرح جامع شهر زاهدان و تجزیه و تحلیل قابلیت اراضی تهیه شده است. در تقسیمات فضایی جدید، شهر زاهدان شامل ۵ منطقه، ۵۵ ناحیه و ۱۱۰ محله است (Zahedan city master plan, 2016).



شکل ۱- موقعیت استان سیستان و بلوچستان، شهرستان و شهر زاهدان، منبع: (Authors, 2021)

بحث و یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی

بر طبق یافته‌های توصیفی تحقیق، از میان پاسخ‌گویان که همگی از میان بانوان شهر زاهدان انتخاب شدند، از لحاظ سن به ۴ گروه سنی ۲۰ تا ۳۰ سال، ۳۰ تا ۴۰ سال، ۴۰ تا ۵۰ سال و در نهایت ۵۰ سال به بالا سال تقسیم‌بندی شده است. با توجه به نتایج به دست آمده بیشترین فراوانی مربوط به گروه سنی ۳۰ تا ۴۰ سال است که شامل ۱۳ نفر بوده که حدود (۶۳/۵۵) را به خود اختصاص داده است. در ارتباط با میزان تحصیلات افراد مورد مطالعه، افراد در ۴ گروه دیپلم، لیسانس فوق لیسانس و دکتری طبقه‌بندی شده است. بر اساس نتایج بیشترین میزان پاسخ‌گویان مربوط به گروه لیسانس با تعداد ۸ نفر می‌باشد و کمترین میزان مربوط به گروه دکتری با فراوانی ۳ نفر است. از میان ۲۰ مشارکت‌کننده، ۸ نفر از مدیران و کارمندان شهرداری، ۶ نفر از اساتید دانشگاه و مابقی از سایر سازمان‌ها بودند.

یافته‌های استنباطی

تحلیل فضایی مناطق شهری زاهدان بر اساس ابعاد طراحی با توجه به جایگاه زنان

در این قسمت از پژوهش سعی بر آن است که توزیع فضایی مناطق شهری زاهدان را بر اساس ابعاد طراحی با توجه به جایگاه زنان مشخص شوند. این رتبه‌بندی ابزاری است که می‌تواند راهبردهای لازم را در جهت‌گیری طراحی و برنامه‌ریزی شهر زاهدان ارائه دهد. در ابتدا قبل از شروع تحلیل فضایی مناطق پنجگانه شهر زاهدان، لازم دانسته شد در جدول (۲)، به بررسی علامت اختصاری هر یک از معیارها در ابعاد مختلف (معنایی، فعالیتی، کالبدی، اجتماعی) پرداخته شود.

جدول ۲- علامت اختصاری معیارها جهت سنجش توزیع فضایی مناطق پنجگانه شهر زاهدان

ایجاد	معنایی			فعالیتی			اجتماعی		
	حرمت	احساس لذت	حس تعلق	معیار	اوقات فراغت	فعالیت‌های انتخابی و اجتماعی	معیار	امنیت	عدالت و برابری
گویه	X1	X2	X3	X1	X2	X3	X1	X2	X3
علامت اختصاری	X1	X2	X3	X1	X2	X3	X1	X2	X3
ابعاد	کالبدی								
گویه	چهارچوب فیزیکی	ایمنی	دسترسی فیزیکی	راحتی و آسایش					
علامت اختصاری	X1	X2	X3	X4					

منبع: (Research Findings, 2021)

تحلیل فضایی مناطق شهری زاهدان بر اساس بعد معنایی با توجه به جایگاه زنان

مطابق جدول (۳)، در استنتاج وضعیت معیارهای (معنایی) در تعیین و رتبه‌بندی مناطق پنجگانه شهر زاهدان، مقدار نافازی نهایی به عنوان خروجی سیستم استنتاج فازی در نرم افزار متلب مشخص شده است. این مقدار برای منطقه یک برابر با ۰/۶۷، که سطح متوسط، برای منطقه

دو برابر است با ۰/۵۲، که سطح بسیار نامطلوب، برای منطقه سه برابر است با ۰/۴۹ که سطح بسیار نامطلوب، برای منطقه چهار برابر است ۰/۴۷ که سطح بسیار نامطلوب در نهایت برای منطقه پنج برابر است ۰/۵۳ که سطح بسیار نامطلوب این منطقه نسبت به معیارهای بعد معنایی را نشان می‌دهد. البته قابل ذکر است که وضعیت تمامی مناطق پنجگانه شهر زاهدان در این بعد نامطلوب است ولیکن بر اساس نتایج مدل فازی، در میان مناطق پنجگانه شهری پس از تعیین تابع عضویت و نرمال‌سازی داده‌ها طیف اهمیت بر اساس ترتیب معیارهای مورد بررسی و وضعیت آنها به ترتیب برابر است (منطقه یک، منطقه پنج، منطقه دو، منطقه سه، منطقه چهار) دریافت می‌کنند که رتبه بالا متعلق به منطقه یک می‌باشد. در واقع نتایج نشان داد که مناطق یک و پنج دارای وضعیت مطلوب‌تری نسبت به مناطق سه و چهار و دو شهر زاهدان به لحاظ معیارهای بعد معنایی هستند. یکی از مهمترین دلایل این امر، این است که اکثریت ساکنان این مناطق، مخصوصا منطقه چهار، حاشیه‌نشینان تشکیل داده‌اند و معمولا در این مناطق، بزهکاری اتفاق می‌افتد که این مسائل همراه با فضاهای متشنج و بدون رعایت طراحی و فضاهای عمومی باعث تضعیف و کم‌رنگ شدن امنیت زنان در این مناطق شده است. از دیگر موارد موثر در کاهش تعلق مکانی در این مناطق شهری، عدم فضاهای مناسب و کافی برای نشستن زنان، عدم دسترسی به نیروهای امنیتی و... می‌باشد. در مناطق سه و چهار نیز این مورد به وفور به چشم می‌خورد، لذا ساکنان آن نسبت به منطقه خود احساس تعلق کمتری دارند.

جدول ۳- درجه عضویت هر یک از معیارهای بعد معنایی در مناطق پنجگانه شهر زاهدان

معیار	منطقه	تابع عضویت	منطقه	تابع عضویت	منطقه	تابع عضویت	منطقه	تابع عضویت	منطقه	تابع عضویت	منطقه	تابع عضویت
X1	منطقه یک	بسیار کم	۰/۲۱	منطقه دو	بسیار کم	۰/۵۷	منطقه سه	بسیار کم	۰/۳۳	منطقه چهار	بسیار کم	۰/۲۲
		کم	۰/۴۶		کم	۰/۶۳		کم	۰/۴۱			
		متوسط	۰/۶۹		متوسط	۰/۵۳		متوسط	۰/۵۵			
		زیاد	۰/۸۹		زیاد	۰/۵۳		زیاد	۰/۷۱			
X2	منطقه یک	بسیار کم	۰/۲۲	منطقه دو	بسیار کم	۰/۵۶	منطقه سه	بسیار کم	۰/۳۳	منطقه چهار	بسیار کم	۰/۲۳
		کم	۰/۴۶		کم	۰/۶۴		کم	۰/۵۵			
		متوسط	۰/۷۳		متوسط	۰/۶۵		متوسط	۰/۶۱			
		زیاد	۰/۸۷		زیاد	۰/۷۰		زیاد	۰/۷۸			
X3	منطقه یک	بسیار کم	۰/۲۳	منطقه دو	بسیار کم	۰/۶۹	منطقه سه	بسیار کم	۰/۲۳	منطقه چهار	بسیار کم	۰/۲۲
		کم	۰/۵۱		کم	۰/۷۱		کم	۰/۴۱			
		متوسط	۰/۷۱		متوسط	۰/۷۰		متوسط	۰/۵۱			
		زیاد	۰/۸۶		زیاد	۰/۷۰		زیاد	۰/۶۷			

مناطق	تابع عضویت	وضعیت
منطقه یک	۰/۶۷	متوسط
منطقه دو	۰/۵۲	بسیار نامطلوب
منطقه سه	۰/۴۹	بسیار نامطلوب
منطقه چهار	۰/۴۷	بسیار نامطلوب
منطقه پنج	۰/۵۳	بسیار نامطلوب

منبع: (Research Findings, 2021)

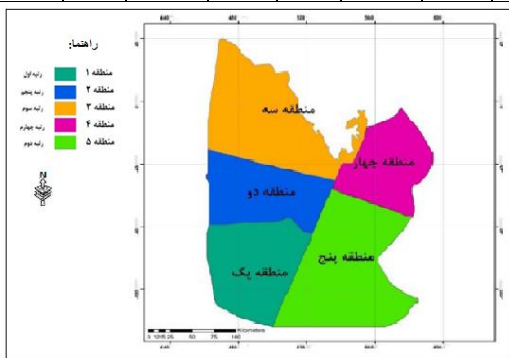
تحلیل فضایی مناطق شهری زاهدان بر اساس بعد فعالیتی با توجه به جایگاه زنان

در استنتاج وضعیت معیارهای (فعالیتی) مقدار نافازی نهایی به عنوان خروجی سیستم استنتاج فازی برای مناطق شهر زاهدان به صورت ذیل می‌باشد: منطقه یک برابر با ۰/۶۱، سطح متوسط، منطقه دو، ۰/۴۱، سطح بسیار نامطلوب، منطقه سه، ۰/۴۵، سطح بسیار نامطلوب، منطقه چهار، ۰/۴۳، سطح بسیار نامطلوب و در نهایت برای منطقه پنج برابر است ۰/۴۷ که سطح بسیار نامطلوب را نشان می‌دهد. این وضعیت

نشان می‌دهد که وضعیت مناطق پنجگانه شهر زاهدان در این بعد نامطلوب است، بر اساس نتایج مدل فازی، در میان مناطق پنجگانه شهری پس از تعیین تابع عضویت و نرمال‌سازی داده‌ها طیف اهمیت بر اساس ترتیب معیارهای مورد بررسی و وضعیت آنها به ترتیب برابر است (منطقه یک، منطقه پنج، منطقه سه، منطقه چهار، منطقه دو) دریافت می‌کند که رتبه بالا متعلق به منطقه یک می‌باشد. یکی از مهمترین فضاهای عمومی برای اوقات فراغت زنان شهر زاهدان، پارک مخصوص بانوان می‌باشد. از آنجایی که پارک‌های مخصوص بانوان مکانی مناسب با وجود امکانات رفاهی خاصی هستند که زنان و دختران می‌توانند در این فضا ورزش و تفریح کنند، لذا مهمترین هدف و ضرورت از احداث این پارک‌ها تقویت روحیه نشاط و شادابی و تخلیه انرژی این قشر جامعه در محیطی امن است، اما افسوس در شهر زاهدان این طرح مصوب سال‌هاست که گرد و غبار غفلت بر روی آن می‌بارد. در شهری به نام زاهدان از پارک بانوان می‌توان به زمینی اشاره کرد که تنها امکانات آن دیوارکشی اطراف آن است و شوره زار در وسط آن به چشم می‌خورد که چرا سال‌هاست به این تک بوستان بانوان بی‌مهری شده است. یکی دیگر از معیارهای بعد فعالیتی، فعالیت‌های انتخابی می‌باشد. از آن جا که زنان (چه خانه‌دار و چه شاغل)، به دلیل بر عهده داشتن مسئولیت‌های مراقبت از سایر افراد خانواده، وقت کمتری برای انجام فعالیت‌های انتخابی و اجتماعی، از جمله حضور در فضاهای عمومی دارند. لذا علیرغم اینکه بسیاری از زنان دید مثبت و خوبی نسبت به پارک بانوان برای ورزش و سلامتی داشته‌اند، اما با مطالعات صورت گرفته می‌توان دریافت که تعداد قابل ملاحظه‌ای از زنان با صرف زمان خود در پارک جهت فراغت، مدت زمانی که می‌توانند در فضای عمومی معمول حضور داشته‌باشند، از دست داده و نتیجتاً از صحنه‌ی فضاهای عمومی همه شمول نیز، به همان میزان حذف می‌شوند. همچنین با توجه به اینکه بسیاری از زنان اعتقادی به فضاهای زنانه برای انجام فعالیت‌های تفریحی و ورزشی و... داشته‌اند، همین عادت کردن زنان به فضاهای زنانه می‌تواند به دلیل هنجارپذیرتر بودن زنان، موجبات کاهش اعتماد به نفس را در آنان فراهم کرده و نتیجتاً امکان حضور آنها را در سطوح دیگر فضاهای عمومی شهری، محدودتر می‌نماید. از این زاویه به نظر می‌رسد ایجاد فضاهای ویژه و استقبال زنان به دلیل عمده‌ی آزادی در پوشش، در عین حال می‌تواند نوع جدیدی از محدودیت را پیش روی زنان قرار دهد چرا که جداسازی فضای زنانه، در دنیای پیچیده‌ی امروزی، اصولاً رویکردی حمایت‌گرایانه داشته و زنان را بیشتر مادر، کم‌توان و نیازمند حمایت و حفاظت می‌داند. از این نظر، ایجاد فضاهای خاص زنانه می‌تواند در ادامه نگرش جداسازی اندرونی و بیرونی در مقیاسی وسیع‌تر از خانه و در گستره‌ی فضای شهر تلقی شود که علی‌رغم داشتن مزیت‌هایی برای زنان، به نظر می‌رسد این رویکرد پاسخی مناسبی به نیازهای اجتماعی زنان زاهدان نباشد و نهایتاً به ایجاد جزیره‌هایی زنانه در اقیانوسی مردانه، منجر خواهد شد.

جدول ۴- درجه عضویت هر یک از معیارهای بعد فعالیتی در مناطق پنجگانه شهر زاهدان

معیار	منطقه	تابع عضویت	منطقه	تابع عضویت	منطقه	تابع عضویت	منطقه	تابع عضویت	منطقه	تابع عضویت	مناطق	وضعیت			
X1	منطقه یک	بسیار کم	۰/۲۲	منطقه دو	بسیار کم	۰/۲۲	منطقه سه	بسیار کم	۰/۲۲	منطقه پنج	بسیار کم	۰/۱۹			
		کم	۰/۵۲		کم	۰/۴۴		کم	۰/۳۳						
		متوسط	۰/۷۷		متوسط	۰/۵۱		متوسط	۰/۴۶						
		زیاد	۰/۸۲		زیاد	۰/۶۷		زیاد	۰/۷۶						
X2	منطقه یک	بسیار کم	۰/۲۱	منطقه دو	بسیار کم	۰/۲۲	منطقه سه	بسیار کم	۰/۲۱	منطقه پنج	بسیار کم	۰/۲۱			
		کم	۰/۵۳		کم	۰/۵۵		کم	۰/۴۴						
		متوسط	۰/۷۶		متوسط	۰/۷۸		متوسط	۰/۶۷						
		زیاد	۰/۸۴		زیاد	۰/۷۲		زیاد	۰/۷۱						
	منطقه یک	۰/۶۱	متوسط	منطقه دو	۰/۴۱	بسیار نامطلوب	منطقه سه	۰/۴۵	بسیار نامطلوب	منطقه چهار	۰/۴۳	بسیار نامطلوب	منطقه پنج	۰/۴۷	بسیار نامطلوب



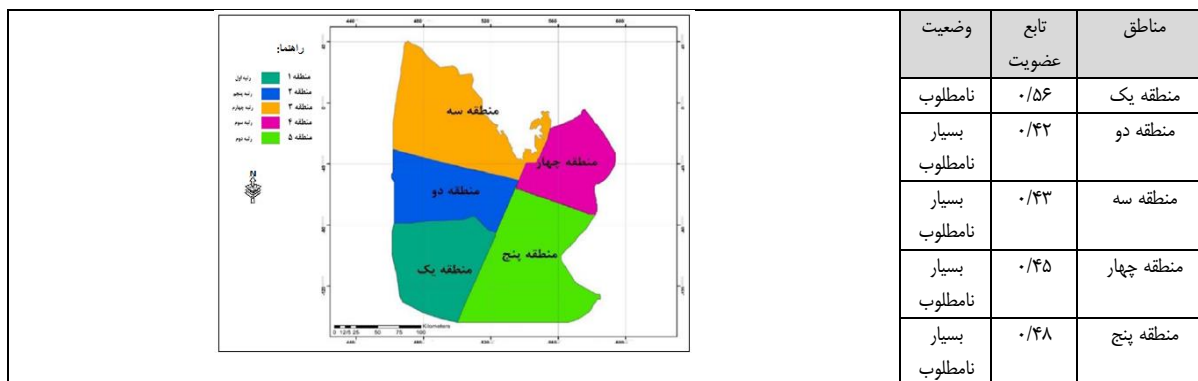
منبع: (Research Findings, 2021)

تحلیل فضایی مناطق شهری زاهدان بر اساس بعد اجتماعی با توجه به جایگاه زنان

مطابق جدول (۵)، در استنتاج وضعیت معیارهای (اجتماعی) در تعیین و رتبه‌بندی مناطق پنجگانه شهر زاهدان، مقدار نافازی نهایی به عنوان خروجی سیستم استنتاج فازی در نرم افزار متلب مشخص شده است. در استنتاج وضعیت معیارهای (اجتماعی) مقدار نافازی نهایی به عنوان خروجی سیستم استنتاج فازی برای مناطق شهر زاهدان به صورت ذیل می‌باشد: منطقه یک برابر با ۰/۵۶، سطح نامطلوب، منطقه دو، ۰/۴۲، سطح بسیار نامطلوب، منطقه سه، ۰/۴۳، سطح بسیار نامطلوب، منطقه چهار، ۰/۴۵، سطح بسیار نامطلوب و در نهایت برای برای منطقه پنج برابر است ۰/۴۸ که سطح بسیار نامطلوب را نشان می‌دهد. این وضعیت نشان می‌دهد که وضعیت مناطق پنجگانه شهر زاهدان در این بعد نامطلوب است، بر اساس نتایج مدل فازی، در میان مناطق پنجگانه شهری پس از تعیین تابع عضویت و نرمال سازی داده‌ها طیف اهمیت بر اساس ترتیب معیارهای مورد بررسی و وضعیت آنها به ترتیب برابر است (منطقه یک، منطقه پنج، منطقه چهار، منطقه سه، منطقه دو) دریافت می‌کند که رتبه بالا متعلق به منطقه یک می‌باشد. یکی از معیارهای بعد اجتماعی در طراحی فضاهای عمومی زنان، امنیت می‌باشد. بر اساس نتایج به دست آمده، معیارهای بعد اجتماعی در مناطق چهار، سه، دو نسبت به مناطق یک و پنج نامطلوب‌تر می‌باشد. بر اساس مطالعات صورت گرفته از مهمترین عواملی که زنان شهر زاهدان در این سه منطقه و حتی مناطق یک و پنج از آن به عنوان مانع امنیتی جهت تردد در سطح شهر اشاره کرده‌اند، وجود حیوانات سرگردان همچون سگ در سراسر سطح شهر می‌باشد، این مشکل در ساعات خلوت روز و شب به اوج خود می‌رسد. از عوامل دیگر می‌توان به کمبود نور پیاده‌روها و کوچه‌ها در شب اشاره نمود، تاریک بودن پیاده‌روها و خیابان‌های فرعی به لحاظ امنیتی گرچه میزان امنیت کلیه افراد شهر زاهدان را کاهش می‌دهد اما این عامل در ارتباط با زنان به مراتب تاثیر بیشتری دارد. نظریه پنجره‌های شکسته ویلسن بی‌ارتباط با این موضوع نمی‌باشد. بر پایه این نظریه، اگر یک پنجره در ساختمان شکسته باشد و به سرعت تعویض یا تعمیر نشود، به افراد بیگانه این احساس را می‌دهد که هیچ کس به آن ساختمان اهمیت نمی‌دهد و به زودی پنجره‌های خیلی بیشتری شکسته می‌شود و جرم‌های بیشتری رخ می‌دهد. در جایی که به نظر می‌رسد حس مالکیت وجود دارد، احتمال خرابکاری بسیار کمتر است به عبارتی ایجاد ناامنی و خرابکاری در فضاهای تاریک و کم نور راحت‌تر و بیشتر صورت می‌گیرد زیرا فرد خرابکار با این زمینه ذهنی که این منطقه یا خیابان برای کسی اهمیت ندارد و نظارتی بر آن وجود ندارد دست به خرابکاری می‌زند. از دیگر معیارهای بعد اجتماعی، عدالت و برابری می‌باشد. عدالت، مفهومی است که همواره دغدغه بسیاری از افراد بوده است. توجه به عدالت فضایی و برنامه‌ریزی‌هایی است که تمرکز خدماتی را عادلانه در مناطق پنجگانه شهر زاهدان، توزیع کند. بدین صورت، مهمترین معیار برای تحلیل وضعیت عدالت و برابری فضایی در شهر زاهدان، چگونگی خدمات عمومی شهر برای زنان است. عدالت؛ یعنی توزیع مناسب خدمات میان ساکنان مختلف شهر زاهدان که توزیع نامناسب آن باعث از بین رفتن عدالت و افزایش ناراضی‌تی شهروندان از محل سکونت خود خواهد شد. منطقه پنج و یک نسبت به سایر مناطق دیگر از بهترین مکان‌های سکونتی در جهت زنان بهره می‌برند در صورتی که منطقه ۴، به دلیل قرار گرفتن بیشتر محله‌های حاشیه نشین (شیرآباد، کریم‌آباد، همت‌آباد، محله دامداران قدیم و...) در آن، سرانه خدمات و برخورداری مناسب از خدمات، بسیار ناچیز و پایین می‌باشد.

جدول ۵- درجه عضویت هر یک از معیارهای بعد اجتماعی در مناطق پنجگانه شهر زاهدان

معیار	منطقه	تابع عضویت	منطقه	تابع عضویت	منطقه	تابع عضویت	منطقه	تابع عضویت	منطقه	تابع عضویت	منطقه	تابع عضویت
X1	منطقه یک	بسیار کم	۰/۵۵	منطقه دو	بسیار کم	۰/۲۱	منطقه سه	بسیار کم	۰/۱۹	منطقه چهار	بسیار کم	۰/۱۸
		کم	۰/۶۰		کم	۰/۴۴		کم	۰/۳۳		کم	۰/۳۳
		متوسط	۰/۷۲		متوسط	۰/۵۱		متوسط	۰/۵۳		متوسط	۰/۴۵
		زیاد	۰/۷۱		زیاد	۰/۶۶		زیاد	۰/۶۷		زیاد	۰/۶۷
X2	منطقه یک	بسیار کم	۰/۵۳	منطقه دو	بسیار کم	۰/۲۲	منطقه سه	بسیار کم	۰/۱۶	منطقه چهار	بسیار کم	۰/۲۲
		کم	۰/۶۱		کم	۰/۴۲		کم	۰/۵۲		کم	۰/۵۲
		متوسط	۰/۷۳		متوسط	۰/۶۷		متوسط	۰/۵۱		متوسط	۰/۶۶
		زیاد	۰/۷۲		زیاد	۰/۷۲		زیاد	۰/۷۲		زیاد	۰/۷۴
X3	منطقه یک	بسیار کم	۰/۵۶	منطقه دو	بسیار کم	۰/۲۱	منطقه سه	بسیار کم	۰/۲۱	منطقه چهار	بسیار کم	۰/۲۱
		کم	۰/۶۷		کم	۰/۵۶		کم	۰/۴۴		کم	۰/۴۴
		متوسط	۰/۷۱		متوسط	۰/۶۱		متوسط	۰/۵۵		متوسط	۰/۵۱
		زیاد	۰/۷۱		زیاد	۰/۷۸		زیاد	۰/۶۸		زیاد	۰/۷۴



منبع: (Research Findings, 2021)

تحلیل فضایی مناطق شهری زاهدان بر اساس بعد کالبدی با توجه به جایگاه زنان

در استنتاج وضعیت معیارهای (کالبدی) مقدار نفازی نهایی به عنوان خروجی سیستم استنتاج فازی برای مناطق شهر زاهدان به صورت ذیل می‌باشد: منطقه یک برابر با ۰/۵۶، سطح نامطلوب، منطقه دو ۰/۴۵، سطح بسیار نامطلوب، منطقه سه، ۰/۴۱، سطح بسیار نامطلوب، منطقه چهار، ۰/۴۴، سطح بسیار نامطلوب و در نهایت برای برای منطقه پنج برابر است ۰/۵۱ که سطح نامطلوب را نشان می‌دهد. این وضعیت نشان می‌دهد که وضعیت مناطق پنجگانه شهر زاهدان در این بعد نامطلوب است، بر اساس نتایج مدل فازی، در میان مناطق پنجگانه شهری پس از تعیین تابع عضویت و نرمال سازی داده‌ها طیف اهمیت بر اساس ترتیب معیارهای مورد بررسی و وضعیت آنها به ترتیب برابر است (منطقه یک، منطقه پنج، منطقه دو، منطقه چهار، منطقه سه) دریافت می‌کنند که رتبه بالا متعلق به منطقه یک می‌باشد. بر اساس نتایج به دست آمده منطقه چهار و سه نسبت به سایر مناطق دیگر شهر زاهدان، از نظر کالبدی دارای شرایط نامطلوب‌تری می‌باشد، بنابراین برای بهبود معیارهای بعد کالبدی در اولویت نخست قرار می‌گیرند.

اولین دسته از کالبد و فیزیک شهر، معابر، خیابان‌ها، مبلمان و فضاهای شهری مانند پل‌های عابر پیاده، پارک‌ها، جوی‌ها و... هستند. این دسته از عناصر کالبدی از سه جهت زندگی زنان را تحت تاثیر قرار می‌دهد: ((امنیت، سهولت، زیبایی)).

زنان مصاحبه شونده در گفتگوهای خود در مورد امنیت عناصر و فضاهای کالبدی، مکان‌هایی مانند پل‌های عابر پیاده، زمین‌ها و فضاهای مخروبه و متروک را در مناطق شهری زاهدان ناامن دانسته‌اند. از دیدگاه بسیاری از زنان روشنایی و نورپردازی مناسب فضاهای شهری زاهدان، رعایت تنوع کاربری، امکان دیده شدن در فضاها و وجود دوربین‌های نظارتی می‌تواند امنیت بسیاری از فضاها و مکان‌های شهری را افزایش دهد. در بحث سهولت نیز، در فضای شهری زاهدان عموماً مبلمان شهری، معابر، خیابان‌ها و پیاده‌روها دارای ویژگی‌ها و ساخت‌هایی هستند که گویا مناسب مردان جوان طراحی و ایجاد شده‌اند. عمدتاً زنان در گفتگوهای خود به مشکلات کالبدی مانند چاله‌ها و فرورفتگی‌ها، سطوح لغزنده، پله‌های مرتفع، فاصله زیاد میان جوی‌های بدون پل، پل‌های عابر پیاده و... از این موارد مشابه اشاره کرده‌اند. حتی یکی از زنان منطقه سه اشاره کرد که بعضی از مسیرها راحت نیستن، در واقع می‌توان گفت زنان دارای فرزند، به ویژه فرزندان کوچک‌تر، گروه مستقلی محسوب می‌شوند، که نه تنها دشواری‌های پیش روی همه زنان را تجربه می‌کنند، بلکه با مسایل متفاوت دیگری نیز در زندگی و فضای شهری مواجه هستند. همراه داشتن کودکان در فضاهای شهری با سطوح ناهموار و پله‌های متعدد، وجود موانع متعدد در مسیرهای رفت و آمد و نیاز به مکان‌هایی برای شیردهی و عوض کردن بچه‌ها دشواری‌های مضاعفی برای مادران ایجاد می‌کند. یکی دیگر از مسائل مربوط به بعد کالبدی بحث زیبایی می‌باشد. مصاحبه‌ها و گفتگوهای انجام شده با اعضای نمونه این پژوهش، نشان می‌دهد که زنان فضاها، کالبد شهری، امکانات و مبلمان شهری را همواره به لحاظ معیارهای زیبایی شناختی، معماری و ویژگی‌های ظاهری مورد توجه و ارزیابی قرار داده و به روح موجود در فضاها هم توجه دارند، و از دیدگاه بسیاری از زنان فضاهای عمومی شهر زاهدان همواره در این بعد بسیار ضعیف می‌باشد.

از دیگر معیارهای بعد کالبدی، دسترسی فیزیکی می‌باشد. موضوعی که زنان شهر زاهدان در گفتگوهای خود از زندگی شهری در زمینه دسترسی فیزیکی بدان اشاره کرده‌اند، حمل و نقل عمومی در زندگی شهری زاهدان است. از آنجا که زنان در مقایسه با مردان کمتر با وسیله نقلیه شخصی رفت و آمد می‌کنند و به دلایل امنیتی بیشتر به وسایل حمل و نقل عمومی نیازمندند، این نکته باید مورد توجه برنامه‌ریزان و طراحان شهری شود. وسایل حمل و نقل عمومی نیز مانند سایر عناصر کالبدی شهری می‌تواند از دو جهت امنیت و سهولت مورد توجه و بررسی قرار بگیرد که در ادامه به این دو بعد می‌پردازیم:

در بحث امنیت، در اغلب مصاحبه‌های انجام شده، زنان شهر زاهدان وسایل حمل و نقل عمومی و تاکسی‌های خطی را نسبتاً امن دانسته‌اند که در اکثر رفت و آمدهای خود مورد استفاده قرار می‌دهند، اما نکته‌ای که در مواردی از مصاحبه‌ها به چشم می‌خورد، مواجهه با مزاحمت و احساس ناامنی از سوی راننده‌های تاکسی‌های خطی بوده است. این مساله نشان می‌دهد که عدم امکان شناخت هویت راننده‌های تاکسی، زمینه‌ساز بروز مشکلات و مزاحمت‌هایی برای زنان می‌شود. به ویژه اینکه این ناشناسی امکان هر گونه اعلام شکایت و اعاده حقوقی را نیز از بین می‌برد. علاوه بر این، مسایلی مانند رانندگی تند و نامناسب برخی رانندگان، ترمزهای ناگهانی و انتخاب مکان نامناسب برای توقف و پیاده شدن مسافران، محل نامناسب ایستگاه‌های وسایل حمل و نقل عمومی و عدم توازن در توزیع امکات حمل و نقل در مناطق شهری زاهدان نیز مورد توجه زنان بوده است. علاوه بر بحث امنیت، راحتی وسایل حمل و نقل عمومی و شرایط داخلی آنها نیز مورد توجه زنان زاهدان قرار گرفته شد که از دیدگاه آنان بسیاری وسایل حمل و نقل عمومی از کمترین آسایش برخوردار هستند.

از دیگر مسائل کالبدی در رابطه با فضاهای عمومی، مبلمان شهری می‌باشد. مبلمان شهری با هدف ایجاد محیطی خلاق و پرورنده برای مردمی که در آن زندگی می‌کنند ایجاد می‌شود. اما مساله مهم که در دهه‌های اخیر مبلمان شهری را با مشکل مواجه کرده است مشکلاتی است که زنان برای حضور در این فضا دارند. مشکلات زنان در مبلمان شهری به حدی گسترده هستند که گاهی حضور آنها در حوزه عمومی، جامعه را با اختلال مواجه می‌کند. برای درک این مساله باید حضور زنان در فضای عمومی جامعه شهری زاهدان را زیر ذره بین قرار داد. کافی است کمیت و کیفیت حضور زنان در خیابان، پیاده‌رو، پارک، تاکسی، فروشگاه‌ها، مغازه‌ها و هر مکان عمومی دیگری را مورد بررسی قرار داد تا دریافت که زنان در مبلمان شهری زاهدان نادیده گرفته شده‌اند، و این مبلمان برای حضور آنان سر تا پا محدودیت است. تجربه زندگی زنانه در شهر زاهدان می‌گوید که از یک ساعتی به بعد نمی‌توانی از خانه خارج شوی زیرا خیابان‌ها سوت و کور و تاریک می‌شوند، حتی به فرض خروج هم از یک ساعتی به بعد وسیله نقلیه‌ای پیدا نمی‌کنی و این مشکلات را دو چندان می‌کند، به پارک که می‌روی مکان‌های ورزشی و تفریح محدود هستند و حتی به فرض اگر مکانی هم پیدا کنی باید خیلی جسور باشی که از کنار تکه پرانی‌ها و مزاحمت‌ها بی‌اعتنا بگذری. در بسیاری از فضاهای عمومی در این شهر سهم زنان از مردان کمتر است و آزادی‌هایی که آنها در این فضا دارند را زنان ندارد، هر گوشه‌ای از شهر زاهدان را قدم می‌گذاری به نحوی می‌توانی تسلط نگاه مردانه را ببینی و کار به جایی می‌رسد که گاهی دیوارها و آهن‌ها هم با زنان دشمنی می‌کنند و درد آنجا را عمیق‌تر می‌کند که مروری کوتاه بر ساخت شهر زاهدان می‌گوید که قسمت اعظمی از بافت شهری زاهدان عمری کمتر از چند دهه و حتی چند سال دارد و تمام این نادیدن‌ها در شرایطی روی داده‌اند که بسیاری از زنان شهر زاهدان بیشتر از نیم قرن است که وارد حوزه عمومی جامعه شده‌اند و حضورشان را در آن شهر به اثبات رسانده‌اند، در این قسمت لازم دانسته شد آرمان نادیده گرفته شدن نقش زنان در مبلمان شهری زاهدان را از زبان خود زنان مورد بررسی قرار داد: یکی از زنان شهر زاهدان ساخت شهر زاهدان را این گونه به تصویر می‌کشد: در تمام خیابان‌ها و مسیرهای پر رفت و آمد شهر زاهدان، به همان اندازه که روزها شلوغ و پر رفت و آمد هستند، شب‌ها خلوت و خالی از سکنه هستند. این مساله در فصل زمستان که به خاطر سردی هوا بعد از ساعت ۷ یا ۸ شب کمتر کسی در خیابان قدم می‌زند تشدید می‌شود. با این شرایط اگر زن یا دختر جوانی مجبور باشد بنابر دلایلی در این ساعات یا بعد از آن در خیابان تردد کند نگرانی و استرس او را فرا می‌گیرد. او تجربه پر از استرس خودش را در ساخت فضاهای عمومی این شهر این گونه بیان می‌کند: برای برگشت از کلاس خیاطی ساعت ۷ شب به بعد باید یک مسیر را پیاده‌روی کنم و برای رفتن به خانه مسیری غیر از این ندارم و از آنجایی که چراغ‌های پارک و خیابان بسیار کم نور هستند و همه جا روشن نمی‌کنند همین باعث استرس زیادی می‌شود. در مجموع می‌توان گفت وضعیت مبلمان شهری در شهر زاهدان در سطح نامطلوبی قرار دارد. این امر نشان می‌دهد که در بسیاری از فضاهای عمومی شهر زاهدان به روابط و نیازهای زنان توجهی نشده است. امکانات مفید و با کیفیت برای حضور زنان از فضاهای عمومی و استفاده از آنها نیز بسیار محدود و ناچیز است؛ از این رو مبلمان شهری می‌تواند بر کیفیت کنش‌های زنان در فضای عمومی شهر زاهدان تاثیرگذار باشد؛ زیرا کنش‌های زنان به ذهنیت و بازنمایی ذهنی جهان بیرون آنها وابسته است و می‌تواند بستر ورود شخصی با قلب پاک و لطیف، یا قلبی آشفته را به فضای عمومی فراهم کند. به عبارت دیگر، بهره‌مندی شهر زاهدان از مرتبه‌های متفاوت مبلمان‌ها (جایگاه فیزیکی) می‌تواند در برخورداری آن شهر از ذهنیت‌ها و ادراکات (قلب‌های لطیف) گوناگون تاثیرگذار باشد. هر چقدر این ادراکات و ذهنیت‌های ساکنان شهر لطیف‌تر باشد تاثیر بیشتری بر ارتقای کیفیت زندگی ذهنی نیز دارد.

جدول ۶- درجه عضویت هر یک از معیارهای بعد کالبدی در مناطق پنجگانه شهر زاهدان

معیار	منطقه	تابع	منطقه	تابع	منطقه	تابع	منطقه	تابع	منطقه	تابع	منطقه	معیار
XI	منطقه	بسیار کم	۰/۵۶	منطقه	بسیار کم	۰/۲۱	منطقه	بسیار کم	۰/۲۱	منطقه	بسیار کم	۰/۲۱
	یک	کم	۰/۶۱	دو	کم	۰/۴۳	سه	کم	۰/۴۵	چهار	کم	۰/۴۳

معیار	منطقه	تابع عضویت	منطقه	تابع عضویت	منطقه	تابع عضویت	منطقه	تابع عضویت	منطقه	تابع عضویت	منطقه	تابع عضویت
		متوسط	۰/۷۱	متوسط	۰/۷۱	متوسط	۰/۷۱	متوسط	۰/۷۱	متوسط	۰/۷۱	متوسط
		زیاد	۰/۷۲	زیاد	۰/۷۲	زیاد	۰/۷۲	زیاد	۰/۷۲	زیاد	۰/۷۲	زیاد
X2	منطقه یک	بسیار کم	۰/۵۶	بسیار کم	۰/۲۲	بسیار کم	۰/۲۲	بسیار کم	۰/۲۲	بسیار کم	۰/۲۲	بسیار کم
		کم	۰/۶۴	کم	۰/۴۵	کم	۰/۴۵	کم	۰/۴۵	کم	۰/۴۵	کم
		متوسط	۰/۷۰	متوسط	۰/۶۷	متوسط	۰/۶۷	متوسط	۰/۶۷	متوسط	۰/۶۷	متوسط
		زیاد	۰/۷۳	زیاد	۰/۷۳	زیاد	۰/۷۳	زیاد	۰/۷۳	زیاد	۰/۷۳	زیاد
X3	منطقه یک	بسیار کم	۰/۵۵	بسیار کم	۰/۲۲	بسیار کم	۰/۲۲	بسیار کم	۰/۲۲	بسیار کم	۰/۲۲	بسیار کم
		کم	۰/۶۵	کم	۰/۴۱	کم	۰/۴۱	کم	۰/۴۱	کم	۰/۴۱	کم
		متوسط	۰/۷۱	متوسط	۰/۵۴	متوسط	۰/۵۴	متوسط	۰/۵۴	متوسط	۰/۵۴	متوسط
		زیاد	۰/۷۰	زیاد	۰/۷۶	زیاد	۰/۷۶	زیاد	۰/۷۶	زیاد	۰/۷۶	زیاد
	منطقه یک	بسیار کم	۰/۵۴	بسیار کم	۰/۱۹	بسیار کم	۰/۱۹	بسیار کم	۰/۱۹	بسیار کم	۰/۱۹	بسیار کم
		کم	۰/۶۹	کم	۰/۴۳	کم	۰/۴۳	کم	۰/۴۳	کم	۰/۴۳	کم
		متوسط	۰/۷۳	متوسط	۰/۵۶	متوسط	۰/۵۶	متوسط	۰/۵۶	متوسط	۰/۵۶	متوسط
		زیاد	۰/۶۹	زیاد	۰/۶۸	زیاد	۰/۶۸	زیاد	۰/۶۸	زیاد	۰/۶۸	زیاد

مناطق	تابع عضویت	وضعیت
منطقه یک	۰/۵۶	نامطلوب
منطقه دو	۰/۴۵	بسیار نامطلوب
منطقه سه	۰/۴۱	بسیار نامطلوب
منطقه چهار	۰/۴۴	بسیار نامطلوب
منطقه پنج	۰/۵۱	نامطلوب

منبع: (Research Findings, 2021)

جدول ۷- محاسبه نهایی در تمامی ابعاد

رتبه نهایی	کالبدی	فعالیتی	اجتماعی	معنایی	منطقه
۱	رتبه اول	رتبه اول	رتبه اول	رتبه اول	منطقه یک
۳	رتبه سوم	رتبه پنجم	رتبه پنجم	رتبه سوم	منطقه دو
۳	رتبه پنجم	رتبه سوم	رتبه چهارم	رتبه چهارم	منطقه سه
۳	رتبه چهارم	رتبه چهارم	رتبه سوم	رتبه پنجم	منطقه چهار
۲	رتبه دوم	رتبه دوم	رتبه دوم	رتبه دوم	منطقه پنج

منبع: (Research Findings, 2021)

نتایج نهایی بررسی ابعاد (معنایی، فعالیتی، اجتماعی و کالبدی)، نشان داد که منطقه ۱ شهر زاهدان در اولویت قرار دارد. منطقه ۵ در اولویت دوم و در نهایت مناطق ۴، ۳ و ۲، در اولویت سوم قرار دارند.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

زنان بعنوان نیمی از جمعیت می‌توانند نقشی سازنده و تأثیرگذار در روند پیشرفت، تکامل و توسعه جامعه داشته باشند؛ اما همواره در طی قرون متمادی علی‌رغم فعالیت در عرصه‌های مختلف، مورد کم توجهی قرار گرفته‌اند؛ چه در درون چارچوب خانواده به لحاظ حقوقی-اقتصادی و چه در سطح جامعه، نسبت به آنان عموماً بی توجهی صورت گرفته است. از طرفی، شهر و بنا بستری مناسب برای تجسم بخشی از باورهای انسانی و توجه به تکثرگرایی و اجتناب از تبعیض‌های اجتماعی، جنسیتی، سنی، نژادی و غیره است. برنامه‌ریزی و طراحی شهری

در صورت توجه به نیازها و تفاوت در نیازها، موقعیت‌ها و اهداف فردی و از طرفی، توجه به موانع محدودکننده آنها، می‌تواند به همه شهروندان به خصوص زنان بعنوان گروه‌های حاشیه‌ای توجهی برابر داشته باشد. از طرفی، رویکرد جنسیتی در طراحی شهری، می‌تواند به نوعی عدالت شهری را مهیا سازد. در این میان شهر زاهدان در دهه‌های اخیر در مسیر توسعه تغییرات بسیاری کرده است. بافت سنتی این شهر در حال تغییر است. اما به دلیل دور بودن و مرزی بودن نوعی جدافتادگی را با خود به همراه دارد. مطالعات گوناگون موید سطح پایین توسعه یافتگی استان و شهر زاهدان است. طبیعی است در چنین شهر کم توسعه‌ای فضا برای حضور و دسترسی زنان در فضاهای شهری در مقایسه با دیگر شهرهای ایران کمتر یا با محدودیت‌های بیشتری مواجه باشد.

در این راستا در این پژوهش به تحلیل فضایی مناطق شهری زاهدان بر اساس ابعاد طراحی با توجه به جایگاه زنان پرداخته شده است. این رتبه‌بندی ابزار است که می‌تواند راهبردهای لازم را در جهت‌گیری طراحی و برنامه‌ریزی شهر زاهدان ارائه دهد. نتایج مدل فازی ممدانی نشان داد: در استنتاج وضعیت معیارهای (معنایی)، بر اساس نتایج مدل فازی، در میان مناطق پنجگانه شهری پس از تعیین تابع عضویت و نرمال‌سازی داده‌ها طیف اهمیت بر اساس ترتیب معیارهای مورد بررسی و وضعیت آنها به ترتیب برابر است (منطقه یک، منطقه پنج، منطقه دو، منطقه سه، منطقه چهار) دریافت می‌کنند که رتبه بالا متعلق به منطقه یک می‌باشد. در واقع نتایج نشان داد که مناطق یک و پنج دارای وضعیت مطلوب‌تری نسبت به مناطق سه و چهار و دو شهر زاهدان به لحاظ معیارهای بعد معنایی هستند.

در استنتاج وضعیت معیارهای (فعالیتی) مقدار نافازی نهایی به عنوان خروجی سیستم استنتاج فازی برای مناطق شهر زاهدان به صورت ذیل می‌باشد: منطقه یک برابر با ۰/۶۱، سطح متوسط، منطقه دو ۰/۴۱، سطح بسیار نامطلوب، منطقه سه، ۰/۴۵، سطح بسیار نامطلوب، منطقه چهار، ۰/۴۳، سطح بسیار نامطلوب و در نهایت برای برای منطقه پنج برابر است ۰/۴۷ که سطح بسیار نامطلوب را نشان می‌دهد. این وضعیت نشان می‌دهد که وضعیت مناطق پنجگانه شهر زاهدان در این بعد نامطلوب است، بر اساس نتایج مدل فازی، در میان مناطق پنجگانه شهری پس از تعیین تابع عضویت و نرمال‌سازی داده‌ها طیف اهمیت بر اساس ترتیب معیارهای مورد بررسی و وضعیت آنها به ترتیب برابر است (منطقه یک، منطقه پنج، منطقه سه، منطقه چهار، منطقه دو) دریافت می‌کنند که رتبه بالا متعلق به منطقه یک می‌باشد.

در استنتاج وضعیت معیارهای (اجتماعی) مقدار نافازی نهایی به عنوان خروجی سیستم استنتاج فازی برای مناطق شهر زاهدان به صورت ذیل می‌باشد: منطقه یک برابر با ۰/۵۶، سطح نامطلوب، منطقه دو، ۰/۴۲، سطح بسیار نامطلوب، منطقه سه، ۰/۴۳، سطح بسیار نامطلوب، منطقه چهار، ۰/۴۵، سطح بسیار نامطلوب و در نهایت برای برای منطقه پنج برابر است ۰/۴۸ که سطح بسیار نامطلوب را نشان می‌دهد. این وضعیت نشان می‌دهد که وضعیت مناطق پنجگانه شهر زاهدان در این بعد نامطلوب است، بر اساس نتایج مدل فازی، در میان مناطق پنجگانه شهری پس از تعیین تابع عضویت و نرمال‌سازی داده‌ها طیف اهمیت بر اساس ترتیب معیارهای مورد بررسی و وضعیت آنها به ترتیب برابر است (منطقه یک، منطقه پنج، منطقه چهار، منطقه سه، منطقه دو) دریافت می‌کنند که رتبه بالا متعلق به منطقه یک می‌باشد.

در استنتاج وضعیت معیارهای (کالبدی) مقدار نافازی نهایی به عنوان خروجی سیستم استنتاج فازی برای مناطق شهر زاهدان به صورت ذیل می‌باشد: منطقه یک برابر با ۰/۵۶، سطح نامطلوب، منطقه دو، ۰/۴۵، سطح بسیار نامطلوب، منطقه سه، ۰/۴۱، سطح بسیار نامطلوب، منطقه چهار، ۰/۴۴، سطح بسیار نامطلوب و در نهایت برای برای منطقه پنج برابر است ۰/۵۱ که سطح نامطلوب را نشان می‌دهد. این وضعیت نشان می‌دهد که وضعیت مناطق پنجگانه شهر زاهدان در این بعد نامطلوب است، بر اساس نتایج مدل فازی، در میان مناطق پنجگانه شهری پس از تعیین تابع عضویت و نرمال‌سازی داده‌ها طیف اهمیت بر اساس ترتیب معیارهای مورد بررسی و وضعیت آنها به ترتیب برابر است (منطقه یک، منطقه پنج، منطقه دو، منطقه چهار، منطقه سه) دریافت می‌کنند که رتبه بالا متعلق به منطقه یک می‌باشد.

در نهایت نتایج نهایی بررسی ابعاد (معنایی، فعالیتی، اجتماعی و کالبدی)، نشان داد که منطقه ۱ شهر زاهدان در اولویت قرار دارد. منطقه ۵ در اولویت دوم و در نهایت مناطق ۴، ۳ و ۲، در اولویت سوم قرار دارند.

نتایج تحقیق حاضر با نتایج پژوهش‌های حبیبی و علی‌پور شجاعی (۱۳۹۴)، که نشان دادند که علی‌رغم نقش منطقه‌ای بوستان بهشت مادران، این بوستان در مقیاس محلی عمل کرده و به فضایی کارکردی جهت فعالیت‌های ورزشی با آزادی پوشش، تقلیل یافته است، و پل (۲۰۱۱)، با نتایج که آشنایی با مکان عاملی کلیدی است که در ترس زنان از مکان‌های عمومی تأثیر دارد؛ به این ترتیب، درصد بزرگی از پاسخگویان در مکان‌های ناآشنا و در «ساعات غیرمعمول» احساس آسیب‌پذیری داشته‌اند و این احساس در میان زنان فقیرتر، در مقایسه با زنان طبقه متوسط بیشتر بوده است، همخوانی و مطابقت دارد.

در نهایت با توجه به نتایج پیشنهادات ذیل ارائه می‌گردد:

رعایت اصل "امکان دیده شدن" در ساخت فضاهای عمومی شهری بخصوص در منطقه ۳ و ۴.

ایجاد اتاق‌های مادر و کودک در سطح شهر زاهدان جهت رفاه زنانی که کودک شیرخوار دارند.

برقراری امکان دسترسی به وسایل حمل و نقل عمومی در مناطق ۲، ۳ و ۴ بویژه مکان‌های خلوت.

- ✚ وجود باورهای منسوخ مرد نسبت به زن در بعضی از موارد باعث ایجاد تنگناهای شدیدی برای زنان زاهدان شده است، فرهنگ‌سازی و نهادینه کردن نقش و جایگاه زن در جامعه اسلامی و ایرانی امری اجتناب ناپذیر است.
- ✚ استفاده از مشارکت زنان و استفاده از تجربه‌های زنانه در فرایند برنامه‌ریزی و طراحی، اساسی‌ترین جنبه ساختن شهر ایمن زاهدان برای زنان و دختران است.
- ✚ تقویت نظارت عمومی در سطح مناطق عمومی، بخصوص مناطق ۲، ۳ و ۴ از طریق ایجاد کیوسک‌های حفظ امنیت اجتماعی جهت حضور همیشگی پلیس در این مناطق.
- ✚ استفاده بهینه از فضاهای بلا استفاده سطح محلات شهری در جهت ایجاد آرامش بصری برای بانوان.
- ✚ استفاده از روشنایی مناسب در معابر، به‌ویژه زیرگذرها؛ و فضای سبز شهری.

ملاحظات اخلاقی:

- ✚ **پیروی از اصول اخلاق پژوهش:** در مطالعه حاضر فرم‌های رضایت نامه آگاهانه توسط تمامی آزمودنی‌ها تکمیل شد.
- ✚ **حامی مالی:** هزینه‌های مطالعه حاضر توسط نویسنده‌گان تامین شد.
- ✚ **تعارض منافع:** بنابر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

References

1. Abedini, A, Karimi, Z, Golshani, M, Nazari, N, (2017), Analysis of Women Desirable Urban Space Structure with Emphasis on the Security in Iranian-Islamic City (Case Study: The Mehdolghadam Neighborhood of Urmia City), Geographical Urban Planning Research, 5 (4): 629-644. doi: 10.22059/jurbangeo.2018.229754.689 [In Persian].
2. Ahmadi, L, (2013), Women and Gender in Islam: Historical Roots of a Modern, Publisher: Negahe Moaser. <https://www.amazon.com/Women-Gender-Islam-Historical-Modern/dp/0300055838> [In Persian].
3. Asaad Sajadi N, Mahjub H, Borzouei S, Farhadian M, (2020), Thyroid disorder diagnosis based on Mamdani fuzzy inference system classifier. Koomesh, 22 (1): 107-113. <http://koomeshjournal.semums.ac.ir/article-1-5453-en.html> [In Persian].
4. Connor, D, (1986). A ladder of citizen participation. Second edition, edited by Richard T, Rutledge press: 2.
5. Day, K (2000), The Ethic of Care and Women's Experiences of Public Space, Journal of Environmental Psychology, No 20: 103-124. <https://doi.org/10.1006/jev.1999.0152>
6. Fanni, Z., Vahedi yeganeh, F, (2017), Check Indexes of Quality of Life Individual - Social Urban Spaces with an Emphasis on Gender (Case Study: City of Sanandaj). Journal of Studies of Human Settlements Planning, 12(1): 83-102. https://journals.iau.ir/article_531365.html [In Persian].
7. Habibi, M, Alipour Shojaei, F, (2015), A Comparative Study between two Public Spaces, the Park of Behesht-e-Madaran, as a Specific Public Space for Women and the Park of Ab-o-Atash in Tehran, Journal of Honar - ha - ye - Ziba-Memari-Va-Shahrsazi, 20 (1): 17-30. 20.1001.1.22286020.1394.20.1.2.3 [In Persian].
8. Khatibi, S, (2020), Semantic Differential in Urban Space Quality Analysis, Case study: Sepah Street of Qazvin. Geographical Urban Planning Research (GUPR), 8(1): 193-211. https://jurbangeo.ut.ac.ir/article_76121.html?lang=en [In Persian].
9. Krenichyn, K, (2004), Woman and Physical Activity in an Urban Park: Enrichment and Support through an Ethic of Care, Journal of Environmental Psychology, 24 (1): 117-130. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(03\)00053-7](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(03)00053-7)
10. Lefebvre, H. (1991) The Production of Space, translated by David Nicholson, Smith, Blackwell, Oxford and Cambridge. <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=1793612>
11. Loyde, B, (1975), Women's Place, Man's Place, Landscape, 20(1): 10-13. <https://www.jstor.org/stable/3984519>
12. Maleki, K, Farokhi, Za, Mehrabi Hessari, Y, (2015), measuring the extent of gender justice in the principles and criteria of Iranian-Islamic urban design, the Second International Congress of New

- Horizons in Architecture and Urbanism with Development and Technology Approach, Tehran. <https://civilica.com/doc/531633/> [In Persian].
13. Memela, S. Maharaj, B. (2018) Refugees, violence and gender: the case of women in the Albert Park area in Durban, South Africa. 29(4): 429-443. <https://link.springer.com/article/10.1007/s12132-018-9356-1>
 14. Mousavi Daramroudi, L. (2017), Women, their security and presence in public spaces of the city, the first national conference on women, urban regeneration and sustainable development, Kermanshah. <https://civilica.com/doc/718012> [In Persian].
 15. Nairi, F, Mohammadi, M, (2017), A Study of the Role of Women's Privacy in Iranian-Islamic Architecture, the First National Conference on Women, Urban Reconstruction and Sustainable Development, Kermanshah. <https://civilica.com/doc/717998> [In Persian].
 16. Navarrete-Hernandez, P, Vetro, A, Concha, P, (2021), Building safer public spaces: Exploring gender difference in the perception of safety in public space through urban design interventions, Landscape and Urban Planning, 214 (2), 104180. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2021.104180>
 17. Pain, R, (1997), Social Geographies of Women's Fear of Crime, Transactions of the Institute of British Geographers, 22 (2): 231-244. <https://www.scrip.org/reference/referencespapers?referenceid=1510106>
 18. Paul, T, (2011), Space, Gender, and Fear of Crime: Some Explorations from Kolkata." Gender, Technology and Development, 15 (3): 411– 35. Social Geographies of Women's Fear of Crime, Transactions of the Institute of British
 19. Rafieian, M., Jafari, S, (2020), Evaluating Women's Satisfaction of Exclusive Public Spaces Quality with Emphasis on Sense of Safety; Case Study: Boostan-e Madaran Park, Andisheh New Town–Tehran. Strategic Research on Social Problems in Iran University of Isfahan, 9(1): 133-158. [10.22108/srsp.2020.112335.1283](https://doi.org/10.22108/srsp.2020.112335.1283) [In Persian].
 20. Rahbari, L., Sharepour, M. (2013). Gender and Right to the City: A Test of Lefebvre's Theory. Iranian Journal of Sociology, 15(1): 116-141. [20.1001.1.17351901.1392.14.1.5.5](https://doi.org/10.1001.1.17351901.1392.14.1.5.5) [In Persian].
 21. Rodini, N, Hosseinabadi, Z, (2014), the Social Role of Baloch Women in the Tribal and Traditional Society of Balochistan from the Past to the Present, National Conference on the Status and Role of Women in Jihadi Management, Torbat Heydariyeh. <https://civilica.com/doc/558927> [In Persian].
 22. Saad, R, (2021), Women and DRR in urban slums – building resilience through development, International Journal of Disaster Risk Reduction, 60 (15), 102264. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2021.102264>
 23. Shariati Mazinani, S., Foroghzadeh, S, (2017), urban public spaces and women security: The case study of Mashhad. Strategic Research on Social Problems in Iran University of Isfahan, 6(4): 71-90. [10.22108/ssoss.2018.100985.1007](https://doi.org/10.22108/ssoss.2018.100985.1007) [In Persian].
 24. Smith, D. (1974), Women's Perspective as a Radical Critique of Sociology, Sociological Inquiry: 44 (1), 7-13. <https://doi.org/10.1111/j.1475-682X.1974.tb00718.x>
 25. Soltani, L, Zangiabadi, A, Nastaran, M, (2011), Urban Planning to Promote Arani-Islamic Identity of Women with Emphasis on the Role of Urban Neighborhoods, Iranian-Islamic City Studies, 4: 8-29. <https://www.sid.ir/paper/177396/fa> [In Persian].
 26. Statistical Yearbook of Sistan and Baluchestan Governorate, (2019). Sistan and Baluchestan Governorate. [In Persian].
 27. Zahedan city master plan, (2016). Zahedan municipality. [In Persian].
 28. Zahedi, Sh.S, (2009), Women in Management, Tehran. University Publishing Center. [In Persian].
 29. Zande Delan, A, Khaleghinejad, H, (2018), the relationship between the physical characteristics of desirability in commercial spaces with the individual characteristics of the audience from the perspective of women, the second national conference on architecture and urban planning, Shirvan. <https://civilica.com/doc/789840> [In Persian].



Research Paper

Evaluation of Urban Development From the Perspective of Public Policy With An Emphasis on The Role of the Shiraz Islamic Council

Abdoljalil Sharifi: PhD student in Department of Political Science, Shahreza Branch, Islamic Azad University, Shahreza, Iran.

Mohammadali Shahriari: Associate Professor, Department of Political Science, Bushehr Branch, Islamic Azad University, Bushehr, Iran.

Nafiseh Vaez :Associate Professor, Department of Political Science, Shahreza Branch, Islamic Azad University, Shahreza, Iran.

ARTICLE INFO

Received: 2022/01/19
Accepted: 2023/04/28
PP: 107-120

Use your device to scan
and read the article
online



Keywords: Evaluation,
Urban Development,
Public Policy-Making,
Islamic City Council.

Abstract

One of the most important components involved in the growth and development of the city is the policymakers. City councils, one of the elements of urban management, have taken an important role in city administration and city development at the local level. The formation of Islamic city councils can be a turning point for participatory management in Iran. The main goal of this research is to evaluate urban development from the perspective of public policy, emphasizing the role of the Shiraz Islamic Council. The research method is a descriptive survey using a questionnaire tool. The statistical population of this research is managers and supervisors of different departments of Shiraz municipality (executive experts) and university professors familiar with the research subject (academic experts), from which sampling was done randomly. In addition, Morgan's table was used to determine the sample size. SPSS and SmartPLS software has been used for data analysis, and the results obtained at the 95% confidence level showed that the overall effect of the urban policy variable with an emphasis on the role of the Islamic City Council on urban development is 0.899, which indicates the impact. This model is very good in explaining the variance of urban development evaluation variable. Also, the results of the model analysis showed that the path coefficient between the variable of urban policy with an emphasis on the role of the Shiraz Islamic Council and public awareness (as one of the dimensions of the urban development variable) ($0.954 \times 0.899 = 0.857$) and this path coefficient is significant at the 95% confidence level, which indicates the effect of the urban policy variable in explaining the variance of public awareness.

Citation: Sharifi, A; Shahriari, M A; Vaez, N. (2024). **Evaluation of Urban Development From the Perspective of Public Policy With An Emphasis on The Role of the Shiraz Islamic Council**, *Journal of Research and Urban Planning*, 15(57), 107-120.

DOI: 10.30495/jupm.2023.29822.4112

* **Corresponding author:** Mohammadali Shahriari, **Tel:** +989173214586

Email: mohammadalishariari@iaubushehr.ac.ir

Extended Abstract

Introduction

National and local policies play an important role in improving the quality of urban service infrastructures and how to deal with changes. The importance of urban policy is that governments can push the development of cities in a specific direction through the creation of laws and policies regarding issues such as land use, receiving taxes and fees, how to provide infrastructure, or introducing financial instruments. Give City councils a significant role in controlling and monitoring the development of the city, but urban policies are mainly made by planners and consultants, and the direct participation of citizens in this process is lacking. The lack of citizen participation in urban policy-making makes these policies face the lack of realism in problem diagnosis, increasing the error rate in choosing solutions and making decisions, lack of efficiency in implementation, and ineffective evaluation. Therefore, this research seeks to investigate the evaluation of urban development from the perspective of the general policy of the Islamic City Council (case study: the fifth term of the Shiraz City Council) and to answer the important question, what effect did the general policy of the Shiraz Islamic Council have on urban development?

Methodology

This research is applied in terms of nature and purpose and descriptive-analytical in terms of method. The statistical population of the research consists of the managers and supervisors of various departments of Shiraz municipality (executive experts), which according to the available statistics include 138 people, as well as university professors familiar with the subject of the research (academic experts), of which 25 people were identified by the researcher. And as a result, the size of the statistical population reached 163 people. On the other hand, due to the time limitation of the research, sampling was done by the research community. Therefore, in this regard, the random sampling method was used and Morgan's table was used to determine the sample size, and the results showed that the required sample is 113 people. Also, the data collection tool of this research is a researcher-made questionnaire, the questions of which are designed and compiled based on the review and

review of internal and external research. This questionnaire is designed in 3 parts.

Results and discussion

According to the results of the above table, it should be stated that considering the values of the t statistic, which is greater than 1.96 (95% confidence level), the path drawn between the 2 research variables is approved, and also considering the significant values obtained (with Paying attention to being smaller than 0.05) are significant and therefore it can be said that the main hypothesis and the 5 sub-hypotheses related to it are confirmed at the confidence level of 95%. It can also be said that the overall effect of the urban policy variable with emphasis on the role of the Islamic City Council on urban development is 0.899, which shows the very good effect of this model in explaining the variance of the urban development evaluation variable. The fit indices of the model are described in the table below, which indicates the suitability of the research model.

Conclusion

Discussion and conclusion about the main opportunity: urban policy-making with an emphasis on the role of the Shiraz Islamic Council has led to the urban development of Shiraz. The results obtained from the model analysis showed that considering the values of t statistic which is greater than 1.96 (95% confidence level), the path drawn between the 2 research variables is confirmed and also significant at this confidence level, and therefore it can be stated that the main hypothesis is confirmed at the above confidence level. Also, the findings indicated that the overall effect of the urban policy variable emphasizing the role of the Islamic City Council on urban development was 0.899, which indicates the very good effect of this model in explaining the variance of the urban development evaluation variable. The said finding is consistent with several researchers such as Dan Oyle and Driesen (2015), (2013), Agha Rezaei et al. (2017), and Salehi Milani and Mohammadi (2010). In the explanation obtained, it can be said that when it comes to urban development, topics such as paying attention to the pattern of urban development,

desirable urban form, urban decision-makers and the communication between them, coordination between urban needs and requirements and goal setting and urban

policies and overall comprehensive urban development are discussed for urban development plans and plans.



فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری

دوره ۱۵، شماره ۵۷، تابستان ۱۴۰۳
شاپا چاپی: ۵۲۲۹-۲۲۲۸ - شاپا الکترونیکی: ۳۸۴۵-۲۴۷۶
<https://jupm.marvdasht.iau.ir/>



مقاله پژوهشی

ارزیابی توسعه شهری از منظر سیاستگذاری عمومی با تاکید بر نقش شورای اسلامی شهر شیراز

عبدالجلیل شریفی: دانشجوی دکتری گروه علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شهرضا، شهرضا، ایران

محمدعلی شهریاری^۱: استادیار گروه علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بوشهر، بوشهر، ایران

نقیسه واعظ: استادیار گروه علوم سیاسی، گروه علوم سیاسی، واحد شهرضا، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرضا، ایران

چکیده

یکی از مهم‌ترین مولفه‌های دخیل در رشد و توسعه شهر سیاست‌گذارها می‌باشد. شوراهای شهر یکی از عناصر مدیریت شهری در اداره شهرها و توسعه شهر در سطح محلی نقش مهمی بر عهده گرفته است. تشکیل شوراهای اسلامی شهرها، می‌تواند نقطه عطفی برای مدیریت مشارکتی در ایران باشد. هدف اصلی این پژوهش هدف ارزیابی توسعه شهری از منظر سیاستگذاری عمومی با تاکید بر نقش شورای اسلامی شهر شیراز می‌باشد. روش تحقیق توصیفی-پیمایشی با استفاده از ابزار پرسشنامه است. جامعه آماری این پژوهش مدیران و سرپرستان بخش‌های مختلف شهرداری شیراز (خبرگان اجرایی) و اساتید دانشگاهی آشنا به موضوع تحقیق (خبرگان دانشگاهی) می‌باشد، که از آن نمونه‌گیری به شیوه تصادفی بعمل آمد. ضمناً برای مشخص کردن حجم نمونه نیز از جدول مورگان استفاده گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزار spss و SmartPLS استفاده شده است، که نتایج بدست آمده در سطح اطمینان ۹۵ درصد نشان داد اثر کلی متغیر سیاستگذاری شهری با تاکید بر نقش شورای اسلامی شهر بر توسعه شهری ۰/۸۹۹ است که نشان دهنده تاثیر بسیار خوب این مدل در تبیین واریانس متغیر ارزیابی توسعه شهری است. همچنین نتایج حاصل از تحلیل مدل نشان داد که ضریب مسیر بین متغیر سیاستگذاری شهری با تاکید بر نقش شورای اسلامی شهر شیراز و آگاهی بخشی عمومی (به عنوان یکی از ابعاد متغیر توسعه شهری) (۰/۸۹۹*۰/۹۵۴=۰/۸۵۷) بود و این ضریب مسیر در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار است که عدد مزبور نشان دهنده تاثیر متغیر سیاستگذاری شهری در تبیین واریانس آگاهی بخشی عمومی می‌باشد.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۲۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۲/۰۸

شماره صفحات: ۱۰۷-۱۲۰

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید



واژه‌های کلیدی:

ارزیابی، توسعه شهری، سیاستگذاری عمومی، شورای اسلامی شهر.

استناد: شریفی، عبدالجلیل؛ شهریاری، محمدعلی؛ واعظ، نقیسه. (۱۴۰۳)، ارزیابی توسعه شهری از منظر سیاستگذاری عمومی با تاکید بر

نقش شورای اسلامی شهر شیراز، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۵(۵۷)، ۱۰۷-۱۲۰.

DOI: 10.30495/jupm.2023.29822.4112

مقدمه

سیاست‌های ملی و محلی در جهت ارتقاء کیفیت زیر ساخت‌ها خدمات شهری و شیوه مواجهه با تغییرات نقش مهمی دارند (Ahmedi & Mir Abedini, 2018: 76). اهمیت سیاست‌گذاری شهری از این جهت است که دولت‌ها از طریق ایجاد قوانین و سیاست‌گذاری این توانایی را دارند که در خصوص موضوعاتی چون کاربری زمین دریافت مالیات و عوارض نحوه تأمین زیرساخت‌ها و یا معرفی ابزارهای مالی، توسعه شهرها را به سمت و سوی مشخصی سوق دهند (Holland, 2015: 126). سیاست و برنامه شهری محصول اندرکنش گروه‌های متفاوت دارای قدرت و منافع است (Geyer, 2009). شهر مانند هر سازمان دیگر نیازمند مدیریت است که در نتیجه بحث مدیریت شهری و اداره مطلوب شهر مطرح می‌گردد (Mahkouii, 2021: 19) مدیریت شهری را می‌توان شاخه‌های نسبتاً جدید علم مدیریت دانست. که اگر شهر همچون یک سازمان در نظر گرفته شود، لازم است که در راس آن عنصری برای برنامه‌ریزی آینده و اداره امور کنونی قرار گیرد (Amanpour et al, 2014). بر اساس قانون اساسی در سال ۱۳۷۵ وظیفه اصلی مدیریت شهری بر عهده شورای شهر که منتخبین مردم می‌باشند گذاشته شد. از طرف دیگر امروزه شورای شهر به عنوان نهادی تصمیم‌گیرنده به منظور توسعه عمران شهری از اهمیت فراوانی برخوردار است. اهمیت شوراها در اداره امور به حدی است که در شرایط کنونی، مهم‌ترین ویژگی "عدم تمرکز دولت‌ها" محسوب می‌شود و از طریق آن، قدرت سیاسی و اداری به سطوح استانی، شهری و روستایی انتقال داده می‌شود و نگرش مثبت مردم به شوراها، موجب تقویت پایه‌های آن می‌شود. شوراها شهر شورا به واقع نهاد منتخب مدنی‌اند که به عنوان دولت کوچک محلی می‌تواند مشکلات و توقع‌های مردم را به مدیریت اجرایی منتقل کند و با تاثیرگذاری در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌ها به گونه‌ای حرکت کند که طرح‌هایی شهری که در پایان به‌وسیله دولت ابلاغ می‌شود، مطابق با خواسته‌ها و تصمیم مردم باشد. به گفته آقای هاشم‌چین و همکاران (۱۳۹۳) شوراها نقش قابل توجهی در کنترل و نظارت بر توسعه شهر دارند اما سیاست‌گذاری‌های شهری عمدتاً توسط برنامه‌ریزان و مشاوران صورت می‌گیرد و مشارکت مستقیم شهروندان در این روند با کمبود روبروست. فقدان و یا کمبود مشارکت شهروندی در سیاست‌گذاری شهری این سیاست‌ها را با فقدان واقع‌گرایی در تشخیص مشکل، بالابردن ضریب خطا در انتخاب راه‌حل و تصمیم‌گیری، فقدان بهره‌وری در اجرا و ارزیابی غیرموثر روبرو می‌نماید. لذا این تحقیق به دنبال بررسی ارزیابی توسعه شهری از منظر سیاست‌گذاری عمومی شورای اسلامی شهر (مطالعه موردی: دوره پنجم شورای شهر شیراز) و پاسخگویی به این سوال مهم است که سیاست‌گذاری عمومی شورای اسلامی شهر شیراز چه تاثیری بر توسعه شهری داشته است؟

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

توسعه شهری (بررسی مفهوم، استراتژی‌ها، شاخص‌های ارزیابی)

شهرها از اصلی‌ترین مکان‌هایی هستند که باید به اشکال مختلف، اصول توسعه پایدار را مد نظر قرار دهند و در عمل به مرحله اجرا درآیند و در نظام برنامه‌ریزی امروز، توسعه پایدار شهری یکی از ارکان پر اهمیت به شمار می‌آید، به طوری که همواره مورد توجه و خواست مدیران شهری بوده است و برنامه‌ریزی شهری در چارچوب توسعه پایدار، از موضوعات اساسی مطرح شده در تدوین الگوی توسعه شهری و منطقه‌ای است (Hall, 2004). در این میان از موضوعات اساسی در راستای نیل به توسعه شهری پایدار، شناخت الگوی توسعه کالبدی شهر و تلاش برای دستیابی به فرم شهری مطلوب است. فرم شهر به علت اثرات مختلف اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی می‌تواند یک شهر را بسوی پایداری یا ناپایداری سوق دهد (Jabareen, 2006: 4) ملکی و دامن باغ (۱۳۹۲) نیز بیان می‌دارند دستیابی به توسعه پایدار شهری به منظور بهره‌برداری مناسب از منابع و ایجاد رابطه متعادل و متوازن میان انسان، اجتماع و طبیعت، هدف نهایی برنامه‌ریزان و مدیران توسعه شهری می‌باشد. از طرف دیگر رویکرد استراتژی توسعه شهری توسط سازمان ائتلاف شهرها در سال ۱۹۹۹ به عنوان رهیافتی نوین برای برون رفت از چالش‌های شهری با حمایت بانک جهانی مطرح شد. استراتژی توسعه شهری با طرح مفاهیمی چون توانمندسازی، مشارکت، حکمرانی خوب شهری، توسعه پایدار، رقابتی نمودن شهرها، برنامه‌ریزی استراتژیک، برنامه‌ریزی محله محور و... نشان دهنده موجی نوین در تفکر برنامه‌ریزی شهری است. فرآیند استراتژی توسعه شهری به عنوان یک نظریه رویه‌ای - محتوایی و به عنوان رویکردی نوین به دنبال بسترسازی برای حل مشکلاتی در شهرهاست که از درون جامعه شهری می‌جوشد و از این رو به جای پاک کردن صورت مساله می‌کوشد آنرا حل کند (Hataminejad & Faraji, 2011: 60) در استراتژی توسعه شهری شرایطی فراهم می‌شود که در آن به شیوه‌های دموکراتیک و مشارکتی به حل مساله فقر شهری و توسعه اقتصادی آن می‌پردازد و فرآیند استراتژی توسعه شهری با تکیه بر سرمایه‌های درون جامعه شهری به حل مسائل و مشکلات آن به شیوه‌ای سیستمی و سلسله‌مراتبی می‌پردازد. مبتنی

بر مطالعات سازمان ائتلاف شهرها (۲۰۰۴)، راهبرد توسعه شهر بر پایه چهار اصل اساسی ذیل که نشانگر پایداری شهرهاست بنا گردیده است:

۱. حاکمیت و مدیریت خوب: حکمروایی خوب، راهکارها، فرآیندها و نهادهایی را شامل می شود که از طریق آنها شهروندان و گروه‌ها بتوانند به منافع و حقوق قانونی و نیز انجام تعهدات خود دست یابند.
 ۲. بانک پذیری: شهرهایی که دارای سیستم مالی شهری کارآمد در استفاده از منابع درآمدی و هزینه ای خود هستند.
 ۳. رقابت پذیری: اقتصاد قوی، رشد اشتغال و درآمد و سرمایه گذاری همه‌جانبه را برای شهر پیشنهاد می دهد. لازمه توسعه کارآمد شهری، فراهم آوردن شرایط مناسب برای افزایش بهره‌وری افراد وموسسات است.
 ۴. قابلیت زندگی: شهری را قابل زندگی می داند که در آن همه سکنه از فرصت‌های برابر برای مشارکت و بهره‌مندی از زندگی اقتصادی و سیاسی شهر برخوردار باشند.
- از طرف دیگر این سوال مطرح می‌شود که چگونه می‌توان پایداری توسعه شهری را ارزیابی کرد؟ این سؤالی اساسی است که با بررسی چارچوب‌ها و شاخص‌های مناسب با پژوهش، پاسخ داده می‌شود. بیکر و جهان (۲۰۱۷) معیارها و ابعاد توسعه پایدار را به شرح زیر عنوان می‌دارند:

۱. ابعاد اجتماعی: شامل همگونی اجتماعی، توزیع درآمد، برابری، اشتغال مناسب، تامین معاش آبرومند و...
 ۲. ابعاد فرهنگی: شامل تغییر در تسلسل، ظرفیت سازی، خودتکایی، بومی سازی، استفاده از تکنولوژی و...
 ۳. ابعاد اکولوژیکی: شامل حفظ سرمایه‌های طبیعی، کاهش مصرف منابع غیر قابل تجدید، منابع قابل احیا و...
 ۴. ابعاد محیطی: شامل حفظ اکو سیستم‌های طبیعی، افزایش ظرفیت و احیای چنین اکو سیستم‌هایی و...
 ۵. ابعاد سرزمینی: شامل تعادل شهر و روستا، ارتقای محیط‌های مسکونی، رفع ناهمگونی ناحیه‌ای، تنوع زیستی و...
 ۶. ابعاد اقتصادی: شامل تعادل بین بخشی، امنیت اقتصادی، ایجاد ظرفیت مداوم، ارتباط با اقتصاد جهانی و...
 ۷. ابعاد سیاسی: دموکراسی، حقوق بشر، مشارکتی جمعی، انتخابات مناسب، همکاری‌های بین المللی و...
- آذرگون همکاران (۱۳۹۷) شاخص‌های و سنجش‌های ارزیابی و پایش طرح‌های توسعه شهری را شامل: ۱. حکمرانی، ۲. منابع مالی، ۳. شکل گیری فضایی تاسیسات و تجهیزات شهری، ۴. پایداری زیست محیطی، ۵. معیشت می‌دانند.

سیاستگذاری عمومی

وقتی "سیاست" در قالب فرآیند در می‌آید "سیاست گذاری" شکل می‌گیرد. کلمه فرآیند از وجود مراحل و گام‌ها و تقدم و تاخر بین آنها حکایت می‌کند. بیان این مراحل و گام‌ها با رعایت تقدم و تاخر و اولویت منطقی، الگو(مدل) سیاست گذاری را به وجود می‌آورد. سیاست گذاری واژه‌ای است که با حکومت، دولت، جامعه، و مسائل عمومی آن گره خورده و تداعی کننده اقدام دولت در اداره صحیح امور عمومی است. تئوری سیاست گذاری مرتبط با عواملی است که در چرخه سیاست گذاری دخیل هستند (Jalili Qasim Agha, 2018:107) سیاست گذاری عمومی، مجموعه‌ای از اقدامات عقلانی است که طی فرآیندی به انجام رسیده‌اند که متشکل از اقدامات لزوماً سیاسی است. این اقدامات سیاسی را می‌توان به عنوان فرآیند سیاستگذاری قلمداد نمود و آن را همچون مجموعه‌ای از مراحل زمان‌بندی شده به هم مرتبط مجسم کرد: تهیه دستور کار، تدوین و تنظیم سیاست، اتخاذ سیاست، تحقق سیاست، برآورد سیاست. از نظر محقق دیگر سیاست گذاری عمومی مجموعه فعالیت‌های حکومتی است که تأثیر مستقیم یا غیر مستقیم بر زندگی شهروندان دارد و پنج منبع اصلی برای تدوین استراتژی مؤثر در سیاست گذاری عبارتند از: ۱. قدرت قانونی رسمی برای تصمیم گیری؛ ۲. افکار عمومی؛ ۳. اطلاعات؛ ۴. نیروهای قابل بسیج؛ ۵. منابع مالی؛ ۶. رهبری خبره و ماهر (Peters, 2004). یانگ و کوپین^۲ (۲۰۰۲) عنوان می‌دارند که سیاست‌گذاری عمومی هدف‌گرا است. سیاست عمومی به دنبال دستیابی به یک مجموعه خاص از اهداف دقیق است که نشان‌دهنده تلاش برای حل نیازی خاص در جامعه هدف است. سیاست عمومی معمولاً فقط یک تصمیم، اقدام یا واکنش نیست، بلکه یک رویکرد یا استراتژی مشخص است. خواجه نایینی (۱۳۹۴) بیان می‌دارد که کانون توجه تحلیل‌گران و پژوهشگران سیاستگذاری عمومی، "شکل گیری یک سیاست" است؛ اینکه سیاست‌ها از کجا می‌آیند و چه عواملی در اتخاذ آنها مؤثر هستند؟ در واقع مطالعات سیاستگذاری عمومی به دنبال بررسی عوامل مؤثر بر سیاست‌ها و تأثیر سیاست‌ها بر جامعه است و در این زمینه از روش‌های مختلفی بهره می‌گیرد. علم سیاستگذاری عمومی، مسئله محور و راه حل یاب بوده و در پی شناخت مشکلات عینی جامعه و ارائه راهکارهای مطلوب برای برطرف کردن آنهاست (Bagheri Fard et al., 2015: 117)

¹ Asian Development Bank

² Young & Quinn

از طرف دیگر یکی از مقوله‌های مهم در حوزه سیاستگذاری عمومی توجه به فرآیند آن است. کرافت و فورلانگ (۲۰۱۲)^۱ فرآیند سیاست‌گذاری را توالی منطقی فعالیت‌هایی دانسته‌اند که طی آن سیاست عمومی ایجاد می‌شود. آنها از این توالی منطقی به عنوان مدل فرآیند سیاست یاد کرده‌اند که به دلیل داشتن مفاهیم و زبان کلی، با هر نظام سیاسی و هر فرآیند سیاسی، در فرهنگ‌های مختلف انطباق پذیر است. دان^۲ (۱۹۹۵) فرآیند سیاستگذاری عمومی را به پنج مرحله تقسیم می‌کند: تهیه دستور کار، تنظیم سیاست، اقتباس سیاست، تحقق سیاست و برآورد سیاست.

در جمع بندی این قسمت بایستی عنوان نمود که نظر به اینکه جوهره‌ی سیاست‌گذاری، "تصمیم‌گیری" است، لذا فرآیند سیاست‌گذاری، بسیار شبیه فرآیند "تصمیم‌گیری" و الگوی آن است. در اکثر الگوهای تصمیم‌گیری مراحل چون طرح موضوع یا مساله، راه حل‌ها و یا گزینه‌ی ممکن، انتخاب گزینه‌ی مطلوب و اجرا ذکر شده است. اما این تصمیم‌گیری نیازمند یک معیار است و آن اینکه این سیاست‌ها باید بسترساز توسعه شده و به بهبود شاخص‌های زیستی شهروندان بیانجامد.

سیاست شهری

گیر (۲۰۰۹) معتقد است سیاست شهری در ارتباط با مدیریت تغییرات شهری و به عنوان فعالیتی دولت حکومتی به توزیع و هدایت سرمایه‌گذاری و بهره‌برداری از آن در محیط مصنوع شهر می‌پردازد. می‌توان در فرآیند برنامه‌ریزی و بودجه‌ریزی در شهرها با ایجاد چارچوب‌های مشخصی، موجب هدایت منابع به سمت منافع گروه‌های تأثیرگذار شد (Holland, 2015). سیاست شهری یکبارہ بوجود نمی‌آید بلکه در فرآیندی مستمر تدوین و به کار گرفته می‌شود. غالباً به ندرت راه حل ساده‌ای برای مسائل شهری وجود دارد و معمولاً طیفی از گزینه‌ها برای حل مسائل شهری در اختیار سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران شهری قرار می‌گیرد (Geyer, 2009). کاظمیان (۱۳۹۵) معتقد است که سیاست شهری زیر مجموعه سیاستگذاری عمومی جوامع است و باید در همین چارچوب انجام و تحلیل شود ساده‌ترین تعریف از سیاست شهری، تلاش برای انتظام، کنترل و مدیریت نیروهایی است که نواحی شهری را تشکیل می‌دهند همچنین می‌توان سیاست شهری را به منزله برنامه‌ریزی ارائه خدمات عمومی و پشتیبانی از توسعه اقتصاد محلی تعریف کرد (Blackman, 1995).

سیاستگذاری شهری

مطالعات سیاستگذاری در سه سطح مطرح می‌شود؛ اول سطح ملی یا کلان که با موضوعاتی چون منافع کلان یا ایدئولوژی‌ها در ارتباط است، دوم با نام سطح نهادی یا میانی، همچنان به موضوع منافع ایدئولوژی‌ها و نهادها می‌پردازد؛ با این تفاوت که این موضوعات حول نیازها و دغدغه‌های محلی مطرح شده و گروه‌های بهره‌ور در مقیاس محلی است (فرلیه و انگارو، ۲۰۱۵). سطح سوم سیاستگذاری که در مقیاس خرد مطرح می‌شود؛ شامل تصمیمات برای هموارسازی اجرای راهبردها در طرح‌ها است (Kazemian and Mir Abedini, 2011). این سطح را می‌توان به عنوان سطح سیاستگذاری شهری در نظر گرفت قلی پور و محملی (۱۳۹۴) در بیان ضرورت و اهمیت سیاستگذاری شهری در مدیریت شهری به حوزه‌هایی اشاره می‌کنند که ممکن است تحت تأثیر فرآیند اعمال قدرت از سوی ذی‌نفعان و صاحبان قدرت شهری قرار گیرد؛ نظیر (۱) امکان‌گرایی یا اجتناب مدیریت شهری نسبت به برخی از گروه‌ها در فرآیند تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری، (۲) تأثیرگذاری بر محصولات تصمیم‌گیری و سیاستگذاری از جمله سیاستها، برنامه‌ها و پروژه‌های شهری؛ (۳) ساختار و مؤلفه‌های محیط مورد نظر تصمیم‌گیری (Kazemian and Jalili, 2014).

والش^۳ (۲۰۱۰) هم در پژوهشی با عنوان "برنامه‌ریزی فضایی استراتژیک در توسعه شهری و منطقه‌ای: مطالعه موردی شهر دوبلین" مؤلفه‌های حکمروایی منطقه‌ای، در نظر گرفتن تنوع بین‌اهداف و سیاست‌های راهبردی در توسعه فضایی مطرح و مورد بررسی قرار داده است. کوستکا^۴ (۲۰۱۴) در تحقیقی با عنوان "موانع اجرای خط مشی‌های عمومی در سطح منطقه‌ای در چین" عنوان می‌دارد بررسی‌ها نشان می‌دهد که موانع نهادی شامل (مشوق‌های سیاسی و اقتصادی، مشارکت بخش دولتی و خصوصی، ظرفیت مالی، فنی و سیاسی) موانع رفتاری/فرهنگی - اجتماعی شامل (ترجیحات شخصی، ارزش‌ها، هنجارها و فشارهای اجتماعی) می‌تواند موانع موثر در اجرای خط مشی‌های عمومی در سطح منطقه‌ای تلقی شوند. دن اویل و درینسن^۵ (۲۰۱۵) در پژوهشی با عنوان "ارزیابی حکمرانی برای توسعه پایدار: بینش‌هایی از تجارب آلمان" بیان می‌دارد که مدل‌های حکمروایی که اندیشه تغییر و تحولات را در ارتباط با تفکر حکمروایی و سیاستگذاری در نظر نمی‌گیرند، در دستیابی به توسعه پایدار دچار کج‌فهمی شده و ظرفیت خود را برای حل مسائل از دست می‌دهند. سه

¹ Kraft and Furlong

² Dunn

³ Walsh

⁴ Kostka

⁵ Den Uyl & Driessen

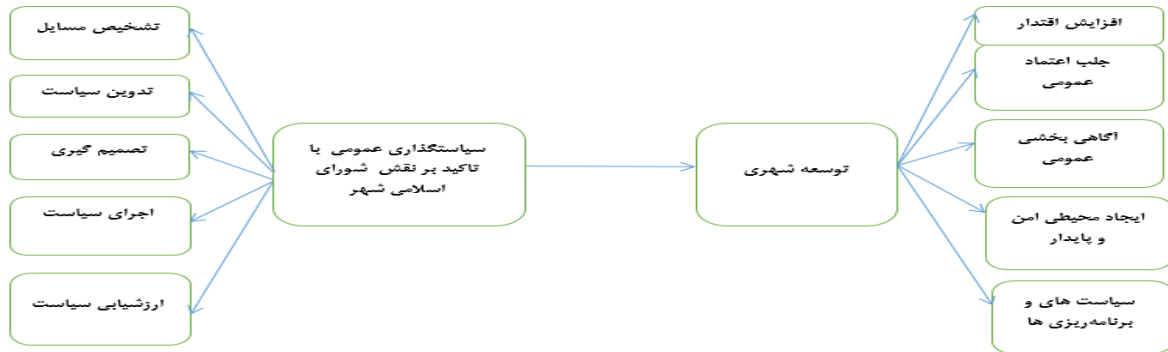
مدل حکمروایی تطبیقی، مدیریت گذار و مدل پرداخت بهای سرویس های محیطی مدل های رایج حکمروایی برای توسعه پایدار هستند که شاخص های مورد تاکید در این سه رویکرد را شاخص های زیر تشکیل می دهند: برابری، دمکراسی، دربرگیری عدم قطعیت و مسائل مربوط به مقیاس ها. سالکی (۱۳۸۳) در تحقیقی با عنوان «ارزیابی اثر بخش...» شورای شهر کرمانشاه نشان دادند وجود شوراها در حوزه های مختلف از دیدگاه ذینفعان اثر بخش بوده اند. زیاری (۱۳۸۴) در تحقیقی به بررسی عملکرد شوراهای اسلامی شهر در مدیریت شهری سمنان نشان دادند که شوراهای شهر در حوزه مدیریت شهری موفقیت چندانی نداشته است. یافته های پژوهش صالحی میلانی و محمدی (۱۳۹۰) با عنوان "تدوین شاخص های سیاست گذاری با هدف تحقق پایداری فرهنگی" حاکی از آن است که شاخص های موثر بر سیاست گذاری فرهنگی با هدف دستیابی به توسعه پایدار فرهنگی موارد زیر را در بر می گیرد: «دسترسی»، «مشارکت»، «توجه به حقوق فرهنگی»، «تنوع فرهنگی»، «توجه به میراث فرهنگی»، «نگهداشت خاطره»، «آموزش و تحصیل»، «اخلاقیت»، «توجه به ایجاد مراکز و فعالیت های مدنی و هنری». پیشگامی فرد و واعظی (۱۳۹۳) در پژوهش خود با عنوان "چالش های شورای شهر در مدیریت شهری تهران" بیان می دارند که مشکلات جهت تحقق مدیریت شهری کارآمد در تهران در وجه کارکردی به نسبت حوزه ساختاری بیشتر است. از موارد آسیب شناسی شده می توان به عدم اطلاع شهروندان از عملکرد شورای شهر تهران، نبود بسترهای لازم جهت مشارکت شهروندان تهرانی، وابستگی مالی شورای شهر به شهرداری، سیاسی شدن شورای شهر، میزان سواد اعضای شورای اسلامی شهر و عدم آموزش های لازم به آنها و ... اشاره کرد. امانپور و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی عملکرد شوراها را در مدیریت شهر ایزه مورد بررسی قرار دادند نتایج بدست ۶۱/۳ درصد پاسخ گویان عملکرد شوراها در مدیریت شهر ایزه را خیلی ضعیف توصیف کرده اند. نتایج تحقیق ربانی و همکاران (۱۳۹۷) با عنوان "تحلیل موانع نهادی آینده حکمروایی توسعه پایدار کلان شهر تهران" حکایت از آن دارد که نتایج بیانگر این است که "اثرگذاری دولت و نهادهای حکومتی بر مشروعیت ساختار حکمروایی کلان شهر تهران"، "چندپارچگی در مدیریت و تصمیم گیری در درون شهرداری"، "سیاست زدگی شورا و مدیریت شهری" و "غلبه قدرت نهاد های حکومتی و دولتی بر مردم" جزو موانع کلیدی (دووجهی) محسوب می شوند که در صورت اصلاح آنها سایر موانع کمابیش تحت تاثیر قرار گرفته و زمینه اصلاح کلی سیستم فراهم می شود. آقارضایی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهش خود با عنوان "جایگاه جامعه مدنی و کنشگران غیر دولتی در سیاستگذاری عمومی ایران" حکایت از آن دارد که کنشگران غیردولتی و جامعه مدنی در مرحله نهایی که کنترل قدرت و تاثیرگذاری بر فرایند سیاستگذاری بوده است، به دلایلی چون تناقضات درونی، ساختار متمرکز اداری و رانتهی دولتی، عدم برآورده کردن انتظارات گروه های هدف و یا فقدان بستر لازم در جامعه نتوانستند ایفای نقش کنند اگرچه در مراحل اولیه و یا در سطح مدیران محلی جایگاه های مهمی را اشغال کرده بودند. حکمت نیا و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی به شناسایی و تحلیل عوامل موثر در سیاستگذاری توسعه فیزیکی شهر ارومیه پرداختند. با توجه به مطالب عنوان شده فوق و خلا وجود تحقیقاتی که ارزیابی توسعه شهری را مبتنی بر سیاستگذاری های عمومی با تاکید بر نقش شورای شهر مورد بررسی و واکاوی قرار دهد و مغفول ماندن این موضوع در پژوهش های داخلی کشور (با نگاهی به موضوعات پایان نامه ها و کتب و مقالات منتشره می توان عنوان کرد که که پیرامون شوراهای اسلامی شهر و نقش آن در سیاستگذاری توسعه شهری، تحقیقات نظری و عملی چندان زیاد و عمیقی در ایران صورت نگرفته و اگر منابعی هم یافت شود چنان قوی نیست که بتوان به آن اتکا نمود و بر اساس آنها به تحلیل و تبیین نقش شوراهای اسلامی شهر در سیاستگذاری توسعه شهری پرداخت)، این تحقیق به دنبال بررسی ارزیابی توسعه شهری از منظر سیاستگذاری عمومی شورای اسلامی شهر (مطالعه موردی: دوره پنجم شورای شهر شیراز می باشد).

معرفی مدل مفهومی و فرضیات تحقیق

در تحقیق پیش رو، سیاستگذاری عمومی با تاکید بر نقش شورای اسلامی شهر به عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته شده است. ابعاد این متغیر براساس الگوی مراحل هاگوود و گان (۱۹۸۴) دارای ۵ بعد تشخیص مسایل، تدوین سیاست، تصمیم گیری، اجرای سیاست و ارزشیابی سیاست است. از طرف دیگر متغیر توسعه شهری به عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شده است که خود دارای ابعاد افزایش اقتدار، جلب اعتماد عمومی، آگاهی بخشی عمومی، ایجاد محیطی امن و پایدار، سیاست ها و برنامه ریزی ها است. متناسب با این دو متغیر و ابعاد آنها مدل مفهومی تحقیق حاضر به شرح شماتیکی زیر است

فضای سبز شهری و گردشگری

فضای سبز یکی از موضوعات اصلی در طراحی یک شهر از جمله مهم‌ترین کاربری‌های خدماتی می‌باشد که موجبات توسعه پایدار شهرها را فراهم می‌آورد. امروزه شهرسازی بدون در نظر گرفتن فضای سبز مفهومی ندارد و جز لاینفک طراحی شهری و برنامه‌ریزی شهری شده است. شهرسازان درصدد آن هستند تا چشم‌انداز شهر را توسط فضای سبز و میلمان شهری وابسته بدان، زیباتر کنند و سطح خشن شهر را به حالت فرحبخش تبدیل نمایند (Kamani et al, 2021: 172). همچنین ایجاد فضای سبز شهری نه تنها ارزش تفریحی و گذران اوقات فراغت را دارد و سبب جذب گردشگر می‌شود، بلکه موجبات زیبایی شهرها و کنترل گسترش بی‌رویه شهرها را نیز دارا می‌باشد (Reiki et al, 2014: 4).



شکل ۱- مدل مفهومی تحقیق

مبتنی بر مدل مفهومی فوق، فرضیات تحقیق را می‌توان به شرح زیر برشمرد:
فرضیه اصلی: سیاست‌گذاری شورای اسلامی شهر شیراز موجب توسعه شهری شیراز گردیده است.
فرضیات فرعی:

۱. سیاست‌گذاری شورای اسلامی شهر شیراز بر ارتقای اقتدار در توسعه شهری تاثیر مثبت و معنی دار دارد.
۲. سیاست‌گذاری شورای اسلامی شهر شیراز بر جلب اعتماد عمومی شهروندان شیراز تاثیر مثبت و معنی دار دارد.
۳. سیاست‌گذاری شورای اسلامی شهر شیراز بر آگاهی بخشی عمومی شهروندان تاثیر مثبت و معنی دار دارد.

مواد و روش تحقیق

این تحقیق از لحاظ ماهیت و هدف، از نوع کاربردی و از حیث روش، توصیفی-تحلیلی است. جامعه آماری تحقیق عبارتست از مدیران و سرپرستان بخش‌های مختلف شهرداری شیراز (خبرگان اجرایی) که بنا به آمار موجود ۱۳۸ نفر را شامل می‌گردید و همچنین اساتید دانشگاهی آشنا به موضوع تحقیق (خبرگان دانشگاهی) که ۲۵ نفر در این خصوص توسط محقق شناسایی گردید و نتیجتاً حجم جامعه آماری به ۱۶۳ نفر رسید. از طرف دیگر با عنایت به محدودیت زمانی انجام پژوهش از جامعه مورد پژوهش نمونه‌گیری بعمل آمد. لذا در این خصوص از روش نمونه‌گیری تصادفی استفاده و برای مشخص کردن حجم نمونه از جدول مورگان استفاده شده که نتایج نشان داد که نمونه مورد نیاز ۱۱۳ نفر است. همچنین ابزار جمع‌آوری داده‌های این تحقیق پرسشنامه محقق ساخته است که سوالات آن براساس بررسی و بازنگری تحقیقات داخلی و خارجی طراحی و تدوین شده است. این پرسشنامه در ۳ بخش طراحی شده است. بخش اول بررسی متغیرهای جمعیت‌شناختی (شامل جنسیت، سن، سابقه خدمت، میزان تحصیلات)، بخش دوم پرسشنامه ارزیابی سیاست‌گذاری شورای اسلامی شهر (مشتمل بر ۲۳ سوال در ۵ بعد) و بخش سوم پرسشنامه ارزیابی توسعه شهری (مشتمل بر ۳۳ سوال در ۵ بعد) که پس از تایید روایی و پایایی برای جمع‌آوری داده از جامعه مورد مطالعه، مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این تحقیق برای سنجش روایی از روایی محتوا (این نوع روایی کیفی و مبتنی بر نظر خبرگان دانشگاهی و اجرایی است) و روایی واگرا و همگرا نیز که نوعاً کمی هستند استفاده شد که روایی محتوای پرسشنامه تحقیق با کمی اغماض مورد تایید واقع شد و نتایج مرتبط با سنجش روایی واگرا و همگرا نیز حاکی از تایید روایی‌های مزبور برای هر دو پرسشنامه اصلی تحقیق داشت (جدول مرتبط در بخش یافته‌ها ارائه شده است). ضمناً در پژوهش حاضر برای سنجش سوالات پرسشنامه

از طیف لیکرت در مقیاس ۵ درجه‌ای، با حداقل امتیاز یک و حداکثر امتیاز ۵ و به منظور تعیین اعتبار و آزمون سازگاری اجزا (همبستگی درونی) از ضریب آلفای کرونباخ استفاده گردید که نتایج نشان داد نتایج پایایی پرسشنامه های ارزیابی سیاستگذاری شورای اسلامی شهر و ارزیابی توسعه شهری به ترتیب ۰/۹۲۱ و ۰/۸۶۱ هستند که باتوجه به بالاتر بودن این مقدار از ۰/۷، لذا پایایی پرسشنامه های مزبور مورد تایید قرار گرفتند. همچنین پس از تکمیل پرسشنامه ها توسط جامعه هدف تحقیق، اطلاعات موجود کدگذاری و با استفاده از نرم افزار های آماری SPSS و SMARTPLS 3 در ۲ بخش توصیفی و استنباطی مورد تحلیل قرار خواهد گرفت. ضمناً سطح معناداری در تمامی فرضیه های تحقیق (A=0/05) در نظر گرفته شده است.

بحث و یافته‌های تحقیق

تحلیل توصیفی

پس از توزیع حضوری و ارسال اینترنتی تعداد ۱۱۳ پرسشنامه بین اعضای جامعه مورد مطالعه که به تفصیل در فصل سوم بدان اشاره شد، نهایتاً تعداد ۱۰۲ پرسشنامه (نرخ بازگشت ۹۰ درصد) معتبر جهت تحلیل بدست آمد که توصیف اطلاعات پرسشنامه های دریافتی از حیث متغیرهای جمعیت شناختی جنسیت، سابقه کار، میزان تحصیلات و نوع استخدام به شرح جدول زیر است:

جدول ۱- توصیف اطلاعات پرسشنامه های دریافتی از حیث متغیرهای جمعیت شناختی

توصیف اطلاعات پرسشنامه های دریافتی به تفکیک جنسیت		
جنس	فراوانی	درصد فراوانی
زن	۵۸	۵۶/۹
مرد	۴۴	۴۳/۱
جمع	۱۰۲	۱۰۰
توصیف اطلاعات پرسشنامه های دریافتی به تفکیک سابقه خدمت		
سابقه کار	تعداد	درصد
کمتر از ۵ سال	۵	۴/۹
بین ۵ تا ۱۰ سال	۴۲	۴۱/۱
بین ۱۰ تا ۱۵ سال	۵۵	۵۳/۹
بیش از ۱۵ سال	۰	۰
جمع	۱۰۲	۱۰۰
توصیف اطلاعات پرسشنامه های دریافتی به تفکیک تحصیلات		
تحصیلات	تعداد	درصد
کاردانی و پایین تر	۰	۰
کارشناسی	۲۲	۲۱/۵
کارشناسی ارشد و بالاتر	۸۰	۷۸/۴
مجموع	۱۰۲	۱۰۰
توصیف اطلاعات پرسشنامه های دریافتی به تفکیک نوع استخدام		
نوع استخدام	تعداد	درصد
رسمی	۵۵	۵۳/۹
پیمانی	۴۲	۴۱/۱
قراردادی	۵	۴/۹
مجموع	۱۰۲	۱۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

نتایج جدول فوق نشان می‌دهد از حیث جنسیت، اکثر پاسخ دهندگان تحقیق زن هستند. از حیث سابقه خدمت، اکثر پاسخ دهندگان بین ۵ تا ۱۵ سال سابقه کار دارند (۹۵ درصد)، از حیث سطح تحصیلات، اکثریت مطلق پاسخ دهندگان دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد و بالاتر هستند و نهایتاً از حیث نوع استخدام نتایج نشان می‌دهد که کمی بیش از ۹۵ درصد از پاسخ دهندگان دارای استخدام های رسمی و پیمانی هستند.

تحلیل استنباطی

- آزمون سنجش نرمال بودن کلموگروف-اسمیرنوف

این آزمون روش ناپارامتری ساده‌ای برای تعیین همگونی اطلاعات تجربی با توزیع‌های آماری منتخب است. در این آزمون فرض صفری که آزمون خواهیم کرد، توزیع مشاهدات و توزیع مشخصی (با پارامتر معینی) است، که با حدس یا قرائن فرض کرده‌ایم توزیع مشاهدات با آن توزیع مشخص همخوانی دارد. نتایج این آزمون از طریق نرم‌افزار SPSS در قالب یک جدول به شرح زیر ارائه شده است که حکایت از این دارد که داده‌های مربوط به هر ۲ پرسشنامه تحقیق به علت بزرگتر بودن مقدار سطح معنی داری اشان از ۰/۰۵، از توزیع نرمال پیروی می‌کنند.

جدول ۲- نتایج آزمون کلموگروف-اسمیرنوف برای پرسشنامه های تحقیق

		سوالات پرسشنامه ارزیابی سیاستگذاری شورای اسلامی شهر	سوالات پرسشنامه ارزیابی توسعه شهری
(تعداد)		۱۰۲	۱۰۲
(پارامترهای نرمال)	(میانگین)	۳/۶	۳/۳
	(انحراف معیار)	۰/۹۰۴	۱/۰۷۰
(بیشترین تفاوت اختلاف)	(قدرمطلق)	۰/۳۵۸	۰/۲۴۲
	(مثبت)	۰/۲۳۰	۰/۱۷۳
	(منفی)	۰/۱۱۶	۰/۰۸۷
Z (آماره کلموگروف-اسمیرنوف)		۲/۳۵۸	۲/۲۴۲
(سطح معنی داری)		۰/۷۲۴	۰/۲۹۹

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

-سنجش روایی پرسشنامه های تحقیق

در این بخش برای سنجش روایی پرسشنامه های تحقیق از ۲ روایی واگرا و همگرا استفاده شده است که یافته های آن به شرح زیر است: الف) سنجش روایی واگرا: آزمون روایی واگرا در این پژوهش با استفاده از آزمون فورنل — لارکر بررسی شده است. نتایج این آزمون به صورت جدول زیر نشان می‌دهد که همه مقادیر به دست آمده در قطر اصلی از مقادیر سطر و ستون متناظر بیشتر است. بنابراین هر متغیر با خودش بیشتر از دیگران تبیین می‌شود و متغیرهای تمایز معنی داری از هم دارند. جداول ۳ و ۴ نتایج این آزمون را به تفکیک ۲ پرسشنامه تحقیق نشان می‌دهد.

جدول ۳- نتایج سنجش روایی واگرا برای پرسشنامه ارزیابی سیاستگذاری شورای اسلامی شهر

تصمیم گیری	تشخیص مسایل	تدوین سیاست	ارزشیابی سیاست	اجرای سیاست
			۰,۸۶۵	اجرای سیاست
		۰,۹۷۰		ارزشیابی سیاست
	۰,۷۶۳	۰,۶۹۱		تدوین سیاست
۰,۹۷۶	۰,۷۲۰	۰,۷۲۱		تشخیص مسایل
۰,۷۶۰	۰,۶۵۵	۰,۷۴۰	۰,۸۷۵	تصمیم گیری

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

جدول ۴- نتایج سنجش روایی واگرا برای پرسشنامه ارزیابی توسعه شهری

سیاست های و برنامه ریزی ها	جلب اعتماد عمومی	ایجاد محیطی امن و پایدار	افزایش اقتدار	آگاهی بخشی عمومی
				آگاهی بخشی عمومی
		۰,۹۵۵	۰,۸۶۲	افزایش اقتدار
	۰,۹۵۴	۰,۸۸۶	۰,۹۰۸	ایجاد محیطی امن و پایدار
۰,۹۸۱	۰,۸۰۸	۰,۸۴۸	۰,۸۶۸	جلب اعتماد عمومی
۰,۷۲۷	۰,۹۳۴	۰,۸۰۴	۰,۸۳۰	سیاست های و برنامه ریزی ها

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

ب) سنجش روایی همگرا: به منظور سنجش روایی همگرای ابعاد پرسشنامه از آزمون متوسط واریانس استخراج شده (AVE) استفاده شده است که نتایج این آزمون به تفکیک دو پرسشنامه تحقیق به شرح جداول ۵ و ۶ است که یافته‌های این جداول نشان می‌دهد که ابعاد پرسشنامه‌ها از آستانه معنی داری ۰/۵ بالاتر است لذا روایی ابعاد مزبور در این آزمون مورد تایید است.

جدول ۵- نتایج سنجش روایی همگرا برای پرسشنامه ارزیابی سیاستگذاری شورای اسلامی شهر

Average Variance Extracted (AVE)	
تشخیص مسایل	۰,۷۴۸
تدوین سیاست	۰,۹۴۲
تصمیم گیری	۰,۵۸۳
اجرای سیاست	۰,۹۵۲
ارزشیابی سیاست	۰,۹۸۷

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

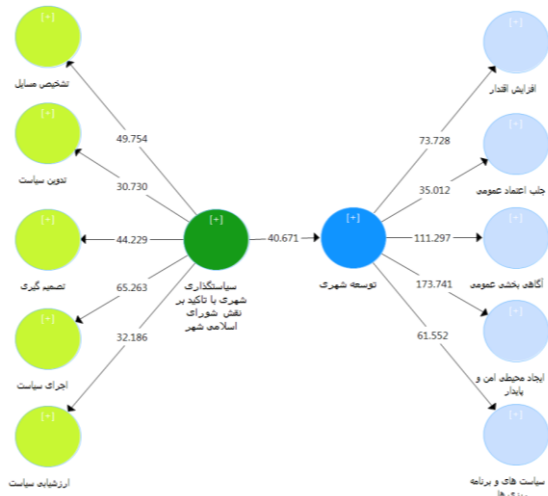
جدول ۶- نتایج سنجش روایی همگرا برای پرسشنامه ارزیابی توسعه شهری

Average Variance Extracted (AVE)	
آگاهی بخشی عمومی	۰,۹۱۹
افزایش اقتدار	۰,۹۱۲
ایجاد محیطی امن و پایدار	۰,۹۱۰
جلب اعتماد عمومی	۰,۹۶۲
سیاست های و برنامه ریزی ها	۰,۹۷۱

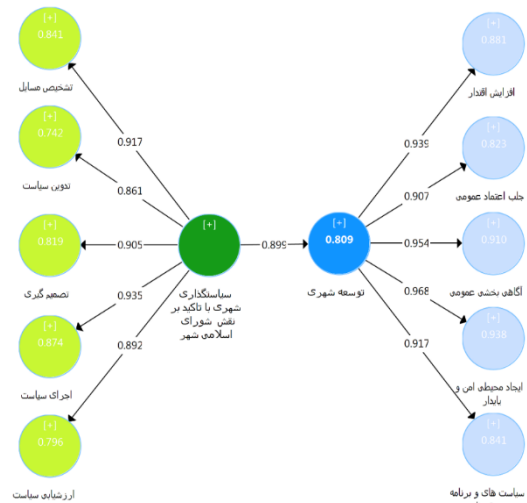
منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

در این قسمت به تجزیه و تحلیل سوال تحقیق به کمک آزمون تحلیل مسیر با استفاده از نرم افزار PLS پرداخته می‌شود. بطور کلی الگوی معادلات ساختاری با رویکرد تحلیل مسیر اصلی‌ترین روش تحلیل داده‌ها در بررسی حاضر است. برای بررسی، تحلیل و برازش مدل تحقیق که نوعاً نشان دهنده رابطه بین متغیرهای تحقیق است از تحلیل مسیر به کمک نرم افزار مربوطه استفاده شده است. برای برازش مدل نیز شاخص‌های شناخته شده برازش بهره گرفته شده است.

نتایج آزمون مسیر پس از اجرا به وسیله نرم افزار در ۲ حالت معنی داری و استاندارد به فرم اشکال ۲ و ۳ ذکر شده است. بطور کلی به منظور بررسی میزان صحت روابط (پذیرش یا رد روابط علی تعریف شده در مدل تحقیق) تمامی حالات بین متغیرها در نظر گرفته می‌شود و برای هر مسیر آماره T و سطح معنی داری مورد بررسی قرار می‌گیرند. با توجه به مقدار بدست آمده (جدول ۷) می‌توان در خصوص تأیید و رد روابط موجود در مدل اظهار نظر نمود.



شکل ۳- روابط علی میان متغیرهای مدل در حالت آماره t



شکل ۲- روابط علی میان متغیرهای مدل در حالت ضرایب مسیر

جدول ۷- نتایج آزمون مسیر

نتیجه آزمون	سطح معناداری	ضریب مسیر استاندارد (β)	آماره t	مسیر علی	
				به	از
تایید فرضیه اصلی مربوطه	۰,۰۰۰	۰/۸۹۹	۴۰/۶۷۱	توسعه شهری	سیاستگذاری شهری با تاکید بر نقش شورای اسلامی شهر

با توجه به نتایج جدول فوق بایستی عنوان کرد که با عنایت به مقادیر آماره t که بزرگتر از ۱/۹۶ (در سطح اطمینان ۹۵ درصد) است مسیر ترسیمی بین ۲ متغیر تحقیق مورد تایید و همچنین با عنایت به مقادیر معنی داری بدست آمده (با توجه به کوچکتر بودن از ۰/۰۵) معنی دار هستند و لذا می توان عنوان کرد که فرضیه اصلی و فرضیات ۵ گانه فرعی مرتبط با آن در سطح اطمینان ۹۵ درصد مورد تایید می باشند. همچنین می توان گفت که اثر کلی متغیر سیاستگذاری شهری با تاکید بر نقش شورای اسلامی شهر بر توسعه شهری ۰/۸۹۹ است که نشان دهنده تاثیر بسیار خوب این مدل در تبیین واریانس متغیر ارزیابی توسعه شهری است. شاخص های برازش مدل نیز به شرح جدول زیر می باشد که حاکی از مناسب بودن برازش مدل تحقیق است.

جدول ۸- نتایج آزمون برازش مدل تحقیق

شاخص	توضیح شاخص	استاندارد	مقدار به دست آمده
NFI (Normed Fit Index)	شاخص برازش هنجار شده	بزرگتر از ۰/۹	۰/۹۳
SRMR	شاخص ریشه میانگین مربعات باقی مانده استاندارد شده	کمتر از ۰/۱ یا ۰/۰۸	۰/۰۶۵
rms Theta	شاخص ماتریس کوواریانس باقی مانده از باقیمانده مدل بیرونی	کمتر از ۰/۱۲	۰/۱۱

نتیجه گیری و ارائه پیشنهادها

در خصوص فرضیه اصلی: سیاستگذاری شهری با تاکید بر نقش شورای اسلامی شهر شیراز موجب توسعه شهری شیراز گردیده است. نتایج بدست آمده از تحلیل مدل نشان داد که با عنایت به مقادیر آماره t که بزرگتر از ۱/۹۶ (در سطح اطمینان ۹۵ درصد) است مسیر ترسیمی بین ۲ متغیر تحقیق مورد تایید و همچنین در این سطح اطمینان معنی دار است و لذا می توان عنوان کرد که فرضیه اصلی در سطح اطمینان

فوق مورد تایید می باشند. همچنین یافته ها حکایت از آن داشت که اثر کلی متغیر سیاستگذاری شهری با تاکید بر نقش شورای اسلامی شهر بر توسعه شهری ۰/۸۹۹ بدست آمد که نشان دهنده تاثیر بسیار خوب این مدل در تبیین واریانس متغیر ارزیابی توسعه شهری است. یافته مزبور با تحقیقات متعددی همچون دن اوایل و درینسن (۲۰۱۵)، (۱۳۹۳)، آقارضایی و همکاران (۱۳۹۷) و صالحی میلانی و محمدی (۱۳۹۰) همسوست و مطابقت دارد. در تبیین یافته بدست آمده می توان عنوان داشت که وقتی صحبت به از توسعه شهری به میان می آید مباحثی چون توجه به الگوی توسعه شهری، فرم شهری مطلوب، تصمیم گیرندگان شهری و ارتباطات میان آنها، هماهنگی میان نیازها و اقتضانات شهری و هدف گذاری ها و سیاست گذاری های شهری و بطورکل توسعه همه جانبه شهری با عنایت به برنامه ها و طرح های توسعه شهری مطرح می شود. لذا در این راستا ضرورت به کارگیری تصمیمات آگاهانه و اتخاذ رویکردهای نوین در فرآیند توسعه شهری بیش از پیش اهمیت می یابد و همین امر موجب می شود که نقش سیاستگذاری شهری پررنگ شده تا بتوان با اتکا به نقش آفرینی سیاستگذاران شهری به طراحی راهبردهای شهری و تحقق چشم انداز بلندمدت شهر از طریق تهیه برنامه های عملی کوتاه مدت و میان مدت مبتنی بر مشارکت فراگیر شهروندان کمک نمود. لذا تاثیر مثبت و معنی دار بدست آمده رابطه سیاستگذاری شهری و توسعه شهری و تبیین واریانس توسعه شهری را از این حیث می توان تبیین نمود.

سیاستگذاری شهری با تاکید بر نقش شورای اسلامی شهر شیراز بر ارتقای اقتدار در توسعه شهری تاثیر مثبت و معنی دار دارد. نتایج بدست آمده حاصل از تحلیل مدل نشان داد که ضریب مسیر بین متغیر سیاستگذاری شهری با تاکید بر نقش شورای اسلامی شهر شیراز و ارتقای اقتدار (به عنوان یکی از ابعاد متغیر توسعه شهری) $(0/899 = 0/939 * 0/844)$ بود و این ضریب مسیر در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار است که عدد مزبور نشان دهنده تاثیر متغیر سیاستگذاری شهری در تبیین واریانس ارتقای اقتدار می باشد. سیاستگذاری شهری با تاکید بر نقش شورای اسلامی شهر شیراز بر جلب اعتماد عمومی شهروندان شیراز تاثیر مثبت و معنی دار دارد. نتایج بدست آمده حاصل از تحلیل مدل نشان داد که ضریب مسیر بین متغیر سیاستگذاری شهری با تاکید بر نقش شورای اسلامی شهر شیراز و جلب اعتماد عمومی (به عنوان یکی از ابعاد متغیر توسعه شهری) $(0/815 = 0/907 * 0/899)$ بود و این ضریب مسیر در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار است که عدد مزبور نشان دهنده تاثیر متغیر سیاستگذاری شهری در تبیین واریانس جلب اعتماد عمومی می باشد.

در خصوص سیاستگذاری شهری با تاکید بر شورای اسلامی شهر شیراز بر آگاهی بخشی عمومی شهروندان تاثیر مثبت و معنی دار دارد. نتایج بدست آمده حاصل از تحلیل مدل نشان داد که ضریب مسیر بین متغیر سیاستگذاری شهری با تاکید بر نقش شورای اسلامی شهر شیراز و آگاهی بخشی عمومی (به عنوان یکی از ابعاد متغیر توسعه شهری) $(0/857 = 0/954 * 0/899)$ بود و این ضریب مسیر در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار است که عدد مزبور نشان دهنده تاثیر متغیر سیاستگذاری شهری در تبیین واریانس آگاهی بخشی عمومی می باشد.

در خصوص سیاستگذاری شهری با تاکید بر نقش شورای اسلامی شهر شیراز بر ایجاد محیطی ایمن و پایدار شهری تاثیر مثبت و معنی دار دارد. نتایج بدست آمده حاصل از تحلیل مدل نشان داد که ضریب مسیر بین متغیر سیاستگذاری شهری با تاکید بر نقش شورای اسلامی شهر شیراز و ایجاد محیطی ایمن و پایدار شهری (به عنوان یکی از ابعاد متغیر توسعه شهری) $(0/870 = 0/968 * 0/899)$ است و این ضریب مسیر در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار است که عدد مزبور نشان دهنده تاثیر متغیر سیاستگذاری شهری در تبیین واریانس ایجاد محیطی ایمن و پایدار شهری است. یافته مزبور با تحقیقاتی چون: دن اوایل و درینسن (۲۰۱۵)، پیشگاهی فرد و واعظی (۱۳۹۳) و خواجه نایینی (۱۳۹۴) همسوست و مطابقت دارد. در تبیین یافته بدست آمده می توان عنوان داشت یکی از موارد مهم در ارتباط با شبکه های سیاست گذاری شهری برقرار ساختن برقراری ارتباط پایدار میان سازمان های مختلف شهری وابسته به حکومت و بخش های خصوصی و نیمه خصوصی فعال در سطح یک شهر است در جهتی که فرآیند سیاستگذاری منتج به توسعه شهری گردد. در واقع با عنایت به ماهیت پیچیده فضای تصمیم گیری شهری و مدل های حکمروایی بر آن که نوعا در پی متحول سازی فضای شهری است اگر سیاستگذار شهری نتواند محیطی ایمن و پایدار را ایجاد سازد تمام ارتباطات شهری میان فعالان تاثیرگذار در تصمیم گیری های شهری دچار نوعی ریسک و ترس در اخذ و ارایه تصمیمات خود خواهد شد و همین موجب اخذ تصمیمات ناپخته شهری می شود که علی القاعده توانایی حل مسایل شهری را نخواهد شد. لذا تاثیر مثبت سیاستگذاری شهری بر ایجاد محیطی پایدار و امن شهری را از این حیث می توان تبیین نمود. همچنین از منظر دیگر، برای توسعه مشارکت شهری شهروندان و ارتقای سطح حضور و نقش آفرینی آن ها نیز ایجاد محیطی پایدار و امن از الزاماتی است که می بایست سیاستگذار بدان توجه نماید.

در خصوص سیاستگذاری شهری با تاکید بر نقش شورای اسلامی شهر شیراز بر کارآمدسازی برنامه ریزی توسعه شهری تاثیر مثبت و معنی دار دارد. بدست آمده حاصل از تحلیل مدل نشان داد که ضریب مسیر بین متغیر سیاستگذاری شهری با تاکید بر نقش شورای اسلامی شهر شیراز و کارآمدسازی برنامه ریزی (به عنوان یکی از ابعاد متغیر توسعه شهری) $(0/824 = 0/917 * 0/899)$ بود و این ضریب مسیر در سطح

اطمینان ۹۵ درصد معنی دار است که عدد مزبور نشان دهنده تاثیر متغیر سیاستگذاری شهری در تبیین واریانس کارآمدسازی برنامه ریزی می باشد. یافته مزبور با تحقیقاتی چون تقوایی و همکاران (۱۳۸۵)، والش (۲۰۱۰)، بصیرت و جلیلی (۱۳۹۳) همسوست و مطابقت دارد. در تبیین یافته بدست آمده می توان عنوان داشت نظر به اینکه سیاستگذاری شهری توانایی یکپارچه سازی تصمیمات شهری، حضور بهتر و موثرتر نقش آفرینان شهری اعم از بخش های وابسته به حکومت و سایر کنشگران غیردولتی و سازمان های مدنی شهری فراهم نماید.

پیشنهادها

۱. ایجاد بانک اطلاعات مشخص و مدون از کلیه نقاط قوت و ضعف شهر شیراز با اتکا به اخذ نظرات خبرگان دانشگاهی، اجرایی و شهری. تهیه و تدوین این بانک اطلاعاتی یکپارچه می تواند به کارآمدسازی برنامه ریزی ها در راستای بهبود تصمیم گیری های مرتبط با توسعه شهری کمک شایانی نماید؛
۲. استفاده موثر از توان متخصصان فعال در بخش های مختلف شهری برای اخذ نظرات آن ها مبنی بر رصد مشکلات و ارایه راهکارها و پیشنهادات کاربردی در سامانه ای جامع و قابل رویت برای کلیه شهروندان. چنین راهکاری می تواند به آگاهی بخشی عمومی و ارتقای سطح مشارکت شهروندان کمک نماید.

ملاحظات اخلاقی:

- پیروی از اصول اخلاق پژوهش:** در مطالعه حاضر فرم های رضایت نامه آگاهانه توسط تمامی آزمودنی ها تکمیل شد.
- حامی مالی:** هزینه های مطالعه حاضر توسط نویسندگان تامین شد.
- تعارض منافع:** بنابر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

References

- 1- ali ahmadi, A R; Mirabedini, Z.(2019):Examining the Public Policy Making Process in Tehran's Urban Management (2012-2018), Journal of Public Policy, Vol 5, Issue 1, PP 75-98. <https://doi.org/10.22059/ppolicy.2019.71576>. [In Persian].
- 2- Amanpour, S; Hosseini Shahparian, N; Atashfroz, N; Farhamand, Gh.(2015) Investigating and analyzing the performance of councils in urban management (case example; Izeh city), Journal Research and Urban Planning, Vol 6, No 22, PP 95-110. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22285229.1394.6.22.7.3>. [In Persian].
- 3- Beaker, J. and Jahan, F. (2017) Design guidelines for green roofs. Toronto: Environment Canada.
- 4- Blackman ,T. (1995). Urban Policy in Practice. London: Routledge.
- 5- Dunn, William (1995) Public policy analysis, an introduction, Englewood cliffs prentice hall.
- 6- Econ, A., & Sydney, U. (2005). The Impacts of City Development Strategies. Oslo Broadway.
- 7- Faraji Mollaie, A; Hatami Nejad, H.(2011): Feasibility to implementing City Development Strategy (CDS) in Iran, Urban Regional Studies and Research, Vol 2, No 8, PP 55-76. https://urs.ui.ac.ir/article_19981.html. [In Persian].
- 8- Geyer ,H. (2009). International Handbook of Urban Policy ,Volume 2. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- 9- GHolipour, A; Mahmoli Abianeh, h. (2014). A reflection on the concept of the Islamic city, introduction to the Iranian Islamic model of urban development. Tehran: Center for Iranian Islamic Pattern of Progress, Publishing Pattern of Progress.[In Persian].
- 10-Hall, P., & Pfeiffer, U.(2004), Urban Future 21, Spon Press: London.
- 11-Hekmatnia, H; Mosavi, M N; Rasli, M; Saidpour, Sh. (2021): Identifying and Analyzing the Key Factors Influencing policy-making for environmental (physical) development of Urmia, Journal Research and Urban Planning, Vol 12, No 45, PP 55-70. <https://doi.org/10.30495/jupm.2021.3964>. [In Persian].
- 12-Hogwood, B, and Gunn, L (1984) Policy Analysis for Real World, Oxford, Oxford University Press.
- 13-Mahkouii H. , Bavir, H (2021): Urban Development with an Approach to the Role of Local Government in Iran, Journal of Urban Environmental Policy, Vol 1, No 1, PP 17- 26. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.27833496.1400.1.1.11.9>. [In Persian].
- 14-Hutchison, R. (2010). Chicago school of urban sociology. Encyclopedia of urban studies, 127-131.

- 15- Jalili Qasim Agha, O. (2018) Policy making: concepts, patterns and processes, *International Journal of Business Management and Entrepreneurship*, 2(4), 106-114. [In Persian].
- 16- Kazemian, G; Mirabedini, Z. (2011): Pathology of Integrated Urban Management for Tehran in view of Policy and Decision Making, *Honar_ha-Ye- Ziba*, 3(46), 75-9827-38. [In Persian].
- 17- Kostka, G. (2014). Barriers to the implementation of environmental policies at the local level in China, s.l.: World Bank.
- 18- Kraft, M. E., & Furlong, S. R. (2012). *Public policy: Politics, analysis, and alternatives*. Cq Press.
- 19- Latham, A., McCormack, D., McNamara, K., & McNeill, D. (2008). *Key concepts in urban geography*. Sage.
- 20- Mourizten, P. E., & Svara. J. A. (2002), *Leadership at apex, Politicians and administrators in Western Local Government*, Pittsburgh, PA: University of Pittsburgh Press.
- 21- Peters, Gay (2004) *American Public Policy, Promise and Performance (7 Ed.)* new yourk, CQ Press.
- 22- Rinaldi, F. M. (2016). From local development policies to strategic planning—Assessing continuity in institutional coalitions *Evaluation and Program Planning*.
- 23- Saleki, Mohammad. (2013): evaluation of the effectiveness of the city council Kermanshah university master's thesis.
- 24- Yang, R. J. (2014). An investigation of stakeholder analysis in urban development projects: Empirical or rationalistic perspectives. *International Journal of Project Management*, 838-849. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ijproman.2013.10.011>
- 25- Young, E., & Quinn, L. (2002). *Writing effective public policy papers*. Open Society Institute, Budapest.
- 26- Ziari, Y. (2005): review of the performance of the city's Islamic councils in the management of the city of Semnan, *Management Scientific Quarterly*, Volume 2, No 3. [In Persian].



Research Paper

Investigating the Factors Affecting the Socio-Economic Resilience of Cities in the Face of Epidemics (Case Study: Shiraz City)

Mohammadreza Zamani: Department of Urban planning, Advancement in Architecture and Urban Planning Research Center, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran

Fereshteh Ahmadi: Department of Urban planning, Advancement in Architecture and Urban Planning Research Center, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran

Zeinab Talebi: Department of Urban planning, Advancement in Architecture and Urban Planning Research Center, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran

ARTICLE INFO

Received: 2024/08/01
Accepted: 2024/10/30
PP: 121-134

Use your device to scan and read the article online



Keywords Social Resilience, Economic Resilience, Epidemics, Shiraz City, SOAR Model

Abstract

The spread of epidemics is one of the most important risks for urban societies, and it can cause irreparable damage if urban systems are not resilient. In this regard, the upcoming research aims to investigate the most important factors affecting the socio-economic resilience of cities against epidemics and to provide the necessary strategies for their improvement. The forthcoming research is descriptive-analytical in terms of purpose and practical in terms of results, and quantitative methods are used to analyze the results. After extracting items related to social and economic resilience in the face of epidemics, using exploratory factor analysis, items related to them are categorized and reduced to several factors, and the single sample T test defines their situation in the city of Shiraz. Using the SOAR strategic model, the necessary strategies to improve the resilience of Shiraz City are formulated and prioritized. Based on the obtained results, four factors were extracted from 15 social resilience items, and two factors were extracted from 9 economic resilience items. Among these factors, only the "awareness" factor in Shiraz City was in a relatively good condition, and the other factors were not in a good condition. In the following, seven main strategies were formulated to improve social and economic resilience against epidemics. Among the extracted strategies, "Strengthening efficiency and effectiveness by training urban managers and creating transparency for public supervision" with 2.66, and "Strengthening stability and economic stability and increasing the employment rate by providing skill-based training" with 2.60 got the highest scores.

Citation: Zamani, M R., Ahmadi, F., & Talebi, Z. (2024). **Investigating the Factors Affecting the Socio-Economic Resilience of Cities in The Face of Epidemics (Case Study: Shiraz City)**. *Journal of Research and Urban Planning*, 15(57), 121-134.

DOI: 10.30495/jupm.2024.33757.4547

* **Corresponding author:** Fereshteh Ahmadi, **Tel:** +989131290393 **Email:** fereshteahmadi2004@yahoo.com

Extended Abstract

Introduction

Today, cities as places of residence and human activities are always exposed to all kinds of natural and human hazards. One of the most important risks and crises that cities have faced in different historical periods is the spread of epidemics or epidemics. Such diseases have appeared in various historical periods in other parts of the world, have affected human societies in different ways, and have caused significant damage. One of these epidemics is the Covid-19 epidemic, which the whole world has been facing recently. In addition to its adverse effect on people's health, this epidemic has had many adverse effects on almost all aspects of human life, including economic and social effects. Although several years have passed since the outbreak of this disease and after general vaccination around the world, the spread of the disease has subsided, there is still a concern that we will face similar epidemics in the future. Considering that cities and citizens are always exposed to various risks, including epidemics, and there is a possibility of the spread of such phenomena at any time, the lack of resilience of cities can cause irreparable damage to urban communities. Therefore, it is necessary to know the main factors and indicators affecting the economic and social resilience of cities against epidemics, so that by adopting specific strategies in the field of improving these factors and indicators, possible damages and losses can be reduced and in time Shorter survived these crises safely and returned to favorable conditions.

Methodology

The upcoming research is descriptive-analytical research that is practical in terms of results. For this purpose, by reviewing the research literature and conducting research, the items related to social resilience and economic resilience were identified. After that, the items corresponding to the epidemics were evaluated using their content validity index (CVI) and finally, some items were approved by getting the necessary points from the experts. Exploratory factor analysis is used to examine the structure of approved items and reduce them to several main factors so that 9 economic resilience items and 15 social resilience items are categorized into several factors. To measure the status of the factors related to the economic

resilience and social resilience of Shiraz against epidemics, the one-sample T-test is used. In the following, using the SOAR strategic model and taking into account the strengths, upcoming opportunities, ideals, and expected results, specific strategies will be formulated to improve urban economic and social resilience in the face of epidemics. After defining the strategies, the score of each one is determined using the QSPM technique and prioritized based on it.

Results and discussion

Regarding economic resilience items, only two factors are extracted for the number of 9 items of this concept. The first factor is related to economic support and skills, on which 5 items are loaded, and the second factor, which is related to economic structural features, contains 4 other items. For social resilience, using the above method, 4 factors were extracted for 15 items. According to the items, these factors can be called 1- social capital, 2- awareness, 3- skill and knowledge, and 4- attitude. The results of the T-test show that the factors of economic resilience in Shiraz City are lower than the average and are not very favorable. In the case of social resilience, only the factor of awareness is in a relatively favorable situation, and the factors of social capital, skill, knowledge, and attitude have an unfavorable situation compared to the average value and do not have favorable conditions. After identifying the strengths, opportunities ideals, and expected results and using them and using the SOAR model, strategies are presented to promote the economic and social resilience of the city of Shiraz in the face of epidemics. The seven main strategies are presented below:

- Educating citizens to empower them to attract their effective participation and strengthen non-governmental organizations
- Creating self-sufficient and interconnected neighborhoods by strengthening solidarity and social cohesion
- Strengthening economic stability and increasing the employment rate by providing skill-based training
- Fast and transparent provision of services to citizens with the realization of a smart city as much as possible

- Strengthening efficiency and effectiveness with specialized training of city managers and creating transparency for public supervision
- More rule of law with more awareness of citizens about citizenship rights and creating transparency
- Reducing financial and economic corruption by creating transparency and realization of smart city and public supervision

Conclusion


In this research, by studying the literature on the subject, items for social and economic resilience were formulated separately. These items were reduced to several factors for each of these two dimensions of resilience using exploratory factor analysis. Based on this, the factors of social capital, awareness, skills knowledge, and attitude related to social resilience and the factors of economic support and skills as well as the characteristics of the economic structure of the city related to

economic resilience were determined. According to the obtained results, among these factors, only the awareness factor was in a favorable situation. The main reason for the suitability of this factor is the existence of social networks the access of citizens to them and awareness of issues related to epidemics. Other factors related to social and economic resilience were not very favorable in Shiraz City. Using the SOAR model, seven main strategies were determined to promote the social and economic resilience of Shiraz, and finally, these strategies were prioritized using the QSPM matrix. Based on this, the strategy of "Strengthening efficiency and effectiveness with specialized training of city managers and creating transparency for public supervision" and after that the strategy of "Strengthening stability and economic stability and increasing the employment rate by providing skill-based training" got the most points and They should be given more attention.

مقاله پژوهشی

بررسی عوامل موثر بر تاب آوری اجتماعی - اقتصادی شهرها در مواجهه با اپیدمی‌ها (مطالعه موردی: شهر شیراز)

محمدرضا زمانی: دانشجوی دکتری، گروه شهرسازی، مرکز تحقیقات افق‌های نوین در معماری و شهرسازی، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران
فرشته احمدی: استادیار، گروه شهرسازی، مرکز تحقیقات افق‌های نوین در معماری و شهرسازی، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران
زینب طالبی: استادیار، گروه شهرسازی، مرکز تحقیقات افق‌های نوین در معماری و شهرسازی، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران

چکیده	اطلاعات مقاله
<p>شیوع اپیدمی‌ها یکی از مهمترین مخاطرات برای جوامع شهری می‌باشد که در صورت عدم تاب‌آوری سیستم‌های شهری می‌تواند خسارات جبران‌ناپذیری را به بار آورد. در این راستا هدف پژوهش پیش رو بررسی مهمترین عوامل موثر بر تاب آوری اجتماعی - اقتصادی شهرها در برابر اپیدمی‌ها و ارائه استراتژی‌های لازم در زمینه ارتقاء آنها می‌باشد. پژوهش پیش رو از نظر هدف توصیفی - تحلیلی و از نظر نتایج کاربردی بوده و برای تحلیل نتایج از روش‌های کمی استفاده می‌گردد. پس از استخراج گویه‌های مرتبط با تاب‌آوری اجتماعی و اقتصادی در مواجهه با اپیدمی‌ها، با استفاده از تحلیل عاملی اکتشافی گویه‌های مرتبط با آنها دسته‌بندی شده و به تعدادی عامل تقلیل می‌یابد و آزمون T تک نمونه‌ای وضعیت آنها در شهر شیراز را مشخص می‌کند. با استفاده از مدل استراتژیک SOAR استراتژی‌های لازم برای ارتقاء تاب‌آوری شهر شیراز تدوین شده و اولویت‌بندی می‌گردد. بر اساس نتایج به دست آمده، از ۱۵ گویه تاب‌آوری اجتماعی چهار و از ۹ گویه تاب‌آوری اقتصادی دو عامل استخراج گردید. در بین این عوامل تنها عامل "آگاهی" در شهر شیراز در وضعیت نسبتاً مطلوبی قرار داشت و سایر عوامل وضعیت مناسبی نداشتند. در ادامه هفت استراتژی اصلی برای بهبود تاب‌آوری اجتماعی و اقتصادی در برابر اپیدمی‌ها تدوین گردید. در بین استراتژی‌های استخراج شده، استراتژی "تقویت کارایی و کارآمدی با آموزش مدیران شهری و ایجاد شفافیت جهت نظارت عمومی" با ۲٫۶۶ و "تقویت پایداری و ثبات اقتصادی و افزایش نرخ اشتغال با ارائه آموزش‌های مهارت محور" با ۲٫۶۰ بیشترین امتیاز را به دست آوردند.</p>	<p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۱۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۰۹ شماره صفحات: ۱۲۱-۱۳۴</p> <p>از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید</p> 

واژه‌های کلیدی:

تاب‌آوری اجتماعی، تاب‌آوری اقتصادی، اپیدمی، شهر شیراز، مدل SOAR

استناد: زمانی، محمدرضا؛ احمدی، فرشته و طالبی، زینب (۱۴۰۳). بررسی عوامل موثر بر تاب‌آوری اجتماعی - اقتصادی شهرها در مواجهه با اپیدمی‌ها (مطالعه موردی: شهر شیراز). فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۵(۵۷)، ۱۲۱-۱۳۴.

DOI: 10.30495/jupm.2024.33757.4547

مقدمه

امروزه شهرها به عنوان محل سکونت و فعالیت‌های انسانی همواره در معرض انواع مخاطرات طبیعی و انسانی مانند وقوع سیل، زلزله، آتش سوزی، تغییرات اقلیمی، بحران‌های اقتصادی و اجتماعی و شیوع انواع بیماری‌ها قرار دارند. این مخاطرات غیر قابل پیش بینی همواره رفاه، آسایش و امنیت ساکنین شهرها را مورد تهدید قرار می‌دهند. یکی از مهمترین مخاطرات و بحران‌هایی که شهرها در دوره‌های مختلف تاریخی با آن مواجه شده‌اند، شیوع بیماری‌های همه گیر یا اپیدمی‌ها می‌باشد. بررسی تاریخی اپیدمی‌ها نشان می‌دهد که این پدیده با وسعت و شدت متفاوت در جهان و ایران سابقه دارد. به عنوان مثال آنفولانزای اسپانیایی مابین بهار ۱۹۱۸ تا تابستان ۱۹۱۹ در حدود ۵۰۰ میلیون نفر را در دنیا مبتلا نمود و جان حدود ۳۹ میلیون نفر را گرفت. اخیراً نیز شیوع ویروس کرونا و بیماری کوید ۱۹ در سراسر دنیا بیش از هفتصد میلیون نفر را مبتلا ساخت و جان حدود ۷ میلیون انسان را گرفته است (Worldometers.info). انتشار ویروس کرونا در قرن حاضر، بر ابعاد گوناگون زندگی انسان‌ها تاثیر گذاشته است (زارنجی و یزدانی، ۱۴۰۲: ۲۰). تاثیر شیوع این ویروس بر رابطه کار و سکونت، اوقات فراغت، استفاده از فضاهای عمومی، امنیت و ایمنی حمل و نقل قابل توجه بوده است (Banai, 2020:1). این اپیدمی علاوه بر تاثیر آن بر سلامتی افراد، تاثیرات نامطلوب بسیاری بر تقریباً تمامی جنبه‌های زندگی بشر از جمله جنبه‌های اقتصادی و اجتماعی زندگی جوامع داشته است. اپیدمی کوید ۱۹ یک نمونه از مخاطرات غیرمنتظره می‌باشد که تاثیرات اجتماعی و اقتصادی قابل توجهی بر شهرها گذاشته است؛ افزایش نرخ بیکاری، تغییر نگرش نسبت به هزینه‌های عمومی، دسترسی به خدمات و امکانات عمومی از جمله این تاثیرات می‌باشد (Grum & Kobal, 2023:2). شهر شیراز نیز مانند سایر شهرهای کشور آسیب زیادی از شیوع این اپیدمی دیده است. این مشکلات به طور عمده در زمینه حمل و نقل، زیرساخت‌های شهر هوشمند و اطلاع رسانی و خدمات رسانی مناسب در زمان شیوع اپیدمی وجود داشت. همچنین وجود مراکز بهداشتی و درمانی بزرگ در شیراز به عنوان قطب پزشکی جنوب کشور و به تبع آن حضور افراد از شهرهای خصوصاً جنوبی کشور برای امور درمانی سبب شیوع بیشتر ویروس در این شهر گردید. شهر شیراز مرکز فعالیت‌های مختلف فرهنگی - اجتماعی و اقتصادی بوده و همواره و ساعات مختلف شبانه روز فضاهای این شهر پذیرای حضور گسترده اقشار مختلف مردم می‌باشد. از آنجایی که شیوع بیماری‌های همه گیر به طور کلی در فضاهای شهری و مکان‌های پرتردد صورت می‌گیرد و فضاهای شهری شیراز واجد این خصوصیات می‌باشد، این شهر به عنوان نمونه موردی در این پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرد.

هر چند که با گذشت چند سال از شیوع این بیماری و پس از واکسیناسیون عمومی در سراسر جهان شیوع بیماری فروکش کرده است ولی همچنان این نگرانی نیز وجود دارد که در آینده با اپیدمی‌هایی مشابه مواجه شویم. شیوع اپیدمی کوید ۱۹ و آسیب‌های ناشی از آن بر شهرها و زندگی شهر نشینی لزوم توجه به مفاهیم مرتبط با تاب آوری شهری را بیش از پیش نمایان ساخته است. برای افزایش تاب آوری شهرها در برابر اپیدمی‌ها شناسایی ابعاد مختلف اکولوژیکی، کالبدی، اجتماعی و اقتصادی محیط مورد نیاز می‌باشد (Lak et al., 2021:1) از این رو استفاده و به کارگیری تاب آوری در پژوهش‌های کاهش مخاطرات و اهمیت آن همواره مورد تاکید دولت‌ها و بخش‌های دانشگاهی و صنعتی بوده است (Zhang & Wang, 2023: 1). تاب آوری اجتماعی و تاب آوری اقتصادی از مهمترین ابعاد تاب آوری هستند که به طور مستقیم با زندگی شهرنشینی در ارتباط است. در جریان شیوع اپیدمی کوید ۱۹ نیز وضعیت تاب آوری اجتماعی و اقتصادی نقش غیرقابل انکاری در میزان تلفات و خسارات ناشی از این اپیدمی داشته است. تجارب کشورهای مختلف دنیا در مواجهه با اپیدمی کوید ۱۹ نشان داده است، کشورهایی که از نظر اجتماعی و اقتصادی تاب آوری بالاتری دارند بهتر توانسته‌اند با اثرات نامطلوب این پدیده مقابله کنند و سریع تر انسجام اجتماعی و اقتصادی خود را بازیابند. هدف کلی پژوهش پیش رو شناسایی مهمترین عوامل موثر بر ارتقاء تاب آوری اجتماعی و اقتصادی شهرها در برابر اپیدمی‌ها و دسته بندی آنها و بررسی وضعیت آنها در شهر شیراز و همچنین ارائه راهبردهایی برای بهبود این عوامل می‌باشد. در این راستا هدف پژوهش پیش رو بررسی عوامل اصلی و شاخص‌های تاثیرگذار بر تاب آوری اقتصادی و اجتماعی شهرها در برابر اپیدمی‌ها و دسته بندی این شاخص‌ها برای تجزیه و تحلیل بهتر آنها از یک سو و ارائه راهبردهایی در زمینه بهبود این عوامل و شاخص‌ها از سوی دیگر می‌باشد. همچنین پژوهش باید به پرسش‌های زیر پاسخ گوید:

- ۱- چه عواملی بیشترین تاثیر را بر تاب آوری اجتماعی و اقتصادی شهرها در برابر اپیدمی‌ها دارند؟
- ۲- وضعیت عوامل شناسایی شده موثر بر تاب آوری اجتماعی و اقتصادی شهرها در برابر اپیدمی‌ها در شهر شیراز چگونه است؟
- ۳- چه راهبردهایی برای بهبود وضعیت عوامل تاب آوری اجتماعی و اقتصادی در برابر اپیدمی‌ها باید مد نظر قرار گیرد؟

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

در چند سال اخیر مطالعاتی در مورد اپیدمی‌ها، تاثیرات آن و تاب آوری شهری در برابر اپیدمی‌ها صورت گرفته است که هر کدام از منظری به موضوع پرداخته‌اند. کویی و همکاران (۲۰۲۲) به بررسی و تحلیل پژوهش‌های انجام گرفته در زمینه تاب آوری اجتماعات در برابر کوید-

۱۹ پرداختند. بر این اساس توجه به گروه‌های آسیب پذیر و حمایت‌های اجتماعی می‌تواند موفقیت بیشتری بر ارتقاء تاب آوری اجتماعات داشته باشد. حمایت بخش‌های مختلف و تنظیم قوانین و مقررات مناسب می‌تواند تاب آوری اجتماعی در برابر اپیدمی کوید-۱۹ را ارتقاء دهد. علی‌دادی و همکاران (۲۰۲۳) به بررسی عوامل موثر بر نرخ سرایت بیماری کوید ۱۹ در شهر توکیو پرداختند. آنها با بررسی ۵۳ متغیر به این نتیجه رسیدند که نرخ سرایت در مناطق با تراکم بالای مغازه‌های خرده فروشی، رستوران‌ها و مراکز درمانی بیشتر می‌باشد. علی‌زاده و شریفی (۲۰۲۲) به شناسایی عوامل اصلی تاثیرگذار بر تاب آوری اجتماعی در برابر اپیدمی کوید-۱۹ پرداختند. آنها عوامل شناسایی شده را در سه دسته اصلی ۱- حکمروایی مشارکتی و حمایتی، ۲- دسترسی به منابع و ۳- مشارکت شهروندان و قانونمداری طبقه بندی کردند. بنتو و کوتو (۲۰۲۱) نیز به بررسی نقش و اهمیت و میزان تاب آوری جوامع محلی در برابر اپیدمی کوید ۱۹ پرداخته‌اند. بر اساس نتایج به دست آمده با تمرکززدایی از مدیریت کلان و استفاده از مشارکت شهروندان و تمامی ذینفعان در سطح محلی می‌توان تاب آوری جوامع را در سه بخش جغرافیایی، اکولوژیکی و روانشناسی برابر مخاطرات طبیعی از جمله اپیدمی کوید ۱۹ ارتقا داد. بوسیک و شوبرت (۲۰۲۳) به بررسی ارتباط شاخص‌های تاب آوری اجتماعی از جمله انسجام اجتماعی و حمایت‌ها با تاب آوری اجتماعی در برابر بحران‌ها در کشور سوئیس می‌پردازند. بر اساس نتایج به دست آمده سطح حمایت اجتماعی و مشارکت اجتماعی پایین ارزیابی شد، ولی سطح تمایل به کمک به دیگران در سطح بالایی قرار داشت. در نهایت این پژوهش تقویت شاخص‌های تاب‌آوری اجتماعی مانند سرمایه اجتماعی، همبستگی اجتماعی و برابری اجتماعی متناسب با همه‌گیری را پیشنهاد می‌کند. زارنجی و یزدانی (۱۴۰۲) به ارزیابی میزان پایداری شهر اردبیل در دوران اپیدمی کوید ۱۹ با رویکرد تحقق شهر سبز پرداختند. بر اساس نتایج به دست آمده میزان پایداری اجتماعی نسبت به پایداری اقتصادی اندکی بیشتر می‌باشد ولی به طور کلی پایداری این شهر در برابر اپیدمی کرونا متوسط ارزیابی شده است. توسعه زیرساخت‌های شهر الکترونیک در تمامی زمینه‌ها و آموزش شهروندان در این خصوص و تقویت زیرساخت‌های مشاغل سبز از پیشنهادات ارائه شده برای بهبود پایداری می‌باشد. مرور پژوهش‌های صورت گرفته پیشین نشان می‌دهد که اولاً هر چند تاب‌آوری اجتماعی در برابر اپیدمی‌ها مورد بررسی قرار گرفته است ولی عوامل اصلی و شاخص‌های موثر بر تاب‌آوری اجتماعی در برابر اپیدمی‌ها به خوبی مشخص و دسته‌بندی نشده‌اند. ثانیاً در این پژوهش‌ها مساله تاب‌آوری اقتصادی در برابر اپیدمی‌ها چندان مورد توجه قرار نگرفته است و بیشتر تاب‌آوری شهری به طور کلی و تاب‌آوری اجتماعی به طور خاص مورد بررسی قرار گرفته است. با توجه به اهمیت بسیار زیاد مسائل اقتصادی در زندگی و معاش شهروندان این بعد مهم تاب‌آوری باید بیشتر مورد توجه قرار گیرد. مورد دیگر عدم ارائه راهبردها و راهکارهایی در زمینه ارتقاء تاب‌آوری در برابر اپیدمی‌ها می‌باشد. این پژوهش‌ها هر چند که مساله را به خوبی تشریح کرده‌اند، بعضاً به ارائه راهکارهایی کلی بسنده نموده و راهبردهایی مشخص را پیشنهاد نداده‌اند.

تاب آوری اجتماعی

به طور کلی تاب آوری اجتماعی را می‌توان توانایی یک جامعه برای مقاومت در برابر شوک اجتماعی خارجی به منظور افزایش ظرفیت اجتماعی برای مقاومت در برابر خسارات ناشی از بلایا در طول بلایا و بازسازی پس از فاجعه تعریف نمود (Alizadeh & Sharifi, 2022: 14). این مفهوم به توانایی یک سیستم شهری (و همه شبکه‌های اجتماعی و زیست بوم شناختی تشکیل‌دهنده آن در مقیاس‌های زمانی و مکانی) برای حفظ یا بازگشت سریع عملکردهای مورد نظر در مواجهه با یک اختلال اشاره دارد (Zhang & et al, 2023: 2). از سویی تاب آوری اجتماعی بر تاب آوری جامعه از نظر سیستم‌های اجتماعی برای آماده شدن برای مقابله با بلایا و کاهش خطر تمرکز می‌کند (Cui & et al, 2022: 15). تاب آوری اجتماعی بر تحقق پایداری اجتماعی در برابر سوانح تاکید می‌کند و بر شکل‌گیری و حفظ گروه‌های اجتماعی و جوامع محلی در فرایند بازتوانی بعد از سوانح از طریق ارتقاء سرمایه اجتماعی توجه دارد. همچنین به بهبود حس دلبستگی به مکان، افزایش مشارکت ساکنین در امر بازسازی و شکل‌گیری پیوندهای اجتماعی کمک می‌نماید و امر بازتوانی و بازسازی جامعه محلی با حفظ نظام‌های اجتماعی موجود را در زمان سانحه و نیز در یک جامعه محلی بعد از سانحه تسهیل می‌کند.

تاب آوری اقتصادی

تاب آوری اقتصادی تا حدی به میزان استقامت اقتصاد در برابر آثار منفی شوک‌های خارجی اشاره دارد. حوزه شمول تاب آوری اقتصادی شاخص‌های متنوع اقتصادی مانند اشتغال، تجارت، توانایی کارکردی بخش‌های مختلف اقتصادی در حین و پس از بروز بحران و تداوم عملکردی فعالیت‌های مرتبط با کسب و کار، درآمد و تامین نیازمندی‌های جامعه آسیب دیده را در بر می‌گیرد (Mahmoudi and Heydari, 2023). می‌توان تاب آوری اقتصادی را توانایی یک سیستم برای حفظ عملکرد در هنگام حادثه و شوک تعریف نمود (Rose & Krausmann, 2013: 74). همچنین قابلیت تاب آوری اقتصادی به عنوان "توانایی سیاست یک اقتصاد برای بهبود یا تعدیل به تاثیرات منفی شوک‌های ناخوشایند خارجی و استفاده از شوک‌های مثبت" تعریف می‌شود (Ramezani et al., 2022: 174). این تاب آوری دارای دو مولفه است: ظرفیت جامعه برای بازگشت به شرایط اقتصادی پیش از حادثه و دوم ظرفیت جوامع برای کاهش در معرض خطر قرار گرفتن حوادث و

مخاطرات آینده است چه در واکنش به وقوع سانحه که جامعه تجربه کرده است و چه در پیش بینی وقوع حادثه‌ای که هنوز تجربه نکرده است (Forgette & Van Boening, 2009). بنابراین تاب آوری اقتصادی به شدت و میزان خسارات وارده، ظرفیت یا توانایی جبران خسارات و توانایی بازگشت به شرایط شغلی و درآمدی مناسب، میزان سرمایه خانوار و درآمدهای قابل تبدیل به سرمایه و اشتغال، وضعیت مسکن، کمک هزینه‌ها و توانایی احیاء دوباره فعالیت‌های اقتصادی خانوارها بعد از یک سانحه ارزیابی می‌شود. این بعد از تاب آوری، پایداری اقتصادی به ویژه پایداری معیشت را در سطح جامعه افزایش یا کاهش می‌دهد (Rezaei, 2013: 27).

مواد و روش تحقیق

هدف این پژوهش شناسایی مولفه‌های اصلی تاب آوری اجتماعی و اقتصادی شهری در مواجهه با اپیدمی‌ها، دسته بندی آنها و ارائه راهبردهایی برای ارتقاء آنها می‌باشد، از این رو پژوهش پیش رو پژوهشی توصیفی - تحلیلی است که از نظر نتایج کاربردی می‌باشد. برای استخراج گویه‌های مرتبط با تاب آوری اجتماعی و اقتصادی ادبیات پژوهش و پژوهش‌های صورت گرفته داخلی و خارجی مورد بررسی قرار گرفت. مهمترین و پرتکرارترین شاخص‌ها در نظر گرفته شد و بر اساس رویکرد تاب آوری در مواجهه با اپیدمی‌ها بازنویسی و اصلاح گردید. بدین ترتیب ۱۷ گویه برای تاب آوری اجتماعی و ۱۱ گویه نیز برای تاب آوری اقتصادی تهیه گردید. در مرحله اول این گویه‌ها در اختیار کارشناسان و متخصصین قرار گرفت تا به آنها امتیاز دهند. پس از امتیازدهی، گویه‌های با امتیاز کمتر از ۰,۷ حذف شدند. در مرحله بعد بر اساس معیارهای مربوط بودن، واضح بودن، رسا بودن و ساده بودن، شاخص روایی محتوا (CVI) این گویه‌ها مورد ارزیابی قرار گرفت و در نهایت گویه‌های تاب آوری اجتماعی و اقتصادی زیر بر اساس جداول ۱ و ۲ با کسب امتیاز از سوی خبرگان تایید شدند:

جدول ۱- گویه‌های تایید شده تاب آوری اجتماعی شهر در جهت مقابله با اپیدمی‌ها از دید متخصصین

ردیف	گویه‌های تاب آوری اجتماعی شهر در برابر اپیدمی‌ها
۱	آگاهی شهروندان نسبت به میزان خطر و نحوه گسترش اپیدمی‌ها
۲	آگاهی شهروندان در مورد نحوه مقابله با شیوع اپیدمی و رعایت پروتکل‌های بهداشتی
۳	آگاهی شهروندان از وجود مراکز خدمات رسانی برای مقابله با اپیدمی‌ها
۴	میزان تمایل شهروندان برای همکاری با مسئولین شهری جهت اجرای برنامه‌های مقابله‌ای با شیوع اپیدمی‌ها
۵	همبستگی اجتماعی و تمایل به مشارکت بین شهروندان برای مقابله با اپیدمی‌ها
۶	نحوه نگرش و باور شهروندان در مورد بحران اپیدمی‌ها
۷	مهارت و دانش شهروندان در زمان شیوع اپیدمی‌ها از طریق شرکت در دوره‌های آموزشی مقابله و آمادگی با بحران
۸	میزان اعتماد به مسئولین و رسانه‌ها در جهت مقابله با شیوع اپیدمی
۹	اعتماد اجتماعی بین شهروندان برای مواجهه با اپیدمی‌ها
۱۰	انسجام اجتماعی بین نهادهای مختلف اجتماعی در مقابله موثر با اپیدمی‌ها
۱۱	امید شهروندان به بهبود وضعیت
۱۲	ارائه خدمات مشاوره‌ای در حین و بعد از وقوع بحران
۱۳	استفاده از تجارب سایر کشورها در زمینه مقابله با اپیدمی‌ها
۱۴	میزان احساس امنیت و آرامش شهروندان در برابر شیوع اپیدمی‌ها
۱۵	میزان برخورد قاطع با ناقضان پروتکل‌ها و ضوابط و مقررات مقابله با اپیدمی‌ها

جدول ۲- گویه‌های تایید شده تاب آوری اقتصادی شهر در جهت مقابله با اپیدمی‌ها از دید متخصصین

ردیف	گویه‌های تاب آوری اقتصادی شهر در برابر اپیدمی‌ها
۱	میزان حمایت از اقشار آسیب پذیر در زمان شیوع اپیدمی‌ها
۲	تقویت مهارت‌های شهروندان برای تامین معاش در دوران شیوع اپیدمی‌ها
۳	میزان تنوع درآمدی شهر و شهروندان

ردیف	گویه‌های تاب آوری اقتصادی شهر در برابر اپیدمی‌ها
۴	توانایی برای احیا فعالیت‌های اقتصادی بعد از بهبود شرایط شیوع اپیدمی
۵	ارائه تسهیلات مالی مناسب به افراد برای جبران خسارات مالی ناشی از اپیدمی‌ها
۶	میزان امنیت شغلی شهروندان در زمان شیوع اپیدمی‌ها
۷	سلامت اقتصادی و عدم وجود فساد مالی و رانت بازی
۸	میزان ثبات اقتصادی و پایداری فعالیت‌های اقتصادی
۹	فرصت پیدا کردن شغل جدید در صورت از دست دادن شغل به علت شیوع اپیدمی

پس از مشخص شدن گویه‌ها، پرسشنامه‌ای بر مبنای آن تهیه گردید و با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی ساده در اختیار ۳۸۷ نفر از شهروندان شهر شیراز قرار گرفت. در ابتدا برای بررسی ساختار گویه‌های تایید شده و تقلیل آنها به تعدادی عامل اصلی از تحلیل عاملی اکتشافی استفاده می‌گردد تا ۹ گویه تاب آوری اقتصادی و ۱۵ گویه تاب آوری اجتماعی به تعدادی عامل دسته بندی گردند. بدین منظور با استفاده از نرم افزار SPSS برای گویه‌های تاب آوری اقتصادی و تاب آوری اجتماعی به طور جداگانه ابتدا آزمون کرویت بارتلت انجام گرفت و سپس معیار KMO مشخص گردید تا عامل پذیری گویه‌های مورد سنجش قرار گیرد. برای سنجش وضعیت عامل‌های مرتبط با تاب آوری اقتصادی و تاب آوری اجتماعی شیراز در برابر اپیدمی‌ها از آزمون T تک نمونه‌ای استفاده می‌گردد، بدین صورت که مجموع گویه‌های مرتبط با هر یک از عامل‌ها با مقدار متوسط مقایسه می‌گردد. در ادامه با استفاده از مدل استراتژیک SOAR و با توجه به نقاط قوت، فرصت‌های پیش رو، آرمان‌ها و نتایج مورد انتظار استراتژی‌های مشخصی در جهت ارتقاء تاب آوری اقتصادی و اجتماعی شهری در راستای مواجهه با اپیدمی‌ها تدوین می‌گردد. پس از مشخص شدن راهبردها امتیاز هر یک با استفاده از تکنیک QSPM مشخص می‌گردد و بر اساس آن اولویت بندی می‌گردد.

محدوده مورد مطالعه

محدوده پژوهش شهر شیراز، مرکز استان فارس می‌باشد که در موقعیت ۲۹ درجه و ۳۶ دقیقه عرض جغرافیایی و ۵۲ درجه و ۳۷ دقیقه طول جغرافیایی واقع شده است. ارتفاع شهر از سطح دریا از ۱۴۸۶ تا ۱۶۷۰ متر می‌باشد که در منطقه کوهستانی زاگرس واقع شده است و آب و هوای معتدلی دارد. شهر شیراز از سمت غرب به کوه دراک و از سمت شمال به کوه‌های بوم، سبزیوشان، چهل مقام و باباکوهی (از رشته کوه های زاگرس) محدود شده است. در شکل شماره ۱ موقعیت شهر شیراز نشان داده شده است. بر اساس برآوردهای صورت گرفته در سال ۱۴۰۱ جمعیت شهر شیراز ۱،۷۰۱،۴۵۴ نفر بوده است، که در مناطق یازدهگانه شهرداری پراکنده شده‌اند و با توجه به وسعت ۲۱،۶۹۱ هکتاری شهر، تراکم جمعیتی در حدود ۷۸ نفر در هکتار می‌باشد.

بحث و یافته‌های تحقیق

دسته بندی گویه‌های تاب آوری اقتصادی و تاب آوری اجتماعی با استفاده از تحلیل عاملی اکتشافی

برای دسته بندی گویه‌های مربوط به تاب آوری اجتماعی و تاب آوری اقتصادی از تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد. بدین منظور با استفاده از نرم افزار SPSS برای گویه‌های تاب آوری اقتصادی و تاب آوری اجتماعی به طور جداگانه ابتدا آزمون کرویت بارتلت انجام گرفت و سپس معیار KMO مشخص گردید تا عامل پذیری گویه‌های مورد سنجش قرار گیرد. با توجه به مقادیر به دست آمده بر اساس جدول شماره ۳ عامل پذیری گویه‌ها در هر دو قسمت مورد تایید قرار گرفت:

جدول ۳- نتیجه آزمون بارتلت و معیار KMO برای عامل پذیری گویه‌ها

گویه‌های تاب آوری اجتماعی	گویه‌های تاب آوری اقتصادی	نوع آزمون	
۰،۰۰۰	۰،۰۰۰	سطح معناداری (sig)	آزمون کرویت بارتلت (Bartlett's Test of Sphericity)
۱۰۲،۳۳۹	۹۷،۷۵۰	کای اسکوئر	
۰،۶۸۳	۰،۷۶۳	معیار KMO (Kaiser-Meyer-Olkin)	

همانطور که در جدول ۳ مشخص شده است، در مورد گویه‌های تاب آوری اقتصادی با توجه به قاعده کیزر و ویژه مقدار تنها دو عامل برای تعداد ۹ گویه این مفهوم استخراج می‌شود. برای معنادارتر کردن عامل‌ها به لحاظ نظری و کاربردی از چرخش عاملی^۱ استفاده می‌گردد تا بتوان ۹ گویه را بر روی دو عامل استخراج شده بارگزاری کرد. عامل اول مرتبط با حمایتها و مهارت‌های اقتصادی می‌باشد که ۵ گویه روی آن بارگزاری شده و عامل دوم که مربوط به ویژگی‌های ساختاری اقتصادی می‌باشد، حاوی ۴ گویه دیگر می‌باشد. برای تاب آوری اجتماعی نیز با استفاده از روش فوق ۴ عامل برای ۱۵ گویه استخراج گردید. مجدداً پس از چرخش عاملی گویه‌هایی که روی هر عامل بارگزاری می‌گردد مشخص گردید. با توجه به گویه‌ها می‌توان این عوامل ۱- سرمایه اجتماعی ۲- آگاهی ۳- مهارت و دانش و ۴- نگرش نامید. عامل سرمایه اجتماعی ۵ گویه، عامل آگاهی ۳ گویه، عامل مهارت و دانش ۴ گویه و عامل نگرش ۳ گویه را شامل می‌باشند. در جدول شماره ۴ گویه‌های مرتبط با هر یک از عوامل و مقدار بار عاملی آنها آورده شده است:

جدول ۴- عامل‌ها و گویه‌های مرتبط با آنها و مقدار بار عاملی گویه‌ها برای تاب آوری اقتصادی و اجتماعی

مقدار بار عاملی	گویه‌ها	عامل	مفهوم
۰,۸۶۴	حمایت مالی از اقشار آسیب پذیر	حمایت‌های اقتصادی و مهارت‌ها	تاب آوری اقتصادی
۰,۸۷۶	مهارت برای تامین معاش		
۰,۹۳۹	تنوع درآمدی		
۰,۹۱۰	توانایی احیا فعالیت اقتصادی		
۰,۷۶۱	ارائه تسهیلات مالی		
۰,۷۸۲	امنیت شغلی	ویژگی‌های ساختار اقتصادی شهر	تاب آوری اقتصادی
۰,۶۷۴	سلامت اقتصادی		
۰,۷۲۸	ثبات و پایداری اقتصادی		
۰,۹۰۱	فرصت‌های شغلی	سرمایه اجتماعی	تاب آوری اجتماعی
۰,۸۷۱	تمایل به همکاری با مسئولین		
۰,۸۸۴	همبستگی اجتماعی		
۰,۷۱۶	اعتماد به مسئولین		
۰,۷۶۱	اعتماد اجتماعی بین شهروندان		
۰,۸۲۶	انسجام اجتماعی	آگاهی	تاب آوری اجتماعی
۰,۷۹۱	آگاهی نسبت به خطر		
۰,۸۱۶	آگاهی نسبت به پروتکل‌ها		
۰,۸۲۵	آگاهی از مراکز خدمات رسانی	مهارت و دانش	تاب آوری اجتماعی
۰,۸۱۵	مهارت و دانش برای آمادگی و مقابله		
۰,۸۲۴	ارائه خدمات مشاوره‌ای		
۰,۹۴۱	استفاده از تجارب		
۰,۶۶۰	برخورد با ناقضان ضوابط	نگرش	تاب آوری اجتماعی
۰,۸۳۳	نگرش در مورد بحران		
۰,۶۵۳	امید به بهبود وضعیت		
۰,۵۸۴	احساس امنیت و آرامش		

بررسی وضعیت تاب آوری اقتصادی و تاب آوری اجتماعی شیراز در برابر اپیدمی‌ها

برای سنجش وضعیت عامل‌های مرتبط با تاب آوری اقتصادی و تاب آوری اجتماعی شیراز در برابر اپیدمی‌ها از آزمون T تک نمونه‌ای استفاده می‌گردد، بدین صورت که مجموع گویه‌های مرتبط با هر یک از عامل‌ها با مقدار متوسط مقایسه می‌گردد. همانطور که در جدول شماره ۵ ملاحظه می‌شود هر دو عامل تاب آوری اقتصادی در شهر شیراز نسبت به میزان متوسط در وضعیت پایین تری قرار دارند و چندان مطلوب نمی‌باشند، به خصوص ویژگی‌های ساختاری اقتصادی شهر در وضعیت بسیار نامطلوبی قرار دارد. در مورد تاب آوری اجتماعی تنها

¹ Eigenvalue

² Factor Rotation

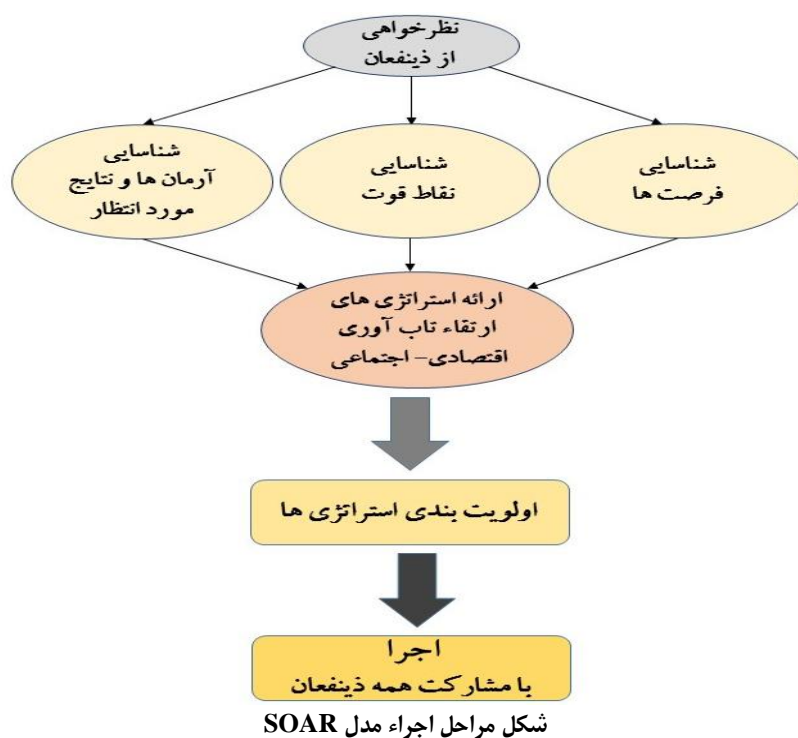
عامل آگاهی در وضعیت نسبتاً مطلوبی قرار دارد و عامل‌های سرمایه اجتماعی، مهارت و دانش و نگرش وضعیت نامناسبی نسبت به مقدار متوسط دارند و از شرایط مطلوبی برخوردار نیستند.

جدول ۵- وضعیت عامل‌های مرتبط با تاب آوری اقتصادی و اجتماعی شیراز نسبت به مقدار متوسط

مفهوم	عامل	مقدار آماره t	اختلاف میانگین	مقدار P (P-Value)	وضعیت نسبت به مقدار متوسط
تاب آوری اقتصادی	حمایت‌های اقتصادی و مهارت‌ها	-۳,۰۳	-۰,۵۵	۰,۰۰۶	پایین تر از سطح متوسط
	های ساختار اقتصادی شهرویزی	-۵,۱۶	-۱,۰۰	۰,۰۰۰	پایین تر از سطح متوسط
تاب آوری اجتماعی	سرمایه اجتماعی	-۲,۰۷	-۰,۴۴	۰,۰۴۹	پایین تر از سطح متوسط
	آگاهی	۲,۶۴	۰,۳۵	۰,۰۱۴	بالا تر از سطح متوسط
	مهارت و دانش	-۲,۴۴	-۰,۳۱	۰,۰۲۲	پایین تر از سطح متوسط
	نگرش	-۳,۰۳	-۰,۴۱	۰,۰۰۶	پایین تر از سطح متوسط

تعیین راهبردها و اولویت بندی آنها

بر خلاف اکثر پژوهش‌های گذشته که صرفاً به ارائه استراتژی‌هایی کلی بسنده کرده‌اند، در این پژوهش با استفاده از مدل‌هایی مشخص راهبردهایی تدوین گردیده است، بدین منظور در ابتدا برای استفاده از نظر ذینفعان و کارشناسان پرسشنامه‌ای تهیه گردید. مراحل اجراء مدل SOAR در شکل شماره ۲ و نتایج حاصل از این پرسشنامه‌ها در جدول شماره ۶ آورده شده است.



جدول ۶- نتایج ارزیابی مدل SOAR از ارتقاء تاب آوری اقتصادی- اجتماعی شیراز در مواجهه با اپیدمی‌ها

	قوت‌ها (Strengths)	فرصت‌ها (Opportunities)
STRATEGIC INQUIRY	<ul style="list-style-type: none"> آگاهی نسبتاً بالای شهروندان نسبت به خطر و راه‌های مقابله با آن همبستگی اجتماعی بالای بین شهروندان شیرازی تنوع مناسب فعالیت‌های اقتصادی در شهر شیراز وجود مراکز ارائه خدمات پزشکی - درمانی و مشاوره‌ای در شیراز اطلاع رسانی مناسب از سوی رسانه‌ها در مورد خطر 	<ul style="list-style-type: none"> امکان ارائه آموزش‌های لازم به شهروندان و مدیران شهری برای مقابله با خطر امکان توسعه شهر هوشمند و شهر الکترونیک در شیراز امکان استقرار بنگاه‌های اقتصادی کوچک مقیاس و افزایش پایداری اقتصادی به خصوص در شهرک‌های صنعتی اطراف شیراز امکان ایجاد محلات مختلط و خودکفا در محلات شهر شیراز امکان افزایش مهارت‌های شهروندان برای تامین معاش امکان افزایش سرانه فضای باز شهری و ایجاد مسیر دوچرخه سواری در فضاهای شهری
	آرمان‌ها (Aspirations)	نتایج مورد انتظار (Results)
APPRECIATIVE INTENT	<ul style="list-style-type: none"> ثبات و پایداری اقتصادی و نرخ بالای اشتغال خدمات رسانی سریع به همه افراد به خصوص افراد آسیب دیده ارائه تسهیلات مالی سریع بدون پیچیدگی‌های اداری تحقق شهر هوشمند و شهر الکترونیک در شیراز حاکمیت قانون در اداره امور و وجود قوانین موثر و کارآمد وجود مراکز خدمات رسانی در تمامی نقاط شهر و دسترسی سریع و راحت به آنها سرمایه اجتماعی و انسجام اجتماعی بالا همراهی، هماهنگی و همدلی شهروندان در هنگام وقوع خطر 	<ul style="list-style-type: none"> اشتغال بالا در سطح جامعه و مهارت‌های شغلی وجود آگاهی، بینش و نگرش درست نسبت به خطر و راه‌های مقابله با آن شفافیت بالای امور اداری مشارکت حداکثر تمامی اقشار جامعه در اداره امور شهر و نقش پررنگ آنها در فرایند تصمیم گیری و تصمیم سازی خدمات رسانی سریع، دقیق و شفاف با تحقق شهر هوشمند خدمات رسانی سریع و مناسب با همراهی و همکاری شهروندان در هنگام وقوع خطر ایجاد محلات خودکفا وجود سازمان‌های مردم نهاد قوی و موثر در اداره امور شهر به حداقل رسیدن فساد اقتصادی و مالی در سطح جامعه

پس از شناسایی نقاط قوت، فرصت‌ها و آرمان‌ها و نتایج مورد انتظار و با استفاده از آنها و ترکیب آنها می‌توان استراتژی‌هایی را برای ارتقاء تاب آوری اقتصادی و اجتماعی شهری شیراز در مواجهه با اپیدمی‌ها ارائه داد. در اینجا هفت استراتژی اصلی ارائه شده است:

- آموزش شهروندان شیرازی در جهت توانمندسازی آنان برای جلب مشارکت موثر آنان و تقویت سازمان‌های مردم نهاد
- ایجاد محلات خودکفا و همبسته با تقویت همبستگی و انسجام اجتماعی در محلات مختلف شهر شیراز
- تقویت پایداری و ثبات اقتصادی و افزایش نرخ اشتغال با ارائه آموزش‌های مهارت محور
- ارائه سریع و شفاف خدمات به شهروندان شیرازی با تحقق هر چه بیشتر شهر هوشمند
- تقویت کارایی و کارآمدی با آموزش تخصصی مدیران شهری و ایجاد شفافیت جهت نظارت عمومی
- حاکمیت بیش از پیش قانون با آگاهی بیشتر شهروندان نسبت به حقوق شهروندی و ایجاد شفافیت
- کاهش فساد مالی و اقتصادی با ایجاد شفافیت و تحقق شهر هوشمند و نظارت عمومی

ماتریس برنامه‌ریزی استراتژیک کمی (QSPM) یکی از تکنیک‌های رایج در ارزیابی گزینه‌های استراتژیک و مشخص نمودن جذابیت‌های نسبی استراتژی‌های تدوین شده، می‌باشد. در این مرحله نسبت به اولویت‌بندی استراتژی‌ها بر مبنای عوامل محیطی و بر اساس نظر کارشناسان اقدام می‌گردد. بدین منظور با استفاده از پرسشنامه از کارشناسان امور شهری خواسته می‌شود تا به هر یک از عوامل امتیاز ۱ تا ۴ بدهند. پس از محاسبه میانگین امتیاز هر عامل، با تقسیم امتیاز هر عامل بر مجموع امتیاز کل، وزن نسبی هر عامل به دست می‌آید به طوریکه مجموع جمع نسبی همه عوامل برابر با عدد ۱ شود. پس از آن برای تعیین جذابیت هر استراتژی در یک مجموعه از استراتژی‌ها از کارشناسان خواسته می‌شود تا اهمیت هر عامل را بر هر یک از استراتژی‌های تدوین شده با امتیازهای ۱ تا ۴ مشخص کنند تا از حاصلضرب وزن نسبی هر عامل در امتیاز اهمیت آن عامل بر استراتژی تدوین شده، امتیاز نهایی هر استراتژی مشخص گردد. در جدول شماره ۷ بر اساس روش فوق امتیاز هر یک از استراتژی‌ها مشخص شده است.

جدول ۷- امتیاز هر یک از استراتژی‌ها

استراتژی ۷	استراتژی ۶	استراتژی ۵	استراتژی ۴	استراتژی ۳	استراتژی ۲	استراتژی ۱	وزن نسبی	عامل	
۰,۰۷۳	۰,۰۷۳	۰,۰۷۳	۰,۰۳۶	۰,۱۰۹	۰,۱۴۵	۰,۱۴۵	۰,۰۳۶	آگاهی نسبتاً بالای شهروندان نسبت به خطر و راه‌های مقابله با آن	قوت
۰,۰۳۹	۰,۰۷۷	۰,۰۷۷	۰,۰۳۹	۰,۱۱۶	۰,۱۵۵	۰,۱۱۶	۰,۰۳۹	همبستگی اجتماعی بالای بین شهروندان شیرازی	
۰,۰۶۸	۰,۰۶۸	۰,۰۶۸	۰,۰۳۴	۰,۰۶۸	۰,۰۶۸	۰,۰۶۸	۰,۰۳۴	تنوع مناسب فعالیت‌های اقتصادی در شهر شیراز	
۰,۰۳۲	۰,۰۳۲	۰,۰۶۴	۰,۰۳۲	۰,۰۶۴	۰,۰۶۴	۰,۰۳۲	۰,۰۳۲	وجود مراکز ارائه خدمات پزشکی - درمانی و مشاوره‌ای در شهر شیراز	
۰,۰۷۳	۰,۱۰۹	۰,۱۰۹	۰,۱۰۹	۰,۱۰۹	۰,۰۷۳	۰,۰۷۳	۰,۰۳۶	اطلاع رسانی مناسب از سوی رسانه‌ها در مورد خطر	
۰,۰۷۳	۰,۱۰۹	۰,۱۴۵	۰,۱۰۹	۰,۱۰۹	۰,۱۰۹	۰,۱۴۵	۰,۰۳۶	امکان ارائه آموزش‌های لازم به شهروندان و مدیران شهری برای مقابله با خطر	
۰,۱۷۳	۰,۱۳۰	۰,۱۷۳	۰,۱۷۳	۰,۰۸۶	۰,۰۴۳	۰,۰۸۶	۰,۰۴۳	امکان توسعه شهر هوشمند و شهر الکترونیک در شهر شیراز	
۰,۰۸۲	۰,۰۴۱	۰,۰۴۱	۰,۰۸۲	۰,۱۶۴	۰,۰۸۲	۰,۰۸۲	۰,۰۴۱	امکان استقرار بنگاه‌های اقتصادی کوچک مقیاس و افزایش پایداری اقتصادی	
۰,۰۲۵	۰,۰۲۵	۰,۰۵۰	۰,۰۲۵	۰,۰۵۰	۰,۱۰۰	۰,۰۵۰	۰,۰۲۵	امکان ایجاد محلات مختلط و خودکفا	
۰,۰۸۶	۰,۰۸۶	۰,۰۸۶	۰,۰۸۶	۰,۱۷۳	۰,۱۳۰	۰,۱۳۰	۰,۰۴۳	امکان افزایش مهارت‌های شهروندان برای تامین معاش	
۰,۰۲۳	۰,۰۲۳	۰,۰۲۳	۰,۰۲۳	۰,۰۴۵	۰,۰۶۸	۰,۰۴۵	۰,۰۲۳	امکان افزایش سرانه فضای باز شهری و ایجاد مسیر دوچرخه سواری	
۰,۰۷۳	۰,۰۷۳	۰,۰۷۳	۰,۰۷۳	۰,۱۴۵	۰,۰۷۳	۰,۱۰۹	۰,۰۳۶	ثبات و پایداری اقتصادی و نرخ بالای اشتغال	هآرمان
۰,۰۴۱	۰,۰۸۲	۰,۱۲۳	۰,۱۶۴	۰,۰۸۲	۰,۰۸۲	۰,۰۸۲	۰,۰۴۱	خدمات رسانی سریع به همه افراد به	

استراتژی ۷	استراتژی ۶	استراتژی ۵	استراتژی ۴	استراتژی ۳	استراتژی ۲	استراتژی ۱	وزن نسبی	عامل		
								خصوص افراد آسیب دیده		
۰,۰۷۳	۰,۱۰۹	۰,۱۴۵	۰,۱۴۵	۰,۰۷۳	۰,۰۳۶	۰,۰۳۶	۰,۰۳۶	ارائه تسهیلات مالی سریع بدون پیچیدگیهای اداری		
۰,۱۵۵	۰,۱۱۶	۰,۱۵۵	۰,۱۵۵	۰,۱۱۶	۰,۰۷۷	۰,۱۱۶	۰,۰۳۹	تحقق شهر هوشمند و شهر الکترونیک		
۰,۱۰۹	۰,۱۴۵	۰,۱۰۹	۰,۰۷۳	۰,۰۷۳	۰,۰۳۶	۰,۰۷۳	۰,۰۳۶	حاکمیت قانون در اداره امور و وجود قوانین موثر و کارآمد		
۰,۰۳۹	۰,۰۳۹	۰,۰۷۷	۰,۱۱۶	۰,۰۷۷	۰,۱۵۵	۰,۰۷۷	۰,۰۳۹	وجود مراکز خدمات رسانی در تمامی نقاط شهر و دسترسی سریع و راحت به آنها		
۰,۰۷۳	۰,۱۰۹	۰,۰۷۳	۰,۰۷۳	۰,۱۰۹	۰,۱۴۵	۰,۱۰۹	۰,۰۳۶	سرمایه اجتماعی و انسجام اجتماعی بالا		
۰,۰۳۲	۰,۰۶۴	۰,۰۶۴	۰,۰۶۴	۰,۰۶۴	۰,۰۹۵	۰,۰۹۵	۰,۰۳۲	همراهی، هماهنگی و همدلی شهروندان در هنگام وقوع خطر		
۰,۰۳۴	۰,۰۳۴	۰,۰۶۸	۰,۰۶۸	۰,۱۳۶	۰,۰۶۸	۰,۱۰۲	۰,۰۳۴	اشتغال بالا در سطح جامعه و مهارت‌های شغلی	نتایج مورد انتظار	
۰,۰۶۸	۰,۰۶۸	۰,۱۰۲	۰,۰۶۸	۰,۰۶۸	۰,۱۰۲	۰,۱۳۶	۰,۰۳۴	وجود آگاهی، بینش و نگرش درست نسبت به خطر و راه‌های مقابله با آن		
۰,۱۵۵	۰,۱۵۵	۰,۱۵۵	۰,۱۱۶	۰,۰۷۷	۰,۰۷۷	۰,۰۳۹	۰,۰۳۹	شفافیت بالای امور اداری		
۰,۱۲۳	۰,۱۲۳	۰,۱۲۳	۰,۱۶۴	۰,۱۲۳	۰,۰۴۱	۰,۰۸۲	۰,۰۴۱	خدمات رسانی سریع، دقیق و شفاف با تحقق شهر هوشمند		
۰,۰۶۸	۰,۰۶۸	۰,۱۳۶	۰,۱۰۲	۰,۰۳۴	۰,۱۰۲	۰,۱۰۲	۰,۰۳۴	خدمات رسانی سریع و مناسب با همراهی و همکاری شهروندان در هنگام وقوع خطر		
۰,۰۲۷	۰,۰۲۷	۰,۰۲۷	۰,۰۲۷	۰,۰۵۵	۰,۱۰۹	۰,۰۵۵	۰,۰۲۷	ایجاد محلات خودکفا		
۰,۰۸۲	۰,۰۸۲	۰,۰۸۲	۰,۰۵۵	۰,۰۸۲	۰,۰۸۲	۰,۱۰۹	۰,۰۲۷	وجود سازمان‌های مردم نهاد قوی و موثر در اداره امور شهر		
۰,۱۷۳	۰,۱۳۰	۰,۱۳۰	۰,۰۸۶	۰,۰۸۶	۰,۰۸۶	۰,۰۸۶	۰,۰۴۳	به حداقل رسیدن فساد اقتصادی و مالی در سطح جامعه		
۲,۱۷۷	۲,۳۰۵	۲,۶۵۹	۲,۳۶۸	۲,۶۰۲	۲,۵۵۰	۲,۵۲۷	۱,۰۰۰	جمع کل		

همانطور که در جدول فوق مشاهده گردید استراتژی‌های شماره ۵ و ۳ به ترتیب با ۲,۶۵۹ و ۲,۶۰۲ بیشترین امتیاز را به خود اختصاص دادند. در جدول شماره ۸ امتیاز نهایی هر یک از استراتژی‌ها مشاهده می‌شود:

جدول ۸- امتیاز هر یک از استراتژی‌های مدل SOAR

امتیاز	استراتژی	ردیف
۲,۶۵۹	تقویت کارایی و کارآمدی با آموزش تخصصی مدیران شهری و ایجاد شفافیت جهت نظارت عمومی	۱
۲,۶۰۲	تقویت پایداری و ثبات اقتصادی و افزایش نرخ اشتغال با ارائه آموزش‌های مهارت محور	۲
۲,۵۵۰	ایجاد محلات خودکفا و همبسته با تقویت همبستگی و انسجام اجتماعی در محلات مختلف شیراز	۳
۲,۵۲۷	آموزش شهروندان شیرازی در جهت توانمندسازی آنان برای جلب مشارکت موثر آنان و تقویت سازمان‌های مردم نهاد	۴
۲,۳۶۸	ارائه سریع و شفاف خدمات به شهروندان شیرازی با تحقق هر چه بیشتر شهر هوشمند	۵
۲,۳۰۵	حاکمیت بیش از پیش قانون با آگاهی بیشتر شهروندان نسبت به حقوق شهروندی و ایجاد شفافیت	۶
۲,۱۷۷	کاهش فساد مالی و اقتصادی با ایجاد شفافیت و تحقق شهر هوشمند و نظارت عمومی	۷

پس همانطور که از جدول شماره ۸ بر می‌آید تقویت کارایی و کارآمدی مدیریت شهری که زمینه ساز تحقق الگوی حکمروایی خوب شهری است به عنوان با اهمیت ترین استراتژی مشخص شده است. واضح است که با تقویت معیارهای حکمروایی خوب شهری که در فصول گذشته به آن اشاره شده می‌توان به طور قابل توجهی تاب آوری اقتصادی و اجتماعی شهری را در مواجهه با اپیدمی‌ها ارتقاء داد. تقویت اقتصاد محلی و افزایش نرخ اشتغال به عنوان استراتژی بعدی است که می‌تواند زمینه تاب آوری اقتصادی شهر را فراهم آورد. این امر با تقویت مهارت‌های تخصصی و اتخاذ سیاست‌های اقتصادی علمی محقق می‌گردد. سایر استراتژی‌های تدوین شده نیز باید برای تقویت تاب آوری اقتصادی و اجتماعی شهری در مواجهه با اپیدمی‌ها مورد توجه قرار گیرد.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

امروزه شهرها همواره در معرض انواع مخاطرات طبیعی از جمله اپیدمی‌ها می‌باشند و بدون ایجاد سیستم شهری تاب آور ممکن است خسارت‌های جبران ناپذیری به جامعه شهری وارد شود. تاب آوری اجتماعی و اقتصادی دو بعد مهم از تاب آوری شهری هستند که بهبود و ارتقاء آنها در هنگام بروز اینگونه حوادث برای ادامه حیات شهرها ضروری می‌باشد. از این رو لازم است که با تدوین استراتژی‌هایی مناسب و اعمال سیاست‌های لازم این دو بعد تاب آوری را ارتقاء داد.

در این پژوهش با مطالعه ادبیات موضوع، گویه‌هایی برای تاب آوری اجتماعی و اقتصادی به طور مجزا تدوین گردید. این گویه‌ها با استفاده از تحلیل عامل اکتشافی به تعدادی عامل برای هر یک از این دو بعد تاب آوری تقلیل یافت. بر این اساس عامل‌های سرمایه اجتماعی، آگاهی، مهارت و دانش و نگرش مرتبط با تاب آوری اجتماعی و عامل‌های حمایت‌های اقتصادی و مهارت‌ها و همچنین ویژگی‌های ساختار اقتصادی شهر مرتبط با تاب آوری اقتصادی مشخص گردیدند. بر اساس نتایج به دست آمده از بین این عوامل در شهر شیراز تنها عامل آگاهی در وضعیت مطلوبی قرار داشت. دلیل عمده مناسب بودن این عامل نیز وجود شبکه‌های اجتماعی و دسترسی عموم شهروندان به آنها و آگاهی از مسائل مرتبط با اپیدمی‌ها می‌باشد. سایر عوامل مرتبط با تاب آوری اجتماعی و اقتصادی وضعیت چندان مناسبی در شهر شیراز نداشتند. در مورد تاب آوری اقتصادی، هم عامل "حمایت و مهارت" و هم عامل "ساختار اقتصادی" وضعیت مطلوبی ندارند. این موضوع نشان دهنده این است که نهادهای دولتی نتوانسته‌اند به موقع و مناسب از کسب و کارهای اقتصادی که از بحران اپیدمی متضرر شده‌اند حمایت مالی لازم را به عمل آورد. همچنین مهارت‌های اقتصادی لازم برای مقابله با اپیدمی‌ها در شهر شیراز نیز در سطح پایینی قرار دارد، به عبارتی جامعه از تخصص و مهارت‌های لازم در این زمینه برخوردار نیست. این امر لزوم توجه به آموزش‌های تخصصی در زمینه‌های مختلف اقتصادی را نمایان می‌سازد. در مورد ساختار اقتصادی نیز با توجه به وضعیت نامطلوب اقتصادی کشور، شهرها و شهروندان نیز وضعیت مطلوبی ندارند و ساختار و بنیان‌های اقتصادی شهر و کشور تاب آوری و توان لازم را در برابر این گونه بحران‌ها ندارد و به شدت آسیب پذیر هستند و نمی‌توانند در کوتاه مدت خود را از نظر اقتصادی بازیابی کنند. برای بهبود و ارتقاء تاب آوری نیاز به اتخاذ راهبردها و استراتژی‌های مشخصی می‌باشد، در پژوهش‌های صورت گرفته روشی مشخص برای تدوین استراتژی در این زمینه کمتر مشاهده شده است و بیشتر به ارائه راهبردهایی کلی اکتفا شده است؛ ولی در این پژوهش با استفاده از مدل SOAR هفت استراتژی اصلی برای ارتقاء تاب آوری اجتماعی و اقتصادی شیراز مشخص گردید و در نهایت با استفاده از ماتریس QSPM این استراتژی‌ها اولویت بندی شد. بر این اساس استراتژی "تقویت کارایی و کارآمدی با آموزش تخصصی مدیران شهری و ایجاد شفافیت جهت نظارت عمومی" و بعد از آن استراتژی "

تقویت پایداری و ثبات اقتصادی و افزایش نرخ اشتغال با ارائه آموزش‌های مهارت محور " بیشترین امتیاز را به دست آوردند و باید بیش از پیش مورد توجه قرار گیرند. تقویت اقتصاد محلی و شهری در شیراز و افزایش نرخ اشتغال به عنوان یک استراتژی می‌تواند زمینه تاب آوری اقتصادی شهر را فراهم آورد. این امر با تقویت مهارت‌های تخصصی و اتخاذ سیاست‌های اقتصادی علمی محقق می‌گردد. باید توجه داشت که در هر زمان ممکن شیوع اپیدمی‌هایی مانند کوید-۱۹ با شدت بیشتر و تاثیرات مخرب بیشتری اتفاق بیفتد و آسیب‌ها و خسارات بیشتری را به همراه داشته باشد. از این رو لازم که با بهبود تاب آوری اجتماعی و اقتصادی شهرها خسارات و آسیب‌های احتمالی را کاهش داد و سریع‌تر بتوان شهرها را بعد از وقوع چنین سوانحی بازیابی کرد و به مسیر توسعه بازگرداند. از این رو اتخاذ این استراتژی‌ها و استراتژی‌های مشابه و سیاست‌ها و راهکارهایی اجرایی مرتبط با آنها لازم و ضروری به نظر می‌رسد.

پژوهش صورت گرفته توسط Sharifi و Alizaded (2022) سه عامل اصلی و کلی برای تاب آوری اجتماعی در مواجهه با اپیدمی‌ها معرفی کرد؛ در این پژوهش همان سه عامل در قالب چندین گویه و چهار عامل مشخص شد که نشان از مشابهت بالا با نتایج آن پژوهش می‌باشد. در پژوهش Busic و Schubert (2023) نیز بر تقویت سرمایه اجتماعی، همبستگی اجتماعی و برابری اجتماعی تاکید شد؛ در صورتیکه در این پژوهش برای سرمایه اجتماعی چندین شاخص مشخص گردید که همبستگی و انسجام اجتماعی یکی از شاخص‌های اصلی آن می‌باشد. در این پژوهش پس از مطالعه ادبیات نظری پژوهش و دسته بندی گویه‌های تاب آوری اجتماعی و اقتصادی و تقلیل آنها به تعدادی عامل اصلی با استفاده از مدل SOAR و QSPM استراتژی‌هایی برای شهر شیراز استخراج و اولویت بندی گردیدند. در پژوهش‌های آتی می‌توان از مدل‌هایی دیگر استفاده نمود و برای شهرهای میانی مورد استفاده قرار داد.

References

1. Aldrich, D. (2012), *Building resilience: Social capital in post-disaster recovery*. University of Chicago Press
2. Alidadi, M., Sharifi, A., Murakami, D. (2023). Tokyo's COVID-19: An urban perspective on factors influencing infection rates in a global city. *Sustainable Cities and Society*, 97, 1-12 . <https://doi.org/10.1016/j.scs.2023.104743>
3. Alizadeh, H., Sharifi, A. (2022). Social Resilience Promotion Factors during the Covid-19 Pandemic: Insight from Urmia, Iran. *Urban Science*, 6, 1-14. [In Persian]
4. Banai, R. (2020). Pandemic and the planning of resilient cities and regions. *Journal of Cities*, 106, 1-6. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2020.102929>
5. Bento, F., Couto, K. (2021). A Behavioral Perspective on Community Resilience during the COVID-19 Pandemic: The Case of Paraisópolis in São Paulo, Brazil. *Journal of Sustainability*, 13, 1-18
6. Busic, A., Schubert, R. (2021). Social Resilience Indicators for Pandemic Crises. *SSRN, Electronic Journal*.
7. Cui, P., Dong, Z., Yao, X., Cao, Y., Sun, Y., Feng, L. (2022). What makes urban communities more resilient to Covid-19? A systematic review of current evidence. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19, 1-15
8. Farzaneh Sadat Zaranji, J., Yazdani, M. (2023). Evaluating the sustainability of Ardabil city during the Covid-19 pandemic with the approach of realizing a green city. *Scientific and Research Journal of Urban Research and Planning*, 53, 17-32. <https://doi.org/10.30495/jupm.2021.27508.3818>. [In Persian]
9. Firouzi, M., Vali Khajeh, S. (2017), SOAR Strategic Model: A Step Towards Strategic Planning for Urban Tourism Development (Case Study: Tabriz Metropolis). *Journal of Regional Planning*, 25(1), 29-40. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22516735.1396.7.25.3.6>. [In Persian]
10. Forgette, R., Van Boening, M. (2009). Measuring and Modeling Community Resilience" SERP and DyME. Final SERRI, Department of Political Science, University of Mississippi
11. Franssen, J., Peralta, D., Vanelli, F., Edelenbos, J., Olvera, B. (2021). The emergence of Urban Community Resilience Initiatives During the Covid-19 Pandemics: An International Exploratory Study. *The European Journal of Development Research*, 34 432-454
12. Ghasemi, I. (2020), Consequences of Corona on the City and Future Urbanization. *Scientific-Specialized Journal of Social Impact Assessment*, 2, 227-252. [In Persian]
13. Gomez, P., Goncalvez, L. (2019). Urban resilience: A conceptual framework. *Sustainable Cities and Society*, 50, 88-101

14. Grum, B.; Kobal Grum, D. (2023). Urban Resilience and Sustainability in perspective of Global consequences of COVID-19 Pandemics and war in Ukraine. *Journal of Sustainability*, 15, 1-16
15. Heydari, M., Rasoulzadeh, Z., Hasanalizadeh, M., Nosrati Heshi, M. (2022). Explaining the Effects of Good Urban Governance on Citizens' Social Resilience Against the Covid-19 Epidemic (Case Study, Tabriz City). *Journal of Sustainable City*, 4(1), 17-33. Doi:10.22034/jsc.2020.241003.1282. [In Persian]
16. <https://www.worldometers.info/coronavirus/>
17. Khavarian Garmsir, A., Stavers, J., Alian, M. (2013). Strategic Planning for Urban Tourism Development Using the SOAR Strategic Model (Case Study: Taft City). *Journal of Spatial Planning and Development*, 17(3), 127-143. <http://hsmasp.modares.ac.ir/article-21-11869-fa.html>. [In Persian]
18. Lak, A., Hakimian, P., Sharifi, A. (2021). An evaluative model for assessing pandemic resilience at neighborhood level: The case of Tehran. *Sustainable Cities and Society* 75, 1-13
19. Mahmoudi Baram, M; Heydari Sureshjani, R. (2023). Structural modeling of the role of economic indicators on physical-infrastructure resilience against surface runoff (case study: District 7 of Ahvaz city). *Scientific and Research Journal of Urban Research and Planning*, 53, 205-220. <https://doi.org/10.30495/jupm.2022.28885.3982>. [In Persian]
20. Pakzad, B., Olia, M. (2020). Corona Pandemic, Earth's Restart Button. *Scientific-Research Journal of Shahid Sadoughi University of Medical Sciences, Yazd*, 28(1), 229-234. [In Persian]
21. Rezaei, M. (2013). Assessing the Economic and Institutional Resilience of Urban Communities Against Natural Disasters (Case Study: Tehran Neighborhood Earthquake). *Journal of Scientific and Research in Crisis Management*, 3(1), 25-36. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.23453915.1392.2.1.3.7>. [In Persian]
22. Rose, A., Elisabeth, K. (2013). An economic framework for the development of a resilience index for business recovery. *International journal of disaster risk reduction*, 5, 73-78
23. Saja, A., Teo, M., Goonetilleke, A., Ziyath, A., (2021). A Critical Review of Social Resilience Properties and Pathways in Disaster Management. *International Journal of Disaster Risk Science*, 12, 790-804
24. Sharifi, A., Khvarian-Garmsir, A. (2020). The Covid-19 pandemic: Impacts on cities and major lessons for urban planning, design and management. *Science of the Total Environment*, 749, 1-14
25. Shiraz Municipality, Planning and Budget Office, Statistical Yearbook 1401 (2022). [In Persian]
26. Zeng, X., Yu, Y., Yang, S., Lv, Yang and Saker, Nazirul (2022), "Urban Resilience for urban Sustainability: Concepts, Dimensions and Perspectives", *Journal Sustainability*, 14, 1-27
27. Zhang, J., Wang, T. (2023). Urban resilience under the Covid-19 pandemic: A quantitative assessment framework based on system dynamics. *Cities*, 136, 1-20
28. Zhang, X., Luo, Yue., Liu, Y., Han, Z., Wang, F. (2023). Resilience in urban, rural and transitional communities: An empirical study in Guangdong, China. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 84, 1-14. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2022.103396>



Research Paper

The Analysis of the Physical Structure – Spatial of Urban Decay of Bander Bushehr(Case Study: Jofre Sector of Bandar Bushehr)

Seyyed Nooroldin Amiri: Associate Professor, Department of Urban Planning engineering, Persian Gulf university, Bushehr, Iran.

Mahsa Dehghanian: Master Student of Regional Planning, Department of urban planning engineering, Shiraz university, Shiraz, Iran.

ARTICLE INFO

Received:2022/05/31
Accepted:2022/09/09
PP: 135-150

Use your device to scan and read the article online



Keywords: Urbana Spatia Viridia, Progressum Sustineri, Urbana Voluptuaria Similesve, Ambitus.

Abstract

Exhaustion as a "threat" means "vulnerability, inefficiency" and "weakness" in the performance of a "body" and "appearance" of a city or a "phenomenon" which, to date, is more and more likely to cause problems. , Have been affected by it. Sometimes in dealing with a phenomenon, and sometimes in comparison, it can be seen as erosion, weakness, and reduced efficiency. Urban textures in various types (historical, dilapidated, marginal or informal settlements) require comprehensive measures to revive development and reorganization and urban revitalization, which can be due to physical deterioration, lack of proper urban services and infrastructure, unfavorable conditions. He mentioned environmental and various socio-cultural and economic issues. Worn-out tissue failure includes low width, lack or absence of infrastructure, large number of durable buildings, low property values, insecurity and socio-cultural problems. The instability of construction materials and the poverty of the residents of parts of the worn-out texture of Bushehr city cause more wear and tear on the worn-out texture of this city. The purpose of the research is to provide facilities for improvement, renovation and reconstruction of the texture of this neighborhood. To investigate the issues, a descriptive-analytical survey method was used and in order to identify the characteristics of this context and apply the factor analysis method, one hundred questionnaires were distributed and the indicators were assessed in the form of a questionnaire. The information extracted from the questionnaires is entered in SPSS and ARC GIS software and the initial matrix is formed. Of the 40 indicators mentioned in the questionnaire, only 11 factors are considered as the main factor. 11 is considered as the least important factor with 2.852 of the total variance. The results of this study show that so far the plan of renovation and improvement in the dilapidated fabric of the city has been implemented in some areas and in other areas due to the economic conditions of residents and lack of proper use of barren lands has not been implemented so far. The final analysis in this study has led to solutions and suggestions for repairing and improving the worn-out urban fabric in the Jofre neighborhood of Bushehr, which is detailed in the text of the article.

Citation: Amiri, S.N., & Dehghanian, M. (2024). **The analysis on the physical structure – spatial of urban decay of Bander Bushehr(case study: Jofre sector of Bandar Bushehr)**, *Journal of Research and Urban Planning*, 15(57), 135-150.

DOI: 10.30495/jupm.2022.29429.4069

* **Corresponding author:** Seyyed Nooroldin Amiri, **Tel:** +989173728514 **Email:** N.amiri@pgu.ac.ir

Extended Abstract

Introduction

Urban contexts of various types (historical, dilapidated, marginal, or informal settlements) are in dire need of comprehensive measures to revitalize development and reorganization, in other words, urban regeneration, which can be attributed to physical deterioration, lack of proper urban services and infrastructure. Pointed out the unfavorable environmental conditions and various socio-cultural and economic issues. Deficient tissue failure includes low width, lack or absence of infrastructure, a large number of durable buildings, low property value, insecurity, and socio-cultural problems. The instability of construction materials and the poverty of the residents of parts of the worn-out fabric of Bushehr city cause more wear and tear on the worn-out fabric of this city.

It is necessary to pay attention to the worn-out structures, including the worn-out tissue of Bushehr city because the worn-out tissue and the old tissue of the city are the main ammunition and foundation of the cities of Iran and Bushehr. And if this urban fabric is left to its own devices, an unfavorable future can be imagined for it, and to improve people's lives, it is better to organize the worn-out fabric of Bushehr city. And the space of the worn texture of Bushehr is considered and with the physical organization of the space, the visual pleasure of the texture of Bushehr rises and people tend to live in this texture.

One of the cities in Iran that suffers from the problems caused by worn-out structures is the city of Bushehr, which over time has adopted worn-out neighborhoods. Today, there are several large dilapidated neighborhoods in this city. In this study, the Jafre neighborhood, which is considered a dilapidated area of this city, has been studied. The sub-objectives of this research are to improve the physical and cultural situation of this neighborhood and in line with that, access, services, infrastructure, safety, and security will be improved, social life movements will be created in this neighborhood, economic activities will be efficient and finally, the main goal Providing facilities for improvement, renovation, and reconstruction of the texture of this neighborhood.

Accordingly, the research question is to identify the effective factor and index that is causing the

erosion of the worn minute e of Jafre neighborhood of Bushehr city. 100 people living in that neighborhood, the hypotheses are rejected or proved that those hypotheses include these two cases: 1- It seems that the effective factor in the erosion of Bushehr is the poverty of the residents and the inefficiency of the economic and social situation of the residents. 2- It seems that due to the worn texture in different parts of Bushehr city and their heterogeneity, there should be a combination of methods of organizing, recreating, and improving. For the revitalization of the Jafra neighborhood of Bushehr.

Methodology

This research is applied in terms of purpose and descriptive-analytical in terms of method. To collect the required information and data, documentary studies, as well as field studies such as questionnaires, have been used and the analyzes have been performed using heuristic factor analysis and multivariate linear regression. Factor analysis is a method for analyzing urban issues thalamus to purify data and turn it into key factors; Provided that the original data is not lost (Zabrdast, 2007).

Of all the questions in the questionnaire, 2 questions were designed as open and the rest as closed (Likert, five-choice, and multiple-choice). The validity test used in this study is content validity. In such a way the questionnaires were given to the professors to be tested face and content. Also, the opinions and suggestions of urban planning students were used. Then, corrections and adjustments were made according to their opinions and suggestions. As a result, some questions of the questionnaire were corrected, deleted, and added.

The statistical population in this study is the residents of the Jafre neighborhood of the worn-out tissue of Bushehr city. The sampling method was also using Cochran's formula. The questionnaires were delivered in absentia through social networks to the residents of the Jafre neighborhood and the same one hundred returned. Analytical methods and models and SPSS and EXCEL software, as well as ARC MAP software, were used to analyze the information.

Results and discussion

In this study, to apply the factor analysis method, the indicators have been assessed in the form of a questionnaire. After extracting information from the questionnaires and entering them into SPSS, the initial information matrix was formed, of which out of forty indicators in the questionnaire, only 11 factors have been proposed as the main factor. According to this analysis, none of the numbers in the subscription matrix was less than 0.4, which means that all the indicators have a significant relationship with the subject, which increases the explanatory power of the model.

Conclusion

- In the factor analysis of the questionnaire, 11 factors are considered, and as shown in Tables four and 5, and 6, the most effective factors are related to the social status of the residents of the Jofre neighborhood and the first assumption is

related to the poverty of the residents because all effective and acceptable factors are accepted. In analysis, it is a factor related to social homogeneity and so on.

- As can be seen in the factor analysis, various factors in this neighborhood face shortcomings, so according to the second hypothesis, a combination of methods of organizing, recreation, and improvement for the revitalization of the Jafre neighborhood of Bushehr city, which are discussed below.

- Despite the renovation and improvement plan that has been done for the dilapidated structures of Bushehr city, these plans have not been implemented and have remained only within the plan and so far only a small part of it has been implemented and in some areas due to economic conditions. Due to the lack of optimal capital, these parts have remained without the implementation of the improvement and renovation plan.

مقاله پژوهشی

تحلیل فضایی-کالبدی بافت فرسوده بندر بوشهر، نمونه موردی: محله جفره بندر بوشهر

سید نورالدین امیری^۱، استادیار، گروه مهندسی شهرسازی، دانشگاه خلیج فارس، ایران

مهسا دهقانیان: دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی منطقه‌ای، گروه مهندسی شهرسازی، دانشگاه شیراز، ایران

چکیده

فرسودگی به‌عنوان یک تهدید به معنای آسیب‌پذیری، ناکارآمدی و ضعف در عملکرد یا پیکره و ظاهر شیء یا پدیده است که ممکن است موجب بروز مشکلات در آن و حرکت آن به‌سوی نقطه پایانی شود و همچنین واقعیتی است که تاکنون بیشتر شهرهای با سابقه و تاریخی ایران، تحت تأثیر آن قرار گرفته‌اند. گاه در برخورد با پدیده و گاه در قیاس با آن است که می‌توان به فرسایش، ضعف و کاهش کارایی آن پی برد. بافت‌های شهری در انواع گوناگون (تاریخی، فرسوده، حاشیه‌ای یا اسکان‌های غیررسمی) نیازمند اقدامات همه‌جانبه برای احیای توسعه و ساماندهی و به تجدید حیات شهری است که از دلالت آن می‌توان به فرسودگی و نارسایی کالبدی، کمبود خدمات و زیرساخت‌های شهری مناسب، شرایط نامطلوب زیست‌محیطی و انواع مسائل اجتماعی- فرهنگی و اقتصادی اشاره کرد. نارسایی بافت فرسوده شامل عرض کم گذر، کمبود تأسیسات زیربنایی یا نبود آن‌ها، تعداد زیاد ساختمان‌های کم‌دوام، ارزش پایین ملک، ناامنی و معضلات اجتماعی- فرهنگی هست. نا مقاوم بودن مصالح ساختمانی و فقر ساکنان بخش‌هایی از بافت فرسوده شهر بوشهر موجب فرسودگی بیشتر کالبد بافت فرسوده این شهر می‌شود. هدف پژوهش، ارائه تسهیلات برای بهسازی و نوسازی و بازسازی بافت این محله است. برای بررسی مسائل مطرح شده، از روش پیمایشی، توصیفی- تحلیلی استفاده شده و به‌منظور شناخت ویژگی‌های این بافت و کاربست روش تحلیل عاملی، ۱۰۰ پرسشنامه توزیع شده و شاخص‌ها در قالب پرسشنامه موردسنجش قرار گرفته است و برای تجزیه و تحلیل بهتر از نرم‌افزارهای SPSS، ARC GIS استفاده شده است. اطلاعات مستخرج از پرسشنامه‌ها در نرم‌افزار SPSS وارد می‌شود و ماتریس اولیه تشکیل می‌شود که از ۱۱ عامل، عامل اول با واریانس ۲۶،۹۷۰ از واریانس ۶۸،۹۳۲ مؤثرترین عامل محسوب مطرح شده است که از میان ۱۱ عامل، عامل اول با واریانس ۲۶،۹۷۰ از واریانس ۶۸،۹۳۲ مؤثرترین عامل محسوب می‌شود و عامل ۱۱ به‌عنوان عامل کم‌اهمیت‌تر با ۲،۸۵۲ از واریانس کل محسوب می‌شود. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که تاکنون طرح نوسازی و بهسازی در بافت فرسوده شهر در برخی مناطق اجرایی شده است و در سایر مناطق به علت شرایط اقتصادی ساکنین و عدم بهره‌برداری صحیح از زمین‌های بایر طرح تاکنون اجرا نشده است. تحلیل‌های نهایی در این پژوهش، به راهکارها و پیشنهاد‌های رهگشا برای اصلاح و بهبود بافت فرسوده‌ی شهری در محله جفره شهر بوشهر منجر شده که در متن مقاله به‌تفصیل آمده است.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۳/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۱۸

شماره صفحات: ۱۳۵-۱۵۰

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید



واژه‌های کلیدی:

بافت فرسوده، تحلیل فضایی- کالبدی، بهسازی و نوسازی، محله جفره بندر بوشهر.

استناد: امیری، سید نورالدین و دهقانیان، مهسا. (۱۴۰۳). تحلیل فضایی-کالبدی بافت فرسوده بندر بوشهر، نمونه موردی: محله جفره بندر بوشهر، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۵(۵۷)، ۱۳۵-۱۵۰.

DOI: 10.30495/jupm.2022.29429.4069

مقدمه

شهرها از زمان انقلاب صنعتی به سرعت توسعه یافتند و در ارتباط با توسعه اجتماعی و اقتصادی در سراسر جهان گسترش یافتند. با این حال، رشد سریع شهری مناطق منجر به مشکلات پیچیده‌ای از جمله تراکم ترافیک، آلودگی محیط‌زیست، کاهش فضای باز و فرسودگی مراکز قدیمی مرکز شهر و برنامه‌ریزی نشده یا توسعه زمین با برنامه‌ریزی ضعیف است (Lee, 2008; Rahimi, 2016, 1).

فرسودگی عبارت است از خارج شدن اجزای کالبدی شهر از شکل اصلی و حرکت به سوی نابودی کالبدی-عملکردی شهر در چارچوب یک شهر مفهوم فرسودگی در ابعاد گوناگون: فرسودگی کالبدی سازه‌ای، فرسودگی کارکردی، فرسودگی بصری، فرسودگی مکانی و فرسودگی اقتصادی بررسی می‌شود (Lehmian, 2017: 397). همان‌طور که یک شهر توسعه می‌یابد، شکل شهری برای سازگاری با رشد و تغییرات ساختاری عمده تغییر در اقتصادهای جهانی، سیاست‌های عمومی دولت، حمل‌ونقل و شرایط اجتماعی داشته باشد که فرسودگی شهری است و نتیجه تعامل بین تغییرات اجتماعی، اقتصادی و فیزیکی در شهرهاست (Andersen, 2003; Alias et al, 2016: 125). آنچه در بهبود وضعیت تأثیرگذار است، شیوه برخورد صحیح با مسئله است. شاخص‌های مصوب شورای عالی معماری و شهرسازی میزان فرسایش در یک بافت، در همه جای آن به یک اندازه نیست، بنابراین تعیین اولویت برای مداخله، پس از شناسایی آن از اهمیت زیادی برخوردار است. آنچه حائز اهمیت است، انتخاب بهترین شیوه برای بررسی بافت فرسوده به منظور پی بردن به اولویت‌هاست پس از تعیین آن نوع مداخله مشخص شده و بر اساس اعمال آن، میزان فرسایش کاهش و عمر بافت شهری و فضاهای وابسته به آن افزایش پیدا کند. بر این اساس، بافت شهری و به تبع آن بافت آسیب‌پذیر، به بخش‌هایی کوچک‌تر تقسیم و تعریف می‌شوند که حوزه بلوک نامیده می‌شود. به این معنی که هر یک از حوزه‌ها با بلوک‌های متعدد، تشکیل‌دهنده بافت شهری بوده و مورد ارزیابی قرار می‌گیرد (Ahmadi & Poorahmad., 2017: 415).

پدیده فرسودگی در بافت‌های شهری بر کالبد بافت و فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی آن اثرگذار است. محدود کالبدی بافت‌های فرسوده در شهرها، از نظر تاریخی، فرهنگی، اجتماعی، شهرسازی و معماری بسیار ارزشمند و نیازمند ساماندهی و برخوردی متناسب با واقعیت‌های امروزی آن‌ها است. امروزه این بافت‌ها با توجه به روندهای نوگرایی و فرا نوگرایی در حال جریان در بستر کالبدی و فرهنگی شهرها، بافت‌های ناکارآمد و چالش آفرین برای مدیریت و برنامه‌ریزی در شهرها به شمار می‌آیند. مسائل شامل ناکارآمدی در شاخصه‌های کالبدی، جریان نامناسب و به روز نبودن تحرکات زندگی اجتماعی در این بافت‌ها، ناکارآمدی فعالیتی، رکود، ناکارآمدی اقتصادی، مشکلات عدم دسترسی و تمایل به نوآوری و نپذیرفتن آن در مناسبت اجتماعی ساکنان و مهم‌تر از همه آسیب‌پذیری این بافت‌ها در برابر بلایای طبیعی اشاره کرد. مهم‌ترین ضرورت توجه به سیمای کالبدی بافته‌ای تاریخی، توجه به فرسودگی روزافزون آن‌هاست. بافت فرسوده به مفهوم فرسودگی کالبدی و اجتماعی، محصول تأثیر و تأثر متقابل فرایندهای اجتماعی و فضای جغرافیایی است؛ از این رو موضوع بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده شهری، همواره یکی از مسائل و چالش‌های شهرهای امروزی است (Shafiee Dastjerdi, 2013: 95).

بافت‌های شهری در انواع گوناگون (تاریخی، فرسوده، حاشیه‌ای یا اسکان‌های غیررسمی) به شدت نیازمند اقدامات همه‌جانبه برای احیای توسعه و ساماندهی و به عبارت بهتر تجدید حیات شهری است که از دلایل آن می‌توان به فرسودگی و نارسایی کالبدی، کمبود خدمات و زیرساخت‌های شهری مناسب، شرایط نامطلوب زیست‌محیطی و انواع مسائل اجتماعی- فرهنگی و اقتصادی اشاره کرد. نارسایی بافت فرسوده شامل عرض کم گذر، کمبود تأسیسات زیربنایی یا نبود آن‌ها، تعداد زیاد ساختمان‌های کم‌دوام، ارزش پایین ملک، ناامنی و معضلات اجتماعی- فرهنگی است. نا مقاوم بودن مصالح ساختمانی و فقر ساکنان بخش‌هایی از بافت فرسوده شهر بوشهر موجب فرسودگی بیشتر کالبد بافت فرسوده این شهر می‌شود.

توجه به بافت‌های فرسوده از جمله بافت فرسوده شهر بوشهر به این دلیل ضرورت دارد که چون بافت فرسوده و بافت قدیمی شهر از مهمات و شالوده اصلی شهرهای ایران و شهر بوشهر است و این بافت مشکلاتی اعم از فقر ساکنین و مشکلات اجتماعی، اقتصادی و تأسیسات شهری و... را دارا است و اگر این بافت شهری به حال خود رها شود آینده‌ای نامطلوب برای آن قابل تصور است و بهتر است در راستای بهبود زندگی مردم به ساماندهی بافت فرسوده شهر بوشهر پرداخته شود که در این پژوهش با توجه به عنوان پژوهش بیشتر ساماندهی کالبدی و فضایی بافت فرسوده بوشهر مدنظر قرار گرفته شده و با ساماندهی کالبدی فضایی حظ بصری از بافت بوشهر بالا می‌رود و مردم تمایل پیدا می‌کنند تا در این بافت ساکن شوند و نه اینکه مردم‌گریزان از حضور در بافت باشند و مردم با سطح پایین درآمدی و فعالیتی در این بافت ساکن هستند در صورتی که با ساماندهی بافت و ترغیب مردم این بافت پذیرای مردم با تمام سطوح درآمدی و فعالیتی می‌شود.

یکی از شهرهای ایران که از مشکلات ناشی از بافت‌های فرسوده رنج می‌برد، شهر بوشهر است که در گذر زمان محله‌های فرسوده را در بطن خود پذیرا شده است. امروزه چندین محله بزرگ فرسوده در این شهر وجود دارد که در این پژوهش محله جفره که از اراضی بافت فرسوده این شهر محسوب می‌شود مورد بررسی قرار گرفته است. هدف‌های فرعی این پژوهش این است که وضعیت کالبدی و فرهنگی این محله

بهبود یابد و در راستای آن دسترسی و خدمات و زیرساخت‌ها و ایمنی و امنیت نیز بهبود یابد، تحرکات زندگی اجتماعی در بافت این محله ایجاد شود، فعالیت‌های اقتصادی کارآمد گردند و در نهایت هدف اصلی ارائه تسهیلات برای بهسازی و نوسازی و بازسازی بافت این محله است. بر این اساس، سؤال پژوهش عبارت است از شناسایی عامل و شاخص مؤثر در ایجاد فرسودگی بافت فرسوده محله جفره شهر بوشهر، در راستای اهداف و پاسخ به سؤال این پژوهش یکسری فرضیات در ذهن پژوهشگران ایجاد شده است که در ادامه با روش تحلیل عاملی و پرسشنامه از ۱۰۰ نفر افراد ساکن آن محله، فرضیات رد یا اثبات می‌شود که آن فرضیات شامل این دو مورد است: ۱- به نظر می‌رسد عامل مؤثر در فرسودگی بافت بوشهر فقر ساکنان و ناکارآمدی وضعیت اقتصادی و اجتماعی ساکنان است. ۲- به نظر می‌رسد به علت اینکه بافت فرسوده در قسمت‌های مختلف شهر بوشهر وجود دارد و ناهمگونی وضعیت آن‌ها وجود دارد باید تلفیقی از روش‌های ساماندهی، بازآفرینی و بهسازی و... را برای احیا محله جفره شهر بوشهر در نظر گرفت.

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

مطالعات ارزشمندی در خصوص مداخله در بافت‌های فرسوده شهرهای مختلف ایران و خارج و تجربیات آن‌ها صورت گرفته است که بیانگر دغدغه مندی برنامه ریزان شهری به موضوع مدیریت و حل تعارض در پروژه‌های بافت فرسوده شهری و تأکید آن‌ها بر تعارضات کالبدی-فضایی در عرصه برنامه‌ریزی شهری و غفلت آن‌ها از پرداختن به موضوع تعارض و مدیریت آن در بستر بافت‌های فرسوده شهری یکی از رسالت‌های اصلی برنامه ریزان است. در جدول زیر به چند مورد از پیشینه‌های این پژوهش اشاره شده است.

جدول ۱- پیشینه پژوهش

نویسندگان	سال	نشریه	عنوان پژوهش	روش پژوهش	اهداف	یافته‌ها
علی زنگی‌آبادی و سعیده مؤید فر	۱۳۹۱	معماری، طراحی و برنامه‌ریزی شهری	رویکرد بازآفرینی شهری در بافت‌های فرسوده: برزن شش بادگیری شهر یزد	اسنادی و کتابخانه‌ای، مصاحبه و مطالعات میدانی برای بررسی برزن شش بادگیری شهر یزد	احیا مجدد زندگی در بافت قدیم یزد و بازآفرینی و نوزایی در بافت قدیم با توجه به امکان و استعداد بالقوه آن	نقش عوامل بیرونی در بازآفرینی بافت فرسوده برزن شش بادگیری بیشتر و شدیدتر از نقش عوامل موجود در درون محله مذکور است
شیرکو احمدی و همکارش	۱۳۹۷	پژوهش‌های جغرافیایی انسانی	تحلیل ساختار کالبدی-فضایی بافت فرسوده شهری با استفاده از GIS (مطالعه موردی: هسته مرکزی شهر سردشت)	توصیفی-تحلیلی و کتابخانه‌ای و پیمایشی	تأثیر متقابل فرآیندهای اجتماعی و فضاهای جغرافیایی	مسئله ناپایداری و ریزدانی و نفوذپذیری بخش مرکزی از مهم‌ترین عوامل فرسودگی منطقه است
برتود	۲۰۰۴	-	سازمان فضایی شهرها: پیامد آگاهانه یا نتیجه پیش‌بینی نشده؟	توصیفی-تحلیلی و کتابخانه‌ای	کشف رابطه بین ساختارهای فضایی شهرها با عملکرد حمل‌آلودگی هوا و فقر در شهرها	شکل‌گیری حاصل روابط متقابل نیروهای بازار با مقررات ساختار فضایی شهری سرمایه‌گذاری‌های اولیه زیرساخت‌ها و مالیات است.
ادوین و همکاران	۲۰۰۸	-	شناسایی مفهوم طراحی شهری پایدار و بررسی فاکتورهای اساسی موردنیاز برای بهبود پایداری اجتماعی در پروژه‌های بهسازی و تجدید حیات شهری هنگ‌کنگ	توصیفی-تحلیلی	همسو شدن ویژگی‌های مشخص طرح برای دستیابی به پایداری اجتماعی	رضایت‌مندی از تقاضا (نیازهای آسایش)، حفظ و نگهداری منابع و محیط، ایجاد محیط زندگی هماهنگ، دسترسی آسان به عملکردهای زندگی روزانه، شکل توسعه و در دسترس بودن فضاهای بازار از عوامل اساسی و مهم افزایش پایداری اجتماعی در پروژه‌های

نویسندگان	سال	نشریه	عنوان پژوهش	روش پژوهش	اهداف	یافته‌ها
						نوسازی شهری محلی به شمار می‌آیند.
جیم آنتونیو	۱۹۹۸	فصلنامه عمران و بهسازی شهری	بافت فرسوده و تاریخی شهر قاهره	مشاهده مستقیم و کتابخانه‌ای	بررسی پیشینه قاهره در دوره‌های گوناگونی چون بنیان‌گذاری آن، تحولات این شهر بررسی شده و ضمن بررسی و تحلیل وضعیت نابسامان مدیریت شهری به طرح احیای بافت تاریخی و ارائه چارچوب آن پرداخته شده است.	
کریستوفر الکساندر	۱۹۳۶	-	رابطه بافت های فرسوده شهر و محوطه‌های تاریخی	توصیفی-تحلیلی	ایجاد نظم ارگانیک، اندام واره یا سازمند استفاده گسترده از مشارکت مردم	-
تیسدل	۱۹۹۶	-	جایگزین سازی پارامترهای روان‌شناختی و معنوی احیای بافت تاریخی	توصیفی-تحلیلی	جایگزین کردن پارامترهای روان‌شناختی و معنوی احیای بافت تاریخی، بهبود بخشی کالبدی و زیست‌محیطی جدید	ارتقای تصویر و هویت ناحیه موردنظر ارائه شده و بر طرح‌های موضوعی-موضوعی مانند ضوابط ورودی‌های شهری، رهنمودهای تصویری، ساختمان‌سازی حفظ حداقل باقی‌مانده و...
باوشان هان	۲۰۰۶	-	چارچوب نظری برای مطالعه اجتماعی و شبکه‌های فضایی در محله‌های سنتی در پکن	توصیفی-تحلیلی		درک درستی از متغیرهای بافت قدیمی در این محدوده‌ها وجود دارد. رویکرد روابط اجتماعی و فضایی در این بافت‌ها نیز رویکردی جامع است و با جایگزینی کامل ساختار قدیمی بر اساس رویکردی مناسب این بافت‌ها با سایر بافت‌های شهری منطبق می‌شود.

منبع: (Authors, 2021)

بافت (texture)

مراد از بافت گستره‌ای هم پیوند است که با ریخت‌شناسی‌های متفاوت، طی دوران حیات شهری در داخل محدوده شهر و یا حاشیه آن، در تداوم و پیوند با شهر شکل گرفته باشد. این گستره می‌تواند از بناها، مجموعه‌ها، راه‌ها، تأسیسات و تجهیزات شهری و یا ترکیبی از آن تشکیل شده باشد (Razavian et al, 2013).

بافت شهری (urban texture)

بافت شهر، از نظر فیزیکی عبارت است از دانه‌بندی و درهم تنیدگی فضاها و عناصر شهری که با توجه به ویژگی‌های محیط طبیعی، به‌ویژه توپوگرافی و اقلیم در محدوده شهر یعنی بلوک‌ها و محله‌های شهری به‌طور فشرده یا گسسته و بانظمی خاص جایگزین شده‌اند (Tavassoli, 2007: 5). بافت هر شهر، کمیتی پویا و درحالی‌که تغییر است به نحوه شکل‌گیری چگونگی رشد و گسترش شهر را در طول زمان نمایان می‌سازد. بافت هر شهر، دانه‌بندی فضای کالبدی شهر و همچنین چگونگی و فاصله بین عناصر شهری را معین می‌کند. حصول شرایط ارتقای اجتماعی مبتنی بر پویایی بازرگانی و صنعتی، سودآوری خدمات و افزایش آن و رشد جمعیت، سبب جابه‌جایی مکانی و طبقه‌ای انسان‌ها در محدوده جغرافیایی شهرها شده و در نتیجه سبب خروج هر منطقه به‌سوی منطقه بیرونی و تشکیل نوع خاصی از بافت شهری در فضای جغرافیایی شده است (Razavian et al., 2013: 39).

فرسودگی (Depletion/Deterioration)

مراد از فرسودگی ناکارآمدی و کاهش کارایی یک بافت نسبت به میانگین بافت های شهری مکان موردبررسی است. فرسودگی در بافت و عناصر درونی آن یا به سبب قدمت و یا به سبب فقدان برنامه توسعه و نظارت فنی بر شکل گیری بافت، به وجود می آید. پیامد فرسودگی بافت که در نهایت به از بین رفتن منزلت اولیه آن در میان شهروندان منجر می شود، در اشکال گوناگون از جمله کاهش زیست پذیری و ایمنی، نابسامانی کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و تأسیساتی قابل دریافت و شناسایی است (Razavian et al, 2013: 40). فرسودگی منعکس کننده مظاهر زیان آور بی توجهی به محیط شهری است که ناشی از فقر و ظرفیت پایین ساکنان برای تأثیر در آن است (Fabiyyi, 2011: 172). فرسودگی یکی از مهم ترین مسائل مربوط به فضای شهری است که باعث بی سازمانی، عدم تعادل و بی قوارگی آن می شود. فرسودگی عاملی است که به زدودن خاطرات جمعی، افول حیات شهری واقعه ای و شکل گرفتن حیات شهری روزمره ای کمک می کند. این عامل با کاهش عمر اثر و با شتابی کم و بیش تند، باعث حرکت به سوی نقطه پایانی اثر می گردد. فرسودگی به دودسته فرسودگی نسبی (در یکی از عناصر مهم فضای شهری یعنی کالبد یا فعالیت رخنه می کند) و کامل (در هر دو عنصر فضای شهری یعنی کالبد و فعالیت آن رخنه کرده باشد) تقسیم می شود (Habibi et al, 2002: 41).

فرسایش

مهم ترین مسئله درازدست دادن چهره فضاهای شهری، فرسایش است. فرسایش امری طبیعی است که در تمام پدیده های جهان مصداق دارد. فرسایش عملی است که تحت هیچ شرایطی نمی توان آن را به کنار گذاشت اما این نیز میسر است که میزان فرسایش را کاهش داد و باعث افزایش عمر بافت و فضای شهری شد. برای جلوگیری از فرسایش، باید میزان پایداری را با انجام عمل مرمت در فضای شهری بالا برد. کاهش فرسایش ارتباط مستقیم با مسئله پایداری دارد و بالا بردن میزان پایداری در فضای شهری، نیازمند مرمت است (Habibi & Maghsoudi, 2002: 15-18).

بافت فرسوده شهری (Urban Deteriorated Texture)

مراد از فرسودگی همان ناکارآمدی و کاهش کارایی بافت نسبت به میانگین بافت های شهری مکان موردبررسی است. فرسودگی در بافت و عناصر درونی آن یا به سبب قدمت به وجود می آید و یا به علت فقدان برنامه توسعه و عدم نظارت کافی بر شکل گیری بافت. پیامد فرسودگی بافت که در نهایت منجر به از بین رفتن منزلت آن در میان شهروندان می شود، در اشکال گوناگون از جمله کاهش و یا فقدان شرایط زیست پذیری و ایمنی و نابسامانی کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و تأسیساتی در بافت شناسایی می گردد (Zare et al, 2012: 80; Pourahmad, 2015: 7).

بافت فرسوده یکی از موضوعات مهم در سیاست گذاری عمومی است که طی دو دهه گذشته، در زمینه های نظری و عملی، پیگیری ها و علایق پیوسته زیادی را به همراه داشته است (Samiei et al, 2016; Ford, 1999; Roberts and Huang, 2002; Habibi et al, 2007; Hajipour, 2007; Jahanian and Pajooan, 2011; Sedaghat Rostami et al, 2011; Sharifzadegan et al, 2011).

بافت های فرسوده شهری بخش هایی از بافت های شهری است که کیفیت های کالبدی و کارکردی آن کاهش یافته و مختل گردیده است (Ministry of Housing, 2005: 5). بافت های شهری برحسب ویژگی های خود دیر یا زود در این روند قرار خواهند گرفت یا بدین ترتیب فرسودگی با توجه به ویژگی های ظرف وقوع تعاریف و مشخصه های متفاوتی می پذیرد. در این میان تلقی عمومی از مفهوم فرسودگی در شرایط کنونی کشور ساختمان های قدیمی و ناپایداری در بافت هایی با معابر کم عرض و ساکنان متعلق به طبقه کم درآمد و دارای مشکلات اجتماعی که در مواقع بروز بلای طبیعی و غیرطبیعی امکان خدمات رسانی به آنها کمتر است. در اکثر متون تخصصی از بافت فرسوده نزول کیفیت زیست و ارزش های مکانی، محیطی، اقتصادی و اجتماعی در محدوده موردنظر است. مهم ترین ویژگی در این بافت ها نبود امکان نوسازی خود به خودی به دلیل فقر ساکنین و مالکین و همچنین نبود انگیزه برای سرمایه گذاران به دلیل عدم تضمین بازگشت سرمایه است با تلفیق تعاریف تخصصی و عمومی از مفهوم فرسودگی می توان به این نتیجه رسید که هنگامی که سازمان فضایی بافت دچار ناکامی گردد به طوری که از چرخه توسعه یک اجتماع خارج شود بافت شهری در روند فرسودگی قرار گرفته است (Razavian et al, 2013: 41).

در حال حاضر، بافت های ناکارآمد شهری به عنوان جزئی از پیکره شهر، جزء محدوده های آسیب پذیر در برابر مخاطرات طبیعی به شمار می آید که نیازمند برنامه ریزی و مداخله هماهنگ برای سامان یابی هستند. مشخصه این بافت ها، ناپایداری و مجموعه ای از نارسایی های اقتصادی، کالبدی، اجتماعی و غیره است (Izadfar et al, 2020; Ewing et al, 2002: 19).

بافت های فرسوده باگذشت زمان و عدم سرمایه گذاری لازم برای نگهداری از آنها از ویژگی های خاصی برخوردار هستند. ویژگی هایی مانند عدم دسترسی به بافت، نبود زیرساخت های مناسب، مشکلات زیست محیطی و آلودگی بالا، کمبود امکانات تفریحی، فقر و محرومیت،

آسیب‌پذیری در برابر زلزله، پایین بودن سرانه خدمات، تراکم جمعیت بالا، دوام کم ساخت‌وساز، ناامنی و معضلات اجتماعی (Mohammadpoor et al, 2019; Andalib, 2006: 2).

معیارهای تشخیص بافت فرسوده

بافت‌های آسیب‌پذیر بر اساس بلوک آسیب‌پذیر تعریف شده و بلوک آسیب‌پذیر، بلوکی است که حداقل یکی از شرایط سه‌گانه زیر را داشته باشد: (Kalantari & Poorahmad, 2006: 229).

ناپایداری: بلوکی که دارای حداقل ۵۰ درصد بناهای فرسوده، نامناسب به لحاظ زیستی و سکونتی یا آسیب‌پذیر باشد. - ریزدانی: بلوکی که حداقل ۵۰ درصد املاک آن مساحتی کمتر از ۲۰۰ مترمربع داشته باشد. - نفوذپذیری: بلوکی که حداقل پنجاه درصد عرض معابر آن بن‌بست و یا با عرض کمتر از ۶ متر باشد یا ضریب نفوذپذیری آن کمتر از ۳۰ درصد باشد. در صورت وجود هر یک از سه عامل اصلی ذکر شده در حوزه یا بلوکی از بافت شهری، آن بخش دچار فرسایش است. به منظور اولویت‌بندی حوزه‌های مختلف در بافت فرسوده نیز از همین معیارها استفاده می‌شود. به این ترتیب هر چه میزان عوامل ذکر شده در حوزه یا بلوکی بیشتر باشد، آن محدوده در اولویت رسیدگی قرار خواهد داشت (Shafiee Dastjerdi, 2013: 95).

فرآیند شکل‌گیری بافت فرسوده:

هر بافت تاریخی در شهر را می‌توان بافت فرسوده دانست، ولی هر بافت فرسوده، بافت تاریخی نیست لذا دامنه شمول بافت تاریخی بیشتر از بافت فرسوده است و بافت تاریخی می‌تواند بافت فرسوده را دربر بگیرد (Shamaiee, 2001: 64). پس بر همین اساس، بافت‌های کهن شهری و روستایی کشور نماد فرهنگ و تمدن ایران زمین، اسنادی از تاریخ، نمودهای محسوس هویت تجربه نیاکان ما محسوب می‌شوند. بافت این‌ها دربرگیرنده ارزش‌های معماری و شهرسازی و هویت ملی، نمایانگر خاطرات قومی و آثاری متعلق به تمامی نسل‌های حاضر و آینده کشور است که در عین حال جایگزین ناپذیر نیز هستند (Warsi et al, 2012).

معیارهای اساسی شناسایی و تشخیص این گونه از بافت‌ها

جدول ۲- معیارهای شناسایی بافت فرسوده

منابع	تعریف	معیارهای شناسایی بافت فرسوده
(رضویان و همکاران، ۱۳۹۲، ۴۲)	بیش از ۸۰ درصد از ساختمان‌ها در این بافت‌ها دارای قدمتی بیش از ۵۰ سال می‌باشند یا اگر در ۵۰ سال اخیر ساخته شده باشند، فاقد استانداردهای فنی هستند.	عمر ابنیه
(رضویان و همکاران، ۱۳۹۲، ۴۲)	ابنیه مسکونی واقع در این گونه بافت‌ها عمدتاً ریزدانه بوده و مساحت عرصه آن‌ها به‌طور متوسط کمتر از ۲۰۰ مترمربع است.	دانه‌بندی
(رضویان و همکاران، ۱۳۹۲، ۴۲)	مصالح به‌کاررفته در این گونه بافت‌ها عمدتاً از انواع خشتی، خشت و آجر و چوب یا آجر و آهن بدون رعایت اتصالات افقی و عمودی و فاقد سیستم سازه‌ای می‌باشند.	نوع مصالح
(رضویان و همکاران، ۱۳۹۲، ۴۲)	اکثر ابنیه در بافت‌های فرسوده یک یا دوطبقه است.	تعداد طبقات
(رضویان و همکاران، ۱۳۹۲، ۴۲)	بافت‌های فرسوده که عمدتاً بدون طرح قبلی ایجاد شده‌اند، عمدتاً از ساختاری منظم برخوردارند و دسترسی‌های موجود در آن‌ها عمدتاً پیاده است،	وضعیت دسترسی‌ها
(علیزاده، ۱۳۹۷، ۴۷)	بافت‌های فرسوده به لحاظ برخورداری از خدمات، زیرساخت‌ها و فضاهای باز و سبز و عمومی دچار کمبودهای جدی است.	وضعیت خدمات و زیرساخت‌ها

منبع: (Writers' perception of theoretical foundations, 2021)

تحلیل علل فرسودگی، نتایج و پیامدهای آن

اصول فرسودگی به کالبد منحصر نمی‌شود، بلکه معرف وجود شرایطی از جمله موارد زیر است که ساکنان آن را از ابعاد مختلف تحت تأثیر قرار می‌دهد: بالا بودن میزان جرائم، آسیب‌پذیری جدی خانه‌های بافت فرسوده در برابر زلزله، مشکلات جدی در امر خدمات‌رسانی و امداد در

موقع بحران، پایین بودن حفظ و حرمت انسان‌ها، موانع جدی طبیعی در رشد و تربیت، پایین بودن زیرساخت‌ها نسبت به متوسط شهر، پایین بودن انگیزه اقتصادی و سرمایه‌گذاری.

به‌طور کلی تحلیل نتایج و پیامدهای فرسودگی این مناطق بیانگر نکات زیر است:

- نابرابری و دوقطبی شدن شهر مانند قرار گرفتن بافت‌های فرسوده در قطب کمتر برخوردار (نمونه تهران) (غفلت نسبت به عدالت و وجود نابرابری فرصت‌های رشد و بالندگی) - الگوی برنامه‌ریزی شهری کالبد محور که موجب کمبود و نامطبوع بودن فضاهای خدماتی و مدنی در بافت‌های فرسوده شده است - پایین بودن نسبت معابر که موجب کاهش میزان دسترسی درونی و بیرونی بافت‌های فرسوده می‌شود - بارگذاری نامتعادل که موجب کاهش سرانه‌های زیستی و افزایش آسیب‌ها و محرومیت‌ها شده است - نازل بودن کیفیت ساخت که فرسودگی زودرس این مناطق را در پی داشته است (Razavian et al, 2013: 60).

سازمان فضایی

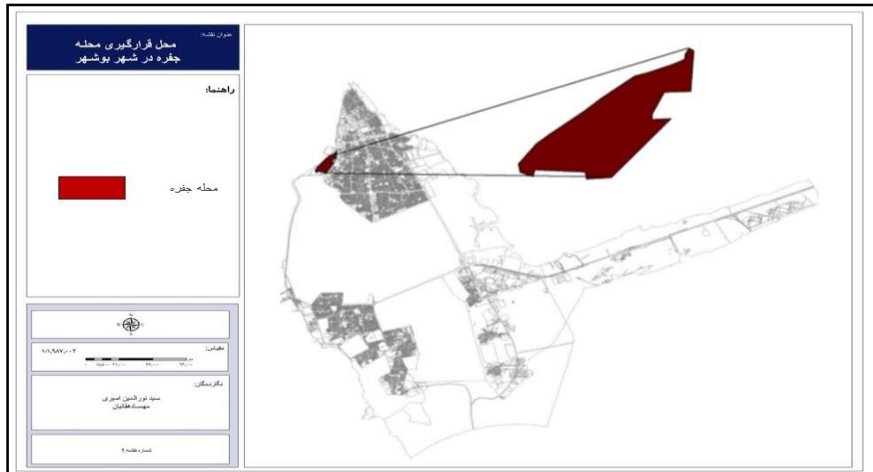
مقصود از سازمان فضایی، شبکه‌هایی است که عناصر آن را مراکز شهری (مراکز مختلط تجاری، اداری، فرهنگی و نظیر این‌ها در مقیاس کل شهر و مناطق و نواحی آن)، محورهای مهم ارتباطی (معابر اصلی و خطوط مترو)، محورهای مهم عملکردی و کاربری‌های عمده (در مقیاس شهر، مناطق و نواحی آن) تشکیل می‌دهند (Behzad Far, 2013: 128). انطباق سازمان فضایی بر محیط کالبدی، ساختار فضایی خوانده می‌شود که در حقیقت ترتیب قرار گرفتن عناصر شهر و نحوه ارتباط آن‌ها در چارچوب محورهای ارتباطی، عرصه یا حوزه معین جغرافیایی در رابطه با یکدیگر است. به عبارت دیگر ساختار فضایی به مجموعه‌ای از ارتباطات ناشی از فرم شهری و تجمع مردم، حمل‌ونقل و جریان کالا و اطلاعات اشاره دارد (Pooraahmad et al, 2018; Rodrigo et al, 2009: 54). در این بین، بافت شهری گستره‌ای هم‌پوندی است که از ریخت‌شناسی‌های متفاوت طی دوران حیات شهری در داخل محدود شهر و حاشیه آن در تداوم و پیوند با شهر شکل گرفته شده است. همچنین ممکن است گستره از بناها، مجموعه راه‌ها، فضاهای شهری، تأسیسات و تجهیزات شهری یا ترکیبی از آن‌ها تشکیل شده باشد (Pooraahmad et al, 2018; Shafaei, 2005: 6).

مواد و روش تحقیق

این پژوهش از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ روش انجام توصیفی-تحلیلی است. برای جمع‌آوری اطلاعات و داده‌های مورد نیاز، از بررسی‌های اسنادی و همچنین مطالعات میدانی از قبیل پرسش‌نامه استفاده شده است و تحلیل‌ها با استفاده از روش تحلیل عاملی اکتشافی و رگرسیون خطی چند متغیره انجام شده است. روش تحلیل عاملی روشی برای تحلیل مسائل شهری است که هدف آن، خالص‌سازی داده‌ها و تبدیل آن‌ها به عوامل اصلی است؛ به شرطی که داده‌های اصلی از بین نرود (Zabrdast, 2007). جامعه آماری در این پژوهش ساکنان محله جفره بافت فرسوده‌ی شهر بوشهر است. روش نمونه‌گیری نیز با استفاده از فرمول کوکران بوده است. پرسشنامه‌ها غیرحضوری از طریق شبکه‌های اجتماعی به دست افراد ساکن محله جفره رسید و همان ۱۰۰ پرسشنامه مورد نظر طبق فرمول کوکران ارجاع داده شد و تمام آن‌ها تکمیل شده برگشت داده شد. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از روش‌ها و مدل‌های تحلیلی و استفاده از نرم‌افزار SPSS برای تحلیل عاملی و رگرسیونی و از نرم‌افزار EXCEL برای رسم نمودارهای مربوط به پرسشنامه و همچنین از نرم‌افزار سیستم اطلاعات جغرافیایی ARC MAP جهت معرفی محلات و همچنین پارامترهای فرهنگی، جمعیتی و اقتصادی و ... استفاده شده است.

محدوده مورد مطالعه

محله جفره بوشهر در جنوب غربی شهر بوشهر قرار دارد و از شرق خیابان چمران و از غرب به خیابان‌های خلیج فارس محدود می‌شود. غرب این محله رو به ساحل است و اسکله صیادی جفره نیز به این محله متصل است. برخی ساختمان‌های مهم شهر (شهرداری مرکزی بوشهر) نیز در این محله ساخته شده است. مجاورت با بخشی از لبه ساحل غربی و نیز استقرار اسکله صیادی حال و هوای متفاوتی به این محله داده است. چشم‌اندازهای روبه‌دریا و فراوانی قایق‌ها و لنج فعالیت‌های پهلو گرفته در ساحل آن در ترکیب با فعالیت‌های صیادی هویت اصلی این محله است. این محله با مساحتی حدود ۲۳۶۰۳۳ مترمربع ۸ درصد از مساحت بافت فرسوده را تشکیل می‌دهد (Salimi, 2012: 92). طبق برآوردهای انجام شده در سرشماری سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ جمعیت این محله رو به افزایش بوده است. در جدول زیر مشاهده می‌شود که در سال‌های متمادی جمعیت این محله رو به افزایش است، در این محله ۱۲۰۴ خانوار وجود دارد.



شکل ۱- محل قرارگیری محله جفره در شهر بوشهر منبع: (Writers' Drawing, 2021)

بحث و یافته‌های تحقیق

نقش غالب محدوده مسکونی است، عموماً در پهنه سکونتی فعالیت‌ها و خدمات موردنیاز ساکنین از جمله کاربری آموزشی، بهداشتی، درمانی، ورزشی، فرهنگی و تجاری وجود دارد.

جدول ۳- کاربری وضع موجود محله جفره بوشهر

تعداد کاربری	تعداد	درصد تعداد	مساحت	درصد مساحت
مسکونی	۵۹۶	۸۷،۰۱	۱۴۵۹۷۱،۴۷۸۱	۲۵،۲۳
تجاری	۷	۱،۰۲	۱۰۱۲،۴۹۳۸۶۴	۰،۱۷
فرهنگی مذهبی	۳	۰،۴۴	۱۰۴۲،۰۴۳۶۷۷	۰،۱۸
آموزشی	۱	۰،۱۵	۲۷۲۲،۴۶۷۸۳۱	۰،۴۷
انبار	۳	۰،۴۴	۱۰۹۶،۵۷۵۶۹۴	۰،۱۹
اسکله	۱	۰،۱۵	۹۵۱۲۵،۹۶۰۲۲	۱۶،۴۴
سبز و پارک	۲	۰،۲۹	۸۲۰،۰۷۵۴۳۵۱	۰،۱۴
ورزشی	۲	۰،۲۹	۲۴۸۵۸،۹۵۲۹۳	۱۴،۵
ادارات دولتی	۳	۰،۴۴	۲۰۲۶۱،۶۶۲۹۴	۳،۵
صنعتی	۳	۰،۴۴	۵۵۶۷۹،۳۳۷۹۳	۹،۶۲
در حال ساخت و مرمت	۱	۰،۱۵	۶۹،۴۵۹۳۸۶۵	۰،۰۱
مخروبه و معابر	۲۲	۳،۲۱	۱۲۰۰۳،۰۶۲۲۹	۲،۰۷
بایر	۴۱	۵،۹۹	۲۴۰۱۰،۴۹۵۱۲	۴،۱۵
معابر	-	-	۱۹۳۹۴۵،۷۴۴۹	۳۳،۵۲
جمع	۶۸۵	۱۰۰	۵۷۸۶۱۹،۸۱۰۳	۱۰۰

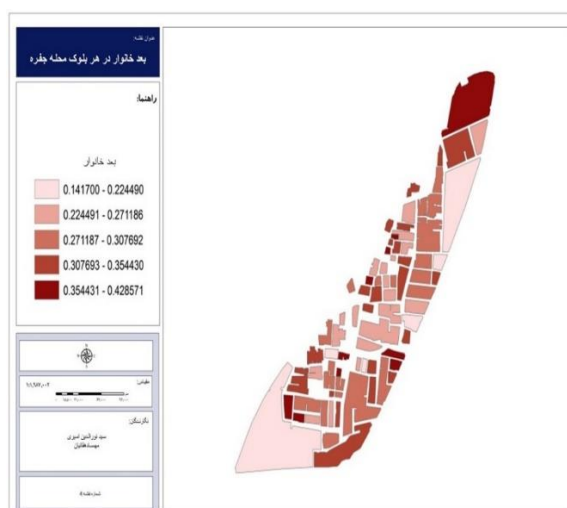
منبع: (محاسبات نگارندگان، ۱۴۰۰)

جمعیت محله جفره بندر بوشهر

طبق سرشماری سال ۱۳۹۵ جمعیت محله جفره ۴۲۱۶ نفر است که از این جمعیت ۲۲۵۸ نفر مرد و ۱۹۵۸ نفر زن می‌باشند که دلیل این اختلاف بین جمعیت مرد و زن در این محله مربوط به کاربری نظامی است. به‌طورکلی بیشترین تراکم جمعیت مردان در این ناحیه مربوط به رده سنی ۲۰-۲۴ سال است؛ که با توجه به کاربری مذکور (کاربری نظامی) این ازدیاد قابل توجیه است. نرخ رشد جمعیت تا سال ۱۳۶۸ سیر صعودی داشته و در اصطلاح به آن انفجار جمعیت گفته می‌شد (این افراد در حال حاضر در رده سنی ۳۰-۳۴ سال قرار دارند) و پس‌از آن دوره زمانی روند تغییرات جمعیت تحت تأثیر شعار فرزند کمتر زندگی بهتر روندی کاهنده داشته است. بعد خانوار در این محله ۳،۵ است و با توجه به بعد خانوار کل شهر که (۳،۴۹) است، در این محله توازن برقرار است و خانواده‌ها اغلب ۳ یا ۴ نفره هستند. در این محله، منطقه نظامی دارای کمترین تراکم و بیشترین تراکم مربوط به یکی از بلوک‌های مسکونی است و تراکم در این محله، ۰،۰۱۲۳ است.



شکل ۳- تراکم در هر بلوک محله جفره منبع: (Writers' Drawing, 2021)



شکل ۲- بعد خانوار در هر بلوک محله جفره منبع: (Writers' Drawing, 2021)

روش تحلیل عاملی پرسشنامه محله جفره

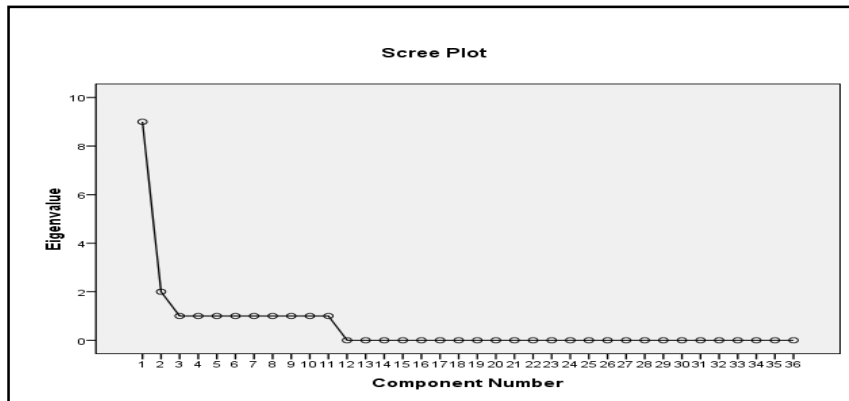
در این پژوهش به منظور کاربست روش تحلیل عاملی، شاخص‌ها در قالب پرسشنامه موردسنجش قرار گرفته است. پس از استخراج اطلاعات از پرسشنامه‌ها و وارد کردن آن‌ها در نرم‌افزار SPSS اقدام به تشکیل ماتریس اولیه اطلاعات شد که از ۴۰ شاخص مطرح شده در پرسشنامه تنها ۱۱ عامل آن به عنوان عامل اصلی مطرح شده است. مطابق با انجام این تحلیل هیچ‌یک از اعداد در ماتریس اشتراکات کمتر از ۰,۴ به دست نیامد و این بدین معنا است که کلیه شاخص‌ها دارای ارتباط معناداری با موضوع می‌باشند که این مورد قدرت تبیین‌کنندگی مدل را افزایش است. خروجی بعدی تحلیل عاملی مربوط به آزمون KMO است و این مقدار همواره مابین ۰ و ۱,۰ است اگر این مقدار کمتر از ۰,۵ باشد داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب نیستند و اگر داده‌ها بین ۰,۵ تا ۰,۶۹ باشد باید با احتیاط تحلیل عاملی را انجام داد اما اگر این مقدار از ۰,۷ بیشتر باشد همبستگی موجود میان داده‌ها برای تحلیل داده‌ها مناسب خواهد بود (Zbardast, 2007). از سوی دیگر برای اطمینان از مناسب بودن داده‌ها برای تحلیل عاملی باید از آزمون بارتلت استفاده کرد. آزمون بارتلت این فرضیه را که ماتریس همبستگی‌های مشاهده‌شده، متعلق به جامعه‌ای با متغیرهای وابسته است، می‌آزماید. برای آنکه یک مدل عاملی، مفید و دارای معنا باشد، لازم است متغیرها همبسته باشند، در غیر این صورت دلیلی برای تبیین مدل عاملی وجود ندارد. اگر این فرضیه که متغیرها باهم رابطه ندارند رد نشود، کاربرد تحلیل عاملی زیر سؤال خواهد رفت و بنابراین باید در آن تجدیدنظر کرد. به همین دلیل است که قبل از تحلیل عاملی باید به تشکیل ماتریس همبستگی بین متغیرها اقدام کرد. اگر ماتریس همبستگی واحد باشد برای تحلیل عاملی نامناسب است، آزمون بارتلت هنگامی معنادار است که احتمال وابسته به آن کمتر از ۰,۰۵ باشد. اگر آزمون بارتلت معنادار باشد این خطر وجود دارد که ماتریس همبستگی ماتریسی واحد (با عناصر قطری یک و غیر قطری صفر) باشد و برای تحلیل بیشتر نامناسب است (Khalili, 2011). مطابق با جدول زیر مقدار عددی آزمون KMO در این پژوهش عدد ۰,۸۱۲ است و این بدین معنی است که همبستگی موجود بین داده‌ها برای تحلیل داده‌ها مناسب است. خروجی بعدی مربوط به آزمون بارتلت است و این آزمون زمانی معنادار است که احتمال وابسته به آن کمتر از ۰,۰۵ باشد و طبق جدول زیر سطح معناداری صفر است و آزمون بارتلت قابل‌پذیرش است.

جدول ۴- آزمون بارتلت محله جفره بوشهر

آزمون کایز میسر اوکلین و کرویت بارتلت		
	آزمون کفایت نمونه‌گیری کایز میسر اوکلین	۰,۸۱۲
آزمون کرویت بارتلت	کای اسکوتر	۱,۶۶۵E۳
	درجه آزادی	۶۳۰
	سطح معناداری	۰,۰۰۰

منبع: (Writers' Calculations, 2021)

در گام بعدی به محاسبه ماتریس محاسبات مقدماتی پرداخته می‌شود که در آن واریانس تبیین شده به‌وسیله هر عامل مشخص می‌شود. به عبارت دیگر ماتریس مربوطه که در قالب جدول واریانس تبیین شده نشان داده می‌شود، به روشنی مشخص می‌کند که برآیند تحلیل عاملی در کاهش و خلاصه‌سازی شاخص‌ها و سنجه‌های تحلیل فضایی کالبدی بافت فرسوده به چند عامل نهایی منتهی شده است و مهم‌تر اینکه سهم هر یک از عوامل مربوطه در تحلیل فضایی کالبدی بافت فرسوده به چه میزان بوده است. در نهایت با انجام این تحلیل ۱۱ عامل استخراج می‌شود که باید مقادیر ویژه برای هر عامل باید بیشتر از یک باشد و واریانس جمعی باید بیشتر از ۶۰ باشد و واریانس هر عامل به‌تنهایی بیشتر از ۱۰ باشد. مطابق با جدول زیر، ۳۴ عامل وجود دارد که ۱۱ عامل مشترک استخراج شده است.



شکل ۴- نتایج آزمون داده‌ها منبع: (Writers' Drawing, 2021)

جدول ۵- مجموع واریانس تبیین شده عوامل مؤثر بر تحلیل فضایی کالبدی بافت فرسوده در محله جفره بوشهر

کُل	درصد واریانس	درصد از واریانس تجمعی
۹.۷۰۹	۲۶.۹۷۰	۲۶.۹۷۰
۲.۱۲۸	۵.۹۱۱	۳۲.۸۸۱
۱.۹۱۹	۵.۳۳۱	۳۸.۲۱۲
۱.۸۰۹	۵.۰۲۵	۴۳.۲۳۷
۱.۶۸۸	۴.۶۹۰	۴۷.۹۲۷
۱.۴۷۶	۴.۱۰۰	۵۲.۰۲۸
۱.۳۹۱	۳.۸۶۳	۵۵.۸۹۱
۱.۳۱۵	۳.۶۵۱	۵۹.۵۴۲
۱.۲۴۴	۳.۴۵۷	۶۲.۹۹۹
۱.۱۰۹	۳.۰۸۲	۶۶.۰۸۱
۱.۰۲۷	۲.۸۵۲	۶۸.۹۳۲
.۹۷۰	۲.۶۹۴	۷۱.۶۲۶
.۸۹۵	۲.۴۸۶	۷۴.۱۱۲
.۸۵۴	۲.۳۷۳	۷۶.۴۸۵
.۸۳۰	۲.۳۰۷	۷۸.۷۹۲
.۷۵۷	۲.۱۰۴	۸۰.۸۹۶
.۷۰۲	۱.۹۵۰	۸۲.۸۴۶
.۵۹۴	۱.۶۵۱	۸۴.۴۹۷
.۵۸۸	۱.۶۳۳	۸۶.۱۳۰
.۵۷۳	۱.۵۹۱	۸۷.۷۲۱
.۵۰۰	۱.۳۸۹	۸۹.۱۱۰
.۴۸۷	۱.۳۵۲	۹۰.۴۶۲
.۴۳۵	۱.۲۰۷	۹۱.۶۶۹
.۳۸۷	۱.۰۷۶	۹۲.۷۴۵
.۳۶۸	۱.۰۲۲	۹۳.۷۶۷
.۳۳۴	.۹۲۷	۹۴.۶۹۴

درصد از واریانس تجمعی	درصد واریانس	کل	
۹۵.۵۲۱	.۸۲۷	.۲۹۸	۲۷
۹۶.۳۲۹	.۸۰۸	.۲۹۱	۲۸
۹۷.۰۷۲	.۷۴۳	.۲۶۷	۲۹
۹۷.۷۳۴	.۶۶۲	.۲۳۸	۳۰
۹۸.۳۰۳	.۵۶۹	.۲۰۵	۳۱
۹۸.۷۵۰	.۴۴۷	.۱۶۱	۳۲
۹۹.۱۵۳	.۴۰۳	.۱۴۵	۳۳
۹۹.۴۸۲	.۳۲۹	.۱۱۸	۳۴
۹۹.۷۸۳	.۳۰۱	.۱۰۸	۳۵
۱۰۰.۰۰۰	.۲۱۷	.۰۷۸	۳۶

منبع: (Writers' Calculations, 2021)

جدول ۶- ماتریس دوران یافته

											شاخص
۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	
				-۰.۴۸۳		-۰.۴۱۴					بیشترین سهم درآمد
											تملک
							-۰.۵۲۴				نوع واحد مسکونی
					-۰.۶۳۵						تعداد طبقات
			.۵۰۳								کیفیت
			.۴۰۵				-۰.۴۰۸				اجازه نوسازی مسکن
			.۴۵۳				.۴۹۴				تعریض معابر
				-۰.۵۹۲		.۵۶۴					مصالح بنا
						.۵۶۱					آلودگی محیطی
										-۰.۴۴۱	تجهیزات شهری
										.۵۰۴	دسترسی
-۰.۵۵۰		.۴۵۴								.۴۰۷	طرح نوسازی و بهسازی بافت فرسوده
									.۴۸۴	.۴۶۱	فضای باز
										.۴۵۵	اراضی کافی
						.۴۰۲					قیمت زمین
										-۰.۶۶۵	بیکاری
										.۴۶۱	درآمد مردم
										.۶۴۱	وضعیت معابر
										.۶۶۹	تجانس اجتماعی
								-۰.۴۵۶		.۴۵۱	بزه کاری
										.۵۳۴	اطلاع رسانی فعالیت به مردم
										.۵۰۵	خدمات و امکانات
										.۶۱۳	سطح سواد
										.۵۶۹	نظارت بر ساخت و ساز
										.۸۹۴	فعالیت برای آگاهی شهروندان
										.۸۴۷	دسترسی به مناطق مسکونی هم‌جوار

شاخص	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱
دسترسی به خدمات مناطق هم‌جوار	۰.۷۸۹										
اشتغال		۰.۴۹۲	۰.۵۶۲								
مهاجرت	۰.۵۹۳							-۰.۴۳۴			
نگرش منفی	۰.۴۲۴	۰.۴۹۹									
سرمایه‌گذاری	۰.۷۴۱										
مشارکت مردم	۰.۴۶۰		-۰.۴۴۲								
دسترسی سواره	۰.۸۱۸										
امکانات										۰.۴۱۳	
حمل‌ونقل عمومی	۰.۸۸۶										
کمبود پارکینگ	۰.۷۲۴										

منبع: (Writers' Calculations, 2021)

بعد از تعیین واریانس هر یک از عوامل تبیین‌کننده تحلیل فضایی کالبدی بافت فرسوده ماتریس عاملی را دوران داده تا هر یک از شاخص‌های مربوطه بیشترین ارتباط را با عوامل مربوطه به دست آورند و شرایط را برای نام‌گذاری و شناسایی عوامل مربوطه به مدد امتیاز هر شاخص از عامل تسهیل نمایند که نتایج آن در ماتریس دوران یافته جدول ۵ آمده است. از میان ۱۱ عامل، عامل اول با واریانس ۲۶,۹۷۰ از واریانس ۶۸,۹۳۲ مؤثرترین عامل محسوب می‌شود و عامل ۱۱ به‌عنوان عامل کم‌اهمیت‌تر با ۲,۸۵۲ از واریانس کل محسوب می‌شود.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

یکی از مسائل قابل مطالعه در جهت شناخت شهر و نحوه شکل‌گیری آن، مطالعه بافت فرسوده شهر است. سیری گذرا و کلی بر تمامی شهرها بافت‌های قدیمی و باارزش را به نمایش می‌گذارد که در گذشته نه‌چندان دور از تحرک، نشاط و سرزندگی زیادی برخوردار بوده‌اند. این بافت‌ها با اینکه در مراکز شهرها قرار دارند اغلب مسکن آن‌ها به‌واسطه مصالح ناپایداری که در آن به‌کاربرده شده است در حال تخریب و رهایی می‌باشند. بررسی تجارب گذشتگان را که همواره تلاش‌هایی برای حفظ موجودیت کالبدی این عناصر به‌عمل آمده است و تصور بر این است که پژوهش و مطالعات بنیادی و شناخت جغرافیای از این بافت‌های شهری، بحثی کافی است که برای هرگونه حرکت عمرانی باهدف باز زنده‌سازی و احیای آن ضرورت کامل دارد.

- بافت فرسوده دارای ساختار منظمی بوده است و گسترش شهر هیچ آسیبی به آن وارد نکرده است، این قسمت از بافت فرسوده دارای دسترسی‌های فراوان به مراکز شهر و سایر نقاط شهر بود و ساختار محله با مقیاس عملکرد محلی ناسازگار نبود باگذشت زمان و متفاوت شده عملکرد محلات شهر این قسمت از شهر دارای برخی کاربری‌ها با مقیاس شهری است تا محلی و مردم از تمام نقاط شهر به این نقطه رجوع می‌کنند و با این تحولات ساختار و کالبد آن دچار آسیب و به‌تبع آن دچار تغییر شد.

- کیفیت بنا یکی از عوامل مؤثر تغییر فرم و ریخت‌شناسی و تحولات کالبدی بافت فرسوده بوشهر است. بناها با قرار گرفتن در مسیر افت کیفیت ناشی از گذشت ایام، تأثیر آب‌وهوا، نگهداری نامناسب و نامطلوب ناشی از عدم بضاعت مالی ساکنان در سرمایه‌گذاری ساخت‌وساز، دچار فرسودگی و تغییر فرم شدند. به‌طوری‌که از برداشته‌های میدانی و پرسشنامه‌ها کیفیت اکثر بناها قابل نگهداری است زیرا محله جفره جز محله‌های قدیمی بوشهر محسوب می‌شود (۵۴ درصد) و تعدادی از بناها نوساز می‌باشند آن قسمت از محله جفره که در خیابان چمران واقع شده است نوساز است به همین دلیل ۲۰ درصد کیفیت بنا این محله را نوساز می‌دانند و ۱۸ درصد آن را مرمتی می‌دانند به دلیل اینکه در قسمت ساحلی برخی بناها مرمت‌شده‌اند و در مرکز محله بناهای تخریبی نیز دیده می‌شود. این امر نشان می‌دهد بیش از نیمی از بناهای این محله فرسوده هستند بنابراین از کیفیت بنا به‌عنوان یکی از عوامل مؤثر در فرسودگی کالبدی نیز می‌توان یادکرد.

- بررسی‌ها نشان می‌دهد مصالح مورد استفاده در ساخت بناها نیز یکی از عوامل مؤثر در تغییر فرم و ریخت‌شناسی و تحولات کالبدی بافت فرسوده شهر بوشهر بوده است. با توجه به برداشته‌های میدانی برخی بناها هنوز باگذشت سال‌ها دارای مصالح خست و گل هستند و آجرهایی هستند که باگذشت زمان و در اثر گرما و رطوبت ناشی از آب‌وهوای بوشهر دچار فرسودگی شده‌اند و افراد ساکن به علت فقر قدر به مرمت آن نیستند و همچنین بهینه نبودن سرمایه‌گذاری‌ها به این فرسودگی دامن زده است. از دیگر نتایج به‌دست‌آمده است که باوجود طرح نوسازی

و بهسازی که برای بافت های فرسوده شهر بوشهر انجام شده است، این طرح ها اجرا نگردیده است و فقط در حد طرح باقی مانده است و تاکنون تنها بخش ناچیزی از آن اجرا شده است و در برخی مناطق به دلیل شرایط اقتصادی ساکنین و در برخی موارد به علت عدم بهینه بودن سرمایه ها این قسمت ها بدون اجرا طرح بهسازی و نوسازی باقی مانده است.

- بافت فرسوده دارای یک سری موانع و تنگناها هست که باعث عدم بهبود و ارتقا اوضاع کالبدی بافت قدیم شهر شده است که عبارت اند از: عدم توانایی مالی ساکنین بافت فرسوده جهت احیا مجدد بافت فرسوده، کمبود تجهیزات شهری در بافت فرسوده، گرایش به ساخت و ساز در پیرامون بافت فرسوده و گسترش خارج از ضابطه هسته های جمعیتی، ضعف در شبکه ارتباطی داخلی بافت و ناکارآمد بودن بافت، پایین بودن روحیه مشارکت مردم ساکن بافت فرسوده. علاوه بر موارد ذکر شده که از پرسشنامه ها و تحقیقات میدانی به دست آمد و از طریق آزمون فرضیات مورد تأیید است. بررسی ها نشان می دهد که بافت فرسوده به مرور زمان تحت تأثیر فرآیندهای دیگری نیز تغییر فرم داده و دچار فرسودگی کالبدی شده است که به طور خلاصه عبارت اند از: تغییر ساختار کلی شهر از یک هسته ای به چند هسته ای، کم شدن احساس تعلق به بافت فرسوده به ویژه در بین جوانان و مهاجران غیربومی بافت، کم شدن اهمیت محله دیدگاه اجتماعی و فرهنگی، انقطاع گذرها و معابر قدیمی بافت، کم اهمیت شدن بافت فرسوده بعد از توسعه های جدید شهر، بالا بودن هزینه ساخت به ویژه در قسمت ساحلی و خیابان چمران، تباین این بافت با بافت های دیگر که سبب ناهمگونی سیمای شهر شده است، پایین بودن قیمت و ارزش زمین در برخی قسمت های محله.

- در تحلیل عاملی پرسشنامه ۱۱ عامل در نظر گرفته شده و همان طور که در جدول ۴ و ۵ مشاهده می گردد بیشترین عامل هایی که مؤثر بوده اند مربوط به وضعیت اجتماعی ساکنین محله جفره است و فرض یک که مربوط به فقر ساکنین است قبول می گردد زیرا تمام عامل های مؤثر و مورد قبول در تحلیل عاملی مربوط به تجانس اجتماعی و ... است. همان طور که در تحلیل عاملی مشاهده می شود عامل های مختلف در این محله با کاستی هایی روبه رو هستند بنابراین باید مطابق با فرض دوم تلفیقی از روش های ساماندهی، بازآفرینی و بهسازی و. را برای احیا محله جفره شهر بوشهر در نظر گرفت که در زیر به آن راهکارها پرداخته شده است.

راهکارهای ساماندهی بافت فرسوده محله جفره شامل جلب رضایت ساکنان برای فروش خانه و تأمین مسکن جدید، ایجاد خدمات زیربنایی برای حفظ جمعیت بومی، و رفع مشکلات زیست محیطی ناشی از نوسازی است. تصویب قوانین برای مشارکت همه جانبه، توانمندسازی ساکنان و جلوگیری از سوداگری زمین از دیگر پیشنهادهاست. افزایش تراکم و تغییر کاربری به تجاری به اقتصادی کردن پروژه ها کمک می کند. همچنین، شفاف سازی طرح ها برای ساکنان، افزایش وام های مرمت، و تأمین اسکان موقت در همان محل ضروری است.

قیاس مقاله تحلیل ساختار فضایی - کالبدی بافت فرسوده شهری با رویکرد نوسازی و بهسازی (مطالعه موردی: بافت فرسوده شهر دو گنبدان) با پژوهش حاضر: این مقاله از روش SWOT و AHP استفاده شده است و نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید محله دو گنبدان ذکر شده است و بر این اساس باید به برنامه ریزی هدفمند و پایدار برای تقویت نقاط قوت، از بین بردن نقاط ضعف، بهره گیری مناسب از فرصت ها و مقابله با تهدیدهای موجود پرداخت و در نهایت راهبردها و راهکارهای بهسازی و نوسازی شهری با استفاده از مدل تحلیل راهبردی سوات بیان شده است و تمامی راهبردهای در راستای یافته های پژوهش است ولی در پژوهش حاضر با استفاده از تحلیل عاملی به بیان ویژگی های بافت فرسوده پرداخته شده است و راهبردها و راهکارهایی برای بهبود محله ارائه شده است و همچنین در نتیجه گیری به فرضیات پاسخ داده شده است.

ملاحظات اخلاقی: در مطالعه حاضر فرم های رضایت نامه آگاهانه توسط تمامی آزمودنی ها تکمیل شد.

پیروی از اصول اخلاق پژوهش: در مطالعه حاضر فرم های رضایت نامه آگاهانه توسط تمامی آزمودنی ها تکمیل شد.

حامی مالی: هزینه های مطالعه حاضر توسط نویسندگان تأمین شد.

تعارض منافع: بنابر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

References

- 1- Abu Bakri, T., Razavian, M. T., & Mohammadi, K. (2013). Dilapidated urban spaces (improvement and renovation planning), Imam Reza University, Mashhad. [In Persian].
- 2- Ahmadi, A. (2011). Analysis of The Prospects for Sustainable Development of Urban Distressed Areas Using Geographic Information System Mavrany Neighborhood of Sartapeh Sanandaj, Master Thesis, Department of Geography, University of Chamran Shahid. [In Persian].
- 3- Ahmadi, Sh., & Poorahmad, A. (2018). Analysis of Physical-Spatial Structure of Dilapidated Urban Texture Using GIS (Case Study: Central Core of Sardasht), Human Geography Research, 50(2). DOI: 10.22059/jhgr.2017.61436. [In Persian].

- 4- Alexander, Ch. (1936). The relationship between worn-out textures of the city and historical sites.
- 5- Alexander, Ch. (1936). *New Theory of Urban Design*, Translation: Company Tash, publishing ideas, Tehran.
- 6- Alias, A., Zyed, W., & Chai, W. (2016). Revitalizing critical components of urban decay features, *Journal of Building Performance*, 7(1). <https://spaj.ukm.my/jsb/index.php/jbp/article/view/211>.
- 7- Alizadeh, Sh., Rasoulzadeh, Z., & Kazemi, M. (2018). Analysis of the spatial-physical structure of the worn-out urban fabric with the approach of renovation and improvement, *Conference on Civil Engineering, Architecture and Urban Planning of the Islamic World*, <https://civilica.com/doc/776653>. [In Persian].
- 8- Aminzadeh, B. (2006). Problems of compaction in worn tissues, *The second construction seminar in the capital*. <https://sid.ir/paper/454083/fa>. [In Persian].
- 9- Andalib, A. (2006). *Renovation of newly eroded tissue in Tehran*. Tehran: Publications of Tehran Nosazi Organization. [In Persian].
- 10- Andersen, H.S. (2003). *Urban Sores. On the interaction between segregation, urban decay and deprived neighborhoods: Ashgate*. DOI:10.4324/9781315191980.
- 11- Antonio, J. (1998). Worn and historical texture of Cairo Quarterly, *Journal of Urban Development and Improvement*.
- 12- Battisti, A., Barnocchi, Asia., & Iorio, S. (2019). *Urban Regeneration Process: The Case of a Residential Complex in a Suburb of Rome, Italy, Sustainability, No 21*, <https://doi.org/10.3390/su11216122>.
- 13- Behzadfar, M. (2013). *Design and program in urban development*, Shahr Publishing, Tehran.
- 14- Bertood. (2004). *Cities Space Organization: A conscious consequence or an unpredictable outcome?*
- 15- De Las Rivas Sanz, J. (2013). *Urban Regeneration and Its Role in City Planning: Perspectives from Spain*, Universidad de Valladolid.
- 16- Doiran, I., Meshkini, A., Kazemian, Gh., & Aliabadi, Z. (2012). Investigation of intervention in organizing worn and dysfunctional urban structures with a combined approach (Case study: Zeinabieh neighborhood of Zanjan), *Journal of Urban Research and Planning*, 2 (7), 71-90. [In Persian].
- 17- Canda, E., Flacke, J., & Yomralioglu, T. (2016). Understanding urban regeneration in Turkey, *The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences*, Volume XLI-B4. DOI:10.5194/isprs-archives-XLI-B4-669-2016.
- 18- Edwin, Ch., & Grace, L. (2008). Critical Factors for Improving Social Sustainability of Urban Renewal Projects, *Soc9 India Res*, Vol 8. DOI:10.1007/s11205-007-9089-3.
- 19- Edwin, Ch., & Grace, L. (2008). Identify the concept of sustainable urban design and examine the key factors needed to improve social sustainability in Hong Kong urban improvement and revitalization projects.
- 20- Ewing, R., Pendall, R., & Chen, D. (2002). *Measuring Sprawl and Its Impact*. Washington: Smart Growth America, Vol 1, 1-55.
- 21- Fabiyi, O. (2011). Analysis of urban decay from low-resolution satellite remote sensing data: Example from the organic city in Nigeria, *International Journal of Development and Management Review*, Vol 6. DOI:10.4314/IJDMR.V6I1.66993.
- 22- Ford, R. D. (1999). *Strategic Management*. In A. Parsaeian, & S. M. Arabi (Translated), *Cultural Research Bureau* (17th ed). Tehran.
- 23- Gezi, O. (2009). Strategies for improving and revitalizing unfamiliar and dilapidated residential areas in Ankara.
- 24- Habibi, K., Pourahmad, A., & Meshkini, A. (2007). *Regeneration and Rehabilitation of Old Urban Fabrics*. Sanandaj: Publication of Kordestan University and Civil and Urban Development Organization (Original Work). [In Persian].
- 25- Habibi, S.M., & Maghsoudi, M. (2002). *Urban Restoration*, University of Tehran Press, Tehran. [In Persian].
- 26- Hajipour, K. (2007). Introduction to Evolution and Development of Urban Restoration Approaches (the Period after the First World War to the beginning of the Third Millennium). *Journal of Andisheh Iranshahr*, Vol 2, 16-25. <https://sid.ir/paper/457936/fa>. [In Persian].

- 27- Hajipour, Kh., & Khalili, Ahmad. (2008). An Approach to Content Political Continuities in the Concept of Urban Restoration, The First Conference on Dilapidated Urban Textures, Perspectives on Sustainable Development of Challenges and Values, Shahid Chamran University of Ahvaz. <https://sid.ir/paper/487281/fa>. [In Persian].
- 28- Han, B. (2006). A theoretical framework for a social study and spatial networks in traditional Beijing neighborhoods.
- 29- Hashemzadeh Ghaleh Jogh, F., Abizadeh, S., & Safar Alizadeh, I. (2020). Identifying and prioritizing the most important factors in advancing urban management programs in the field of worn-out tissue (Case study: Mako city), Quarterly Journal of Urban Research and Planning, 11 (40), 137-154. DOI: 20.1001.1.22285229.1399.11.40.10.7. [In Persian].
- 30- Izadfar, N., Rezaei, M.R., & Mohammadi, H. (2020). Evaluation of dysfunctional urban contexts based on the sustainable regeneration approach (Case study: the dysfunctional context of Yazd city), Geography Urban Planning Research, 8(2), 327-345. DOI: 10.22059/jurbangeo.2020.293372.1199. [In Persian].
- 31- Jahanian, M., & Pajooan, M. (2011). Analysis and Classification of Urban Deteriorated Areas in the Metropolis of Tehran and Intervention Strategies in It, Journal of Human Geography, Vol 3, 93-106. <https://www.magiran.com/p976074>. [In Persian].
- 32- Khalilabad Kalantari, H., & Pourahmad, A. (2006). Patterns and techniques for planning the restoration of the historical context of cities, Geographical Quarterly of the Land, Islamic Azad University, 2(3), 105-116. <https://sanad.iau.ir/Journal/sarzamin/Article/823965>. [In Persian].
- 33- Khalili, A. (2011). Booklet of Urban Planning Methods, Faculty of Art and Architecture, Iran University of Science and Technology. [In Persian].
- 34- Lahmian, R., (2017). Assessing the Social Effects of Improving the Dilapidated Texture of Urban Neighborhoods Case Study: Imamzadeh Yahya Neighborhood in Sari, Quarterly Journal of the Iranian Geographical Association. [In Persian].
- 35- Lee, H.Y. (2008), An analysis on development capacity of an urbanized area for urban growth management. Journal of the Korean Urban Geographical Society, 11 (1), 1-18.
- 36- Ministry of Housing and Urban Development: Resolution of the Supreme Council of Urban Planning and Architecture of Iran regarding worn-out structures. (2005).
- 37- Mohaddes, J., Shafaghi, S., & Nouri, M. (2014). Analysis of the spatial-physical structure of the worn-out urban texture with the approach of renovation and improvement (Case study: the worn-out texture of the city of two domes), Spatial Planning of the fourth year, No. 2, (13 consecutive). DOI: 20.1001.1.22287485.1393.4.2.6.2. [In Persian].
- 38- Mohammadpoor, S., & Nabizadeh Zolpirani, M., (2019). Improvement of Urban Space Quality in Worn Textures with Urban Regeneration Approach (Case study: Khahar-emam neighborhood, Rasht, Iran), Journal of Novel Applied Sciences. [In Persian].
- 39- Poor Zargar, M.R., (2015). Revitalization and revitalization of worn-out tissue with the approach of preserving the identity of housing A case study of Joibar neighborhood of Isfahan, Bagh-e Nazar Monthly. <https://sid.ir/paper/125541/fa>. [In Persian].
- 40- Rafieyan, M., & Mohammadi, F. (2017). Proposing a Conceptual Framework of Urban Regeneration Interaction and Entrepreneur City in Achieving Place Marketing, A Quarterly Journal of Urban Economics and Management, Vol 5, 2 (18), 1-20. <https://www.magiran.com/p1717157>. [In Persian].
- 41- Rahimi, A., (2016). A methodological approach to urban land-use change modeling using infill development pattern—a case study in Tabriz, Iran, Ecological Processes, DOI:10.1186/s13717-016-0044-6. [In Persian].
- 41- Roberts, P., & Sykes, H. (2000). Urban Regeneration. London: SAGE Publication.
- 42- Rodrigue, J.P., Claude, C., & Brian, S. (2009). The Geography of Transport Systems, Routledge. DOI:10.4324/9781315618159. [In Persian].
- 43- Rossana, G. (2005). Urban Regeneration Process-The Case Of Genoa, An Example Of Integrated Urban Development Approach, ERSA conference papers ersa05p426, European Regional Science Association.
- 44- Rostami, S. (2011). Develop Indicators to Identify Dysfunctional Fabrics. Journal of Spatial Planning, 1, 103-120.

- 45- Salimi, S. (2012). Development of strategies to attract public participation in the renovation of the worn-out urban fabric with a participatory planning approach. [In Persian].
- 46- Samiei, A., & Sayafzadeh, A. (2016). Analysis of the Worn-Out Tissues Characteristics and Providing of Intervention Pattern, Case Study: Eslamshahr City, Tehran, Current Urban Studies, Vol 4, 267-279. [In Persian].
- 47- Shafiee Dastjerdi, M. (2013). Renovation of worn-out structures and the need to change attitudes in the preparation and implementation of comprehensive and detailed plans (Case study: Isfahan), Quarterly Journal of Nazar Architecture and Urban Planning Research Center, 10(24). <https://civilica.com/doc/544912>. [In Persian].
- 48- Shamaei, A. (2001). Physical development of Yazd city on the old context and strategies for organizing and reviving it, Ph.D. thesis, University of Tehran. [In Persian].
- 49- Sharifzadegan, M. H. (2011). Determine Priority Modernization Areas with Urban Decline by Using the Factor Analysis and Model Boolean Logic, Case Study: Region 15 of Tehran. Journal of Urban Management, No. 27, 217-228. [In Persian].
- 50- Tehran City Renovation Organization. (2005). Tehran reorganization, improvement, and renovation plan, Sharmand Consulting Engineers. [In Persian].
- 51- Tisdell. (1996). Replacement of psychological and spiritual parameters of historical context revival.
- 52- Urbach. (2015). Sustainable regeneration in urban areas, Urbact II capitalization, France <http://urbact.eu>.
- 53- Warsi, H.R., Taqvaei, M., & Rezaei, N. (2012). Organizing worn texture (Case study: Shiraz city), Scientific Journal of Spatial Planning, Second Year, No. 2. DOI: 20.1001.1.22287485.1391.2.2.7.9. [In Persian].
- 54- Xie, F., Guiwen, L., & Taozhi, Zh. (2021). A Comprehensive Review of Urban Regeneration Governance for Developing Appropriate Governance Arrangements, Journal of Land, No. 5, <https://doi.org/10.3390/land10050545>.
- 55- Zangiabadi, A., & Moayed Far, S. (2012). Article on urban regeneration approach in dilapidated structures: Barzan Shash Badgiri, Yazd, Journal of Architecture, Design and Urban Planning (Armanshahr Architecture and Urban Planning).
- 56- Zberdast, E. (2007). Evaluation Methods in Urban Planning (University of Tehran Class Booklet), Fine Arts Campus.
- 57- Zhang .(2008). An analysis of the urban spatial structure using the comprehensive superiority of irregular areas. DOI:10.1080/13658810701602245. [In Persian].



Research Paper

Investigating the Effects of Urban Vandalism (Case Study: Chenaran City, Khorasan Razavi Province)

Saeed Arefpour: PhD Student, Geography and Urban Planning, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Zahedan, Iran

Golamreza Miri*: Associate Professor of Geography and Urban Planning, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Zahedan, Iran.

Mahmoudreza Anvari: Associate Professor of Geography and Urban Planning, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Zahedan, Iran

ARTICLE INFO

Received: 2021/07/02
Accepted: 2022/03/31
PP: 151-158

Use your device to scan and read the article online



Keywords: Vandalism, urban beauty, view, Furniture, space.

Abstract

Vandalism or deliberate destruction of public property and belongings is one of the social dangers that distort the beauty of the city. In this regard; The present study investigates the danger of vandalism and its effects on urban beauty in the city of Chenaran. The purpose of the present research in terms of purpose; In terms of application and implementation; It is of a small type. The data of the field section of the research were collected using the distribution of a researcher-made questionnaire among the citizens of Chenaran. The mentioned questionnaire was prepared using Likert scale and was distributed among a sample of 382 people (according to Cochran's formula) from the citizens of Chenaran city. The volume members of the sample were selected by stratified random sampling method. Pearson correlation coefficient and regression analysis model were used to analyze the data in SPSS software. Findings have shown that the variables of socio-economic status, feelings of abuse and discrimination, companionship and communication, degree of socialization, individual factors, cultural factors, marginalization, poverty, addiction, broken window, anonymity and unfair distribution Urban services affect the variable of urban vandalism Finally, according to the model fit table in logistic regression; Socioeconomic status variables, individual factors, poverty and broken window were excluded from the research model due to EXP (B) less than 1.

Citation: Arefpour, S., Miri, G., Anvari, M. (2024). **Investigating the effects of urban vandalism (Case study: Chenaran city, Khorasan Razavi province)**, *Journal of Research and Urban Planning*, 15(57), 151-158.
DOI: 10.30495/jupm.2022.28368.3924

* **Corresponding author:** Golamreza Miri, **Tel:** +989151430967 **Email:** gholam_reza_miri@yahoo.com

Extended Abstract

Introduction

Vandalism or deliberate destruction of public property and belongings is one of the social dangers that always causes great damage to the facades, furniture and urban spaces and distorts the beauty of the city. In this regard; The present study investigates the risk of vandalism and its effects on urban beauty in the city of Chenaran.

Methodology

This research is of applied type and of quantity type. Data from the field research section were collected using a researcher-made questionnaire. The questionnaire was distributed among a sample of 382 citizens of Chenaran. The sample size members were selected by stratified random sampling method. Pearson correlation coefficient and multivariate regression analysis and logistics model were used to analyze the data in SPSS software.

Discussions and Findings

The results showed that the variables of feelings of abuse and discrimination, companionship and, level of socialization,

cultural factors, marginalization, addiction, anonymity and unfair distribution of urban services are effective on the variable of urban vandalism. It is suggested in this regard; Provide the necessary cultural education in schools and mass media to create more belonging and commitment (internal sociability) in relation to the public belongings and the beauty of the city and society. Urban services should be distributed fairly in different areas and neighborhoods of the city, especially in the suburbs, to reduce the feeling of injustice and discrimination to some extent.

Conclusion

The result is that vandalism destroys the appearance of cities and distorts the beauty of facades, furniture and urban spaces. Vandalism reduces the quality of urban life by destroying facades, furniture and urban spaces, and by increasing aggression and violence in cities, it not only affects the decline of work and public use of recreational places, but also increases the feeling of fear, unrest and abnormality.




فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری

دوره ۱۵، شماره ۵۷، تابستان ۱۴۰۳
شاپا چاپی: ۵۲۲۹-۲۲۲۸ - شاپا الکترونیکی: ۳۸۴۵-۲۴۷۶
<https://jupm.marvdasht.iau.ir/>



بررسی اثرات وندالیسم شهری (مورد پژوهی: شهر چناران استان خراسان رضوی)

سعید عارف پور: دانشجوی دکتری، جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران.
غلامرضا میری^۱: دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران
محمودرضا انوری: دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران.

چکیده	اطلاعات مقاله
<p>وندالیسم یا تخریب ارادی اموال و متعلقات عمومی، یکی از مخاطرات اجتماعی است که زیبایی شهر را مخدوش می‌سازد. در همین راستا؛ تحقیق حاضر به «بررسی مخاطره وندالیسم و اثرات آن بر زیبایی شهری در شهر چناران» پرداخته است. روش تحقیق حاضر از حیث هدف؛ از نوع کاربردی و از حیث اجرا؛ از نوع کمی می‌باشد. داده‌های بخش میدانی تحقیق، با استفاده از توزیع پرسشنامه‌ای محقق ساخته در بین شهروندان شهر چناران جمع‌آوری شده است. پرسشنامه مذکور با استفاده از طیف لیکرت تهیه و در بین نمونه‌ای ۳۸۲ نفری (طبق فرمول کوکران) از شهروندان شهر چناران توزیع شده است. اعضای حجم هم نمونه به روش تصادفی طبقه‌ای انتخاب شده‌اند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها در نرم افزار SPSS از ضریب همبستگی پیرسون و مدل تحلیل رگرسیون استفاده شده است. یافته‌های تحقیق نشان داده است که متغیرهای پایگاه اقتصادی-اجتماعی، احساس اجحاف و تبعیض، همنشینی‌ها و ارتباطات، میزان جامعه پذیری، عوامل فردی، عوامل فرهنگی، حاشیه نشینی، فقر، اعتیاد، پنجره شکسته، بی هویتی و گمنامی و توزیع ناعادلانه خدمات شهری بر متغیر وندالیسم شهری موثر هستند. نهایت آن که طبق جدول برازش مدل در رگرسیون لجستیک؛ متغیرهای پایگاه اقتصادی-اجتماعی، عوامل فردی، فقر و پنجره شکسته به دلیل EXP(B) کمتر از ۱ از مدل تحقیق حذف شدند.</p>	<p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۴/۱۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۱/۱۰ شماره صفحات: ۱۵۸-۱۵۱</p> <p>از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید</p>  <p>واژه‌های کلیدی: وندالیسم، زیبایی شهری، نما، مبلمان، فضا</p>

استناد: عارف پور، سعید؛ میری، غلامرضا؛ انوری، محمودرضا. (۱۴۰۳). بررسی وندالیسم شهری و اثرات آن بر زیبایی شهری (مطالعه موردی: شهر چناران خراسان رضوی)، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۵(۵۷)، ۱۵۸-۱۵۱.
DOI: 10.30495/jupm.2022.28368.3924

^۱ نویسنده مسئول: غلامرضا میری، تلفن: ۰۹۱۵۱۴۳۰۹۶۷، پست الکترونیکی: gholam_reza_miri@yahoo.com

مقدمه

گرایش به زیبایی یا زیبایی‌گرایی از ذات انسان است که در همه جنبه‌های فردی، فرهنگی و اجتماعی بشر نمودهای خاص خود را دارد. زیبایی‌های موجود در جغرافیای طبیعی و جغرافیای اجتماعی مانند شهرها و روستاها موجب آرامش روحی و روانی شهروندان و تعلق خاطر آن‌ها به محیط طبیعی و اجتماعی‌شان می‌شود. بخصوص مساله زیبایی در شهرها مساله بسیار مهمی است. شهر نازیبا مانند پنجره شکسته ایست که شکستن و تخریب بقیه شیشه‌هایش کاری مذموم به نظر نمی‌آید و مرتکب عمل از عمل خود احساس شرمساری و عذلب وجدان نمی‌کند اما شهر زیبا مانند پنجره و ظروف شکسته سالمی است که همه مراقبت تا لطمه‌ای به آن وارد نیاید چه از جانب خودشان چه از جانب دیگران. مخاطرات طبیعی و انسانی متعددی زیبایی شهرها را تهدید می‌کنند. سیل، زلزله، طوفان، خشکسالی، رعد و برق، ریزگردها و... از جمله مخاطرات طبیعی و زیست محیطی، حاشیه نشینی، جنگ، شورش‌ها، سد معابر و پدیده مخربی به نام وندالیسم (Vandalism) از جمله مخاطرات انسانی و اجتماعی تهدید کننده و مخرب زیبایی شهرها هستند. عناصر و معیارهایی که زیبایی شهر را در مقیاس کوچک به وجود می‌آورند به قرار زیر هستند: ۱- نماهای شهری: نمای شهری مجموعه‌ای از تمامی نماهای موجود در شهر از جمله نمای ساختمان‌ها، نمای بالکن‌های شهر، نمای پیاده روها و حاشیه میدان هاست (Chapman, 2015: 63). ۲- مبلمان (اثاثیه) شهری: مبلمان شهری شامل فواره‌ها و نیمکت‌ها، کیوسک‌ها، کف پوش‌ها، پوستر اعلانات، سیم‌های برق، صندوق‌های پست، جعبه‌های زباله، تابلوها، گیاهان زینتی، چمن کاری‌ها، درخت‌ها و درختچه‌ها، گل‌ها، سرپناه‌ها و غیره است. ۳- فضاهای شهری: فضای شهر، محیط زندگی شهروند را تشکیل می‌دهد. یک فضای شهری باید از نظر عملکرد و زیبایی، رضایت بخش باشد.

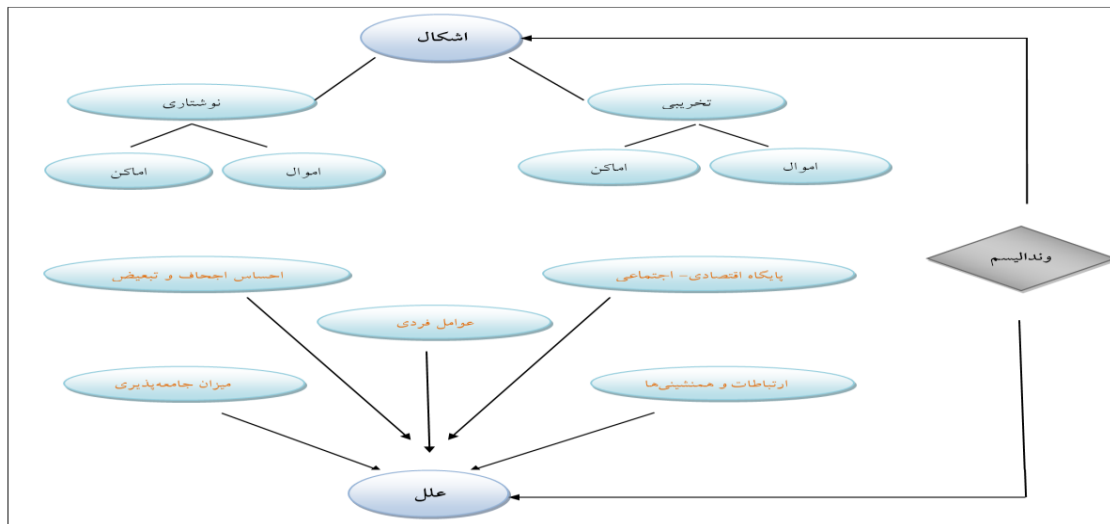
عناصر فوق بنا به دلائل متعدد و مختلف ممکن است علاوه بر مخاطرات طبیعی، توسط اشخاص یا گروه‌های اجتماعی در آشوب‌ها، تظاهرات‌ها و غیره مورد تهدید و تخریب قرارگیرد. علاوه بر آشوب‌گران و معترضان، گروهی از افراد به نام وندال‌ها هم خسارات و لطمه‌های فراوانی به زیبایی شهرها وارد می‌سازند. «وندال‌ها عموماً گمنام و بی هویت (در اینجا منظور ناشناس) تر از آشوب‌گران هستند و به صورت معمولاً غیر برنامه ریزی شده و به دلائل متعددی که این تحقیق به دنبال دستیابی به برخی از مهم‌ترین این علت‌هاست، دست به تخریب می‌زنند» (Almond, 2018 : 51). سیمون (Simon, 2019) وندالیسم را مهم‌ترین آسیب اجتماعی شهری می‌داند که درغیاب جنگ‌های داخلی و بین‌المللی بیشترین خدشه‌ها و صدمات را برسیمای شهر (نماها و متعلقات آن) وارد می‌سازد. کمرون و آنیل (Cameron & Anil, 2020) سه عامل را برای تخریب سیمای شهر برشمرده‌اند: مخاطرات طبیعی، جنگ‌ها و آشوب‌ها و وندالیسم که دومورد اول مقطعی اما مورد سوم مستمر است و همواره مبلمان و فضاها و اموال عمومی شهرها را مورد تخریب قرار می‌دهد. در همین راستا تحقیق حاضر قصد دارد تا به بررسی مخاطره اجتماعی وندالیسم و اثرات آن بر زیبایی شهری (نماها، مبلمان و فضاهای شهری) در شهر چناران بپردازد. زیرا درحالی که انتظار می‌رود در جوامع کوچک تر که روابط چهره به چهره هنوز در آن‌ها رواج دارد، احساس تعلق به جامعه بالاتر بوده و کمتر شاهد رفتارهای وندالیستی در آن باشیم اما هم سیمای شهر نشان از بالابودن رفتارها و آثار وندالیستی است و هم طبق آمار ارائه شده ازسوی شهرداری این شهر، «سالانه حدود ۱۵ درصد بودجه شهرداری صرف تعمیر یا جایگزینی اشیاء و اماکن خسارت دیده از وندالیسم می‌شود که تقریباً با دو سوم بوجه‌های عمرانی شهرداری برابری می‌کند. بنابراین آنچه در سطور بالا ذکر شد؛ انجام این تحقیق از آن جهت اهمیت دارد که؛ در مقایسه با انواع دیگر بزهکاری‌های شهروندان که انگیزه‌های خاصی در آنها مطرح می‌باشد از پیچیدگی بیشتری برخوردار است و عواملی که موجب بروز چنین روحیه‌ای می‌شوند تا حدی ناشناخته‌ترند. از طرف دیگر، این مسأله از نظر هزینه، وقت و نیرویی که دولت و شهرداری‌ها صرف حل آنها می‌کنند نیز اهمیت زیادی دارد. در همین راستا؛ هدف تحقیق حاضر بررسی اثرات مخاطره اجتماعی وندالیسم بر زیبایی شهرچناران و همچنین؛ بررسی دلائل وجود وندالیسم شهری در شهرچناران است و درصدد دستیابی به پاسخ‌هایی براین سوالات اساسی است که؛ اثرات مخاطره اجتماعی وندالیسم بر زیبایی شهرچناران چیست؟ همچنین؛ دلائل وجود وندالیسم شهری در شهرچناران کدامند؟

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

دراکثر تعاریف ارائه شده توسط صاحب‌نظران، وندالیسم، دارای نکات مشترکی است: «عمل عمدی به قصد تخریب یا صدمه زدن به چیزی که متعلق به دیگران است» (Haining, 2015). «تخریب عمدی محیط اطراف بدون هیچ گونه کسب منفعت» (Spaj, 2016). طبق نظر هیرشی (Hirschi, 1989)، علت اصلی وندالیسم را می‌توان در ضعف جامعه پذیرکردن افراد دانست» (Daghageleh & Kalhor, 2010: 89). طبق دیدگاه و نظریه ادوین ساترلند (Sutherland, 1974)، «وندالیسم، مثل سایر رفتارهای اجتماعی از طریق هم‌نشینی و پیوستگی با دیگران آموخته می‌شود. فرد منحرف به نسبت ارتباط و پیوندی که با قانون شکنان (کجروان) دارد، کجرو می‌شود. بر اساس نظریه گلوله برفی ژانورن، «کافی است کسی که اولین گلوله برفی را بزند. دیگران معمولاً از آن پیروی کرده

و به عواقب کار خود نیز نمی‌اندیشند» (Janoren, 1997). طبق نظر گلدشتاین «وندالیسم، با درجات مختلفی از جامعیت فرد- محیط تعریف شده است» (Goldstain, 2007: 291).

وندالیسم علاوه بر تمام پیامدهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی موجب تخریب سیمای شهرها می‌شود و زیبایی شهرها را مخدوش می‌سازد. تعاریف متعددی از زیبایی شهری و یا به عبارت بهتر ایجاد احساس زیبایی شهر در ذهن شهروندان و شناسان شهری ارائه شده است که جامع‌ترین آن از نظر استرنبرگ عبارت است از «خوشایندی محیط بصری در حوزه طراحی شهری است که ایمنی، سرزندگی، انعطاف پذیری، خاطر انگیزی، خودمانی بودن فضا، خوانایی و... را در ذهن بیننده ایجاد نماید» (Strenberg, 2014). عناصر اصلی زیبایی شهر عبارتند از: ۱- نماهای شهری ۲- مبلمان شهری ۳- فضاهای شهری.



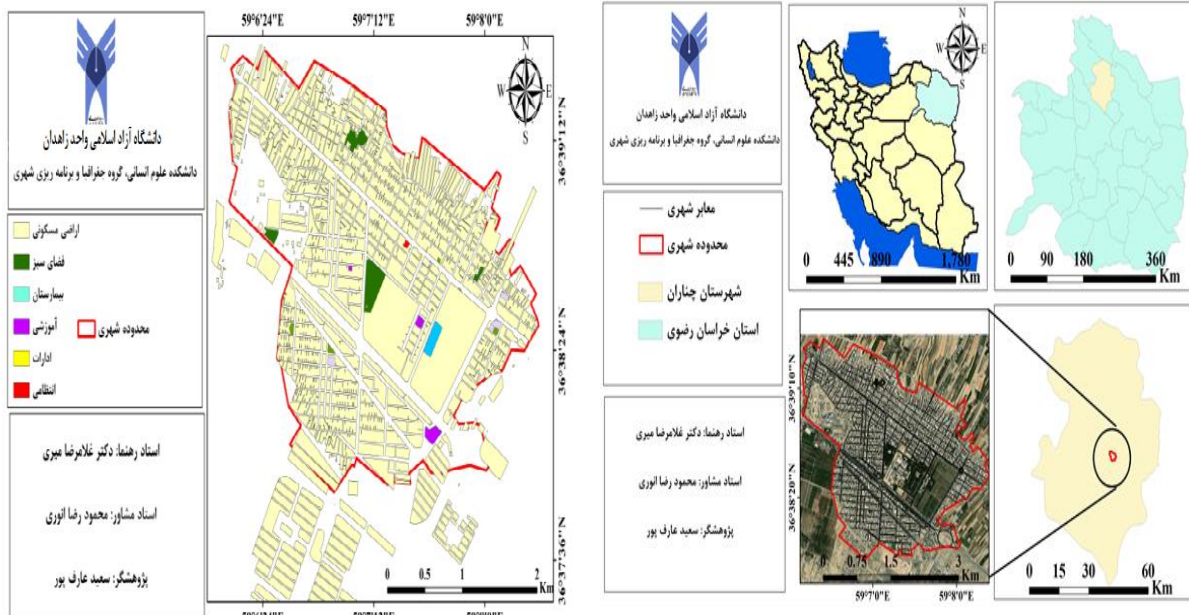
شکل ۱ - مدل مفهومی پژوهش، (نتایج تحقیق، ۱۴۰۲)

روش شناسی تحقیق

این تحقیق از حیث هدف؛ از نوع کاربردی و از حیث اجرا؛ با توجه به نوع موضوع، از نوع کمی می‌باشد. داده‌های بخش میدانی تحقیق، با استفاده از توزیع پرسشنامه‌ای محقق ساخته در بین شهروندان شهر چناران جمع آوری شده است. پرسشنامه مذکور با استفاده از طیف لیکرت تهیه و در بین نمونه‌ای ۳۸۲ نفری از شهروندان شهر چناران توزیع شده است. اعضای حجم نمونه به روش تصادفی طبقه‌ای انتخاب شده‌اند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها در نرم افزار SPSS از ضریب همبستگی پیرسون و مدل تحلیل رگرسیون لجستیک استفاده شده است.

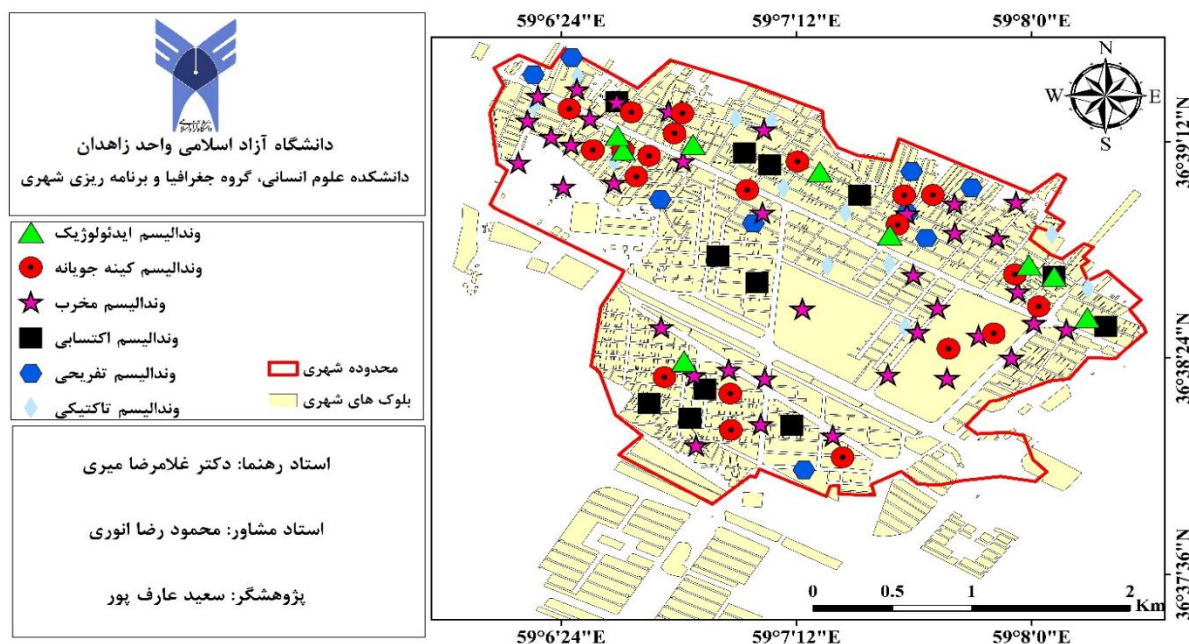
محدوده مورد مطالعه

شهرستان چناران با ۳۳۵۰ کیلومتر مربع وسعت در ۷۵ کیلومتری شمال غرب مشهد واقع شده واز شهرستان‌های تابعه استان خراسان رضوی است. این شهرستان دارای دو بخش مرکزی و گلپهار و ۵ دهستان بقمچ، چناران، رادکان، بیزی و گلمکان می‌باشد (قنبری، ۱۳۹۷: ۳). این شهرستان در شمال استان خراسان واقع در طول جغرافیایی ۲۹، ۵۸ تا ۳۹، ۵۹ و عرض جغرافیایی ۱۶ و ۳۶ تا ۳۷ و ۵۲ می‌باشد. رشته کوه هزار مسجد در شمال، رشته کوه بینالود در جنوب دشت چناران واقع شده و از برکت فراوانی آبریز رشته کوه‌های مذکور سرزمینی آباد و حاصل خیز می‌باشد. شهرستان چناران از شمال و شمال غربی و شرقی به شهرستان‌های درگز و قوچان، از شرق به شهرستان کلات، از جنوب به شهرستان مشهد و از جنوب غربی و غرب به شهرستان نیشابور محدود گردیده است (همان منبع: ۴). شهر چناران مرکز شهرستان چناران می‌باشد که در فاصله ۵۰ کیلومتری شمال غربی مشهد واقع شده است. این شهر و شهرستان میان کوه های بینالود و در شمال شرق ایران و در استان خراسان رضوی قرار دارد.



شکل ۲- موقعیت جغرافیایی شهرستان چناران در ایران و استان خراسان رضوی (ترسیم: نگارنده، ۱۴۰۲)

شکل ۳- نقشه کاربری اراضی شهر چناران، منبع: نگارنده، ۱۴۰۲



شکل ۴- پراکنش فضایی وندالیسم شهر چناران، منبع: نتایج تحقیق، ۱۴۰۲

محلات کردستان، عاشق‌ها و بهشتی بیشترین میزان وندالیسم را دارند. درحالی که محلات طالقانی و امام خمینی دارای وندالیسمی متوسط و سایر محلات دارای وندالیسم تقریباً پایینی هستند.



شکل ۵- نمونه‌هایی از وندالیسم در معابر و محلات شهر چناران نتایج تحقیق

بحث و یافته‌های تحقیق

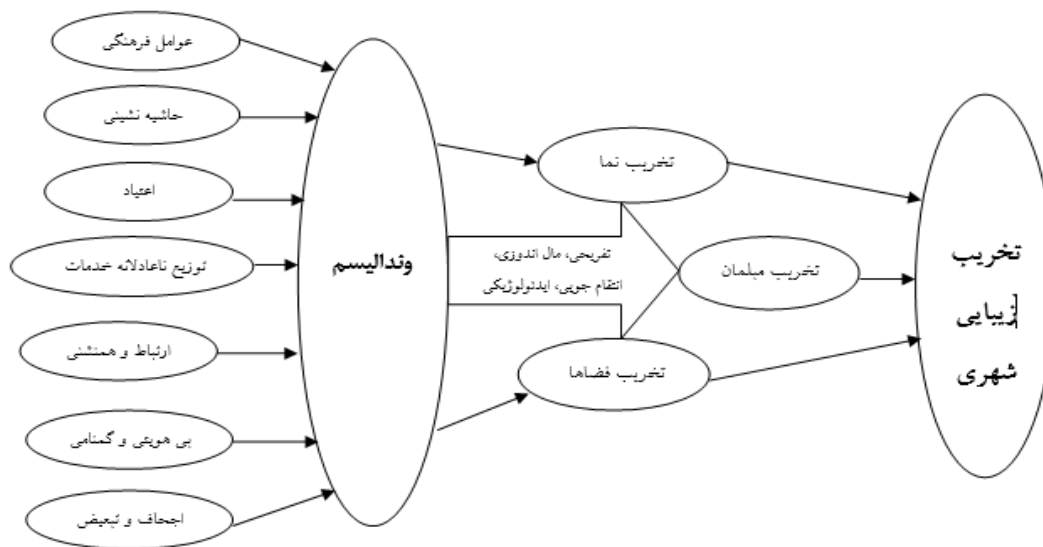
یافته‌های توصیفی

۵۷٫۶ درصد از پاسخگویان ، مرد و ۴۲٫۴ زن بودند. ۴۶٫۳ زیر ۳۰ سال و ۳۳٫۸ بالای ۳۰ سال بودند. ۲۷٫۹ تحصیلات دانشگاهی داشتند. ۳۲٫۲ درصد شاغل و بقیه بیکار بودند. ۳۵٫۱ درصد زیر ۶ میلیون و بقیه بالای ۶ میلیون درآمد داشتند. ۲۰٫۴ درصد در محلات بالا و بقیه در محلات متوسط و پایین ساکن بودند.

یافته‌های استنباطی

جدول ۱ - آزمون همبستگی تک به تک متغیرهای مستقل با متغیر وابسته

متغیر مستقل	متغیر وابسته	آزمون	ضریب همبستگی	سطح معناداری
پایگاه اقتصادی- اجتماعی	وندالیسم	پیرسون	-.۱۷۳	/۰۹
احساس اجحاف و تبعیض	وندالیسم	پیرسون	.۱۷۶	/۰۰۷
همنشینی‌ها و ارتباطات	وندالیسم	پیرسون	.۱۶۸	/۰۱۲
میزان جامعه پذیری	وندالیسم	پیرسون	-.۱۶۶	/۰۱۴
عوامل فردی	وندالیسم	پیرسون	-.۱۶۱	/۰۱۷
عوامل فرهنگی	وندالیسم	پیرسون	-.۱۷۱	/۰۹
حاشیه نشینی	وندالیسم	پیرسون	.۱۶۷	/۰۱۱
فقر	وندالیسم	پیرسون	.۱۷۲	/۰۰۸
اعتیاد	وندالیسم	پیرسون	.۱۷۴	/۰۰۶
پنجره شکسته	وندالیسم	پیرسون	.۱۶۹	/۰۱۰
بی هویتی و گمنامی	وندالیسم	پیرسون	.۱۷۰	/۰۰۵
توزیع ناعادلانه خدمات شهری	وندالیسم	پیرسون	.۱۷۵	/۰۰۴



رگرسیون لجستیک

فرمول‌های زیر فرمول رگرسیون لجستیک هستند که در کتب آماری به آنها استناد می‌شود.

$$\text{Log} \left[\frac{Y}{1-Y} \right] = b_0 + b_1X_1 + b_2X_2 + b_3X_3 + \dots + b_nX_n$$

$$\text{score}(X_{i,k}) = \beta_{0,k} + \beta_{1,k}X_{1,i} + \beta_{2,k}X_{2,i} + \dots + \beta_{M,k}X_{M,i}$$

برای صرفه جویی در وقت، این محاسبات به صورت هوشمند و در مدت زمان بسیار ناچیزی انجام می‌شود که برای تحقیق حاضر نیز انجام شده است. طبق جدول ۴ (نیکویی برازش مدل ارائه شده)، آزمون نیکویی برازش هوسمر-لمشوف (Hosmer & Lemeshow) با سطح معناداری کمتر از ۰,۰۵ پذیرش شده و می‌توان گفت رشته بندی پیشگویی شده با مشاهدات همخوانی دارد.

جدول ۲- آزمون‌های همه جانبه ضرایب مدل

	Chi-square	df	.Sig
Step1 Step	۱۶۳,۳۲۶	۱۱	...۰
Block	۱۶۳,۳۲۶	۱۱	...۰
Model	۱۶۳,۳۲۶	۱۱	...۰

جدول ۳- خلاصه مدل

Step	-2Log likelihood	Cox& Snell R Square	Nagelkerke R Square
۱	۵۳۲,۱۲۸	۲۵۷.	۳۵۸.

جدول ۴- تست هوسمر و لمشوف

Step	Chi-square	df	.Sig
۱	۱۵,۴۰۱	۱۱	۰,۵۲.

در جدول ۵؛ میزان پیش بینی‌های درست درج شده است. میزان حساسیت مدل در این جدول، ۸۹٫۵ در صد می‌باشد یعنی در بیش از ۸۹ در صد از موارد وجود و میزان وندالیسم، با این مدل، درست تشخیص داده می‌شود. میزان مشخص سازی مدل ۵۶٫۷ در صد محاسبه شده است. در مجموع میزان صحت مدل برابر با ۷۸٫۷ درصد است (Miri, Arefpoor, Anvari, 2022).

جدول ۵- رده بندی اطلاعات مربوط به اعتبار سنجی مدل و تحلیل حساسیت

Observed	Predicted		
	وندالیسم		Percentage Correct
	کم (۰)	زیاد (۱)	
وندالیسم Step1	۰	۱	۵۶٫۷
	۱	۰	۸۹٫۵
Overall Percentage			۷۸٫۷

جدول ۶- متغیرها در معادله (Variables in the Equation)

Step1	B	.S.E	Wald	.Sig	Exp(B)	95 % C.I. for EXP(B)	
						Lower	Upper
پایگاه اقتصادی- اجتماعی	-.۰۶۱	.۰۲۸	۴/۷۱۹	.۰۳۰	.۸۳۳	.۷۹۳	.۸۴۶
احساس اجحاف و تبعیض	.۵۷۴	.۲۴۲	۵/۶۴۴	.۰۱۸	۱/۷۷۵	۱/۱۰۶	۲/۸۵۰
همنشینی‌ها و ارتباطات	۱/۹۵۰	.۲۳۰	۷/۸۰۴	.۰۰۰	۶/۰۲۸	۵/۷۷۷	۸/۳۳۴
میزان جامعه پذیری	-۱/۲۱۱	.۲۴۳	۵/۴۲۱	.۰۰۰	۴/۷۹۱	۳/۲۶۵	۵/۴۱۱
عوامل فردی	-.۰۵۶	.۰۲۲	۳/۲۰۲	.۰۴۱	.۸۰۱	.۶۷۱	.۸۲۵
عوامل فرهنگی	-.۴۳۳	.۲۱۱	۴/۹۰۶	.۰۰۴	۳/۸۹۱	۲/۵۱۳	۴/۱۱۲
حاشیه نشینی	۱/۰۰۱	.۲۷۱	۵/۱۹۰	.۰۰۰	۵/۲۰۵	۴/۴۲۶	۵/۹۹۳
فقر	۰/۶۸	.۰۳۹	۴/۳۶۹	.۰۲۸	۱/۹۳۹	.۸۹۱	.۹۷۴
اعتیاد	۱/۳۸۱	.۲۰۴	۴/۰۶۸	.۰۰۰	۵/۷۸۹	۵۰۱۱/	۶/۴۳۱
پنجره شکسته	۰/۶۶	.۰۳۰	۴/۴۰۰	.۰۲۶	.۸۴۹	.۸۱۲	.۹۰۶
بی هویتی و گمنامی	۱/۲۱۹	.۵۸۹	۶/۲۳۱	.۰۰۰	۶/۲۰۵	۵/۹۴۳	۷/۶۷۱
توزیع ناعادلانه خدمات شهری	۱/۴۵۸	.۶۳۱	۶/۹۰۱	.۰۰۰	۶/۷۲۲	۵/۵۶۱	۷/۸۳۵

در جدول آخر (جدول ۶) درستون پنجم جدول، سطوح معناداری متغیرهای پیشگو محاسبه شده است. می‌توان متغیرهای مستقلى که در مدل معنادار نبودند را کنار گذاشت و مدل را دوباره اجرا نمود. بدین ترتیب مدل تبیین می‌شود. در جدول ۶ EXP(B) نرخ بخت پیشگویی شده است و «هنگامی که مقدار کمتر از ۱ می‌گیرد می‌توان گفت بخت حذف نسبت به ماندگاری بیشتر است» (Blake, 2017).

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

به طور کلی؛ وندالیسم وندالیسم با تخریب نماها، مبلمان و فضاهای شهری کیفیت زندگی شهری را کاهش می‌دهد و با افزایش تهاجم و خشونت در شهرها، نه تنها بر کاهش زیبایی بلکه بر استفاده عمومی از مکان‌های تفریحی نیز تأثیر می‌گذارد و همچنین افزایش احساس ترس و ناآرامی می‌شود. علاوه بر صرف هزینه‌های اقتصادی، شهروندان برای مدت طولانی از امکانات عمومی محروم هستند تا امکانات عمومی تعمیر و بازسازی شود، نارضایتی و بی اعتمادی در شهروندان نسبت به مدیریت شهری و سرمایه اجتماعی به وجود می‌آید. اما طبق نتایج این تحقیق؛ متغیرهای احساس اجحاف و تبعیض، همنشینی‌ها و ارتباطات، میزان جامعه پذیری، عوامل فرهنگی، حاشیه نشینی، اعتیاد، بی هویتی و گمنامی و توزیع ناعادلانه خدمات شهری بر متغیر وندالیسم شهری موثر هستند. این نتایج با نتایج تحقیقات استوار و عباس پور (۲۰۱۹)، رضانی و ثروتی (۲۰۱۷)، تحقیق قنبری، طاهونی و قادری (۲۰۱۷)، آلیس (۲۰۱۸) و نوردمارکر (۲۰۱۶) همخوانی (انطباق) دارد. در همین راستا پیشنهاد می‌شود؛ آموزش‌های فرهنگی لازم در مدارس و رسانه‌های جمعی جهت ایجاد تعلق و تعهد (جامعه پذیری درونی) بیشتر درقبال متعلقات عمومی و زیبایی شهر و جامعه به شهروندان ارائه شود. خدمات شهری به صورت عادلانه در مناطق و محلات مختلف شهر به ویژه محلات حاشیه نشین توزیع شود تا احساس اجحاف و تبعیض تا حدودی کاهش یابد. توجه به زیبا سازی، وندالها را از دست زدن به خرابکاری منصرف می‌کند و می‌تواند به عنوان راه حلی مناسب برای مقابله با وندالیسم بکار آید.

ملاحظات اخلاقی:

پیروی از اصول اخلاق پژوهش: در مطالعه حاضر فرم‌های رضایت نامه آگاهانه توسط تمامی آزمودنی‌ها تکمیل شد.
حامی مالی: هزینه‌های مطالعه حاضر توسط نویسندگان تامین شد.
تعارض منافع: بنابر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

References

1. Almond, V. (2018). *Protesting social groups*. Helsinki: Political Science Publications.
2. Blake, N. (2017). *Social research design*. Oslo: Leading Researchers Publications.
3. Chapman, D. (2015). *Creation of neighborhoods and places in man-made environment* (S. Faryadi & M. Tabibian, Trans.). Tehran: University of Tehran Press.
4. Chenaran Municipality Yearbook. (2017). [In Persian].
5. Daghageleh, A., & Kalhor, S. (2010). *Urban injuries in Tehran*. Tehran: Sociologists Publications. [In Persian].
6. Ghanbari, A., Tahooni, M., & Ghaderi, N. (2016). Factors Influencing the Incidence of Vandalism in Urban Furniture (Case Study: Tabriz). *Geographical Urban Planning Research (GUPR)*, 4(4), 569-586. doi: 10.22059/jurbangeo.2016.62195. [In Persian].
7. Goldstein, A. P. (2007). *The psychology of vandalism*. New York: Plenum Press.
8. Gordon, K. (1998). *Selected urban landscape* (M. Tabibian, Trans.). Tehran: University of Tehran Publishing Institute. [In Persian].
9. Haining, R. (2015). Assessing the geography of vandalism: Evidence from a Swedish city. *Urban Studies Journal*, 21(9), 163-171. [In Persian].
10. Janorn, P. (1997). Vandalism: The global disease of sabotage (F. Mahan, Trans.). *Daneshmand Magazine*, 29(9), 28-50. [In Persian].
11. Johnson, R. B., Anthony, J. O., & Lisa, A. T. (2007). Toward a definition of mixed methods research. *Journal of Mixed Methods Research*, 1(2), 112-133.
12. Long, J. (2008). *City design and architecture* (S. H. Bahreini, Trans.). Tehran: University of Tehran Press. [In Persian].
13. Miri, G., Arefpour, S., & Anvari, M. (2022). Investigating the effects of urban vandalism (Case study: Chenaran city, Khorasan Razavi province). *PhD Thesis in Geography and Urban Planning*, Islamic Azad University, Zahedan Branch. [In Persian].
14. Nordmarker, T. K. (2016). Investigating the impacts of vandalism in Prague urbanic spaces. *Journal of Social Challenges*, 7(11), 129-141.
15. Ostvar, J., & Abbaspoor, G. (2019). Investigating the social factors affecting the tendency to sabotage adolescents in Zanjan. *Iranian Social Injuries Quarterly*, 3(2), 1-14. [In Persian].
16. Pakzad, J. (2013). Phenomenology of residential buildings and the evolution of expectations from it. *Journal of Fine Arts*, 14(4), 27-39. [In Persian].
17. Ramezani, A., & Servati, H. R. (2017). Typology and prevalence of vandalistic behaviors of citizens of District One of Hamedan and its effects on urban furniture. *Social Sciences Letter*, 26(1), 28-38. [In Persian].
18. Statistical Center of Iran. (2017). *Census results*.
19. Spaij, R. (2016). Aspects of vandalism. *Amsterdam School for Social Science Research Journal*, 12(2), 1-32.
20. Sternberg, E. (2014). An integrative theory of urban design. *Journal of American Planning Association JAPA*, 8(3), 265-278.
21. Wilson, J., & Kling, J. (2019). Broken window theory. *Atlantic Monthly*, 39(3), 73-78.
22. Zucker, P. (1989). *Town and square: From the Agora to the village green*. Mghil USA: MIT Press.



Research Paper

Prioritization of Factors Affecting the Social Resilience of The 3rd Municipal District of Shiraz City Against Earthquakes

Parisa Moshksar^{*1}: Assistant Prof., Department of Urbanism, Apadana Institute of Higher Education, Shiraz, Iran.

Mohammad Hassan Azadi²: Guest Lecturer., Department of Urbanism, Apadana Institute of Higher Education, Shiraz, Iran.

ARTICLE INFO

Received: 2021/11/12

Accepted: 2022/07/04

PP: 159-174

Use your device to scan and read the article online



Keywords: Urbana spatia viridia, progressum sustineri, urbana voluptuaria similesve, ambitus.

Abstract

Measuring and evaluating resilience against earthquake is one of the main theoretical and practical concepts in crisis management. During the last few decades, rapid pace of urbanization and development of poor urban area (particularly in developing countries) have led to increased vulnerability of them against crisis oriented from human and natural factors. Thus, nowadays, a special emphasis is put on resilience rather than vulnerability. The aim of this study is to extract the most effective components and prioritize them in resilience with a social approach to earthquake response was done in the prevention phase in the 3rd municipal district of Shiraz city. In this study, a sample size was estimated to be 383 heads of households of this district. The data collection tool was a researcher-made questionnaire that included questions about socioeconomic characteristics of households and questions assessing dimensions and components of resilience. Data were analysed using multiple linear regression, t-test, ANOVA and Pearson correlation coefficient. The results of the evaluation in the quantitative section of the research shows that in the social resilience, respectively, the highest average (3.99) was related to the components of social capital. Overall, the social resilience dimension has been reported at a desirable level. The results of the multiple linear regression model showed that Marital status, amount of monthly income, amount of income spent on necessities, quality and life of the building and number of earthquake experiences have a significant relationship with social resilience. As the results show, for each unit of increase in the variable number of earthquake experiences, the rate of social resilience increases by 0.18.

Citation: Moshksar, P., Azadi, M.H., (2024). **Prioritization of Factors Affecting the Social Resilience of The 3rd Municipal District of Shiraz City Against Earthquakes**, *Journal of Research and Urban Planning*, 15(57), 159-174.

DOI: 10.30495/jupm.2022.29376.4059

Extended Abstract

Introduction

Measuring and evaluating resilience against earthquake is one of the main theoretical and practical concepts in crisis management. During the last few decades, rapid pace of urbanization and development of poor urban area (particularly in developing countries) have led to increased vulnerability of them against crisis oriented from human and natural factors.

Methodology

Thus, in recent years, a special emphasis is put on resilience rather than vulnerability. The aim of this study is to extract the most effective components at the level of households in the 3rd municipal district of Shiraz city and prioritize them. In this study, a sample size was estimated to be 383 heads of households.

The data collection tool was a researcher-made questionnaire that included questions about socioeconomic characteristics of households and questions assessing dimensions and components of resilience. Data were analysed using multiple linear regression, t- test, ANOVA and Pearson correlation coefficient.

Results and discussion

To measure the level of social resilience of sample households in facing and coping with earthquakes, according to the normal distribution of data, the Wilcoxon signed one-sample parametric test was used, considering the desired numerical limit of 3 and comparing it with the theoretical mean of each component. The questions in each component were summed and divided by the number of questions in that component. The theoretical mean of each component was obtained as a number between

1 and 5, which was compared with the desired limit of 3 using the signed parametric test. As is clear from the table below, in this study, the theoretical mean score of the social capital component (3.99), the attitude component (3.94), the awareness and knowledge component (3.78), and the skill component (3.76) are higher than the desired limit of 3, respectively, and this indicates the priority of social capital over other components. Given that the significance level of the one-sample test is less than 0.05, it can be concluded that the sample households are in a favorable situation in terms of the components of awareness and knowledge, skills, attitudes, and social capital. In total, the theoretical average score of social resilience for the study of District 3 of Shiraz Municipality was 3.90, which is higher than the desired level of 3 at a significance level of less than 0.05. In other words, this finding indicates that the social resilience situation from the perspective of household head respondents in this study is in a favorable situation.

Conclusion

The results of the evaluation in the quantitative section of the research shows that in the social resilience, respectively, the highest average was related to the components of social capital. The examination of the effect of underlying factors on the total amount of resilience, the results of the multiple linear regression model showed that with increased staying time in the area of residence and number of people working to provide the family, the level of the resilience of households increases. Marital status, amount of monthly income, amount of income spent on necessities, quality and life of the building have a significant relationship with social resilience.



فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری

دوره ۱۵، شماره ۵۷، تابستان ۱۴۰۳
شاپا چاپی: ۵۲۲۹ - ۲۲۲۸ - شاپا الکترونیکی: ۳۸۴۵ - ۲۴۷۶
<https://jupm.marvdasht.iau.ir/>



مقاله پژوهشی

اولویت سنجی عوامل موثر بر تاب آوری اجتماعی منطقه ۳ شهرداری شیراز در برابر زلزله

پریسا مشک‌سار^۱: استادیار گروه شهرسازی، موسسه آموزش عالی آپادانا، شیراز، ایران
محمد حسن آزادی: مدرس مدعو گروه شهرسازی، موسسه آموزش عالی آپادانا، شیراز، ایران

چکیده

تاب آوری در برابر زلزله یکی از مفاهیم بسیار مهم نظری و عملی در مدیریت بحران است. طی چند دهه گذشته، رشد شتابان شهری و توسعه مناطق فرودست شهری (به ویژه در کشورهای در حال توسعه) موجب شده که آسیب پذیری آن‌ها در برابر بحران‌هایی با منشأ انسانی و طبیعی بیش از پیش گردد. لذا امروزه بر بحث تاب آوری بیش از آسیب پذیری تاکید شده است. پژوهش حاضر با هدف استخراج اثرگذارترین مؤلفه‌ها و اولویت سنجی آن‌ها در تاب آوری با رویکرد اجتماعی جهت مقابله با زلزله در مرحله پیشگیری در منطقه ۳ شهرداری شیراز انجام گرفت. ۳۸۳ پرسشنامه به عنوان نمونه از سرپرستان خانوارها جمع آوری گردید. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته بود که سوالاتی در مورد ویژگی‌های اجتماعی و اقتصادی خانوارها و ارزیابی ابعاد و مؤلفه‌های تاب آوری را در بر می‌گرفت. داده‌ها، با به کارگیری آزمون‌های مورد تحلیل قرار گرفتند. جهت بررسی تجزیه و تحلیل داده‌ها مدل رگرسیون خطی چندگانه، t-test، تحلیل واریانس ANOVA و ضریب همبستگی پیرسون به کار رفته است. نتایج تحقیق نشان داد که از میان شاخص‌های مورد مطالعه مؤلفه سرمایه اجتماعی با میانگین نظری ۳٫۹۹، بیشترین اهمیت را در پیش بینی تاب آوری کل برخوردار است. در مجموع، بعد تاب آوری اجتماعی از سطح مطلوبی برخوردار بوده است. نتایج رگرسیون خطی چندگانه نشان می‌دهد وضعیت تاهل، میزان درآمد ماهیانه فرد، میزان درآمد صرف ضروریات، کیفیت و عمر ساختمان و تعداد دفعات تجربه زلزله رابطه معنی داری با تاب آوری اجتماعی دارند. چنانچه نتایج نشان می‌دهد به ازای هر واحد افزایش در متغیر تعداد دفعات تجربه زلزله میزان تاب آوری اجتماعی به اندازه ۰/۱۸ افزایش می‌یابد.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۸/۲۱
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۴/۱۳
شماره صفحات: ۱۷۴-۱۵۹

از دستگاه خود برای اسکن خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید



واژه‌های کلیدی:

تاب آوری اجتماعی، بحران، زلزله، منطقه سه شهرداری شیراز.

استاد: مشک سار، پریسا؛ و محمد حسن آزادی. (۱۴۰۳). اولویت سنجی عوامل موثر بر تاب آوری اجتماعی منطقه ۳ شهرداری

شیراز در برابر زلزله، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۵(۵۷)، ۱۵۹-۱۷۴.

DOI: 10.30495/jupm.2022.29376.4059

^۱. نویسنده مسئول: پریسا مشک‌سار، تلفن: ۰۹۱۷۷۱۳۸۱۰۱، پست الکترونیکی: pr.moshksar.25@gmail.com

مقدمه:

در جهان متحول کنونی، بلایای طبیعی مانند سیل، زلزله، آتش‌فشان، خشک‌سالی و طوفان بر حسب عمق و وسعت آن‌ها و نیز سطح مقاومت و آمادگی عینی و ذهنی جوامع و انسان‌ها و اقدامات پیشگیرانه در این زمینه با پیامدهایی بسیار متفاوت در جوامع همراه است. علی‌رغم کاهش دامنه و عمق خسارات ناشی از زلزله به ویژه در جوامع پیشرفته، فراوانی و شدت پیامدهای آن از گذشته به مراتب بیش‌تر شده است (Ebrahimpour, 2009). زلزله‌ها، به زیرساخت‌ها، شریان‌های حیاتی و تأسیسات صدمه وارد می‌سازند و موجب از بین رفتن دارایی‌ها، اختلال در برنامه‌ریزی، افزایش مرگ و میر، وارد آمدن جراحات و صدمات روحی می‌شوند (Mirasadollahi et al., 2021). براین اساس بررسی‌های مربوط به آسیب‌پذیری لرزه‌ای شهرها یکی از ضروریات مدیریت شهری است.

از زمان تصویب چهارچوب طرح هیوگو در ۲۲ ژانویه ۲۰۰۵، هدف اصلی برنامه‌ریزی برای مخاطره و کاهش خطر بحران، علاوه بر کاهش آسیب‌پذیری به نحوی بارز به سمت تمرکز روی ایجاد تاب‌آوری در جوامع گرایش پیدا کرده است (Heidarifar et al., 2018). تاب‌آوری در بسیاری از حوزه‌های علمی و در دامنه‌ی وسیعی از اکولوژی تا علوم اجتماعی، روانشناسی فیزیک و اقتصاد به یک اصطلاح مهم تبدیل شده است. هیچ اجماعی از تعریف تاب‌آوری که مورد قبول همه رشته‌های علمی باشد، وجود ندارد. به طور کلی تاب‌آوری در مورد تطابق و کاهش آسیب‌پذیری است. بسیاری از محققین تاب‌آوری را توانایی واحدهای اجتماعی برای کاهش خطرات، مهار اثرات بلایا در هنگام وقوع و انجام فعالیت‌های بازبایی برای به حداقل رساندن اختلالات اجتماعی و کاهش اثرات زلزله‌های آینده می‌دانند (Marasco et al., 2022). بنابراین تاب‌آوری به دلیل پویایی واکنش جامعه در برابر مخاطرات، نوعی آینده‌نگری است و به گسترش‌گزینه‌های سیاستی برای رویارویی با عدم قطعیت و تغییر هم کمک می‌کند. در این صورت افزایش تاب‌آوری در برابر سوانح می‌تواند به افزایش ظرفیت سازگاری و معیشت پایدار جامعه منجر شود (Mahmoudzadeh et al., 2022).

کشور ایران به دلیل قرارگیری در کمربند لرزه خیز آلپ-همیالیا و در محل تصادم ورقه‌های اوراسیا-عربستان، از نظر زمین‌شناسی فعال است. حدود ۸ درصد از زمین‌لرزه‌های دنیا و حدود ۱۷ درصد از زلزله‌های بزرگ دنیا در فلات ایران رخ می‌دهد طی نودساله گذشته هیچ‌ده زلزله با قدرت پیش از هفت ریشتر را تجربه کرده که موجب خسارتهای عمده مالی، جانی، اقتصادی، اجتماعی و داغدیدگی بخش عظیمی از جامعه شده است (Salimi & Naderi, 2020). بررسی نحوه مواجهه با بلایای طبیعی در ایران، حاکی از آن است که مدیران شهری بیشتر به التیام بخشی پیامدهای ناشی از وقوع بلایا اکتفا و همت خود را برای مقابله و بازسازی در چرخه مدیریت بحران متمرکز کرده‌اند (Ebadollahzadeh Maleki et al., 2019). با توجه به اینکه مدیریت سوانح محیط زیستی بعد از رخداد سانحه در ایران در شرایط مطلوبی قرار نداشته و پس از وقوع اینچنین حوادثی همچون زلزله شهرهای بوم و رودبار آسیب‌های زیادی به مردم اینگونه جوامع وارد شده و بدین دلیل که معمولاً افراد سانحه دیده قادر نیستند به آسانی به شرایط متعادل بازگردند، نیاز است که پیش از وقوع بحران میزان تاب‌آوری جوامع مورد مطالعه قرار گیرد (Bastaminia et al., 2016). با توسعه و گسترش روزافزون شهرهایی که در مناطق لرزه خیز قرار دارند، آسیب‌پذیری آنها در برابر زلزله‌های مخرب رو به افزایش است.

مطابق طرح تفصیلی شیراز، این شهر در رده بندی خطر نسبی زلزله، در محدوده آسیب‌پذیری زیاد و خیلی زیاد است. این شهر به عنوان مهم‌ترین مرکز سیاسی، اداری و جمعیتی استان، همواره از رشد بالای جمعیتی و اثر مهاجرت قابل توجه برخوردار بوده است. با توجه به تعداد بسیار زیاد گسل‌ها (گسل بومو، مهارلو، زرقان، سلطان، بیدزرد، قلات، بزین) در سطح استان فارس و سوابق تاریخی فعالیت این گسل‌ها می‌توان به این نکته پی برد که امکان وقوع زلزله‌های عظیم در شیراز وجود دارد. در بین مناطق ۱۱ گانه شیراز، منطقه سه شهرداری شیراز، منطقه مستعدی برای وقوع زلزله می‌باشد. نزدیکی به گسل‌هایی مانند گسل سعدی و سلطان II خطر زمین لرزه را در این منطقه تشدید می‌کند. علاوه بر این مسئله رعایت نکردن اصول ایمنی، مانند ساخت و ساز در حریم گسل‌ها، فرسوده بودن بافت‌های محله وجود معابر تنگ و باریک و ... لزوم ارزیابی تاب‌آوری منطقه در برابر زلزله جهت کاستن از خطرات ناشی از زلزله در این محدوده را ضروری جلوه می‌دهد.

از آنجا که غالب مطالعات انجام شده به بررسی بعد کالبدی محیط پرداخته‌اند لزوم توجه به بعد اجتماعی معمولاً مورد غفلت واقع شده و می‌توان از این بعد تعبیر به "بعد مورد غفلت واقع شده تاب‌آوری" یاد نمود. بنابراین در این مقاله سعی بر آن بوده تا از میان ابعاد مختلف تاب‌آوری، تاب‌آوری اجتماعی در برابر سوانح طبیعی در منطقه ۳ شیراز بحث و بررسی گردد. بدین ترتیب این مقاله در پی پاسخ به این سؤال اساسی می‌باشد که شاخص‌های مطرح و اولویت بندی آنها به چه ترتیبی می‌باشد به عبارتی دیگر مؤلفه‌های مؤثر در تاب‌آوری با رویکرد اجتماعی جهت مقابله با زلزله کدامند؟

پیشینه و مبانی نظری تحقیق:

واژه تاب‌آوری نشأت گرفته از واژه لاتین Resilire، به معنی جهش کردن یا به جای اول برگشتن است (Bastaminia et al., 2016). بانک توسعه آسیایی (ADB) تاب‌آوری را به عنوان "توانایی کشورها، جوامع، مشاغل و خانواده‌ها برای مقاومت، جذب، بهبودی و سازمندی مجدد در پاسخ به مخاطره‌های طبیعی، بدون به خطر انداختن پایداری آنها و توسعه اقتصادی-اجتماعی" تعریف کرده است (Chisty et al., 2022). در واقع، تاب‌آوری پدیده‌ای است که از پاسخ‌های انطباقی طبیعی انسان حاصل می‌شود و علی‌رغم رویارویی فرد با تهدیدهای جدی، وی را در دستیابی به موفقیت و غلبه بر تهدیدها توانمند می‌سازد (Khalatbari, & Bahari, 2009). بنابراین تاب‌آوری صرف مقاومت منفعل در مقابل آسیب‌ها یا شرایط تهدیدکننده نیست بلکه فرد تاب‌آور، مشارکت‌کننده فعال و سازنده محیط پیرامونی خود است (Jowkar, 2008). داویدو، چاديو و استیوارت ریتچی تاب‌آوری را به عنوان «یک مکانیسم دفاعی» تلقی کردند که افراد را قادر می‌سازد تا در مواجهه با نامالایمات رشد و پیشرفت کنند (Ghaderi et al., 2016).

مفهوم اصطلاح تاب‌آوری مکرراً بازتعریف شده و از طریق ابعاد اکتشافی، استعاری و هنجاری توانایی، توسعه پیدا کرده است. فصل مشترک تمامی این تعاریف ظرفیت برگشت‌پذیری، انطباق، جذب فاجعه، برهم نخوردن سیستم، انعطاف‌پذیری و زنده ماندن است که در جهت مقابله با اختلال و انطباق جوامع با آن استفاده می‌شود. این اختلالات شامل بحران‌ها، سوانح و شوک‌هاست. همچنین در این تعاریف مشخص می‌شود که تاب‌آوری امری همه‌جانبه است و ابعاد متفاوتی را شامل می‌گردد که حرکت در رهیافت این عوامل در تکمیل یکدیگر در نهایت به تاب‌آور شدن یک سیستم می‌انجامد (Ahmadzadeh kermani & Aminzadeh Goharrizi, 2022).

در این میان اجماع صاحب نظران در حداقل وجود چهار بعد کالبدی، نهادی، اقتصادی و اجتماعی تاب‌آوری حتمی است (Maleki et al., 2020) که در ادامه تعریفی مختصر از آن‌ها ارائه می‌شود. تاب‌آوری کالبدی، ارزیابی واکنش جامعه و ظرفیت بازیابی بعد از سانحه نظیر پناهگاه‌ها، واحدهای مسکونی، تسهیلات سلامتی و زیرساختی مانند خطوط لوله، جاده‌ها و وابستگی آن‌ها به زیرساخت‌های دیگر را به همراه دارد (Yarahmadi et al., 2020). تاب‌آوری از بعد اجتماعی به توانایی جوامع برای انطباق با تنش‌ها و آشفتگی‌ها، انجام فعالیت برای کاهش از هم گسیختگی اجتماعی و ظرفیت برگشت‌پذیری جوامع اشاره دارد. در بعد اقتصادی به واکنش و سازگاری ذاتی جوامع برای کاهش آسیب‌های ناشی از بحران‌ها و در بعد نهادی به عنوان ظرفیت جوامع برای کاهش آسیب و ایجاد پیوندهای سازمانی در درون جامعه تعریف می‌شود (Rahimi et al., 2020). در این رابطه مطالعات بسیاری انجام شده است که به برخی از آن‌ها اشاره شده است.

زیاری و کانونی در راستای مبانی علم آینده پژوهی با رویکرد اکتشافی و تحلیلی به وضعیت تاب‌آوری اجتماعی در چهارچوب حکمروایی شایسته‌ی شهری در شهر اردبیل پرداخته‌اند. در این پژوهش از نرم افزار میک مک و سناریو ویزارد برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شده است و به این نتیجه دست یافتند که تسهیل مداخله‌ی شهروندان و افزایش تعداد سازمان‌های مردم نهاد شهری جزو بالاترین ارزش‌سازگاری در آینده‌ی تاب‌آوری اجتماعی شهر اردبیل هستند (Ziyyari. & Kanuni, 2021). سعیدی و همکاران با هدف تدوین سناریوهای تاب‌آوری شهرهای مرزی آبادان و خرمشهر پژوهشی انجام دادند. به منظور تدوین سناریوهای تاب‌آوری شهری نیز از روش تحلیل بالانس اثرات متقابل و نرم‌افزار سناریو ویزارد استفاده گردید. نتایج مربوط به این سناریوها نشان داد بیشتر سناریوها در وضعیت‌های ایستا (ادامه روند موجود در تاب‌آوری این شهرها) و بحرانی قرار گرفته‌اند (Saeedi et al., 2021).

نصیری هنده خاله و همکاران سعی نمودند تا شاخص‌های مؤلفه کالبدی محیطی تاب‌آوری شهری در بافت‌های ناکارآمد شهر ملارد را که می‌تواند در تاب‌آوری شهری به کار گرفته شوند، شناسایی کنند. براساس نتایج به دست آمده از میان عواملی که مورد بررسی قرار گرفته است، معیار ریزدانی بالاترین درجه اهمیت را در میزان تاب‌آوری محدوده مورد مطالعه داشته است (Nasiri Hande Khaleh et al., 2021).

صیدمرادی و همکاران پژوهشی باهدف بازنمایی فرآیند بهره‌مندی از سرمایه اجتماعی در تاب‌آوری زلزله‌زدگان کرمانشاه انجام دادند. براساس نتایج به دست آمده، احساس مسئولیت به عنوان مقوله‌ی هسته‌ای انتخاب شد. شرایط علی عبارت بود از احترام وارزش و حمایت عاطفی اقوام، خانواده و دوستان (Seydmoradi et al., 2020). ضرغامی و همکاران به سنجش و ارزیابی تاب‌آوری محله‌های مرکز شهر زنجان در چهار بعد کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و مدیریتی پرداختند. نتایج تحلیل گویای آسیب‌پذیری بالای کالبد بخش مرکزی شهر زنجان است؛ نتایج

¹ Davy dov

² Chaudiou

³ Ritchie

تحلیل‌رشننامه نشان می‌دهد بعد اجتماعی با بیشترین تاثیر میتواند سبب افزایش تاب آوری در تمامی محلات مورد پژوهش است (Zarghami et al., 2017).

امروزه جوامع به طور فزاینده‌ای از نیاز به بهبود تاب‌آوری برای آمادگی خطرات پیش‌بینی شده، سازگاری با شرایط در حال تغییر و بازیابی سریع پس از حادثه آگاهی یافته‌اند. چارچوب تاب‌آوری بلایا، روشی برای برنامه‌ریزی برای تاب‌آوری جوامع به وسیله‌ی اولویت‌بندی پیشرفت‌های ساختمان‌ها و سیستم‌های زیربنایی بر اساس اهمیت آن‌ها در حمایت از نهاد اجتماعی و عملکرد اقتصادی در جامعه فراهم می‌کند (CA Workshop, 2015). چارچوب‌های تاب‌آوری، جوامع را به عنوان ویژگی‌هایی که آسیب‌پذیری آن‌ها را، در مقابل پیامدهای مخاطرات طبیعی کاهش می‌دهد، بررسی می‌کنند.

در این رابطه چارچوب کاری هیوگو (HFA) برای انگیزه‌بخشی بیش‌تر به فعالیت در سطح جهانی در پی چارچوب کاری دهه بین‌المللی کاهش سوانح (UNISDRY) به سال ۱۹۹۹، شکل گرفت. این سند یکی از اولین و اساسی‌ترین تلاش‌های بین‌المللی جهت رفع نیاز به ارائه حفاظت مردم در برابر پیامدهای بلایای طبیعی می‌باشد (Valbonesi, 2021).

بعد از پایان دوره کاری چارچوب هیوگو (۲۰۰۵-۲۰۱۵) در جهت افزایش و بهبود تاب‌آوری ملل و جوامع در مقابل بلایا، چارچوب سندای (۲۰۱۵-۲۰۰۵) به تصویب رسید. با این عزم جهانی، اقدامات همه‌جانبه در زمینه‌ی مدیریت کاهش خطرپذیری سوانح با هدف تاب‌آورسازی سکونتگاه‌های شهری صورت گرفته است (Mohammadi sarin dizaj & Ahadnejad roshiti, 2016). همچنین چارچوب 4R چهار ویژگی برای جوامع تاب‌آور معرفی می‌کند که عبارتند از: استحکام، سرعت، چندگانگی و غنی‌بودن (Aslani et al., 2019). Bruneau و همکاران (۲۰۰۳) تلاش نمودند تا از مفاهیم کیفی آن به سمت مفاهیم کمی پیچیده از طریق یکپارچه‌سازی شاخص‌ها و ویژگی‌های تاب‌آوری از قبیل استحکام، سرعت و قابلیت اطمینان حرکت کنند. برای حرکت به سمت یک مفهوم‌سازی کیفی از تاب‌آوری جامع از یک چارچوب یکپارچه استفاده نمودند. این چارچوب مفهومی متکی بر اندازه‌گیری تاب‌آوری و مشتمل بر احتمال کاهش ویرانی‌ها، کاهش پیامدهای ناشی از ویرانی‌ها، و کاهش زمان بازیابی و ریکاوری است (Tamvakis & Xenidis, 2013).

مدل توبین ۱۹۹۹، مدل معیشت پایدار، مدل خطی- زمانی دیویس ۲۰۰۶، مدل سرمایه محور ۲۰۰۷، مدل مکانی (DROP) ۲۰۰۸، مدل شاخص خط مینا ۲۰۱۰، چارچوب مخاطرات تاب‌آوری (FEMA)، چارچوب embrace و چارچوب PEOPLES از جمله مدل‌های دیگری هستند که با موضع تاب‌آوری جوامع در برابر سوانح مطرح گردیده‌اند (Yodmani, 2007, Tobin, 1999, Tiernan et al, 2019, Mayunga, 2007, Ramin Azad et al., 2020).

بسیاری از مدل‌های ارزیابی تاب‌آوری به ارزیابی پیش از حادثه شدن وقایع مخرب (وضع موجود یا ظرفیت تطابق پذیر) می‌پردازند. این مدل‌ها با استفاده از معیارها و داده‌های قراردادی به ارزیابی کمی تاب‌آوری براساس وضع موجود (تاب‌آوری ذاتی) در محدوده‌های جغرافیایی مختلف و یا سنجش نتایج و تغییرات در طول زمان در یک محدوده خاص می‌پردازند (Zebardast et al., 2020).

برینگوگلیو و گالی در سال ۲۰۰۳ مطرح کردند که شاخص ساده تاب‌آوری، تولید ناخالص داخلی سرانه است، زیرا این متغیر توانایی کشور برای مقابله با آسیب‌پذیری را در بر می‌گیرد. آن‌ها در سال ۱۹۹۷ با اضافه کردن سه متغیر، شاخص خود را اصلاح کردند که عبارت‌اند از: تمرکز صادرات، وابستگی به واردات استراتژیک، وابستگی به منابع مالی خارجی (Shabani & Nakhli, 2008). به زعم ماگان و هاگوری (۲۰۰۶) معیارهایی که تا امروز بیانگر این شاخص‌هاست عبارتند از: اعتماد یا اعتبار (Enemark, 2006)، رهبری، کارایی جمعی، سرمایه اجتماعی، انسجام اجتماعی و حس اجتماع، درگیری اجتماع (Clauss & Lopez, 2002)، معیارها/نگرش‌ها/ارزش‌های موجود، ارتباطات و اطلاعات و وابستگی به منابع (Adger, 1).

¹ Disaster Resilience of Place

² Federal Emergency Management Agency

³ Trust

⁴ Leadership

⁵ Collective efficacy

⁶ Social capital

⁷ Social cohesion and sense of community

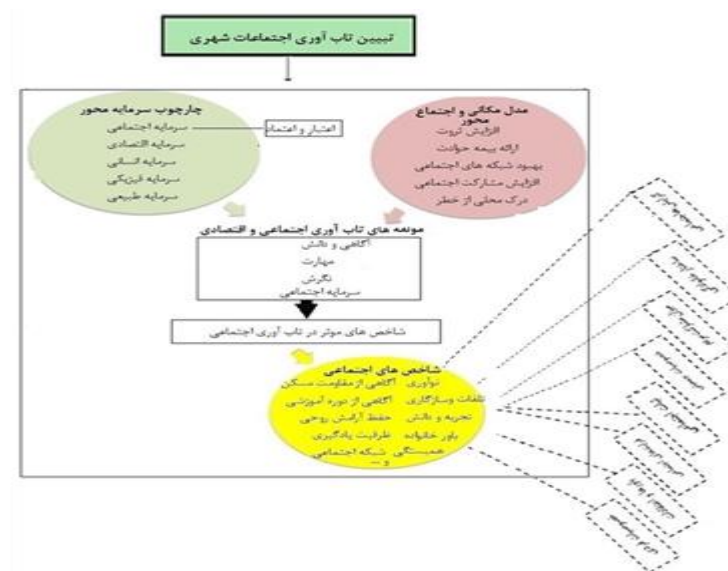
⁸ Community involvement

⁹ Existing norms/attitudes/values

¹ Communication and information 0

¹ Resource dependency 1

(2000). این شاخص‌ها، از رویکردهای مختلفی نشأت می‌گیرند که این رویکردها را می‌توان به سه دسته اصلی شامل توان ایستادگی، مقاومت و واکنش مثبت به فشار یا تغییر تقسیم کرد (Namjoo et al., 2021).



شکل ۱- مدل مفهومی تحقیق - منبع: مطالعات نگارندگان، ۱۴۰۰

همچنین مجموعه‌ای از شاخص‌ها نیز برای ارزیابی «تاب‌آوری اجتماعی» از طرف محققانی چون آروکا جیمز و همکاران (۲۰۱۷) مطرح شده که عبارتند از: جمعیت، وابستگی، تحصیلات، وضعیت اشتغال، خدمات بهداشتی، وضعیت زیرساخت‌ها و توسعه، ساختمان‌ها و آسیب‌پذیری کارکنان (Aroca-Jimenez, 2017). همان‌گونه که مشخص شد، علیرغم توجه و گسترش فراوان استفاده از مفهوم تاب‌آوری، درک نظری محدودی در مورد آن وجود دارد. همپوشانی شاخص‌های استفاده شده در مدل‌های مختلف، می‌تواند شاخص‌های اصلی در ابعاد مختلف تاب‌آوری را نشان دهد. شواهد دقیقی برای انتخاب جهانی شاخص‌ها، اندازه‌گیری کمی یا وزن آن‌ها وجود ندارد (Patel & Nosal, 2016). در این مقاله به دلیل ترکیب مدل مکانی کاتر با مدل اجتماع محور و چارچوب سرمایه محور، جامعه به عنوان جامعه‌ای که توانایی عمل دارد، در نظر گرفته شده است. بدین ترتیب نگارندگان با مطالعه تقریباً ۱۰۰ مقاله که در آن‌ها به بحث اشاره کرده‌اند شاخص‌ها را استخراج و با توجه به ابعاد و فراوانی شاخص‌ها، آن‌ها را طبقه‌بندی کرده‌اند که در نهایت از بین آن‌ها شاخص‌های مطرح شده برای انجام پژوهش انتخاب می‌شود.

مواد و روش تحقیق:

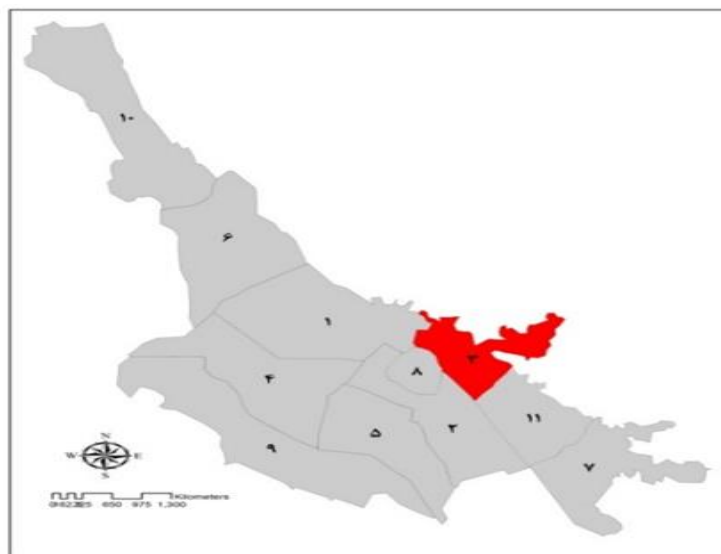
این پژوهش از نوع کاربردی و توسعه‌ای می‌باشد که با استفاده از ابزار کتابخانه‌ای و روش توصیفی-تحلیلی به تبیین مفهومی و سنجش شاخص‌ها و عوامل موثر بر تاب‌آوری اجتماعی در منطقه ۳ شهرداری شهر شیراز پرداخته است. با توجه به مطالعات انجام شده متغیرهای آگاهی، مهارت، نگرش، سرمایه اجتماعی از شاخص‌های اجتماعی هستند که در این مقاله مورد بررسی واقع شده‌اند. بدین منظور از پرسشنامه برای جمع‌آوری اطلاعات منطقه ۳ شهرداری شیراز استفاده شده است. برای سنجش روایی کیفی، پرسشنامه تنظیم شده، در اختیار ۱۰ نفر از افراد مجرب و متخصص در زمینه‌ی تاب‌آوری در حوزه سوانح گذاشته شد و نظرات آنان در طراحی پرسشنامه اعمال گردید. برای سنجش روایی به شکل کمی از دو شاخص نسبت روایی محتوا و شاخص روایی محتوا استفاده شد. نهایتاً این که برای سنجش پایایی پرسشنامه روش (آزمون-آزمون مجدد) به کار برده شد. با توجه به حجم جامعه آماری، حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۸ نفر خواهد بود که با احتساب ضریب خطا ۳۸۳ پرسشنامه پر شد.

در این تحقیق با توجه به توزیع نرمال داده‌ها، با به کارگیری آزمون‌های t-test و تحلیل واریانس ANOVA و ضریب همبستگی پیرسون به بررسی ارتباط بین میزان تاب‌آوری اجتماعی با ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و کالبدی پاسخگویان سرپرست منطقه ۳ شهرداری شهر شیراز

پرداخته شد.

محدوده مورد مطالعه

یکی از مناطق آسیب‌پذیر شهر شیراز منطقه ۳ می‌باشد. این منطقه در شمال شرقی شهر شیراز قرار دارد و از جنوب به بلوار مدرس، خیابان تختی و فردوسی از شرق به بلوار فضیلت، از شمال به بلوار جمهوری، شهرک سعدی و بلوار سرداران شهید و از غرب به خیابان حر ختم می‌شود. با توجه به آمار سال ۱۳۹۵، منطقه ۳ با مساحت ۱۴۴۷ هکتار ۷ درصد مساحت کل شهر شیراز را در بر می‌گیرد. جمعیت این منطقه حدود ۱۴۲۳۲۷ نفر برآورد گردیده و تراکم جمعیتی آن حدود ۹۸ نفر در هکتار است. در شکل ۱ موقعیت منطقه ۳ شهرداری شیراز نشان داده شده و در ادامه ویژگی‌های سرپرستان خانوار در این منطقه مشخص شده است.



شکل ۲- محدوده منطقه ۳ شهرداری شیراز - منبع: شهرداری شیراز.

بحث و یافته‌های تحقیق

در این بخش فراوانی، میانگین و میانه ویژگی‌های اجتماعی مربوط به پاسخگویان سرپرست خانوار در منطقه ۳ شهرداری شیراز در قالب جدول ۱ نمایش داده شده است.

جدول ۱- ویژگی‌های اجتماعی سرپرستان خانوار

متغیر	میانگین	انحراف معیار	متغیر	میانگین	انحراف معیار
سن	۴۴/۳	۱۱/۵۹	میزان مخارج ماهیانه	۲۲۷۶۹۵۵	۱۵۸۴۲۴۸
مدت اقامت در محله	۱۰/۸۶	۹/۴۹	متراژ منزل مسکونی	۱۳۶/۴۴	۱۰۷/۸۲
درآمد ماهیانه سرپرست	۲۳۶۷۶۹۴	۲۴۶۷۵۹۰	ارزش منزل مسکونی	۳۰۵۱۴۰۵۴۰	۲۱۹۹۵۲۳۶۴
درآمد ماهیانه خانوار	۲۹۷۶۸۶۱	۲۵۴۹۰۳۶۰	دفعات تجربه زلزله	۵/۲	۴/۴۶

منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۴۰۰

اکثریت پاسخگویان سرپرست خانوار در این مطالعه (۵۶٫۱٪) تحت پوشش بیمه تامین اجتماعی بوده‌اند و تنها ۰٫۸٪ در این منطقه شهر شیراز تحت پوشش بیمه حوادث بوده‌اند. در ادامه مولفه‌های مرتبط با معیارهای تاب‌آوری اجتماعی سرپرستان خانوار منطقه ۳ شهرداری شیراز آورده شده است (جدول ۲).

جدول ۲- متغیرهای مرتبط با تاب آوری اجتماعی

متغیر	بندی طبقه	فراوانی	درصد	متغیر	بندی طبقه	فراوانی	درصد
جنسیت	مرد	۳۲۸	۸۵/۶	مالکیت	مالک	۲۱۰	۵۶/۱
	زن	۵۵	۱۴/۴		مستاجر	۱۵۲	۴/۰۶
سطح تحصیلات	بیسواد	۱۱	۲/۹	درآمد صرف ضروریات	سرایداری	۷	۱/۹
	ابتدایی و راهنمایی	۵۲	۱۳/۶		رایگان	۵	۱/۳
	دیپلستان و دیپلم	۱۳۳	۳۴/۷		تقریباً همه آن	۱۲۵	۳۳/۶
	فوق دیپلم	۵۷	۱۴/۹		تر از آن بیش	۱۳۹	۳۷/۴
	لیسانس و فوق لیسانس	۱۲۳	۳۲/۲		نیمی از آن	۷۲	۱۹/۴
	دکتری	۴	۱		تر از نیمی کم	۱۷	۴/۶
	حوزوی	۳	۰/۸		کمی از آن	۱۹	۵/۱
وضعیت اشتغال	شاغل	۲۹۸	۷۷/۸	محل تولد سرپرست خانوار	شیراز	۲۶۱	۶۸/۱
	غیرشاغل	۸۵	۲۲/۲		غیر شیراز	۱۲۲	۳۱/۹

منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۴۰۰

برای سنجش میزان تاب‌آوری اجتماعی خانوارهای نمونه در جهت رویارویی و مقابله با زلزله، با توجه به توزیع نرمال داده‌ها، از آزمون پارامتریک یک نمونه‌ای علامت دار ویلکاکسون با در نظر گرفتن حد مطلوب عددی ۳ و مقایسه آن با میانگین نظری مربوط به هر مولفه، استفاده شد. سوالات در هر مولفه جمع و بر تعداد سوالات در آن مولفه تقسیم شده است. میانگین نظری مربوط به هر مولفه یک عددی بین ۱ تا ۵ به دست آمد که این عدد با حد مطلوب ۳ با استفاده از آزمون پارامتریک علامت‌دار مقایسه شد. همان‌طور که از جدول ذیل مشخص است، در این مطالعه نمره میانگین نظری مولفه سرمایه اجتماعی (۳،۹۹)، مولفه نگرش (۳،۹۴) آگاهی و دانش (۳،۷۸) و مولفه مهارت (۳،۷۶)، به ترتیب در مقایسه با حد مطلوب ۳ میزان بالاتری را نشان می‌دهند و این موضوع نشان دهنده اولویت سرمایه اجتماعی نسبت به سایر مولفه‌ها می‌باشد. با توجه به این که سطح معنی‌داری حاصل از آزمون یک نمونه‌ای علامت‌دار کم‌تر از ۰،۰۵ است، می‌توان نتیجه گرفت که خانوارهای نمونه از حیث مولفه‌های میزان آگاهی و دانش، مهارت، نگرش و سرمایه اجتماعی در وضعیت مطلوبی قرار دارند. در مجموع نمره میانگین نظری میزان تاب‌آوری اجتماعی برای مطالعه منطقه ۳ شهرداری شیراز ۳،۹۰ به دست آمد که در مقایسه با حد مطلوب ۳ در سطح معناداری کم‌تر از ۰،۰۵ میزان بالاتری را نشان می‌دهد. به عبارتی دیگر این یافته بیان‌گر آن است که وضعیت تاب‌آوری اجتماعی از دیدگاه پاسخگویان سرپرست خانوار، در این مطالعه از وضعیت مطلوبی برخوردار است.

جدول ۳- سنجش مولفه‌های تاب‌آوری اجتماعی در منطقه ۳ شهرداری شیراز با استفاده از آزمون یک نمونه‌ای علامت‌دار ویلکاکسون

وضعیت	P-value	۹۵ درصد فاصله اطمینان		تفاوت میانگین نظری از حد مطلوب	انحراف معیار	میانگین نظری	مولفه‌ها
		۰،۸۸۱۱	۰،۶۸۲				
مطلوب	<۰،۰۰۱	۰،۸۸۱۱	۰،۶۸۲	۰،۷۸۱۸۴	۰،۹۸۷۸	۳،۷۸	آگاهی و دانش
مطلوب	<۰،۰۰۱	۰،۸۷۴۵	۰،۶۶۳۰	۰،۷۶۸۷۴	۱،۰۵۲۵۹	۳،۷۶۸۷	مهارت
مطلوب	<۰،۰۰۱	۱،۰۱۸۳	۰،۸۷۳۵	۰،۹۴۵۹۲	۰،۷۲۰۸۴	۳،۹۴۵۹	نگرش
مطلوب	<۰،۰۰۱	۱،۰۶۹۷	۰،۹۲۱۳	۰،۹۹۵۵۰	۰،۷۳۸۶۰	۳،۹۹۵۵	سرمایه اجتماعی
مطلوب	<۰،۰۰۱	۰،۹۵۵۹	۰،۸۴۶۹	۰،۹۰۱۴۲	۰،۵۴۲۶۵	۳،۹۰۱۴	تاب‌آوری اجتماعی

منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۴۰۰

جنسیت، قومیت و محل تولد و تاب‌آوری

در مطالعه منطقه ۳ شهرداری شیراز بین متغیر جنسیت پاسخگویان سرپرست خانوار با میزان تاب‌آوری اجتماعی ارتباط معناداری وجود

ندارد ($P > 0.05$). نشان می‌دهد که در این مطالعه بین متغیر قومیت و محل تولد پاسخگویان سرپرست خانوار با میزان تاب‌آوری اجتماعی ارتباط معناداری وجود ندارد ($P > 0.05$).

جدول ۴- ارتباط بین جنسیت و تاب‌آوری اجتماعی در منطقه ۳ شهرداری شهر شیراز

تاب‌آوری	پاسخ	تعداد پاسخگویان	میانگین	انحراف معیار	آماره t	P-value
جنسیت	مرد	۳۲۸	۳۹,۸۲۷۷	۵,۶۷۹۹	-۱,۳۹۲	۰,۱۶۵
	زن	۵۵	۴۰,۹۵۴۵	۴,۷۳۰۷		
قومیت	فارس	۲۹۴	۳۹,۸۸۳۵	۵,۵۷۱۳	-۰,۶۷۸	۰,۴۹۸
	غیرفارس	۸۹	۴۰,۳۳۹۹	۵,۵۴۸۳		
محل تولد در شیراز	بلی	۲۶۱	۳۹,۹۱۰۰	۵,۴۹۵۵	-۰,۴۰۹	۰,۶۸۳
	خیر	۱۲۲	۴۰,۱۵۹۸	۵,۷۲۱۲		

منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۴۰۰

تسلط به زبانی غیر از زبان مادری و وجود افراد معلول در خانواده و تاب‌آوری

ارتباط آماری معنی‌داری بین متغیر تسلط به زبانی غیر زبان مادری و با متغیر تاب‌آوری اجتماعی وجود دارد ($P > 0.05$). اما در مورد وجود افراد معلول در خانواده این رابطه برقرار نمی‌باشد.

جدول ۵- ارتباط بین تسلط به زبان غیر زبان مادری و وجود افراد معلول در خانواده و تاب‌آوری در منطقه ۳ شهرداری شیراز

تاب‌آوری	پاسخ	تعداد پاسخگویان	میانگین	انحراف معیار	آماره t	P-value
زبان غیرمادری	بلی	۶۷	۴۰,۶۸۱۶	۵,۳۵۴۶	۲,۷۳۰	۰,۰۰۶
	خیر	۳۱۶	۳۹,۶۴۲۲	۵,۵۳۸۱		
افراد معلول	بلی	۲۹	۴۰,۳۰۱۷	۵,۵۷۸۳	۰,۳۱۴	۰,۷۵۴
	خیر	۳۵۴	۳۹,۹۶۴۰	۵,۵۶۷۹		

منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۴۰۰

سطح تحصیلات و وضعیت مالکیت منزل مسکونی و تاب‌آوری

در مطالعه منطقه ۳ شهرداری شهر شیراز بین متغیر سطح تحصیلات پاسخگویان سرپرست خانوار و وضعیت مالکیت منزل مسکونی با میزان تاب‌آوری اجتماعی ارتباط معناداری وجود ندارد ($P < 0.05$). به طوریکه نمره میانگین تاب‌آوری اجتماعی در پاسخگویانی که مالک هستند نسبت به پاسخگویانی که مستاجر هستند از نظر آماری متفاوت نمی‌باشد.

جدول ۶- ارتباط بین سطح تحصیلات سرپرست خانواده و وضعیت مالکیت منزل مسکونی و تاب‌آوری اجتماعی در منطقه ۳ شهرداری شهر شیراز

مالکیت منزل	تعداد پاسخگویان	میانگین	انحراف معیار	کم‌ترین	بیش‌ترین	F	P-value
مالک	۲۱۰	۴۰,۳۲۱۴	۵,۶۱۶۵	۲۱,۷۵	۵۴	۱,۲۵۶	۰,۲۸۶
مستاجر	۱۵۲	۳۹,۵۰۰۰	۵,۴۱۰۲	۱۹,۲۵	۵۶,۲۵		
سایر	۱۲	۴۱,۲۵۰۰	۷,۱۱۳۵	۳۳	۵۳,۷۵		
کل	۳۷۴	۴۰,۰۱۷۴	۵,۵۸۸۱	۱۹,۲۵	۵۶,۲۵		

P-value	F	بیش‌ترین	کم‌ترین	انحراف معیار	میانگین	تعداد پاسخگویان	سطح تحصیلات
۰,۰۶۷	۲,۲۱۰	۴۷,۵۰	۲۸,۷۵	۵,۶۷۳۲	۴۰,۵۴۵۵	۱۱	بیسواد
		۴۶,۲۵	۲۷,۵۰	۵,۰۴۲۴	۳۷,۰۵۴۳	۲۳	ابتدایی
		۵۳,۷۵	۲۵	۶,۶۹۷۸	۴۰,۹۳۱۰	۲۹	راهنمایی
		۵۶,۲۵	۱۹,۲۵	۵,۵۷۱۶	۴۰,۵۱۱۳	۱۳۳	دیپستان و دیپلم
		۵۴	۲۳,۵۰	۵,۳۴۴۵	۳۹,۸۰۰۸	۱۸۷	دانشگاهی
		۵۶,۲۵	۱۹,۲۵	۵,۵۶۲۱	۳۹,۹۸۹۶	۳۸۳	کل

منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۴۰۰

وضعیت پوشش بیمه و تاب‌آوری

از مهم‌ترین شاخص‌هایی که به نوعی اجماع کلی هم در مورد آن وجود دارد، بیمه می‌باشد. به گونه‌ای که پلینگ (۲۰۰۳) از آن به عنوان یکی از مکانیزم‌های اساسی در افزایش تاب‌آوری افراد و خانوارها نام می‌برد. در این بخش برای مشخص کردن رابطه همبستگی بین این متغیر و تاب‌آوری به علت این‌که متغیر بیمه در سطح سنجش اسمی است، از آزمون t-test استفاده شده است. در مطالعه منطقه ۳ شهرداری شهر شیراز، بین متغیر وضعیت پوشش بیمه با میزان تاب‌آوری اجتماعی ارتباط معناداری وجود دارد ($P < 0,05$). همچنین وضعیت فعالیت و اشتغال افراد می‌تواند یکی از فاکتورهای تاثیرگذار بر تاب‌آوری باشد. در مطالعه منطقه ۳ شهرداری شهر شیراز بین متغیر وضعیت اشتغال پاسخگویان سرپرست خانوار با میزان تاب‌آوری اجتماعی ارتباط معناداری وجود ندارد ($P > 0,05$).

جدول ۷- ارتباط بین وضعیت پوشش بیمه و شغل و تاب‌آوری در منطقه ۳ شهرداری شهر شیراز

P-value	آماره t	انحراف معیار	میانگین	تعداد پاسخگویان	وضعیت اشتغال
۰,۸۱۹	۰,۲۲۹	۵,۳۹۸۵	۴۰,۰۲۴	۲۹۸	شاغل
		۶,۱۳۴۱	۳۹,۸۶۷	۸۵	غیر شاغل
P-value	آماره t	انحراف معیار	میانگین	تعداد پاسخگویان	پوشش بیمه
۰,۰۰۴	۲,۸۷۴	۵,۳۱۲۱	۴۱,۸۳۰	۶۲	بلی
		۵,۵۴۹۶	۳۹,۶۳۴	۳۲۱	خیر

منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۴۰۰

سن و مدت اقامت در محله و تعداد دفعات تجربه زلزله و تاب‌آوری

ارتباط آماری معنی‌داری بین متغیر مدت زمان سکونت در محله و متغیر تعداد دفعات تجربه زلزله با متغیر تاب‌آوری اجتماعی وجود دارد ($P < 0,05$). چنان‌چه با افزایش میزان سال‌های اقامت در محله سکونت میزان تاب‌آوری اجتماعی افزایش می‌یابد و برعکس.

جدول ۸- همبستگی بین سن و مدت اقامت در محله و دفعات زلزله و تاب‌آوری در منطقه ۳ شهرداری شهر شیراز

تاب‌آوری اجتماعی	دفعات تجربه زلزله	تاب‌آوری اجتماعی	اقامت در محله	تاب‌آوری اجتماعی	سن	
۰,۰۹۹	۱	۰,۱۱۳	۱	۰,۶۲	۱	ضریب همبستگی پیرسون
۰,۰۴۵		۰,۰۲۷		۰,۲۲۹		P-value
۳۸۱	۳۸۱	۳۸۳	۳۸۳	۳۸۳	۳۸۳	تعداد

منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۴۰۰

قابل پیش‌بینی بودن درآمد و عمر و کیفیت ساختمان مسکونی و تاب‌آوری

در مطالعه منطقه ۳ شهرداری شهر شیراز بین متغیر قابل پیش‌بینی بودن درآمد پاسخگویان سرپرست خانوار با میزان تاب‌آوری اجتماعی ارتباط معنی‌داری وجود ندارد ($P > 0.05$). ارتباط آماری معنی‌داری بین متغیر عمر و کیفیت ساختمان مسکونی با متغیر تاب‌آوری اجتماعی وجود دارد ($P < 0.05$). به طوریکه افرادی که منزل نوساز دارند نسبت به سایر افراد نمره میانگین تاب‌آوری اجتماعی بیش‌تری دارند.

جدول ۹- ارتباط بین وضعیت قابل پیش‌بینی بودن درآمد و عمر و کیفیت ساختمان مسکونی و تاب‌آوری در منطقه ۳ شهرداری شهر شیراز

P-value	F	بیش‌ترین	کم‌ترین	انحراف معیار	میانگین	تعداد پاسخگویان	عمر و کیفیت ساختمان
۰,۰۱۶	۳,۴۷۲	۵۴	۲۱,۷۵	۶,۳۶۸۰	۴۲,۶۹۶۸	۱۰۸	نوساز
		۵۵	۱۹,۲۵	۵,۳۵۲۰	۳۹,۱۹۸۵	۱۷۰	قابل استفاده
		۴۹	۳۱,۲۵	۴,۰۴۳۴	۴۱,۴۲۸۶	۶۳	مرمتی
		۵۶,۲۵	۲۵	۵,۶۴۸۶	۳۹,۲۱۴۳	۴۲	تخریبی
		۵۶,۲۵	۱۹,۲۵	۵,۵۶۲۱	۳۹,۹۸۹۶	۳۸۳	کل
P-value	F	بیش‌ترین	کم‌ترین	انحراف معیار	میانگین	تعداد پاسخگویان	پیش‌بینی درآمد
۰,۴۲۰	۰,۹۴۲	۵۵	۱۹,۲۵	۶,۰۵۲۹	۳۹,۳۹۰۸	۷۱	خیلی کم
		۵۳,۷۵	۲۳,۵۰	۵,۶۰۸۴	۳۹,۷۴۴۴	۱۱۶	کم
		۵۶,۲۵	۲۳,۲۵	۴,۶۲۹۰	۴۰,۵۴۱۴	۱۵۷	متوسط
		۵۴	۲۱,۷۵	۷,۶۱۶۱	۳۹,۸۸۴۶	۳۹	زیاد
		۵۶,۲۵	۱۹,۲۵	۵,۵۶۲۱	۳۹,۹۸۹۶	۳۸۳	کل

میزان درآمد صرف ضروریات و مدت اقامت در شهر شیراز و تاب‌آوری

نتایج جدول ۱۰ نشان می‌دهد که ارتباط آماری معنی‌داری بین متغیر مدت زمان سکونت در شیراز و میزان درآمد صرف ضروریات با متغیر تاب‌آوری اجتماعی وجود دارد ($P < 0.05$). نمره میانگین تاب‌آوری اجتماعی در افرادی که ۱۵ سال به بالا در شهر شیراز زندگی کرده‌اند بیش‌تر از سایر افراد می‌باشد.

جدول ۱۰- ارتباط بین میزان درآمد صرف ضروریات و مدت اقامت در شهر شیراز و تاب‌آوری در منطقه ۳ شیراز

P-value	F	بیش‌ترین	کم‌ترین	انحراف معیار	میانگین	تعداد پاسخگو	اقامت در شهر شیراز
۰,۰۲۳	۲,۸۶۴	۵۰,۲۵	۲۵	۶,۵۰۸۴	۳۷,۹۶۴۳	۲۸	<۵
		۴۸,۲۵	۲۳,۵۰	۵,۸۵۴۳	۳۸,۵۷۴۱	۲۷	۵-۱۰
		۴۹	۱۹,۲۵	۶,۵۶۲۵	۳۹,۸۷۸۶	۲۵	۱۰-۱۵
		۵۵	۳۱	۴,۶۶۳۵	۴۱,۹۳۶۲	۴۷	۱۵-۲۵
		۵۶,۲۵	۲۱,۷۵	۵,۳۳۴۰	۴۰,۰۱۹۳	۲۴۶	>۲۵
		۵۶,۲۵	۱۹,۲۵	۵,۵۶۲۱	۳۹,۹۸۹۶	۳۸۳	کل
P-value	F	بیش‌ترین	کم‌ترین	انحراف معیار	میانگین	تعداد پاسخگو	درآمد صرف ضروریات
۰,۰۲۷	۲,۸۲۷	۵۱,۵۰	۲۳,۵۰	۵,۰۸۴۱۹	۳۹,۴۸۲۰	۱۲۵	تقریباً همه آن
		۵۵	۱۹,۲۵	۴,۸۵۵۶	۳۹,۸۰۷۶	۱۳۹	بیش‌تر آن
		۵۶,۲۵	۲۹,۷۵	۶,۵۰۹۹	۴۱,۳۲۲۹	۷۲	نیمی از آن
		۵۳,۷۵	۲۸	۸,۱۰۸۰	۴۱,۳۳۳۵	۱۷	کم‌تر از نیمی
		۴۵,۷۵	۲۱,۷۵	۶,۹۴۱۰	۳۸,۶۹۷۴	۱۹	کمی از آن
		۵۶,۲۵	۱۹,۲۵	۵,۵۹۴۹	۴۰,۰۰۴۰	۳۷۲	کل

شرکت در دوره‌های آموزشی زلزله و افراد فعال و تاب‌آوری

نتایج جدول ۱۱ نشان می‌دهد که ارتباط آماری معنی‌داری بین متغیر شرکت در دوره مقابله با زلزله با متغیر تاب‌آوری اجتماعی وجود ندارد ($P > 0.05$). غالب افراد تمایلی به یادگیری و مشارکت در تهیه طرح‌های آموزشی وجود ندارد. شاید علت آن گرفتاری در مسایل روزمره دانست.

جدول ۱۱- ارتباط بین شرکت در دوره آموزشی زلزله و تعداد افراد فعال در تامین مخارج به جز سرپرست

P-value	آماره t	انحراف معیار	میانگین	تعداد پاسخگویان	تعداد افراد فعال در تامین مخارج
۰,۰۰۶	۲,۷۸۳	۴,۸۴۳۹	۴۰,۲۰۷۳	۱۲۳	یک نفر و کم‌تر
		۶,۳۳۷۴	۳۷,۴۰۴۴	۳۴	دو نفر و بیش‌تر
P-value	آماره t	انحراف معیار	میانگین	تعداد پاسخگویان	شرکت در دوره آموزشی
۰,۴۱۵	۰,۸۱۷	۵,۰۷۶۹	۴۰,۴۷۲۲	۷۲	بلی
		۵,۶۷۰۳	۳۹,۸۷۷۸	۳۱۱	خیر

منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۴۰۰

ارتباط آماری معنی‌داری بین متغیر تعداد افراد فعال در تامین مخارج به جز سرپرست خانوار با متغیر تاب‌آوری اجتماعی وجود دارد ($P < 0.05$). چنانچه نمره میانگین تاب‌آوری اجتماعی در افراد که ۲ نفر و بیش‌تر در تامین مخارج فعال می‌باشند، بیش‌تر از افرادی است که یک نفر و کم‌تر هستند.

میزان درآمد خانواده و میزان مخارج ماهیانه خانواده و تاب‌آوری

نتایج نشان می‌دهد که ارتباط آماری معنی‌داری بین متغیر میزان درآمد ماهیانه خانواده و متغیر میزان مخارج ماهیانه با متغیر تاب‌آوری اجتماعی وجود ندارد ($P > 0.05$).

جدول ۱۲- همبستگی بین متغیرهای درآمد خانواده و مخارج ماهیانه خانواده با تاب‌آوری در منطقه ۳ شهرداری شهر شیراز

تاب‌آوری اجتماعی	مخارج ماهیانه خانواده	تاب‌آوری اجتماعی	درآمد خانواده	ضریب همبستگی پیرسون
۰,۰۶۰	۱	۰,۰۲۱	۱	
۰,۲۴۲		۰,۶۸۴		P-value
۳۸۱	۳۸۱	۳۷۶	۳۷۶	تعداد

منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۴۰۰

مدل رگرسیون خطی چندگانه بعد اجتماعی منطقه ۳ شهرداری شیراز

حال با استفاده از مدل برازش رگرسیونی مدل تحلیل مسیر عوامل تاثیرگذار در میزان تاب‌آوری در بین خانوارهای منطقه ۳ ترسیم گردید. تحلیل مسیر شیوه‌ای برای مطالعه‌ی تاثیر مستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته به صورت مکانیسمی علی است. تحلیل مسیر ابزار تحلیلی مهمی برای آزمودن نظریه است. از طریق کاربرد آن محقق می‌تواند توافقی الگویی از همبستگی‌ها را که از مجموعه‌ای از مشاهدات حاصل شده‌اند، با یک مدل معین معلوم کند. تحلیل مسیر مشخص می‌کند که اثر هر متغیر تا چه حد مستقیم است و تا چه حد غیرمستقیم، بدین ترتیب تحلیل مسیر به طریق قابل فهم و ساده‌ای اطلاعات زیادی درباره‌ی فرایندهای علی فراهم می‌آورد. از آنجایی که تحلیل مسیر راهی برای ارزیابی میزان تناسب و همخوانی مجموعه‌ای از داده‌ها با مدل است، می‌توان با مشخص کردن مقدار بتا در مدل موثرترین متغیر را تعیین کرد. از این رو سهم بتا در تمامی متغیرها مشخص می‌شود. نتایج نشان می‌دهد که متغیرهای مدت اقامت در این منطقه، وضعیت تاهل، میزان درآمد ماهیانه فرد، میزان درآمد صرف ضروریات، کیفیت و

عمر ساختمان، تعداد دفعات تجربه زلزله، تسلط به زبان غیرمادری و تعداد افراد فعال در تامین مخارج خانوار رابطه معنی‌داری با تاب‌آوری اجتماعی دارند ($P < 0.05$). همچنین مقدار ضریب استاندارد میزان تاثیر هر متغیر در تاب‌آوری را نشان می‌دهد. براساس این ضریب تمامی مولفه‌های جدول ۱۳ در سطح اطمینان ۰/۹۵ و سطح خطای ۰/۰۵ دارای تاثیر معناداری بر روی تاب‌آوری اجتماعی این منطقه می‌باشد. به طور مثال به ازای هر واحد افزایش در متغیر تعداد دفعات تجربه زلزله میزان تاب‌آوری اجتماعی به اندازه ۰/۱۸ افزایش می‌یابد. همچنین سرپرستان خانوار که میزان درآمد صرف ضروریات آن‌ها کم‌تر از نیمی است، نسبت به کسانی که بیش‌تر آن صرف ضروریات می‌شود، سبب افزایش ۰/۲۰ در نمره میانگین تاب‌آوری می‌شوند.

جدول ۱۳- بررسی ارتباط بین ویژگی‌های اجتماعی و اقتصادی با متغیر تاب‌آوری اجتماعی در منطقه ۳ شهر شیراز

متغیر باقیمانده در مدل نهایی	ضریب غیراستاندارد		ضریب استاندارد	آماره t	value-P	R ²
	B	SE	Beta			
ثابت	۴۶,۰۵۳	۱,۸۱۸		۲۵,۳۳۰	<۰,۰۰۱*	۰,۲۲
مدت اقامت در شهر شیراز ۵ تا ۱۰ سال (گروه پایه بیشتر از ۲۵ سال اقامت)	-۳,۵۴۸	۱,۳۲۱	-۰,۲۰۲	-۲,۶۸۶	۰,۰۰۸*	
مجرد(گروه پایه: متأهل)	-۸,۶۵۷	۲,۵۵۰	-۰,۲۶۵	-۳,۳۹۵	۰,۰۰۱*	
میزان درآمد ماهیانه فرد	-۲,۴۸۹	۰,۰۰۰	-۰,۱۳۴	-۱,۷۷۸	۰,۰۳۸*	
میزان درآمد صرف ضروریات: کمتر از نیمی(بیشتر آن)	۴,۳۰۱	۱,۶۰۶	۰,۲۰۳	۲,۶۷۸	۰,۰۰۸*	
کیفیت و عمر ساختمان: تخریبی (گروه پایه: قابل استفاده)	-۲,۴۷۸	۱,۱۹۸	-۰,۱۶۰	-۲,۰۶۸	۰,۰۴۰*	
تعداد دفعات تجربه زلزله	۰,۲۱۶	۰,۰۹۲	۰,۱۷۹	۲,۳۳۸	۰,۰۲۱*	
تسلط به زبان غیرمادری(گروه پایه: بله)	-۱,۸۷۴	۰,۸۲۵	-۰,۱۷۱	-۲,۲۷۲	۰,۰۲۵*	
تعداد افراد فعال در تامین مخارج خانوار	-۲,۷۲۵	۱,۰۰۸	-۰,۲۰۶	-۲,۷۰۵	۰,۰۰۸*	

منبع: یافته‌های نگارندگان، ۱۴۰۰

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها:

از زمان تصویب چارچوب Hyogo، هدف اصلی برنامه‌ریزی خطر و کاهش ریسک به جای تمرکز بیش‌تر بر روی کاهش آسیب‌پذیری بر تاب‌آوری جوامع تغییر یافت (Mayunga, 2007). بنابراین تحلیل و افزایش تاب‌آوری نسبت به سوانح طبیعی به حوزه‌ای مهم و گسترده تبدیل شده است. به طوری که در حال حاضر از حرکت همزمان و متقابل توسعه‌ی پایدار و مدیریت سوانح به سمت افزایش تاب‌آوری بحث می‌شود. بر این اساس، تحلیل و افزایش تاب‌آوری سیستم‌های انسانی و محیطی در برابر سوانح طبیعی در مسیر نیل به آرمان توسعه‌ی پایدار از اهمیت ویژه‌ای برخوردار شده است.

مروری بر تحقیقات و پژوهش‌های موجود، حاکی از این است که پژوهش در زمینه‌ی تاب‌آوری نسبت به سوانح طبیعی در مراحل نوباوگی خود قرار دارد؛ به علاوه پژوهش‌چندانی از تاب‌آوری در بستر و زمینه‌ی شهری و در پیوند با اجتماعات محلی صورت نگرفته است. نوباوگی پژوهش تاب‌آوری در دنیا، در ایران نیز خود را نشان داده است؛ به طوری که پژوهش‌ها و طرح‌ها یا بر روی ابعاد فیزیکی، کالبدی و فنی است یا عمدتاً بر روی عواقب و تأثیرات مختلف حاصل از وقوع سوانح و مدیریت امرانه‌ی آن است. همچنین پژوهش‌های فراوانی درباره شاخص‌های مهمی که برنامه‌ریزی شهری باید در تاب‌آور ساختن یک فضا بدان توجه داشته باشد انجام گردیده است. برخی از مطالعات همچون ارکر و همکاران (۲۰۱۷) پیشنهاد کرده‌اند که مطالعات تاب‌آوری در بخش ارتقای امنیت منابع انرژی در شهرها تاثیرگذار هستند. اسکالر و همکاران (۲۰۱۸) اعتقاد دارند مهم‌ترین وظیفه تاب‌آوری می‌تواند متوجه اکولوژی شهری و شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی تاب‌آوری در شهرها باشد. شکری فیروز‌جاه (۱۳۹۶) اعتقاد دارد که تاب‌آوری در مولفه‌های اجتماعی خود را به صورت آگاهی و بینش در برابر بحران‌ها،

مشارکت و انسجام اجتماعی نشان دهد. اما تحقیق‌چندانی که مهم‌ترین شاخص‌های اجتماعی تاب‌آوری در برابر زلزله را در یک جمع بندی سنجیده و آن را اولویت بندی نماید، انجام نشده است. بدیهی است که برنامه ریزی شهری بسته به ماهیت خود یعنی زمان بر بودن، بسیار نیازمند این مطلب است که اولویت دقیق شاخص‌ها را دانسته تا گام به گام در جهت اجرای آن‌ها به سمت تاب‌آور ساختن یک فضا حرکت نماید.

در این مقوله و در ارتباط با این پژوهش سطح تاب‌آوری برای محلات نمونه در منطقه ۳ شهرداری شهر شیراز مورد بررسی قرار گرفت و در راستای اهداف این مطالعه عوامل و مولفه‌های تاثیرگذار بر تاب‌آوری در سطح اجتماعات محلی در این منطقه مورد بررسی قرار گرفت. نتایج مدل رگرسیون خطی نشان داد که متغیرهای مدت اقامت در این منطقه، وضعیت تاهل، میزان درآمد ماهیانه فرد، میزان درآمد صرف ضروریات، کیفیت و عمر ساختمان، تعداد دفعات تجربه زلزله، تسلط به زبان غیرمادری و تعداد افراد فعال در تامین مخارج خانوار رابطه معنی داری با تاب‌آوری اجتماعی دارند. با به کارگیری آزمون‌های t-test و تحلیل واریانس ANOVA و ضریب همبستگی پیرسون می‌توان متوجه شد که علاوه بر موارد یاد شده، پوشش بیمه و مدت اقامت در شهر شیراز با میزان تاب‌آوری اجتماعی ارتباط معناداری دارند. همچنین به نظر می‌رسد وضعیت تاب‌آوری اجتماعی در منطقه ۳ شهرداری شهر شیراز از دیدگاه پاسخگویان سرپرست خانوار، در سطح مطلوبی قرار دارد. ضریب تبیین (R^2) در جدول ۱۳، ۰/۲۲ بدست آمد. یعنی ۲۲ درصد از تغییرات متغیر وابسته (تاب‌آوری اجتماعی) توسط متغیرهای مستقل (ویژگی‌های اجتماعی و اقتصادی) تبیین شده است.

در کل با توجه به نتایج می‌توان گفت که مولفه سرمایه اجتماعی بیش‌ترین تاثیر را در تبیین میزان تاب‌آوری داشته است (که این مورد مطابق با مطالعات شکر فیروزجاء می‌باشد) و باید توجه اصلی را بر روی این موارد در مواقع بحران متمرکز ساخت. بدین ترتیب آموزش تاب‌آوری و اجرای برنامه‌های مشترک میان دولت و مردم می‌تواند به افزایش سطح تاب‌آوری در جامعه در زمان زلزله منجر گردد. بنابراین اگر چه عناصری مانند مقاومت ساختمان‌ها، وضعیت اقتصادی، آموزش در زمینه‌ی زمین‌لرزه و تبلیغات دولت، ظاهراً در تاب‌آوری موثر هستند، متغیرهایی مانند آگاهی، مهارت و سرمایه اجتماعی، نقش کلیدی در سطح تاب‌آوری خانواده‌ها در منطقه ۳ شهرداری شهر شیراز ایفا می‌کنند. در این زمینه مواردی همچون همکاری اجتماعی بین گروه‌ها، کمک به هموعان در صورت بروز سوانح، اعتماد به یکدیگر، همبستگی اجتماعی بین گروه‌ها، سطح سواد و آگاهی، تمایل به شرکت در کارگاه‌های آموزشی، همکاری با مسئولین محلی در خصوص برنامه‌های عمومی، روحیه همکاری و کاهش اثرات سوانح و ... مطرح هستند. از سوی دیگر مطالعات نشان می‌دهد اکثر شهروندان در مورد زلزله در «فاز آمادگی و پیشگیری» اطلاعات ناچیزی دارند و همچنین تمایلی به یادگیری و مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌های آموزشی وجود ندارد که شاید بتوان علت آن را گرفتاری در مسائل روزمره و معضلات گریبان‌گیر شهرهای امروزی دانست. یافته‌های ما اشاره می‌کنند که با وجود آگاهی از آسیب‌پذیری پیش از مخاطرات طبیعی، تاب‌آوری شهری می‌تواند به درک درست اعضای جامعه از در دسترس بودن کمک‌های اولیه و بسیج منابع کمک کند.

ملاحظات اخلاقی:

پیروی از اصول اخلاق پژوهش: در مطالعه حاضر فرم‌های رضایت نامه آگاهانه توسط تمامی آزمودنی‌ها تکمیل شد.

حامی مالی: هزینه‌های مطالعه حاضر توسط نویسندگان تامین شد.

تعارض منافع: بنابر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

References

1. Adger, W. N. (2000). Social and ecological resilience: are they related?, *Progress in Human Geography*, 24 (3), 347-364.
2. Ahmadzadeh kermani, H. & Aminzadeh Goharrizi, B. (2020). Assessment of urban resilience dimensions, with using the method average total distances of optimal limites (research on municipality 9 of Mashhad), *Hoviatshahr*, 14(41), 33- 44.
3. Aroca-Jimenez, Estefania, Bodoque, Jose Maria, Garcia, Juan Antonio, Diez-Herrero, Andres (2017). Construction of an integrated social vulnerability index in urban areas prone to flash flooding, *Natural Hazards and Earth System Sciences*, 17, 1541-1557.

4. Aslani, F., Amini Hosseini, K., & Fallahi, A. (2019). "The Physical and Social Resilience Framework of the City Districts against the Earthquake (Case Study: Keshavars District in Region 6 of Tehran City)". *The Journal of Environmental Hazards Management*, 5, 417- 433.
5. Bastaminia, A., Rezaie, M.R., Tazesh, Y., Dastoorpoor, M. (2016). "Evaluation of Urban Resilience to Earthquake A Case Study: Dehdasht City". *International Journal of Ecology & Development*, 31(4).
6. Bastaminia, A., Rezaie, M.R. & Saraie, M.H. (2016). Explaining and Analyzing the Concept of Resiliency and its Indicators and Frameworks in Natural Disasters, *Disaster Prevention and Management Knowledge*, 6(1), 32- 46.
7. CA Workshop, 2015. *DISASTER RESILIENCE FRAMEWORK 75% Draft for San Diego*.
8. Chisty, M. A. , Mostafizur Rahman, Md., Ahmed Khan, N. & S. Alam Dola, E. (2022). Assessing Community Disaster Resilience in Flood-Prone Areas of Bangladesh: From a Gender Lens, *MDPI*, 14 (40), <https://doi.org/10.3390/w14010040>.
9. Clauss, E. & Lopez, L. (2002). Violence and Community, Terms in Conflict: An Ecological Approach to Resilience, *Journal of Social Distress and the Homeless* 11(4):265-278
10. Ebadollahzadeh Maleki, S., Khanloo, N., ziyari, K., & shali amini, V. (2019). "Prioritization of Factors Affecting Social Resilience Against Natural Hazards with Emphasis on Earthquakes". *The Journal of Hoviat Shahr*, 13(37), 45-58.
11. Ebrahimpour, M. (2009). The Social Consequences of Bam Earthquake in Damaged Villages, *The Journal of Village and Development*, 11(4), 175- 202.
12. Enemark, S. (2006). People, Politics, and Places – responding to the Millennium Development Goals. Proceedings of international conference on Land Policies & legal Empowerment of the Poor. World Bank, Washington,
13. Ghaderi, Sh., Rostami, Ch., Ardalan A. & Pashai T. (2016). Predict of job performance and resiliency based on personality characteristics, *The Journal of Kurdistan Nursing, Midwifery and Paramedical Faculty*, 2 (2), 48- 59.
14. Heidarifar, M.R., Siahgoli, M., & Soleimaniad, E. (2018). The Evaluation of Urban Resilience Components (Case Study: Kermanshah Metropolis). *The Journal of Geography And Environmental Studies*, 7(28), 107-125.
15. Jowkar, B. (2008). The mediating role of resilience in the relationship between general and emotional intelligence and life satisfaction, *Contemporary Psychology*, 2(2), 3-12.
16. Khalatbari, J. & Bahari, S. (2009). Relationship between Resilience and Satisfaction of Relationship between Resilience and Satisfaction of Life, *The Journal of Educational Psychology*, 1(2), 78- 89.
17. Mahmoudzadeh, H., Nazari, M. & Herischiyan, M. (2022). Assessing and evaluating the resilience of worn-out urban fabric against earthquakes (Case Study: Shahrekord), *The Journal of Geographical Planning of Space*, 11(41), 163- 188.
18. Maleki, S., Amanpour, S., Shojaeeyan, A. & Razavii, M. (2020). Surveying and Measuring the Physical and Social Resilience to Earthquakes (Case Study of Izeh City), *The Journal of Urban Structure and Function Studies*, 7(22), 81- 111.
19. Marasco, S., Kammouh, O., & Paolo Cimellaro, G. (2022). "Disaster Resilience Quantification of Communities: A Risk-based Approach". *The International Journal of Disaster Risk Reduction*, 70.
20. Mayunga, Joseph S., (2007). Understanding and Applying the Concept of Community Disaster Resilience: A capital-based approach, social vulnerability and resilience building, Munich, Germany.
21. Mirasadollahi, S., Motvale, S. & Janbazghobadi, G. (2021). The Role of Urban resistance Components in Reduction of Flood Damage Case study (Gorgan City), *The Quarterly Journal of Geographical Planning Space*, 10(38), 71-88.
22. Mohammadi sarin dizaj, M. & Ahadnejad roshti, M. (2016). The evaluation of the urban fabric resiliency against earthquake risk Case Study: Zanjan, 3(1)- 103-114.
23. Namjoo, F., samadzadeh, R. & Masoumi, M. (2021). Assessment of urban resilience against earthquake risk (Case study: Tabriz Metropolis), *The Journal of Geography and Environmental Hazards*, 9(36), 201- 219.

24. Nasiri Hande Khaleh, E., Eftekhari, E., Nezafat Takleh, H. (2021). Evaluation of environmental physical resilience components of dysfunctional urban tissues to reduce earthquake crisis: A case study on Mallard, *Urban Structure and Function Studies*, 8(29), 149-169.
25. Patel, R. & Nosal, L. (2016). *Defining the Resilient City*, United Nations University Centre for Policy Research.
26. Pickett, S. T. A., and Cadenasso, M. L., Grove, J. M. (2004). Resilient cities: Meaning, models, and metaphor for integrating the ecological, socio-economic, and planning realms. *Landscape and Urban Planning*, 69: 369–384. DOI: org/10.1016/j.landurbplan.2003.10.035.
27. Poynting, S. (2006). What caused the Cronulla riot?, *SAGE Journals*, 48(1), 85-92.
28. Rahimi, M., Ayazi, A. & Ravanshadnia, A. (2020). Analysis of Factors Affecting Resilience in Inefficient Urban Neighborhoods with Emphasis on Physical Criteria (Case Study: Farahzad Neighborhood, Tehran), *The Journal of Human Settlements Planning*, 15(3), 995- 1009.
29. Ramin Azad, S. M., Babak Omidvar, B., Shobeiri, S. M. & Mohammad Mahdi Parhizgar, M. M. (2022). Introducing the Model for Community Resilience against Environmental Disasters with a Meta-Analysis approach, *Quarterly Journal of Environmental Education and Sustainable Development*, 10(2), 169- 177.
30. Saeedi, J., Firoozi, M. A., Mohammadi Dehcheshmeh, M. & Shamsaei Zafarghandi, F. (2021). Development of resilience scenarios for border cities (Case Study: Abadan and Khorramshahr Cities), *The Journal of Spatial Planning*, 25(4), 1-43.
31. Salimi, M. & Naderi, A. (2020). Study of Women's Lived Experiences of Earthquake in Sarpol-e-Zahab, *Quarterly Journal of Social Sciences*, 27(88), 217- 252.
32. Seydmoradi, K., Shafiabady, A., Farrokhi, N. A., salimi Bajestani, H. & Ghafoori, A. (2020). Exploring the Process of Utilizing Social Capital in Resilience of Earthquake Survivors in Kermanshah: A Qualitative Study, *Quarterly Social Psychology Research*, 36, 89- 114.
33. Shabani, A. & Nakhli, S. R. (2008). Components of resistance economics in popular literature and in the expression of the Supreme Leader, *The Journal of Security Horizons*, 7(25), 55- 88.
34. Tamvakis, P. & Xenidis, Y., (2013). Comparative Evaluation of Resilience Quantification Methods for Infrastructure Systems, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 74 pp. 339 – 348.
35. Tiernan, A., Drennan, L., Nalau, J., Onyango, E., Lochlan M. & Brendan, M. (2019). *Policy Design and Practice*, 2.
36. Tobin, Graham A., (1999). Sustainability and community resilience: the holy grail of hazards planning?, *Environmental Hazards*, Vol.1, pp. 13-25.
37. Trkulja, Tanja, (2015). SOCIAL Resilience as a Theoretical Approach to Social Sustainability, *Defendology*, Vol. 2, No. 36, pp. 47- 60.
38. Valbonesi, C. (2021). Between Necessity and Legal Responsibility: The Development of EEWS in Italy and its International Framework, *Ferantiers in Earth Science*.
39. Yarahmadi, M., Nikpour, A. & Lotfi, S. (2020). Evaluating the physical resilience of cities against earthquakes: A case study of Noorabad Mamassani, *Geographical Research on Desert Areas*, 7(2), 147-171.
40. Yodmani, S., (2000). "Disaster risk management and vulnerability reduction: Protecting the poor", Paper Presented at The Asia and Pacific Forum on Poverty Organized by the Asian Development Bank.
41. Zarghami, S., A. Teymouri, A., Mohammadian, H. & Shamaei, A. (2017). Measuring and Evaluating Urban Neighborhood's Resilience Against Earthquake: The Case of Zanjan Downtown, *Research and Urban Planning*, 7(22), 77-92.
42. Zebardast, E., Azizi, M. m. & Baghernejhad, E. (2020). Analyzing Relationship between Urban Form and Disaster Resilience at Tehran Metropolis Neighborhoods, *The Journal of Housing and Rural Environment*, 39(170), 15-28.
43. Ziyvari, K. & Kanuni, R. (2021). Structural analysis of social resilience in the context, Proper urban governance With a futures research approach(Case study: Ardabil city), *Urban Structure and Function Studies*, 25(3), 59- 91.



Research Paper

Presenting a Model of Qur’anic Approach Components Affecting the Tehran’s Contemporary Apartment Housing Architecture

Mirza Ali Sheidaneh Morid: Phd Architecture, Department of Architecture, Borujerd Branch, Islamic Azad University, Borujerd, Iran.

Mehdi Sharifi: Assistant professor, Department of Architecture, Khorramabad Branch, Islamic Azad University, Khorramabad, Iran.

Seyed Mahmoud Mmoeini: Assistant professor, Department of Architecture, Malayer Branch, Islamic Azad University, Malayer, Iran.

ARTICLE INFO

Received: 2021/11/30
Accepted: 2022/09/18
PP: 175-188

Use your device to scan and read the article online



Keywords: Architecture, Dwelling, Apartment, Contemporary

Abstract

Attention to quantity and failure to pay attention to quality as well as voidness of apartment housing of meaning, lack of meaningful relationships between Islamic-Iranian housing architecture culture and the imitated Western-styled apartment housing have caused disruption of the identity and link between the Islamic-Iranian housing architecture and the bright history of architecture of this land. Thus, this research was carried out with the question: What are the Qur’anic approach-based components affecting contemporary apartment housing? Moreover, the goal was to present a model of Qur’anic approach-based components affecting the contemporary apartment building architecture in Tehran. This quantitative and qualitative method (which involves a mixed method) was performed concurrently in three complementary phases. The most important components affecting the contemporary apartment housing architecture were 33 cases which Table 6 shows that 12% of those components have affected the contemporary housing architecture, and 88% affected the traditional housing architecture. Meanwhile, the most specific components by the percentage of their importance as a valuable Islamic model were introduced as the final components of the [model] as they included peace and security (98%), intimacy (96%), human dignity (94%), servitude (94%), privacy (92%), safety, strength and firmness (92%), humiliation (90%), bio-sustainable factors (90%), creativity (88%), and dynamism and activity (82%). A comparative review of the research results and six papers on urban housing revealed that the components derived from the present research were both materially and spiritually comprehensive. As for the contemporary apartment housing architecture pathology, various apartment spaces in architecture have suffered serious damages due to diminishing role and loss of effective components.

Citation: Sheidaneh Morid, M.A., Sharifi, M., Mmoeini, S.M. (2024). **Presenting a Model of Qur’anic Approach Components Affecting the Tehran’s Contemporary Apartment Housing Architecture**, *Journal of Research and Urban Planning*, 15(57), 175-188.

DOI: 10.30495/jupm.2022.29477.4072

Extended Abstract

Introduction

In the face of the twentieth century's modern architecture, changing identity developments in housing architecture gave rise to new housing types worldwide. These types were also different from the previous traditional models. Views and perspectives of architecture theorists such as Le Corbusier, Mies van der Rohe, Wright, and Philip Johnson, and theories debated at the Bauhaus School and the Athenian Chart, directly and indirectly, contributed to these changing Western contemporary housing developments. These changes were imitated in the late Qajar and early Pahlavi I and II eras and were imported to Iran. In the meantime, the population growth and migration to cities affected the housing models, which included culture and social relations, economy, politics and technology, thus disrupting the spatial hierarchy and undermining house privacy and diminishing flexibility, eventually leading to house exteriority. Construction of apartments without regard for the religious culture became commonplace, and house spatial organization did change. This led to the diminishing role of effective Quranic components and human values in houses. It is thus pivotal to do the present study and to identify and use the model of effective Qur'anic components within the contemporary apartment housing architecture. This topic was chosen due to the diminishing role of human dignity in contemporary apartments. No human-made product or structure can be sought to not have been affected by or otherwise affected the culture.

Methodology

This research was quantitative and qualitative, which falls under mixed methods. It was carried out in three complementary phases: the first phase involved a review of the literature, the Qur'an and library books; the second phase involved the Delphi method, and the third phase was a qualitative analysis of the interviews. Tools to measure and analyze the data in the interview section include a researcher-developed questionnaire, manual compression and survey of data, and scoring of final data by the experts as shown on a 5-point Likert scale, in addition to statical and mathematical operations and means and percentages.

Results and discussion

Consistent with a comparative study, results of 6 academic contributions on the examination of Maskan Mehr apartment Housing characteristics in cities of Shiraz, Baharan neighborhood of Sanandaj, Khorramabad, Zanjan, Shirin Shahr of Ahvaz, and one single contribution on the development of guidelines to remove the problems suggested that residents were not pleased with living in those apartment complexes, citing lack of quality of the materials, improper monitoring, lack of access to urban services and infrastructure and minimum construction costs, as being physical and material factors, to be factors which caused dissatisfaction among the residents. This present study has used the Qur'an to derive comprehensive material and spiritual factors. The most important components affecting the contemporary apartment housing architecture were 33 cases Table 6 shows that 12% of those components have affected the contemporary housing architecture, and 88% affected the traditional housing architecture. Meanwhile, the most specific components by the percentage of their importance as a valuable Islamic model were introduced as the final components of the [model] as they included peace and security (98%), intimacy (96%), human dignity (94%), servitude (94%), privacy (92%), safety, strength and firmness (92%), humiliation (90%), bio-sustainable factors (90%), creativity (88%), and dynamism and activity (82%). The model components derived from this research reveal the latent angles of the loss or diminishing role of religious indicators within the depth of the contemporary apartment housing architecture structure, with the Qur'anic value indicators becoming undermined and rendering ineffective in all architectural spaces of the apartment over the past 100 years ago.

Conclusion

The components which were designated as the final components of the model were security (98%), intimacy (96%), human dignity (94%), servitude (94%), privacy (92%), safety, strength and firmness (92), humiliation (90%), bio-sustainable factors (90%), creativity (88%), and dynamism and activity (82%). This research can be applicable for planning by the Ministry of Road and Urban Development,

Ministry of the Interior, Municipalities and the Islamic Revolution Housing Foundation, and National Engineering System Organization and

serve as a model for the control, monitoring and direct measures for the contemporary Tehran housing architecture.

مقاله پژوهشی

ارائه مدل مؤلفه‌های تأثیرگذار با رویکرد قرآنی در معماری مسکن آپارتمانی معاصر تهران

میرزاعلی شیدانه مرید: دکتری معماری، گروه معماری، واحد بروجرد، دانشگاه آزاد اسلامی، بروجرد، ایران.
مهدی شریفی: استادیار، گروه معماری، واحد خرم‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، خرم‌آباد، ایران.
سید محمود معینی: استادیار، گروه معماری، واحد ملایر، دانشگاه آزاد اسلامی، ملایر، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۹/۰۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۲۷ شماره صفحات: ۱۷۵-۱۸۸ از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید  واژه‌های کلیدی: معماری، مسکن، آپارتمان، معاصر.	توجه به کمیت و عدم توجه به کیفیت و تهی بودن مسکن آپارتمانی از معنا، عدم ارتباط معنادار، بین فرهنگ معماری مسکن ایرانی اسلامی و معماری مسکن آپارتمانی تقلیدی، وارداتی غربی، باعث گسست هویت، پیوند معماری مسکن ایرانی اسلامی، با گذشته‌ی درخشان تاریخ معماری این سرزمین شد؛ بنابراین این پژوهش با سؤال: مؤلفه‌های تأثیرگذار با رویکرد قرآنی در معماری مسکن آپارتمانی معاصر کدامند؟ و باهدف ارائه مدل مؤلفه‌های تأثیرگذار با رویکرد قرآنی در معماری مسکن آپارتمانی معاصر تهران. انجام گردید. این تحقیق بر روش کمی - کیفی (ترکیبی: Mixed Method) به صورت هم‌زمان و در سه فاز مکمل هم انجام شد. اهم مؤلفه‌های تحصیل شده تأثیرگذار در معماری مسکن آپارتمانی معاصر پس از ادغام و پایش ۳۳ مورد بود که در جدول شماره ۶ بخش تأثیرگذاری زیاد آن، نشان داد: ۱۲٪ مؤلفه‌ها در معماری مسکن آپارتمانی معاصر و ۸۸٪ در معماری مسکن سنتی تأثیرگذار بوده است؛ و اخص مؤلفه‌ها که به‌عنوان مؤلفه‌های نهایی (مدل) معرفی شدند با درصد اهمیت آن‌ها به‌عنوان یک مدل ارزشمند اسلامی، عبارت‌اند از: آسایش و امنیت ۹۸٪، حریمیت ۹۶٪، کرامت انسانی ۹۴٪، عبودیت و بندگی ۹۴٪، حریم خصوصی ۹۲٪، ایمنی، استحکام و استواری ۹۲٪، تواضع و فروتنی ۹۰٪، عوامل زیستی پایدار ۹۰٪، خلاقیت ۸۸٪، فعالیت پذیری ۸۲٪. در بررسی تطبیقی نتایج این پژوهش و شش مقاله در خصوص مسکن مهر، مؤلفه‌های به دست آمده از نتایج پژوهش حاضر جامعیت مادی و معنوی کامل‌تری دارند. در بخش بررسی آسیب‌شناسی معماری مسکن آپارتمانی معاصر به علت کم‌رنگ شدن و فقدان مؤلفه‌های تأثیرگذار، معماری فضاهای مختلف آپارتمانی آسیب جدی دیده‌اند. کاربرد این پژوهش می‌تواند در برنامه‌ریزی وزارت راه و شهرسازی، وزارت کشور و شهرداری‌ها و بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، سازمان نظام‌مهندسی کشور، برای کنترل، نظارت و هدایت، به‌عنوان الگویی برای مسکن اسلامی در شهر و روستا باشد. پیشنهاد می‌گردد پژوهشگران آینده همین تحقیق را با رویکرد کتاب‌های مقدس آسمانی دیگر در سایر نقاط جهان انجام و نتایج آن را با این پژوهش مقایسه کنند

استناد: شیدانه مرید، میرزاعلی؛ شریفی، مهدی و معینی، سید محمود (۱۴۰۳)، ارائه مدل مؤلفه‌های تأثیرگذار با رویکرد قرآنی در معماری مسکن آپارتمانی معاصر تهران، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۵(۵۷)، ۱۷۵-۱۸۸.

DOI: 10.30495/jupm.2022.29477.4072

DOR:

مقدمه

تهران بزرگ‌ترین شهر کشور و جزء کلان‌شهرهای بزرگ جهان نیز است. تا حدود ۸۷۴ ه.ش. شهری نبوده و تا دویست سال پیش جزء شهرهای مهم کشور محسوب نمی‌شده است. شهر تهران از آغاز قاجاریه تاکنون پایتخت ایران بوده است (Ayazi, 2015). مسکن در لغت فارسی به معنی محل سکونت و جایی که در آن آرامش است، مسکن یعنی تشکیل‌دهنده، آرام‌کننده، دارویی که موجب آرامش و تخفیف آلام روحی می‌شود (Moin, 1992). مسکن به معنای جای باش و خانه، منزل، بیت جای سکونت و مقام، آرامگاه، مقر، جایگاه و نشیمن آمده است (Barati, 2003). مسکن به معنای منزل، بیت، خانه (Dekhoda, 1996). مفهوم خانه، به‌عنوان ظرف وجود انسان، ارزشی هم پای مظلوف خود می‌یابد. به قولی، هر فضایی که بتوان در آن به‌واقع مسکن گزید. مفهوم خانه را از آن خود می‌کند. خانه، مکان تأمل و تعامل روح و جسم انسان است و به نقل از باشلار به ما این امکان را می‌دهد که با آرامش در خیالات خود غرق شویم (Hashemi, 1996). سکونت‌گاه در قرآن با عبارتی مانند بیت: ... مِنْ بُيُوتِكُمْ (نحل ۸۰)، دیار، دار، مسکن: ... وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً (الصف ۱۲)، المعاد: اِرْمَ دَاتِ الْعِمَادِ (فجر ۷)، عمارت: وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ (توبه ۱۹) یاد می‌شود. در قرآن واژه مسکن به معنی جایی که در آن دعوت به آرامش باشد، آمده است: و اللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا (نحل ۸۰). (علت انتخاب آیات، برای تبیین معانی خانه بوده که محل تأمین نیازهای مادی و معنوی انسان است). تغییر و تحولات الگوهای هویتی در معماری مسکن در مواجهه با معماری مدرن در قرن بیستم باعث شد، گونه‌های جدید از مسکن در جهان ارائه گردد؛ که با مدل‌های سنتی پیشین متفاوت بود، عقاید و نظریه‌های معماری چون لوکوربوزیه، میس وندرویه، رایت، فلیپ جانسون و نظریه‌های مطرح‌شده در مدرسه با هاوز و منشور آتن به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم بر این تغییر و تحولات و دگرگونی‌ها در خانه‌های معاصر غرب بی‌تأثیر نبود. این تغییرات در اواخر دوره قاجار و پهلوی اول و در ادامه پهلوی دوم به‌صورت تقلیدی وارد ایران شد و رشد جمعیت و مهاجرت به شهرها بر الگوی مسکن که شامل فرهنگ، روابط اجتماعی، اقتصاد، سیاست و تکنولوژی بود تأثیر گذاشت و موجب برهم ریختن سلسله‌مراتب فضایی و خدشه‌دار شدن حریمیت در خانه‌ها و کمرنگ شدن انعطاف‌پذیری در خانه و افزایش برونگرایی در خانه شد، آپارتمان‌سازی بدون توجه به فرهنگ دینی رواج یافت و سازمان فضایی خانه‌ها را تغییر داد و مؤلفه‌های تأثیرگذار قرآنی و ارزش‌های انسانی در خانه‌ها کمرنگ و از بین رفت، لذا ضرورت و اهمیت دارد تا پژوهش حاضر انجام شود و مدل مؤلفه‌های تأثیرگذار قرآنی در معماری مسکن آپارتمانی معاصر شناسایی و بکار گرفته شوند (Bemaniyan & Zandi, 2017). دلایل انتخاب این موضوع، کمرنگ شدن کرامت انسانی در آپارتمان‌های معاصر است. ارزش‌های انسانی و مؤلفه‌های تأثیرگذار قرآنی در خانه‌های آپارتمانی کاهش پیدا کرده است. توجه به باطن خانه و معنویات جای خود را به‌دقت به ظاهر و نماسازی داده است. گویی که مسکن آپارتمانی معاصر، خاصه تهران، تنها پوسته‌ای جهت سرپناه است نه مکانی برای آرامش روح و روان ساکنین (Zarghami & Ashrafosadat, 2016). علت انتخاب آپارتمان و تحقیق در تحویل مدل مؤلفه‌های تأثیرگذار قرآنی و دینی در آپارتمان در این پژوهش، تهی شدن مسکن دائم (آپارتمان) از معنویات و اصول و ضوابط دینی و توجه به مادی‌گرایی و ظاهر و عدم توجه به محل رشد جسم و جان آدمی که در این مکان می‌خواهد به مقام خلیفه‌اللهی بر اساس قرآن برسد. مسکن اسلامی دارای جنبه‌های روانی و تعاملی است که در آن فرد ناخودآگاه به ترکیب رفتار-مکان می‌پردازد. حیات انسان در ابعاد مختلفی قابل‌بررسی است که هر بعد آن نیز نیازهای خاص خود را دارد. به‌اجمال برای حیات انسان سه بعد روحانی، نفسانی و جسمانی قابل‌تصور است، به‌تناسب این سه ساحت از حیات، نیازهای انسان نیز تحت سه مقوله‌ی نیازهای مادی یا فیزیولوژیکی (مثل خوراک، پوشاک و مسکن و امثال آن‌ها)، نیازهای نفسانی (مثل آزادی، حب ذات و سایر نیازهای روانی) و نیازهای روحانی (مثل ارتباط با مبدأ هستی و جنبه‌های معنوی و مرتبط با ماوراءالطبیعه) تقسیم‌بندی می‌شوند (Naghizade, 2011). مسکن و عوامل مربوط به آن نیز نباید صرفاً به‌عنوان سرپناه و فقط پاسخگوی نیازهای مادی انسان مطمع نظر قرار گیرند، بلکه توجه به آن دسته از ویژگی‌های کیفی مسکن که تأمین‌کننده‌ی نیازهای روانی و معنوی انسان هستند نیز ضرورت دارد. به‌این‌ترتیب مهم‌ترین موضوعی که در ارتباط با مسکن بایستی موردتوجه قرار گیرد، انسان است و انسان به‌تبع طبیعت ثلاثه خویش، متشکل از بدن، نفس و روح است و به‌طور اجمال تمرکز بر جنبه مادی حیات نه‌تنها نخواهد توانست انسان را به منزل مقصود برساند، بلکه او را متوقف و زمین‌گیر خواهد کرد (Javadi Amoli, 1987). در دهه‌های اخیر به دلیل افزایش جمعیت، تلاش‌های بسیاری برای تأمین مسکن انجام پذیرفته، ولی آنچه عموماً نادیده گرفته‌شده جنبه‌های کیفی بناها در کنار فزونی کمی آن‌هاست (Asefi & Imani, 2016). هیچ ساخته و حتی فرآورده انسانی را نمی‌توان سراغ گرفت که از فرهنگ تأثیر پذیرفته یا بر آن اثر نگذارد. ازاین‌رو بررسی خانه در ادوار گذشته و تحلیل ویژگی‌های مربوط به نوع مصارف و فضاهای مختلف خانه‌های سنتی می‌تواند ارزش‌های کیفی مشترکی را نشان دهد و معیارهایی برای تأمین کیفیت مسکن کشور باشد (Asefi and Imami, 2016). در یک‌صد سال اخیر (از سال ۱۳۰۰ ه.ش به بعد)، با توجه به تهی شدن معماری مسکن آپارتمانی معاصر، از ارزش‌ها و مؤلفه‌های والای انسانی قرآنی، آپارتمان، بیشتر به‌عنوان سرپناه محسوب شده تا یک مسکن مطلوب اسلامی، بنابراین این پژوهش سعی دارد، مؤلفه‌های تأثیرگذار قرآنی در راستای معماری مسکن آپارتمانی را شناسایی و تبیین و به‌عنوان مدل جدیدی ارائه نماید. این تحقیق

الگویی (مدل) را معرفی خواهد کرد تا با بکار بستن آن‌ها در معماری مسکن آپارتمانی معاصر، کرامت انسانی کم‌رنگ شده و یا از بین رفته بر اساس ارزش‌های قرآنی در معماری مسکن آپارتمانی حفظ و پایدار گردد.

سؤال پژوهش

مؤلفه‌های تأثیرگذار با رویکرد قرآنی در معماری مسکن آپارتمانی معاصر کدام‌اند؟

هدف پژوهش

ارائه مدل مؤلفه‌های تأثیرگذار با رویکرد قرآنی در معماری مسکن آپارتمانی معاصر تهران می‌باشد.

پیشینه و مبانی نظری پژوهش

ارزش‌های انسانی در معماری مسکن از دیدگاه صاحب‌نظران

هایدگر با زاویه نگاه یک فیلسوف به مسئله سکونت نگاه می‌کند و با وجود شباهت‌هایی که در ظاهر اندیشه‌اش با اندیشه دینی و سنتی دارد، مبنای اندیشه‌اش بر هیچ پیش‌فرض دینی یا عرفانی بنا نهاده نشده است (Hideger, 2007). لذا با وجود شباهت‌های ظاهری در مبانی فکری، تفاوت‌های اساسی با اندیشه مطرح‌شده در تحقیق حاضر دارد. شولتز در اندیشه‌های معمارانه‌اش متأثر از نوع نگاه و فلسفه هایدگر است. نگاه شولتز به مفهوم سکونت نگاهی تمثیلی و معناگرا به حدی که کمتر وارد واقعیت شده است. همان‌گونه که از نام کتابش پیداست مفهوم سکونت را در معنایی تمثیلی بررسی می‌کند. این آثار و نمونه‌های مشابه آن در دانشگاه‌های معماری و ادبیات "هایدگر" در اندیشه امروز یک فیلسوف، مقاله شناخته می‌شود. لیک باید در بنیادهای نگاه این اندیشمندان با نگاهی ژرف‌تر بازنگری کرد. بخصوص در دورانی که به تعبیر (Guenon, 1999) دوران در هم آمیختن حقیقت و سایه‌های کاذب آن به شکلی معکوس است. مسکن که مکانی فیزیکی و سرپناه است، جزء نیازهای اساسی خانوارهای امروزی بود (Valizadeh, 2001)؛ و شامل کلیه خدمات و تسهیلات ضروری موردنیاز برای بهزیستی خانوار و بهداشت افراد است (PourMohammadi, 2000). طبق تعریف دومین اجلاس اسکان بشر در سال ۱۹۹۶، مسکن سرپناهی مناسب یعنی آسایش، فضا، امنیت و مالکیت، پایداری سازه‌ای، روشنایی، تهویه و سیستم گرمایشی و سرمایشی، زیرساخت‌های اولیه، کیفیت زیست‌محیطی، مکان و قابل‌دسترسی از نظر کار و تسهیلات اولیه مناسب است (Dejhkam, 1994). حجت در سال ۱۳۸۷ هویت را زاینده سه عنصر جغرافیا، تاریخ و باورها می‌داند و نقره‌کار در سال ۱۳۹۶: شرایط نامناسب سکونت در همه عرصه‌های زندگی، مشکلات و مسائل را بزرگ‌تر جلوه می‌کنند و کم‌تر حل‌شدنی می‌نمایند (Danesh pour et al., 2022). شروع مسکن اجتماعی در اروپا نشأت گرفته از سه عامل مهم بود، جنبش ضد فرهنگی در سال‌های ۱۹۶۰-۱۹۵۰ میلادی که عامل افزایش تقاضا برای زندگی شهری گردید، گرایش و جانبداری جامعه از مجموعه مسکونی کم تراکم با ارتفاع کم در مقیاس کوچک و فشارهای جدیدی که در پی تغییرات اجتماعی، اقتصادی و جمعیتی بر خانواده‌ها وارد شد (Soroush Nia et al., 2022). واژه سکونت، مفهوم گسترده‌تری از مسکن دارد و مسکن چیزی بیش از سرپناه صرفاً فیزیکی است و کلیه خدمات و تسهیلات عمومی لازم برای بهتر زیستن را شامل می‌شود. این عنصر با اشتغال، سلامت، آموزش، جرم و بسیاری از جنبه‌های دیگر مردم همپوشانی دارد. همچنین رضایت‌مندی از آن نشان ارتقاء و توسعه پایدار جامعه می‌باشد (Rezaei & Amir Fakhreyan, 2022).

جدول ۱- تعریف مسکن از دیدگاه صاحب‌نظران

صاحب‌نظران	مسکن
تویواتو	کل معماری را می‌توان در سه سطح؛ استفاده عملی، معنایی و ترکیبی تعبیر کرد. در استفاده عملی، خانه فضایی است که بتوان تمام فعالیت‌های خانگی را بی‌دردسر در آن انجام داد. در حالت معنایی خانه فضایی را تأمین می‌کند که مردم بتوانند از حرص و ولع، بیگانگی و تنش‌های زندگی شهری رهایی یابند و در ترکیب، خانه ابتدایی‌ترین نوع معماری است که در آن روابط میان عناصر معماری می‌تواند ترکیب شود (Bemaniyan & Zandi, 2017).
گاستون باشلار	هر فضایی که بتوان در آن به‌واقع مسکن گزید، مفهوم خانه را از آن خود می‌کند. خانه قبل از هر چیز فضا و مکانی درونی است. درونی بودن آن در رابطه با بیرون آن، معنا و ارزش می‌یابد. برای کودک، حتی محقرترین و ساده‌ترین خانه، تجلی نخستین تصور ممکن از عالم است؛ نخستین تصور از غیر خود که او را در پناه خود نگه می‌دارد (Hashemi, 1996).
لکوربوزیه و تیتوس بورکهارت	لکوربوزیه: خانه پوششی است که در تطابق برخی از شرایط، رابطه صحیحی را بین محیط خارج و پدیده‌های زیستی انسان برقرار می‌سازد. در خانه باید یک فرد و یا خانواده زندگی کنند، یعنی هر که بخواهد راه برود، دراز بکشد، ببیند و فکر کند. بورکهارت: تعادل و توازن، کمال وحدت (Burckhardt, 2017)

منبع: (Bemaniyan & Zandi, 2017)

مسکن مطلوب و معیارهای آن

منظور از مسکن به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین و ابتدایی‌ترین نیازهای انسان صرفاً یک سرپناه نیست. مفهوم سکونت فراتر از استقرار در یک چهاردیواری است. مسکن از ابعاد گوناگونی برخوردار است که از آن جمله ابعاد اقتصادی، روان‌شناختی، کالبدی و غیره را می‌توان نام برد (Moztarzade & Hojjati, 2011). گاستون باشلار می‌نویسد: «آدمی پیش از افکنده شدن به جهان در گهواره خانه نهاده شده است» (Becheland, 1958). در خانه، آشنایی با جهان بی‌واسطه صورت می‌پذیرد. می‌توان گفت خانه مکانی است که وقوع زندگی روزمره را در خود گرفته است. شولتز در کتاب معماری معنا و مکان می‌گوید: محیط تنها در صورتی به محیط اجتماعی بامعنایی مبدل می‌شود که به فضا فرمی بدهد که آن‌ها محتوای لازم را دارا شوند. برای نمونه، این معمار است که خانه را به‌گونه‌ای که امنیت و آرامش را فراهم آورد طراحی می‌کند (Sholtez, 2016). معیارهای مسکن مطلوب به این محدود نمی‌گردد که سرپناه و حافظ انسان در برابر شرایط نامساعد جوی و گزند حیوانات و احتمالاً آسیب هم نوعانش باشد. بلکه عوامل کلی مطلوبیت مسکن و معیارهای مسکن مطلوب به ترتیب عبارت‌اند از: اقلیم، آسایش، امنیت، روانی، زیبایی، انطباق با تکنولوژی روز، فرهنگ (Bemaniyan & Zandi, 2017) و ایمنی، امنیت، آرامش، دنجی، محرمیت، انعطاف‌پذیری (Moztarzade & Hojjati, 2011).

جدول ۲- اصول معماری ایرانی از دیدگاه صاحب‌نظران

داراب دیبا	شکل‌گیری فضا بر اساس تنوع‌های هندسی غنی و محکم و سلسله‌مراتب زمانی و مکانی - درون‌گرایی - تداوم فضایی و پیوستگی مکان - محورهای خطی یا مرکزی - شفافیت - وقار و استواری - نظام هندسی حساب‌شده و منسجم - محوربندی ویژه - مرکزیت - حصول مفصل رابطه اتصال‌دهنده برش‌های فضایی میان تداخل سطوح - بهزیستی با طبیعت - مصالح منطبق با محیط (Diba, 1999).
محمد کریم پیرنیا	مردم‌واری - پرهیز از بیهودگی - نیارش - خودبسندگی - درون‌گرایی (Pimia, 2007).
نادر اردلان	بیش نمادین - انطباق محیطی - الگوی مثالی باغ بهشت - مقیاس انسانی - مشارکت اجتماعی - نظام فضایی مثبت - مکمل بودن - نوآوری در فنون ساختمان (Ardalan & Bakhtiar, 2012).

منبع: (Bemaniyan & Zandi, 2017)

توضیح و تحلیلی کوتاه در خصوص جدول ۱ و ۲: معماران و فلاسفه غربی در جدول ۱ تعاریفی که از خانه و معماری آن دارند بیشتر توجه به جسم انسان است. درحالی‌که معماران ایرانی اصول معماری مبتنی بر جسم و جان آدمی را در سلسله‌مراتب اجزای معماری خانه بیان کرده‌اند.

معماری مسکن آپارتمانی معاصر تهران

به آن دسته از خانه‌هایی که تا سال ۱۳۰۰ شمسی ساخته شده‌اند خانه‌های تاریخی و خانه‌هایی که پس از سال ۱۳۴۰ شمسی به‌صورت تک‌واحدی و یا آپارتمانی ساخته شده‌اند و تعداد آن‌ها رو به افزایش است، "واحد مسکونی" و خانه‌های معاصر نیز می‌گویند (Haeri, 2009).

ارزش‌های انسانی از دیدگاه قرآن در معماری مسکن ایرانی اسلامی

ارزش‌های انسانی از دیدگاه قرآن

خَلِيفَةُ اللَّهِ: انسان خلیفه خدا بر روی زمین است: وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً... (بقره ۳۰) و: وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ (انعام ۱۶۵). ظرفیت علمی: تمامی اسماء را خدا به آدم آموخت، او را به همه حقایق آشنا ساخت: وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا... و: قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ... (بقره، ۳۱-۳۳). فطرت الهی: او فطرتی خدا آشنا دارد. در عمق وجود خویش به خدا آگاهی دارد: وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ... (اعراف، ۱۷۲). جسم و جان: در انسان علاوه بر عناصر مادی عنصری ملکوتی و الهی وجود دارد: الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ؛ و: ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ (سجده، ۷ و ۹). موجود برگزیده: آفرینش انسان حساب‌شده است. تصادفی نیست: ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَى (طه، ۱۲۱). آزادی: انسان شخصیتی مستقل و آزاد دارد، امانت‌دار خداست: إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ... (احزاب، ۷۲) کرامت ذاتی: او از یک کرامت ذاتی و شرافت زایی برخوردار است: وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ... (اسراء، ۷۰). اهمیت و علت اشاره به آیات الهی: آیات ذکر شده منتخب آیاتی است که: جایگاه انسان و ارزش‌های وی و کرامت انسانی را در پیشگاه خداوند و در قرآن کلام الهی نشان می‌دهد (Elahi Ghomshei, 1998).

ویژگی‌های خانه در آیات قرآن کریم

ان اول بیت وضع للناس للذي مبارکاً (آل عمران، ۹۶). همانا اولین خانه‌ای که برای مردم قرار داده شده همان است که در مکه می‌باشد و فرخنده است؛ و الله جعل لکم من بیوتکم سکناً (نحل، ۸۰). خداوند خانه‌هایتان را برای شما مایه آرامش کرد؛ و لیس البران تأتو البیوت من

ظهورها و لکن البر من اتقی و اتوالیوت من ابوابها (بقره، ۱۸۹). نیکو نیست که از پشت خانه‌ها بدان وارد شوید. بلکه نیکوکار کسی است که پرهیزکاری کند و از درهای خانه به آن درآید (حریم امن). یا ایها الذین آمنوا لا تدخلوا بیوتاً غیر بیوتکم حتی تستأنسوا تسلماً علی اهلها (نور، ۲۷). به خانه‌هایی که خانه شما نیست داخل نشوید تا اجازه بگیرید و بر اهل خانه سلام کنید. اهمیت و علت انتخاب آیات قرآنی: آیات ذکر شده، اهمیت خانه و آداب ورود به خانه و حریم‌های انسانی را از دیدگاه قرآن نشان می‌دهد و رعایت آن‌ها در خانه الزامی است.

جدول ۳- آیات قرآنی که در آن‌ها به مفهوم محرمیت اشاره شده است

سوره مبارکه (علت انتخاب آیات: به محرمیت و حریم که از مؤلفه‌های مهم انسانی قرآنی است و رعایت آن در خانه الزامی است اشاره شده است).	مفاهیم برداشتی از آیات قرآنی
یا ایها الذین آمنوا لا تدخلوا بیوتاً غیر بیوتکم حتی تستأنسوا و تسلموا علی اهلها ذلکم خیر لکم لعلکم تذكرون؛ و: فإن لم تجدوا فیها احداً فلا تدخلوها حتی یؤذن لکم وإن قیل لکم ارجعوا فارجعوا هو ازکی لکم و الله بما تعملون علیم (نور ۲۷ و ۲۸). حرمت علیکم امهاتکم و بناتکم و اخواتکم و عَمَّاتکم و خَالَاتکم... (نساء ۲۳)؛ و الله جعل لکم من بیوتکم سکناً (نحل ۸۰) (Bahram pour, 2012).	حفظ حریم و محرمیت و توجه به قلمرو خصوصی خانه
وإن من قریة إلا نحن مهلكوها قبل یوم القیامة أو معدبوها عذاباً شدیداً كان ذلک فی الکتاب مسطوراً (اسراء ۵۸) (Bahram pour, 2012).	محرمیت گفتاری و محرمیت رفتاری در خانه
إنما المؤمنون الذین آمنوا بالله ورسوله وإذا كانوا معه علی أمر جمیع لم یذهبوا حتی یستأذنه إن الذین یستأذنونک أولئک الذین یؤمنون بالله ورسوله فإذا استأذنونک لبعض شأنهم فاذن لمن شئت منهم واستعفر لهم الله إن الله غفور رحیم (نور ۶۲) (Bahram pour, 2012).	اجازه گرفتن هنگام ورود به خانه و حریم خصوصی دیگران (محرمیت رفتاری) و حفظ حریم‌ها برای تعاملات اجتماعی ما بین زنان و مردان

منبع: (Bemaniyan & Zandi, 2017)

اصول و معیارهای مسکن مطلوب از دیدگاه قرآن

خدا لازم الوجودی است که همه چیز در آن جای می‌گیرد، اما خود در چیزی جای نمی‌گیرد (Culayni, 2005). مکان مطلوب اسلام جایی است که هم مفهوم فلسفی مکان را داشته باشد و هم مفهوم عرفانی مکان را بیان می‌کند.

جدول ۴- اصول و معیارهای مسکن مطلوب از دیدگاه قرآن

معیارهای مسکن مطلوب (Bemaniyan & Zandi, 2017)	تفسیر آیه (Bahram pour, 2012)	سوره / آیه (Bahram pour, 2012)
- پرهیز از اشراف متقابل خانه و ایجاد محرمیت. - پرهیز از هر نوع مزاحمت هم‌جواری بین خانه‌ها و فضاهای عبوری و عمومی. - جداسازی کامل با مفصل‌بندی‌های متعدد و مناسب مانند هشتی، راهرو ... - ایجاد آرامش، امنیت و سکون مناسب در مقابل سایر فضاهای شهری	- پیروی انسان از خدای خود و خلق هنر جاودانه - به کمال رساندن هنر به وسیله بهره‌گیری از تعالیم الهی	و تری الجبال تحسبها جامدة و هی تمر مر السحاب صنع الله الذی اتقن کل شیء إنه خبیر بما تفعلون (نمل / ۸۸)
- عرصه بندی فضاهای مختلف داخلی. - تقسیمات و تناسبات دل‌نشین نماها در طول خود، بر محور مرکزی آن تأکید می‌ورزند. - محوربندی و ارزش‌گذاری فضاهای داخلی	بهره‌گیری از هندسه و تناسبات به کاررفته در نظام آفرینش در جهت به کمال رساندن هنر	و السماء رفعها و وضع المیزان (الرحمن / ۷) الذی له ملک السماوات و الارض ولم یخذ ولداً ولم یکن له شریک فی الملک و خلق کل شیء فقدره تقدیراً (فرغان / ۲)
- پرهیز از هر نوع خودنمایی و تظاهر و اسراف در خانه سازی و رعایت حد اعتدال و نیاز - ایجاد فضاهای مناسب برای عبادت و پذیرایی از مهمان - ایجاد فضاهای زیبا و مزین به تزئینات انتزاعی - دور از چشم بودن دستشویی و آبریزگاه‌ها	بهره‌گیری از زیبایی ذاتی در خلق هنر و ایجاد اثر روحانی و معنوی	و لله الأسماء الحسنى فادعوه بها و دبروا الذین یلحدون فی اسمائه سیجرون ما كانوا یعملون (اعراف / ۱۸۰)

منبع: (Bemaniyan & Zandi, 2017)

علت انتخاب آیات قرآنی در جدول ۴

در آیات قرآنی جدول ۴ خداوند به خلاقیت، نظم، میزان، استحکام، حرکت، علم، پایداری، اعتدال، زیبایی، کمال و... در ساخت جهان و اداره آن اشاره کرده است؛ و این اصولی است پایدار که به‌کارگیری آن‌ها در خانه موجب آرامش و آسایش، کرامت انسانی، امنیت و... خواهد شد.

برخی ویژگی‌های خانه شایسته در احادیث امامان معصوم (ع)

توصیه به‌گزینش همسایگان پیش از گزینش جای خانه، توصیه به حریم داشتن خانه، پرهیز از اشراف متقابل خانه‌ها، پرهیز از هر نوع مزاحمت هم‌جواری بین خانه‌ها و فضاهای عبوری و عمومی توصیه‌هایی در مورد وسعت خانه، ارتباط با طبیعت، ارتفاع خانه، جهت‌گیری خانه، نور در خانه، تزئینات در خانه، استحکام و ایمنی خانه، پرهیز از هر نوع خودنمایی (MohamadiReyshari, 2005). ضرورت ایجاد فضاهای مناسب برای عبادت، پذیرایی از مهمانان، فضای شستشو حمام (Noghrekar, 2010).

مسکن مطلوب از منظر احادیث

جدول ۵- اصول و معیارهای مسکن مطلوب از دیدگاه احادیث

منبع حدیث	احادیث مربوطه	تفسیر	استنباط
شگفتی‌های آفرینش ترجمه مفضل، ص ۴۶ از امام صادق (ع) (Majlisi, 1980)	آدمی نیز چون کسی است که این خانه با تمام امکانات، گیاه حیوان، آب‌وخاک را به او داده‌اند.	به کمال رساندن هنر دینی به وسیله بهره‌گیری از تعالیم الهی برای خلق خانه‌های دقیق باظرافت هنری خاص.	خانه باید مانند یک اثر هنری با رعایت ضوابط خاص مانند موجودیتی متفاوت از فضای بیرون باشد و محل آرامش افراد گردد.
نهج‌البلاغه، حکمت ۳۷۱، از حضرت علی (ع) (Dashti, 2000)	هر کس به اندازه‌ای که او را کفایت می‌کند، قناعت کند.	پرهیز از هر نوع خودنمایی و تظاهر و اسراف در خانه سازی	از مهم‌ترین اصول اخلاقی پرهیز از بیهودگی و رعایت اعتدال است.

منبع: (Bemaniyan & Zandi, 2017)

مسکن مهر از دیدگاه مقالات

پوراحمد و دیگران در سال ۱۳۹۸ پژوهشی تحت عنوان "ارزیابی مقدار رضایت‌مندی ساکنان از مسکن مهر (نمونه موردی: مجتمع وحدت شهر شیراز)" انجام دادند. نتایج نشان داد که پاسخ‌گویان از کل ۷ شاخص رضایت نداشته و آن را بد ارزیابی کرده‌اند. زندگی و دیگران در سال ۱۳۹۶ در پژوهشی بانام "مسکن مهر، معضلات، چالش‌ها و راهکارها (مسکن مهر بهاران سنج)" ابتدا با مطالعه ویژگی‌های مسکن ایران و جهان شاخص‌هایی برای آن استخراج کرده و این شاخص‌ها در مسکن مهر بررسی شده‌اند. در نهایت بر اساس نتایج به‌دست‌آمده و بررسی نقاط ضعف مسکن مهر سنج، راهکارهایی از قبیل بهبود وضعیت ساخت و نوع مصالح مورد استفاده، نظارت بر کار پیمانکاران و ... برای ارتقای پروژه‌های مسکن مهر ارائه شده است. مسعودی راد و دیگران در سال ۱۳۹۶ مقاله‌ای بانام "ارزیابی سیاست مسکن مهر با توجه به شاخص‌های پایداری (خرم‌آباد)" ارائه کردند. نتایج نشان می‌دهد که شاخص پایداری مسکن (ترکیبی از ابعاد چهارگانه پایداری) که تأثیر مهمی در مقدار کارایی مسکن مهر دارد در نمونه مورد نظر کمتر از میانگین است. بهمنی و قائد رحمتی در سال ۱۳۹۵ در مقاله‌ای تحت عنوان "ارزیابی مسکن از نظر شاخص‌های کیفی مسکن مناسب (مسکن مهر زنجان) به ارزیابی میزان مسکن مهر با شاخص‌های کیفی (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیر بنایی - کالبدی) مسکن مناسب پرداختند که نتیجه آن مشخص شد مسکن مهر ۲۲ بهمن زنجان رضایت‌مندی ساکنان را در پی نداشته است. ملکی و دیگران در سال ۱۳۹۵ در پژوهشی تحت عنوان "سنجش رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت سکونتی طرح مسکن مهر (شیرین شهر اهواز)" با تعیین شاخص‌های کالبدی و مسائل اجتماعی و قومیتی و بررسی تأثیر آن بر کیفیت سکونتی، نشان دادند که سطح رضایت در اکثر شهروندان متوسط و پایین‌تر از آن است. خلیلی و دیگران در سال ۱۳۹۴ در پژوهشی تحت عنوان "ارزیابی سیاست‌های مسکن مهر در ایران و بررسی راهکارهایی برای بهبودی آن" نقاط ضعف سیاست‌های مسکن مهر را دریافته و راهکارهایی برای تدوین شرایط مسکن مطلوب ارائه دادند (Salaripour et al., 2022). مقالات بررسی شده (۶ مقاله) نشان می‌دهد در طراحی و ساخت مسکن مهر شاخص‌های مادی ضعیف و شاخص‌های معنوی که کرامت انسانی را شامل می‌گردد رعایت نشده است.

روش پژوهش

این تحقیق کمی - کیفی (ترکیبی: Mixed Method) به صورت هم‌زمان و در سه فاز مکمل یکدیگر انجام خواهد شد. فاز اول: به صورت مرور متون و قرآن و کتب کتابخانه‌ای. فاز دوم: بروش دلفی (مصاحبه با صاحب‌نظران). فاز سوم: تحلیل کیفی مصاحبه‌ها. ابزار سنجش و تحلیل داده‌ها در بخش مصاحبه‌ها، پرسشنامه محقق ساخته که از نظر پایایی و روایی و شکلی و محتوایی مورد تأیید صاحب‌نظران بود. ادغام

کدهای حاصل از مرور متون و مصاحبه‌ها و فشرده‌سازی و پایش داده‌ها، دستی و تجربی انجام گردید. انتخاب و امتیازبندی داده‌های نهایی توسط صاحب‌نظران و در طیف لیکرت ۵ درجه‌ای (یک کمترین و ۵ بالاترین امتیاز) و همچنین عملیات ریاضی و میانگین و درصد در جداول انجام شد و مدل نهایی ده‌گانه مؤلفه‌های تأثیرگذار و میزان درصد تأثیر هر کدام از مؤلفه‌ها بر معماری مسکن آپارتمانی معاصر تهران در دو نمودار دایره‌ای و ستونی نمایه گردید.

یافته‌ها

بررسی نظرات نخبگان

مصاحبه باده نفر از صاحب‌نظران (اساتید و فیلسوفان و معماران) حوزه و دانشگاه در دی و بهمن ماه ۱۳۹۹ در تهران پیرامون سؤال پژوهش و پاسخ به سؤال پژوهش در حد اشباع و پایش و پردازش و فشرده‌سازی کدهای حاصله از مصاحبه‌ها انجام گردید، از مطالعات میدانی و مصاحبه با صاحب‌نظران کدهای ارزش‌های انسانی قرآنی در راستای معماری مسکن آپارتمانی معاصر و سنتی به دست آمد؛ که به خاطر محدودیت حجم مقاله اشاره‌ای کوتاه به تعدادی از نتایج کدهای حاصل از مصاحبه‌ها در حلقه‌ی ده نفره می‌شود. مصاحبه‌کنندگان به ترتیب شماره: ۱- تکریم مهمان، عدالت، تزئینات کاربردی، پرهیز از اسراف، اقلیم، تواضع و فروتنی و ... ۲- کرامت انسانی، خلیفه‌اللهی، اشرف مخلوقات، دیگر خواهی، محرمیت و ... ۳- امنیت، آسایش، دوستی، مناظر طبیعی، مقیاس انسانی و ... ۴- پرهیز از اسراف، زیبایی، فطرت، سنت‌ها، خلاقیت، قضاوت، وجه الهی، ماندگاری، آرامش و ... ۵- عبادت، انذار و بشارت، حرمت و حریم و ... ۶- پرهیز از خودنمایی و لغو گویی، عزت‌نفس، حیا و ... ۷- بصیرت، قدرت شناخت، خلق کردن، مقاومت، نماز، توسل به خدا، علم، دانایی، یاد خدا، یاد مرگ، قناعت و ... ۸- تجلی فرهنگ قرآنی، خلوت، نیاز، اسماء الهی، فضیلت، کمال، قناعت، صرفه‌جویی، نور و ... ۹- انعطاف‌پذیری، تعادل، شفافیت، تنوع‌پذیری و ... ۱۰- تعلق خاطر، ایمنی، سازگار با محیط، طبیعت، حریم خصوصی، تناسبات و ... روش تجزیه و تحلیل دستی و تجربی انجام شده است. به طوری که پس از انجام مصاحبه‌ها و پیاده نمودن کدها (ارزش‌های انسانی قرآنی)، با روش تجربی و دستی کدهای تکراری و مشابه ادغام و سپس با چند بار مرور روی کدها و فشرده‌سازی، کدهای حاصله با کدهای حاصل از مرور متون ادغام و فشرده‌سازی انجام و تعداد سی‌وسه کد استخراج گردید؛ که میزان تأثیرگذاری آن‌ها طبق جدول ۶ در معماری سنتی و آپارتمانی معاصر مورد بررسی قرار گرفت.

شاخصه‌های شناخته‌شده کلیدی برآمده از قرآن، متون و مصاحبه‌ها با صاحب‌نظران و متخصصان و میزان تأثیرگذاری آن‌ها در معماری مسکن سنتی و آپارتمانی معاصر - تهران

جدول ۶- تأثیرگذاری ارزش‌های انسانی قرآنی در معماری مسکن سنتی و معماری مسکن آپارتمانی معاصر تهران، حاصل از: قرآن، مرور

متون و منابع و مصاحبه‌ها با صاحب‌نظران و متخصصین

ردیف	شاخصه‌های ارزش‌های انسانی - قرآنی "نتایج مصاحبه‌ها و مرور متون"	میزان تأثیرگذاری در معماری مسکن آپارتمانی معاصر			میزان تأثیرگذاری در معماری مسکن سنتی		
		زیاد	متوسط	کم	زیاد	متوسط	کم
۱	کرامت انسانی			*			
۲	تواضع و فروتنی		*				
۳	امنیت			*			
۴	آسایش	*					
۵	آرامش			*			
۶	محرمیت			*			
۷	عبودیت و بندگی			*		*	
۸	پرهیز از بیهودگی			*		*	
۹	حریم خصوصی (صوتی، بصری، فضایی)			*		*	
۱۰	تکریم مهمان		*			*	
۱۱	سلسله‌مراتب فضایی		*			*	
۱۲	تأمین نیازهای مادی	*				*	
۱۳	تأمین نیازهای معنوی		*			*	
۱۴	پرهیز از اسراف		*			*	
۱۵	استحکام	*				*	

ردیف	شاخصه‌های ارزش‌های انسانی - قرآنی "نتایج مصاحبه‌ها و مرور متون"			میزان تأثیرگذاری در معماری مسکن آپارتمانی معاصر		
	زیاد	متوسط	کم	زیاد	متوسط	کم
۱۶			*			*
۱۷			*		*	
۱۸			*			
۱۹			*		*	
۲۰			*		*	
۲۱			*		*	
۲۲			*		*	
۲۳		*			*	
۲۴			*		*	*
۲۵			*		*	
۲۶		*			*	
۲۷			*		*	
۲۸			*		*	
۲۹			*		*	
۳۰			*		*	
۳۱			*		*	
۳۲			*		*	
۳۳		*			*	

منبع: (یافته‌های تحقیق نویسندگان، ۱۴۰۱)

نتایج و یافته‌های جدول ۶

جدول ۶ مجموعه‌ای فشرده و پالایش شده (سی‌وسه شاخص) از تعداد کثیری از شاخصه‌های تأثیرگذار با رویکرد قرآنی (مرور متون و مصاحبه‌ها) بود که از نظر صاحب‌نظران گذشت و پس از محاسبات ریاضی (میانگین) نتایج آن، نشان می‌دهد: میزان تأثیرگذاری زیاد شاخصه‌های ارزش‌های انسانی قرآنی در معماری مسکن آپارتمانی معاصر تهران، ۱۲ درصد و میزان تأثیر همان شاخصه‌ها در معماری سنتی تهران، ۸۸ درصد می‌باشد. معنای این نتایج این است علیرغم ضعیف بودن بعضی از شاخصه‌ها در معماری سنتی مانند شفافیت و اغراق در تفاخر (خصوصاً در تزئینات و)، در اکثر شاخص‌ها تأثیر آن‌ها در معماری سنتی بیشتر است؛ و معماری آپارتمانی معاصر تقلیدی وارداتی غربی تقریباً تهی از این مؤلفه‌های بارزش انسانی- قرآنی شده است.

نتایج یافته‌های منتخب نخبگان حاصل از پرسشنامه در جدول ۵ درجه‌ای لیکرت

حلقه‌ی ده نفره نخبگان از میان سی‌وسه شاخص جدول ۶ ده شاخص و مؤلفه تأثیرگذارتر در معماری مسکن آپارتمانی معاصر تهران را انتخاب نموده (علت انتخاب مؤلفه‌ها در آپارتمان، برای تحصیل مدلی قرآنی و تأثیرگذار است تا در معماری آپارتمان‌های معاصر بکار گرفته شود و جایگاه مسکن را در رشد مادی و معنوی و کرامت انسانی تثبیت نماید؛ و صاحب‌نظران با توجه به تجارب علمی و قرآنی نسبت به انتخاب و تعیین مؤلفه‌های نهایی اقدام نمودند) و پس از نمره دهی نتایج ذیل حاصل شد. مدل مؤلفه‌های تأثیرگذار انسانی-قرآنی در راستای معماری مسکن آپارتمانی معاصر در این بخش از جمع و پالایش ارزش‌های انسانی - قرآنی حاصل از منابع و مرور متون و روش دلفی (مصاحبه با متخصصین) و فشرده‌سازی و تعیین مؤلفه‌های نهایی ده‌گانه حاصل گردید. پس از آن مؤلفه‌های ده‌گانه نهایی در جدول پنج‌درجه‌ای طیف لیکرت برای ارزیابی از نظر متخصصین ده نفره گذشت و میانگین نمرات و در صد تأثیر هریک از کدها، محاسبه و مشخص شد. بدین ترتیب مدل نهایی مؤلفه‌های تأثیرگذار انسانی- قرآنی بر معماری مسکن آپارتمانی معاصر در دو نمودار نمایه شد. مدل نمودار ده‌گانه دایره‌ای مؤلفه‌های تأثیرگذار انسانی-قرآنی حاصل از این پژوهش را تبیین و نشان می‌دهد؛ و مدل نمودار ستونی تأثیر هریک از مؤلفه‌ها را به درصد در معماری مسکن آپارتمانی معاصر تبیین و ارائه می‌کند. به طوری که مؤلفه آسایش و امنیت با ۹۸٪ امتیاز بالاترین اهمیت و فعالیت پذیری با ۸۲٪ امتیاز پایین‌ترین اهمیت را در معماری مسکن آپارتمانی معاصر به خود اختصاص داده‌اند؛ و سایر مؤلفه‌های تأثیرگذار انسانی قرآنی به ترتیب محرمیت ۹۶٪، عبودیت و بندگی ۹۴٪، کرامت انسانی ۹۴٪، ایمنی، استحکام، استواری ۹۲٪، حریم خصوصی ۹۲٪، تواضع و فروتنی ۹۰٪، عوامل زیستی پایدار ۹۰٪، خلاقیت ۸۸٪، میزان تأثیر را در معماری مسکن آپارتمانی معاصر در این پژوهش کسب کرده‌اند. این مدل

در نوع خود دارای عناصر فیزیکی و معنوی است و به عبارتی دارای عناصر ثابت و متغیر است. عناصر ثابت و ماندگار آن با فطرت انسان‌ها و رسیدن آن‌ها به کمال و خلیفه الهی انسان مرتبط است و عناصر متغیر آن نیز با پیشرفت علم و دانش و تکنولوژی می‌تواند تغییر کند بدون اینکه آسیبی به ارزش‌های دیگر وارد نماید. به‌کارگیری این مؤلفه‌های ارزشی در معماری مسکن آپارتمانی معاصر به معنی بازگشت به خویشتن خویش است. بازگشت به فرهنگ ایرانی اسلامی که موجب اعتلای معماری و انسان بر اساس کتاب آسمانی قرآن است.

جدول ۷- پرسشنامه: نمرات متخصصان به هر مؤلفه در پرسشنامه مرحله دوم روش دلفی (جدول لیکرت ۵ نمره‌ای)

ردیف	مؤلفه‌ها	متخصصین	الف	ب	پ	ت	ث	ج	چ	ح	خ	د
۱	تواضع و فروتنی	۵	۴	۴	۵	۴	۵	۴	۴	۵	۴	۵
۲	محرمیت	۵	۵	۵	۴	۵	۵	۴	۴	۵	۵	۵
۳	امنیت و آسایش	۵	۵	۴	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵
۴	حریم خصوصی	۵	۴	۴	۴	۴	۵	۵	۴	۵	۵	۵
۵	عوامل زیستی پایدار	۴	۵	۴	۵	۴	۴	۴	۴	۵	۵	۵
۶	عبودیت و بندگی	۵	۴	۵	۴	۵	۵	۴	۴	۵	۵	۵
۷	کرامت انسانی	۴	۵	۵	۵	۵	۵	۴	۴	۵	۵	۴
۸	ایمنی، استحکام، استواری	۴	۴	۵	۵	۵	۵	۴	۴	۵	۵	۵
۹	خلافت	۴	۵	۴	۵	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۵
۱۰	فعالیت پذیری	۴	۴	۴	۴	۵	۴	۳	۴	۴	۴	۵

منبع: (یافته‌های تحقیق نویسندگان، ۱۴۰۱)

توضیح تکمیلی جدول ۷: این جدول لیکرت پنج نمره‌ای (کمترین نمره یک و بیشترین نمره پنج) و مؤلفه‌های منتخب نهایی که از نظر صاحب‌نظران ده نمره (از الف تا د) در این پژوهش گذشته و نمرات آن‌ها وارد گردیده است.

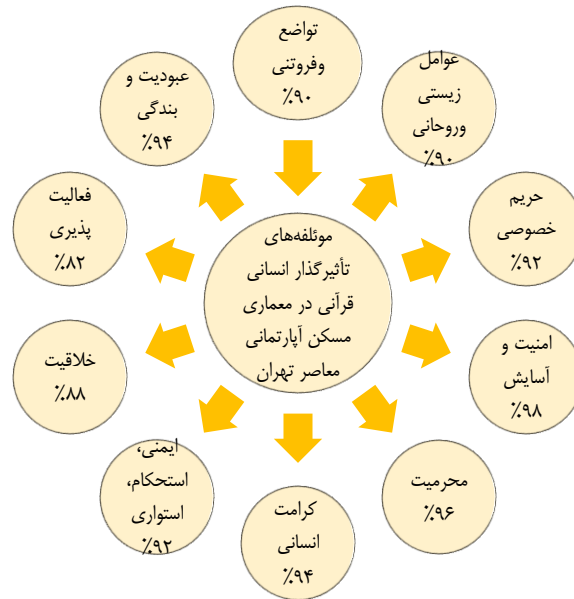
جدول ۸- یافته‌های حاصل از پرسشنامه مرحله دوم روش دلفی (جدول لیکرت ۵ نمره‌ای)

ردیف	مؤلفه‌های نهایی انسانی قرآنی در معماری مسکن آپارتمانی معاصر	جمع نمرات	میانگین نمرات M	ارزش میانگین نمرات (درصد) $100/5M^*$
۱	تواضع و فروتنی	۴۵	۴/۵	٪۹۰
۲	محرمیت	۴۸	۴/۸	٪۹۶
۳	امنیت و آسایش	۴۹	۴/۹	٪۹۸
۴	حریم خصوصی	۴۶	۴/۶	٪۹۲
۵	عوامل زیستی پایدار	۴۵	۴/۵	٪۹۰
۶	عبودیت و بندگی	۴۷	۴/۷	٪۹۴
۷	کرامت انسانی	۴۷	۴/۷	٪۹۴
۸	ایمنی، استحکام، استواری	۴۶	۴/۶	٪۹۲
۹	خلافت	۴۴	۴/۴	٪۸۸
۱۰	فعالیت پذیری	۴۱	۴/۱	٪۸۲

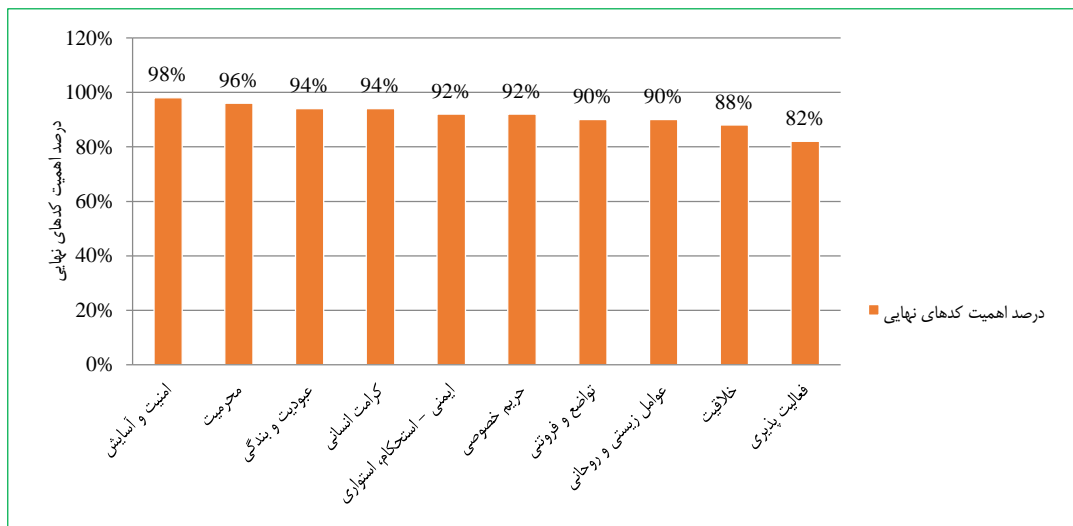
منبع: (یافته‌های تحقیق نویسندگان، ۱۴۰۱)

توضیح تکمیلی جدول ۸: این جدول ادامه‌ی محاسبات ریاضی جدول ۷ است که نتیجه آن میانگین نمرات و درصد تأثیرگذاری هر یک از مؤلفه‌های انسانی قرآنی در معماری مسکن آپارتمانی معاصر، در این پژوهش است (مؤلفه‌های نهایی ده‌گانه توسط صاحب‌نظران از میان سی‌وسه مؤلفه جدول ۶ انتخاب شده‌اند)

مدل نهایی مؤلفه‌های تأثیرگذار انسانی قرآنی در معماری مسکن آپارتمانی تهران



شکل ۱- مدل نهایی: مؤلفه‌های تأثیرگذار انسانی قرآنی در معماری مسکن آپارتمانی معاصر (منبع: یافته‌های تحقیق نویسندگان، ۱۴۰۱)



شکل ۲- نمودار اهمیت مؤلفه‌های تأثیرگذار انسانی قرآنی در معماری مسکن آپارتمانی معاصر (منبع: یافته‌های تحقیق نویسندگان، ۱۴۰۱)

نتایج مدل نهایی شکل (۱) و (۲)

همان‌گونه که روند پژوهش نشان می‌دهد مدل نهایی تحصیل شده شامل ده مؤلفه انسانی قرآنی در معماری مسکن آپارتمانی معاصر تهران می‌باشد (شکل ۱) که حاصل جمع و فشرده‌سازی و پایش شاخصه‌های مرور متون و مصاحبه‌های میدانی بر اساس پرسشنامه محقق ساخته و طیف لیکرت پنج امتیازی با نظر صاحب‌نظران معماری و قرآنی انجام و نتیجه حاصل شده است؛ و بر اساس میانگین نمرات صاحب‌نظران (جدول ۷ و ۸) در هر شاخص، میزان درصد اهمیت و تأثیرگذاری هر کدام از مؤلفه‌ها (شاخص‌ها) در معماری مسکن آپارتمانی معاصر نمایه گردیده است (شکل ۲). به‌کارگیری این مدل ارزشمند اسلامی در معماری آپارتمان‌ها، نهضتی نوین در معماری مسکن آپارتمانی معاصر تهران می‌باشد.

تحلیلی محتوایی بر نتایج شکل‌های (۱) و (۲)

شکل (۱) مدل نهایی مؤلفه‌های تأثیرگذار انسانی قرآنی در معماری مسکن آپارتمانی معاصر است که نتیجه‌ی جدول ۷ و ۸ می‌باشد به‌صورت نمودار دایره‌ای نمایه و تحصیل شده‌اند؛ و پاسخ به سؤال و هدف پژوهش است. در شکل (۲) بر اساس نمرات به‌دست‌آمده از جدول ۷ و ۸ میزان در صد اهمیت و تأثیرگذاری هر یک از مؤلفه‌های ده‌گانه مدل نهایی در معماری مسکن آپارتمانی معاصر، حاصل و نمایه گردیده‌اند. با

توجه به اینکه معدل در صد تأثیرگذاری مؤلفه‌های مدل نهایی (معدل یا میانگین مؤلفه‌ها = مجموع درصد مؤلفه‌ها/تعداد مؤلفه‌ها-درصد $91/6 = 916/10$ درصد) نود یک و شش درصد می‌باشد و از طرفی مؤلفه امنیت و آسایش با ۹۸ درصد و مؤلفه فعالیت پذیری با ۸۲ درصد به ترتیب بیشترین و کمترین تأثیرگذاری را در این پژوهش در معماری مسکن آپارتمانی معاصر تهران کسب کرده‌اند؛ بنابراین این مجموعه به هم پیوسته و درهم تنیده شده است. چنانچه مؤلفه‌های این مدل در معماری آپارتمانی معاصر تهران بکار گرفته شوند تحولی نوین در معماری آپارتمانی و سپس در سبک زندگی آحاد جامعه اسلامی، در نهایت انسان‌هایی با شاخصه‌های قرآنی در آپارتمان‌ها پرورش می‌یابند؛ که یکی از اهداف جامعه‌ی در تراز ایرانی اسلامی است.

بر اساس مؤلفه‌های مدل استخراجی تحصیل شده از این پژوهش، استیلای فرهنگ تقلیدی غربی در معماری مسکن آپارتمانی معاصر در یک صد سال اخیر، سبک زندگی دینی را در کشور خصوصاً تهران تغییر داد، شکل و محتوای خانه و آپارتمان معاصر از ارزش‌های انسانی قرآنی تهی گردید، به طوری که بر اساس این پژوهش شاخصه‌های دینی از دیدگاه صاحب‌نظران فقط دوازده درصد در آپارتمان‌های معاصر تأثیرگذار بوده است، بنابراین در جدول ۹ ذیل، آسیب‌شناسی در معماری مسکن آپارتمان‌های معاصر بر اساس مؤلفه‌های مدل حاصل شده از این پژوهش تبیین می‌گردد.

آسیب‌شناسی معماری مسکن آپارتمانی بر اساس مدل استخراج شده حاصل از این پژوهش

جدول ۹- آسیب‌شناسی فقدان و یا کم‌رنگ شدن مؤلفه‌های حاصل از مدل این پژوهش در معماری مسکن آپارتمانی معاصر

ردیف	مؤلفه‌های حاصل از مدل استخراج شده از این پژوهش	آسیب‌شناسی در بخش‌ها و فضاهای مختلف معماری مسکن آپارتمان‌های معاصر عدم وجود یا کم‌رنگ بودن عوامل و فضاهای ذیل در معماری مسکن آپارتمانی معاصر تهران
۱	امنیت و آسایش	کیفیت و اندازه فضاهای اصلی، هویت کالبدی و هویت بیرونی، اندازه و کیفیت فضاهای سرویس‌دهنده، کیفیت فضاهای بازی کودکان، انعطاف‌پذیری و قابلیت تغییر فضا، میزان روابط همسایگی، کیفیت و اندازه فضاهای (پیش ورودی، سر در، لابی و...)، روشنایی و نورپردازی فضاهای مشاع، جنس مصالح و جزئیات اجرایی.
۲	محرمیت	حرمت و احترام مهمان و تفکیک فضای او از نامحرم، حفظ حریم اهل خانه با تفکیک فضاهای خصوصی و عمومی، عدم اشراف فضاهای عمومی و خصوصی به یکدیگر مثل اشراف پذیرایی به آشپزخانه و خواب‌ها به یکدیگر. رعایت سلسله‌مراتب فضایی.
۳	عبودیت و بندگی	فضایی آرام برای عبادت و بندگی و خلوت با خداوند
۴	کرامت انسانی	رعایت سلسله‌مراتب فضایی از ورودی آپارتمان تا پذیرایی و آشپزخانه، خواب‌ها، سرویس بهداشتی و حمام، دعوت‌کنندگی در فضای ورودی، عدم اشراف فضاهای عمومی و خصوصی به یکدیگر. حفظ حریم در تمام سطوح فضایی. حرمت اهل خانه. تزئینات کاربردی و مناسب. روشنایی متناسب با فضاها.
۵	ایمنی، استحکام و استواری	کاربرد مصالح و جنس مناسب، ایمنی و پایداری ساختمان مجتمع‌های مسکونی آپارتمانی، بکارگیری تکنولوژی‌های جدید برای ایمنی و استحکام و استواری ساختمان.
۶	حریم خصوصی	رعایت حریم‌های بصری (اشراف) و صوتی و شنیداری و حوزه‌بندی مناسب فضایی و کاربرد مصالح برای عایق صوتی. رعایت حریم فضایی برای روابط اجتماعی با خویشاوندان و همسایگان و مهمان و حفظ حریم‌های اهل خانه. کیفیت طراحی داخلی و عرصه بندی خصوصی و عمومی (اشراف). آرایش مناسب آپارتمان‌ها نسبت به یکدیگر.
۷	تواضع و فروتنی	هماهنگی با اقلیم، استفاده از مصالح بوم آورد، پرهیز از بیهودگی، فضاهای چند کارکردی، حذف فضاهای غیرضروری. ابعاد متعادل فضاها، تزئینات متناسب و کاربردی
۸	عوامل زیستی پایدار	تهویه طبیعی، نورگیری متناسب طبیعی فضاها، ارتباط فضای سبز و آپارتمان و مجتمع‌های مسکونی، الگوبرداری از طبیعت.
۹	خلاقیت	توجه به اصول معماری ایرانی اسلامی، توجه به باطن آپارتمان و معنویت، سلسله‌مراتب فضایی، رعایت حقوق دیگران، بومی کردن آپارتمان با توجه به فرهنگ ایرانی اسلامی، توجه به هویت ایرانی اسلامی، رعایت حریم‌ها برای مهمان و اهل خانه با فضاسازی مناسب، ارتباط با طبیعت، رعایت قلمروها در خانه و فضاهای خصوصی و عمومی، رعایت مقیاس انسانی.
۱۰	فعالیت پذیری	ارتباط مناسب آپارتمان و مجتمع‌های مسکونی با سرانه‌های خدماتی، آموزشی، تجاری و... در محله و سلسله‌مراتب شهری و فعالیت‌های اجتماعی، ارتباط مناسب با تجمع‌های مجتمع آپارتمانی و محله‌ای، ارتباط با طبیعت، رعایت سلسله‌مراتب فضایی، ارتباط همسایگی.

(منبع: یافته‌های تحقیق نویسندگان، ۱۴۰۱)

تحلیلی بر نتایج و یافته‌های جدول ۹

همان‌گونه که در جدول آسیب‌شناسی ملاحظه می‌شود بخش‌های مختلف فضاهای زندگی در آپارتمان‌های معاصر دچار آسیب گردیده است؛ که اثر مخرب این آسیب‌ها در جسم و روح و روان آدمی و در ارتباطات نسل‌های انسانی طی یک‌صد سال اخیر اتفاق افتاده است؛ و علت آن کم‌رنگ شدن و یا حذف ارزش‌های انسانی قرآنی در خانه‌ها و بومی نشدن آپارتمان‌ها در بدو ورود به کشور بوده است. لذا در قالب ورود تکنولوژی و استفاده از این سوغات غربی تقلیدشده، اکثر ارزش‌های انسانی در خانه‌ها به ضد ارزش تبدیل گشته‌اند؛ بنابراین ضروری است بازگشتی به فرهنگ اصیل ایرانی اسلامی و ارزش‌های به‌دست‌آمده در این پژوهش گردد و با بکار بستن آن‌ها در آپارتمان‌های معاصر تهران و بلکه کشور شاهد نهضتی نوین در معماری مسکن آپارتمانی معاصر باشیم.

ارزش‌های انسانی قرآنی و مؤلفه‌های تأثیرگذار در معماری مسکن تا قبل از سال ۱۳۰۰ ه. ش. در خانه‌های سنتی، در ایران-تهران که توسط مردم ساخته می‌شد. نیازهای مادی و معنوی آن‌ها را تأمین می‌کرد. با ورود معماری مدرن تقلیدی غربی به تدریج آپارتمان‌ها جایگزین خانه‌ها شد و ارزش‌های انسانی قرآنی در آپارتمان‌ها کم‌رنگ و یا از بین رفت. در بررسی تطبیقی، نتایج شش مقاله علمی پژوهشی بررسی شده در مقاله سالاری پور و دیگران در سال ۱۴۰۱، مجله علمی پژوهش و برنامه‌ریزی شهری مرودشت، در خصوص ویژگی‌های مسکن آپارتمانی، مسکن مهر در شهرهای شیراز، بهاران، سنندج، خرم‌آباد، زنجان، شیرین شهر اهواز و یک مقاله تدوین راهکارها برای رفع مشکلات، نشان داد که ساکنین از زندگی در آن مجتمع‌های آپارتمانی مسکن مهر رضایت ندارند و در نتایج، عدم کیفیت مصالح، عدم نظارت صحیح، عدم دسترسی به خدمات شهری و زیرساخت‌ها و حداقل هزینه‌های ساخت که همگی غالباً ویژگی‌ها و عوامل فیزیکی و مادی هستند موجب ناراضی ساکنین قلمداد نموده‌اند. در صورتی که پژوهش حاضر انجام‌شده بر اساس قرآن، مؤلفه‌های جامع‌موانع را به دست آورده که عوامل مادی و معنوی را شامل می‌شود. در این پژوهش برای رسیدن به مدل نهایی مناسب مؤلفه‌های تأثیرگذار قرآنی بر معماری مسکن آپارتمانی معاصر تهران، مؤلفه‌های تأثیرگذار به‌دست‌آمده از روش دلفی (مصاحبه‌ها با حلقه ده نفره صاحب‌نظران) و مرور متون، دسته‌بندی و ادغام و جمع شدند. سی‌وسه کد نهایی از حاصل جمع آن‌ها به دست آمد (جدول ۶) که پس از بررسی و تحلیل محتوا مشخص شد، میزان تأثیرگذاری زیاد شاخصه‌های ارزش‌های انسانی قرآنی در معماری مسکن آپارتمانی معاصر تهران ۱۲ درصد و میزان تأثیر همان شاخصه‌ها در معماری سنتی تهران ۸۸ درصد می‌باشد. نکته‌ای که قابل تبیین است اینکه در معماری آپارتمانی معاصر با توجه به پیشرفت تکنولوژی و علم، بیشتر به رفع نیازهای مادی انسان توجه شده و به بعد معنوی انسان که شامل، روح و روان و آرامش و قرار انسان می‌شود، توجه نشده است. در بخش آسیب‌شناسی و کم‌رنگ شدن ارزش‌های انسانی قرآنی در معماری آپارتمان‌های معاصر، غلبه فرهنگ غربی در آپارتمان‌های معاصر گاه زندگی مردمان این سرزمین را متلاشی نموده است. به‌طور مثال: در آپارتمان‌های معاصر، اغلب، حریم‌ها شکسته و محرمیت‌ها کم‌رنگ، افراط و تفریط در بکار بردن عناصر معماری و رنگ و نور و... همچنین کم‌رنگ شدن روابط اجتماعی و افزایش خودنمایی، از طریق افراط در کاربرد تزئینات و کم‌رنگ شدن وجود طبیعت و فضای سبز و... قابل مشاهده است. در ادامه پژوهش، حلقه‌ی ده نفره نخبگان، از میان سی‌وسه شاخص جدول شماره ۶ ده شاخص و مؤلفه تأثیرگذار در معماری مسکن آپارتمانی معاصر تهران را انتخاب نمودند. پس از آن، مؤلفه‌های ده‌گانه نهایی در جدول پنج‌درجه‌ای طیف لیکرت برای ارزیابی از نظر متخصصین ده نفره گذشت و میانگین نمرات و در صد تأثیر هر یک از کدها، محاسبه و مشخص شد. بدین ترتیب، مدل نهایی مؤلفه‌های تأثیرگذار انسانی-قرآنی بر معماری مسکن آپارتمانی معاصر در دو نمودار نمایه شد. مدل نمودار ده‌گانه دایره‌ای، مؤلفه‌های تأثیرگذار انسانی-قرآنی حاصل از این پژوهش را تبیین و نشان می‌دهد. مدل نمودار ستونی تأثیر هر یک از مؤلفه‌ها را به در صد در معماری مسکونی آپارتمانی معاصر، تبیین و ارائه می‌کند. به‌طوری که مؤلفه آسایش و امنیت با ۹۸٪ امتیاز، بالاترین اهمیت و فعالیت پذیری با ۸۲٪ امتیاز، پایین‌ترین اهمیت را در معماری مسکن آپارتمانی معاصر، به خود اختصاص داده‌اند. سایر مؤلفه‌های تأثیرگذار انسانی قرآنی به ترتیب: محرمیت ۹۶٪، عبودیت و بندگی ۹۴٪، کرامت انسانی ۹۴٪، ایمنی، استحکام و استواری ۹۲٪، حریم خصوصی ۹۲٪، تواضع و فروتنی ۹۰٪، عوامل زیستی پایدار ۹۰٪، خلاقیت ۸۸٪، میزان تأثیر را در معماری مسکن آپارتمانی معاصر در این پژوهش کسب کرده‌اند. این مدل در نوع خود دارای عناصر فیزیکی و معنوی است و به عبارتی دارای عناصر ثابت و متغیر است. عناصر ثابت و ماندگار آن با فطرت انسان‌ها و رسیدن آن‌ها به کمال و خلیفه‌اللهی انسان مرتبط است و عناصر متغیر آن نیز با پیشرفت علم و دانش و تکنولوژی می‌تواند تغییر کند. بدون اینکه آسیبی به ارزش‌های دیگر وارد نماید. به‌کارگیری این مؤلفه‌های ارزشی در معماری مسکن آپارتمانی معاصر، به معنی بازگشت به خویشتن خویش است. بازگشت به فرهنگ ایرانی اسلامی که موجب اعتلای معماری و کیفیت زندگی انسان بر اساس کتاب آسمانی قرآن است.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

نتایج تطبیقی شش مقاله علمی پژوهشی بررسی شده در خصوص ویژگی‌های مسکن آپارتمانی مهر در شهرهای مختلف کشور، غالباً عوامل فیزیکی و مادی هستند که موجب نارضایتی ساکنین را فراهم نموده‌اند. در صورتی که پژوهش حاضر انجام شده بر اساس قرآن، مؤلفه‌های جامع‌ومانع را به دست آورده که عوامل مادی و معنوی را شامل می‌شود. آسیب‌شناسی در معماری مسکن آپارتمانی معاصر بر اساس مؤلفه‌های مدل تحصیل شده از این پژوهش، زوایای پنهان فقدان و یا کم‌رنگ شدن شاخصه‌های دینی را در عمق ساختار معماری مسکن آپارتمانی معاصر تهران آشکار کرد، به طوری که در طول یک‌صد سال اخیر به تدریج شاخصه‌های ارزش‌های قرآنی در همه‌ی فضاهای معماری خانه و آپارتمان ضعیف و ناکارآمد گردید و معماری مسکن آپارتمانی معاصر تهران تهی از معنا و از معیارهای دینی خارج شد، به تبع آن در سبک زندگی انسان‌ها نیز تأثیر منفی نهاد. در این زمینه هر چه تکنولوژی در صنعت ساختمان پیشرفت می‌کند، چون تکنولوژی در خدمت فرهنگ غربی است، معماری مسکن آپارتمان‌های معاصر بیشتر از معیارهای دینی فاصله می‌گیرند. مؤلفه‌های تأثیرگذار انسانی قرآنی در معماری مسکن آپارتمانی معاصر حاصل از این پژوهش، یک مجموعه‌ی به هم پیوسته و درهم تنیده شده و ماندگار هستند که بکار بستن آن‌ها در معماری مسکن آپارتمانی می‌تواند نسبت به بومی‌سازی معماری آپارتمان‌های معاصر بارنگ و بوی قرآنی مؤثر باشد؛ بنابراین اهم مؤلفه‌های تحصیل شده تأثیرگذار در معماری مسکن آپارتمانی معاصر پس از ادغام و پایش ۳۳ مورد بود که در جدول شماره ۶ بخش تأثیرگذاری زیاد آن، نشان داد: ۱۲٪ مؤلفه‌ها در معماری مسکن آپارتمانی معاصر و ۸۸٪ در معماری مسکن سنتی تأثیرگذار بوده است؛ و اخص مؤلفه‌های ده‌گانه که به عنوان مؤلفه‌های نهایی (مدل) معرفی شدند با در صد اهمیت آن‌ها به عنوان یک مدل ارزشمند اسلامی، عبارت‌اند از: آسایش و امنیت ۹۸٪، محرمیت ۹۶٪، کرامت انسانی ۹۴٪، عبودیت و بندگی ۹۴٪، حریم خصوصی ۹۲٪، ایمنی، استحکام و استواری ۹۲٪، تواضع و فروتنی ۹۰٪، عوامل زیستی پایدار ۹۰٪، خلاقیت ۸۸٪، فعالیت پذیری ۸۲٪. کاربرد این پژوهش می‌تواند در برنامه‌ریزی وزارت راه و شهرسازی، وزارت کشور، شهرداری‌ها، سازمان نظام‌مهندسی کشور و بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، برای کنترل، نظارت و هدایت به عنوان الگویی برای معماری مسکن آپارتمانی معاصر تهران باشد. پیشنهاد می‌گردد پژوهشگران آینده همین تحقیق را با رویکرد کتاب‌های آسمانی دیگر در سایر نقاط جهان انجام و نتایج آن را با این پژوهش مقایسه کنند.

ملاحظات اخلاقی:

پیروی از اصول اخلاق پژوهش: در مطالعه حاضر فرم‌های رضایت‌نامه آگاهانه توسط تمامی آزمودنی‌ها تکمیل شد؛ و تعهدنامه نیز تکمیل گردید.

حامی مالی: هزینه‌های مطالعه لازم توسط نویسندگان مقاله تأمین شد.

تعارض منافع: بنا بر اظهار نویسندگان، مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است؛ و فرم آن نیز تکمیل شد.

سپاسگزاری: مراتب قدردانی از جناب آقای دکتر شریفی و جناب آقای دکتر معینی و کلیه دست‌اندرکاران را دارم.

References

- 1- [Imam] Ja'far al-Sadiq A. (1980). Tawheed al Mufaddal. Translated by Mohammad Baqir Majlisi. Tehran: Faqih Publications. [In Persian].
- 2- Ardalan, N., & Bakhtiar, L. (2012). Sense of unity - The role of tradition in Iranian architecture. Tehran: Alam Memar Publication. [In Persian].
- 3- Asefi, M., & Imani, E. (2016). Redefining the ideal contemporary Iranian-Islamic housing design patterns with qualitative assessment of traditional houses. Islamic Architecture Research Quarterly, 11(4). URL: <http://jria.iust.ac.ir/article-1-486-fa.html>. [In Persian].
- 4- Ayazi, S. M. H. (2015). Valuable buildings in Tehran with commercial, residential, and public valuation. Dimond Publications. [In Persian].
- 5- Bahrapour, A. (2012). The Holy Qur'an, Tehran: Avaye Quran Publications. [In Persian].
- 6- Barati, N. (2003). Recognizing the concept of home in the Persian language and culture. Journal of Soil, 8. [In Persian].
- 7- Bemanian, M. R., & Zandi, M. (2017). Iranian housing and lifestyle. Tehran: avvaloakhar publications. [In Persian].
- 8- Burckhardt, T. (2017). Sacred Art. Translation: Jalal Sattari. Tehran: Soroush Publications.
- 9- Bushland, G. (1958). Boston Poets of space.

- 10- Culayni Mhw, S. E. (2005). *Kitab al-Kafi*. Qom: eslamiyeh Publications.
- 11- Daneshpour, A., Shahryari, S., & Panahi, F. (2022). Investigating factors affecting the association of the concept of identity in the architecture and urban planning of Shiraz. *Scientific Quarterly Journal of Urban Planning and Research*, 13(48), 1-16.
- 12- Dehkhoda. (1996). *Dehkhoda Dictionary*. Publications: University of Tehran
- 13- Dejhkam, J. (1994). *Government and Housing Problems*. The first seminar on the housing policy process, University of Tehran.
- 14- Diba, D. (1999). Inspiration and perception of the basic concepts of Iranian architecture. *Culture of Islamic Architecture and Urbanism Journal*, 1(1).
- 15- Guenon, R. (1999). *The Crisis of the Modern World*, Translation: Ziauddin Dehshiri. Tehran: Amir Kabir Publications.
- 16- Haeri, M. R. (2009). *House, culture, nature, the study of historical and contemporary houses*. Tehran: Road, Housing & Urban Development Research Center.
- 17- Hashemi, R. (1996). *House and Architect*. *Abadi journal*, 23 (10), 2-8.
- 18- Heidegger, M. (2007). *Being and Time*, First Edition. Ghoghnoos Books.
- 19- Javadi Amoli, A. (1987). *Thematic interpretation of the Qur'an*. Tehran: Raja Cultural Publishing Center.
- 20- Mohammadi Rey Shahri, M. (2005). *Mizan al-Hikmeh*. Darolhadith pub.
- 21- Moin, M. (1992) *Persian Dictionary*. Tehran: Amirkabir Publications.
- 22- Moztarzadeh, H., & Hojjati, V. (2011). Feature optimal housing and the pathology of its problems in Iran, National Iranian Housing Conference, Islamic Azad University, Shiraz Branch.
- 23- Naghizadeh, M. (2011). *The ideal city of Islam or the atmosphere of the good life*. Tehran: Shahr.
- 24- *Nahj ol-Balaghe*, translated by Mohammad Dashti (2000). First edition. Qom: Mashour Publications.
- 25- Noghrehkar, A. H. (2010). *Theoretical foundations of architecture*. Tehran: Payame Noor University Press.
- 26- Nurberg, S. (2016). *Christian Architecture: meaning and place*, Nowruz Borazjani. Tehran: Parham Naghsh pub.
- 27- Pirnia, M. K. (2007). *Stylistics of Iranian Architecture*. Tehran: Soroush Danesh pub.
- 28- Pour Mohammadi, M. (2000). *Housing planning*. Tehran: Samt organization. [In Persian].
- 29- Rezaei Gorgani, A.R. & Amir Fakhrian, M. (2022). Analysis of satisfaction with the residential environment and its impacts on urban depreciation (Case study: Samen district of Mashhad). *Scientific Quarterly Journal of Research and Urban Planning*, 12(47), 131-148. <https://doi.org/10.30495/jupm.2020.3958>. [In Persian].
- 30- Salaripour, A. A., Ghiathund Mohammad Khani, S., & Shaban Kala Chahi, S. (2022). Evaluation of the quality of life of residents of Mehr housing (case study: Rasht city). *Scientific-Research Quarterly of Urban Planning and Research*, 13 (48), 102-87. <https://doi.org/10.30495/jupm.2022.4269>. [In Persian].
- 31- Soroush Nia, R., Mofidi Shemirani, S.M., & Etisam, I. (2022). Examining the characteristics of contemporary multi-floor housing design in relation to local architectural patterns under hot and dry climates (Case study: Local housing in Kerman). *Scientific Quarterly Journal of Research and Urban Planning*, 12(47), 319-338.
- 32- *The Holy Quran*. Translated by Mehdi Elahi Ghomshei F. (1998). Qom: Al-Hadi Qom. [In Persian].
- 33- Valizadeh, B. (2001). *Performance evaluation of Housing in urban zones of East Azerbaijan*. Islamic Azad University, Tabriz Branch. [In Persian].
- 34- Zarghami, I., & Ashraf Sadat, S. (2016). *Features of Iranian and Islamic architecture in residential complexes*. Tehran: Tarbiat Modares University. [In Persian].



Research Paper

Strategic Planning for the Development of the Tourism Industry With an Analytical Approach to Cross-Cutting Effects and Objectives – Actors (Case Study: Yasuj City)

Mohammad Mehdi Hasanzadeh: Phd Candidate in Geography and urban planning, Payam Noor university, Tehran, Iran.

Bijan Dadras*: Associate professor in Geography and urban planning, Payam Noor university, Tehran, Iran.

Esmael Aliakbari: Professor, Department of Geography and Urban Planning, Payam Noor University, Tehran, Iran

Mohsen Saghae: Associate professor in Geography and urban planning, Payam Noor university, Tehran, Iran.

ARTICLE INFO

Received: 2021/09/12
Accepted: 2022/03/05
PP: 289-304

Use your device to scan and read the article online



Keywords: Strategic Planning, Tourism, Analytical Approach To The Goals Of The Actors, .Yasuj City

Abstract

The main purpose of this study is to formulate strategic planning for sustainable tourism development with a future research approach in Yasuj. The statistical population of the study is all managers, experts and specialists in the field of tourism and futures research; Sampling method and design will be purposeful sampling; And the statistical sample of the research will consist of 25 experts in the field related to tourism and nature tourism. Collecting data and information required in this study, a combination of different methods including Delphi method (panel of experts) and brainstorming (mental motivation) and analyzing the required data and information based on structural and futures research method (including MICMAC software) and Is a MACTOR. The results of the study show that from 55 identified indicators to study and their role in the development of sustainable tourism industry in Yasuj, 15 indicators were extracted as the foundation and main and key basis for sustainable tourism development in Yasuj. Therefore, these hybrid propellants, which show their ability to affect the whole system, include the development of nature tourism with numerical weight (8.84), credits of tourism and cultural heritage (9.91), development of political and security stability in the drawer (5.66), neighbors. South Persian Gulf (2.65), Health Town (3.7), Branding (6.72), Emotional Experiences of Tourists (Happiness, Love and Surprise) (3.01), Eco Museum (6.54), Private Sector (4.90), construction of local markets (6.90), display and appearance of urban bodies (9.20), design of tourist routes (2.14), development of infrastructure and Internet-based technologies (6.54), transportation network Regional (6.37) and comprehensive tourism plan (8.14). Also, in order to investigate the effectiveness of actors and to investigate the relationship between their convergence and divergence, the ground for improvement and development of Yasuj tourism industry was identified as 13 actors at the provincial level, 4 actors at the macro level and 2 actors at the intermediate scale.

Citation: Hasanzadeh, M.M., Dadras, B., Aliakbari, E., Saghae, M. (2024). **Strategic planning for the development of the tourism industry with an analytical approach to cross-cutting effects and objectives – actors (Case study: Yasuj city)**, *Journal of Research and Urban Planning*, 15(57), 289-304.
DOI: 10.30495/jupm.2022.28835.3977

Extended Abstract

Introduction

According to the United Nations, in 2015, more than 50% of the world's population lives in cities, and this trend will reach 60% by 2030. With the industrialization of human societies, the new schools of urban science believed that cities should be planned and designed from the perspective of pure engineering and the primacy of the machine over man, based on the rapid movement of change and transformation. This approach in urban communities led to the disintegration of cultural-historical identity and the disappearance of human and natural elements of cities. As a result of these acts, severe environmental pollution spread to the cities and citizens suffered from a variety of mental, emotional and physical illnesses. From the early 1970s, sparks of thought arose among urban scientists, and the first theories were proposed to correct this trend. Based on this, it can be said that the era of comprehensive and detailed plans, which only sought to expand machine life without considering human and natural indicators, has ended, and urban planning experts are looking for ideas that use the identity and rich indicators of the past as a way to improve Quality of life, preservation of natural, human beauties of cities and along with it the development of urban economy of communities. Tourism industry can be considered the only way to achieve sustainable development of cities and regions with tourism potential.

Namely socio-economic and environmental. Unfortunately, in planning and designing urban plans, this clean industry does not guarantee the future of cities, and this can be seen in the appearance of cities, urban furniture, squares, sidewalks, bicycle paths, cultural uses, urban green space, parks, toilets, museums, beaches. , Observed rivers, press kiosks, traditional bazaars and bazaars, shrines and historical sites. Accordingly, the development of the tourism industry, which economists consider the third dynamic and growing economic phenomenon after the oil and automotive industry. It is considered as the basic need of the country. Yasuj city in the southwest of Iran has the highest natural and human tourist attractions in this region of the country and with the globalization of urban tourism, we must adapt all development plans of this city based on sustainable tourism development.

Unfortunately, due to the lack of urban development strategy in Yasuj, we are witnessing the loss of natural attractions and cultural heritage in this city, which can lead to instability and non-viability of this city. Therefore, this study intends to protect the natural and human attractions and be able to lead the city's economy to sustainable development. Due to the digital revolution, the expansion of transportation and economic development in human societies has made the tourism industry one of the leading industries. Sustainable development in transformed human societies.

To be. The sustainable development of the tourism industry has created wealth, employment and prosperity in cities around the world and the Middle East. Iran tourism is ranked 5th in the world in terms of the number of registered world cultural heritage sites, natural attractions ranked 5th and the variety of handicrafts ranked 3rd in the world, and this increases the need for planning to develop the tourism industry in Iran.

Perhaps Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad Provinces can be called the dream of a land of four seasons, every corner of which is a manifestation of the beautiful artist's creation. The city of Yasuj in southwestern Iran, as the capital of nature, has the highest attractions of natural and human tourism in this region of the country, and with the globalization of urban tourism, we must adapt all development plans of this city based on sustainable tourism development. The city has natural attractions and capacities such as caves, lagoons, springs, beautiful waterfalls, forests and mountains, has a very high potential and talent in attracting tourists. So that the improvement and development of the tourism industry in the "city of Yasuj" can have a tremendous impact on attracting tourists and this area in the Middle East to become one of the tourism centers to increase foreign exchange earnings for the country and the development of the province. Despite the existing capabilities and potentials of the tourism industry in the city of "Yasuj", the question arises with all the potential and capacity of tourism in the city of Yasuj "what factor or factors has caused this city with these various gifts in the tourism industry of economic growth, development and prosperity? Remain local and sustainable useless areas.

Perhaps Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad Provinces can be called the dream of a land of four seasons, every corner of which is a manifestation of the beautiful artist's creation. The city of Yasuj in southwestern Iran, as the capital of nature, has the highest attractions of natural and human tourism in this region of the country, and with the globalization of urban tourism, we must adapt all development plans of this city based on sustainable tourism development. The city has natural attractions and capacities such as caves, lagoons, springs, beautiful waterfalls, forests and mountains, has a very high potential and talent in attracting tourists. So that the improvement and development of the tourism industry in the "city of Yasuj" can have a tremendous impact on attracting tourists and this area in the Middle East to become one of the tourism centers to increase foreign exchange earnings for the country and the development of the province. Despite the existing capabilities and potentials of the tourism industry in the city of "Yasuj", the question arises with all the potential and capacity of tourism in the city of Yasuj "what factor or factors has caused this city with these various gifts in the tourism industry of economic growth, development and prosperity? Remain local and sustainable useless areas.

Methodology

The main purpose of this study is to formulate strategic planning for sustainable tourism development with a future research approach in Yasuj. The statistical population of the study is all managers, experts and specialists in the field of tourism and futures research; Sampling method and design will be purposeful sampling; And the statistical sample of the research will consist of 25 experts in the field related to tourism and nature tourism. Gathering the data and information required in this study, a combination of different methods including Delphi method (panel of experts) and brainstorming (mental motivation) and analyzing the required data and information based on structural and futures research methods (including MICMAC software and Is a MACTOR.

Results and discussion

The results of the study show that from 55 identified indicators to study and their role in the development of sustainable tourism industry in Yasuj, 15 indicators were extracted as the foundation and main and key basis for sustainable tourism development in Yasuj. These hybrid propellants, which show their ability to affect the whole system, include the development of nature tourism with numerical weight (8.84), tourism and cultural heritage credits (9.91), the development of political and security stability in the drawer (5.66), the southern neighbors. Persian Gulf (2.65), Health Town (3.7), Branding (6.72), Emotional Experiences of Tourists (Happiness, Love and Surprise) (3.01), Eco Museum (6.54), Private Sector (4.90), construction of local markets (6.90), display and appearance of urban bodies (9.20), design of tourist routes (2.14), development of infrastructure and Internet-based technologies (6.54), regional transportation network (6/37) and the comprehensive tourism plan (8/14)

Conclusion

Based on the schematic structure of Yasuj Sustainable Development Model, the most functional and functional relationship with the mechanisms related to the process of sustainable tourism spatial development of Yasuj city between the private sector, budget and program organization, municipality and cultural heritage, tourism and handicrafts more than other sectors and institutions There is reciprocity. On the other hand, there is a structured relationship between nature tourism goals, the private sector and the southern neighbors of the Persian Gulf, and branding. In this regard, the convergence of goals shows that the city of Yasuj has a high potential and capacity in the field of tourism, and on the other hand, the Persian Gulf countries lack such potential and capacity that can be a source of attraction and linkage for tourists to the Persian Gulf; And this is achieved through the branding of the nature sector and the use of the capacity of the private sector.



فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری

دوره ۱۵، شماره ۵۷، تابستان ۱۴۰۳
شاپا چاپی: ۵۲۲۹-۲۲۲۸ - شاپا الکترونیکی: ۳۸۴۵-۲۴۷۶
<https://jupm.marvdasht.iau.ir/>



مقاله پژوهشی

برنامه‌ریزی راهبردی توسعه صنعت گردشگری با رویکرد تحلیلی اثرات متقاطع و اهداف-

بازیگران (پژوهش موردی: شهر یاسوج)

محمد مهدی حسن زاده: دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه پیام نور تهران، ایران

بیژن دادرسی^۱: استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

اسماعیل علی اکبری: استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

محسن سقایی: استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

چکیده	اطلاعات مقاله
<p>هدف اصلی پژوهش، تدوین برنامه‌ریزی راهبردی توسعه گردشگری پایدار با رویکرد آینده‌پژوهی و سناریونویسی شهر یاسوج می‌باشد. نوع تحقیق در این پژوهش، روش تحلیل ساختاری است. جامعه آماری پژوهش، کلیه خبرگان، کارشناسان و مدیران اجرایی که در ارتباط با موضوع پژوهش تسلط و آشنایی کافی داشتند، می‌باشند. همچنین روش نمونه‌گیری، نمونه‌گیری هدفمند و تعداد ۲۵ نفر از خبرگان، کارشناسان، استادان دانشگاهی و مدیران اجرایی متخصص در موضوع مورد پژوهش، به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار اصلی تجزیه و تحلیل داده‌ها و اطلاعات، نرم‌افزار آینده‌پژوهی (MICMAC) مبتنی بر تحلیل اثرات متقاطع و نرم‌افزار (MACTOR) مبتنی بر گزینش چندگانه موضوعات است. نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد که از ۵۵ شاخص شناسایی شده جهت بررسی و نقش آن‌ها در توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج، ۱۵ شاخص شامل توسعه طبیعت‌گردی با وزن عددی (۸/۸۴)، اعتبارات بخش گردشگری و میراث فرهنگی (۹/۹۱)، توسعه ثبات سیاسی و امنیتی کشور (۵/۶۶)، همسایگان جنوبی خلیج فارس (۲/۶۵)، شهرک سلامت (۳/۷)، برند سازی (۶/۷۲)، تجارب عاطفی گردشگران (شادی، عشق و غافلگیری) (۳/۰۱)، اکو موزه (۶/۵۴)، بخش خصوصی (۴/۹۰)، احداث بازارچه‌های محلی (۶/۹۰)، نما سازی و سیما سازی بدنه‌های شهری (۹/۲۰)، طراحی مسیرهای گردشگری (۲/۱۴)، توسعه زیرساخت‌ها و فناوری‌های اینترنت محور (۶/۵۴)، شبکه حمل‌ونقل منطقه‌ای (۶/۳۷) و طرح جامع گردشگری (۸/۱۴) است. همچنین جهت بررسی میزان تأثیرگذاری بازیگران و بررسی ارتباط همگرایی و واگرایی آن‌ها زمینه‌ساز بهبود و توسعه صنعت گردشگری شهر یاسوج، ۱۳ بازیگر در سطوح استانی و ۴ بازیگر در سطوح کلان و ۲ بازیگر در مقیاس بینابین شناسایی گردید که نتایج نشان می‌دهد که از بین ۱۹ سازمان و نهاد مورد هدف و درگیر با سازوکار با گردشگری پایدار شهر یاسوج، ۴ بخش استاندارد، برنامه‌ریزی و بودجه، شهرداری، میراث فرهنگی، گردشگری - صنایع دستی و بخش خصوصی بیشترین تأثیر را جهت امور و پیشبرد اهداف مربوط به توسعه پایدار گردشگری شهر یاسوج دارا هستند. در همین راستا، بیشترین ارتباط عملکردی و کارکردی بین بخش خصوصی با وزن عددی (۴/۳۳)، وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی (۴/۶۳)، شهرداری (۲/۹۹) و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی (۳/۶۸۷) وجود دارد.</p>	<p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۲۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۱۴ شماره صفحات: ۲۸۹-۳۰۴</p> <p>از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید</p>  <p>واژه‌های کلیدی: برنامه‌ریزی راهبردی، گردشگری، رویکرد تحلیلی اهداف بازیگران، شهر یاسوج.</p>

استاد: حسن زاده، محمد مهدی، دادرسی، بیژن، علی اکبری، اسماعیل، سقایی، محسن (۱۴۰۰)، برنامه‌ریزی راهبردی توسعه صنعت گردشگری با رویکرد تحلیلی اثرات متقاطع و اهداف- بازیگران (پژوهش موردی: شهر یاسوج)، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۵ (۵۷)، ۲۸۹-۳۰۴.

DOI: 10.30495/jupm.2022.28835.3977

مقدمه

امروزه گردشگری و به تبع آن فعالیت طبیعت‌گردی، ۲/۵ برابر اوپک درآمد سالانه دارد (Grilli et al, 2021: 2) به طوری که حجم پولی که از سوی گردشگران جابجا می‌شود، طی یک سال حدود ۲/۵ برابر درآمد اوپک است و طبق آمار موجود حجم پولی که جابجا می‌شود، حدود ۲/۵ برابر درآمد سالانه کشورهای عضو اوپک از محل فروش نفت است (Font et al, 2021: 15) در این میان شورای جهانی گردشگری به همراه گروه اقتصادی آکسفورد در آخرین بررسی‌های سالانه خود نشان دادند که در سال ۲۰۲۰، درآمد بازار مسافرت و گردشگری جهان با رشد ۳/۵ درصدی همراه بوده است (Font et al, 2021: 15) به طوری که طی پنج سال گذشته، یک‌چهارم از مشاغل جدید در جهان توسط بازار گردشگری ایجاد شده است (Croes et al, 2020: 8) در همین راستا پیش‌بینی می‌شود تا سال ۲۰۲۲ سالانه بیش از ۶ میلیارد جهانگرد در سراسر جهان سفر کنند (WTO, 2010) امروزه با توجه درآمدزایی بسیار بالا از گردشگری و طبیعت‌گردی، فعالیت‌های گردشگری و طبیعت‌گردی در دنیا به‌عنوان یکی از سه صنعت پردرآمد جهان شناخته شده است (Grilli et al, 2021: 2) در دهه‌های اخیر، اهمیت گردشگری در سطح بین‌المللی هم‌اکنون از لحاظ تعداد گردشگران و هم‌اکنون از لحاظ درآمد ارزی همواره و به‌طور بی‌سابقه‌ای در حال افزایش بوده است (Thomas et al, 2005: 10)؛ و این در حالی است که کشور ایران که از لحاظ جاذبه‌های گردشگری جزء ده کشور اول جهان و هم‌اکنون از نظر تنوع گردشگری جزء ۵ کشور اول جهان است نتوانسته به درآمدزایی نسبتاً پایداری از راه فعالیت‌های گردشگری و طبیعت‌گردی برسد (Shams, et al, 2016: 10) حال آنکه امروزه شهرها با بهره‌مندی از انواع جاذبه‌ها و رویدادها و هم‌جواری با یک سری جاذبه‌های پیرامونی امکان تبدیل به یک مقصد گردشگر پذیر را دارا هستند (Eghlidi et al, 2021: 1) این موضوعات ضرورت توجه به صنعت گردشگری را جهت رساندن شهرها به توسعه پایدار را دو چندان می‌کند. صنعت گردشگری را شاید بتوان یگانه راه رسیدن به توسعه پایدار شهرهای و مناطق با پتانسیل گردشگری دانست. صنعتی که سه رکن اصلی توسعه پایدار یعنی اجتماعی اقتصادی و زیست‌محیطی را به نحو شایسته‌ای پوشش می‌دهد (Moons et al, 2020: 15) به طوری که فعالیت گردشگری، اگر به‌طور مطلوب برنامه‌ریزی شده باشد، می‌تواند ضمن حفاظت و مدیریت بهینه طبیعت، منافع‌های اضافی برای جوامع بومی و اقتصاد محلی به همراه داشته باشد (Teymori et al, 2019: 34)؛ و همچنین باعث ایجاد و رونق سرمایه‌گذاری‌های کلان برای جوامع بومی در مناطق گردد (Hekmatni et al, 2020: 1) متأسفانه در برنامه‌ریزی و طراحی طرح‌های شهری به این صنعت پاک و متضمن آینده شهرها توجه نشده و این را می‌توان در سیما و منظر شهرها، میلان شهری، میدان‌ها، پیاده‌روها، مسیرهای دوچرخه‌سواری، کاربری فرهنگی و فضای سبز شهری، پارک‌ها، سرویس‌های بهداشتی، موزه‌ها، سواحل، رودخانه‌ها، کیوسک‌های مطبوعات، بازار و بازارچه‌های سنتی، اماکن تاریخی مشاهده نمود. بر این اساس توسعه صنعت گردشگری که اقتصاددانان آن را سومین پدیده اقتصادی پویا و رو به رشد پس از صنعت نفت و خودروسازی می‌دانند، به‌عنوان نیاز اساسی کشور مطرح می‌شود. از این‌رو، استان کهگیلویه و بویراحمد و به‌ویژه "شهر یاسوج" با جاذبه‌ها و ظرفیت‌های طبیعی همچون غارها، تالاب‌ها، چشمه‌ها، آبشارهای زیبا، جنگل‌ها و کوه‌ها، پتانسیل و استعداد بسیار بالایی در زمینه جذب گردشگر طبیعت‌محور دارد. به طوری که بهبود و توسعه صنعت گردشگری در "شهر یاسوج" می‌تواند تأثیر شگرفی در جذب گردشگران طبیعت‌گرد ایفا کند و این حوزه در منطقه خاورمیانه به یکی از قطب‌های طبیعت‌گردی قلمداد شود و باعث افزایش درآمد ارزی برای کشور و استان شود. با وجود قابلیت‌ها و پتانسیل‌های موجود صنعت گردشگری در "شهر یاسوج" این سؤال مطرح می‌گردد با این همه پتانسیل و ظرفیت گردشگری در شهر یاسوج "چه عامل یا عواملی باعث شده که این شهر با این مواهب گوناگون در صنعت گردشگری از رشد، توسعه و شکوفایی اقتصادی محلی و پایدار منطقه‌ای بی‌بهره بماند. لذا اختلاف ارقام در زمینه جذب گردشگر و همچنین میزان درآمدزایی از گردشگری نشان می‌دهد که صنعت گردشگری در ایران و همچنین مناطق مستعد طبیعت‌گردی به‌ویژه "شهر یاسوج" نیازمند یک برنامه‌ریزی راهبردی جامع با رویکرد آینده‌پژوهی و سناریونویسی برای بهبود صنعت گردشگری است. از آنجایی که بر اساس پیش‌بینی‌های سازمان جهانی گردشگری، آمار گردشگران در سال ۲۰۲۱ به بیش از ۶/۱ میلیارد نفر می‌رسد و درآمد حاصله از آن بیش از ۲ تریلیون دلار می‌رسد (WTO, 2021: 2) و همچنین به علت اینکه توسعه و بهبود صنعت طبیعت‌گردی تأثیر بالایی در پویایی اقتصاد جوامع محلی و توسعه پایدار منطقه‌ای، توسعه اجتماعی و فرهنگی و همچنین کاهش محرومیت جوامع محلی "شهر یاسوج" دارد، ضرورت دارد که به تدوین سند برنامه‌ریزی راهبردی صنعت گردشگری پایدار در "شهر یاسوج" بر اساس رویکرد آینده‌پژوهی و سناریونویسی اقدام گردد. بدین ترتیب پرسش‌های اصلی پژوهش عبارت است از:

- حیاتی‌ترین پیشران‌های کلیدی و مؤثر در جهت شکوفایی صنعت طبیعت‌گردی در شهرستان‌های بویراحمد - دنا و مارگون، کدام پیشران‌ها و استرسورهای کلیدی می‌باشند؟.

- مطلوب‌ترین راهبرد جهت بهبود ساختار فضایی و توسعه صنعت

طبیعت‌گردی در شهرستان‌های بویراحمد - دنا و مارگون در افق بلندمدت مبتنی بر کدام راهبرد سازمان‌یافته خواهد بود؟.

لذا با توجه به سؤالات پژوهش فرضیه پژوهش این شکل مطرح می‌گردد که:

- بین متغیر توسعه‌ی گردشگری شهری و رفاه اجتماعی و ابعاد آن (اجتماعی، اقتصادی، زیستی، حقوقی، آموزشی و جمعیتی) رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

در زمینه موضوع موردپژوهش مطالعاتی در مقیاس داخلی و خارجی انجام گرفته است که به تعدادی از آن‌ها اشاره می‌شود: موسی پژوهان و همکاران (۱۳۹۷)، در پژوهشی با عنوان "برنامه‌ریزی راهبردی گردشگری شهری با رویکرد بازآفرینی فرهنگ مبنا در بافت تاریخی شهر رشت" به این نتیجه رسیده‌اند که بافت قدیم شهر رشت باوجود دارا بودن منابع فرهنگی درون خود، به دلیل ضعف زیرساخت‌های گردشگری فرهنگی و عدم خلاقیت در کاربست فرهنگ و هنر در فرایند بازآفرینی فرهنگ مبنا نتوانسته از این منابع محلی بهره‌جوید. در راستای بهره‌گیری از این ظرفیت‌ها، راهبردهای دارای اولویت به همراه سیاست‌های اجرایی و برنامه اقدامات به‌منظور فعال‌سازی این ظرفیت‌ها برای توسعه گردشگری فرهنگی در عین حفاظت فعال از هویت و میراث بافت، تدوین شدند. ایجاد جاذبه‌های گردشگری نو و متفاوت با احیای سنت‌های آیینی و بومی بافت و ارائه به گردشگران، بهسازی بناهای تاریخی با تزریق فعالیت‌های جاذب برای گردشگران و پیاده‌راه‌سازی محور دارای قابلیت بازار-خواهر و امام - زرجوب با اولویت‌ترین راهبردهای تدوین شده برای بازآفرینی فرهنگ مبنا از طریق گردشگری شهری در بافت قدیم شهر رشت محسوب می‌شوند. ده زاده و همکاران (۱۳۹۸)، در پژوهشی با عنوان "تعیین پیشران‌های کلیدی موثر بر توسعه گردشگری با رویکرد آینده‌پژوهی (مطالعه موردی: شهرستان‌های استان مازندران)" به این نتیجه رسیده‌اند که؛ از میان پیشران‌های موردبررسی، متغیرهای بخش زیرساختی و خدماتی بیشترین تأثیر را بر توسعه طبیعت‌گردی مناطق مورد مطالعه و عوامل طبیعی کمترین درجه تأثیرگذاری را به خود اختصاص دادند. عزتی و همکاران (۱۴۰۰)، در پژوهشی با عنوان "توسعه طبیعت‌گردی پایدار بر اساس رویکرد منظر اکولوژی (نمونه موردی: پارک جنگلی نور)"، به بررسی راهبرد طبیعت‌گردی در پارک جنگلی نور پرداخته‌اند. نتایج حاصل از این پژوهش، تدوین نقشه راهبردی بر اساس اصول پایداری برای اکو پارک‌های جنگلی است که بر پایه چهار اصل کلی حفاظت، توسعه، آموزش، فرهنگ و دو عنوان فرعی توالی و مشارکت استوار است. یزدان‌شناس و همکاران (۱۴۰۰)، در پژوهشی با عنوان "تحلیل راهبردی توسعه گردشگری رود دره‌های منطقه یاسوج"، به این نتیجه رسیده‌اند که راهبردهای توسعه مطلوب گردشگری رود دره‌های یاسوج در بخش راهبردهای تدافعی قرار می‌گیرد که البته این نوع راهبردها مبتنی بر ترکیب نقاط ضعف و تهدیدهاست.

ولف (۲۰۱۷)، در پژوهشی با عنوان "گردشگری آبگرم آلمان تا سال ۲۰۳۰"، به این نتیجه رسیده است که جهت توسعه طبیعت‌گردی در منطقه گردشگری آبگرم آلمان نیاز به عوامل موردتوجه در تنظیم سناریوهای گردشگری آلمان از جمله بهبود شرایط اقتصادی، قوانین جدید اشتغال و مقررات دولت، شکل‌گیری طبقه‌ی متوسط، سیستم‌های بیمه‌ی اجتماعی توجه شود. مانوئل و همکاران (۲۰۱۷)، در پژوهشی با عنوان "نگرش ساکنان و اتخاذ رفتارهای طرفدار گردشگری در جزایر کیپ ورد" به این نتیجه رسیده‌اند که بین رفتار استقبال ساکنان از گردشگران و رفتارهای گردشگران رابطه معناداری وجود دارد؛ و برای رسیدن به منافع شخصی و اقتصادی در بحث گردشگری، نیازمند شناخت رفتارهای گردشگران و ساکنان مقصد گردشگری است. آنوار و همکاران (۲۰۲۰)، در پژوهشی با عنوان "بررسی آینده گردشگری در سال ۲۰۲۰ و فراتر از آن" به این نتیجه رسیده‌اند که، در آینده، صنعت گردشگری جهانی احتمالاً تحت تأثیر پنج عامل کلیدی، انسانی، جغرافیایی، اقتصادی، فن‌آوری و محیط‌زیست قرار خواهد گرفت. این عوامل به‌احتمال زیاد باعث می‌شود مدیران برای یافتن راه‌های جدید برای حفظ موقعیت خود در بازارهای جهانی استراتژی‌های مختلفی را در پیش بگیرند. هدف قرار دادن گردشگران آینده، شامل مجموعه‌ای از رویکردهای واکنش‌پذیر در میان طیف وسیعی از بازارها، سطوح بازار و محلات از جمله این استراتژی‌هاست. بسیاری از تغییرات ایجادشده توسط فن‌آوری‌های جدید هدایت می‌شوند که دوران گردشگری مجازی را معرفی می‌کند. صنعت گردشگری از لحاظ برنامه‌ریزی، نیاز به آزمایش و ادغام ایده‌ها و فن‌آوری‌های نوظهور و استفاده از استراتژی‌های مختلف بازاریابی برای ارائه‌ی گزینه‌های جدید کسب و کار دارد. لغت گردشگری (Tourism) از کلمه Tour به معنای گشتن اخذ شده که ریشه در لغت لاتین Turns به معنای دور زدن، رفت و برگشت بین مبدأ و مقصد و چرخش دارد (Oxford, 1970: 189). این واژه از زبان یونانی به اسپانیایی و فرانسه و در نهایت به زبان انگلیسی راه یافته است (حیدری، ۱۳۸۷: ۹).

سازمان جهانی توریسم «WTO» مفهوم گردشگری را برای افرادی به کار می‌برد که مکانی را به مدت بیش از ۲۴ ساعت و کمتر از یک سال به قصد بازدید و تفریح ترک می‌کنند، به‌جز آن‌هایی که هنگام بازدید پولی را به دست می‌آورند (WTO, 1998: 40). در بعد جغرافیایی، گردشگری زمانی از فعالیت گذراندن اوقات فراغت یا تفریح که مستلزم غیبت شبانه از مکان مسکونی عادی است، تعریف می‌شود (رنجبر و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۷).

یکی از انواع گردشگری، طبیعت‌گردی است و طبیعت‌گردی نوعی از گردشگری روستایی است (Carlsen et al, 2001: 43). طبیعت‌گردی نوعی از گردشگری است که به مسافرت در مناطق طبیعی نسبتاً دست‌نخورده به‌منظور تحسین، مطالعه و لذت بردن از مناظر و گیاهان و جانوران وحشی آن در کنار کیفیات فرهنگی موجود در آن مربوط می‌شود (ارمغان، ۱۳۹۵: ۸۱).

در واقع طبیعت‌گردی، سفر مسئولانه به نواحی طبیعی که منجر به حفاظت از محیط‌زیست و بهبود رفاه جامعه محلی می‌شود، است (Yuan et al, 2008: 1). همچنین طبیعت‌گردی را می‌توان سفر به مناطق طبیعی تقریباً دست‌نخورده که به‌منظور مطالعه و کسب لذت انجام می‌شود، دانست (Wallarce et al, 1996: 844). در طبیعت‌گردی، گردشگران به دامن طبیعت می‌روند و به تماشای مناظر بی‌نظیر، گونه‌های گیاهی و جانوری می‌پردازند. این نکته را فراموش نکنید که صرفاً دیدار از محیط‌زیست و مناظر طبیعی مطرح نیست. آموزش و سوردسانی به جوامع محلی هم بسیار واجب است (Carlsen et al, 2000: 43).

طبیعت‌گردی پایدار، نیازهای زمان حال گردشگران و جوامع میزبان را فراهم می‌سازد و درعین حال فرصت‌ها را برای آینده، بسط و گسترش می‌دهد (WTO, 1998: 40). در طبیعت پایدار از منابع به‌گونه‌ای استفاده می‌شود که هم‌زمان با حفظ ارزش‌های فرهنگی، فرآیندهای اکولوژیکی، تنوع زیستی و سیستم‌های پشتیبان حیات، به نیازهای اقتصادی، اجتماعی و زیباشناختی پاسخ داده شود (Yuan et al, 2008: 1)؛ و علاوه بر حفظ ارزش‌های زیست‌محیطی منطقه در وضعیت موجود و آینده، زمینه را برای توسعه و شکوفایی سکونتگاه‌های شهری و روستایی فراهم کند. در واقع اصول گردشگری پایدار به حفاظت از محیط‌زیست، ارتقای معیشت و ارزش‌های جوامع محلی، حفاظت از فرهنگ بومی و میراث معنوی و زنده نگاه‌داشتن هنرهای سنتی و صنایع‌دستی اهمیت ویژه‌ای می‌دهد (Wallarce et al, 1996: 844).

مواد و روش تحقیق

نوع تحقیق در این پژوهش، ترکیبی از روش‌های کتابخانه‌ای، روش میدانی و تحلیل ساختاری است. جامعه آماری پژوهش، کلیه خبرگان، کارشناسان و مدیران اجرایی که در ارتباط با موضوع پژوهش از جمله گردشگری، گردشگری پایدار و طبیعت‌گردی تسلط و آشنایی کافی داشتند، می‌باشند. همچنین روش نمونه‌گیری، نمونه‌گیری هدفمند و تعداد ۲۵ نفر از خبرگان، کارشناسان، استادان دانشگاهی و مدیران اجرایی متخصص در موضوع مورد پژوهش، به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار اصلی تجزیه و تحلیل داده‌ها و اطلاعات پژوهش، نرم‌افزار آینده‌پژوهی (MICMAC) مبتنی بر تحلیل اثرات متقاطع و نرم‌افزار (MACTOR) مبتنی بر گزینش چندگانه موضوعات است. در همین راستا، شاخص‌های پژوهش که مهم‌ترین اهداف و بازیگران کلیدی مؤثر و محتمل بر توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج بودند، از طریق تحلیل هنجاری اکتشافی و روش دلفی شناسایی و طبقه‌بندی شدند. لذا اهداف و بازیگران محتمل در ۸ بخش، ۵۱ هدف و ۱۹ بازیگر منطقه‌ای و کلان‌مبتنی بر تأثیرگذاری ارتباط چندجانبه بین بخش‌ها و نهادهای ساختار فضایی گردشگری شهر یاسوج، شناسایی، تنظیم و طبقه‌بندی شدند که مشتمل بر جدول شماره ۱ می‌باشند.

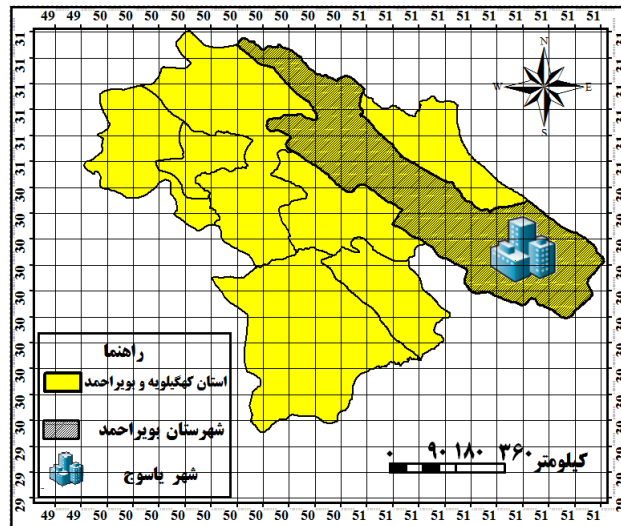
جدول ۱- اهداف و بازیگران کلیدی مؤثر و محتمل بر توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج

ساختار	طبقه	پیشران
اهداف	طبیعی	منابع آب- مناطق حفاظت‌شده - طبیعت‌گردی - ورزش‌های زمستانی- حاشیه رود بشار- آب‌وهوا- پارک جنگلی- آبشار یاسوج- تنگ گنج‌های- عبارات بخش گردشگری و میراث فرهنگی- بخش خصوصی- طرح جامع گردشگری- تسهیلات- وجود طرح‌های مشترک منطقه‌ای و ناحیه‌ای
	برنامه‌ریزی	در زمینه جذب گردشگر - مدیریت تخصصی - آثار ثبت‌شده جهانی و ملی- ایجاد واحد دیپلماسی گردشگری - توسعه ثبات سیاسی و امنیتی کشور- توسعه رشته‌های مرتبط دانشگاهی- همسایگان جنوبی خلیج فارس.
	زیرساختی و رفاهی	شهرک سلامت - شبکه حمل‌ونقل منطقه‌ای - شبکه بهداشت و درمان - ایجاد پارکینگ- اقامتگاه- توزیع امکانات- مراکز خرید- تله‌کابین.
	تبلیغات	برند سازی - تورهای گردشگری - رویدادهای فرهنگی و هنری و گردشگری.
	اجتماعی- فرهنگی	آموزش- تجارب عاطفی گردشگران (شادی، عشق و غافلگیری)- شناسایی رفتار گردشگران- میزان مهاجرت مرتبط با صنعت گردشگری- مراکز مواد غذایی- آکو موزه.
	اقتصادی	مناسب بودن هزینه‌ها- رقابت - صنایع‌دستی- بنگاه‌های محلی گردشگری- احداث بازارچه‌های محلی.
	کالبدی	ناماسازی و سیما سازی بدنه‌های شهری- زیست‌پذیری - بازسازی آثار گردشگری- طراحی مسیرهای گردشگری- شن‌ریزی و سنگفرش کردن معابر.
	فناوری	طراحی نقشه‌های مسیر- توسعه زیرساخت‌ها و فناوری‌های اینترنت محور- فضای مجازی- واقعیت افزوده (AR)
بازیگران ملی و منطقه‌ای	-	داره کل منابع طبیعی و آبخیزداری- محیط‌زیست - میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی استان - استانداری - اتاق بازرگانی - علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی- شهرداری- صداوسیما - بخش خصوصی- وزارت امور خارجه- وزارت کشور- سازمان برنامه و بودجه کشور- وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی - امور عشایر استان- امور اقتصاد و دارایی استان - بانک‌ها- اداره راه و شهرسازی استان- مخابرات- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی.

منبع: مصاحبه با خبرگان، کارشناسان و مدیران اجرایی، ۱۴۰۰

محدوده مورد مطالعه

ياسوج یکی از شهرهای جنوبی ایران و مرکز استان کهگیلویه و بویراحمد است. در سرشماری سال، ۱۳۹۵ جمعیت این شهر ۱۳۴۵۳۲ برآورد گردیده است (شهرداری یاسوج، ۱۳۹۸)؛ که از نظر سلسله مراتبی کارکردی و عملکردی، دارای رتبه اول خدماتی و جمعیتی در استان می‌باشد.



شکل ۱- موقعیت فضایی شهر یاسوج

منبع: نگارنده، ۱۳۹۸

بحث و یافته‌های تحقیق

شناسایی شاخص‌های مؤثر بر واکاوی عوامل مؤثر بر توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج

به‌طور کلی جهت جمع‌بندی ادبیات و استخراج پیشران‌های کلیدی مؤثر بر توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج، شناسایی و طبقه‌بندی شاخص‌های مقدماتی مؤثر بر برنامه‌ریزی راهبردی توسعه گردشگری شهر یاسوج با رویکرد توسعه پایدار گردشگری و رویکرد آینده‌پژوهی، ضرورتی انکارناپذیر است. در ابتدا برای شناسایی مهم‌ترین پیشران‌های مؤثر و محتمل در توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج، سه مرحله مهم و اساسی انجام گرفت. در مرحله اول، جهت استخراج شاخص‌های مقدماتی جهت توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج، از روش طوفان فکری یا به عبارت دیگر مصاحبه با کارشناسان، خبرگان و مدیران اجرایی استان و روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده گردید.

جدول ۲- مشخصات عوامل اولیه مؤثر توسعه صنعت گردشگری شهر یاسوج و طبقه‌بندی آن‌ها

منابع آب- مناطق حفاظت‌شده - طبیعت‌گردی - ورزش‌های زمستانی - حاشیه رود بشار- آب‌وهوا- پارک جنگلی- آبشار یاسوج- تنگ گنجه‌ای.	طبیعی
اعتبارات بخش گردشگری و میراث فرهنگی- بخش خصوصی- طرح جامع گردشگری- تسهیلات- وجود طرح‌های مشترک منطقه‌ای و ناحیه‌ای در زمینه جذب گردشگر - مدیریت تخصصی - آثار ثبت‌شده جهانی و ملی- ایجاد واحد دیپلماسی گردشگری - توسعه ثبات سیاسی و امنیتی کشور- توسعه رشته‌های مرتبط دانشگاهی- همسایگان جنوبی خلیج فارس.	برنامه‌ریزی
شهرک سلامت - شبکه حمل‌ونقل منطقه‌ای - شبکه بهداشت و درمان- ایجاد پارکینگ- اقامتگاه- توزیع امکانات- مراکز خرید- تله کابین.	زیرساختی و رفاهی
برند سازی - تورهای گردشگری - رویدادهای فرهنگی و هنری و گردشگری.	تبلیغات
آموزش- تجارب عاطفی گردشگران (شادی، عشق و غافلگیری)- شناسایی رفتار گردشگران- میزان مهاجرت مرتبط با صنعت گردشگری- مراکز مواد غذایی- آکو موزه.	اجتماعی- فرهنگی
مناسب بودن هزینه‌ها- رقابت - صنایع‌دستی- بنگاه‌های محلی گردشگری- احداث بازارچه‌های محلی.	اقتصادی
نماسازی و سیما سازی بدنه‌های شهری- زیست پذیری - بازسازی آثار گردشگری- طراحی مسیرهای گردشگری- شن‌ریزی و سنگفرش کردن معابر.	کالبدی
طراحی نقشه‌های مسیر- توسعه زیرساخت‌ها و فناوری‌های اینترنت محور- فضای مجازی- واقعیت افزوده (AR).	تکنولوژی

منبع: مصاحبه با خبرگان، کارشناسان و مدیران اجرایی استان، ۱۴۰۰

شناسایی پیشران‌های کلیدی و حیاتی مؤثر بر توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج

نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل آماری پژوهش نشان می‌دهد که ابعاد ماتریس اولیه پیشران‌ها جهت تحقق توسعه پایدار گردشگری شهر یاسوج، (۵۱×۵۱)، است.

با توجه به خروجی به دست آمده از نرم‌افزار میک مک مبتنی بر تحلیل اثرات متقاطع، شاخص پرشدگی به دست آمده برای پیشران‌ها، با دوپار چرخش داده‌ای عدد ۷۵/۰۸ درصد است که این امر مؤید تأثیرگذاری زیاد پیشران‌ها بر یکدیگر است و کار آیی اطلاعات به دست آمده را از نظر خبرگان و کارشناسان نشان می‌دهد. لذا بر اساس نتایج حاصل از پژوهش، درجه پرشدگی ماتریس ۷۵/۰۸ درصد است که نشان از این مهم دارد که عوامل انتخاب شده در بیش از ۷۵ درصد موارد بر یکدیگر تأثیر گذاشته‌اند. از این رو، ۲۴/۹۱ درصد از کل روابط فاقد تأثیر (عدد صفر)، ۱۷/۶۴ درصد دارای وضعیت تأثیرگذاری (عدد ۱)، ۱۸/۲۲ دارای وضعیت تقویت کننده (عدد ۲)، ۳۵ درصد از روابط دارای وضعیت توانمند ساز (عدد ۳) و ۰/۱۹۲ درصد دارای وضعیت بالقوه هست. همچنین از ۱۰۰ درصد کل روابط، ۷۵ درصد از روابط دارای وضعیت اثرات متقاطع بودند. این نتایج بیانگر آن است که تعداد روابط با اثرگذاری زیاد نسبت به سایر روابط زیاد است و روابط با شدت کم، درصد کمتری را از مجموع روابط تشکیل داده است.

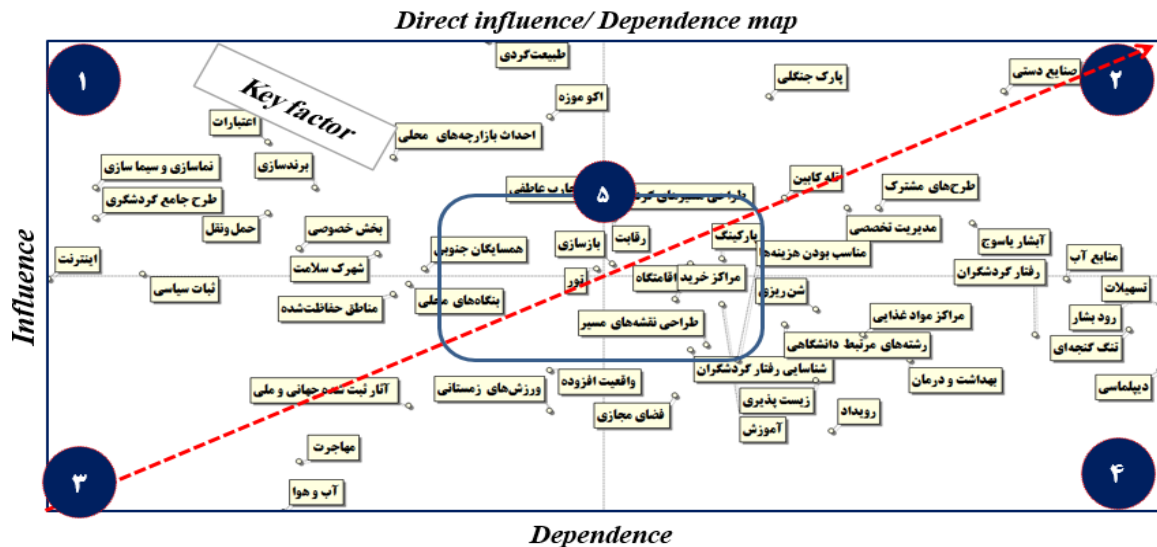
جدول ۳- ویژگی‌های عمومی ماتریس در توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج

ابعاد ماتریس	۵۱×۵۱	درصد
تکرار	۲	-
بدون تأثیر	۶۴۸	۲۴/۹۱
تأثیرگذار	۴۵۹	۱۷/۶۴
تقویت کننده	۵۷۷	۱۸/۲۲
توانمند ساز	۹۱۲	۳۵/۰۶
بالقوه	۵	۰/۱۹۲
جمع کل روابط	۲۶۰۱	۱۰۰
جمع اثرات	۱۹۵۳	۷۵/۰۸

منبع: پردازش آماری حاصل از مدل تحلیل اثرات متقاطع، ۱۴۰۰

از ۵۵ شاخص شناسایی شده جهت بررسی و نقش آن‌ها در توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج، ۱۵ شاخص به عنوان شالوده و مبنای اصلی و کلیدی جهت توسعه پایدار گردشگری شهر یاسوج انتخاب گردید. ۱۰ شاخص به عنوان شاخص‌های تنظیم کننده جهت متعادل سازی وضعیت توسعه پایدار گردشگری شهر یاسوج انتخاب شد. همچنین ۱۴ شاخص به عنوان شاخص‌های تأثیرگذار، ۷ شاخص به عنوان شاخص‌های مستقل و ۱۳ شاخص به عنوان شاخص‌های خودمختار شناسایی گردید.

نقشه توزیع و پراکندگی پیشران‌هایی مؤثر در بهبود و توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج، به شناسایی و طبقه بندی جایگاه هر یک از پیشران‌ها در محور اثرگذاری و اثرپذیری نمودار تحلیل اثرات متقاطع پیشران‌ها می‌پردازد. پیشران‌های ناحیه یک در نقشه توزیع و پراکندگی پیشران‌هایی مؤثر در بهبود و توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج، پیشران‌های استراتژیک در بهبود و توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج هستند، زیرا هم قابلیت کنترل توسط مدیران اجرایی و سیستم مدیریتی و هم بر افزایش توسعه پایدار گردشگری شهر یاسوج تأثیرگذاری قابل قبولی را دارند. لذا هر چه از انتهای ناحیه سه، به سمت انتهای ناحیه یک نقشه توزیع و پراکندگی پیشران‌ها مؤثر بر افزایش توسعه پایدار گردشگری شهر یاسوج نزدیک تر شویم، بر میزان اهمیت و استراتژیک بودن پیشران‌ها افزوده می‌شود. در ناحیه دوم نقشه توزیع و پراکندگی پیشران‌هایی مؤثر در بهبود و توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج، پیشران‌های که تأثیر بسیار بالایی در بهبود و توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج، ولی قابل کنترل نیستند، قرار دارند. چون این پیشران‌ها قابل کنترل و همچنین قابل تغییر توسط برنامه ریزان و مدیران اجرایی نیستند، نمی‌توان آن‌ها را پیشران‌های استراتژیک نام نهاد. در ناحیه سوم نقشه توزیع و پراکندگی پیشران‌هایی مؤثر بهبود و توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج پیشران‌های قرار دارند که تأثیرگذاری و تأثیرپذیری پایینی در افزایش توسعه پایدار گردشگری شهر یاسوج دارند. در ناحیه چهارم نقشه توزیع و پراکندگی پیشران‌ها، پیشران‌های که به دلیل وابستگی شدید به سایر پیشران‌ها خاصیت استراتژیک ندارند، قرار دارند. در این پیشران‌ها نقش تأثیرپذیری رویکرد غالب است، به طوری که این پیشران‌ها بیشتر نتیجه سایر پیشران‌ها است. همچنین پیشران‌های که در ناحیه مرکزی نقشه توزیع و پراکندگی پیشران‌ها قرار دارند، بیشتر نقش متعادل کننده سیستم فضایی و ارتباط فضایی دیگر پیشران‌ها را بر عهده دارند (شکل ۱).



شکل ۲- نقشه توزیع و پراکندگی پیشران‌های مستقیم و تأثیرگذار در بهبود و توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج و جایگاه آن‌ها در محور اثرگذاری و اثرپذیری منبع: پردازش‌های گرافیکی حاصل از نرم‌افزار میک مک، ۱۴۰۰

جدول ۴- پراکندگی شاخص‌های تحقق توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج

ردیف	نوع شاخص	تعداد شاخص
۱	پیوندی	۱۵
۲	خودمختار	۱۳
۳	تنظیمی	۱۰
۴	مستقل	۷
۵	تأثیرپذیر	۱۴

منبع: تحلیل‌های آماری مدل اثرات متقاطع، ۱۳۹۹

شهر یاسوج از جمله شهرهایی است که دارای پتانسیل و شرایط آب و هوایی مناسب برای جلب گردشگران داخلی و خارجی بوده و وجود جاذبه‌های گردشگری در زمینه‌های تاریخی، فرهنگی و طبیعی می‌تواند زمینه‌های رشد و توسعه اقتصادی بخش‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی را در این شهر فراهم آورد و به‌عنوان یک قطب مهم گردشگری در استان کهگیلویه و بویراحمد و در سطح کلان و ملی مطرح شود؛ این در حالی است که آمار و ارقام موجود وضعیت اجتماعی و اقتصادی این شهر را کامل بازگو می‌کند و از این رو یکی از بهترین زمینه‌ها و فرصت‌ها برای خروج از شرایط نابسامان اجتماعی و اقتصادی یاسوج، تقویت و توسعه گردشگری و توریسم در این منطقه است. نتایج تحلیلی پیشران‌های مؤثر اساس تحلیل ساختاری نشان می‌دهد که، متغیرهای رابط یا پیوندی (Linkage) از وابستگی بالا و قدرت هدایتی بالا برخوردارند. به عبارتی تأثیرگذاری و تأثیرپذیری این معیارها بسیار بالاست و هر تغییر کوچکی بر روی این متغیرها باعث تغییرات اساسی در سیستم می‌شود. بر اساس تحلیل اثرات متقاطع حاصل از نرم‌افزار آینده‌پژوهی میک مک، پیشران‌های که در ناحیه ۱ (شکل ۳) صفحه پراکندگی پیشران‌ها قرار دارند، نشان‌دهنده توان تأثیرگذاری آن‌ها بر کل سیستم است. به‌طور کلی در این ناحیه مهم‌ترین و باارزش‌ترین متغیرها یا پیشران‌ها قرار می‌گیرند. لذا در این ناحیه پیشران‌های اصلی که در توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج، قرار دارند در جدول (۵) ارائه شده‌اند که شامل ۱۵ پیشران استخراج شده می‌باشند.

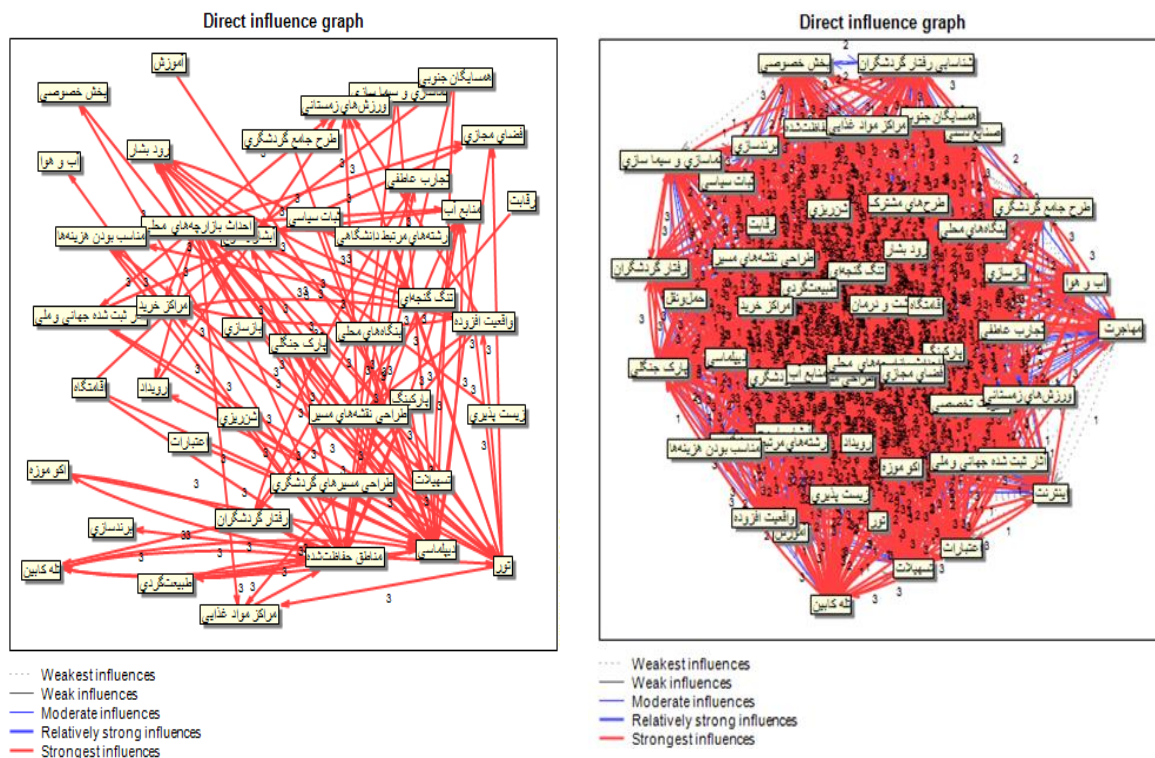
جدول ۵- پیشران‌های پیوندی (شگفت‌انگیز) در توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج

ناحیه	ردیف	پیشران‌ها
شگفت‌انگیز ناحیه پیشران‌های	۱	طبیعت گردی
	۲	اعتبارات بخش گردشگری و میراث فرهنگی
	۳	توسعه ثبات سیاسی و امنیتی کشور
	۴	همسایگان جنوبی خلیج فارس
	۵	شهرک سلامت
	۶	برند سازی

پیشران‌ها	ردیف	ناحیه
تجارب عاطفی گردشگران (شادی، عشق و غافلگیری)-	۷	
اکو موزه.	۸	
بخش خصوصی	۹	
احداث بازارچه‌های محلی	۱۰	
نماسازی و سیما سازی بدنه‌های شهری	۱۱	
طراحی مسیرهای گردشگری	۱۲	
توسعه زیرساخت‌ها و فناوری‌های اینترنت محور	۱۳	
شبکه حمل‌ونقل منطقه‌ای	۱۴	
طرح جامع گردشگری	۱۵	

منبع: پردازش آماری حاصل از مدل تحلیل اثرات متقاطع، ۱۴۰۰

روابط فضایی شکل گرفته در ساختار فضایی بهبود و توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج نشان می‌دهد که برای بهبود و توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج، پیشران‌های مستقیم در پوشش ۱۰۰ درصد (شکل ۳)، شاخص‌های مانند توجه به سازوکارهای طبیعت‌گردی و جذب اعتبارات ملی برای توسعه صنعت گردشگری در استان و شهر یاسوج، مهم‌ترین پیشران‌های خالص تأثیرگذاری و تأثیرپذیری تشکیل‌دهنده در بهبود و توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج هستند. همچنین در پوشش ۵۰ درصد پیشران‌های مانند، برند سازی و شهرک سلامت (شکل ۳) و در پوشش ۱۰ درصد پیشران‌های مانند طرح جامع گردشگری نقش چشم‌گیری در بهبود و توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج را دارا می‌باشند.



شکل ۳- تأثیرگذاری مستقیم پیشران‌ها با پوشش ۱۰۰ درصد و روابط
شکل ۴- تأثیرگذاری مستقیم پیشران‌ها با پوشش ۱۰ درصد و روابط بین آن‌ها

نتایج برگرفته از تحلیل اثرات متقاطع مبتنی بر ماتریس MDI و MII، نشان می‌دهد در بین پیشران‌های تأثیرگذار، بیشترین میزان و شدت خالص تأثیرگذاری و تأثیرپذیری به ترتیب مربوط به پیشران اعتبارات بخش گردشگری و میراث فرهنگی با خالص اثرگذاری عددی ۵۶ و همچنین کمترین میزان خالص اثرگذاری مستقیم مربوط به پیشران طرح‌های مشترک منطقه‌ای و ناحیه‌ای با شدت اثرگذاری عددی ۱۱- است.

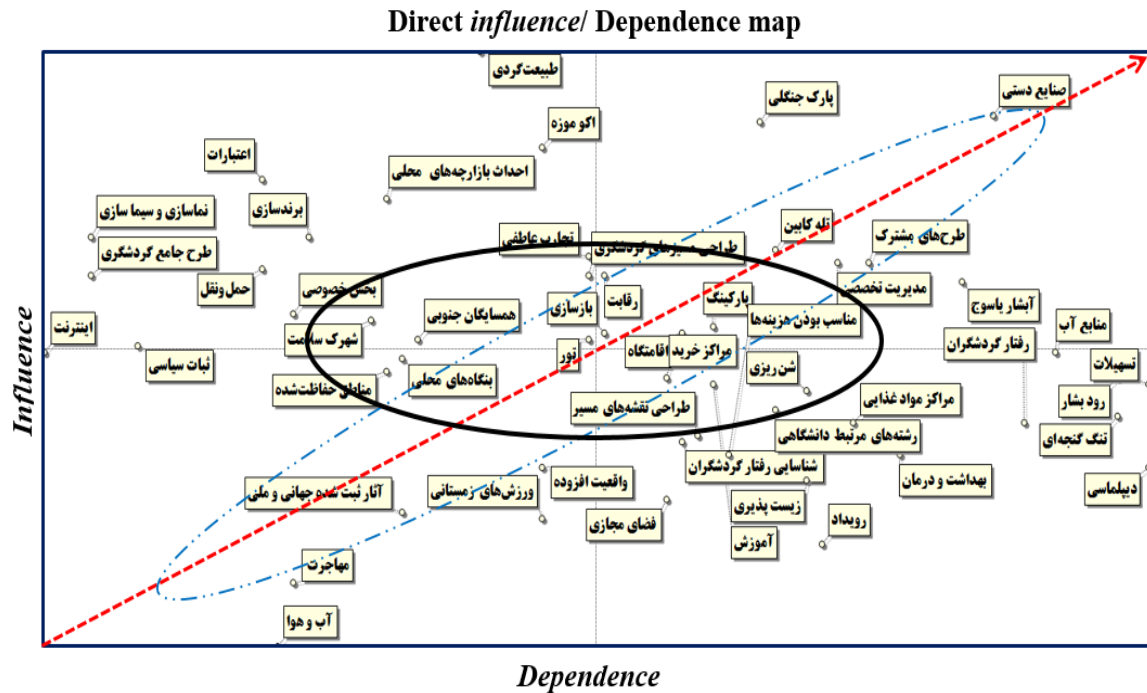
جدول ۶- فهرست عاملین برتر با بیشترین میزان اثرگذاری جهت بهبود و توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج

طبقه‌بندی	پیشران	تأثیرگذاری (مستقیم)	تأثیرپذیری (مستقیم)	خالص اثرگذاری (تست = ۱۰۰)
پیشران‌های تأثیرگذار	طبیعت گردی	۱۱۲	۶۲	۵۰
	اعتبارات بخش گردشگری و میراث فرهنگی	۱۳۲	۷۶	۵۶
	توسعه ثبات سیاسی و امنیتی کشور	۸۶	۵۴	۳۲
	همسایگان جنوبی خلیج فارس	۸۷	۷۲	۱۵
	شهرک سلامت	۹۰	۶۹	۲۱
	برند سازی	۱۰۳	۶۵	۳۸
	تجارب عاطفی گردشگران (شادی، عشق و غافلگیری)-	۱۰۰	۸۳	۱۷
	اکو موزه.	۱۱۷	۸۰	۳۷
	بخش خصوصی	۹۱	۶۴	۲۷
	احداث بازارچه‌های محلی	۱۰۹	۷۰	۳۹
	نماسازی و سیما سازی بدنه‌های شهری	۱۰۳	۵۱	۵۲
	طراحی مسیرهای گردشگری	۹۷	۸۳	۱۴
	توسعه زیرساخت‌ها و فناوری‌های اینترنت محور	۸۵	۴۸	۳۷
	شبکه حمل‌ونقل منطقه‌ای	۹۸	۶۲	۳۶
	طرح جامع گردشگری	۹۷	۵۱	۴۶
	پارک جنگلی	۱۲۱	۹۴	۲۷
	آبشار یاسوج	۹۹	۱۰۱	۲
	وجود طرح‌های مشترک منطقه‌ای و ناحیه‌ای	۹۶	۱۰۷	-۱۱
	مدیریت تخصصی	۹۹	۹۹	۰
	تله‌کابین	۱۰۱	۹۵	۶
صنایع دستی	۱۲۲	۱۰۹	۱۳	

منبع: پردازش آماری حاصل از مدل تحلیل اثرات متقاطع، ۱۴۰۰

پایداری و ناپایداری سیستم فضایی بهبود و توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج

نحوه پراکنش پیشران‌ها در نقشه توزیع و پراکندگی پیشران‌هایی مؤثر بهبود و توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج منطق، بیانگر میزان پایداری و ناپایداری آن‌ها خواهد بود. لذا اگر پیشران‌ها به صورت متمرکز تک‌هسته‌ای در نقشه توزیع و پراکندگی پیشران‌ها توزیع شده باشند، سیستم پایدار و متعادل خواهد بود؛ و حالت متمرکز بودن پیشران‌ها در سیستم، نشان‌دهنده ثبات پیشران‌های تأثیرگذار و تداوم تأثیرگذاری آن‌ها بر سایر پیشران‌ها است. ولی اگر پیشران‌ها از سمت محور مختصات به انتهای نمودار یا در اطراف آن توزیع شده باشند، نشان‌دهنده ناپایداری سیستم است. از این رو آنچه از وضعیت صفحه پراکندگی پیشران‌ها مؤثر بر وضعیت سیستمی بهبود و توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج می‌توان فهمید، وضعیت ناپایداری سیستم است. به طوری که بیشتر پیشران‌ها در اطراف محور قطری نمودار (قرمز و مشکی) پراکنده شده‌اند، به غیر از چند عامل محدود که نشان می‌دهند دارای تأثیرگذاری بالایی در سیستم هستند، بقیه پیشران‌ها از وضعیت تقریباً مشابهی نسبت به یکدیگر برخوردارند. از این رو پیشران‌های شناسایی شده بهبود و توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج در افق زمانی کوتاه‌مدت (۵ تا ۱۰ سال) ثابت خواهند بود و در صورت برنامه‌ریزی مناسب و مطلوب بر اساس پیشران‌های شناسایی شده، زمینه بهبود و توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج فراهم می‌شود. لذا در افق زمانی بلندمدت (بیشتر از ۱۰ سال) جهت بهبود و توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج نیاز به پالایش دوباره پیشران‌های کلیدی و همچنین شناسایی پیشران‌های استراتژیک خواهیم بود. لذا پیشران‌های کلیدی استخراج شده، در افق زمانی بلندمدت نیاز به بازنگری و توزیع خواهند داشت.



Dependence

شکل ۵- ناپایداری سیستم فضایی بهبود و توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج منبع: پردازش‌های گرافیکی حاصل از مدل تحلیل اثرات متقاطع، ۱۳۹۹

همگرایی و واگرایی پیشران‌ها و بازیگران کلیدی مؤثر در بهبود و توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج بر اساس رویکرد مکتور بنا

جهت همگرایی و واگرایی بازیگران کلیدی، باید در ابتدا به بررسی الگوهای محتمل جهت بهبود و شناسایی مسائل کلیدی پرداخت. از این رو ۲۱ هدف برتر با بیشترین میزان اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم جهت بهبود و توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج با استفاده از مدل تحلیل اثرات متقاطع شناسایی گردید که مشتمل بر موارد زیر هستند.

جدول ۸- اهداف و بازیگران برتر با بیشترین میزان اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم جهت بهبود و توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر

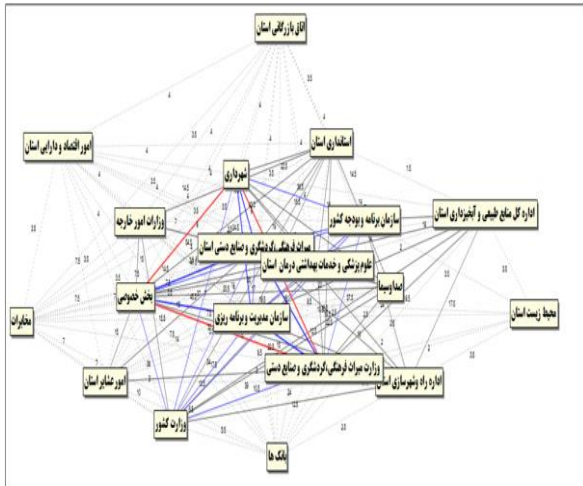
یاسوج

اهداف	بازیگران ملی و منطقه‌ای
توسعه طبیعت گردی- اعتبارات و بودجه- توسعه ثبات سیاسی و امنیتی- همسایگان جنوبی خلیج فارس- شهرک سلامت - برند سازی- تجارب عاطفی گردشگران- آکو موزه- بخش خصوصی- احداث بازارچه‌های محلی- نمایشگاه‌ها و سیمای سازی بدنه‌های شهری- طراحی مسیرهای گردشگری- توسعه زیرساخت‌ها و فناوری‌های اینترنت محور شبکه حمل و نقل منطقه‌ای- طرح جامع گردشگری- پارک جنگلی- آبشار یاسوج- وجود طرح‌های مشترک منطقه‌ای و ناحیه‌ای- مدیریت تخصصی- صنایع دستی- تله کابین.	استانداردی- اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری- محیط زیست - میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان - - اتاق بازرگانی - علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی- شهرداری- صداوسیما - بخش خصوصی- وزارت امور خارجه- وزارت کشور- سازمان برنامه و بودجه کشور- وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی - امور عشایر استان- امور اقتصاد و دارایی استان - بانک‌ها- اداره راه و شهرسازی استان- مخابرات- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی.

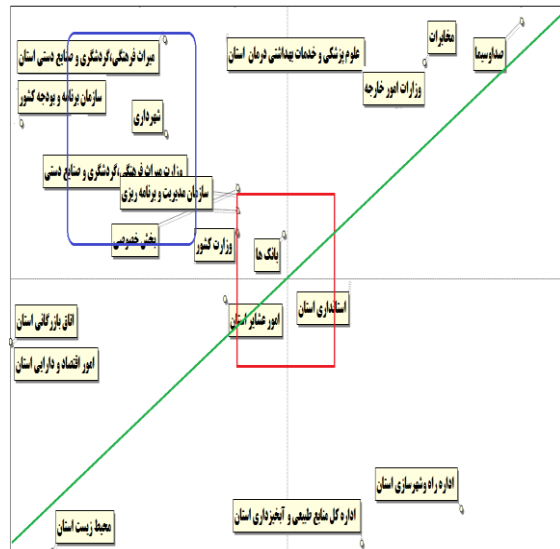
منبع: مصاحبه با خبرگان، کارشناسان و مدیران اجرایی استان، ۱۴۰۰

نتایج کلی حاصل از همگرایی پیشران‌ها مبتنی بر نظرات شبه ریاضی کارشناسان نشان می‌دهد؛ در ابتدا نیاز هست که بررسی و نیازسنجی‌های لازم در ارتباط با پروژه‌ها و طرح‌های محلی و منطقه‌ای متناسب با پتانسیل و استعدادهای محیط جغرافیایی توسط کارشناسان و نخبگان صورت گیرد. به طوری که میزان هزینه - فایده و کار آیی و بازدهی هر طرح و پروژه در ابتدا سنجش و پایش شود. در مرحله بعد، پروژه‌های و طرح‌های با قابلیت

بهره‌وری بالا شناسایی و جهت انجام مطالعات کارشناسی دقیق و تخصیص اعتبار مورد نیاز در اختیار بخش برنامه‌ریزی و بودجه از جمله وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی و همچنین سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی قرار بگیرد. در مرحله بعد نیاز هست که از ظرفیت بخش خصوصی جهت توسعه پایدار گردشگری استفاده کرد. در واقع نباید انتظار داشته باشیم که بخش دولتی یکه‌تاز در عرصه گردشگری اقدام کند و در این عرصه به تنهایی میدان‌داری کند. در واقع، کشورهایی که موفق شده‌اند در حوزه گردشگری به توفیق برسند، بخش دولتی و خصوصی با کمک همدیگر توانسته‌اند که در این حوزه موفق باشند و به‌عنوان مکمل همدیگر عمل کنند. لذا حضور فعال بخش خصوصی در گردشگری می‌تواند موتور محرک صنعت گردشگری باشد.

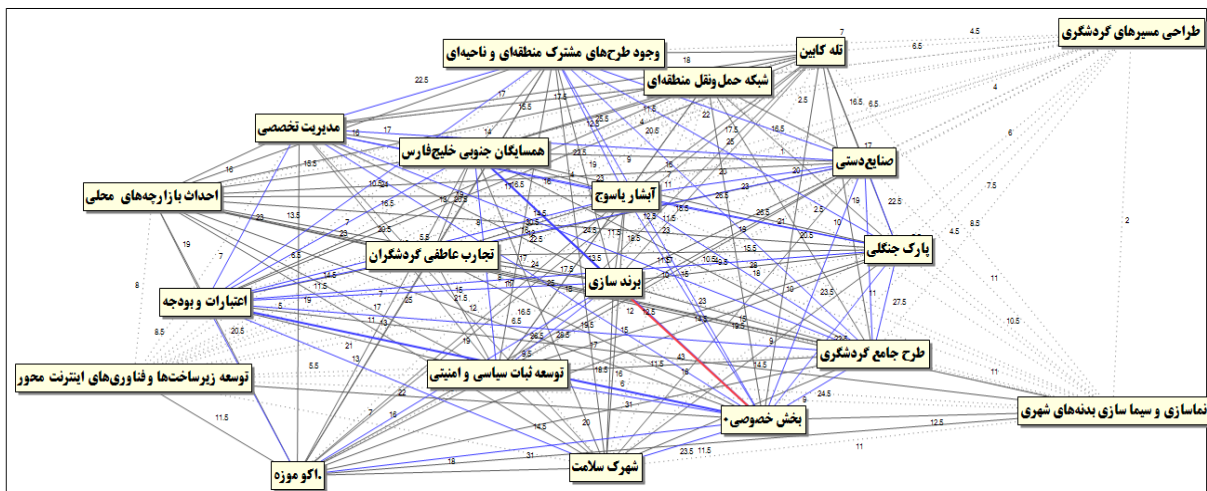


شکل ۷- تأثیر گذاری ارتباط چند جانبه بین بخش‌ها و نهادهای ساختار فضایی گردشگری شهر یاسوج



شکل ۶- بخش‌ها و نهادهای درگیر با ساختار فضایی گردشگری استان کهگیلویه و بویراحمد

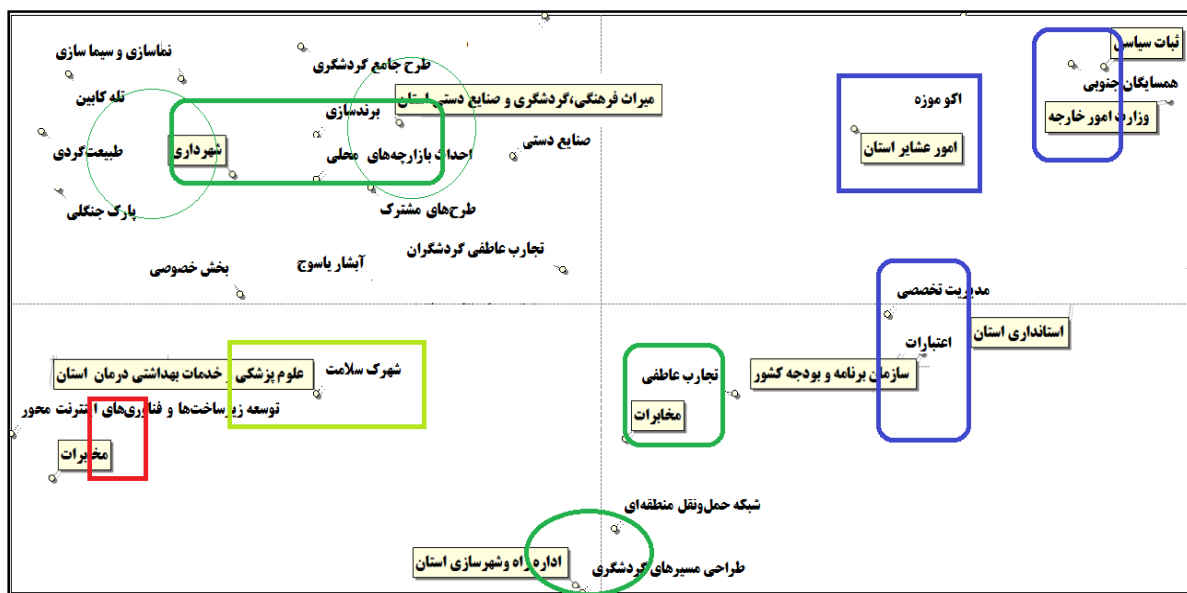
تأثیر گذاری ارتباط چند جانبه بین اهداف و بازیگران ساختار فضایی گردشگری شهر یاسوج نشان می‌دهد که بین اهداف طبیعت‌گردی، بخش خصوصی و همسایگان جنوبی خلیج فارس و برند سازی ارتباط ساختار یافته‌ای وجود دارد. در همین راستا، همگرایی اهداف نشان می‌دهد که شهر یاسوج پتانسیل و ظرفیت بالایی در زمینه گردشگری دارد و از سوی دیگر کشورهای حاشیه خلیج فارس فاقد چنین پتانسیل و ظرفیتی هستند. از این رو ساختار فضایی گردشگری شهر یاسوج می‌تواند منبع جذابیت زایی و پیوند زایی جهت ورود گردشگران کشورهای حاشیه خلیج فارس باشد؛ و این مهم در سایه برند سازی بخش طبیعت‌گردی و استفاده از ظرفیت بخش خصوصی حاصل می‌گردد.



شکل ۸- تأثیر گذاری ارتباط چند جانبه بین اهداف برتر ساختار فضایی گردشگری شهر یاسوج

آمار نه تنها وضعیت موجود را به نحو احسن نشان می‌دهد بلکه با روشن ساختن زوایای مختلف این موضوع، جهانگردی ما را در پیش‌بینی نیازهای آینده یاری می‌کند؛ متأسفانه دستگاه‌های مختلف با امر گردشگری در استان کهگیلویه و بویراحمد، آمار و اطلاعات دقیقی از وضعیت گردشگری و زیرساخت‌های مرتبط با آن و تعداد جهانگردانی که روزانه ماهانه و سالانه از جاذبه‌های گردشگری این منطقه بازدید می‌کنند، در اختیار ندارند و در مجموع به دلیل نبود آمار دقیق، بررسی آماری و روش‌های پیش‌بینی روند جهانگردی در سطح استان، نمی‌توان سیمای دقیقی از وضعیت موجود ارائه کرد. بنا بر آنچه بیان شد، مهم‌ترین ویژگی گردشگری پایدار، ارتباط شماتیک و ساختار یافته بین اهداف و بازیگران است. این ارتباطات فضایی‌ها اگرچه اغلب از نوع تدریجی و جزئی هستند اما در مقیاس انبوه می‌توانند منجر به جهش اقتصادی برای مناطق در حال توسعه شوند. لذا نتایج حاصل از ارتباط بین اهداف کلیدی و بازیگران تأثیرگذار جهت شناسایی وظایف حوزه‌ها و بخش‌ها در راستای ساختار فضایی توسعه پایدار گردشگری شهر یاسوج نشان می‌دهد که در ارتباط با هر حوزه و هدفی در بخش گردشگری شهر یاسوج باید سازمان‌ها و نهادهای مرتبط با هر هدف و هر حوزه معین و مشخص شود. در همین راستا، نتایج حاصل از ارتباط بین اهداف کلیدی و بازیگران تأثیرگذار نشان داد که جهت ایجاد مدیریت تخصصی و تخصیص اعتبارات با رعایت عدالت مکانی- فضایی (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی و استانداری)؛ بهبود ثبات سیاسی و همسایگان جنوبی خلیج فارس (وزارت امور خارجه)؛ توسعه ارتباطات مخابراتی و بهبود پهنای باند اینترنت در پهنه‌های طبیعت‌گرا (امور مخابرات و ارتباطات)؛ توسعه و ایجاد اکو موزه عشایری و روستایی (سازمان امور عشایر)؛ شبکه حمل‌ونقل منطقه‌ای بین مناطق طبیعت‌گرا و طراحی مسیرهای گردشگری (راه و شهرسازی)؛ ایجاد حس عاطفی بین گردشگران مبتنی بر شادی، روانی و روحی (صداوسیما)، احداث شهرک سلامت و سایت دارویی (علوم پزشکی و خدمات درمانی)، ناماسازی و زیباسازی بافت شهری (شهرداری)؛ و امور مربوط به طرح جامع گردشگری، ایجاد طرح‌های مشترک با دیگر مناطق جغرافیایی ملی و منطقه‌ای، طرح جامع گردشگری، برند سازی و ترند سازی، احداث تله‌کابین، بهره‌گیری از ظرفیت صنایع دستی و سرمایه‌گذاری در ابرنماهای شهر یاسوج از جمله آبشار یاسوج و پارک جنگلی بر عهده شهرداری و میراث فرهنگی و بخش خصوصی است (شکل ۹).

نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد که در سطح کلان سازمان فضایی گردشگری استان، شهرستان بویراحمد به‌عنوان قطب طبیعت‌گردی پیشنهاد گردیده و شهر یاسوج نیز به‌عنوان کانون خدمات گردشگری در نظر گرفته شده است. وجود سه منطقه نمونه طبیعت‌گردی (کاکان، ماه پرویز و سقاوه) و سه روستای هدف طبیعت‌گردی (تنگ تامرادی، منصور خانی) در گستره‌ای از چشم‌اندازهای زیبای طبیعی منطقه شرق و جنوب شرق استان، این شهرستان را به‌عنوان قطب طبیعت‌گردی استان معرفی می‌کند. لذا شهر یاسوج به‌عنوان مرکز طبیعت‌گردی استان هم به لحاظ توان گردشگری بالا و هم به لحاظ خدمات برتر ارائه‌شده در آن، در سطح برتر خدمات گردشگری تعریف شده است که تجهیز امکانات و تأسیسات گردشگری و به همراه ارتقاء کیفیت و استانداردهای خدمات گردشگری و تسهیل سفر در آن از جمله مهم‌ترین راهبردهای دستیابی به این منظور است.



شکل ۹- ارتباط بین اهداف کلیدی و بازیگران تأثیرگذار ساختار فضایی گردشگری شهر یاسوج

منبع: پردازش‌های گرافیکی حاصل از مدل بازیگران و اهداف، ۱۴۰۰

تحلیل نهایی مدل‌سازی معادلات ساختاری توسعه گردشگری پایدار شهر یاسوج

جهت ارائه یک مدل تجربی از توسعه گردشگری شهر یاسوج و تأثیر آن بر رفاه اجتماعی و ابعاد آن (اجتماعی، اقتصادی، زیستی، حقوقی، آموزشی و جمعیتی) با استفاده از نرم‌افزار AMOS، ابتدا ۶ مدل تحلیل عامل تأییدی (CAF)، مرتبه اول مربوط به شاخص‌های پژوهش ترسیم شد و در ادامه مدل‌های مذکور اعتبار سنجی شده‌اند (جدول ۱۰). نتایج حاصل از برازش مدل نشان می‌دهد که مقدار R برابر است با ۰/۹۲۳ که به همبستگی ساده بین دو متغیر اشاره دارد و به عبارتی شدت همبستگی بین دو متغیر را نشان می‌دهد. همان‌طور که از مقدار R (همبستگی پیرسون بین دو متغیر) نمایان است، بین دو متغیر توسعه گردشگری شهر یاسوج و تأثیر آن بر رفاه اجتماعی، همبستگی در حد خیلی قوی وجود دارد. در این مثال متغیر توسعه گردشگری می‌تواند ۰/۸۵ درصد از تغییرات متغیر رفاه اجتماعی را تبیین کند که در واقع مقدار چشم‌گیری است.

جدول ۹- میزان تبیین تغییرات متغیر وابسته به وسیله شاخص‌ها

تیین	ضریب همبستگی چندگانه	ضریب تبیین	ضریب تبیین تصحیح شده	اشتباه معیار
اعداد	۰/۹۲۳	۰/۸۵۱	۰/۸۶۳	۰/۳۱۲۲

معناداری آماری مدل رگرسیون در جدول (۱۱)، نشان می‌دهد که چنانچه میزان به دست آمده کمتر از ۰/۰۵ باشد می‌توان نتیجه گرفت که مدل به کاررفته، پیش‌بینی کننده خوبی برای متغیر رفاه اجتماعی است. میزان معناداری کمتر از میزان ۰/۰۵ است که بیان‌گر این است که مدل رگرسیونی معنادار است.

جدول ۱۰- تحلیل واریانس مدل رگرسیونی پژوهش

سطح معناداری	کمیت F	میانگین مربعات	درجه آزادی	جمع مربعات	تحلیل واریانس
۰/۰۰۰	۲۰۹۰/۳۲۰	۱۹۹/۳۴۲	۱	۱۹۹/۳۴۲	اثر رگرسیونی
		۰/۰۹۵	۳۸۱	۳۶/۳۳۴	باقیمانده

نتایج نهایی اجرای مدل، حاکی از مناسب بودن مدل مفهومی پژوهش و معناداری تحلیل عاملی مرتبه اول داده‌های رفاه اجتماعی و ابعاد آن (اجتماعی، اقتصادی، زیستی، حقوقی، آموزشی و جمعیتی) است. در واقع، تمامی سوالات متغیر برون‌سپاری از بار عاملی بالاتر از ۰/۳ می‌باشند که از مقادیر مورد قبولی برخوردارند و برای توسعه گردشگری شهر یاسوج و تأثیر آن بر رفاه اجتماعی، شاخص‌های مناسبی محسوب می‌شوند. مقدار خروجی (2) به (df) در تمام شاخص‌ها کمتر از ۳ می‌باشد که مقدار مناسبی است. همچنین خروجی میزان RMSEA که کمتر از ۰/۰۸ می‌باشد، نشان‌دهنده این است که مدل از برازش مناسب‌تری برخوردار است. همان‌طور که در جدول ۱۰ مشاهده می‌شود وضعیت کلیه‌ی معیارهای برآورد شده با مقادیر مطلوب همخوانی مناسبی داشته و در مجموع می‌توان چنین‌عنوان کرد که شش مدل اندازه‌گیری ترسیم‌شده شرایط و اعتبار لازم را برای طراحی مدل نهایی، توسعه گردشگری شهر یاسوج و تأثیر آن بر رفاه اجتماعی را دارا می‌باشند.

جدول ۱۱- شاخص‌های ارزیابی کلیت مدل اندازه‌گیری متغیرهای وابسته پژوهش

شاخص	CMIN	DF	CMIN/ D ^۲	CFI	RMSEA ^۱	HOELTER ^۱
رفاه اجتماعی	۸۸/۰۱۲	۴۰	۲/۱۵۶	۰/۹۴	۰/۰۷۵	۱۳۱
رفاه اقتصادی	۷۱/۲۵	۲۸	۲/۵۴	۰/۹۳	۰/۰۸۱	۱۱۷
رفاه زیستی	۳۷/۱۰	۱۶	۱/۷۹	۰/۹۴	۰/۰۶۳	۱۸۱
رفاه حقوقی	۴۱/۶۵	۱۴	۳/۱۰	۰/۹۳	۰/۰۶۱	۱۰۹
رفاه آموزشی	۶۳/۴۲	۳۱	۲/۴۰	۰/۹۴	۰/۰۷۹	۱۴۲
رفاه جمعیتی	۵۰/۲۳۷	۱۳	۳/۵۸	۰/۹۶	۰/۰۸۱	۹۶

۱. شاخص هلتر

۲. ریشه میانگین مربعات خطای برآورد

۳. کای اسکوتر نسی

شاخص	CMIN	DF	CMIN/ D ^۲	CFI	RMSEA ^۱	HOELTER ^۱
مقادیر پیشنهادی	-	-	<۵	>۰/۹	<۰/۰۸	>۷۵
شاخص	IFI ^۵	RFI ^۴	NFI ^۳	P-R ^۲	بار عاملی	P ^۱
رفاه اجتماعی	۰/۹۲	۰/۹۳	۰/۹	۰/۷۲۰	۰/۶۵	۰/۰۰۱
رفاه اقتصادی	۰/۹۱	۰/۹۰	۰/۹۰	۰/۶۲۰	۰/۶۷	۰/۰۰۰
رفاه زیستی	۰/۹۴	۰/۹۵	۰/۹۰	۰/۵۷۱	۰/۵۵	۰/۰۰۰
رفاه حقوقی	۰/۹۴	۰/۹۳	۰/۹۲	۰/۶۶۶	۰/۲۸	۰/۰۰۰
رفاه آموزشی	۰/۹۵	۰/۹۲	۰/۹۳	۰/۵۰۰	۰/۳۴	۰/۰۰۰
رفاه جمعیتی	۰/۹۰	۰/۹۰	۰/۹۳	۰/۱۰۱	۰/۵۰	۰/۰۰۰
مقادیر پیشنهادی	۰-۱	>۰/۹	>۰/۹	۰-۱	-	<۰/۰۵

در بخش مدل سازی معادلات ساختاری، بررسی بخش اندازه گیری مدل نشان می دهد که بار عاملی همه متغیرهای آشکار پژوهش در سطح قابل قبولی بوده است؛ بنابراین اعتبار سازه ای متغیرهای تحقیق تأیید شده و متغیرهای مربوط به شش متغیر به خوبی گویه های پژوهش را اندازه گیری کرده اند. بررسی وضعیت برازش مدل نهایی با معیارهای پیشنهادی نشان می دهد، مدل برازش شده از اعتبار و دقت لازم برخوردار بوده و توانسته است آثار ساختاری - کارکردی پژوهش را در توسعه گردشگری شهر یاسوج تبیین نماید؛ در نتیجه فرضیه پژوهش مبنی بر توسعه گردشگری شهر یاسوج و تأثیر آن بر رفاه اجتماعی و ابعاد آن (اجتماعی، اقتصادی، زیستی، حقوقی، آموزشی و جمعیتی) تأیید می شود.

جدول ۱۲- شاخص های برازش مدل معادلات ساختاری

شاخص	CMIN	DF	CMIN/ D	CFI	RMSEA	HOELTER
توسعه گردشگری یاسوج	۶۵۹۳/۲۲۰	۱۷۶۲	۳/۲۲۵	۰/۹۲	۰/۰۷۸	۱۴۶
مقادیر پیشنهادی	-	-	<۵	>۰/۹	<۰/۰۸	>۷۵
شاخص	IFI	RFI	NFI	P-R	P	
توسعه گردشگری یاسوج	۰/۹۳	۰/۹۲	۰/۹۴	۰/۶۵۸	۰/۰۰۰	
مقادیر پیشنهادی	۱-۰	>۰/۹	>۰/۹	۱-۰	<۰/۰۵	

نتیجه گیری و ارائه پیشنهادها

نتایج حاصل از تحلیل ماتریس اثرگذاری و اثرپذیری غیرمستقیم پیشرانها مؤثر در بهبود و توسعه صنعت گردشگری پایدار شهر یاسوج نشان می دهد که تأثیرگذاری و تأثیرپذیری پیشرانهای از جمله توسعه طبیعت گردی با وزن عددی (۸/۸۴)، اعتبارات بخش گردشگری و میراث فرهنگی (۹/۹۱)، توسعه ثبات سیاسی و امنیتی کشور (۵/۶۶)، همسایگان جنوبی خلیج فارس (۲/۶۵)، شهرک سلامت (۳/۷۷)، برند سازی (۶/۷۲)، تجارب عاطفی گردشگران (شادی، عشق و غافلگیری) (۳/۰۱)، اکو موزه (۶/۵۴)، بخش خصوصی (۴/۹۰)، احداث بازارچه های محلی (۶/۹۰)، نامسازی و سیما سازی بدنه های شهری (۹/۲۰)، طراحی مسیرهای گردشگری (۲/۱۴)، توسعه زیرساختها و فناوری های اینترنت محور (۶/۵۴)، شبکه حمل و نقل منطقه ای (۶/۳۷) و طرح جامع گردشگری (۸/۱۴) بسیار بالاست و هر تغییر کوچکی بر روی این متغیرها باعث تغییرات اساسی در بهبود و توسعه پایدار گردشگری شهر یاسوج می شود. از سوی دیگر نتایج پژوهش نشان داد که آنچه مسئله گردشگری پایدار شهر یاسوج را پیچیده ساخته است، تعداد بازیگران مؤثر و ذینفع در آن می باشد. اگرچه امکان تقلیل تعداد بالای بازیگران به چند بازیگر اصلی و قدرتمند وجود دارد، اما نتایج حاصل از پژوهش نشان داد که بازیگران بیشتری از طریق ساختار شبه ریاضی وارد میدان همگرایی شود تا مشخص شود کدام بازیگران با سطوح کمتری از نقش خود می توانند جهت توسعه و بهبود گردشگری پایدار شهر یاسوج اقدام کنند. بر این اساس تأثیرگذاری ۱۳ بازیگر در سطوح استانی، ۴ بازیگر در سطوح کلان و ۲ بازیگر در مقیاس بینابین جهت بررسی میزان تأثیرگذاری آنها و بررسی ارتباط همگرایی و واگرایی آنها برای بهبود و توسعه صنعت

۱. سطح معناداری

۲. نسبت صرفه جویی

۳. شاخص برازش هنجار شده

۴. شاخص پرازش نسبی

۵. شاخص پرازش فزاینده

گردشگری شهر یاسوج واضح گردید. لذا بر اساس ساختار شماتیک الگوی توسعه پایدار شهر یاسوج، بیشترین ارتباط عملکردی و کارکردی در ارتباط با سازوکارهای مربوط به فرایند توسعه فضایی گردشگری پایدار شهر یاسوج بین بخش خصوصی، سازمان برنامه‌بودجه، شهرداری و میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی بیشتر از دیگر بخش‌ها و نهادها ارتباط متقابل وجود دارد. از سوی دیگر، بین اهداف طبیعت‌گردی، بخش خصوصی و همسایگان جنوبی خلیج فارس و برند سازی ارتباط ساختاریافته‌ای وجود دارد. در همین راستا، همگرایی اهداف نشان می‌دهد که شهر یاسوج پتانسیل و ظرفیت بالای در زمینه گردشگری دارد و از سوی دیگر کشورهای حاشیه خلیج فارس فاقد چنین پتانسیل و ظرفیتی هستند که می‌تواند منبع جذابیت زایی و پیوند زایی جهت ورود گردشگران کشورهای حاشیه خلیج فارس باشد؛ و این مهم در سایه برند سازی بخش طبیعت‌گردی و استفاده از ظرفیت بخش خصوصی حاصل می‌گردد. همچنین جهت ارائه یک مدل تجربی از توسعه گردشگری شهر یاسوج و تأثیر آن بر رفاه اجتماعی و ابعاد آن (اجتماعی، اقتصادی، زیستی، حقوقی، آموزشی و جمعیتی) که با استفاده از ۶ متغیر به صورت تحلیل عامل تأییدی (CAF)، بررسی شد؛ نتایج نشان می‌دهد که، بین شاخص‌های رفاه اجتماعی و ابعاد آن (اجتماعی، اقتصادی، زیستی، حقوقی، آموزشی و جمعیتی) با توسعه گردشگری شهر یاسوج رابطه مستقیم وجود دارد. در بین این شاخص‌ها، شاخص حوزه اقتصادی با ضریب تأثیر ۰/۶۷۰، اثرگذاری و قدرت تبیین بیشتری نسبت به بقیه ابعاد بررسی شده در پیش‌بینی توسعه گردشگری شهر یاسوج دارد. شاخص‌های رفاه اجتماعی، رفاه زیستی، رفاه جمعیتی، رفاه آموزشی و رفاه حقوقی به ترتیب با ضرایب ۰/۶۵۰، ۰/۵۵۰، ۰/۵۰، ۰/۳۴ و ۰/۲۸، در رتبه‌های دوم تا پنجم قرار دادند.

نتایج حاصل شده با یافته‌های میری و همکاران (۱۳۹۹) در ارتباط با منطقه‌ی سیستان مبتنی بر شاخص‌های (ایجاد تأسیسات زیربنایی و خدمات رفاهی، سرمایه‌گذاری در بخش حمل‌ونقل و تقویت حمل‌ونقل منطقه‌ای، معرفی امکانات و جاذبه‌ها، اعتبارات، توسعه ثبات سیاسی و امنیتی کشور همسایگان جنوبی خلیج فارس) نسبتاً همسو می‌باشد. از سوی دیگر نتایج حاصل شده با یافته‌های نصر (۱۳۹۸) در ارتباط با کلان‌شهر شیراز مبتنی بر شاخص‌های (منابع آب، تبلیغات، مدیریت محلی، آثار تاریخی، امنیت غذایی، امنیت، سیاست‌های کلان ملی در حوزه گردشگری و مشارکت شهروندان)؛ اسدی (۱۴۰۰) در ارتباط با کلان‌شهر تبریز مبتنی بر شاخص‌های (خصوصی‌سازی، خدمات، گردشگری سلامت، ایجاد هماهنگی و یکپارچگی بین دستگاه‌های ذی‌ربط در امور گردشگری سلامت و وضعیت درمانی)؛ در یک راستا نیست.

پیشنهادها

- اتصال شهر یاسوج به آزادراه تهران_اصفهان_شیراز جهت معرفی شهر یاسوج به مسیرهای برنامه‌ریزی شده برای گردشگران داخلی و خارجی. توسعه و ایجاد اکو موزه عشایری و روستایی در روستاهای واقع در حوزه نفوذ شهر یاسوج- طراحی مسیرهای گردشگری در محورهای با پتانسیل (مسیر های پیاده روی، دوچرخه سواری) گردشگری. توسعه ارتباطات مخابراتی و بهبود پهنا باند اینترنت در پهله‌های گردشگری شهر یاسوج
- طراحی نقشه‌های مسیر سفر مبتنی بر پهله‌های مستعد طبیعت گر بر اساس نقشه‌های جی. پی. اس محور. سرمایه‌گذاری در ابرالمان های گردشگری شهر یاسوج از جمله آبشار یاسوج و پارک جنگلی. - طراحی مسیرهای پیاده محور در پهله‌های مستعد طبیعت‌گردی و گردشگری جهت ایجاد تصویر ذهنی ماندگار از محیط جغرافیایی و انسانی استان جهت ثبت خاطره تصویری و ذهنی گردشگران. توسعه توره‌های گردشگری شهری در محورهای گردشگری شهر یاسوج. ارائه تسهیلات به سرمایه گذاران و فعالین حوزه گردشگری جهت کارافرینی و اشتغال در این حوزه
- استفاده از راهنمایان گردشگری مسلط بر ادب، رسوم و فرهنگ شهر یاسوج به عنوان یکی از زنجیره های مهم توسعه پایدار گردشگری شهر یاسوج- ارتقا سیما، منظر و مبلمان شهری یاسوج در محورهای ورودی شهر و جلوگیری از اغتشاش فضایی و بصری در محورهای فوق الذکر

ملاحظات اخلاقی:

پیروی از اصول اخلاق پژوهش: در مطالعه حاضر فرم‌های رضایت نامه آگاهانه توسط تمامی آزمودنی‌ها تکمیل شد.

حامی مالی: هزینه‌های مطالعه حاضر توسط نویسندگان تأمین شد.

تعارض منافع: بنابر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

References

1. - Shams, Y; Hoseini, A; Khorshidian, R. (2016), Analysis and evaluation of the application of fuzzy hierarchical analysis method in prioritizing rural tourism development scenarios, Mazandaran Tourism Development Planning journal, 5(18): 158-178. https://tourismpd.journals.umz.ac.ir/article_1379.html [In Persian].
2. Anwar, S., Hamilton, J. (2005). Tourism into the Future -Towards 2020, and Beyond. Tourism Recreation Research, Vol. 45, Issue 3: 77-85. DOI: 10.1080/02508281.2005.11081489.

3. Anwar, S., Hamilton, J. (2020). Tourism into the Future -Towards 2020, and Beyond. *Tourism Recreation Research*, Vol. 45, Issue 3: 77-85. DOI: 10.1080/02508281.2005.11081489.
4. Carlsen, J. Getz, D., Ali-Knight, J. (2001). The Environmental Attitudes and Practices of Family Businesses in the Rural Tourism and Hospitality Sectors. *Journal of Sustainable Tourism*, Vol. 9, Issue 4.
5. Croes, R., Ridderstaat, J., Bąk, M., Zientara, P. (2020). Tourism specialization, economic growth, human development and transition economies: The case of Poland. *Tourism Management*, Vol. 82. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2020.104181>.
6. Dehzad, P; Ahmadifard, N. (2019), Determining the key drivers of tourism development with a future research approach (Case study: Cities of Mazandaran province), *Journal of Geography and Environmental Sustainability*, 9(1).empirical study in Flanders, Belgium. *Tourism Management*, Vol. 272. [In Persian].
7. Ezati, H.R; Dabaghian, F. (2020), Development of sustainable nature tourism based on ecological landscape approach (case study: Noor Forest Park), the first international conference and the fifth conference on sustainable architecture and urban planning, Tarbiat Dabir Shahid Rajaei University, Tehran. [In Persian].
8. Font, X., English, R., Gkritzali, A., Tian, W. (2021). Value co-creation in sustainable tourism: A service-dominant logic approach. *Tourism Management*, Vol. 82.
9. Grilli, G., Tyllianakis, E. (2021). Prospective tourist preferences for sustainable tourism development in Small Island Developing States. *Tourism Management*, Vol. 82.
10. Hekmatnia, H; Moosavi, M.N; Razooi, M; Saeedpour, Sh. (2021), Identifying and Analyzing Key Factors Affecting Physical Development Policy in Urmia, *Journal of Urban Research and Planning*, 12(45). [In Persian].
11. Larousse Dictionary. (1991). Publisher: Pocket Books; Reprint Edition.
1. Longman. (2005). *American Dictionary*
12. Management, Victoria University of Wellington.
13. Manuel, R., Patricia, P., João, S. (2017), Residents' attitudes and the adoption of pro-tourism behaviours: The case of developing island countries, *Tourism Management*, Volume 61: 523-537.
14. Moons, I., Pelsmacker, P., Barbarossa, C. (2021). Do personality- and self-congruity matter for the willingness to pay more for ecotourism? An empirical study in Flanders, Belgium. *Tourism Management*, Vol. 272. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.122866>.
15. Moons, I., Pelsmacker, P., Barbarossa, C. (2021). Do personality- and self-congruity matter for the willingness to pay more for ecotourism? An
16. Oxford Dictionary. (1970). Volume XI (T-U). Publisher: Oxford University Pres.
17. Pazhoohan, M; Pourmoghadam, Z. (2018), Strategic planning of urban tourism with the approach of recreating the culture based on historical contexts (case study: the old context of Rasht), *Journal of Urban Studies*, 7(27).
18. Thomas, R., Pigozzi, B., Sambrook, R. (2005). Tourist Carrying Capacity Measures: Crowding Syndrome in the Caribbean. *The Professional Geographer*, Vol.57, No.1:13-20.
19. Wallace, G. N., Pierce, S. M. (1996). An evaluation of ecotourism in Amazonas, Brazil. *Journal article: Annals of Tourism Research*, Vol.23 No.4: 843-873.
20. Webster Dictionary. (1991). Publishers: Later Printing Edition.
21. Wolf, N. (2013). A scenario analysis of the 2030 German spa tourist and tourism, Master of Tourism
22. Wolf, N. (2013). A scenario analysis of the 2030 German spa tourist and tourism, Master of Tourism Management, Victoria University of Wellington.
23. World Tourism Organization. (1998). *Tourism 2020 vision*. WTO Publications Unit. World Tourism Organization, Madrid, Spain.
24. WTO. (2010). <http://www.world-tourism.org/facts/menus.html>, 2010b.
25. WTO. (2021). <http://www.worldtourism.org/newsroom/Release/2005/July,20115b>.
26. Yazdanshenas, Y; Rezaie, M.R; Esteghlal, A; Alimodaresi, H. (2021), Strategic Analysis of Yasuj River Valley Tourism Development, *Quarterly Journal of Urban Research and Planning*, Online Publication. [In Persian].
27. Yuan, J., Dai, L., Wang, Q. (2008). State-led ecotourism development and nature conservation (a case study of the Changbai Mountain Biosphere Reserve, China). *Ecology and Society*, 13(2). <http://dx.doi.org/10.5751/ES-02645-130255>